COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM

LXXVI.

PATRES QUINTI ECCLESIÆ SÆCULI.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

IV.

POISSY. — E TYPOGRAPHEO ARBIEU.

COLLECTIO

SELECTA

SS. ECCLESIÆ PATRUM

COMPLECTENS

EXQUISITISSIMA OPERA

TUM DOGMATICA ET MORALIA, TUM APOLOGETICA ET ORATORIA;

ACCURANTIBUS

D. A. B. CAILLAU,

CANONICO HONORARIO CENOMANENSI ET CADURCENSI

NONNULLISQUE CLERI GALLICANI PRESBYTERIS,

UNA CUM

D. M. N. S. GUILLON,

EPISCOPO MAROCHIENSI, IN FACULTATE THEOLOGIÆ PARISIENSI ELOQUENTIÆ SACRÆ PROFESSORE, AUCTORE LIBRI CUI TITULUS GALLICE : *BIBLIOTHÈQUE CHOISIE DES PÈRES GRECS ET LATINS.*

OPUS REGI DICATUM.

TOMUS QUARTUS.

PARISIIS,

APUD MELLIER PÈRE EDITOREM,

17, RUE PAVÉE SAINT-ANDRÉ.

M DCCC. XXXV.

S. P. N. JOANNIS
CHRYSOSTOMI
ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,
OPERUM

PARS I.

HOMILIÆ IN SCRIPTURAM.

CLASSIS I.

HOMILIÆ IN VETUS TESTAMENTUM.

EXPOSITIONES IN PSALMOS.
INTERPRETATIO ET HOMILIÆ IN ESAÏAM.
HOMILIÆ IN JEREMIAM.
SERMO DE SIGILLIS.
INTERPRETATIO IN DANIELEM.
HOMIL. II. DE OBSCURITATE PROPHETIARUM.
DE UNO ET EODEM LEGISLATORE UTRIUSQUE TESTAMENTI.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

EXPOSITIONES IN PSALMOS.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXI.

Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus[1].

I. Alibi quidem rogant solum servari ex memoria majorum : hic autem bona opera narrant, et quod est omnium bonorum causa, moderationem, humilitatem, mansuetudinem. Ideo in maxima quoque admiratione habebatur Moses. « Erat, inquit, mitissimus omnium hominum, qui » erant super terram[2]. » Sed nonnulli hæretici, ejus vitæ institutum, et id quod dictum est reprehendentes, dicunt : « Quid dicis ? Erat ille mitissimus, qui invasit Ægyptium, et eum interfecit ? qui Judæos implevit sanguine et bellis intestinis ? qui jussit ut consanguinei cognatos occiderent ? qui precibus ut terra dehisceret effecit, et e supernis ful-

[1] Psal. cxxxi, 1. — [2] Num. xii, 3.

men deorsum vibravit, et illos quidem submersit, hos vero exussit? Si hic mitis, quis sævus et iracundus?» Desine, neque supervacanea loquere. Quod enim erat mitis, et omnium hominum mitissimus, et dico, neque unquam cessabo dicere, et si vultis, non aliunde quam ex iis, quæ dicta sunt, conabor ostendere ejus mansuetudinem. Atqui poteram dicere quæ de sorore ab eo Deo dicta sunt, supplicationem, qua pro populo usus est, omnia verba illa apostolica et cœlo digna, moderationem, qua alloquebatur populum. Poterant hæc dici, et his alia longe plura enumerari, sed si vultis, his prætermissis, ex iis ipsis, quæ ante dicta sunt ab inimicis, age ostendamus eum fuisse omnium hominum mitissimum, ex quibus eum sævum, immanem et iracundum quidam esse existimant. Quomodo ergo ostendemus? Si prius distinxerimus, ac definierimus quid sit mansuetudo, et quid ferocitas. Neque enim ferire, est absolute ferocitatis : neque parcere, mansuetudinis : sed mitis ille est, qui ferre potest quæ in seipsum peccata sunt, qui aliis factam injuriam propulsat, et eis fert opem, et est vehemens ultor eorum, qui probra ingerunt. Qui autem non est ejusmodi, sed est hebes, deses, somnolentus, et mortuo nihilo melius affectus, non est mitis nec mansuetus. Despicere eos quibus fit injuria, non dolere vicem eorum qui injuria afficiuntur, nec iis irasci qui probris et contumeliis afficiunt, non est virtutis, sed vitii : non est mansuetudinis, sed ignaviæ. Quare hoc ipsum ostendit ejus mansuetudinem, et quod esset adeo ardens, ut prosiliret, cum videret alios injuria affici, iram pro justitia non valens cohibere : at quando ipse malo aliquo affectus est, nec ultus est, nec pœnam sumpsit, nec a philosophiæ instituto unquam recessit. Si autem fuisset adeo sævus et iracundus : qui pro aliis adeo inflammabatur et excandescebat, nunquam animum induxisset, ut pro iis, quæ ad seipsum

pertinebant, quiesceret: sed tunc magis irritatus fuisset. Scitis enim nos ægrius ferre nostra quam aliena. Ille autem, cum alii quidem male patiebantur, non minus quam illi ipsi, quibus male fiebat, ulciscebatur: delicta autem, quæ in ipsum admissa fuerant, cum maxima prætermittebat tolerantia: in utroque extremo consistens, illo quidem, se esse malis infestum, hoc vero se esse lenem et patientem ostendens. Sed dic, quæso, quid eum facere oportuit? eam despicere, quæ inferebatur, injuriam, et malum quod pertinebat ad populum? Sed id non erat ejus qui regebat populum, nec patientis alicujus et mitis, sed desidis et ignavi. Tu autem medicum quidem non reprehendis, qui putredinem totum corpus permeantem sectione reprimit: illum autem dicis esse atrocissimum, qui morbum longe putredine graviorem per totum populum permanentem ictu paulo graviori voluerit coërcere? Atqui hæc sunt judicis non satis considerati. Tanti enim populi præfectum, et qui ducebat gentem adeo asperam, duram et intractabilem, oportebat statim a principio reprimere, et in ipso vestibulo rescindere, ne malum longius serperet. At obruit, inquit, Dathan, et Abiron[1]. Quid dicis? Oportebat-ne despicere sacerdotium conculcari, et Dei leges everti, et id, quod omnia continet, dissolvi: dico autem dignitatem sacerdotii, et omnibus adyta patefacere, et ex eorum contemptu permittere ut liceret volentibus sacrosancta conculcare septa, et omnia susquedeque agere et miscere? Atqui ea non erant mansuetudinis, sed inhumanitatis et crudelitatis, despicere tantum quod crescebat malum: et dum ducentis parceret, perdere tot millia. Dic enim mihi, quæso, quando jussit genere propinquos occidere, quid eum facere oportuit, cum Deus irasceretur, cresceret impietas; cum nihil esset, quod eos posset ab ira eripere?

[1] Num. xvi, 32.

Permittere-ne debuit ut plaga cœlestis in omnes tribus descenderet, et universo generi interitum afferret, et cum supplicio negligere peccatum immedicabile? an pœna et cæde paucorum corporum et peccatum de medio tollere, et iram avertere, Deumque reddere propitium iis, qui talia admiserant? Si ita examinaveris quæ a Justo facta sunt, ex eo maxime videbis eum fuisse mitissimum.

II. Sed hæc ex iis, quæ dicta sunt, sinentes studiosis recensere, ne ea, quæ obiter afferuntur, sint majora iis, quæ sunt in manibus, ad id quod est nobis propositum, revertamur. Quid erat autem propositum : « Memento, Domine, » David, et omnis mansuetudinis ejus. Sicut juravit Domino, » votum vovit Deo Jacob [1]. » Cum proposuisset dicere de mansuetudine, iis prætermissis quæ Saüli fecerat, quæ fratribus, quæ Jonathæ, omissa item patientia, qua usus erat in militem, qui eum aspergebat mille probris ac maledictis, et his longe pluribus, ad aliud caput deducit orationem, quod maximum in se zelum et ardorem continet. Quare ergo hoc facit? Duabus de causis, una quidem, quoniam Deus eo maxime delectatur : « Super quem enim, » inquit, respiciam, nisi super mansuetum et quietum, et » trementem verba mea [2] ? » Alia vero, quoniam hoc quod maxime urgebat, nempe templi constructio, et civitatis ædificatio, et antiqui status reipublicæ restitutio, ad hoc maxime dirigit orationem, et illud quidem prætermittit, ut quod sit manifestum et in confesso; cognita enim erat omnibus ejus mansuetudo, id autem quo maxime opus habebat ad suum institutum, id in medium adducit. Quid enim videre cupiebant? templum excitatum, veteresque ritus et ceremonias restitutas. Quoniam ergo David erat ea re maxime insignis, illius studii et animi quasi remunerationem petit a Deo templi ædificationem, et dicit : « Me-

[1] Psal. CXXXI, 2. — [2] Isaï. LXVI, 2.

» mento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus: Sicut » juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. Si introiero in » tabernaculum domus meæ; si ascendero in lectum strati » mei : si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis » dormitationem. Et requiem temporibus meis; donec » inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob[1]. » Et quid hoc ad te? Quoniam, inquit, ab eo genus duxi, et quoniam cum tibi fuisset acceptum ejus studium et diligentia, dixisti te ejus genus et regnum erecturum : propterea hæc pacta conventa nunc a te exigimus. Non dixit autem: « Donec ædificavero,» hoc enim non fuerat ei permissum, sed : « Donec invenero locum Domino et tabernacu- » lum. » Deinde eum quidem, qui est ædificaturus, præterit: eum vero, qui est pollicitus, in medium adducit, ut scias quantum bonum sit rectus animus, et quomodo Deus semper consueverit recto animi instituto et bonæ voluntati mercedem constituere : et ideo ejus potius meminit, quoniam ipse est potius qui ædificavit, quam filius. Hic enim pollicitus est : ille vero jussus est. Vide autem maximam ejus animi alacritatem. Non solum dicit se non ingressurum domum, nec lectum ascensurum, sed ne ea quidem, quæ erant naturalis necessitatis, libere desumpturum, donec invenerit locum et tabernaculum Deo Jacob. Quorum contraria eis a Deo objiciebantur, dicente : « Vos quidem » habitatis in domibus laqueatis : domus autem mea est » deserta[2]. Donec invenero locum Domino, tabernaculum » Deo Jacob. » Vide hic rursus studium et animi sollicitudinem. Rex dicit : « Donec invenero locum Domino, ta- » bernaculum Deo Jacob. » Rex, inquam, qui in omnes dominatum obtinebat. Nolebat enim solum extruere, sed etiam in loco aptissimo et qui templo valde congrueret, et opus ei erat inquisitione, tanta erat animi vigilantia. « Ecce

[1] Psal. CXXXI, 1-5. — [2] Agg. I, 4.

» audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis » sylvæ[1]. » Narrat nunc vetera, ostendens arcam antea longo tempore errasse, locum loco mutantem, et ideo dicit : « Ecce audivimus eam in Ephrata, » hoc est, « Ea narraverunt nobis patres nostri, hæc auribus nostris accepimus, quod, cum tunc quoque ubique oberraret in agris et campis, postea collocata sit; hoc ipsum nunc quoque fiat. » Ephrata hic dicit tribum Juda, ad quam post longam circuitionem deducta est. « Introibimus in tabernacula » ejus. Adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus[2]. » Vidisti quam crasso dicendi modo usus est, propter stuporem eorum qui audiebant, dicens Dei tabernacula, et pedes , et locum ubi stabant pedes ejus. His autem omnibus indicat locum arcæ, quoniam ex eo loco edebantur voces horribiles de rebus, quæ ad Judæos pertinebant, quæ erant obscura solventes, et futura prædicentes. « Surge, » Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis » tuæ[3]. » Alius dicit : « Fortitudinis tuæ. » Alius : « Imperii » tui : » utraque autem vera. Illinc enim tradebatur sanctitas, et quæ erant ei impositæ litteræ, erant et sanctitatis effectrices, et roboris.

III. Pulchre ergo sic dixit. Magnam enim Deus per eam potentiam ostendit semel, et bis, et sæpenumero, ut quando capta ab Azotiis, quando simulacra dejecit, quando eos qui tetigerant percussit, quando ea reddita ut plaga cessaret effecit, et per alia, quæ illic fecit, suam ostendit potentiam. Quid est autem : « Surge in requiem tuam? » Fac, inquit, ut nos desistamus errare, et arca circumferri, et ea tandem aliquando quiescat. « Sacerdotes tui induentur » justitia[4]. » Alius : « Amiciantur. » Alius : « Induantur, » quod quidem est apertius. Est enim precantis, non prædicentis, et petentis possessionem virtutis. Justitiam autem

[1] Psal. CXXXI, 6. — [2] Ibid. 7, — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. 9.

hic dicit ritus sacros, sacerdotium, cultum, sacrificium, oblationes, et cum his perfectam vitæ institutionem; quoniam ea est maxime requirenda a sacerdotibus. « Et Sancti » tui exultabunt[1]. » Ubi hæc scilicet facta fuerint. Vide eum non quærere constructionem civitatis, non rerum venalium abundantiam, non aliarum rerum prosperitatem, sed templi decorem, et arcæ requiem, sacerdotum plenam perfectionem, ritus sacros, cultum, sacerdotium. Deinde quia hæc petierunt, ipsique fuerunt multis peccatis obnoxii, ad parentem rursus confugit, dicens : « Propter David ser» vum tuum non avertas faciem Christi tui[2]. » Quid est : « Propter David servum tuum? » Non propter, inquit, illius tantum virtutem, nec quod tantum studium posuit ad hoc ut templum excitaret, sed etiam quia id es ei pollicitus. « Propter David servum tuum, ne avertas faciem » Christi tui. » Cujusnam inquit? Ejus qui tum unctus est, populumque regit et ei præest. « Juravit Dominus David » veritatem, et non frustrabitur eam. De fructu ventris tui » ponam super sedem tuam[3]. » Postquam enim David meminit, et virtutis viri, et studii quod in templum contulerat, ac vetera narravit, et ut in priori vitæ instituto appareret, rogavit, id quod est maximum caput adducit, Dei promissa. Quænam autem ea sunt? « De fructu ven» tris tui ponam super sedem tuam. » Sed promissa non facta sunt pure et absolute, sed cum eis accedente quadam conditione. Quænam autem erat ea conditio? Audi, subjungit enim : « Si custodierint filii tui testamentum » meum, et testimonia mea hæc quæ docebo ipsos, et filii » eorum usque in sæculum sedebunt super thronum tuum[4]. » Cum his verbis concepta promissa Deus fecisset, eis tradidit chirographum : illi autem rursus dixerunt : « Omnia » quæcumque dicit Dominus faciemus et audiemus[5]. »

[1] Psal. CXXXI, 9. — [2] Ibid. 10. — [3] Ibid. 11. — [4] Ibid. 12. — [5] Exod. XXIV, 7.

Deinde quoniam videbat unam partem esse pacta conventa transgressam, deducit orationem ad locum, consolationem undique excitans, et dicens : « Quoniam elegit Dominus » Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea » in sæculum sæculi. Hic habitabo, quoniam elegi eam [1]. » Hoc est : « Non homo locum elegit, sed Deus ipsum sua sententia constituit, se ad eorum imbecillitatem demittens.» Hoc est ergo quod dicit : « Quem elegisti, quem tua sententia constituisti, quem aptum esse censuisti, ne permittas ut collabatur et intereat. Hæc enim dixisti : « Hic habitabo. » Sed hæc dicebat cum illis pactis conventis. Quibusnam? « Si custodierint filii tui testamentum meum. Venationem » ejus benedicens benedicam [2]. » Alius : « Cibum. » Venationem dicit, rerum venalium abundantiam, fertilitatem, et precatur ut hæc omnia eis tanquam a fontibus affluant. Talis enim erat olim Judæorum reipublicæ status, ut eis omnia ceu a fontibus affluerent, nec sentirent ullas naturales necessitates, siquando Deum haberent propitium : nulla enim erat apud eos penuria, non fames, non pestis, nec mors immatura, nec aliquid eorum quæ solent evenire hominibus, sed eis omnia ceu ex fontibus affluebant, Dei scilicet manu corrigente humanarum rerum imbecillitatem. Hoc ergo hic dicit : « Pollicitus es te esse benedicturum ejus venationem, hoc est te præbiturum rerum necessariarum copiam cum multa securitate. « Pauperes ejus saturabo » panibus. Sacerdotes ejus induam salutari, et Sancti ejus » exultatione exultabunt. Illuc producam cornu David : » paravi lucernam Christo meo. Inimicos ejus induam con» fusione : super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea [3]. » Vide undique constitutam prosperitatem, eo quod rebus necessariis non egeant, quod in tuto sint sacerdotes, quod populus sit in lætitia, quod rex sit fortis et potens. Hic

[1] Psal. CXXXI, 13, 14. — [2] Ibid. 15. — [3] Ibid. 16-18.

enim dicit lucernam, vel regem, vel defensionem, vel salutem, vel lucem. Cum his autem dicit maximum genus prosperitatis. Quodnam id est? Abscondi inimicos, et nullum esse qui his bonis possit aliquid detrimenti afferre. Non dixit autem absolute interitum, sed confusionem, volens eos se vivos abscondere, et latebras quærere, et per ea, quæ patiuntur, testari quanta sit vis et felicitas huic genti. « Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. » Quid est : « Super ipsum ? » Super populum meum. Pro eo autem quod est « Sanctificatio, » alius dixit : « Cornu. » Alius : « Ejus segregatio. » Alius : « Ejus segregatum. » Quid est ergo quod dictum est? Mihi videtur hic dicere prosperitatem, securitatem, vires, regnum, quæ ei segregavi ab initio. Hæc, inquit, manebunt florentia, pullulantia, non flaccida, neque decidentia; sed hæc omnia erunt, si maneat ea, quæ prius dicta est, conditio. Quænam autem ea est? « Si custodierint filii tui testamentum meum. » Solæ enim Dei promissiones nobis bona non præbent, nisi nos quoque faciamus, quæ in nostra potestate sita sunt; nec oportet eas attendentes esse supinos, nec remissos. Multa enim quæ promisit bona Deus non facit, si qui promissa susceperunt inveniantur indigni : quemadmodum et mala quæ minatus est, non educit in opus, si ii qui eum irritarunt, postea mutentur, et iram expellant. Hæc cum nos quoque sciamus, non simus propter promissa socordes, ne corruamus, nec propter minas desperemus, sed mutemur. Ita enim poterimus nos quoque futura bona consequi, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXII.

Ecce quam bonum et quam jucundum? *Alius*, Ecce quid bonum et quid pulchrum : nisi habitare fratres in unum [1].

Multæ quidem res sunt pulchræ et honestæ, sed carent delectatione; aliæ sunt quidem rursus jucundæ, sed deest eis honestum. Non facile autem contingit, ut utraque conveniant. Sed in hoc quod dictum est, hæc utraque concurrunt, et voluptas, et honestas maxima. Hoc enim imprimis habet charitas, quod cum utilitate sit eadem facillima atque jucundissima. Eam ergo hic quoque laudat. Non dixit enim absolute habitationem, neque una contineri domuncula, sed in unum habitare, hoc est, cum concordia et dilectione. Hoc enim facit unam esse animam. Deinde postquam dixit honestum et jucundum, id clarius reddens, per exempla rem exprimit, et corporales similitudines, quæ possunt auditoris oculis eam melius subjicere. Vide autem quænam sunt similitudines. «Sicut unguentum »in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. »Quod descendit in oram vestimenti ejus [2].» Hic enim, cum esset pontifex, ungebatur hoc unguento, et undique distillabat : erat autem valde gratus, jucundus, et amabilis iis qui eum videbant, propter hanc unctionem. Quemadmodum ergo ille, inquit, unctus hoc unguento, est hoc habitu

[1] Psal. CXXXII, 1. — [2] Ibid. 2.

decorus, vultu lætus, et multa repletus fragrantia, gratiamque præbet videntibus oculis; ita etiam hoc pulchrum est: et quemadmodum illud spectaculum non solum est visu pulchrum, sed etiam delectat oculos : ita etiam hoc affert voluptatem animæ. « Sicut ros Hermon, qui descendit in » montem Sion [1]. » Adduxit etiam aliam similitudinem, quæ multam habet jucunditatem, et spectatori præbet delectationem. Hæc autem non abs re posuit : sed quoniam ante captivitatem decem illæ tribus et duæ aliæ erant dispersæ, ac divisæ, et ea causa fuit multæ iniquitatis, eosque ad seditiones, contentiones et bella impulit : hæc ne fierent suadet, et consulit ne populus amplius distrahatur, sed simul habitet, sit conjunctus, unique administratori et regi pareat, charitasque ab initio ad finem usque diffluat, tanquam ros omnes pervadens. Comparat autem charitatem unguento et rori. Per illud quidem, suavitatem odoris : per hunc vero quietem et delectationem visus volens ostendere. « Quoniam illuc mandavit Dominus benedictio» nem [2]. » Illuc, quonam? In talem habitationem, in talem concordiam, in talem consensum, in tale contubernium. Hoc enim est benedictio, sicut contrarium maledictio. Quocirca hoc quoque laudat quispiam, dicens : « Amicitia » fratrum, et concordia proximorum, et vir et mulier secum » consentientes [3]. » Et alius vires ejus ænigmatice significans, dicit : « Si duo dormierint, calor erit ipsis : et funi» culus triplex non facile rumpetur [4]. » Nam et voluptatem hic ostendit, et vires : nempe quiescentibus magnam fore voluptatem, et magnas vires operantibus. Et rursus : « Fra» ter a fratre adjutus, est tanquam urbs valida [5]. » Porro Christus quoque dicit : « Ubi duo aut tres congregati fuerint » in nomine meo, illic sum in medio eorum [6]. » Jam vero

[1] Psal. CXXXII, 3.— [2] Ibid.— [3] Eccli. XXV, 2. — [4] Eccl. IV, 11, 12. — [5] Prov. XVIII, 19. — [6] Matth. XVIII, 20.

ipsa quoque hoc natura exigit. Quocirca ab initio Deus cum hominem fingeret, dicebat : « Non est bonum hominem » esse solum [1] : » et cum faceret hoc animal, mulierem, inquam, propter necessitatem eam viro colligavit, mille modis nos inter nos conjungens. « Et vitam usque in sæ» culum [2]. » Hoc pulchre adjecit : « Ubi enim est dilectio, illic est magna securitas, et copiosum a Deo auxilium. » Ea enim est mater bonorum; ea est fons et radix; ea est bellorum exitium, contentionis interitus. Quocirca id significans, subjunxit : « Et vitam usque in sæculum. » Quemadmodum enim seditio et contentio mortem parit, eamque immaturam : ita etiam dilectio et consensio pacem et concordiam; ubi autem est pax et concordia, vita est tutissima, et longe securissima. Et quid opus est dicere præsentia? Ea enim nobis cœlum largitur, et bona ineffabilia, et est regina virtutum. Hæc ergo cum sciamus, eam diligenter persequamur, ut et præsentibus bonis fruamur, et futuris. Quæ detur nobis omnibus assequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria simul cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Gen. II, 18. — [2] Psal. CXXXII, 3.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini, qui statis in domo Domini [1].

I. Psalmos [2] de gradibus hic absolvit, oratione pulchro fine conclusa, laude scilicet et benedictione. Vult esse Dei servos non solum dogmatibus, sed etiam accurata vitæ institutione. Et ideo adjecit : « Qui statis in domo Domini, in » atriis domus Dei nostri [3]. » Eum enim, qui est impurus et profanus, nefas est sacrosancta septa ingredi. Quamobrem si quis dignus est qui ingrediatur, is quoque dignus est qui benedicat. Domus enim Dei est cœlo similis, et quemadmodum ex adversariis potestatibus nullam fas est illuc intrare, ita nec in domum Dei. Considera, o homo, quantam dignitatem assequeris, et cum tu ipse quoque templum factus sis, quanta a te jure sit præstanda puritas. Quomodo autem exhibueris puritatem? si omnem malam cogitationem expuleris, si feceris ut ad mentis castellum diabolicis actionibus nullus pateat aditus, si tanquam in sanctis adytis perpetuo tuum animum exornes. Si enim in templo judaïco non licebat omnibus quemvis locum ingredi : sed erant multa et varia discrimina, et erat hic quidem locus præstitutus proselytis, ille vero Judæis qui fuerant ab initio, alius sacerdotibus, alius pontifici soli, idque

[1] Psal. CXXXIII, 1. — [2] Vide D. Guillon, tom. XVII, pag. 100-102. — [3] Psal. CXXXIII, 1.

non semper, sed semel in anno : cogita apud te quanta tibi sanctitate opus sit, qui signa multo majora acceperis, quam quæ sancta sanctorum tunc acceperint. Neque enim Cherubim, sed ipsorum Cherubim dominum habes inhabitantem; neque urnam, manna, tabulas lapideas, et virgam Aaron, sed corpus et sanginem dominicum, et spiritum pro littera, et gratiam, quæ superat humanam cogitationem, et donum inenarrabile. Quo autem majoribus signis ac symbolis et magis venerandis mysteriis dignatus es, eo major est a te præstanda sanctitas, et eo eris majori obnoxius supplicio si quæ jussa sunt transilieris. « In noctibus » extollite manus vestras in sancta. » Alius, « Sancte. » Alius, » Sanctificate. Et benedicite Dominum [1]. » Cur dixit : « In » noctibus? » Docens nos non eam totam somno consumendam esse, ostendensque puriores tunc esse preces, quando et mens est levior, et nobis est plus otii. Quod si in nocte oportet ad sancta accedere, considera quamnam consequetur veniam, qui ne domi quidem illo tempore preces fundit. Propheta enim te e lecto excitat, et deducit in templum, jubens totam illic noctem agere : at tu ne domi quidem manens hoc facis. Pulchre autem dixit : « Sancte, » docens esse orandum absque malis cogitationibus, absque odio et malevolentia, absque avaritia, absque ullo alio ejusmodi peccato, quod affert animæ exitium. « Et benedicite » Dominum. » Hoc est enim maxime perfecta benedictio, quando verborum et vitæ fuerit consensus, et per opera Deum, qui te creavit, gloria affeceris, ut vult Evangelium dicens : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant » opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est » in cœlis [2]. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœ» lum et terram [3]. » Hoc est, « Si hæc feceris, consequeris quoque Dei benedictionem; si pernoctes, si sancte ores, si

[1] Psal. CXXXIII, 2. — [2] Matth. V, 16. — [3] Psal. CXXXIII, 3.

sis dignus stare in domo Domini, si teipsum templum aptum præbueris. » Postquam ergo ea qua oportuit exhortatione usus est, precatione concludit orationem. Hoc est enim optimi doctoris, et consilio auditorem erigere, et precibus confirmare, robustumque reddere. Quid sibi vult hoc quod dicit : « Ex Sion? » Erat eis nomen desiderabile, sacrique omnes ritus illic peragebantur; et ideo precatur ut recuperent priorem statum religionis, illosque sacros ritus peragantur, et hanc consequantur benedictionem. Deinde eos sustollens ad altiora dogmata, et Deum ubique esse docens, jussisse autem templum ædificari propter illorum imbecillitatem, et oportere eum undique invocare, subjunxit : « Qui fecit cœlum et terram. » Sed illi quidem eum tunc illic invocabant, nos autem in omni loco, in omni agro, in domo, in foro, in solitudine, in navi, in diversorio, et ubicumque fuerimus. A loco enim non prohibentur preces, modo sint mores, qui precibus conveniant. Postquam ergo in hac re nos recte gesserimus, Deum ubique invocemus, et aderit, nosque adjuvabit, et quæcumque sunt nobis difficilia, facilia reddet et expedita, nosque bonis futuris dignabitur. Quæ detur nobis omnibus consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXIV.

Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Laudate Dominum, quia bonus Dominus [1].

I. Ad hoc [2] rursus hortatur sacrificium, quod fit per laudes. Hoc est enim Deo sacrificium et oblatio. Et ideo alibi quoque dicit : « Laudabo nomen Dei mei cum cantico, » magnificabo eum in laude, et placebit Deo super vitulum » novellum, cornua producentem et ungulas [3]. » Loci autem et atriorum assidue meminit, eos loco affigens, et non sinens resilire, quandoquidem in principio quoque ipsum ideo jussit extruere, quo omnis impietas et simulacra tollerentur, ut omnes in unum locum cogerentur, et non libere effuseque vagarentur, nec nemora, fontes, montes et colles usurparent converterentque in occasionem impietatis, illic sacrificantes, et libantes in excelsis. Quorcirca eum quoque morte damnat qui extra templum sacrificat, dicens : « Qui non obtulerit in tabernaculo, et sacrificave» rit, sanguis ei imputabitur [4]. » Ea de causa eos undique illic in unum locum cogit, ut audientes, se modeste et temperate gerant, a falsaque et erronea cogitatione abstineant. Jubet autem eos canere, psallere et laudare, quia Dei laudes erant eis occasio pietatis, dum continerent veteres narrationes, ea nempe quæ in Ægypto, quæ in solitudine, quæ

[1] Psal. CXXXIV, 1-3. — [2] Vide D. Guillon, tom. XI, pag. 284-288. — [3] Psal. LXVIII, 31, 32. — [4] Levit. XVII, 4.

in terra promissionis facta sunt, quomodo lex lata sit, quæ gesta sunt in monte Sina, et quænam bella confecerunt : simulque uno eodemque tempore Deus laude afficiebatur, et qui canebant, argumentum doctrinæ capiebant, quæ et vitam eorum componebat, et ad perfecta dogmata deducebat. « Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus. » Alius, « Quoniam benignus est. » Quod est iis qui audiunt maxime expetendum, hoc ponit assidue, humanitatem, misericordiam, benignitatem. « Psallite nomini ejus, quoniam » suave est [1]. » Hoc dicit ostendens rem ipsam habere quamdam vel per se voluptatem una cum utilitate. Præcipuum etiam ejus lucrum est, ad Deum hymnos dicere, animam expurgare, cogitationem in altum extollere, vera et accurata dogmata discere, de præsentibus et futuris philosophari. Habet autem cum his per melodiam multam voluptatem, consolationem aliquam et recreationem, atque eum, qui canit, venerandum reddit. Quod autem tales efficiat, clarum est ex eo quod alter quidem interpres dicat : « Quia » decorum. » Alter vero, « Quia suave. » Ambo autem vera dicunt. Nam licet sit millies lascivus is qui canit, dum Psalmum reveretur, sopit tyrannidem lasciviæ suæ : licet sit oppressus malis innumerabilibus, et ab ægritudine animi occupetur, dum demulcetur a voluptate, levat animum, extollit cogitationem, et mentem sublimem evehit. « Quoniam Jacob elegit sibi Dominus : Israël in possessionem » sibi [2]. » Non dicit beneficia, quæ sunt eis cum aliis communia, sed quod est eorum proprium et eximium. Quodnam autem hoc erat? Quod Dominus populum eum elegit, et sibi dedicavit, et præ aliis peculiarem quamdam in eos ostendit benevolentiam. Id autem faciunt ubique Prophetæ, ex beneficiis in ipsos collatis permulta dicta sua componentes. Quid est autem, « In possessionem sibi? » In

[1] Psal. cxxxiv, 3. — [2] Ibid. 4.

opes, in facultates. Etsi enim sit populus exiguus, eum tanquam divitias elegit, non paucitatem, sed virtutem attendens, ad quam volens deducere, elegit eos, eo scilicet quod alii homines non tantas ei opes parent, quantas hic populus; ita ut hoc processerit et ex ejus, qui illum elegit, benevolentia, et ad eorum institutionem. Solet enim Paulus quoque appellare divitias salutem hominum, ut quando dicit : « Idem enim Dominus, qui est dives in omnes, et super » omnes qui invocant ipsum [1]. » Et rursus, « Domino suo » stat, aut cadit. [2] » Vides quomodo ostendit Dei in eos benevolentiam, providentiam, curam, affectionem, cum eos vocaverit possessionem. Per hæc utraque ergo ostendit eximiam in eos providentiam, et quod elegerit, et quod in suam possessionem. Vidisti quomodo ostenderit ejus humanitatem? et ideo incipiens dixit : « Laudate Dominum, » quia bonus est Dominus. Quia ego cognovi quod magnus » est Dominus [3]. » Ecce aliam affert laudandi causam. Dic mihi autem, rogo. Tu nosti, alii vero non norunt? Norunt quidem, sed non ita ut ego. Est enim maxime Sanctorum, et eorum qui plurimum ascenderunt, accuratius ejus cognoscere majestatem, non quidem universam; hoc enim fieri non potest; sed apertius quam alii. « Et Deus noster » præ omnibus diis [4]. » Ecce, inquies, qui dicit magnum esse Dominum, et se id novisse, procedens, ei quod dixerat detrahit, et eum confert cum aliis, et per comparationem ei excellentiam tribuit. Nequaquam, inquit, sed tunc loquebatur habens rationem eorum, qui audiebant, paulatim eos ad id deducens. Neque enim hoc admodum magnum eum ostendit, quod dicatur Deus esse major, et magnus præ illis : sed, sicut dixi, adaptat orationem humilitati auditorum, eos paulatim erigens. Bene enim tunc cum eis agebatur, quod hæc audivissent, et persuasa haberent.

[1] Rom. x, 12. — [2] Id. xiv, 4. — [3] Psal. cxxxiv, 5. — [4] Ibid.

II. Quod enim omnes citra ullam comparationem superet, ostendit per ea quæ sequuntur, afferens maximum argumentum ejus potentiæ, et ostendens se priora dixisse propter imbecillitatem auditorum : et ideo quando tantum enuntiat, parva dicit : quando autem confirmat, et demonstrat, et ejus majestatis affert probationem, magna profert. Quid ergo postea adducit, quod sit eo dignum, et quod sit Dei tantum? Vide; subjungit enim : « Omnia quæ» cumque voluit Dominus fecit in cœlo et in terra, in mari» bus et in omnibus abyssis [1]. » Vidisti potentiam cui nihil omnino deest? Vidisti fontem vitæ? Vidisti vires inexpugnabiles? Vidisti excellentiam omnino incomparabilem? Vidisti potestatem quæ nullo modo prohibetur? Vidisti ei omnia expedita et facilia? « Omnia enim, inquit, quæcum» que voluit fecit. » Dic, ubinam? « In cœlo et in terra. » Hoc est, non hic solum, sed etiam in cœlo : non in cœlo solum, sed etiam in terra : non solum in terra, sed etiam « In maribus et in omnibus abyssis. » Per abyssum enim dicit quæ sunt infra terram, quemadmodum dicendo, « In cœlo, » ea quæ sunt super cœlos. Unde cum tot et tanta sint, voluntas ejus nequaquam impeditur, sed omnia pervadit, et quod est admirabile, is qui ea fecit, nullo negotio, vel labore, non jussu, sed voluntate fecit. Solum enim voluit, et opus statim consecutum est. Vidisti quomodo ostenderit quam facilia ac copiosa fuerint ejus opera, et quomodo ejus potestas prohiberi non poterat? Deinde mittens dicere de cœlo, et terra, et mari, affert ea quæ sunt in eis, sed nec omnia quidem quæ sunt in eis, sed cum prætermisisset ea quæ sunt in cœlo, etsi sunt admirabiliora, dicit ea quæ sunt circa cœlum. Qua de re? Quoniam illa quidem etsi magna essent, erant tamen multis ignota : hæc autem licet minora, cernebantur tamen, et omnes habe-

[1] Psal. cxxxiv, 6.

bant spectatores. Quia ergo verba faciebat apud homines, qui non tantum fide ducebantur ad ea cogitanda quæ non apparebant, quantum ex iis quæ apparebant veluti manu ducebantur : ab iis incipit texere orationem et doctrinam, quod aliis faciendum suadet hoc et ipse faciens. Quodnam hoc? Deum ex ejus operibus laudare, eum qui singula ejus opera didicerit, ipsique pro singulis gloriam referre. Quia enim ad eum laudandum adhortans, assidue dicebat : « Lau- » date nomen Domini, laudate servi Dominum : » ostendit etiam quomodo laudare oporteat, persequendo universum corpus creaturæ, laudando, et admirando sapientiam, providentiam, potentiam, curam. Hinc discimus non esse hoc solum nostrum mare, sed multa et diversa, et infinita maria. Dixit enim : « In maribus et omnibus abyssis. » Caspium enim, et Indicum, et Rubrum sunt ab hoc utique disjuncta, et Oceanus qui ambit extrinsecus. « Educens » nubes ab extremo terræ [1]. » Alius, « Sustollens. » Alius, « Attrahit ab extremis finibus. » Alius, « A finibus. » Hoc etiam in Job dictum est : « Alligans aquam in nubibus » suis [2]. » Et Salomon : « Continens aquam in vestimento [3]. » Hic autem non hoc dicit, sed aliud mirabile. Quidnam? Quod aër, cum crassior fuerit, sursum fertur et transmittitur, et ascendit id quod grave est, via contraria ingrediens. Admirabile autem est quod aqua in eo contineatur : sed multo admirabilius, quod in eo quod leve est contenta feratur : et adhuc admirabilius, quod aqua, quæ in illo aëre continetur, postquam e nube effluxerit, ab aëre qui sequitur, non amplius contineatur, sed undique diffluat, et in terram deferatur. Atqui si ea contineretur ex natura, oporteret eam etiam contineri in aëre. Quemadmodum enim si quis utrem in aërem abire sineret, aqua plenum, deinde ferretur ab aëre, ferretur etiam aqua quæ intus continetur,

[1] Psal. CXXXIV, 7. — [2] Job. XXVI, 8. — [3] Prov. XXX, 4.

si effluxisset ab utre : ita consentaneum esset hic quoque fieri. Sed quia cuncta opera sunt admirabilia, et superant opinionem, supra rerum ordinem et rationem omnem fiunt hæc omnia. Quod enim in nubis aëre continetur, non continetur in aëre qui consequitur. Vidisti rem admirabilem, et quomodo, quod cæteris videtur esse minus, id cum posuit, fecit ut sit admirabile? Deinde ostendit etiam aliud admirabile, dicens : « Ab extremo terræ » vel, « A summo terræ. » Non solum enim ascendunt, sed etiam vadunt, nec ubi apparuerunt, illic emittunt pluviam, sed cum multa sæpe loca prætercurrerint, alibi imbres pariunt, civitatibus et gentibus præteritis. Non est ergo hoc solum mirabile, quod sustolluntur, sed etiam quod incedunt tanquam in tabulatis, ferentes tantam molem aquarum.

III. « Fulgura in pluviam fecit [1]. » Vide rursus aliud mirabile, diversas naturas convenientes. Neque enim fulgure est quidquam magis igneum, neque aquis est aliquid frigidius : ea tamen miscentur, nec confunduntur, neque contemperantur, sed unaquæque conservat suos fines. Manens enim ignis in aqua, et aqua in igne, neque hic illam exsiccavit, nec illa eum extinxit. Atqui fulgur est igne solari acutius, et splendidius, et eo magis secat, ac dividit. Id testatur visus, qui cum radiis solis assidue congreditur : illius autem impetum ne tantillum quidem ferre potest. Et sol per totum diem cœlum percurrit, illud autem minimo momento temporis universum orbem terræ, quemadmodum Christus quoque testatur dicens : « Quemadmodum » fulgur proficiscitur ab oriente, et apparet usque ad occi- » dentem [2]. Qui producit ventos de thesauris suis [3]. » Hæc est rursus alia naturæ species, quæ nobis non parvum usum exhibet, sed tantum ut vitæ nostræ plurimum conferat, et labore confecta corpora recreet ac refrigeret, et aërem

[1] Psal. cxxxiv, 7. — [2] Matth. xxiv, 27. — [3] Psal. cxxxiv, 7.

efficiat leviorem. Hoc est enim munus ventorum, aërem suscitare ac ventilare, ne, si sit immobilis, corrumpatur, fructus maturare, corpora nutrire. Quid vero, dixerit quispiam, usus eorum in navigatione : tempora quibus certo et constituto ordine oriuntur, et sibi inter se vicissim cedunt, in mari choreas ducentes, et nautas transportantes? Hic enim transmittit : ille vero excipit : et contrarias vias ingrediuntur, et ministrant, et pugna eorum est rursus vitæ nostræ utilis. Alia innumera dici possent ventorum munera. Hæc tamen omnia Propheta prætermittens, et auditori colligenda relinquens, eorum fabricationis facilitatem ostendit. Nam quod dixit, « Ex thesauris suis, » non hoc significat, aliquos esse ventorum thesauros. sed ejus qui constituit facilitatem indicat, et quam sit creatura prompta et expedita. Quemadmodum enim qui habet in thesauro, secure omnia, et quando vult, profert : ita etiam universi Opifex omnia facile condidit, et naturæ tradidit. Vides quanta sit etiam in aëre differentia, quemadmodum sunt in aqua et igne multæ mutationes? Aquarum enim aliæ sunt fontium, aliæ vero marinæ, aliæ autem aëriæ, aliæ sunt in nubibus, aliæ vero cœlestes, aliæ supra cœlos, aliæ subterraneæ. Et in igne, hic quidem est in sole, ille vero in luna, alius in stellis, alius in fulgure, alius in aëre, alius qui fit ex lignis, qui est apud nos, et is qui est in lucernis, alius qui ex terra : est enim sæpe ejusmodi ignis, qui e terra editur, sicut fontes aquarum : alius qui fit ex collisis lapidibus : alius qui est in comis arborum, quæ ipsæ quoque colliduntur; alius autem in fulminibus. Ita etiam in aëre, hic quidem est crassior, qui est circa nos : ille vero subtilior, qui autem est superior, magis igneus. Ventorum quoque sunt multæ differentiæ : hic quidem subtilior, ille vero crassior : alius frigidior, alius siccior : alius humidior, alius calidior. Aër autem et nubes, hic quidem tardior : illa

vero progreditur celerius, perinde ac si esset eques. Ita etiam in nubibus et ventis, hæ quidem sunt similes urnis et vasis aquariis, ut quæ aliquando sint plenæ aquis, aliquando ferantur inanes : aliæ vero sunt flabello similes. Tu autem hæc eorumque diversitatem et varietatem considerans, admirare Opificem. « Qui percussit primogenita Ægypti [1]. » Postquam dixit generalia, et ostendit Dei providentiam in universum orbem terræ, per fulgura, per ventos, per aërem, per nubes, per pluvias, et eorum nugas arguit, qui dicunt providentiam usque ad lunam pertingere : accedit ad singularia, nempe ad ea quæ sigillatim privatimque Judæis facta sunt. Quod enim terra, et cœlum, et universa quæ videntur Dei benignitatem sentiant, ex iis quæ dicta sunt ostendit : ut autem memori et grato animo Judæos efficeret, narrat etiam singularia, ostendens universorum Deum, et qui omnium curam gerit, eis quædam propria beneficia largitum esse. Quanquam quæ in illos quoque fiebant, erant rursus generalia. Quod ipsi enim electi essent ex aliis, id faciebat ut illos æmularentur : quod Paulus quoque significans, dicit : « Eorum delicto salus gentibus, ut eos æmularentur [2]. » Quemadmodum enim pater, cum filii ab eo abscedunt, unum ex eis sumit et considere facit supra sua genua : non hoc autem facit propter illum, sed multo magis propter alios, ut eo honore perciti ad patrem accurrant, eamdem indulgentiam sensuri : ita etiam Deus fecit Judæis. Eis enim non super genua, sed super brachia [3], ut dicit Propheta, et super dorsum assumptis, quæ sunt eis expetenda largitur, templum, sacrificia : et quæ maxime ac cum majore cura quærebant, in bello auxilia, victorias, tropæa, rerum terrenarum copiam, et fructuum fertilitatem, eis illos instruens et adornans, et alios ad æmulationem adducens. Sed quoniam evasuri erant improbi, si eis

[1] Psal. CXXXIV, 8. — [2] Rom. XI, 11. — [3] Osee XI, 3.

perpetuo blandiretur, ipsos quoque per supplicia moderatur. Magna est enim Dei sapientia, et in rebus difficillimis viam exitumque invenit.

IV. Vide autem Prophetæ prudentiam, qui a generalibus ad hæc deduxit orationem : ne quis enim stultus existimaret Dei providentiam versari in singularibus, quando venit ad generalia, tunc hæc quoque attingit, dicens : « Qui » percussit primogenita Ægypti [1]. » Annon vobis videntur hæc magis facta esse propter Judæos? Si igitur ostendero hæc quoque facta esse propter alios, quid dicent ii qui effutiunt Dei providentiam ad universa minime pertinere? Quomodo ergo potest hoc ostendi? Certe sufficit a Deo enuntiata sententia quæ hoc significat, et dicit : « Ut ostendam » in te potentiam meam, et ut annuntietur nomen meum » in universa terra [2]. » Vidisti mortem illam fuisse Evangelium, et plagam illam divinitus immissam fuisse prædicationem, ut quæ ubique pervaderet et Dei potentiam prædicaret? Universi ergo orbis terrarum curam gerit, etiam quando res Judæorum administrat. Atqui potentiam suam olim quoque declaravit, ut in Joseph, ut in Abraham, sed nunc tamen apertius. Quomodo? Tunc quidem per beneficium : nunc autem per plagam : nec intermittit, ut jam sæpe dixi, assidue et in unaquaque generatione seipsum ostendere, et per opera manifestum reddere. Non id autem semper facit eodem modo, sed varie et diversis modis. Tunc quidem per uxorem Abrahæ, sterilitate illam affligens. Postea autem per famem, deinde per rerum copiam, post hæc vero per plagas frequentissimas. Quoniam ergo condemnabant Deum imbecillitatis, ipsi et primogenitos occiderunt, et fluvium cruentarunt; eo ipso tempore vires quoque suas eis ostendit per quædam paulo obscuriora. Obstetrices enim Ægyptiorum, cum crudelia illa jussa contempsis-

[1] Psal. CXLIV, 8. — [2] Exod. XIV, 16.

sent, et sævum regis decretum elusissent, magna rerum copia donatæ sunt. Utraque autem hæc erant Dei providentiæ, scilicet quod et mulieres majorem virtutem ostenderint, quam ii quorum erat caput redimitum diademate : et quod eas remunerata sit, et in magnam multitudinem eas propagaverit. Illud enim, « Benefecit obstetricibus [1], » hoc est, extensa est earum cognatio : etenim per ea ipsa beneficia, quæ in Judæos contulerunt, mercedem a Deo acceperunt. Quoniam ergo non occidebant eorum infantes, numerosam prolem eis Deus largitus est. Sed quoniam pergebant esse stupidi, et omni sensu privati, acriorem eis plagam inflixit : et didicit quidem universus orbis terræ, didicerunt autem etiam Ægyptii : sed illi quidem ex auditu, hi autem in iis malis quæ sibi ipsis evenerunt, et visu, et rei experientia Dei potestatem viderunt. Etenim ideo eis prædixit, ne videretur esse plaga vulgaris mortis, quæ fortuito aliquo casu evenisset. Quod itaque alicubi dictum est de Servatore, hoc hic quoque dicere possumus. Quidnam? « Dominare in medio inimicorum tuorum [2]. » Non enim eis in solitudinem eductis, nec in aliquo alio loco, sed in ipsa civitate plagam intulit. Vide autem in ipsa etiam plaga clementiam. Cœpit enim prius a pecoribus, et tunc ad homines processit. Quis ergo non admiretur potentiam, quomodo omnia in uno temporis momento simul attulit, indulgentiam item, et sapientiam ineffabilem? Neque enim hanc primam plagam inflixit, eos volens per alias corrigere, nec quando inflixit, non prænuntiatam inflixit. Quamobrem? Ut eos verbis castigaret, et ne devenirent ad rerum experientiam : nec rursus quoniam non correcti fuerunt, permisit ut esset plaga dubia. Ne quis enim existimaret fortuito aut morbum, aut pestem incidisse, vide quot res concurrant. Primum omnes in una

[1] Exod. I, 20. — [2] Psal. CIX, 2.

nocte. Secundo omnia primogenita. Si enim fuisset pestis, non sola tetigisset primogenita, secundis vero pepercisset; sed omnes citra ullum discrimen pervasisset. Tertio si fuisset pestis, non abstinuisset omnino a Judæis, nec solos tetigisset Ægyptios, sed ea multo magis corpora confecisset, quæ labore et miseria, et tot et tantis malis confecta fuerant, quæ paupertate et fame jampridem adeo exhausta erant : non regum, et eorum qui erant auctoritate et dignitate præditi, qui libere et secure vivebant, quibus omnia quæ ad cultum et ad vitam pertinent abunde suppetebant. Si fuisset pestis, non repente venisset, sed antequam ingruisset, prævia adventus signa dedisset. Nunc autem hæc simul fiunt, ut Ægyptiorum arguatur vecordia : etenim post hanc plagam, et postquam aperte didicissent esse plagam divinitus immissam, persecuti sunt Judæos qui recesserant, quod est signum maximæ eorum vecordiæ, et Dei maxima defensio. Quoniam enim erant signa cessatura, ea ejusmodi signi exitu conclusit, quo ea, quæ ante facta sunt, defendit apud eos qui volunt attendere. Ne quis enim diceret: « Cur puniuntur omnes, cum rex Judæos detineret, et peccaret? » Per hoc ultimum solvit hanc dubitationem. Quomodo per ultimum? Quoniam quando percussa sunt eorum primogenita, vel invito rege Judæos expulerunt. Quare etiam si voluissent ab initio, potuissent esse eo superiores. Non igitur regem ideo non vicerunt, quod non possent, sed quod nollent. Quinetiam ea quæ postea consecuta est persecutio, crimen eorum amplificat.

V. Hoc etiam evenit in Saül. Quando enim ejus filium eripere oportebat, omnes vulgo assentantes regi eum, tametsi legem ille transgressus esset, eripuerunt : quando autem volebat occidere tot sacerdotes, ne vocem quidem emiserunt, nec eos defenderunt. Quod si tunc habebant naturam quæ pro eis faceret, hic etiam habebant juris na-

turam. Erant enim sacerdotes, et erat cædes nefaria, et ira non ex recto judicio profecta. Sed hujus rei causa erat socordia, et quod sacerdotum vicem non valde dolebant. Vide ergo quæ mala postea inciderint. Illius enim negligentiæ non leves pœnas dederunt. Quando ergo factum fuerit aliquid nefarium, nemo sit iners et ignavus, sed igne ardentior : nec minus doleat, quam ii quibus fit injuria, et ita plurima mala sistentur. « Ab homine usque ad pe» cus[1]. » Cur autem etiam pecora? Quoniam propter homines facta sunt, ea quoque punit propter hominem, ut augeat timorem, ut intensiorem reddat calamitatem, ut ostendat plagam esse divinitus immissam, et bellum procedere de cœlis. « Emisit signa et prodigia in medio tui, Ægypte[2]. » Quid est, « In medio tui? » Vel locum dicit, vel idem est quod, manifeste. Illud enim, « In medio, » ubique idem significat quod aperte, ut quando dicit alicubi : « Fecit salutem » in medio terræ[3]. » Est enim medium manifestum omnibus. « Emisit signa et prodigia in medio tui, Ægypte. » Jure autem optimo : ea enim fiebant ad correctionem, et ad eos ostendendos qui erant lucraturi. Non temere enim eveniebant, sed modo admirabilissimo. Quare et eo quod feriebant, et eo quod mirabiliter, duplicem afferebant utilitatem. « In Pharaonem, et in omnes servos ejus[4]. » Vidisti potentiam ineffabilem, quomodo cum omnes simul essent, de eis sumptum est supplicium, et illi quidem patiebantur, alii vero lucrabantur? Quomodo autem dicit : « In omnes » servos ejus? » Atqui non habebant omnes primogenita. Sed dicit de aliis signis : et dum in Ægypto quidem hi ferirentur, lucrum faciebant Judæi : dum autem in solitudine beneficio Judæi afficerentur, alii juvabantur (1) : et plagas quidem inflixit hostibus, hos vero affecit beneficiis, per

[1] Psal. CXXXIV, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Id. LXXIII, 12. — [4] Id. CXXXIV, 9.

utraque omnes juvans. Et cur non hos quoque beneficio afficit? Quoniam soliti sunt plerique homines percussi potius quam beneficio affecti Deum agnoscere. Quod enim nollet eos punire, vide eum assidue differentem, et plagas cohibentem, et per utraque ostendentem potentiam suam et clementiam. Atqui sat fuisset post unam, secundam et tertiam, tanquam qui morbo immedicabili laborarent, eos omnino perdere : at noluit, sed et quanquam futura præsciret, et quod nec quinta, nec sexta, nec decima meliores futuri essent, non destitit facere quæ sua erant. Unde maxime ejus potestatem, curam, sapientiam et bonitatem admirari æquum est. Potentiam, quod percusserit; curam, quod cohibuerit; sapientiam, quod cum sciret futura, quæ sua erant fecerit : quod ipsum quoque est maximæ clementiæ, quod incipiat a minoribus, quod ab iis quæ non sunt ratione prædita. Progrediens autem ipsum quoque regem attigit : quod etiam maxime fecit ut prædicarentur quæ eveniebant. Quæ enim privato alicui accidunt, latere etiam consentaneum est : quando autem vir est insignis qui plagam accipit, nihil vetat quominus res ubique audiatur. Postquam vero dixit causam, cur percusserit, dicit etiam plagas. Sed neque eas sæpe recenset, neque sigillatim persequitur : sed cum eas uno verbo significasset, prætercurrit dicendo : « Emisit signa et prodigia in medio tui, Ægypte. » Deinde educit rursus populum ex Ægypto in desertum, ubique ostendens se non esse Deum tantum alicujus partis, nec in unam solam regionem dominatum obtinere, sed in universum orbem terræ. Quocirca subjunxit dicens : « Qui » percussit gentes multas, et occidit reges fortes [1]. » Per totam viam pignora variis modis præbens suæ potentiæ, et in ipsis docendis per res ipsas deducens. Per bella enim, priora quoque docuit, non naturam aëris, non potentiam

[1] Psal. CXXXIV, 10.

elementorum, nec aliquid aliud ejusmodi, sed imperatoriam manum, quæ eos ducebat, pro eis bellum gerere; et utrumque per utrumque ostendit; per ea quæ facta sunt in Ægypto, ea quæ in solitudine facta sunt : et per ea quæ facta sunt in solitudine, ea quæ in Ægypto sunt edita. Quando enim ipsi absque armis, acie et prælio inimicos profligabant, eis aperte ostendebat se in Ægypto quoque non opus habuisse elementis ut ea adversus illos moveret, sed variis et diversis modis volentem suam ostendere potentiam, creaturis ad ea usum esse. « Seon regem Amor» rhæorum, et Og regem Basan [1]. » Non persequitur urbes, neque in singulis insistendo paulatim narrat prælia : sed rursus magno animo prætercurrit innumerabiles catervas miraculorum. Cum enim posset immorari, et tragœdiam illam amplificare, non hoc facit : sed cum maxima se offerret multitudo eorum, quæ a Deo gesta sunt, ea omnia prætercurrendo prosequitur. Atqui illi quidem erant armati, et urbes munitas habitabant, et rei militaris et instruendæ aciei erant periti : hi vero exules, et bellandi ignari, a longa servitute et diuturna tyrannide liberati, fame et ærumnis consumpti, omnibus ad accipiendam injuriam expositi. Sed illa ducente manu omnium potentissimi erant.

VI. Erat etiam bellum justum. Neque enim eos invasissent, nisi illi eis causam dedissent, et viam eis interclusissent, quod erat extremæ inhumanitatis : et Idumæos non sivit ad bellum accedere. Ne enim silentio confidentes, post hæc rursus invaderent, sed scirent cum quibusnam bellare, a quibus vero abstinere oporteret, hoc facit in solitudine, per res ipsas legem eis constituens, quomodo oporteret uti eis qui illis occurrerent. « Et omnia regna » Chanaan [2]. » Vidisti ex his doceri universum orbem terræ?

[1] Psal. CXXXIV, 11. — [2] Ibid.

Quemadmodum enim ignis spinas, ita ii omnes invaserunt, nec poterat quisquam eos sustinere. Audi ergo quid dicat Balaam (2), qui non a Prophetis, non a Mose didicerat, sed a rebus ipsis : « Hæc est gens quæ elingit omnem terram [1]. » Vidisti proprie dictam metaphoram ? Non dixit : « Quæ bellum gerit, quæ fundit et evertit, » sed « Quæ elingit, » volens ostendere quam facile ab eis pariatur victoria, et quomodo citra sanguinem ab eis tropæa erigantur, et sola eorum incursione inimici profligentur. Non opus, inquit, habent instructa acie, nec ut prælium committatur, sed tantum invadere satis est, et omnia eis cedunt. Non solum enim ut lege belli et instructa acie vincerent effecit, ne quis ea quæ fiebant, eis attribueret, sed elementa orbis terræ in eos commovebat, et ideo animos eorum primum dejiciebat et perturbabat, et cadens grando multos perdidit, et sol stetit, et bellum longius protraxit, et multa ejusmodi admirabilia facta sunt, et tubarum sonitus vel igne vehementius in turres irruens, muros diruit. Hoc autem utrisque fuit utile. Nam illi discebant bellum non geri ab hominibus, et hi docebantur ut ad Deum respicerent, nec unquam de rebus gestis se jactarent, magnosve spiritus sumerent, sed se honeste et moderate gererent. Hoc enim modo vicisse majus eis ornamentum afferebat, quam solum viçisse, ut quod eos splendidos redderet, et modestiam doceret; splendidos certe, quod talem haberent Imperatorem ; modestos autem, quod præclaris suis factis non intumescerent. « Et dedit terram eorum hæreditatem, hære- » ditatem Israël populo suo [2]. » Hoc quoque est maximum miraculum, quod non solum expellerent, sed terram etiam occupare possent, et urbes distribuere : quod eis quoque magnam præbebat voluptatem, magnum ornamentum, magnam lætitiam. Id autem Dei quoque est potentiæ. Non

[1] Num. xxiv, 4.— [2] Psal. cxxxiv, 12.

enim parva res est occupasse regionem hostium, sed ad hoc quoque magno Dei auxilio opus est. « Domine, nomen » tuum in æternum, et memoriale tuum in generationem » et generationem [1]. » Alius, « Recordatio tui. » Hic intercipit orationis seriem glorificatione, quod semper solent Sancti facere. Postquam enim de Dei miraculis aliquid dicere incipientes, inflammati fuerint, non prius ad finem perveniunt, quam pro iis, quæ dicta sunt, Deum gloria et laude affecerint, et ita suum desiderium impleverint. Quod etiam Paulus ubique facit; maxime autem in procemiis Epistolarum, ut quando dicit Ecclesiis Galatiæ : « Gratia vo- » bis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo, » qui dedit seipsum pro peccatis nostris secundum volun- » tatem Dei et Patris nostri : cui gloria in sæcula sæculo- » rum. Amen [2]. » Et in Epistola ad Romanos : « Quorum » adoptio, et gloria, et cultus, et promissio, quorum patres, » et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super » omnia benedictus Deus in sæcula. Amen [3]. » Et rursus alibi : « Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli sa- » pienti Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen [4]. » Ita etiam hic Propheta, cum mente agitasset universam Dei providentiam, plagam in Ægypto, varia et diversa beneficia, quæ in solitudine ab illo in Judæos collata sunt, quæ pro illis adversus hostes facta sunt, ab ejus ineffabili benignitate inflammatus, emisit glorificationem, dicens : « Domine, nomen tuum in æternum; Domine, memoriale » tuum a generatione in generationem. » Hoc est, « Gloria tua est perpetua. Nihil enim ei affert ullum detrimentum, nihil eam interrumpit, sed est semper, et manet immutabilis, et a conversione omnino aliena, florens ac vigens. » Quid est autem, « Memoriale tuum in generationem et ge-

[1] Psal. CXXXIV, 13. — [2] Gal. I, 3-5. — [3] Rom. IX, 4, 5. — [4] I Tim. I, 17.

» nerationem? » Tui, inquit, memoria non desinit, et finem non habet. « Quia judicabit Dominus populum suum, et » in servis suis deprecabitur [1]. » Vel utraque hæc dici possunt de populo, quod de eo pœnas sumet, et postea cessabit et ipsos recreabit : vel divisim, Consolationem quidem accipiet, de populo : judicabit autem, de hostibus. Hoc est, illos quidem recreabit; hoc enim sibi vult illud, « Consolationem accipiet; » judicabit autem hostes, hoc est, de ipsis pœnas sumet.

VII. Deinde quoniam non poterat dicere eorum recte facta, hac justificandi ratione utitur, nempe nomine populi, et nomine servorum. Cum autem dixit : « Deprecabitur, » ostendit reconciliationem esse illius clementiæ, non autem ex illorum meritis. Ubi enim deprecatio, venia opus est : ubi autem opus est venia, non sunt recte factorum merita, sed est tempus clementiæ. Quoniam ergo dixit superius : « Memoriale tuum in generationem » et generationem, » soli autem ex aliis gentibus ipsi tunc Deum sibi ascribebant, per hoc tale quid significat, et dicit : « Salus populi ostendit tuam apud multos gloriam. » Quæ enim natura ei inest gloria, etsi nullus eum colat et observet, perpetuo manet, et nec minui, nec dissolvi, nec mutari potest. Quæ sit autem ejus apud multos laudatio, a nostra etiam salute ostendetur, cum nos civitatem, ædem sacram, et templum receperimus, et pristinæ reipublicæ restituti fuerimus. « Simulacra gentium argentum » et aurum, opera manuum hominum [2]. » Quoniam in principio dixerat : « Dominus autem noster præ omnibus » diis, » et visus est per comparationem introducere quamdam excellentiam, propter imbecillitatem eorum qui audiebant, vide quomodo hoc verbis amplificat. Postquam enim a Dei potentia initium duxit, et dixit quæ in cœlo sunt,

[1] Psal. CXXXIV, 14. — [2] Ibid. 15.

quæ in terra, quæ in abyssis, quæ in Judæis, quæ in propria, quæ in aliena terra, quæ in hostibus, quæ in gentibus facta sunt; deinde cum ejus benignitatem revocasset in memoriam, bonitatem, clementiam, curationem, sapientiam, et potentiam, et Deum esse universorum, et universi orbis terræ curam gerere ostendisset, irridet deinceps et ludificatur idolicorum deorum imbecillitatem, et statim ab ipsa natura in ipsos invehitur; imo vero ipsum nomen ad eorum reprehensionem adducit. Idolum enim nihil est aliud quam quid imbecillum et abjectum, et nomen summæ infirmitatis. Quocirca hinc incipit, dicens : « Simula- » cra gentium argentum et aurum. » Primum, quod simulacrum; secundum, quod inanima materia; tertium, quod hoc ipso quod sunt simulacra, non solum ex seipsis imbecilla, vilia et abjecta sint, sed etiam quod ab hominibus facta. Quocirca subjunxit : « Opera manuum hominum, » quod quidem est maxima reprehensio eorum qui illa colunt, nempe quod cum ipsi sint in causa cur ea sint, in eis tamen suæ spem salutis collocent. « Os habent, et non » loquentur. Oculos habent, et non videbunt. Aures ha- » bent, et non audient. Neque enim est spiritus in ore ip- » sorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui » confidunt in eis [1]. Os, inquit, habent, et non loquentur. » Vidisti quomodo auget irrisionem, et fraudem coarguit? Quoniam enim ea sæpe movent dæmones, fictionem et simulatum actum eorum detegit, ostendens non esse spiritum in ore ipsorum. Et quænam est causa quod malus dæmon absque illis nihil facit, nec loquitur? Quoniam stupri, adulterii, et innumerabilium vitiorum columnæ sunt horum simulacrorum figuræ : docens eos, qui seducuntur, per ipsum statuarum aspectum eas res imitari, quarum figuram præferunt statuæ, eis assidet ea movens,

[1] Psal. CXXXIV, 16-18.

et decipiens. Deinde rursus alio ludificationis genere ea aggreditur : « Similis illis fiant qui faciunt ea. » Considera apud te quales dii sint, quibus fieri similes dira est imprecatio. Nostra autem non ita habent. Extremus enim virtutis finis est, id quod facit ad summum bonorum fastigium pertingere, ut Dei, quantum fieri potest, similes simus. Apud illos autem, inquit, et cultus est, et dii tales, ut eis esse similes locum teneat extremæ imprecationis. Quod igitur sint materia inanima, quod fiant ab eis qui illa colunt, quod sint simulacra informia, quod jaceant nullo sensu prædita, et quod adjecerit pro dira imprecatione, ut quis eis evadat similis; per hæc, inquam, omnia ostenditur summus error. Postquam ergo ostendit eorum imbecillitatem, errorem, dæmonum improbitatem, eorum qui illa faciunt stultitiam, ab his cito liberatus, concludit orationem glorificatione, non amplius narrans ea quæ Deus fecit, ut qui ea jam satis demonstrarit, sed pro omnibus quæ sunt in confesso, laudem exigens ab iis qui fruuntur ejus beneficio, et ideo vocat omnes ad glorificationem, sic dicens : « Domus Israël, benedicite Domino. Domus Aaron, » benedicite Domino. Domus Levi, benedicite Domino. Qui » timetis Dominum, benedicite Domino. Benedictus Domi- » nus ex Sion, qui habitat in Jerusalem [1]. » Cur ergo non omnes simul vocat, sed in ordines dividens? ut scias esse magnam differentiam benedictionis. Aliter enim sacerdos, aliter Levita, aliter laïcus, aliter frequens populus benedicit. Dicere autem, « Benedicite, » est ejus qui ostendit beatam illam naturam, et ab interitu alienam. « Benedicite enim, inquit, quod liberati estis ab adversariis, quod digni habiti estis qui talem Deum adoraretis, quod veritatem agnovistis. Est enim ipse quoque benedictus, in natura habens benedictionem, nec laude aliorum indigens; ve-

[1] Psal. CXXXIV, 19-21.

rumtamen vos quoque benedicite, non quod ei aliquid ex eo accedat, sed quod ipsi magnum fructum ex ea re percipiatis. » Etsi enim est natura benedictus, ut certe est, vult tamen etiam a nobis benedici. Sion autem rursus memorat, et Jerusalem. Quoniam enim illic erat constituta eorum respublica, illic fundatus erat eorum cultus, et ex eo loco docebantur et instituebantur : vult ea loca veneranda ac magnifica reddere ipso Dei cognomine, ut cum essent veneranda, majus illorum esset in ea studium, et cum esset majus studium, ad ea magis attraherentur : attracti vero in Dei cultum magis defigerentur : defixi autem, ad majorem virtutem deducerentur, propter quam omnia facta sunt. Sed tunc quidem erant Jerusalem et Sion; hodie autem cœli, et quæ sunt in cœlis. Illi ergo nos, quæso, defixi simus, ut futura etiam bona consequamur gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXV.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus [1].

I. Postquam aute locutus est de Dei in homines beneficiis, de ejus quoque misericordiæ magnitudine disserit, non eam metiens, nec enim id fieri potest; sed per infinitum volens ostendere ejus magnitudinem; invitatque

[1] Psal. cxxxv, 1.

omnes ad glorificationem, dicens: « Confitemini Domino. » Hoc est, « Gratias agite, laudate ipsum. « Quoniam in sæ»culum misericordia ejus. » Quid est, « In sæculum ? » Non aliquando quidem, inquit, beneficio afficit, aliquando vero recedit : neque modo miseretur, modo desinit, quod evenit in hominibus, quos prohibet animi perturbatio, distrahit fractus et abjectus animus, impedit obsequium, nec permittunt varii casus, rerumque conditio. At Deus non est ejusmodi, sed perpetuo miseretur, nec unquam desinit hoc facere, etiamsi hoc faciat variis et diversis modis. Semper ergo miseretur, nec unquam cessat beneficio homines afficere. Deinde postquam dixit eum misereri perpetuo, ostendit etiam argumenta misericordiæ, quod ejus misericordia semper maneat, ex iis quæ videntur, ea asserens : et quoniam eos deducebat ad pietatem veramque religionem, vide quomodo eum rursus confert cum diis Gentilium, ad captum auditorum eodem modo se demittens. Quid enim dicit : « Confitemini Deo deorum. » Singulis subjungens : « Quoniam in sæculum misericordia » ejus [1]. » Et « Confitemini Domino dominorum [2]. » In præcedenti quidem Psalmo dicebat eum esse præ omnibus diis : hic autem adhuc amplius, eum esse illorum herum et Dominum, sive idolorum dicas, sive dæmonum. Etsi enim offenderint dæmones, sintque probro et ignominia notati, servi tamen sunt, eique subditi. Propterea ergo, inquit, confitemini, quod habeatis Deum omnium supremum, cui nullus est similis, qui herus est omnium, et Dominus. Atqui dicitur etiam Deus eorum qui illi placent, ut quando dicit : « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et » Deus Jacob [3] : » Quomodo ergo hic dicit : « Dæmonum ? » Sed illud aliter, et hoc aliter. Illic enim ut ostendat familiaritatem et conjunctionem, magnumque suum in eos

[1] Psal. CXXXV, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Exod. III, 6.

amorem : hic autem, ut suam significet eminentiam. « Qui » facit mirabilia magna solus. Quoniam in sæculum mise» ricordia ejus [1]. » Postquam asseruit eum esse deorum herum et Dominum, assertionem deinceps probat, et quod dictum est confirmat, ex potentia eum rursus prædicans. Non dixit autem : « Qui fecit, » sed, « Qui facit, » ostendens eum assidue beneficio afficere, resque admirabiles, et quæ sunt opinione majores, facere. Hæc autem duo ponit quæ sunt in eo eximia, et quod faciat, et quod solus faciat : atque adeo tria et quatuor, nempe quod faciat, quod miracula, quod magna miracula, et quod solus faciat. Hæc autem dicta sunt non ut vilipenderetur Filius, sed ut inter eum et dæmones ostenderetur discrimen et distinctio. Et quænam sint hæc miracula magna videamus, quæ solus facit. Atqui in principio non loquebatur de potentia, sed de benignitate et clementia. « Confitemini enim, inquit, » Domino, quoniam bonus. » Quomodo ergo accidit ut nunc loquatur de potentia? Quoniam hæc miracula non solum sunt potentiæ, sed etiam benignitatis et clementiæ. Quænam autem sunt miracula ostendens, subjungit dicens : « Qui fecit cœlos in intellectu. Qui firmavit terram » super aquas. » Alius, « Qui compilavit terram in aquis. » Qui fecit luminaria magna solus. Solem in potestatem » diei. Lunam et stellas in potestatem noctis [2]. » Hæc etsi ejus potentiam et sapientiam indicant, attamen ejus quoque magnam benignitatem ostendunt. Quia enim sunt adeo magna, pulchra, et firma, vires ejus et sapientiam prædicant. Quod ea autem propter nos et usum nostrum facta sint, benignitatem et perpetuam bonitatem. Vides quomodo sit in æternum ejus misericordia? Non enim ad decem et viginti tantum annos hæc fecit, neque ad centum, ducenta, et millia, sed ea ultra totam vitam nostram

[1] Psal. CXXXV, 4. — [2] Ibid. 5-9.

produxit. Et ideo hoc significans, in unoquoque versu subjungit : « Quoniam in sæculum misericordia ejus. » Et quod est admirandum, ea fecit quidem : et cum facta essent, dedit ab initio : sed postquam homo transgressus est, ne sic quidem eum expulit, sed ea, quæ ei dederat, cum non peccasset, reliquit etiam fruenda post peccatum, nec prohibuit quominus post illud peccatum eis uti et frui posset. Neque vero unum cœlum solum fecit, sed etiam alterum : vel ab oxordio ostendens nos ab eo non relinquendos in terra, sed fore ut nos hinc transferamur. Si enim non esset nos illuc translaturus, cur productum esset cœlum ? neque enim est hoc illi elementum utile, nulla re enim indiget, sed cum velit nos illuc a terra traducere, præparavit habitacula.

II. Quamobrem cum hæc sciret Propheta, unicuique versui subjungit : « In sæculum misericordia ejus, » admirans ejus benignitatem. « Qui firmavit terram super aquas. » Vide hic quoque rursus benignitatem. Postquam enim facti sumus mortales, et eo redacti sumus, ut multis egeremus, ne sic quidem nos reliquit, sed hic quoque interim nobis congruum dedit habitaculum, et tot tantisque suæ benignitatis clarissimis indiciis terram refersit, ut ne verbis quidem ea possint explicari. Propheta ergo cum incidisset in abyssum horum beneficiorum, et vidisset quoddam vastum et immensum pelagus, exiliit alta voce clamans, et dicens : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! Omnia in sapientia fecisti [1]. » Porro si quis viderit solem et lunam, et temporum ordinem, rursus videbit universam ejus benignitatem : neque enim parum ad vitæ decus et ornamentum, imo vero ad ipsam vitam hæc nobis elementa conferunt, ut quæ nutriant fructusque maturent, sine quibus vivi non potest, tempora nobis osten-

[1] Psal. CIII, 24.

dant, horas exprimant, diei et noctis cursus distinguant, per terram et mare viatores deducant, innumerabiles alios usus præbeant. Vidisti quomodo sit in æternum misericordia ejus, quomodo in unoquoque versu jure hoc subjungat Propheta ? Alius autem interpres illud, « In potestatem » diei, » dixit : » Ut dominetur diei. » Alius, « In potestatem » noctis, » dixit, « In potestatem nocte. Qui percussit Æ» gyptum cum primogenitis eorum. Qui eduxit Israël de » medio eorum. In manu potenti et in brachio excelso [1]. » Assidue versat miraculum quod in Ægypto factum est, propter ingratum eorum animum, et quod cum ea semper audivissent, eorum obliviscerentur. Non est autem hæc quoque misericordia parvum signum, hoc enim liberavit illos a servitute, et posteris fuit occasio Dei cognitionis. Aliud autem hic quoque significat. Quidnam ? Etiam post plagam illam in ejus fuisse potentia liberare eos a servitute, cum illos terrore concussisset, et mari obruisset. Hæc autem dicit, ne quis paulo inconsideratior putaret, cum jussit eos accipere aurum et vasa argentea, hæc propter imbecillitatem jussisse. Nam hoc fecit volens omni ratione esse terribilis hostibus, et ostendere se et vi auctoritate posse omnia facere, eosque fallere ac decipere. Nam quæ aperte fecit, non ideo fecit tanquam non posset decipere, neque cum decepit, id ideo fecit, quod non posset aperte capere, sed in utraque parte suam ostendens potentiam. Nam quod hoc quoque magnum metum attulerit alienigenis, audi quid postea dicant vates Azotiorum, « Hic est Deus acerbus qui percussit Ægyptum, et quando » illusit eis, tunc ipsos eduxit [2]. » Vides eos propter hoc ipsum contremiscere, propter furtum, propter fraudem, quod eos interfecerit. « Qui divisit mare Rubrum in divi» siones [3]. » Alius, « In sectiones. » Alius, « In segmenta. »

[1] Psal. cxxxv, 10-12. — [2] 1 Reg. vi, 6. — [3] Psal. cxxxv, 13.

Nonnulli enim dicunt non fuisse unam viam, sed pro numero tribuum fuisse aquam scissam, ut multæ essent trajectiones. Hæc autem omnia etsi magnam ostendebant potentiam, terribilemque et magnum eum esse indicabant, multam tamen quoque in se habebant benignitatem, non solum in eos, quorum gratia ea fiebant, sed si voluissent attendere, etiam in adversarios : non enim eos temere et nequidquam mari obruit, sed quod post tot facta miracula adversus aquas adhuc suam ostenderent audaciam. Oportebat autem eos, etiamsi essent supra omnes homines nullo sensu præditi, cum præcedentia, præsentia, et quæ erant præ oculis considerassent, ejus potentiam mirari et adorare, atque ab importuna contentione cessare. Illi autem cum viderent universam creaturam pro ejus arbitrio mutari ac transformari, et cum eis belligerare, ne sic quidem a furore destiterunt, sed etiam cum viderent illud miraculum quod omnem superabat opinionem, aliena illa et nova via ingredi ausi sunt. Quocirca mare illis sepulcrum efficitur. Non enim erat opus naturæ quod fiebat, sed plagæ divinitus immissæ : et ideo brevi momento temporis fiebant contraria, et non scindebatur tantum in unam partem, sed pro numero omnium tribuum. In unoquoque autem signo meminit misericordiæ. Hoc enim Deo maximæ curæ erat, quandoquidem per elementa fiebant miracula, ne quæ fiebant, existimarentur esse alicujus naturalis ordinis rerum, sed superni auxilii, quod omnem opinionem superantia efficit miracula. Quod etiam in mari accidit : idque aperte ostensum est ex eo, quod post illud non amplius factum sit : quæ autem naturaliter fiunt, sunt frequentia, et certo tempore solent fieri. « Et eduxit Israël » per medium ejus. Quoniam in sæculum misericordia » ejus [1]. »

[1] Psal. cxxxv, 14.

III. Vides quomodo in unoquoque versu jure subjungit illud : « In sæculum misericordia ejus ? » Hæc enim omnia ostendunt perpetuam ejus providentiam. Etsi enim quæ facta sunt finem ceperunt, eorum tamen memoriæ præbuerunt posteris magnam ansam Dei cognitionis. In memoriam enim mandata, et transmissa ad posteros, deducebant ad magnam philosophiam. Quanquam alioqui non illud solum factum est, et Dei cessavit curatio : neque in rebus solum ægyptiacis substitit ejus benignitas, sed unumquodque tempus habet ampla et late diffusa ejus inenarrabilis benignitatis indicia. Quæ quidem ille admirans, assidue subjungit illud. « Quoniam in sæculum » misericordia ejus. » Recte autem adjecit illud. « Et edu- » xit Israël per medium ejus. » Nam hoc quoque est Dei potentiæ. Non sufficiebat enim efficere ut mare retrocederet, et facilem eis transitum præberet; nam hoc ipsum eos magis stupefecisset, terruisset, et audere prohibuisset, quod omnium superaret opinionem, timorem incutiens; sed Dei fuit potentiæ, postquam mare retrocessisset, eis animum addere, et persuadere, ut novam illam viam et alienam ingrederentur. Nam cum in utraque sectione in sublimem verticem erectæ essent aquæ, generoso et excelso animo opus erat, ut non timerent trajicere, nec suspicarentur maria ad summum verticem utrinque sublata esse eos invasura, et universum exercitum obruitura. « Et excussit Pharaonem et virtutem ejus in mari » Rubro[1]. » Volens significare facilitatem ejus demersionis, hac dictione usus est. Tu autem considera quomodo, cum potentia et ira, patientiam quoque ostenderit ; ut qui eos non prius de medio sustulerit, licet adeo impudentes essent et contentiosi, quam ipsi lubentes et volentes seipsos præcipitarent. Non abs re autem exercitus quoque

[1] Psal. CXXXV, 15.

punitur : sed quoniam fuerunt peccatorum participes, et persecutionis, sunt etiam pœnæ et supplicii participes. « Qui traduxit populum suum per desertum, quoniam » in sæculum misericordia ejus[1]. » Hoc non est minus quam per mare perducere. Etsi enim suberat terra sicca, quæ castra sustinere poterat, erant tamen multa alia quæ eis afferebant molestiam : sufficiebant enim omnia ad eos consumendos, et morti crudelissimæ tradendos; fames, squalor, sitis, radius quam par esset calidior imminens, ferarum multitudo, et necessariorum omnium penuria. Scis autem quot rebus homo indiget. Illis tamen omnibus nudati, et non tectum habentes, non alimenta, non indumenta sufficientia, non calceamenta, non aliquid aliud ejusmodi, tanquam in mediis urbibus choreas agentes, ita per omnem illam solitudinem incedebant. Tu autem mihi considera, quot miracula præteriit quæ in solitudine facta sunt, et quot annorum administrationem : duorum autem tantum miraculorum meminit, quæ circa illos reges facta sunt. Mittens enim de illa nova mensa dicere, de tecto admirabili, de lampade quæ nunquam non apparuit, de vestium perpetuitate, de calceis qui non conterebantur, de fontibus qui manarunt e rupibus, et de aliis novis et admirabilibus, per quæ iter illis facile paravit, duorum solum meminit, quomodo reges barbarorum sustulit, et quomodo tropæum erexit, et victoriam eis largitus est, auditori reliqua accurate colligenda relinquens, et ideo dicit : « Qui percussit reges » magnos. Et occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæo» rum. Et Og regem Basan[2]. » Et uniquique eorum subjungit : « Quoniam in sæculum misericordia ejus; » ostendens, etiamsi hostibus hostes succederent, nullum tamen eos vicisse. Qua de re? Quoniam ejus benignitate fruebantur

[1] Psal. CXXXV, 16. — [2] Ibid. 17-20.

assidue. Hoc enim significat perpetuo dicens: « Quoniam » in sæculum misericordia ejus. Et dedit terram eorum » hæreditatem. Hæreditatem Israël servo suo[1]. » Duplex est beneficium, et hostes vincere, et illorum bona adipisci. Hoc enim erat magnæ potentiæ, non solum ejicere eos qui habitabant, sed etiam posse occupare et retinere alienam regionem. Deinde hoc rursus apertius ostendens, eos non ex meritis fuisse horum compotes, sed ex Dei bonitate, subjunxit : « Quia in humilitate nostra memor » fuit nostri Dominus[2]. » Significans non in recte factis, non in prosperitate, sed in humilitate nostra bene actum esse. Quod autem dicit, est ejusmodi: « Satis fuit calamitas et ærumna nostra ad ipsum flectendum. » Nam et ab initio, quando eos liberavit ab Ægypto, non dixit: « Videns vidi mutationem eorum in melius : « sed, « Videns vidi afflic- » tionem populi mei in Ægypto[3]. Et redemit nos ab ini- » micis nostris[4]. » Ne paulatim enumeret bella, irruptiones, victorias, tropæa, cum rursus uno verbo recte factorum seriem esset persecutus, et quæ in Judæos sigillatim facta sunt prætermisisset, ad generalem ejus venit providentiam dicens : « Qui dat escam omni carni[5]. » Alius, « Qui dat panem. » Alius, « Dans panem. » Non ergo terræ, nec aquæ, nec aëris, nec solis, nec alicujus alterius sunt productiones fructuum, sed ejus est universum. Vide autem hic quoque non solum potentiam, sed benignitatem etiam ineffabilem. Quod enim dicit Christus: « Solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit » super justos et injustos[6], » hoc ipse quoque hic significavit, dicens : « Qui dat escam omni carni. » Hoc est, non justis solum, nec iis qui se recte gerunt, sed peccatoribus, et impiis, et omni humanæ naturæ : quod etiam maxime

[1] Psal. CXXXV, 21, 22. — [2] Ibid. 23. — [3] Exod. III, 7. — [4] Psal. CXXXV, 24, — [5] Ibid. 25. — [6] Matth. V, 45.

prædicat ejus dominium. Vidisti Psalmum ideo maxime esse compositum, ut nos deducat ad Dei cognitionem? Et ideo in principio incœpit a generalibus, et in eis desiit: superius quidem dicens solem et lunam, fulgura et pluvias, quæ non fiunt solum in parte orbis : in fine autem desinens in communi omnium nutrimento. Deinde postquam ex eis confirmavit generalem providentiam, subjunxit : « Confitemini Deo cœli, quoniam in sæculum misericordia » ejus [1]. » Ex his enim illud quoque clarum est, ipsum esse infernorum omnium et supernorum Dominum, ejusque curam et providentiam ubique diffusam esse. Pro omnibus ergo illi offeramus gratiarum actionem, pro communibus, pro privatis, pro bonitate, pro benignitate, pro potentia, pro curatione, et hoc assidue faciamus, sicut etiam jubet Psalmographus, dicens : « Confitemini » Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum miseri» cordia ejus [2]. » Hoc est enim sacrificium, hoc oblatio, hoc ipsum nobis reddit maxime propitium, et facit ut fruamur illius benevolentia. Quam detur nobis omnibus assequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Psal. CXXXV, 26. — [2] Ibid.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXVI.

Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus, dum recordaremur Sion [1].

I. Magnum est his viris suæ civitatis desiderium, magna reditus cupiditas. Quandiu enim bona habebant in manibus, probra et injurias inferre non desistebant : sed postquam ab illis sunt exturbati, tunc eorum desiderio affecti sunt : propterea enim eos expulit, ut excitaret in iis majus desiderium. Id autem solet sæpe Deus facere. Quando enim, dum in summis sumus deliciis, et maxima bonorum ejus affluentia, non sentimus, curat ut eis careamus, ut privatione eorum castigati, eis rursus frui quæramus. Sed quanam de causa sedebant ad flumina? Ut qui essent captivi, et regionis hostium finibus circumscripti, extra muros et urbes habitarent. « In salicibus » in medio ejus suspendimus organa nostra [2]. » Alius, « Citharas nostras. » Alius, « Lyras. » Et quanam de causa tulerunt organa sua, cum in captivitatem recederent, qui eis minime erant usuri? Hoc quoque fuerat a Deo provisum, ut vel in aliena regione haberent monimenta prioris reipublicæ, magisque morderentur et ægrius ferrent, dum illius religionis et Dei cultus illa signa viderent. « Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxe» runt nos, verba cantionum : et qui abduxerunt nos;

[1] Psal. cxxxvi, 1. — [2] Ibid. 2.

» Hymnum cantate nobis de canticis Sion [1]. » Non parum hinc lucrifaciebant, quod eis barbari instarent, et cantica eorum audire cuperent. Vide autem quantam hinc correctionem ceperunt ex captivitate. Qui enim insolentes facti defecerant, et a religione sua resilierant, et legem omni ratione conculcaverant, se in aliena regione tam graviter gesserunt, ut vel urgentibus et minantibus barbaris, et undique circumsistentibus, et audire cupientibus, ne sic quidem eorum desiderio gratificarentur, sed legem præferrent, eamque diligenter conservarent. Illud autem, « Qui abduxerunt, » alius dixit; « Qui ar- » roganter agebant contra nos, » propemodum hoc dicens : « Qui antea in nos invehebantur, et in nos insurgebant, tempore adeo lenes, mites et mansueti facti sunt, ut vellent etiam nostra audire cantica, hi tamen non concesserunt. Vidisti quonam modo reddit fortes afflictio? quomodo compunctos? quomodo mentem conterit? Flebant enim, et legem observabant, et qui, cum Prophetæ lacrymarentur, ridebant, ludificabantur, et subsannabant, hi nunc, nemine eos admonente, ad lacrymas convertebantur, et flebant. Ex eo etiam plurimum commodi percipiebant hostes. Videbant enim eos non premi captivitate, nec servitutem deflere, nec quod in aliena regione habitarent, sed quod a suo Dei cultu excidissent. Et ideo adjecit : « Dum recordaremur Sion. » Neque enim leviter tantum lugent, sed veluti quoddam perpetuum lugendi munus obeunt. Quocirca dicit in principio: « Se- » dimus et flevimus, » significantes se ideo consedisse ut cierent fletus et ejulatus. Sed cur eis non permittebatur canere in aliena terra? Quoniam non oportebat aures profanas audire illa arcana. « Quomodo cantabimus can- » ticum Domini in terra aliena [2]? » Hoc est : « Non licet

[1] Psal. CXXXVI, 3. — [2] Ibid. 4.

nobis canere. Etsi enim a patria excidimus, legem tamen perpetuo servamus, idque diligentissime. Quare etsi in corpora dominium obtineatis, animum tamen non superabitis. « Vidisti animam ab afflictione esse deductam ad studium sapientiæ, ærumnisque et calamitatibus esse superiorem? « Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni » detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis[1]. » Vide hic quoque magnam factam mutationem. Qui enim singulis diebus audiebant fore, ut ex civitate exterminarentur, et non curabant, nunc dira sibi imprecantur, si ejus sint obliti. Quid est autem, « Oblivioni detur dex- » tera mea? » Vires, inquit, meæ mei obliviscantur, et mutus evadam propter malorum magnitudinem. » Si non » meminero tui. Si non præposuero Jerusalem sicut in » principio lætitiæ meæ[2]. » Quid est, « Si non præposuero » Jerusalem? » Non solum, inquit, tui meminero in aliis, sed etiam in hymnis, et in canticis. Illud autem, « Præ- » posuero, » hoc est, « In cantici proœmio ac præludio posuero, » loquentes verbum eorum, qui valde desiderant, imo vero eorum qui ejus magno amore tenentur et inflammantur. Audiamus hæc omnes, et discamus. Etenim quemadmodum hi cum ab ea exciderant, tunc quærunt : ita etiam multis ex nobis eveniet, cum in illo die a Jerusalem cœlesti exciderimus. Sed hi quidem cum excidissent, spem habebant reditus, nobis autem excidentibus nulla reliqua spes est reversionis. « Vermis enim eorum » non morietur, inquit, et ignis eorum non extinguetur[3]. » Et ideo oportet nos nostra diligentius attendere, et in præsenti vita sic nos gerere, ut non simus captivi, nec alieni ac remoti ab illa metropoli. « Memor esto, Domine, » filiorum Edom in die Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exi- » nanite usque ad fundamenta ejus[4]. » Alius, « Filiis Edom. »

[1] Psal. CXXXVI, 5, 6. — [2] Ibid. — [3] Marc. IX, 43. — [4] Psal. CXXXVI, 7.

Hoc quoque verbum est eorum, qui inflammantur desiderio civitatis. Hoc est autem quod dicunt: « Pœnas de eis sume, « quibus non sufficiebat quod capta esset civitas, nec satiati erant ejus eversione, sed instabant, et dicebant: « Effodite quandiu fuerit in ea fundamentum. » Cupiebant enim ne bases quidem manere civitatis, sed vel ipsa ejus fundamenta convelli.

II. Hi autem erant Arabes, qui una cum Babyloniis Judæos invaserant, quorum frequenter meminit Propheta, et eos valde reprehendit, quod cum intercederet inter eos cognatio, hostibus fuere acerbiores. « Filia Babylonis mi» sera[1]. Alius : « Vastata. » Alius : « Diripienda. » Hic ostendens Dei vires non in liberatione a malis, sed in parandis iis insidiis, qui illos oppugnarunt, prædicit Propheta mala quæ erant eventura Babyloni, et vocat eam miseram propter mala quæ illam erant invasura : in hoc quoque docens Judæos, et ostendens Dei potentiam esse per totum orbem terræ porrectam. « Beatus qui retribuet tibi retri» butionem tuam, quam retribuisti nobis. Alius : « Quam » ante fecisti nobis. Beatus qui tenebit, et allidet parvulos » tuos ad petram[2]. » Hæc, etsi ira plena sunt vehementique pœna, et supplicio, sunt tamen verba perturbationis animi captivorum, qui magnam aliquam pœnam, et horrendum mirumque supplicium postulant. Prophetæ enim multa sæpe loquuntur non tanquam suos, sed aliorum affectus narrantes, et in medium afferentes. Si enim ejus quæris sententiam, audies dicentem : « Si reddidi retribuentibus » mihi mala[3], » et vel modum, qui a lege erat ei datus, superantem. Quando autem narrat perturbationes animi aliorum, describit iram et dolorem : quod etiam nunc fecit, Judæorum cupiditatem in medium adducens, quorum ira vel ad infantiæ usque ætatem procedebat. Novum non

[1] Psal. CXXXVI, 8. — [2] Ibid. 8, 9. — [3] Id. VII, 5.

ita se habet, sed inimicos nostros et pascere, et eis cibum dare jubemur, et orare pro eis qui nos ærumnis afficiunt. Hoc autem facimus propter legem quæ est nobis constituta. Quænam autem ea est? « Nisi abundaverit, inquit, justitia » vestra plus quam Scribarum et Pharisæorum, non intra- » bitis in regnum cœlorum[1]. » Magnum ergo studium adhibeamus, et totam eam abunde observemus, ut qui deinceps in terra tanquam in cœlo habitemus, et cum Angelis choros ducamus. Ita enim futura quoque bona consequemur : quæ detur nobis omnibus assequi gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXVII.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo[2].

I. De hoc apud vos sæpe disserui. Quocirca eo prætermisso, veniemus ad id, quod est proximum. Quid hoc sibi vult : « Et in conspectu Angelorum psallam tibi[3]? » Quod quidem alius dixit interpres : « Libere Deus canam te. » Alius : « In conspectu deorum cantabo tibi. » Si ergo dicat Angelos qui sunt in cœlis, est id, quod dicitur, ejusmodi : « Conabor canere cum Angelis, et cum eis contendere, et choreas ducere cum supernis Potestatibus. Etsi enim natura differam, animi tamen alacritate, ut cum eis stare possim, decertabo. Sin autem accipiamus quod dictum est ex alio-

[1] Matth. v, 20. — [2] Psal. cxxxvii, 1. — [3] Ibid.

rum interpretatione, videtur mihi dicere de sacerdotibus, id quod de diis dicitur. Solet enim Scriptura sacerdotem vocare et Angelum et Deum : nunc quidem dicens : « Diis » non maledices : et, principi populi tui non maledices [1] : » Nunc autem : « Labia sacerdotum custodient judicium, et » ex ore ejus exquirent justitiam, quoniam est Angelus Domini omnipotentis [2]. » Si liceat ergo hoc ita accipere, illud oportet intelligere : « Cum sacerdotibus, ipsis inchoantibus, et præcedentibus, cum eo quo par est ordine sequar, et canam tibi : « Quoniam audisti omnia verba oris mei. » Vidisti magnam gratiarum actionem? vidisti summam attentionem? non quemadmodum nonnulli molles et dissoluti, qui antequam quidem accipiant, sunt vehementes : postquam autem acceperint, languescunt. Sed hic quidem et antequam acceperit, urget, et postquam accepit, perstat agens assidue gratias. Hinc autem ostenditur eum puras et optimas preces fudisse, ex eo quod a Deo sit auditus. Hoc enim maxime ut audiamur efficit, quando preces ei gratæ fuerint. Unde etiam est in nostra potestate ut audiamur. Quando enim petimus quæ a Deo dari par est, quando alacri animo, quando nos præbemus dignos qui accipiamus, audit vocatus, et implet quod petitur. « Adorabo ad tem- » plum sanctum tuum [3]. » Non est hoc quoque parva virtus, posse templum ascendere, et ascendentem cum pura adorare conscientia. Non enim flectere genua, nec ingredi, est id quod quæritur, sed cum acri mente et intento animo, non corpore solum, sed mente etiam intus esse : quemadmodum nec parva est dignitas, universorum Deum ut decet adorare. Si enim in regibus hoc pro honore ducitur, multo magis in Deo universorum. « Et confitebor nomini tuo » super misericordia tua et veritate tua [4]. » Quid hoc est? « Agam, inquit, tibi gratias, quod magnam tuam mei curam

[1] Exod. XXII, 28. — [2] Malac. II, 7. — [3] Psal. CXXXVII, 2. — [4] Ibid.

senserim. Non enim ex propriis recte factis consecutus sum, ut patriam reciperem, et templum aspicerem, sed ex misericordia et clementia tua. Propter hæc te adorabo, propter hæc tibi confitebor, quod cum pœna et supplicio dignus essem, et ut in aliena regione perpetuo degerem, me cito reduxisti. « Qnoniam magnificasti super omne no» men sanctum tuum[1]. » Quod dicit, est ejusmodi, « Non agam enim solummodo gratias propter beneficia, sed etiam propter ipsam gloriam ineffabilem, et infinitam magnificentiam, et naturam inenarrabilem. « Magnificasti enim, » inquit, super omne nomen sanctum tuum : » hoc est, « Per beneficia, per elementa, per ea quæ sunt in cœlis, per ea quæ sunt in terra, per pœnas, per ea quæ fiunt in hostes, per ea quæ fiunt in familiares. Nulla est enim pars creaturæ et supernæ et infernæ, quæ non emittat vocem quavis tuba clariorem, prædicantem nominis tui magnificentiam. Sive ergo Angelos dixeris, sive Archangelos, sive dæmones, sive elementa insensibilia, sive lapides, sive semina, sive solem, sive lunam, sive terram, sive maria, sive pisces, sive volucres, sive lacus, sive fontes, sive fluvios : per omnia nomen tuum magnum ostenditur. « Alius autem pro illo, « Magni» ficasti super omne nomen sanctum tuum , » ait : « Magni» ficasti enim super omnia nomina tua verbum tuum. » Alius : « Eloquium tuum. In quacumque die invocavero te, velo» citer exaudi me[2]. » Alius : « In quacumque die invocavi » te, exaudisti me. » Hoc etiam Deus pollicitus est, dicens : « In quacumque die invocaveris me, exaudiam te, et dicam ; » Ecce loquente te adsum[3]. » Ipse itaque hoc petit. Tales enim sunt animæ quæ dolore aliquo afficiuntur, volunt videre se quamprimum liberari a malis. « Multiplicabis me » in anima mea virtute tua[4]. » Alius : « Constituisti in anima

[1] Psal. CXXXVII, 2. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 3. — [4] Isaï. LVIII, 9. — [5] Psal. CXXXVII, 3.

» mea virtutes. » Nam quod est prius : « Exaudi me : » alius » dixit : « Exaudisti me. » Quid est ergo quod dictum est? Quæ sunt alta et sublimia, dicuntur Græce meteora, a verbo αἴρεσθαι, et elevationes maris dicuntur fluctus et exaltationes, ab eo quod est elevari et exaltari. Illud ergo πολΘηρήσεις, idem est ac si dicas : « Exaltabis me, extolles me. » Hoc ipsum autem verbum posuit alibi, dicens : « Secun- » dum altitudinem tuam extulisti filios hominum [1], » ubi est Græce ἐπολυώρησας, hoc est, « Elevasti, extulisti. » Ita etiam dixit illud πολυωρήσειν με, ut significaret, « Implebis me multo gaudio, sublimemque et erectum mihi reddes animum, et quod est omnium maximum, non sines hanc meam exaltationem, et lætitiam esse languidam et imbecillam, sed potentem, validam, firmam et immobilem. Hoc enim sibi vult illud : « Extolles me in anima mea potentia tua. »

II. Hoc est autem quod dicit : « Extolles me potentia, viribus eriges, et mihi opem feres. » Quocirca alius quoque interpres hoc ipsum ostendens, dixit : « Constituisti animæ » meæ virtutes. » Recte autem dixit : « Animæ meæ, » quod est maxime Dei proprium, recreare animos in afflictionibus, quemadmodum etiam evenit in Apostolis. Flagris enim cæsi, revertebantur gaudentes, ita eorum erigebatur animus. Hoc est vel maxime potentiæ Dei munus ; hoc imprimis ostendit ejus vires, quod in mediis malis et periculis non sinit dejici animum. « Confiteantur tibi, Domine, » omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris » tui [2]. » Vide quam sit pii et grati animi. Non satis habet, si solus agat gratias, sed etiam omnes qui dominatum obtinent, vocat ad societatem gratiarum actionis, et ipsos etiam qui gestant diademata. Etsi enim magna sit, inquit, eorum potentia, omnes tibi tamen debent gratias agere pro iis etiam quæ aliis facta sunt. Quocirca hoc quoque

[1] Psal. XI, 9. — [2] Id. CXXXVII, 4.

significans, subjunxit : « Audierunt omnia verba oris tui. » Si ergo gratias agant, plurimum hinc fructum capient, et magnum lucrum facient. Talia enim tua dona sunt omnibus in medio proposita, ut qui volunt, possint esse eorum participes, et ea percipere. Nullam ergo tantam utilitatem poterit eis regnum afferre, quantam tua verba audire. Hoc est eis securitas, hoc vires, hoc ornamentum, hoc decus, hoc regnum, hoc est imperii lætitia et potentia. « Et can- » tent in viis Domini [1]. » Alius, « Et cantent vias Domini. » Si ergo dicat : « In viis tuis, » hoc est quod dicit : « In legibus tuis, in jussis tuis. » Si autem, « Vias tuas : » præclara, inquit, hæc tua facta dicant, laudent, celebrent ac prædicent. Hoc enim sibi vult illud, « Cantent. Quoniam magna » est gloria Domini [2]. » Hoc est, omnibus aperta, omnibus manifesta, omnibus evidens, parata ad omnibus beneficia præstanda, omnes habens sibi gratiæ nomine obnoxios. « Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit [3]. » Altus, inquit, natura, altus substantia. Sed hoc quidem nunc dictum est, ut se ad judaïcum cultum accommodaret. Quod autem sequitur, id corrigit, et humilem auditorem ad magnam intelligentiam erigit. Quid hoc autem est, « Et » alta a longe cognoscit [4] ? » Hic enim de præscientia agitur, quod est potentiæ Dei maxime proprium : et ideo in Prophetis sæpe loquens, hinc in eos invehitur, qui tenentur errore simulacrorum. Alius, « Et quod elatum est, a longe » discernit. » Alius, « Et sublime. » Quoniam enim dixit : « Excelsus Dominus, et humilia respicit, » subjunxit, « Et » alta a longe cognoscit, » significans eum alta non solummodo cognoscere, sed etiam ex magno intervallo, hoc est, priusquam eveniant, priusquam perficiantur, priusquam in opus exeant. « Si ambulavero in medio tribulationis, » vivificabis me [5]. » Non dixit : « Tribulationem expelles, » sed

[1] Psal. CXXXVII, 5. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 6. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 7.

in ipsis malis manentem vivificabis me; » hoc est, « Etiamsi in maxima pericula incidero, poteris me conservare : » quod est admirabile, et majus omnium opinione, quod cum undique hostes et mala circumstent, in tuto collocetur, qui ab eis circumsidetur. « Et super iram inimicorum meorum » extendisti manus tuas [1]. » Alius, « Adversus respirationem » inimicorum meorum extendes. » Vidisti maximam esse potentiam in utrisque partibus? Nam et me, inquit, qui in maximis versor malis, conservare poteris, et illos furore rabieque percitos, et ignem spirantes, dejicere et comprimere. « Et salvum me fecit dextera tua [2]. » Alius, « Et salvum me faciet dextera tua, » hoc est potentia tua, virtus tua. Deo enim sunt expeditæ viæ omnes et rationes, et potest vel ex rebus desperatis ad salutem adducere. « Dominus retribuet pro me [3]. » Alius, « Efficiet. » Alius, « Perficiet, » hoc est, ulciscetur inimicos. Non dixit autem : « Ulciscetur, » sed, « Retribuet, » ostendens quod etiamsi sim rationi reddendæ obnoxius, ipse exolvet et satisfaciet, est enim benignus. Potest autem hoc etiam dici de iis, quæ a Christo pro nobis facta sunt. Ipse enim pro nobis retribuit. « Domine, misericordia tua in sæculum. Opera manuum tuarum ne despicias [4]. » Duas affert rationes, cur debeat assequi ejus clementiam. Unam quidem quod ipse sit bonus et misericors, et assidue misericors, ut nunquam interrumpatur, nec desinat, nec cedat ejus clementia : alteram autem, quod ipse sit creator et opifex. Sed quemadmodum ab eis servari volumus, ita etiam misericordia dignum quid ostendamus. « Miserebor enim, inquit, cujus » miserebor [5]. » Non enim indiscriminatim eum subit misericordia, sed ipse etiam aliquam distinctionem adhibet. Si id enim faceret indiscriminatim, nemo unquam puniretur.

[1] Psal. CXXXVII, 7. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. — [5] Rom. IX, 15.

Quocirca non solum faciamus ea quæ oportet, ut misericordiam consequamur, sed etiam quia a Deo facti sumus. Eum enim, qui a Deo creatus est, et tantum habuit opificem et regem, oportet se ita gerere ut illius cura et providentia se non esse indignum ostendat. Si hæc faciamus, bona futura consequemur, quæ nobis contingat assequi gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXVIII.

In finem, victoriæ auctori.

Domine, probasti me, et cognovisti me [1].

I. Quid dicis? Novit Deus postquam probavit : antequam probavit autem, non novit? Absit. Quomodo enim, qui omnia novit antequam fierent ? Sed illud, « Probasti » me, » significat, « Me perfecte novisti. » Quemadmodum enim Apostolus, quando dicit eum corda scrutari, non ignorationem, sed perfectam cognitionem significans hoc dicit : ita etiam hic cum dicit : « Probasti me, » evidentissimam significat cognitionem, hoc est, « Tu me perfecte » nosti. Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem » meam [2]. » Per sessionem et resurrectionem, omnem vitam significat : in his enim tota vita nostra consistit, actiones, operationes, ingressus et exitus. Deinde quoniam dixit in

[1] Psal. CXXXVIII, 1. — [2] Ibid. 2.

principio, « Probasti me : » ne quis paulo inconsideratior putaret eum nosse ex probatione, vel ex rerum experientia : propterea quod dixit : « Tu cognovisti sessionem et » resurrectionem meam; » vide quomodo id corrigit per id quod subjungit dicens : « Tu intellexisti cogitationes meas » a longe [1]. » Per hoc enim significat eum non nosse per probationem, neque opus habere ut probet, sed sua præsciendi facultate scire omnia. Qui enim novit cogitationes quæ in mente sunt positæ, non opus habet ut probet per opera. Quanquam alioqui non solum eas novit dum in mente versantur, sed etiam priusquam versari incipiant : nec solum antequam versari incipiant, sed etiam longo ante tempore. Et ideo hæc volens significare, subjunxit illud, « Intellexisti cogitationes meas de longe. » Si ergo novit etiam cogitationes Deus, cur inducit eam, quæ per opera fit, probationem ? non ut ipse hoc discat, sed ut eos, qui illa sustinent, probatos efficiat. Cognoverat enim Job ante experientiam, et ideo id testabatur dicens : « Homo » justus, verax, pius [2]. » Sed induxit experientiam, ut et illum redderet fortiorem, et diaboli redargueret improbitatem, et alios ejus exemplo meliores redderet. Et quid miraris si hoc fecerit in Job, cum ipsum faciat etiam in peccatoribus? Aperte enim sciebat Ninivitas non esse dignos qui perirent, sed per pœnitentiam eos meliores futuros, inducit tamen etiam per res experientiam, et ubique multa præbet argumenta evidentissima suæ curæ et providentiæ, non contentus sua cognitione. Quamobrem dicebat quoque Unigenitus : « Si non facio opera Patris mei, ne » mihi credite. Si autem facio, etsi mihi non credatis, ope» ribus credite [3]. » Quia enim permulti, qui sunt crassioris ingenii, et nullo fere sensu præditi, multa dicunt hujusmodi, nempe : « Hunc elegit, hunc dilexit, illum odio habuit,

[1] Psal. CXXXVIII, 3. — [2] Job. II, 3. — [3] Joan. X, 37, 38.

et propterea hic quidem malus, ille vero bonus evasit : » ex rebus ipsis persuadet, uniuscujusque horum sententiam corrigens, et in medium adducens probationem per opera, et pronuntiat quidem etiam antequam res eveniant, hunc virtute præditum, ut ejus præsciendi facultatem intelligant : adjungit autem etiam probationem quæ fit per opera, ne quis dicat paulo inconsideratior eum talem esse propter præscientiam. Porro vide quomodo Paulo hoc significat, dicens. « Cum enim nondum nati fuissent, nec aliquid boni » aut mali fecissent, ut Dei secundum electionem propositum maneret, non ex operibus, sed ex vocante, dictum est » ei, quod major serviet minori [1]. » Neque enim factorum exitus est expectandus, sed etiam ante ea novit ipse eum qui malus, et qui non talis est futurus. « Semitam meam » et funiculum meum investigasti, et omnes vias meas præ» vidisti [2]. » Quemadmodum sessionem et resurrectionem vocat facta ex consuetudine : etenim non etiam sæpe dicimus : « Hic novit quomodo sedet, et quomodo surgit, » testantes ejus perfectam notitiam : ita hic etiam semitam et funiculum dicit universam ejus vitam. Et ideo subjungit : « Et omnes vias meas prævidisti. » Porro illud, « Investi» gasti, » non est ejus qui quærit, nec ejus qui scrutatur, sed ejus qui novit perfecte. Hoc autem ostendens subjunxit, « Prævidisti : » hoc est, « Antequam fierent, nosti omnia facta bona et mala. « Quia non est dolus in lingua mea [3]. » Alius, « Contradictio. » Hoc est maximum virtutis indicium, hoc est summa bonorum, hoc est quod Christus maxime requirit, dicens ; « Nisi convertamini et efficiamini sicut par» vuli, non ingrediemini in regnum cœlorum [4], » simplicitatem, innocentiam, et ab omni dolo ac simulatione remotionem significans. Quocirca imperitos et idiotas elegit, et

[1] Rom. IX, 11, 13. — [2] Psal. CXXXVIII, 3, 4. — [3] Ibid. — [4] Matth. XVIII, 3.

dixit: «Confiteor tibi, Pater, quia occultasti hæc a sapien-»tibus et intelligentibus, et revelasti ea parvulis [1].» Vide autem. Non dixit: «Quia suscepi, et ejeci dolum;» sed, «Quod non fuit unquam, neque linguam meam suscepit hic morbus, nec ei vitio ullus unquam fuit ad me aditus. «Ecce, Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua [2].» Non cogitationes solum, inquit, nosti, nec actiones, nec vias meas, sed omnia quæ fuerunt et futura sunt. «Tu for-»masti me, et posuisti super me manum tuam [3].» A præs-ciendi facultate transiit ad creandi potestatem, et rursus a creandi potestate ad præsciendi facultatem. Non solum enim nos fecit, cum non essemus, sed etiam in jam factos obtinet imperium.

II. Hæc utraque de Christo Paulus testatur, dicens: «Multifariam multisque modis Deus olim locutus patribus »in Prophetis, in extremis diebus locutus est nobis in Fi-»lio, quem posuit hæredem omnium [4].» Deinde subjungens dicit etiam opificium: «Per quem fecit etiam sæ-»cula [5].» Et cum de ejus substantia disseruisset, et dixisset: «Qui cum sit splendor gloriæ et character substantiæ »ejus [6],» ostendit etiam ejus præsciendi facultatem, dicens: «Et ferens omnia verbo potestatis suæ [7].» Et ad Colossenses scribens hæc eadem rursus dixit: «Quoniam in eo »creata sunt omnia quæ sunt in cœlis et quæ in terra, sive »Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potes-»tates, omnia per ipsum et in ipso creata sunt, ipse est »ante omnia [8].» Hæc sunt ejus creandi potestatis. Deinde facultatem præsciendi significans, subjungit: «Et omnia »in ipso consistunt [9].» Utraque hæc rursus Joannes quoque ostendens, dicebat: «Omnia per ipsum facta sunt, et

[1] Matth. xi, 25. — [2] Psal. cxxxviii, 5. — [3] Ibid. — [4] Hebr. i, 1, 2. — [5] Ibid. — [6] Ibid, 3. — [7] Ibid. — [8] Coloss. 2, 16, 17. — [9] Ibid.

» sine ipso factum est nihil [1]. » Hoc dixit significans creationem. Deinde providentiam : « Vita erat, et vita erat lux » hominum [2]. » Hoc etiam Propheta hic significans, dicit : « Tu formasti me. » Hoc est opificii. Dixit etiam id quod est providentiæ : « Posuisti super me manum tuam. » Quid est, « Posuisti ?» Regis, contines, componis, et portas.» Quod ipsum quoque Paulus significans, dixit : « In ipso vivimus, » et movemur, et sumus [3]. » Non solum enim in eo quod facti sumus, sed etiam in eo quod existimus et manemus, potentia ejus opus habemus. « Mirabilis facta est scientia » tua ex me : confortata est, et non potero ad eam [4]. » Alius, « Superat me. » Pro eo autem quod est, « Confortata » est. » Alius, « Admodum elata est. » Quod autem dicit, est ejusmodi : « Et tua fruor providentia, et quamvis sciam te omnia præscire, et me ex non extantibus fecisse, perfectam tamen et manifestam non possum habere tui cognitionem, sed mirabilis facta est, hoc est, superavit, exaltata est super me, validior facta est, quam ut mea possit ratione comprehendi : adeo est mirabilis, adeo magna. Quid igitur si est quidem mirabilis et magna, potest autem comprehendi ? Nequaquam. Propterea enim subjunxit : « Non » potero ad eam,» ne hoc dicas. Quando autem dicit : « Cognitionem non habeo, » non hoc dicit : « Ignoro Deum ; » sed, « Perfectam et undique absolutam et manifestam ejus non habeo notitiam, » quod quidem dicit etiam Paulus : « Nam » eum quidem esse scimus : » quid sit autem substantia, nescimus. « Credere enim oportet accedentem ad Deum quia » est [5]. » Non dixit, « Quid sit substantia, » hoc enim nulli est cognitum. Quod sit benignus et clemens, novimus quod sit humanus, quod bonus, quantum vero sit ignoramus. Sed hic his omnibus prætermissis, proponit aliud quod

[1] Joan. I, 3. — [2] Ibid. 4. — [3] Act. XVII, 28, — [4] Psal. CXXXVIII, 6. — [5] Hebr. XI, 6.

videtur esse facilius, et hoc quoque se dicit ignorare. Non solum, inquit, non dico quidnam sit substantia, neque quantum sit bonus; hæc enim non posse comprehendi est in confesso; sed etiam quomodo sit ubique, non possum dicere : sed hoc quoque superat nostram comprehensionem. Quocirca cum dixisset : « Mirabilis facta est scientia » tua ex me, » subjunxit, « Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a » facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es : si » descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas » diluculo, et habitavero in extremis maris. » Alius, « Man- » sero. Etenim illuc, » alius, « Adhuc ibi manus tua deducet » me, et tenebit me dextera tua [1]. » Spiritum et faciem dicit Deum ipsum. Hoc est, « Quo a te proficiscar? Omnia imples, omnibus ades, non per partes, sed omnibus simul totus. Et postquam dixit quæ sunt superne, et quæ inferne, longitudinem, latitudinem, profunditatem, eum ubique adesse significat. Non dixit autem : « Quocumque abiero, sequeris me, et me retinebis : » sed, « Quocumque abiero, tu illic es, » hoc est, « Illic te invenio me prævenientem, » et ideo dicit : « Mirabilis facta est scientia tua ex me. » Si eam non perfecte nosti, dices, quomodo nosti eam esse mirabilem? Quod meam superet rationem : quod mentem meam excedat. Nam radium quoque solarem non possumus aperte cognoscere, et tamen propter hoc ipsum eum maxime admiramur. Ita etiam de Dei cognitione : neque eum omnino ignoramus, eum enim esse scimus, et esse benignum, clementem, bonum, misericordem, et esse ubique : quid sit autem substantia, vel quanta sint quæ dicta sunt, vel quomodo sit ubique, hoc ignoramus. Postquam itaque dixit quibusnam ex rebus mirabilis facta est scientia tua, et prædicavit ejus præsciendi, creandi, et providendi facultatem, substantiamque, quæ nec comprehendi, nec

[1] Psal. CXXXVIII, 7-10.

explicari potest : aliam rursus refert potestatem, quæ ipsa quoque magna dubitatione plena est, si ratione quæratur. Nam ipsa comprehendi non potest. Quænam ergo ea est? «Etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dex-»tera tua.» Hoc est, «Potes efficere ut homines qui in magna et gravia mala inciderint, gravibus illis malis minime illaqueentur et implicentur.»

III. Hoc itaque interpretans, subjunxit: «Et dixi: For-»sitan tenebræ conculcabunt me, et nox illuminatio in »deliciis meis. Quia tenebræ non obscurabuntur a te, et »nox sicut dies illuminabitur. Sicut tenebræ ejus, ita et »lumen ejus [1].» Postquam dixit superius ea, quæ enumeravi, et una cum illis, eum non solum adesse ubique, sed etiam deducere, defendere et munire, subjungit deinceps, in eo quoque ostendens quid admirabile, non solum quod muniat et protegat, sed etiam quod supra rerum naturam. Cum enim dixisset: «Tenebit me dextera tua,» et, «Dedu-»cet me,» subjunxit: «Et dixi: Forsitan tenebræ conculca-»bunt me.» Alius, «Si dixero: Forsitan tenebræ tegent me.» Alius, «Operient me.» Tenebræ hic significant afflictionem. Quod autem dicit, est ejusmodi, «Circumsessus sum a malis, et dixi mihi ipsi : Superabunt me mala.» Hoc enim sibi vult illud, «Tenebræ me conculcabunt.» Alius, «Tene-»bræ tegent me. Et nox illuminatio in deliciis meis.» Alius, «Nox lucida circa me.» Quid hoc est? «Ego hæc quidem dixi, inquit, ex rerum natura reputans : repente autem mala mutata sunt in bona : imo vero mala non mutata sunt in bona, sed malis manentibus magnam sensi benignitatem.» Non dixit enim : «Non deleta est,» sed, «Nox fuit »lucida;» hoc est, «Nox manens nox, mala scilicet, et calamitates, ea enim noctis nomine significat, non potuerunt me conculcare, sed fuit lux in nocte, hoc est, mei extitit

[1] Psal. CXXXVIII, 11, 12.

defensio. » Contraria enim in contrariis et fiunt et apparent, quando vult Deus. Annon vidisti et fornacem ardentem, et rorem sibilantem, et neque illam extingui, nec hunc exsiccari, et grandinem simul et flammam? Undenam ergo, dic mihi, hoc factum est? Quomodo autem factum est, volo scire. Imo vero nec volo quidem scire modum, neque enim potest fieri, sed factum credo : eum autem qui fecit adoro. Plurima enim ejus facta sunt occulta et arcana. Non vidisti quod cum dies esset, perinde atque in tenebris palpabant Ægyptii, et cum omnia occuparent tenebræ, videbant Israëlitæ; et cum essent rursus in principio tenebrarum, lux eis illuxit in medio? Naturæ enim rerum semper est Dominus, qui fecit naturam, non ut producat quæ non sunt, sed ut manentia in natura aliter apparere efficiat. « Quia tenebræ non obscurabuntur a te. » Alius, « Apud te. Et nox sicut dies illuminabitur. » Alius, « Sed et nox ut dies apparebit. Sicut tenebræ ejus, ita et » lux ejus. » Alius, « Similes sunt tenebræ et lux ejus. » Recte dixit : « A te, » hoc est, « Apud te, » significans, « Si volueris, tenebræ non erunt tenebræ, sed quæ lucis sunt, ostendent. » Et ideo subjunxit, « Nox sicut dies illuminabitur, » reddens quod præcidit apertius, et hoc indicat : quæ sunt diei, nox ostendet, non secus atque ea quæ sunt ejus propria. Quando enim Deus voluerit, operatio elementorum vertitur in contraria æque facile atque in propria sibi initio tributa. Si tu enim volueris, ita erit nox, et ita habebit lucem sibi attributam, ut tenebras. Quocirca hoc quoque significans, subjunxit, « Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus. » Hæc de elementis quidem proprie dicta sunt, metaphorice autem etiam de rebus. Ex quibus ostenditur posse Deum tantam afferre requiem ac recreationem iis, qui in afflictiones incidunt, quantam habent ii qui utuntur rebus secundis, ut pote qui curam gerat afflictionis. Hoc est enim incredibile,

et majus opinione, quod etiam in Joseph accidit. Neque enim tam felix fuisset ejus successus, nec tantum esset honorem consecutus in paterna domo habitans, quantum venumdatus, et in domo barbarica educatus. Per ipsos enim insidiatores ei contexebatur diadema, et comparabatur purpura, et ab infamiæ occasione, honoris et regni ei causa processit. Vidisti quomodo interpretati sumus illud, « Nox sicut dies illuminabitur? » ad hoc autem, « Sicut te- » nebræ ejus, ita lumen ejus, » id ipsum dicere necesse est: sicut illæ, sic etiam hoc erit, non specie tantum, sed Domino tuo mutante rerum naturas. « Quia tu possedisti renes » meos, Domine: suscepisti me de utero matris meæ [1]. » Et quænam est hæc consequentia cum eis quæ dicta sunt? Magna quidem certe, et quæ valde cohæret. Quoniam enim dixit de tanta ejus potentia, ostendit deinceps eum uti hac potestate ad utilitatem et beneficium hominum. » Ne quis enim insipiens diceret: « Et quid hæc ad me, si est magnus, et potens, et præsciendi facultate præditus? Ostende si quid ex eo lucri faciamus: » subjunxit, « Tu possedisti re- » nes meos, » a parte dicens totum hominem. Non est autem hoc parvum ad partem laudis providentiæ, esse Dei possessionem. Qui enim possidet, curam gerit et providet. Quocirca hoc quoque significans, adjicit deinceps quod sequitur, « Suscepisti me de utero matris meæ. » Hoc est, « Perpetuo me muniisti, mihi providisti, mei curam gessisti, ac tutum reddidisti ab ineunte ætate, ab ipsis fasciis: et quæ dixi, docuisti rebus ipsis. « Confitebor tibi quia terribiliter mag- » nificatus es: mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit » nimis [2]. » Quid hoc est? Finxisti me, inquit, sed nescio quomodo finxeris. Provides, sed non possum simul providentiam omnem ratione comprehendere. Ubique es, sed ne hoc quidem scio quo pacto. Nosti futura, et præterita,

[1] Psal. CXXXVIII, 13. — [2] Ibid. 14.

et arcana mentis hominum : sed nec hoc possum ratione comprehendere. Mutas enim rerum naturas, et facis ut manentes ostendant contraria : et ita rursus contraria educis, perinde ac si essent propria et ejus naturæ attributa.

IV. Cum itaque hæc omnia collegisset, et divino esset Spiritu afflatus, magna voce clamavit dicens : « Confitebor » tibi, quia terribiliter magnificatus es, » hoc est, « Mirabilis apparuisti, et es mirabilis. « Mirabilia opera tua, et anima » mea cognoscit nimis. » Et quid de te, inquit, dico, cum quæ a te fiunt, magnum habeant miraculum ? Deinde mittens omnia persequi, propria sui notitia contentus dicit : « Et anima mea cognoscit nimis. » Non cognoscit solummodo, sed valde et intense cognoscit. Si autem cognoscit, quomodo dixit antea : « Mirabilis facta est scientia tua a » me, confortata est, non potero ad eam ? » Maxime : nam illud quidem certe de ipso dictum est, hoc vero de operibus. Quod si hoc quoque de ipso dictum est, illud diximus : « Novit eum esse mirabilem, magnum, excelsum. » Quid sit autem substantia, eadem enim rursus dicam, et quonam modo sit ejus majestas et magnificentia, et quisnam sit modus eorum quæ dicta sunt, ignorat : sed ea ipsa ignoratio est argumentum cognitionis, etiamsi sit mirabile quod dictum est. Nam mare quoque quantum sit ignoramus : et tamen propter hoc ipsum mare maxime novimus, quod ejus mensuram nesciamus. Si quis autem dicat se nosse ejus quantitatem, is est qui id ignorat maxime. Est igitur professio cognitionis, quæ arguit ignorantiam : et est ignoratio, quæ nobis fert testimonium de scientia. « Non est » occultatum os meum a te quod fecisti in occulto : et sub» stantia mea in inferioribus terræ[1]. » Loquitur rursus de ejus cognitione, et ostendit eum hæc scire omnia. Vel ergo dicit eum omnia nosse arcana, vel aliquid aliud signi-

[1] Psal. CXXXVIII, 15.

ficat, nempe formationem et creationem : ne cum fingerer quidem, me ignorasti, sed omnia sciebas, cum hæc paulatim natura contexeret, tametsi in arcano operaretur, et tanquam in infimis terræ partibus : sunt tamen tibi, inquit, omnia nuda et aperta. Alius autem interpres sic dixit : « Non velata sunt ossa mea a te, quibus factus sum in oc» culto. » Alius : « Non latuit te fortitudo mea qua factus » sum in occulto : varie compactus sum ut in infimis terræ. » Alius : « Non latuit te potentia mea seu ossa mea, quia » factus sum in occulto, effictus sum in infimis terræ. » Omnes ergo eadem ipsa loquuntur, nempe, « Dum fingerer, me perfecte formatum per partes novisti, et unumquodque membrum et ejus quoque incrementum scivisti. » Quod et ipse etiam dicit Christus : « Vestri autem capilli capitis » omnes numerati sunt[1]. » Simul autem et providentiam et scientiam eodem sermone explicatam deprehendimus. « Im» perfectum meum viderunt oculi tui[2]. » Vel idem ipsum rursus dicit: « Me vel informem nosti. » Alius enim sic dixit : « Informem me viderunt oculi tui. » Vel de ipsis actionibus, nempe quod nondum factum erat viderunt oculi tui. « Et in libro tuo omnes scribentur. Die formabuntur, et » nemo in eis[3]. » Est obscurum illud, sed oportet id venari ex serie et ex alio interprete. Quod enim dicit, tale est, ei quod præcessit conveniens. Quid autem præcessit ? « In» formem me viderunt oculi tui : » hoc est, « Cum nondum ullam figuram suscepissem, cum adhuc fingerer et formarer, me æque aperte viderunt ut eum, qui est figura præditus, » et nullo die eget ad suam perfectionem. Et ut scias hoc ita esse, audi interpretationem alterius. « Informem me » præviderunt oculi tui, cum omnibus qui in libro tuo » scripti sunt, qui sunt effingendi nullo die deficiente. » Cum illis, inquit, me vidisti, qui finguntur in diebus eorum,

[1] Luc. XII, 7. — [2] Psal. CXXXVIII, 16. — [3] Ibid.

quibus nullus dies defuit. Hæc autem dicit non quasi sit liber, nec quasi ulli scripti sint, sed perfectam cognitionem per librum significans, quemadmodum quando dicit : « Audivit Dominus, et scripsit in libro [1]. » Et rursus, « Libri » aperti sunt [2]. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui » Deus [3]. » Alius : « Pretiosi fuerunt amici tui. » Non est hoc parva virtus, Dei amicos honore afficere. Curam, inquit, mei gessisti; me, cum non essem, produxisti ; me regis et contines : ego autem hanc reddo remunerationem amicos tuos honorans. « Nimis confortati sunt principatus eorum [4]. » Hoc est, « Ipsi validi et potentes facti sunt. » Alius dicit: « Quam » multiplicia sunt capita eorum, » quod quidem est clarius, subjungit enim : « Dinumerabo eos, et super arenam mul- » tiplicabuntur [5]. » Ego quidem ipsos honoro : tu autem multos facis, atque adeo plures arena. Non solum autem multos, sed etiam fortes ac validos. Hoc enim sibi vult illud : « Confortati sunt. » Duplicem autem dicit prosperitatem, multitudinis scilicet, et roboris incrementum. « Exurrexi, » et adhuc sum tecum [6]. » Alius : « Excitabor et ero semper » tecum. »

V. Non est hoc parvum signum virtutis, in rebus secundis virtutem perpetuo conservare. Multi, inquit, cum res eis secundæ evenissent, tui obliti sunt. At non ego, inquit, sed etiam cum exurrexi, hoc est, cum sum liberatus a malis, semper ero tecum. « Si occideris, Deus, peccatores [7]. » Non hoc dicit : « Si occideris, tunc ero tecum : sed illud quidem etiam absque hoc promisit. Petit autem hoc fieri, non ut deleat hominum substantiam, sed ut eos mutet a peccato in justitiam. Non dixit enim : « Si homines occidas, » sed « Peccatores. » Alius autem pro eo quod est, « Peccatores, » dixit : « Transgressorem, » loquens de hostibus simulacra

[1] Malach. III, 16. — [2] Dan. VII, 10. — [3] Psal. CXXXVIII, 17. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 18. — [6] Ibid. — [7] Ibid. 19.

adorantibus. « Viri sanguinum, declinate a me [1]. » Viros sanguinum dicit sicarios, homicidas, et qui cæde lætantur. Non est autem hic parvus gradus ad incrementum virtutis, fugere et resilire ab ejusmodi hominum congressionibus Deinde subjungitur etiam causa : « Quia litigiosi estis in » cogitationibus [2]. » Alius, « Qui adversus te dixerunt co» gitationem. » Alius, « Quoniam exacerbaverunt te in » malo consilio. » Vide eum non quærere quod suum est, sed propter Deo factam injuriam resilire, et fugere illorum consuetudinem. Hoc enim Judæis fuit causa interitus, quod versarentur cum improbis. Quocirca legem quoque acceperunt, ac lege separabantur ab eis, et jubebantur eorum vitare conjugia, cumque tunc exiissent ab Ægypto, quadraginta annis seorsim fuerunt in solitudine. Quocirca lex appellabatur sepes, quod eos undique circumdaret, et eorum consuetudinem cum malis coërceret : erant enim eorum mores captu ac circumscriptu faciles, et mutabiles. « Accipient in vanitate civitates tuas [3]. » Alius, « Vane » elati sunt æmuli tui. » Alius, « Inimici tui. » Propterea fugit et resilit, quod adversus Dei gloriam elati sunt, quod se inique gesserunt, quod verba blasphema locuti sunt. « Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos » tuos tabescebam ? Perfecto odio oderam illos ; inimici facti » sunt mihi [4]. » Ita etiam Deus pollicitus est se hostibus hostem futurum, et adversariis futurum adversarium. Hæc enim sunt maxime signa amicitiæ. Ipse itaque Deo per utrumque vicem reddit. Superius enim dixit : « Mihi autem » valde honorati sunt amici tui, Deus. » Hic autem : « Eos » qui te oderunt odi : » illic supra modum et hic quoque supra modum. Non solum enim dicit : « Oderam, » sed etiam « : Tabescebam. Proba me, Deus, et scito cor meum.

[1] Psal. CXXXVIII, 19. — [2] Ibid 20. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 21, 22.

» Interroga me, et cognosce semitas meas : et vide si via » iniquitatis in me est, et deduc me in via æterna[1]. » Atqui dixit in principio : « Probasti me, et cognavisti me. Tu » cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam. In» tellexisti cogitationes meas de longe : semitam meam et » funiculum meum investigasti. Et omnes vias prædivisti. » Tu cognovisti omnia novisssima et antiqua. » Quomodo ergo hic rursus dicit, tanquam nondum probatus : « Proba » me ? » Vides quomodo utitur humanis dictionibus, non ut in ea vilitate maneamus, sed ut cum Deo dignam cogitationem per omnia collegerimus, ad altam conscendamus intelligentiam. Petit enim ut probetur et examinetur, non ut ejus cor cognoscat, qui ante omnia novit, etiam priusquam gignerentur : sed ut nos cognoscamus, qui ex rerum exitu discimus. Hoc enim sibi vult hic illud : « Proba me. » Et vide si via iniquitatis in me est, et deduc me in via » æterna. » Quænam est autem via æterna, nisi spiritualis, et quæ ducit in cœlum, et cujus non est finis? Alia enim omnia sunt caduca et momentanea, et vita præsenti concluduntur. Quocirca omnibus prætermissis illam quærit quæ est immortalis, quæ est interminata, quæ ad finem non pervenit. Quomodo autem deducetur quis ad illam ? Si Dei auxilio fruatur, et ea quæ sua sunt conferat, virtutem persequens, philosophiæ deditus, et rebus quæ ad hanc vitam pertinent, excelsior effectus. Quæ enim ad illam viam pertinent, non sunt fluxa et momentanea. Virtus namque talis est : habet fructus qui perpetuo florent, et nunquam flaccescunt, et bona immortalia a fine et ab interitu omnino aliena. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Psal. CXXXVIII, 23, 24.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXXXIX.

Eripe me, Domine, ab homine malo : a viro iniquo eripe me[1].

I. Ubi nunc sunt qui dicunt : « Quare sunt feræ? quare scorpii ? quare viperæ? » Ecce enim inventum est animal, quod majorem ostendit improbitatem, non ex natura, sed ex libera animi voluntate, nempe homo. Ideo Propheta quoque, illis omnibus prætermissis, rogat ut ab eo liberetur. Quid ergo, dic mihi, quæso, quoniam is talis est, non oportuit gigni homines? Sed extremæ est amentiæ hoc dicere : nihil enim est quod lædat hominem, nisi solum peccatum : eo autem sublato, omnia sunt facilia, expedita, ac tranquilla : quemadmodum, si id adsit, sunt omnia scopuli, tempestates et naufragia. Nemo autem nos condemnet, si dicamus vitiosum hominem esse fera improbiorem : ea enim etsi naturalem non habet mansuetudinem, potest tamen facile decipi, et id quod est, esse cernitur. Homo autem qui scelus meditatur, et multis se larvis induit, longe difficilius observatur et cavetur quam fera, ut qui ovis pellem sæpe præ se ferat, lupum autem intus occultet : et ideo multi, dum non cavent, in ejusmodi hominum laqueos incidunt. Quoniam ergo non facile deprehendi possunt ejusmodi bestiæ, Propheta ad preces convertitur, et Dei implorat auxilium, ut a talibus liberetur insidiis.

[1] Psal. CXXXIX, 2.

Ejusmodi enim homines sæpe subit diabolus, et ita ferit. Multa ergo sunt, quæ tendunt undique insidias. Nam homo sceleratus hoc facit, et sævus Dæmon bellum gerit, et intoleranda tentatio molestiam exhibet. Quocirca docemur orantes dicere : « Ne nos inducas in tentationem, sed libera » nos a malo [1]. » Variæ sunt pugnæ, aciesque multiplices, et oportet esse paratos ad omnia. Sicut enim qui ad mare est accessurus, et aquarum violentarum impetum, vim immanium ventorum, nubium concursum, rupesque et scopulos marinos, belluarum irruptionem, piratarum incursionem, famem, sitim, stationem non satis tutam navibus, nautarum contentionem, viatici inopiam, et quæcumque sunt ejusmodi, debet considerare ac prospicere, et adversus ea omnia aciem instruere : ita etiam qui venit in Euripum vitæ præsentis, adversus corporis affectiones, adversus morbos animi, adversus hominum insidias, adversus inimicorum incursus, contra fictorum amicorum fraudes, contra paupertatem, ac tormenta, adversus contumelias, et dæmonum phalanges diabolique furorem, par est ut se præparet, siquidem sit in urbem regiam perventurus, et mercibus onustus in portum appulsurus. Atque hic quidem vocat malum hominem : quando autem loquitur de diabolo, absolute dicit malum. Quanam de causa? Quoniam ipse est pater improbitatis : et ideo dicitur malus per excellentiam, et pro nomine proprio sufficit adjectivum propter insigne vitium, quod quidem non est insitum natura, sed ei accessit. Quod si etiam scire velis unde sit deductum nomen improbitatis, magnum quoque hinc fructum percipies. Improbitas enim Græce dicta est πονηρία, eo quod πόνον, hoc est, laborem et ærumnam possessori afferat. Quocirca quidam Sapiens hoc significans dicit : « Si sis » malus, solus hauries mala. Sin bonus, tibi ipsi atque tuis

[1] Matth. VI, 13.

» proximis [1]. » Et quomodo, dicet quispiam, malus solus mala haurit? Atqui multos probris et contumeliis afficit. Sed neminem lædit, qui non sit mollis, ignavus et iners. Et si velis, modo homine dimisso, ipsum malum dæmonem in medium adducamus. Dic mihi autem, annon omnem suam effudit improbitatem? Num læsit Job? Annon illum quidem reddidit clariorem, sibi autem graviorem lapsum procuravit? Quid vero Caïn, annon solus mala hausit? Non, inquit, sed etiam Abel. Quomodo, et qua ratione? quia celeriter transmissus est in portum nullis fluctibus agitatum. Sed hoc est maximum genus beneficii, quod re a se recte gesta obierit, quod in communi naturæ debito probe negotiatus sit. Nam quod erat aliis commune, et accidebat ex necessitate, hoc ei cum ampla mercede accedit. Hoc non erat malum sustinere, sed clariorem capiti coronam imponere. Quid vero Joseph læserunt fratres? nonne ipsi soli mala hauserunt? At fuit, inquit, servus. Quid tum? Ego vero dico eum etiam vinctum fuisse. Sed non est hoc quod quæritur, an fuerit servus, et in vinculis : sed an ex eo damnum ullum acceperit. Contrarium enim invenimus, nempe eum plurima lucratum esse, ut qui sit apud Deum plurimam fiduciam consecutus, et per ea quæ esse videbantur contraria, præsentem acceperit prosperitatem. Ne igitur timeamus improbos, sed eorum misereamur. Tunc enim jure quidem erant timendi, cum nondum aperta esse alta via, quæ duceret ad philosophiam : nunc autem non amplius, cum deinceps cœli nobis pateant, et homines Angeli effecti sint. Nam et bestia, quæ cum magno impetu irruit in hastæ aciem, videtur quidem eum ulcisci qui tenet hastam, verum sibi ipsi gravius vulnus infligit: et qui contra stimulum calcitrat, itidem pedes sibi cruentat.

II. Talis est virtus, stimulus et gladius acutus : omnes

[1] Prov. IX, 12.

autem improbi sunt deteriores, et rationis magis expertes quam bestiæ. Quando ergo bonos invadunt, seipsos gravius confodiunt, illis quidem sæpe in pecunia, vel etiam in corpore damnum afferentes: seipsos autem in anima, quod quidem est vere damnum, lædentes. Si enim in propria nos virtute læderet damnum pecuniæ, non præcepisset Paulus ut injuriam pateremur [1], non autem faceremus. Si malum esset injuria affici, non qui est bonorum legislator mala jussisset. Verum quamvis res ita se habeant, non oportet malis insultare, nec in eos impetum facere, sed eorum vitare consuetudinem: si invadunt, forti et generoso animo eos excipere. Ideo enim jubemur orare ne intremus in tentationem. [2] Quocirca ipse quoque cum dixisset: « Eripe me, » Domine, ab homine malo, » subjunxit, « A viro iniquo » eripe me, » ponens rursus generale nomen vitii. Non solum enim eum qui in pecunia, sed eum etiam qui est in omnibus aliis injustus hic dicit. Rogat autem ut liberetur, ne cadat, nec fiat ut ille est. Non petit absolute, nisi cum sua prius contulerit. Et ideo cum in fine prioris Psalmi eos fugisset, et eorum consuetudinem, hic petit Dei auxilium. Illic enim quæ sua erant contulerat dicens: « Viri sangui- » num, declinate a me, quia litigiosi estis in cogitationibus [3]. » Hic autem rogat Deum ut liberetur ab eorum improbitate. Non enim parvum aut leve quid est ad securitatem, ad libertatem, et omnem voluptatem, liberari a tali hominum cœtu, et quam longissime ab improborum consuetudine versari, imo vero magna est felicitas. Deinde ipsorum describens improbitatem, addit et ait: « Qui cogitaverunt ini- » quitatem in corde: tota die constituebant prælia [4]. » Vidisti quomodo sint feræ, quæ vix caveri possunt, ut qui mala in animo machinentur, et celent in arcanis insidias.

[1] 1 Cor. vi, 7. — [2] Matth. xxvi, 41. — [3] Psal. cxxxviii, 19, 20. — [4] Id. cxxxix, 3.

« Cogitaverunt, inquit, in corde; » hoc est, non extra protulerunt, sed intus agitabant et versabant scelus parturientes, et, quod est omnium gravissimum, non aliqua temeritate inducti, nec perversi, sed omnem operam et studium in eam rem conferentes. Hoc enim sibi vult illud, « Cogi» taverunt, » nempe omni studio, et maxima animi alacritate. « Tota die constituebant prælia. » Per hæc omnem vitam significat. Bella autem subindicat, non ea quæ instructa acie, nec quæ armis geruntur, sed quæ paratis insidiis, quæ et in foro et domi gerunt homines, non thorace induti, nec clypeo protecti, sed pro omnibus armis improbitate utentes, et verba telis acerbiora mittentes. Improbitatis autem eorum est hoc maximum, quod non solum sint dolosi, ficti, et simulatores, nec quod ad bella et prælia parati; sed etiam quod per totam vitam, tetri hujus belli nullæ sint induciæ. Atqui si volebant belligerare, aliam justam belli gerendi causam habebant. Adversus enim pecata decertare, et contra diabolum aciem instruere oportebat, pugnare contra morbos animæ, enses in dæmones acuere. Hi autem illam aciem ne aspiciunt quidem, sed tela inter se mutuo jaculantur. « Acuerunt linguam suam sicut ser» pentis: venenum aspidum sub labiis eorum semper [1].» Vidisti quam sit ignobile vitium? facit ex hominibus bestias, aspides et serpentes, et linguam illam quæ disserendi potestate prædita est, ad istam feritatem deducit. Id autem cujus eos superius accusavit, nunc quoque eis objicit. Quidnam autem illud est? « Venenum aspidum sub labiis eo» rum, inquit, semper, » hoc est, assidue. Quemadmodum enim superius dixit: « Tota die constituebant prælia; » ita etiam, « Acuerunt linguam suam sicut serpentes: venenum » aspidum sub labiis eorum semper. » Hoc enim ubique significat « Diapsalma. » Diapsalma autem hebraïce dic-

[1] Psal. CXXXIX, 4.

tum est « Sel, » quod est « Semper. » Atqui vitium vel exiguo tempore res est gravis et molesta : quando autem id assidue persequuntur, nec eos ulla ejus capit satietas, quænam eis venia dari potest, et quænam erit eorum defensio. « Custodi me, Domine, de manu peccatoris, ab hominibus » iniquis eripe me. Qui cogitaverunt supplantare gressus » meos. « Absconderunt superbi laqueum mihi. Et funibus » extenderunt laqueum pedibus meis : juxta iter scandala » posuerunt mihi [1]. » Nihil est iniquius iis, qui vitium persequuntur, qui ante alios suas ipsorum lædunt animas. Cum enim ipsi sint auctores offensionis, cum efficiant ut Dei gloriæ detrahatur ab insipientibus, cum non exolvant quæ debent, sed qui corpus et animam a benigno et clementi Deo acceperint, sint agendæ gratiæ immemores, et qui tantum ornamentum et bonum acceperint, benefactori suo contraria rependant, quid his fuerit injustius ? quid vero ingratius ? Et quod est majus, et omne scelus superat, alios quoque lædere conantur. « Cogitaverunt enim, inquit, » supplantare gressus meos. » Quod si quod cogitabant minime effectum est, id quoque summæ Dei clementiæ ascribendum est. Ipse enim scelerata eorum consilia confregit.

III. Vide autem quam meditatum erat scelus, et quanto studio paratæ insidiæ. Occultarunt enim, et extenderunt, idque « Juxta iter, » ut ex longitudine, ex latebris et quod prope tenderent, caperent et in suam potestatem redigerent. Fuerunt enim sceleris artifices, dum laqueos undique extenderent, hoc unum sibi faciendum statuentes, ut eum perderent. Vis videre quomodo funes extendat diabolus ? vide rursus id quod Job accidit. Quid enim illis latius ? quid longius ? quid vero propinquius, cum non solum in cognatis et amicis, nec in uxore tantum, sed in ipso ejus

[1] Psal. CXXXIX, 5, 6.

corpore laqueum tetenderit? « Dixi Domino, Deus meus » es tu. Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ. Domine, » Domine, virtus salutis meæ[1]. » Alius, « Potentia salutis » meæ. » Postquam dixit bellum et insidias, et ostendit mala esse intolerabilia : confugit deinceps ad inexpugnabile auxilium, e cœlo adjutorem implorans, qui hæc potest frangere et profligare. Hoc est argumentum generosi animi, hoc est signum mentis quæ tenetur studio sapientiæ, cum hæc circumsteterint, non confugere ad humanum auxilium, nec ad mortales cogitationes, sed in cœlum respicere, et Deum qui ubique præsens est, invocare, non autem conturbari, animove consternari. Vide autem quomodo ut eo dignum est, verba contexit. « Non dixit enim : « In hac et in illa re me recte gessi, nec hanc vel hanc justitiam operatus sum : » sed quid? « Deus meus es tu, » maximam causam afferens cur petat auxilium, quod confugiat ad Dominum, opificem, et regem. « Exaudi, Domine, vocem deprecationis » meæ, Domine, Domine, virtus salutis meæ. » Dixit : « Virtus seu potentia salutis, ostendens esse etiam potentiam pœnæ et supplicii. » Sed præbuisti, inquit, mihi virtutem salutis. » Potes enim et nocere et de medio tollere : sed ad meam salutem tua semper potentia usus es. Vide autem amorem dicentis. Per repetitionem enim, et quod adjecerit, « Salutis meæ, » ostendit magnam affectionem. « Obum- » brasti super caput meum in die belli[2]. » Vidisti gratum animum? priora in memoriam revocat, quod eum scilicet in tuto collocaverit. Hoc enim sibi vult illud, « Obumbrasti. » Vide autem quomodo ostendat quam id Deo facile sit. Non enim dixit : « Ante, » sed, « In ipso, inquit, die, quando mala imminebant, quando erat instructa acies, quando versabar in maximis periculis, tunc me in tuto collocasti. » Neque enim aut apparatu aut exhortatione ulla Deus indiget, ut

[1] Psal. CXXXIX, 7, 8. — [2] Ibid.

qui sciat quæ sunt præsentia, futura, et præterita, qui omnia possit, semper adsit, et præsto sit ad ferendum auxilium. Deinde ostendens insignem victoriam, et summam securitatem, non dixit : « Servasti me : » sed quid ? Obum-»brasti : » hoc est, « Ut ne minimam quidem molestiam sustinerem, effecisti, ac ne æstum quidem : sed me in tanta securitate, et una cum securitate in tanta jucunditate et animi quiete collocasti, ut nec ullus calor mihi molestiam exhiberet, sed in umbra suaviter agerem, liber scilicet ac remotus a malis et calamitatibus. Quocirca subjunxit illud, « Obumbrasti, » ea ratione etiam significans quam promptum et expeditum sit Dei auxilium, nempe per umbræ nomen, perinde ac si diceret : « Sufficit si tantum adsis, et omnia soluta erunt. « Non tradas me, Domine, a deside-»rio meo peccatori [1]. » Alius, « Ne des, Domine, desideria »injusti. » Quod autem dicit, est ejusmodi : « Ne concedas ei desiderium suum contra me, » id est, « Quæ adversus me desiderat, ne permittas ut ipse impleat. » Non dixit autem, « Quæ desiderat : » sed, « A desiderio meo, » volens tale quid significare « Ne tantillum quidem concesseris eorum, quæ desiderat. » Tales enim sunt improbi, cum maxima cupiditate in proximum moliuntur insidias, quemadmodum diabolus quoque, de quo dicit : « Circuit tanquam leo »rugiens, quærens quem devoret [2]. » Ita Job cupide aggressus est : ita etiam de Petro invadendo consultabat : et ideo dicebat : « Quoties expetivit te satanas cribrare ut tri-»ticum [3]. » Vidisti quantam habuerit cupiditatem ? Sunt etiam homines, qui invidia adducti, et quod malis lætentur, illius vitium imitantur. Quos quidem miseros appellat Scriptura dicens : « Væ qui lætamini malis, qui delectamini »in eversione improborum [4] : » idque merito : hoc est enim

[1] Psal. CXXXIX, 9. — [2] 1 Petr. v, 8. — [3] Luc. XXII, 31. — [4] Prov. II, 14.

pravi et corrupti animi. Si enim dolendum, ingemiscendum, deflendum est propter eos qui pereunt; quam consequentur veniam, aut qua utentur defensione, qui tantum abest ut eorum misereantur, ut etiam gaudeant? Annon vidisti ipsum quoque Christum, cum esset puniturus, deflere pereuntem Jerusalem? » Non vides etiam Paulum propter aliorum interitum gementem et lugentem? Sed sunt nonnulli adeo depravati, ut suorum malorum solatium alienas ærumnas existiment. « Cogitaverunt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur semper[1]. » Hoc enim sibi vult « Diapsalma. » Alius, « Ne discedas, ne forte exal» tentur. » Hoc est scelerati et corrupti animi, quando et consilio et otio, et meditatione opus est ad vitium. Non sufficiunt quæ repente fiunt: non enim satis sunt ad nos perdendos quæ temere et inconsiderate patrantur; sed consilio, tempore et consideratione tibi opus est ad vitium.

IV. Quanam ergo uteris defensione, cum studium et diligentiam adhibes, ut vitium exerceas, cum pro malis faciendis consultas, et socios asciscis? Sed vide istius humilitatem. Non dixit enim: « Ne derelinquas me, quoniam sum dignus: ne me derelinquas propter vitam in virtute actam. » Sed quid? « Ne forte exaltentur, » hoc est, « Ne fiant arrogantiores, et ne in majorem erigantur insolentiam propter meam derelictionem. « Caput circuitus eorum, la» bor labiorum ipsorum operiet eos[2]. » Alius, « Exacerba» tio eorum qui me circumdant, labor labiorum ipsorum » operiat ipsos. » Circuitum hic dicit conventum, consessum, improbam officinam, scelesta consilia. Quod autem dicit est ejusmodi: « Ipsa scelerata consilia, et caput ac summa improbi et depravati animi, ipsa eos obruerit et perdiderit. «Labor labiorum ipsorum. » Laborem hic vocat improbitatem. Res est enim ejusmodi improbitas, affert ei

[1] Psal. CXXXIX, 9. — [2] Ibid.

qui illam possidet, exitium, et ut obruatur efficit. Hoc in David accidit. Expectabant enim fore ut in mala gravissima incideret : ille vero evasit clarior. Certe, inquit, sed hoc non quæro ; verum ostende quomodo proprio consilio confossi perierunt, et dic ubi hoc evenerit. In fratribus Joseph. Cum enim vellent eum servum facere ac perdere, ipsi extremum periculum adierunt. Atqui et in servitutem et in mortem, quantum in eis fuit, ille detrusus est. Et Absalom cum invasisset tyrannidem, et vellet patrem perdere, ipse per eam captus est. « Cadent super eos carbones ignis. In » ignem dejicies ipsos [1]. » Quod dicit, est ejusmodi : « Sufficit quidem vel ipsum vitium ad eos perdendos, qui ipsum complectuntur : » sed cum eo iram quoque divinitus immissam sustinebunt. Carbones autem ignis et ignem hic dicit supplicium, quod a cœlo immittitur. Sæpe autem cum ipso quoque igne immissum est, ut accidit circa Dathan, Core, et Abiron, et circa eos qui fornacem babylonicam circumsistebant. « In miseriis, et non subsistent [2]. » Alius, « Cadent in foveas, ne resurgant. » Alius, « Propere, et » non resurrexerint. » Secundum unum interpretem talis est sententia : « Ita eos perde, ut non amplius resurgant. » Secundum alterum vero, « Cum magna celeritate ; » hoc enim sibi vult illud, « Propere. Vir linguosus non dirigetur » in terra [3]. » Postquam dixit de ira Dei, ostendit rursus ipsum per se vitium sufficere, ut sui possessores perdat. Non est autem hoc quoque parvum genus improbitatis, esse nimis insolentem, et linguam non posse cohibere. Linguosum enim hic dicit hominem petulantem, nugatorem, maledicum, qui latrat assidue, qui cane nihilo est melius affectus. Dic ergo qualis est ejus fructus. « Non dirigetur, » inquit, in terra. » Alius, « Non stabilietur, » hoc est, Dejicietur, evertetur, peribit. Hic est fructus maledici, est

[1] Psal. CXXXIX, 11. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 12.

omnibus hostis, omnibus molestus, gravis et acerbus. Quemadmodum ergo qui est mitis, patiens et lenis, et scit tacere, tutus est, gratus et jucundus omnibus : ita qui talis est, vitam agit lubricam et valde periculosam, undique innumerabiles inimicos ad se accersens et attrahens, et ante alios suam animam conturbans, non sinens eam quiescere, sed etiam nullo ei molestiam exhibente innumerabiles tumultus et bella intus excitans. « Virum injustum mala capient in interitum. » Ita etiam dicit alius Sapiens : « Iniquitates virum venantur. «Vide rursus vitium sufficere ad eum perdendum qui id habet. Sed qua de causa posuit nomen venationis ? Ut videas id esse inevitabile : ut et si cum injuste te geras, non statim incidas, non ideo sis bono et fidenti animo. Talis enim est venatio : non semper, nec protinus assequitur ; sed tamen quamvis in venatione non capiantur feræ, ne sic quidem tutæ sunt, licet laqueis nondum sint implicatæ. Ita etiam non confidat anima, quæ injuste facit, etsi nondum capta sit. Aliquando enim capietur. Si vis in tuto esse, cessa hæc agere, et magna frueris securitate. Cur autem dixit : « In interitum ? » Quoniam multi capiuntur ad salutem, ut qui ab Apostolis, ut qui a sanctis viris. At non mali, quando eos venatur vitium ; sed ad perniciem et interitum. Et cur non e vestigio vitium consequitur supplicium ? Propter Domini clementiam. Si enim vellet de unoquoque eorum, qui peccant, protinus supplicium sumere, jam maxima ex parte sublatum esset humanum genus. « Cognovi quia faciet Dominus judicium inopum, et » vindictam pauperum. Verumtamen Justi confitebuntur » nomini tuo, et habitabunt recti cum vultu tuo [2]. » Alius, « Apud vultum tuum. » Pro, « Habitabunt » autem, alius dicit : « Permanebunt, « et alius, « Sedebunt : » et pro « Cognovi, « Scio. » Quoniam enim dixit ; « Venabuntur, et

[1] Psal. CXXXIX, 12. — [2] Ibid. 13, 14.

peribunt, » nec ostendit statim imminere supplicium : ne quis ex crassioribus ideo redderetur negligentior, subjunxit illud, « Cognovi, » ostendens id omnino futurum. Qui enim injuria affecti sunt, non manebunt inulti. Pauperes autem hic non intelligit absolute pauperes, sed eos qui sunt valde humiles, qui sunt contriti. Hæc autem dicit, eos, qui injuria afficiuntur, consolans, et eos qui faciunt injuriam, corrigens admonensque, ut nec illi propter moram desperent, nec hi propter dilationem reddantur socordiores. Dilatio enim ducit ad pœnitentiam : eum autem, qui perseverat, punit gravius : idque merito. Quare ? Quod cum in se tantam bonitatem senserint, nequaquam meliores evaserint. Cogita namque quanta sit Dei clementia, quando eos, qui sunt sibi addicti, mala pati permittit, nec ulciscitur, volens te pœnitentia meliorem facere. « Verúmtamen Justi confitebun- » tur nomini tuo. » Quid est quod dicit ? « In quocumque, inquit, evenerit, illi agent gratias : seu viderint humiles injuriis affectos, seu malos elatos, non exigent rationem cur illa fiant. » Hoc est enim vel maxime Justorum, semper et in omnibus gratias agere. « Et habitabunt recti cum vultu » tuo : » hoc est, « Tuum assecuti auxilium, et de te cum suis animis cogitantes, semper tecum versantes, a te nunquam recedent. Quidquid evenerit, nihil unquam eis ægre fuerit, nec de eis quæ accident, unquam querentur. Hoc est enim animi immobilis, hoc firmæ mentis ac stabilis, non poscere a Domino eorum quæ fiunt rationem. Quocirca dicebat Paulus : « Verumtamen, o homo, tu quis es qui res- » pondeas Deo ? Numquid dicit figmentum figulo : Cur me » fecisti sic[1] ? » Hoc igitur modo nos quoque semper grato simus animo, pro omnibus Deo gratias agentes : quoniam ei gloria, gratiarum actio, et adoratio, nunc et semper, et in infinita sæcula sæculorum. Amen.

[1] Rom. IX, 2

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXL.

Domine, clamavi ad te, exaudi me : intende voci meæ, cum clamavero ad te [1].

I. Hujus quidem Psalmi [2] verba pene omnes sciunt, et per omnem ætatem perpetuo canunt : quis sit autem sensus eorum, quæ dicta sunt, nesciunt. Quod quidem non est parva reprehensione dignum, eos qui quotidie canunt, et ore verba proferunt, non quærere vim sententiarum, quæ in his verbis sitæ sunt. Sed si viderit quidem quispiam aquam puram et limpidam, non se tenuerit, quin ad eam accedat, tangat, et bibat; et qui in pratum assidue ingreditur, nisi collectis prius aliquot floribus, recedere minime sustinuerit : vos autem, qui ab ineunte ætate ad extremam usque senectutem hunc Psalmum meditamini, nihil aliud quam verba perpetuo tenetis, absconso thesauro assidetis, obsignatam crumenam circumfertis, et nec a curiositate quidem incitatus est quispiam ut disceret quid est quod dicitur : non quæsivit, non scrutatus est. Quanquam nec illud quidem dici potest, cum esset Psalmus apertus, omnes invitavit ad somnum, nec sivit ut quæreretur quod erat ad manum. Est enim obscurus, sufficitque ad eum excitandum, qui non nimis profunde dormit, imo eum etiam qui omnino dormit. Quid enim est illis. « Ne declines cor meum in verba malitiæ [3] ? » Quid vero ; « Corripiet me Justus in misericordia, et increpabit me [4] ? » Quod au-

[1] Psal. CXL, 1. — [2] Vide D. Guillon, tom. XVII, pag. 134-143. — [3] Psal. CXL, 4. — [4] Ibid. 5.

tem consequitur, dic, quæso, annon est quibuslibet tenebris tenebricosus? « Quoniam adhuc et oratio mea in be» neplacitis eorum. Absorpti sunt juncti petræ judices » eorum [1]. » Quamvis tamen tot sint obscura, veluti quoddam canticum, ea multi leviter prætercurrunt. Sed ne dum in reprehensione nimium immoramur, molesta evadat oratio, age ad ea quæ dicta sunt perscrutanda veniamus. Sed diligenter attendite : neque enim puto fuisse temere decretum a Patribus, ut hic Psalmus vespere diceretur quotidie, neque propter id quod in eo dicitur : « Elevatio » manuum mearum sacrificium vespertinum [2]. » Nam idipsum quoque in aliis Psalmis dicitur, quemadmodum in illo qui dicit: « Vespere, et mane, et meridie narrabo et annun» tiabo [3]. » Et rursus, « Tuus est dies, et tua est nox [4]. » Et rursus, « Vespere demorabitur fletus, et in matutino » exultatio [5], » et multi possunt inveniri Psalmi qui vespertino tempori conveniant. Non ergo propterea hunc Psalmum decreverunt Patres, sed tanquam salutare aliquod pharmacum et peccatorum piaculum, ut is diceretur, constituerunt : ut quæcumque sordes aut maculæ fuerint a nobis toto die susceptæ, dum vel in foro, vel domi, vel in quocumque alio loco versamur, eas, cum ad vesperum pervenerimus, per spirituale hoc carmen abstergamus. Est enim medicamentum quod delet hæc omnia. Talis est etiam Psalmus matutinus : nihil enim vetat illius quoque breviter meminisse. Accendit enim in Deum desiderium, et animum excitat, ac postquam valde inflammavit, magnaque replevit lætitia et charitate, ita permittit accedere. Videamus autem undenam incipiat, et quid nos doceat : « Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit te anima » mea [6]. » Vides quomodo ostendit verbum inflammati ani-

[1] Psal. CXL, 6. — [2] Ibid. 2. — [3] Id. LIV, 18. — [4] Id. LXXIII, 16. — [5] Id. XXIX, 9. — [6] Id. LXII, 1.

mi? Ubi est autem amor Dei, omnia mala recedunt. Ubi est Dei memoria, illic est peccatorum oblivio, et malorum interitus. « Sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem » tuam, et gloriam tuam [1]. » Quid est, « Sic? » Cum hoc, inquit, desiderio, cum hac dilectione, ut videam tuam gloriam, quæ potest ubique videri. Sed ne eo qui est præ manibus relicto, alium obiter introducamus, transmisso auditore ad ea quæ de illo dicta sunt, ad ea quæ sunt nobis proposita accedamus. Quid hic ergo dicit? « Domine, cla- » mavi ad te, exaudi me. » Quid, quæso, dicis? Quoniam clamasti, vis exaudiri, et eam affers justam causam cur exaudiaris? Iis ergo, qui magna et vehementi voce intensaque præditi sunt, opus est? Sed hoc fuerit a ratione alienum. Quid enim peccavit qui est parva et exili voce, tardæque et impeditioris linguæ? Nonne talis erat Moses, et plus quam omnes exaudiebatur? Nonne Judæi clamabant plus quam omnes, sed Deus eorum precibus non annuit? Magna enim vel exili voce esse præditum, sunt naturæ commoda et incommoda. Ea autem non faciunt ut vel audiamur, vel non audiamur, ut quæ nec digna sint quæ vel laudentur vel vituperentur. Multa enim naturæ commoda adsunt etiam sceleratis. Annon erat pulcher et formosus Absalom, et usque ad capillos capitis porrigebatur ejus corporis species? Quid autem? annon erat calvus Eliseus, ut etiam rideretur a pueris? Sed nec illum quidquam juvit forma, nec hunc læsit deformitas. Et quid dico eum qui tenui et exili voce, tardiorisque et impeditioris linguæ, cum vel tacens audiretur Moses, et Anna minime loquens? Judæos alloquens Deus dicebat : « Si multiplicetis orationem, » non exaudiam vos [2]. » Cur hic ergo dicit : « Clamavi ad » te, exaudi me? » Clamorem hic dicit internum, quem cor inflammatum peperit, et contritus animus, quo cum

[1] Psal. LXII, 2. — [2] Isaï. 1, 15.

clamaret Moses, exaudiebatur. Quemadmodum enim qui clamat, vires suas exhaurit, ita etiam qui corde clamat, totam mentem suam convertit.

II. Talem ergo clamorem Deus requirit, qui convertat, non sinat oscitare, nec canentem alio divertere. Non solum autem quærit talem clamorem, sed etiam ut ipse oretur. Sunt enim multi qui stant quidem, ad Deum autem non clamant, sed labia ad Deum clamant, et nomen Dei circumferunt : at mens nihil sentit eorum quæ dicuntur. Qui ita se gerit, non clamat, etsi maxime vociferetur. Qui ita se gerit, Deum non orat, etsi maxime videatur orare. At non ita Moses, sed clamabat, et exaudiebatur, et ideo ei a Deo dicitur: « Cur ad me clamas [1]? » Non solum autem clamans, sed etiam tacens impetravit, quæ voluit, ut qui se dignum præbuisset ut a Deo exaudiretur. Quod si vis etiam videre peccatores intense et vehementer orantes, magnaque voce clamantes, et impetrantes, vide meretricem quæ clamat silentio : vide publicanum qui a sola oratione fuit justificatus. Hic quoque tali clamore utitur, et ideo dicit : « Domine, clamavi ad te, exaudi me : » et ideo rogat ut audiatur. « Cum clamavero ad te. » Vide etiam aliam virtutem orationis. Non enim rogat exaudiri, quod magno et vehementi studio oret, sed etiam ex eo quod talem offerat orationem, ut digna sit oculis illis semper vigilantibus. Quænam autem ea est? Cum quis non male precatur inimicis, cum non orat pro divitiis et facultatibus, cum non pro potentia et gloria, neque pro ulla re fluxa et caduca, sed pro illis immortalibus, quæ nunquam intereunt. « Quærite enim, inquit, regnum Dei, et » hæc omnia adjicientur vobis [2]. Cum clamavero ad te. » Vides quomodo vult nos quoque cum magno studio et alacritate animi eum vocare : etenim diabolus tunc maxime

[1] Exod. xiv, 15. — [2] Matth. vi, 33.

insidiatur. Quia enim scit maxima arma esse preces, et nos licet simus peccatores, infamiaque et ignominia notati, si tamen perfecte, et Dei legibus diligenter servatis, oremus, magna efficere : tunc nos conatur impellere in socordiam, et dimovere nostram cogitationem, ut faciat nos absque ullo fructu recedere ab oratione. Quocirca oportet nos, cum hæc sciamus, adversus eum nostrum communire studium et diligentiam, et inimicis nostris nunquam male precari, sed Apostolos imitari. Illi enim cum passi essent mala innumera, in carcerem conjecti essent, et in extremum adducti periculum, ad orationem confugiebant, dicentes : « Respice super minas ipsorum [1]. » Et quid postea ? Num, « Confringe ipsos, vel occide, » dicebant, ut multi sæpe dicunt imprecantes? Nequaquam, sed quid? « Et da servis » tuis cum fiducia loqui verbum tuum [2]. » Quomodo et qua ratione. In occidendis iis qui insidiantur? In iis delendis et ad internecionem usque de medio tollendis? Minime. Sed quomodo? « In signis et prodigiis faciendis per sanc » tum filium tuum Jesum [3]. » Vidisti orationem plenam philosophia, et quæ post tot et tanta mala non petit, ut supplicium sumatur de inimicis? Sed hi quidem sic, adhuc viventes et spirantes. Stephanus autem, cum præsentis vitæ cursus esset ei interrumpendus, non solum nihil mali eis petiit, sed eos etiam qui lapidabant, et eum interimebant, studet per suam orationem eripere ab ira, quæ erat in eos ventura propter hoc peccatum, et dicit : « Ne » statuas eis hoc peccatum [4]. » Quamnam ergo veniam consequentur, et qua defensione utentur, qui inimicis male precantur? Quomodo autem exaudiri poterit ea oratio, quando repugnat Dei legibus? Nihil ergo tale dicamus. Non solum enim non est male precandum inimicis, sed ira etiam in eos concepta est auferenda ; et ideo dicit :

[1] Act. IV, 29. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 30. — [4] Id. VII, 59.

« Volo viros orare in omni loco tollentes manus sanctas » sine ira et disceptatione [1]. » Hoc est, » Etsi sit tibi inimicus, extingue iram, et ita accede ad Dominum, et non solum adversus eum ore nihil dixeris, sed etiam expurges virus tui animi. Si talis sit tua oratio, et vehementi studio Deum invocaveris, etiam priusquam orationem perfeceris, exaudieris. Hoc ipse quoque petit dicens : « Intende voci » orationis meæ, cum clamavero ad te. » Etenim ipsius Dei promissio est quæ dicit : « Adhuc loquente te dicam : Ecce » ad sum [2]. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. » Alius, « Statuatur oratio mea sicut incensum » coram te. » Alius, « Præparetur. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum [3]. » Alius, « Donum vesperæ. » Alius, « Oblatio vespertina. » Quid nos volens docere Propheta loquitur de sacrificio vespertino? Erant olim duo altaria, unum æneum, alterum aureum. Et illud quidem erat publicum, omnibus fere totius populi hostiis expositum : hoc autem situm erat in adytis, et intra velum. Atque adeo ut quæ a nobis dicuntur sint clariora, conabimur potius ab ipso initio ducere orationem. Fuit olim apud Judæos templum, longum quidem quadraginta cubitos, latum vero viginti. Hujus longitudinis decem intus ablati intercipiebantur cubiti, et quod erat interceptum, vocabatur Sancta sanctorum : quod erat autem extra, Sancta tantum. Auro autem omnia collucebant.

III. Nonnulli vero dixerunt supremam quoque illam trabem fuisse auream. Huc solus pontifex semel in anno ingrediebatur : illic et arca sita erat, et Cherubim : illic etiam stabat altare aureum, in quo offerebatur incensum, ad nihil aliud paratum quam ad solum thymiama seu suffitum. Hoc autem fiebat semel in anno. In externo ergo templo erat altare æneum, in quo quotidie offerebatur

[1] I Tim. II, 8. — [2] Isaï. LVIII, 9. — [3] Psal. CXL, 2.

agnus et comburebatur. Hoc appellabatur vespertinum sacrificium : erat enim etiam matutinum, et bis in die oportebat altare accendi, præter alias hostias, quæ offerebantur a populo. Hoc enim erat jussum et lege statutum sacerdotibus, ut ex se et ex domo sua, quando nullus offerret, unum matutinum, et unum vespertinum agnum sacrificarent et comburerent : et illud appellabatur sacrificium matutinum; hoc vespertinum. Hoc autem jusserat Deus fieri, significans per id quod fiebat eum assidue colere oportere, et cum dies incipit, et cum desinit. Hoc ergo sacrificium fuit semper acceptum, itemque ejusmodi suffitus. Quod autem fiebat pro peccatis, aliquando quidem erat acceptum, aliquando vero non acceptum, utpote quod hoc vel illud esset, prout ii qui illud offerebant, erant affecti ad virtutem aut vitium. Quod autem non offerebatur pro aliorum peccatis, sed erat lex sacrificii et modus colendi, erat omnino acceptum. Hic ergo rogat, ut sit ejus oratio ut illud sacrificium, quod nulla polluebatur offerentis macula, sicut illud incensum sanctum et purum. Rogando autem, docet nos ut orationes nostræ sint puræ et odoriferæ. Talis enim est justitia, quemadmodum peccatum est fœtidum. Quocirca tetrum ejus odorem significans, dicebat : « Quoniam iniquitates meæ supergressæ » sunt caput meum, sicut onus grave gravatæ sunt super » me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ [1]. » Quemadmodum ergo suffitus per se est bonus et bene olens, tunc autem maxime bonum odorem emittit, quando igni accesserit : ita etiam oratio vel per se quidem bona est : est autem melior et fragrantior, quando affertur cum ardenti et ferventi animo, quando anima efficitur thuribulum, et ignem vehementem accendit. Neque enim imponebatur incensum aut suffitus, nisi esset prius accensa

[1] Psal. XXXVII, 5, 6.

craticula, aut nisi arderent carbones. Hoc ipsum fac tu quoque in mente tua, accende prius ipsam studio et animi alacritate, et tunc impone orationem. Precatur ergo ut oratio quidem sua fiat sicut incensum, elevatio autem manuum sicut sacrificium vespertinum. Sunt enim ambo accepta. Quomodo autem hoc fiet? Si utraque sint munda, si utraque nulli sint reprehensioni vitiove obnoxia, et lingua et manus, hæc quidem ab avaritia et rapina expurgatæ, illa vero a malis verbis libera. Quemadmodum enim oportet thuribulum nihil habere immundum, sed solum ignem et suffitum : ita etiam linguam nullum oportet verbum proferre, quod sit ulla macula aut labe respersum, sed sanctitatem et laudem. Ita etiam oportet manus esse thuribulum. Sit ergo os tuum thuribulum. Vide autem ne id fimo impleas. Tales enim sunt, qui loquuntur verba turpia et immunda. Cur autem non dixit matutinum, sed vespertinum? Mihi quidem videtur dictum esse indiscriminatim. Si enim dixisset matutinum, curiosus quispiam interrogasset, cur non dixit vespertinum. Si quis autem velit audire non nimis curiose, dicendum est matutinum quidem expectare vespertinum : cum vespertinum autem peractum fuerit, finitum est sacrificium, et non est utique amplius imperfectus diei cultus, sed est completus, et finem accepit. Sed quid sibi vult manuum in oratione elevatio? Quoniam multis sceleribus inserviunt, ut percussionibus, cædibus, rapinis, avaritiæ, et bonorum alterius cupiditati, propter hoc ipsum ergo eas jubemur tendere, ut orationis ministerium sit eis nequitiæ vinculum, et ab improbitate liberatio : ut quando es rapturus, vel in bona aliorum invasurus, aut alium verberaturus, in memoriam revocans fore ut eas ad Deum mittas te defensuras, et illud spirituale sacrificium per eas offeras, ne eas ignominia et pudore afficias, et malæ operationis ministerio eis

fiduciam auferas. Purga ergo eas eleemosyna, clementia, subveniendo iis qui indigent, et ita eas Deo expandito ad orationem. Si enim non permittis ut eæ tollantur illotæ ad orationem : multo magis non æquum est ut eas peccatis inquines. Si quod minus est vereris; multo magis pertimesce quod majus est. Illotis enim orare manibus non est adeo absurdum, sed innumerabilibus peccatorum sordibus inquinatas offerre, hoc iram affert maximam.

IV. Hoc ipsum et in ore et in lingua versemus, et ea sceleri invia conservantes, ita offeramus orationem. Si quis enim habens vas aureum, eo ad vilem usum uti nunquam in animum induxerit propter pretium materiæ : multo magis cum auro et margaritis habeamus ora longe pretiosiora, non par est ut ea polluamus verbis turpibus et impudicis, maledictisque et contumeliis. Non in altari æneo nec aureo offers suffitum, sed in eo quod est pretiosus, nempe in templo spirituali. Illi enim est inanima materia : in te autem Deus habitat, et es membrum et corpus Christi. « Pone, Domine, custodiam ori meo [1]. » Cum rogasset Dominum ut ejus audiretur oratio, et ut fieret accepta, vide quodnam primum affert postulatum, et quamnam supplicationem. Non dixit enim: « Da mihi pecunias : da mihi honores, qui sunt apud homines : da mihi victoriam adversus inimicos : da mihi liberos. » Nihil horum, sed hæc omnia sinens humi jacere, ea petit quæ a Deo dari digna sunt. Quid igitur? Non oportet, inquit, petere sensibilia? Oportet quidem, sed moderate, quemadmodum Jacob dicens : « Si dederit mihi Dominus panem ad vescendum, et vestem » ad induendum [2]. » quemadmodum Christus jussit orare nos, dicentes : « Panem nostrum supersubstantialem da » nobis hodie [3] : » ante omnia vero, spiritualia. Quod ipse quoque facit dicens : « Pone, Domine, custodiam ori meo. »

[1] Psal. CXL, 3. — [2] Gen. XXVIII, 20. — [3] Matth. VI, 11.

Vidisti prudentiam, vidisti sapientiam, et undenam postulationem incipiat? Ab eo quod est eorum quæ recte et ex virtute fiunt, maximum, et est omnium malorum causa, si negligatur : quemadmodum bonorum, si in eo cura ac studium ponatur. Mala enim innumera parit linguæ facilitas : quemadmodum rursus bona, cautio et securitas. Quemadmodum ergo nihil juvat domus, non urbs, non mœnia, non portæ, non ostia, nisi sint qui ea custodiant, et sciant quando oportet ea quidem claudere, quando vero aperire : ita etiam oris et linguæ nulla est utilitas, nisi sit ratio, cui scienter, accurate ac circumspecte ea claudere et aperire permissum sit, et sciat quæ sint efferenda, quæ vero retinenda. Non tot, inquit, gladio, quot lingua ceciderunt [1] : et rursus Christus : « Non quæ intrant per os, coinquinant » hominem, sed quæ ex ore exeunt [2]. » Et rursus alius : « Fac ori tuo portam et vectem [3]. » Hic autem quoniam novit rem esse valde difficilem, addit et preces, et Deum vocat ad ferendum auxilium. Imo vero ille quoque hoc ipsum significat, ut quando dicit : « Quis dederit labiis » meis signaculum callidum [4]? » Oportet enim nostra quoque conferre, et ideo hoc instar præcepti posuit, dicens : « Fac portam et vectem. » Est etiam Dei invocandum auxilium, ut nostrum quoque studium in opus exeat. Os ergo nostrum perpetuo custodiamus, ei rationem tanquam clavem adhibentes, non ut perpetuo claudatur, sed ut convenienti tempore reseretur. Nonnunquam enim silentium est loquela utilius, quemadmodum loquela quoque silentio. Et ideo dicebat ille Sapientissimus : « Tempus tacendi, et » tempus loquendi [5]. » Si enim oporteret ora perpetuo patere, non factæ essent portæ. Si autem perpetuo clausa esse, non esset opus custodia. Quod enim clausum est, cur

[1] Eccli. XXVIII, 22. — [2] Matth. XV, 11. — [3] Eccli. XXVIII, 28. — [4] Id. XXII, 33. — [5] Eccl. III, 7.

quis custodierit? Sed propterea sunt portæ et custodia, ut faciamus singula tempore convenienti. Alius autem dicit : « Jugum et stateram fac linguæ tuæ [1], » majorem exigens diligentiam, ut non solum verba quæ oportet efferamus, sed etiam cum ea qua par est cautione et accurata consideratione ipsa veluti ponderantes diligenter expendamus. Si enim hoc facimus in auro et materia quæ interit, hoc multo magis faciendum est in verbis, ut nihil desit, nec redundet. Quocirca dicit etiam quispiam : « Verbum ne » prohibueris in tempore salutis [2]. » Vidisti tempus exitus? Alius autem dicens tempus silentii, inquit : « Si est tibi » sermo, responde. Sin minus, esto manus tua super os » tuum [3]. » Et rursus, « Qui abundat in sermone, odio ha» bebitur [4]. » Et, « Melior est homo qui celat stultitiam suam, » quam homo qui occultat sapientiam suam [5]. Audivisti » sermonem? moriatur in te. Confide, non te rumpet [6]. » Et rursus, « A facie verbi parturiet stultus, ut a facie in» fantis puerpera [7]. » Deinde etiam de modo. « Loquere, » adolescentule, si opus sit tibi, vix bis : Si interrogatus » fueris, in brevem summam paucis multa redige [8]. » Magna enim animadversione opus est, ut linguæ potestate caute et secure utaris. Et ideo rursus dixit : « Est reprehensio, et » non est tempestiva : et est tacens aliquis, qui invenitur » sapiens [9]. » Non solum enim oportet tacere et loqui opportune, sed etiam cum magna gratia. Quocirca dicebat Paulus : « Sermo vester sit semper in gratia sale conditus, ut » sciatis quomodo oporteat vos in unoquoque respondere [10]. » Cogita hoc esse membrum, per quod cum Deo colloquimur, per quod laudes celebramus. Hoc est membrum, per quod horrendum sacrificium suscipimus. Sciunt fideles

[1] Eccli. XXVIII, 28. — [2] Id. IV, 28. — [3] Id. V, 14. — [4] Id. XX, 8. — [5] Ibid. 33. — [6] Id. XIX, 10. — [7] Ibid. 11. — [8] Id. XXXII, 10, 11. — [9] Id. XX, 5. — [10] Colos. IV, 6.

quod dicitur; et ideo oportet id esse liberum ab omni accusatione, maledicto, verbo obscœno, et calumnia. Et si nos aliqua lasciva et impudica cogitatio urgeat, ea intus est suffocanda, nec permittendum ut in verba exeat. Et si exasperato animo feraris sed erumpendum in simultates, illa quoque radix est exsiccanda, ostium est custodiendum et accurate observandum : nec permittendum est, ut intus mala consilia pariantur : et si pariuntur, ea sunt intus suffocanda, et est radix eorum exsiccanda.

V. Hanc habuit Job custodiam, et ideo nullum verbum inconcinnum protulit, sed maxima quidem ex parte tacuit : quando autem eum loqui cum uxore oportuit, locutus est verba sapientiæ plena. Tum demum enim solum loquendum est, quando quæ dicuntur, plus prosunt quam silentium. Quocirca Christus quoque dicebat : « Omne verbum » otiosum, quod locuti fuerint homines, dabunt pro eo ra» tionem [1]. » Et Paulus, » Sermo obscœnus ex ore vestro » non prodeat [2]. » Quomodo autem fuerit tuta hæc janua, et accurata custodia, audi alium dicentem : « Omnis nar» ratio tua sit in lege Altissimi [3]. » Si enim didiceris nihil loqui supervacaneum, sed divinarum Scripturarum narratione mentem et os tuum perpetuo munias, erit custodia quovis adamante tutior. Per os enim multæ sunt viæ interitus, ut quando quis obscœna verba loquitur, quando verbis scurrilibus utitur, quando vanam præ se fert gloriam, quando se magnifice jactat et gloriatur, ut Pharisæus, qui, quoniam ori suo fores non obdidit, paucis verbis quæcumque erant intus, effusa sunt : idcirco quemadmodum domus, cui nullæ essent fores, quia thesaurum, qui positus erat intus, conservare non potuit, repente pauper factus est. Considera mihi quoque alium, qui propter magnifica sua verba similiter periit. Dixit enim, inquit : « Super astra cœli po

[1] Matth. XII, 36. — [2] Ephes. IV, 29. — [3] Eccli. IX, 23.

» nam sedem meam [1]. » Judæi autem quia proximi malis lætantur, nunc quidem audiunt : « Quia dixisti, Euge, factus » est ut reliquæ gentes Israël : » nunc autem probris incessuntur, propterea quod murmurant, et dicunt : « Omnis » qui facit malum, bonum coram Domino, ipse quoque in » eis complacuit [2]. Et nos alienos beatos ducimus, et reædi» ficantur qui faciunt scelera. Non ecce hæc scripta sunt in » libro [3]. » Alii propter murmurationem, ut dicit Paulus : « Neque murmuremus, sicut nonnulli eorum murmurarunt, » et perierunt ab exterminatore [4]. » Et quando murmurarunt ? Quando dicebant : « Eduxisti nos ut occideres in de» serto, quasi non essent monumenta in Ægypto [5]. » Alii propter ludum, quemadmodum dicit : « Comederunt et bi» berunt, et surrexerunt ad ludendum [6]. » Alii propter maledicta. « Omnis enim qui dicit fratri suo : Fatue, reus erit » judicio [7]. » Et his longe plures propter alia perierunt, cum non custodissent ora sua. Quod si vis videre nonnullos etiam perire ex intempestivo silentio, ego tibi ostendam. « Si enim, inquit, populo non distinxeris, ille quidem mo» rietur in peccato suo, sanguinem autem ejus manu tua » requiram [8]. » Alius, quod nullo habito discrimine loquatur cum aliquibus, et quæ sibi credita sunt effundit. « No» lite, inquit, dare sancta canibus, nec projicite margaritas » vestras ante porcos [9]. » Alius propter risum, et ideo dicit : « Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis [10]. » Vidisti quomodo os perdat ? Vide etiam contra quomodo os conservet. Vidisti Pharisæum per ipsum pereuntem ? vide Publicanum per ipsum conservatum. Vidisti gloriosum ac magniloquum barbarum pœnas dantem ? Vide Justum moderate loquentem et dicentem : « Ego sum terra et cinis [11]. » Vi-

[1] Isaï. XIV, 13. — [2] Malach. II, 17. — [3] Id. III, 15. — [4] 1 Cor. X, 10. — [5] Exod. XIV, 11. — [6] Id. XXXII, 6. — [7] Matth. V, 22. — [8] Ezech. III, 20. — [9] Matth. VII, 6. — [10] Luc. VI, 25. — [11] Gen. XVIII, 27.

disti eum qui lætatur et insultat, reprehendi et puniri? vide eum qui miseretur, servari. « Da enim, inquit, signum » super vultus eorum qui lugent et mœrore afficiuntur [1]. » Quocirca Paulus quoque dicebat : « Gaudere cum gauden- » tibus, et flere cum flentibus [2]. » Si nihil, inquit, aliud potes, non parum ei qui dolore afficitur, conferes, si una cum eo ejus vicem doleas. Vidisti eum qui ridebat, fletui esse traditum? vide eum qui luget, assecutum esse consolationem. « Beati enim qui lugent, inquit, quoniam ipsi » consolationem accipient [3]. » Vidisti eos qui murmurant, punitos? vide eos qui gratias agunt, servatos. « Benedictus » es, Domine, et laudabile nomen tuum, quoniam justus » es in omnibus, quæ fecisti nobis [4]. » Et paulo post, « Omnia » quæcumque induxisti nobis, in vero judicio fecisti [5]. » Illi dicebant : « Omnis qui facit malum, bonum coram Do- » mino [6] : » hi contra, « Mundus oculus tuus, ut non videat » mala [7]. » Illi beatos dicebant alienos, quoniam reædificantur facientes scelera : hic eos quibus Deus fert opem. « Bea- » tus, inquit, populus, cujus Dominus Deus ejus [8]. » Et rursus : « Noli æmulari in malignantibus : neque zelaveris » facientes iniquitatem [9]. » Vidisti sanctos qui alios adhortantur, et ipsi manent immobiles in tentationibus? audi itaque Jacob dicentem : « Si dederit mihi Dominus panem » ac vescendum, et vestem ad induendum [10] : » Et Abraham, « Non accipiam a te ex filo usque ad corrigiam calcea- » menti [11]. » Porro quando stuprum erat uxori inferendum, et fame premebatur, nihil grave aut absurdum locutus est. Et quando dixit filius : « Pater, ecce ligna et ignem, ubi ovis [12]? Vide cum quanta mansuetudine et sapientia respondet, et

[1] Ezech. IX, 4. — [2] Rom. XII, 15. — [3] Matth. V, 5. — [4] Dan. III, 26, 27. — [5] Ibid. 28. — [6] Malach. II, 17. — [7] Hab. I, 13. — [8] Psal. CXLIII, 15. — [9] Id. XXXVI, 1. — [10] Gen. XXVIII, 20. — [11] Id. XIV, 23. — [12] Id. XXII, 7.

dicit : « Providebit sibi ipsi, inquit, ovem Deus, o fili[1] ; » nec a natura, nec a commiseratione conversus ad verba filii, quæ solus soli faciebat, quando consentaneum erat amorem vehementius accendi. Ne quis enim dicat eum alios reveritum non flevisse, ab illis semotus et solus ostendit summam philosophiam.

VI. Vidisti eos, qui propter risum castigati fuerunt? vide eos, qui per fletus et jejunia servantur, Ninivitas mente agitans[2]. Vidisti eos, qui propter maledicta dant pœnas? vide eos, qui propter laudationem, mercedem accipiunt. « Qui » benedicit, benedictus : et qui te execratur, maledictus[3]. » Benedicite iis qui vos persequuntur : orate pro iis qui vobis insultant, ut sitis similes Patris vestri qui est in cœlis[4]. » Vides quod neque oporteat omnino esse clausum, neque apertum ad omnia, sed scire uniuscujusque tempus? Hæc autem cum sciret Propheta dixit : « Pone, Domine, » custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis[5]. » Quænam autem fuerit custodia, nisi cogitatio quæ urget terribiliter, habens præ manibus ignem eos usturum, qui ore temere usi fuerint? Eum adhibe janitorem et custodem intentantem minas conscientiæ, et hanc portam nunquam intempestive aperiet, sed tempestive, et propter lucrum, et bona innumera. Quocirca dixit quispiam : « Semper memorare novissima tua, et in æternum non peccabis[6]. » Vidisti quomodo hic quoque hanc præfert cogitationem? Ego vero ipsam etiam feci terribiliorem, non solum in morte, sed etiam post mortem, cum dixi eum habere præ manibus. Si hoc ita sit, nihil mali parietur in animo. Cum eo alium quoque ei appone, qui dicat : « Omnis verbi otiosi » reddes rationem in die judicii[7]. » Cogita mortem quoque ex eo ingressam esse. Nisi enim mulier locuta esset cum ser-

[1] Gen. XXII, 8. — [2] Jonæ III. — [3] Num. XXIV, 9. — [4] Matth. V, 44, 45. — [5] Psal. CXL, 3. — [6] Eccli. VII, 20. — [7] Matth. XII, 36.

pente, eo quo locuta est modo, nisi verba illius admisisset, damnum non accepisset, viro non dedisset, ille non comedisset. Hæc autem dico, non in nos et linguam culpam conferens, absit, sed in importunum eorum usum, qui ex rationis negligentia oritur. Est etiam alia via interitus, quæ ex ore proficiscitur, quando sunt turpia et immunda oscula, quando ficta ac fraudulenta. Eis quoque pone custodiam. Tale erat Judæ osculum, dolo plenum : sed non tale Pauli osculum, quo jussit se invicem osculari, dicens : « Salutate vos invicem in osculo sancto [1] : » quemadmodum nec osculum quod Jonathæ præbet David [2], sed sanctum et honestum, et sincera dilectione plenum ; cujusmodi etiam fuit eorum, qui in Pauli collum ceciderunt, et eum amplexi osculabantur [3]. » Et ideo dicit : « Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium, » non absolute autem ostium, sed « Ostium circumstantiæ » addidit, ut universum contineat, et muniat. Jam vero est etiam aliud genus exitii per linguam, nempe dicere, « Cur hoc ita est? Ad quid hoc factum est ? » Quocirca Paulus eos carpens, qui hæc inconsiderate loquuntur : « Verumtamen, o homo, tu quis es qui respondeas Deo [4]. » Non oportet autem os solum custodire, sed mentem etiam ante os. Quocirca dicebat etiam quispiam : « Quis dabit in cogitatione mea flagella, ut ignorantiis meis non parcant [5]. » Quocirca Christus quoque intus tollit ipsas malas cogitationes dicens : « Qui aspexit mulierem ad concupiscendum, jam mœchatus est eam [6]. » Vides quomodo non sinit eas pullulare, nec initium sumere cupiditatem, nec iram ? « Qui irascitur enim, inquit, fratri suo, reus erit gehennæ ignis [7]. » Non parum quoque conducit ad securitatem, non multum loqui, et ideo dicit : » In multiloquio non effugies peccatum ; parcens autem la

[1] 2 Cor. XIII, 12. — [2] 1 Reg. XX. — [3] Act. XX, 37. — [4] Rom. IX, 20. — [5] Eccli. XXIII, 2. — [6] Matth. V, 28. — [7] Ibid. 22.

» biis, eris intelligens[1]. Non declines cor meum in verba » malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis[2]. » Alius, « Ne diverteris cor meum in sermones malos, ad cogitan- » dum sceleratas cogitationes. » Cur autem usus est ordine contrario? et cum de ore prius esset locutus, tunc venit ad cor? Non temere, nec abs re hoc facit. Quemadmodum enim in captivis qui volunt aufugere, qui ejus rei curam gerunt, primum hoc agunt, ut portas carceris præoccupent, et ad hoc omnes studium suum conferunt, et si hoc factum fuerit, quod restat poterit facile recte geri: ita etiam hic quoque id facit in hoc loco, et per ea quæ suadet, hoc prope dicit: « Sint clausæ januæ, et malæ cogitationes cito expugnabuntur. » Quocirca non ab initio quidem permittit ut extrinsecus ingrediantur, et malam convellit radicem, dicens: « Non declines cor meum in » verba malitiæ. » Non quod Deus declinet; absit, sed quod dicit ita intelligendum est: «Ne sinas declinare, ne sinas diverti in malas cogitationes. » Illinc enim est fons virtutis et vitii, a corde nempe. Quænam sunt autem verba improbitatis? Multa et diversa. Nam et quæ insidias struunt, quæ Deum criminantur, quæ virtutem aversantur, quæ vitium sectantur, quæ de pravis dogmatibus et scelerata vita lubenter audiuntur, et cætera hujusmodi, sunt verba improbitatis, et ex magna improbitate procedunt. Quemadmodum autem sunt cogitata et verba improbitatis, ita sunt etiam verba vitæ. Et ideo Christo dicebant Discipuli: « Verba » vitæ æternæ habes: et ad quem ibimus[3]? » Dicuntur autem verba vitæ, quæ vitam præbent. Dicuntur etiam verba salutis, quæ salutem acquirunt. Quocirca dicit quidam Sapiens: « Ne prohibeas sermonem in tempore salutis[4]. » Verba improbitatis ea etiam sunt quæ faciunt dicentes improbos.

[1] Prov. x, 19. — [2] Psal. cxl, 4. — [3] Joan. vi, 68. — [4] Eccli. iv, 28.

VII. Quemadmodum enim est aër pestilens, et qui morbos procreat: ita etiam verba. Quod autem facit ille corpori, id ista faciunt animæ, quæ ipsa suscipit. Orat ergo per ea, quæ hic quoque subjunxit, et dicit: « Ne sinas ut cor meum verba hujusmodi suscipiat: ne permittas ut illuc inclinetur. » Vidisti quomodo ostendit liberum animi arbitrium, et naturam in se non habere vitium, sed a socordia inclinatam id suscipere? « Ad excusandas excusationes in » peccatis. » Hæc est via præcipua interitus, quando vel ipsa quæ peccavit anima, excusso timore, excogitat excusationes et prætextus quosdam ad ignaviam: vel quemadmodum, cum quispiam adulteravit, et volens alius ejus compunctionem excutere, dicit: « Numquid tu causa es? causa est cupiditas. » Malum est quidem peccare: hoc autem facit gravius, negare postquam peccaveris. Hæc sunt arma diaboli potissima. Hoc etiam in primis nostris parentibus evenit. Cum enim oporteret Adam peccata confiteri, ille in Evam confert culpam, et illa rursus in diabolum[1]. Cum oporteret dicere: « Peccavimus, iniquitatem fecimus: » illi non solum non confitentur, sed etiam defensionem parant. Cum enim sciret diabolus peccati confessionem esse peccati solutionem, persuadet animæ, ut sit egregie impudens. At tu, o dilecte, quando peccaveris, dic: « Peccavi, » nihil est hac defensione justius. Ita Deum reddis propitium: ita etiam facis, ut tardius in ea rursus incidas. Sed quando quæres obtentus qui non sunt, et animam voles metu liberare, reddes eam promptiorem ut rursus eisdem implicetur, Deumque magis irritabis. Nulli enim peccatori deest impudens prætextus. Homicida culpam confert in iram, et fur in paupertatem, et adulter in cupiditatem, et alius in principatum. Sed hi quidem sunt alieni a ratione obtentus, non rationi consentaneæ defensiones. Illa enim non faciunt pec-

[1] Gen. III.

cata, sed ipsi eorum qui peccant animi. Ita autem esse ostendam ex iis quæ sunt proxima et illis cohærentia. Quando enim videtur homo alius, qui et vitam agit in paupertate, teneturque cupiditate, et necessitati naturæ est obnoxius, neque tamen in his peccat, quanam illi poterunt uti defensione? Et ideo pulchre sic dixit quidam Sapiens : « Quis » dederit in mente mea flagella, ut ignorantiis meis non parcant[1]? » Vide David nullam excusationem afferentem, quando peccavit, sed dicentem : « Peccavi Domino[2]. » Atqui potuisset dicere : « Cur nudabatur mulier? Cur lavabatur ante oculos meos? » Sed sciebat has esse frivolas excusationes, et quæ nihil haberent rationis, et ideo venit ad apertam defensionem, cum diceret : « Peccavi. » At Saül non ita, sed cum de ventriloqua seu Pythonissa reprehenderetur, dicebat : « Coarctor, et alienigenæ pugnant con» tra me[3]. » Ideo autem grave dedit supplicium. Cum enim debuisset dicere : « Peccavi, et me inique gessi : » ille quidem hoc non dixit, sed abibat a ratione alienas quærens excusationes. « Cum hominibus operantibus iniquitatem. » Hoc subjunxit ostendens esse illorum maxime, afferre excusationes, et se impudenter gerere : et ideo David hoc assidue instar virtutis proponit, fugere tales cœtus, atque adeo totum librum ab eo incipit : « Beatus vir, qui non » abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non ste» tit, et in cathedra perniciosorum non sedit[4]. » Propterea autem ipsum semper invenies in peccatis culpam agnoscere. Quando ergo numeravit populum dicebat : « Ego peccavi, » et ego pastor male feci[5]. » Non dixit : « Quid tum si numeravi? » sed seipsum condemnat, et ideo veniam assequitur. Nihil enim Deum æque reddit propitium, ac peccatorum confessio. Hoc autem fiet, si fugiantur eorum

[1] Eccli. XXIII, 2. — [2] 2 Reg. XII, 13. — [3] 1 Reg. XXVIII, 15. — [4] Psal. I, 1. — [5] 2 Reg. XXIV, 17.

cœtus, qui metum peccatorum solvunt, et ad socordiam impellunt. Et ideo Paulus et Jeremias de eo multa verba faciunt, et jubent utrique fugere malorum et eorum, qui sunt adeo ignavi, consuetudinem. Porro Job quoque hoc refert in numerum virtutis, dicens : « Si ambulavi cum ir- » risoribus[1]. » Hic autem ostendit se cum iis ne sedisse quidem, dicens : « Non sedi in consilio ludentium[2]. » Ideo Paulus quoque non sinit vesci cum improbis, imo nec ullam cum eis habere consuetudinem, dicens : « Si quis au- » tem non obedit sermoni nostro, per epistolam, eum no- » tate, et non conversemini cum eo[3]. Et non communicabo » cum electis eorum[4]. » Alius, « Neque una comedam dul- » cia eorum. » Alius, « Non congregabor in deliciis eorum. » Hic dicit illud apostolicum, fugiendas esse delicias illorum et convivia, ubi maxime crescit peccatum, ubi major est libertas et licentia.

VIII. Non est autem hoc parvum signum virtutis, non parva via correctionis, ejusmodi fugere convivia, et tales cœtus, neque revereri amicitiam, neque ventri servientes robur et constantiam animi dissolvere. Ita dum multi revererentur amicitiam, in ebrietatis fluctus devoluti sunt, ita capti sunt a fornicatione, et ignem voluptatis accenderunt, dum secuti sunt convivia, et theatra habentia multum iniquitatis. Hoc ipse quoque ostendit se fecisse, ut ne ejusmodi mensæ esset particeps. « Corripiet me justus in » misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris » non impinguet caput meum[5]. » Alius : « Misereatur mei » justus misericordia, et increpet. » Hoc quoque cum priore non est parvum genus virtutis, non fugere reprehensiones et increpationes quæ fiunt a justis. Quod autem dicit, est ejusmodi : « Eorum quidem, qui ad gratiam loquuntur in

[1] Job. XXXI, 5. — [2] Psal. XXV, 4. — [3] 2 Thess. III, 14. — [4] Psal. CXL, 4. — [5] Ibid. 5.

damnum, cœtus nunquam fuerim particeps : eos autem elegerim, qui sunt vehementes, qui corrigunt, qui peccatum aperiunt, qui reprehendunt. Hoc est enim maxime misericordiæ et clementiæ, mederi vulneribus. « Oleum autem » peccatoris non impinguet caput meum. » Vidisti animam virtute instructam, quæ fert lubenter justorum reprehensiones, ab iniquis autem, vel ad gratiam factas rejicit? Quare? Quia illi vel miserentes sæpe exitium attulerunt : hi autem acriter insectantes et increpantes correxerunt : et cum horum reprehensione conjuncta est misericordia, cum illorum misericordia mors. Et ideo dixit quispiam : « Fide- » liora amicorum vulnera, quam voluntaria oscula inimi- » corum [1]. » Considera autem quomodo hic significat illud apostolicum : « Redargue, increpa, exhortare [2]. » Talis est enim Sanctorum reprehensio. Ita etiam faciunt medici : non solum secant, sed etiam alligant. Quocirca Christus quoque efficiens ut grata esset et accepta reprehensio, non sinit reprehensionem ab initio publicari, dicens : « Vade » et reprehende ipsum inter te et ipsum solum [3] » Ita etiam faciebat Paulus ostendens reprehensionem cum misericordia, nunc quidem dicens : « O insensati Galatæ [4]; » nunc autem : « Filioli mei, quos iterum parturio [5]. » Oportet enim eum, qui reprehendit, multa excogitare, ut accepta sit et grata ejus reprehensio : et magna sapientia opus est ei, qui adhibuerit tale medicamentum : ac majore quidem sapientia opus est ei qui reprehendit, quam ei qui corpus scindit. Quomodo? Quoniam illic quidem aliud est quod scindit, et aliud quod dolorem suscipit : hic autem eadem est quæ scindit, et quæ dolore afficitur. « Oleum autem » peccatoris non impinguet caput meum : » quid hoc est? Ille, inquit, non quærit utilitatem auditoris, sed suam, ut

[1] Prov. xxvii, 6. — [2] 2 Tim. iv, 2. — [3] Matth. xviii, 15. — [4] Galat. iii, 1. — [5] Id. iv, 19.

videatur suavis, jucundus, et amicus : hic autem ante suam gratiam, considerat illius utilitatem. Unde etiam hac ratione inter se maxime differunt. Si autem vel miserantes sunt aversandi improbi, quando sunt admittendi? nunquam. Quamobrem etiamsi præbeat pecunias, etiamsi delicias promittat et honores, eum repelle et fuge. Justum autem, etiamsi te verbis ludificetur, etiamsi te increpet et insectetur, sequere. Ille enim est qui te diligit. « Quoniam » adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum[1]. » Alius : « Adhuc enim et oratio mea intra vitia ipsorum. » Alius : « Quoniam adhuc et oratio mea in improbitatibus ipsorum. » Hæc quidem petiit, illa vero præbet a seipso : et hinc ostendit non oportere eos solum confidere orationi, inertes nempe et dormientes, sed oportere etiam sua conferre. Quid hic autem ex se præbet? Non oves, boves, et pecunias, sed morum moderationem, et quod mirandum in modum eorum fugiat improbitatem. Non solum, inquit, illorum perniciosam fugiam gratiam, nec eligam horum reprehensionem, sed etiam stabo adversus eorum cupiditates : tantum abest ut eligam eorum misericordiam, ut precer contra eorum cupiditates. Hoc enim sibi vult illud : « In beneplacitis eorum. Absorpti sunt juxta petram judi» ces eorum[2]. » Alius : « Avellentur in manu petræ. » Ostendit hic quam sit peccatum expugnatu facile, et quam præceps vitium. Ipsi, inquit, principes, qui omnia devastabant, perierunt. Non dixit autem : « Perierunt : » sed, « Ab» sorpti sunt, » significans eos ita periisse, ut nullum sit reliquum eorum vestigium, quod etiam dicit de impio : « Transivi, et ecce non erat : quæsivi ipsum, et non est » inventus locus ejus[3]. » Quid est : « Juxta? » Prope. Quod autem dicit, est ejusmodi : « Quemadmodum petra aliqua quæ in mare projecta sit, non apparet : ita etiam demersæ

[1] Psal. CXL, 5. — [2] Ibid. 6. — [3] Id. XXXVI, 36.

illorum felicitates deinceps non amplius apparent, cum funditus interierint. » Vel hoc ergo dicit, deletum esse funditus eorum nomen et gloriam, vel id significat esse potens, robustum et validum. Illud enim significat, « Avellentur in » manu petræ. Audient verba mea, quoniam suavia facta » sunt[1]. » Alius, « Quoniam munita sunt satellitio. Alius, « Quoniam speciosa facta sunt. » Hoc est, scient per rerum experientiam, exhortationis et consilii mei jucunditatem. Et quomodo? Reprehensio justorum hunc producit fructum, et eorum disciplina magnam affert voluptatem.

IX. Talis est enim virtus, habet quidem brevis temporis laborem, perpetuam autem lætitiam. « Sicut crassitudo » terræ erupta est super terram. Dissipata sunt ossa nostra » secus infernum[2]. » Alius, « Quemadmodum agricola » quando scindit terram : ita dissipata sunt ossa nostra in » ore inferni. » Alius, « Perinde ac is qui confringit ac dissecat terram, dissipata sunt ossa nostra in inferno. » Alius, « Ut qui pulchre colit et fodit in terra, dissipata sunt ossa » nostra juxta infernum. » Postquam dixit verba sua habere plurimum voluptatis, dicit etiam veteres calamitates. Quamvis, inquit, extrema passi sumus, et tanquam proscissa, arata et fossa terra dispersi sumus omnes et periimus, et ad ipsas mortis portas devenimus : ita tamen affecti mallemus reprehensionem et correctionem justorum, quam misericordiam peccatorum. Etenim quodcumque acciderit, a tua spe pendemus ; neque quidquam nobis eveniet, quod possit cohibere quominus ad te respiciamus. Unde etiam subjunxit dicens : « Quia ad te, Domine, Domine, oculi » mei. In te speravi, non auferas animam meam[3]. » Etsi, inquit, innumerabiles irruant calamitates, licet bella, prælia, mortes, et portæ inferni, a sacra ancora non recedimus, sed firmam tui auxilii spem tenemus, armisque et acie

[1] Psal. CXL, 6. — [2] Ibid. 7. — [3] Ibid. 8.

dimissis, speramus fore ut hinc, nempe a tuo auxilio, liberemur. « In te speravi, non auferas animam meam. » Alius, « Ne evacues. » Hoc est, « Ne sinas me abire re infecta. « Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis » operantium iniquitatem [1]. » Non hic dicit tantum insidias, sed quæ clam fiunt, et occultæ sunt, quæ sunt observatu et cognitu difficiles, et ad quas cavendas superno maxime auxilio opus est. Precatione autem ideo conclusit orationem, a qua exordium sumpserat in ea desinens : hæc quidem a se conferri ostendens, spem in Deum, perpetuo ad Deum respicere, malorum cœtus fugere, odio habere improbas eorum cupiditates. A Deo autem opem et auxilium, et iis, quæ sunt toleratu difficillima, reddere superiorem. Ita enim virtus contexitur, dum et nostrum studium adhibetur, et Deus nobis opitulatur. « Cadent in retiaculo » ejus peccatores. Singulariter sum ego donec transeam [2]. » In cujusnam cadent retiaculum? Dei. Hoc est, vincentur, capientur. Justorum enim est, ut corrigantur, et excitetur eorum philosophia : peccatorum autem, quorum sit morbus immedicabilis, ut usque ad pœnam et supplicium detineantur. « Singulariter sum ego, donec transeam. » Alius, « Simul ego sum donec transeam. » Alius, « In idipsum. » Hoc est, compactus, conjunctus, non dispersus : vel secundum Septuaginta, liberatus a malis, purus ab illorum congressione, et tanquam solus habitans : quod quidem est maximum genus virtutis. Non uno autem aut duobus tribusve diebus hoc facit, sed per totam vitam. Hoc est murus, hoc propugnaculum, hoc virtutis incrementum, malos fugere, et collectum apud se consistere toto vitæ tempore, et ab iis qui corrumpunt, sejunctum habitare. Solitudo enim non facit esse solum, sed mens quæ tenetur amore et studio sapientiæ. Ita etiam qui habitant in mediis urbi-

[1] Psal. CXL, 9. — [2] Ibid. 10.

bus, foris, et strepitibus, poterunt esse singulares homines, dum corruptos cœtus fugiant, et se justorum conciliis adjungant. Hæc est via secura. Qui ergo est ad alios corrigendos idoneus, cum iis versetur qui sunt suscepturi medicinam, et eos reddat meliores. Qui est autem imbecillior, fugiat improbos, ut ab illis damnum non accipiat. Ita et præsentem vitam tuto aget, et secure, et bona futura consequetur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia, et clementia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLI.

Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum[1].

I. Vides quomodo ubique hoc facit, et hinc ducit exordium, et bis hic dicit : «Voce» et «Voce?» Hoc autem non abs re facit, sed ut per illam repetitionem hæc duo nos doceat, et summam animi alacritatem, et attentam mentem. Præterea autem suam esse vocem. Non enim omnes voce clamant, nec ad Deum, nec voce propria. Oportet autem hæc omnia concurrere. Qui clamat adversus inimicos, non edit vocem hominis, sed feræ et serpentis. Qui est negligens, et non audit quæ dicit, non clamat ad Deum, sed nequidquam ac temere loquitur. Qui mentem non excitat,

[1] Psal. CXLI, 2.

etsi valde vociferetur, hic rursus non clamat. Vox enim, ut jam sæpe dixi, non significat spiritus tonum, sed mentem intensam. At hic non sic, sed hæc tria simul colligit, ostendit se et voce clamare, et ad Deum, et voce propria, et ideo bis dicit : « Voce mea, » et « Voce mea. Effundo in » conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam » ante ipsum annuntiabo [1]. » Vidisti animum liberum ab omnibus quæ ad hanc vitam pertinent. Neque enim confugit ad homines, nec ab eis petiit auxilium, sed supernam opem, quæ expugnari non potest, rogavit. Deinde intensum et vehementem animi fervorem, quem intus habuit absconditum, ostendit per hanc vocem : « Effundo, » inquit, abunde ac copiose. Hinc etiam discimus afflictiones non parum conferre ad philosophiam. Hic est enim fructus afflictionis : nemo ergo ipsam fugiat. Duo enim habet hæc commoda ; unum quidem quod reddat studiosiores, et attentiores ; alterum autem, quod ea quoque justa est causa, ut audiamur. Et ideo non dixit : « Justitiam meam, nec mea recte facta, sed meam afflictionem, » nempe quod ea non parvum afferat illi patrocinium. Quocirca dicit Esaïas : « Adhortamini, inquit Deus, populum meum sacerdotes, » loquimini ad cor Jerusalem, quoniam suscepit de manu » Domini duplicia peccata sua [2]. » Et Paulus : « Tradite » hunc hominem Satanæ ad interitum carnis, ut spiritus » sit salvus [3]. » Et ad Corinthios scribens, dicebat : « Propterea multi in vobis infirmi sunt et imbecilli, et dormiunt » multi. Si enim nos ipsos dijudicaremus, non judicaremur. » Judicati autem a Domino castigamur, ne cum mundo » condemnemur [4]. » Porro diviti dicebat Abraham : « Re» cepisti bona tua in vita tua, et Lazarus mala sua : et nunc » hic quidem consolationem accipit, tu vero cruciaris [5]. »

[1] Psal. CXLI, 3. — [2] Isaï. XL, 12. — [3] I Cor. V, 5. — [4] Id. XI, 30-32. — [5] Luc. XVI, 25.

Jam vero David quoque, cum ei malediceret Semeï, dicebat : « Sine eum mihi maledicere, quoniam Deus ei manda-» vit, ut videret meam humilitatem [1]. » Et in Scripturis ubique invenimus eos, qui afflictiones ferunt grato et patienti animo, non solum multa peccata diluere, sed etiam non parvam apud Deum fiduciam, et loquendi libertatem obtinere. « In deficiendo ex me spiritum meum, et tu » cognovisti semitas meas [2]. » Quando qui sunt imprimis pusilli et abjecti animi, concidunt, et multi etiam mala verba loquuntur : is tunc maxime philosophatur, ut qui studii magistram habeat afflictionem. Quando ergo videris quempiam ex afflictione desperantem, aut verbum aliquod acerbum proloquentem, ne in causa esse existimes afflictionem, sed pusillum ejus, qui loquitur, animum. Afflictionis enim natura solet efficere contraria, attentionem, animi contritionem, intentam mentem, pietatis incrementum. Quocirca dicebat Paulus : « Afflictio patientiam operatur, patientia probationem [3]. » Si autem Judæi afflicti murmurabant, non afflictionis, sed illorum amentiæ erant verba murmurationis : quandoquidem Sancti, cum affliguntur, evadunt clariores, et sapientiæ studio magis dediti. Quocirca ipse quoque dicebat : « Bonum mihi, Domine, quod » humiliasti me, ut discam justificationes tuas [4]. » Et Paulus : « Et propter ingentem magnitudinem revelationum, ne » nimis extollerer, datus est mihi stimulus carnis, angelus » Satanæ qui me colaphizet. Pro eo ter Dominum rogavi, » et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea : virtus enim mea » in infirmitate perficitur. Et ideo mihi placeo in afflictioni-» bus, in infirmitatibus, in persecutionibus. Quando enim » infirmor, tunc potens sum [5]. » Vides eum magis excitari in afflictione, et ad Deum confugere, et ei multo vehemen-

[1] 2 Reg. XVI, 11, 12. — [2] Psal. CXLI, 4. — [3] Rom. V, 3, 4. — [4] Psal. CXVIII, 71. — [5] 2 Cor. XII, 7-10.

tius adhærere in ipso profundo malorum; hoc enim sibi vult illud, « In deficiendo ex me spiritum meum; » et tunc diligentiorem et meliorem effici? Illud autem : « Et tu » cognovisti semitas meas, » alius interpres dixit : « Tu » enim scis. In via hac qua ambulabam, absconderunt la- » queum mihi. Considerabam ad dexteram, et videbam : et » non erat qui cognosceret me [1]. » Hic ostendit ingentem calamitatem, et mala amplificata, hostiumque insidias, quomodo prius accesserunt, volentes eum prosternere, et quod est omnium gravissimum, non modo nulli erant socii aut adjutores, sed ne eum quidem agnoscebant.

II. Hoc est maxima solitudo, summa derelictio; est enim paucorum, adesse in calamitatibus, et opem ferre, et maxime quando calamitates minantur pericula. Sed hoc non modo eum non læsit, sed etiam valde juvit, ita ut eum Deo familiarem fecerit. Et tu ergo, o dilecte, quando videris mala crescere, ne concidas, nec animum abjicias, sed sis gnavior et vigilantior. Deus enim ideo permittit ea oriri, ut tuam excutiat socordiam, ut te dormitantem excitet. Tunc enim excinduntur omnia supervacanea : tunc omnia quæ ad hanc nostram vitam pertinent expirant, tunc in oratione evadit quis diligentior, tunc ad eleemosynam et ad ventris despicientiam fit alacrior, et unumquodque animi vitium facile superatur, fugatum ab afflictione. Neque enim ab initio ut nos puniret, implicavit nos laboribus et ægritudinibus, etiamsi ita pronuntiarit, ut supplicii loco haberet, sed ut nos castigaret, et meliores redderet. Si enim cum et dolor immineat, et vita sit laboriosa, adeo invalescit vitium : si nihil esset horum, quo tandem non processisset? Et quid miraris si ita est in animo, cum etiam in corporibus sit bonum afflictio, et supra modum deliciis perfundi

[1] Psal. CXLI, 5.

carnem, sit valde noxium, et alioqui dum undique ponuntur insidiæ, id homines reddit cautos et circumspectos, et si attenderimus, nihil damni accipimus. Et ideo dicit quispiam: « Agnosce quod transis in medio laqueorum, » et supra civitatum pinnas ambulas [1]; » et hic : « In via » qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. » Quod si quis hæc etiam sumpserit anagogice, videbit hoc ipsum facientem diabolum, et non procul, sed prope occultantem insidias. Quocirca magna nobis vigilantia opus est. Occultat enim laqueum, nempe in eleemosyna vanam gloriam, in jejunio arrogantiam; non in aliis, sed in ipsis viis in quibus ambulamus, quod est longe gravissimum. « Periit fuga a me [2]. » Vide rursus aliam malorum accessionem. Ostendit enim non solum esse in viis laqueos, nec ullum fuisse qui opem ferret et agnosceret; sed nec, quod reliquum quidem est ad evasionem, ut fuga saluti suæ consulat, id sibi esse promptum et expeditum. Ita in mediis malis interceptus fuerat, nec effugi poterat calamitas : et tamen ne sic quidem desperabat. « Et non » est qui requirat animam meam [3]. » Hoc est, qui defendat, qui opem ferat. Quid hic ergo? Numquid cum in tanta versaretur inopia, et tanta premeretur rerum difficultate, desperavit salutem? Nequaquam, sed ad Deum statim confugit, et dicit : « Clamavi ad te, Domine, dixi: » Tu es spes mea, portio mea in terra viventium [4]. » Vidisti cautionem animi et vigilantiam. Mala eum minime obruerunt, sed magis erexerunt et extulerunt : et cum in summa esset inopia, et rerum omnium difficultate, agnovit manum invictam, et vires omnipotentes, et in rebus impeditis facilem evadendi rationem. « Dixi: Tu es spes mea. » Reprobata sunt, inquit, humana omnia, et tempestas adeo est omni auxilio superior, ut nulla arte possit vitari

[1] Eccli. IX, 13 in Græco. — [2] Psal. CXLI, 5. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 6.

naufragium, et tamen etiamsi hæc omnia desperata sint apud homines, omnesque defessi et malis exhausti simus, tibi tamen omnia sunt facilia : unde etiam in te sperantes minime languescimus. « Portio mea es in terra » viventium. » Hoc est : « Sors mea, thesaurus meus, divitiæ meæ, omnia ipse es. « In terra viventium. » Terram viventium hic vocat patriam suam. Captivitatem enim babylonicam, inferos et mortem sæpe vocat. Deinde quia cum in aliena esset regione, solitus non peragebatur cultus, illic autem omnia sacra et omnes implebantur ceremoniæ, propterea dicit : « Portio mea es » in terra viventium. » Semper mei curam gessisti, inquit, et me tibi familiarem fecisti in terra viventium, et magna mihi tecum intercessit conjunctio : « Intende ad » deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis[1]. » Vides quomodo quod superius dixit, hoc etiam ponit hic pro sui defensione, quod humiliatus sit, inquam, quod peccatorum supra modum pœnas dederit. Hoc autem, « Nimis, » non est eorum quæ facta sunt, reprehensionis, sed ejus qui patitur, doloris et infirmitatis. Si enim quid peccata mereantur respexeris, non est nimia humiliatio : sin autem ejus, qui fert, imbecillitatem, nimia est, et supra modum. Deus enim nunquam pœnas sumit quantas merentur peccata. Quod si iis, qui patiuntur, videtur esse intolerabilis, id non ex eorum quæ fiunt natura proficiscitur, sed ex imbecillitate eorum qui illa sustinent. « Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt » super me[2]. » Ecce rursus alia causa, nempe injustæ eorum, qui illum incessunt, insidiæ, et quod ipse sit valde imbecillus. « Educ de custodia animam meam, ad con- » fitendum nomini tuo[3]. » Confiteri, hic ponitur pro eo quod est gratias agere. Hoc est autem quod dicit : « Libera

[1] Psal. CXLI, 7. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 8.

mea malis. » Per custodiam enim, seu carcerem, significat summas calamitates.

III. « Ad confitendum nomini tuo. » Hoc quoque est non parvum, ut qui rebus utuntur secundis, acceptorum beneficiorum minime obliviscantur. Multi enim homines in afflictionibus quidem sunt diligentiores; in rebus autem prosperis, otio socordiores : alii rursus in quiete et rebus secundis sunt negligentes, et in rebus adversis de se desperant, et fiunt supiniores. Sed hic in utraque horum temporum differentia manet semper eamdem cautionem adhibens; neque enim afflictio, ut is animo concideret, efficit, sed ad orationem potius et supplicationem eum adducit; nec rerum prosperarum successus et otium eum supinum reddidit, sed tunc etiam paratus est ad gratiarum actionem. « Me expectabunt justi donec retri-»buas mihi[1]. » Alius, « Coronabunt justi, quando me be-»neficio affeceris. » Quid hoc est? Hoc quoque justis proderit. Illi enim gaudebunt, lætitia afficientur, exultabunt, cum me viderint liberatum a malis. Tales enim sunt Sanctorum animæ : eorum, cum quibus male agitur, miserentur : nec iis invident quibus res secundæ evenerint, sed gaudent et lætantur et iis qui beneficio affecti sunt gratulantur. Quod etiam jussit Paulus, « Gaudere, inquiens, » cum gaudentibus, et flere cum flentibus[2]. » Non est autem hæc parva virtus. Multi enim jacentibus lætabundi insultant, et se erigentibus invident, ex crudelitate et summa inhumanitate utrasque has perturbationes animi parientes. At non sic justi, sed ab hoc utroque vitio liberati, cum sint misericordes et clementes, has virtutes possident. Quemadmodum ergo illis ex crudelitate utraque eveniunt, ita his propter humanitatem et clementiam, quod et eorum qui dolent commiserantur, et iis, cum

[1] Psal. CXLI, 8. — [2] Rom. XII, 15.

quibus bene agitur, collætentur. Cur autem dixit : « Donec » retribuas mihi? » Alius quidem dicit : « Quando mihi » benefeceris. » Alii vero, « Quando retribues, et remune- » raberis me. » Atqui superius dixit afflictionem et humiliationem, non præclara facinora, nec ex recte factis fiduciam. Cujus autem rei mercedem petit? Pro diebus humiliationis. Non est enim pusillum hoc recte factum, ferre afflictionem cum gratiarum actione, et ideo vocat retributionem, eam, quæ illa sequitur, mercedem. Ne nos ergo angamur in afflictionibus, sed oremus ne intremus in tentationem[1]; quæ autem evenerint excipiamus. Ita enim et peccata nostra deponimus, et si qua est in nobis justitia, eam clariorem reddimus. Id autem Job ostendit, qui tunc magis claruit. Hoc bonum est etiam in corporibus. Hoc non solum est in hominibus, sed etiam in brutis; non in brutis solum, sed etiam in plantis. Et ideo ne in vitibus quidem permittunt agricolæ comas nimis luxuriare, nec in aliis arboribus, sed ne nimium crescant, falce prohibent, omnes earum vires in radices convertentes, ne eæ in foliis consumptæ, fructus inanes et inutiles producant. Quod quidem evenit etiam in hominibus. Studio enim in ea quæ sunt superflua consumpto, imbecillior fit animus ad ferendum fructum pietatis maturum et perfectum. Hoc etiam videri potest in aquis. Quæ enim consistit, et non meat, est noxia; sed quæ movetur, exhauritur, et per tubos et aquæductus transmittitur, non solum est salubris, sed et visu, et tactu, et potu est jucundior. Sæpe etiam vicit naturam afflictio. Quod enim flaccidum est, et deorsum fertur, si prematur, sursum erigitur. Quod etiam accidit in hominibus. Qui enim facile ferunt afflictiones, redduntur excelsiores, etiamsi sint valde abjecti, terreni, et humiles, et ex iis magna commoda accipiunt. Hæc ergo cum sciamus, cum gratiarum actione

[1] Matth. XXVI, 41.

feramus mala, quæ in nos immittuntur, ut et illa nobis fiant faciliora, et bona futura consequamur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia, et clementia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLII.

Domine, exaudi orationem meam [1].

I. Est quidem προσευχὴ, et precatio quæ fit per verba, et est etiam promissum seu votum. Quorcirca suadet etiam quidam Sapiens, dicens : « Ne iteraveris verbum in oratione » tua [2]. » Non autem hortatur et suadet ut non eadem bis dicamus, cum Deum rogamus et precamur; absit : jubemur enim perseverare in orationibus; sed ne differamus, quando Deo aliquid fuerimus polliciti, et id solvere properemus. Et ideo dicit alibi : « Ne differas reddere votum : » futurum enim est incertum [3]. » Vel enim morbus, vel quæ præter opinionem accidunt negotia, prohibuerint. Quod si enim mors adveniens te interruperit, non dabitur tibi venia. Orationem autem hic dicit precationem et supplicationem, et ideo subjunxit hoc ipsum significans, « Auri» bus percipe obsecrationem meam in veritate tua [4]. » Alius, « In fide tua. » Alius, « In firmitate tua. » Hoc est, « Annue petitioni, et fac ut ea effectum consequatur, tua veritate confirmans : utere tua potentia ad ea implenda, quæ peto. »

[1] Psal. CXLII, 1. — [2] Eccli. VII, 15. — [3] Id. V, 8, 9. — [4] Psal. CXLII, 1.

Sed videamus cujusmodi sit postulatio. Apud homines, quando quis offert supplicationem, hoc considerant, qui eam suscipiunt; et si justa sit ac legitima, auditur. Sed apud homines quidem pro honoribus, dignitatibus, et pecuniis fit supplicatio, sæpe etiam ut prohibeatur injuria : hii autem ea petunt quæ sunt majora, quam ut fieri possint a judicibus : nos autem supplicamus pro peccatorum condonatione : et tunc venimus ad supplicationem, quando internus judex, non remiserit, conscientia, inquam, nostra, quæ nos urget ac vexat. Neque enim in ejus potestate situm est remittere, et quemadmodum ad imperatorem nemo pro veste discissa, nec pro decem obolis ereptis audet accedere : ita etiam tu, atque adeo longe amplius, cave ne ad Deum accedas pro rebus vilibus, et nihili : ut verbi gratia, si quis in pecunia tibi fecerit injuriam, aut si quis affecerit te contumelia : sed in iis in quibus diabolus te injuria afficit, tum superno maxime auxilio opus est. At non habes qui tui curam gerat, et tuam supplicationem offerat? Cum rex procedit, eum alloquere, et quære tempus opportunum. Quando ergo procedit rex? Semper et perpetuo. Quando est autem tempus opportunum? Quando tu volueris; quando, ut dignus sis, teipsum præparaveris. Jubebantur quidem Judæi in valle subsistere, cum Deo apparerent, et albas vestes induere, et cum uxore rem non habere [1]. Tu autem animam emunda pro vestibus, et cum moderatione, mansuetudine, et summa quiete accede, et ad regem proficiscere, si vis vere quod petis impetrare : non eget multis sumptibus peregrinatio : accipe virtutem viaticum. Et ubinam agit hic rex? Prope eos qui corde sunt contrito. Illa via ingredere. « Prope est Dominus omnibus » qui ipsum invocant in veritate [2], » illic eum invenies, illic alloqueris. Et prope eos, qui panem frangunt esurientibus,

[1] Exod, xix, 12 et seqq. — [2] Psal. cxliv, 18.

et erogant eleemosynam. Si hac via veneris, invenies eum paratum annuentem tuæ petitioni. « Te enim adhuc lo- » quente dicam : Ecce adsum [1] : » nec opus erit intercessore, sed per te ipsum quod petis assequeris. « Exaudi me in tua » justitia [2]. » Quid facis, o homo? Infra dicturus es : « Ne » intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur » in conspectu tuo omnis vivens [3] : » et hic rogas ut sicut justum est exaudiaris? Quid est ergo quod dicitur? Justitiam hic dicit clementiam, et in multis Scripturæ locis videri potest accipi justitiam pro clementia, idque jure profecto. Apud homines enim justitia privatur misericordia : apud Deum autem non item, sed justitiæ quoque admixta est misericordia, et tanta, ut ipsa etiam justitia vocetur clementia. Considera igitur quanta in diluvio fuerit misericordia, quanta rursus justitia. Etsi enim pœnas dederunt qui tunc peccabant, non tamen dederunt quas meruerant. Ne mihi enim molem aquarum respexeris, neque dierum multitudinem, quibus fuit diluvii naufragium, neque orbem terræ qui tunc erat abyssus. Quid hoc enim refert eorum qui perierunt? Hæc enim possunt quidem gravem timorem incutere : iis autem qui mortui sunt, nullum supplicium afferunt. Quomodo enim punirentur qui quæ fiunt non sentiunt? quorum etiam brevi temporis momento fuit interitus, brevemque et levissimam mortem passi sunt, et igne, et ense, et laqueo, et tormentis faciliorem, et longe minus molestam. Quare speciem potius supplicii, quam experientiam habebant quæ fiebant. Qui itaque toto vitæ tempore ad extremam usque senectutem talia commiserant, brevissimo temporis momento pœnas dederunt, siquidem naturæ debitum vocandum sit supplicium.

II. Vidisti quanta sit clementia : vis etiam eam aliunde videre? Non enim statim intulit, sed et semel, et bis, et

[1] Isaï, LVIII, 9. — [2] Psal. CXLII, 1. — [3] Ibid. 2.

sæpe eam prædixit. Per arcam enim eos allocutus est : illi vero ne sic quidem cessarunt, etsi non opus erat ut ulla denuntiatio fieret improbitati. Sed neque eos natura docuit, sed tanquam porci, imo vero quibusvis porcis obscœniores, cum et se inter se corrumperent, et naturæ leges funditus convellissent, nec ulli suasioni, ullive consilio paruissent, nec ex Justi vicinitate aliquid commodi cepissent, brevi solum temporis momento pœnas dederunt, vel potius ab interitu erepti, et a pœna liberati sunt. Ea enim facere multo est gravius, quam brevi temporis momento intercipi. Hoccine est ergo, dic mihi, supplicium, eos qui vitiis erant corrupti, et scelerate ac nefarie inter se conjungebantur, et alter alterum dedecore afficiebant et afficiebantur, ab ejusmodi exitio liberare? Ita-ne medicum quidem, qui membra putrida resecat, non dicemus punire corpus, sed tanquam benignum et humanum admittemus : Dei autem sapientiam et clementiam non multo magis admirabimur, qui suos ea ratione castigat? Eum quidem perpetuo oportet admirari, et gloria afficere : sed hoc nomine nunquam desistamus ejus stupere providentiam, nec eum cessemus ea de causa laudare, quod brevem sectionem adhibuerit, serpens malum resciderit, et medicinam quæ nullum dolorem afferret admoverit. Ne te ergo hoc conturbet, quod omnes repente et uno tempore obruti sint. Quid enim refert an sic, an paulatim? Quid eum, qui excessit, juvat quod per se et solus, aut lædit, quod cum omnibus excesserit? « Exaudi me in tua justitia, » hoc est, in benignitate et clementia. Quod enim id significet, subjunxit : « Et non intres in judicium cum servo tuo. » Hoc etiam petit Job, qui erat « Vir justus, et verax, et abstinens ab omni re mala [1], » dicens : « Utinam esset qui discerneret » et argueret inter utrumque [2]. » Cum Deus autem appa-

[1] Job. I, I. — [2] Id. XXXIX, 35.

ruit : « Manum apponam ori meo [1], » licet Deus provocaret et diceret : « Non, sed accinge tanquam vir lumbos tuos [2]. » Hoc etiam Judæis exprobrat dicens? « Quod invenerunt » patres vestri in me delictum, quia principes vestri in me » se inique gesserunt [3]? » Hoc autem facit, non volens graviorem in eos reddere sententiam, sed volens eo adducere, ut sua peccata sentirent, eaque confiterentur, et tunc eis daret veniam, ut sic beneficii nossent magnitudinem. Et ideo dicit : « Dic tu prior iniquitates tuas, » non ut condemneris, sed « Ut justificeris [4]. » Ea de causa nec ipse eas dicit, sed illum ad eas dicendas comparat; si enim vellet punire, ipse eum accusasset. Nunc autem quoniam vult misereri, cedit ei qui peccavit, ut ipse grati et memoris animi coronam accipiat, et per confessionem misericordiam attrahat. Quid potest cum hac conferri clementia? Nihil. « Dic, inquit, et nihil quæro amplius : confitere, et mihi sufficit : dic, et prorsus abstineo. « Ne intres in judi» cium cum servo tuo. » Multi sunt qui in hoc se recte gerunt, ex eo quod sit Deus judicaturus. Qui enim pio sunt et grato animo, hoc ante norunt : qui secus, ex eo quod Prophetæ dicunt assidue : « Judicium Domino ad populum suum, et » cum Israël disseret [5] : » et rursus, « Audite valles et fun» damenta terræ [6] : » et, « Audi cœlum, et auribus percipe » terra [7]. » Ex eo ergo quod ipse assidue dicatur judicare, etiam qui paulo minus sensus habebant, se in eo recte gerebant. Etenim dicebant nonnulli Judæi : « Quare jeju» navimus, et non aspexisti [8]? » et, « Quicumque facit ma» lum, bonum coram Domino [9] : et ædificantur qui faciunt » scelera, et beatos ducimus alienos [10] : » et, « Non est recta » via Domini [11]. » Porro beatus quoque Job, postquam in

[1] Job. xxxix, 34. — [2] Id. xl, 2. — [3] Jer. ii, 5. — [4] Isaï. xliii, 26. — [5] Mich. vi, 2. — [6] Ibid — [7] Isaï. i, 1. — [8] Id. lviii, 3. — [9] Malach. ii, 17. — [10] Id. iii, 15. — [11] Ezech. xxxiii, 17.

illam tentationem incidit, non eo animo, nec ea dixit quæ Judæi. Absit. Dixit tamen : « Utinam esset intercessor, et » qui discerneret et argueret inter utrumque : avertat a me » virgam, et timor ejus ne me conturbet [1]. » Et ideo dicit ei : « Interrogabo ego te, tu vero mihi responde [2]. » Deinde quoniam obstupefactus fuerat, et dixerat : « Cur ego adhuc » judicor, dum corrigor, et arguo Dominum [3] ? » Et rursus : « Auditione quidem auris te prius audivi, nunc autem » etiam oculi mei te viderunt : quocirca meipsum vili- » pendi, et liquefactus sum : existimavi autem meipsum » terram et cinerem : ponam manum super os meum [4] : » dixit ei : « Nequaquam, sed accinge tanquam vir lumbos » tuos, » propemodum ejus verba in memoriam redigens et dicens : « Quoniam mecum voluisti judicio contendere, ecce adsum disceptaturus. » Vidisti Dei clementiam ineffabilem? vidisti bonitatem infinitam? Et ideo tres quoque pueri dicebant : « Peccavimus, inique egimus, nos injuste gessimus [5]. » Quoniam enim multi homines sensus plane expertes peccata sua in Deum conferunt, hoc procurante et machinante diabolo, hanc consuetudinem Deus evellens radicitus, frequenter dicit se cum eis judicio contendere.

III. Tale quid etiam peccavit is, qui primus creatus est Adam, et ideo dicebat : « Mulier quam dedisti mecum, ea » mihi dedit, et comedi [6]. » Judæi quoque multa ejusmodi peccabant. « Quia non justificabitur in conspectu tuo om- » nis vivens. » Quid de me dico, de hoc et de illo? inquit. Non est homo super terram, qui, si de iis judicio contendat quæ illi a te præcepta sunt, possit justificari. Ita est apud te plenissima victoria. « Quia persecutus est inimi- » cus animam meam [7]. » Potest quidem hoc intelligi et de

[1] Job. IX, 33, 34. — [2] Id. XLII, 4. — [3] Id. X, 2. — [4] Id. XLII, 5, 6. — [5] Dan. III, 29. — [6] Genes. III, 12. — [7] Psal. CXLII, 3.

Saüle, qui erat tunc inimicus, et eum persequebatur. Potest etiam dici per anagogen inimicus diabolus. Ille enim non cessat eos, qui Dei sunt, persequi. Quomodo ergo liberabimur ab ejus persecutione? Si locum invenerimus, in quem non possit ingredi. Et quisnam est hic locus? Quis alius nisi cœlum? Quomodo autem nunc potest in cœlum ascendi? Audi Paulum dicentem, et ostendentem nos etiam carne implicatos posse illic versari. « Quæ sursum sunt » cogitate, ubi Christus est in dextera Dei sedens [1]. » Et rursus : « Nostra autem conversatio est in cœlis [2]. Humilia» vit in terra vitam meam [3]. » Multa significat nomen humilitatis. Est enim et virtutis humilitas, ut quando dicit : « Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet [4]. » Est et humilitas quæ procedit ex calamitatibus : est et quæ proficiscitur ex peccatis. Hic autem eam significat, quæ oritur ex calamitatibus. Quorcirca subjungit hoc ostendens, « Humiliavit in terra vitam meam. » Est etiam humilitas, quæ procedit ex superbia, ut quando dicit : « Qui se » exaltat, humiliabitur [5]. » Est etiam alia humilitas, quæ proficiscitur ab insatiabili cupiditate. Quid est enim abjectius et humilius iis, qui seipsos infodiunt in divitias, potentiam et gloriam? Ii enim sunt duabus rationibus humiles, et quod humi serpant, et quod ea magna existiment, quemadmodum pueri pilas, talos, et hujusmodi ludicra magni faciunt. At hoc non est signum quod ea magna sint, sed quod qui ea admirantur, mentem habeant imperfectam et humilem. Sed hoc quidem est ætatis et naturæ defectus : illud vero est culpa voluntatis. Cum enim sit vir ac maturæ ætatis, mensas, luxum, et delicias res putat esse magnas : quo quid esse potest abjectius et humilius? Atqui multi eos esse magni et excelsi animi dicunt : sed hi sunt

[1] Col. III, 1. — [2] Philip. III, 20. — [3] Psal. CXLII, 3. — [4] Id. L, 19. — [5] Luc. XVIII, 14.

illis longe humiliores. Rursus ergo discamus quæ sit vera altitudo, et quid vilitatem et humilitatem efficiat. Nihil enim æque facit excelsum, atque ea despicere. Nunc ergo Propheta dicit humilitatem quæ oritur ex calamitatibus : « Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi [1]. » Duplicem dicit calamitatem, et quod in obscuris, et quod tanquam mortuos sæculi : per utraque significans eam, quæ tunc erat, captivitatem. Quoniam enim etiam qui est in obscuro, potest aliquid agere accensa lucerna, volens ostendere insignem malorum magnitudinem, addito mortuorum nomine auxit tragœdiam. Tales sunt qui in peccatis vivunt. Ita enim sunt tanquam mortui in tenebris : licet ergo lampades circumferant innumerabiles, licet ad solem respiciant, licet ex vestibus et alio vitæ cultu alacres et læti videantur, nihilo meliori, imo vero deteriori sunt conditione, quam qui sunt mortui, et agunt in tenebris : quatenus illa quidem res est naturalis, hæc vero est culpa voluntatis. Tenebræ quoque sunt eæ quæ futuræ sunt, de quibus dicit : « Tollite eum, et mittite in tenebras exterio» res [2]. » Sunt etiam vitii tenebræ. « Sedentes, inquit, in » tenebris, et umbra mortis [3]. » Et Paulus, « Non sumus » filii tenebrarum [4]. » Iterumque, « Evanuerunt in cogita» tionibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum [5]. » Et ideo quemadmodum qui versantur in tenebris, nesciunt rerum naturam : ita etiam qui sunt in peccatis, sunt obcæcati, et ea quæ apparent, non discernunt, sed ad umbras tanquam ad res veras, currunt, divitias, et delicias, et potentiam persequentes; nec amicos, nec inimicos noverunt, inimicis quidem tanquam amicis fidentes, cum amicis vero tanquam cum hostibus confligentes. Non vides pauperes quotidie clamantes, et ejulantes, a nemine tamen

[1] Psal. CXLII, 3. — [2] Matth. XXII, 13. — [3] Luc. I, 79. — [4] I Thess. V, 5. — [5] Rom. I, 21.

audiri? Quare non audiunt? « Quoniam collocavit eos dia-
» bolus in obscuris, sicut mortuos sæculi. » Quod enim sunt aliis tenebræ et mortis conditio, hoc est eis inhumanitas. Est eorum qui sedent in tenebris, non videre mala quæ illos invadunt. Hoc etiam eis accidit, qui non vident eas quæ juxta ipsos sitæ sunt calamitates, et in voragines fossasque et præcipitia deturbantur. Est eorum qui sedent in tenebris, turpia secure audere admittere. Hoc etiam faciunt qui nequiter vivunt, tanquam qui sedent in tenebris, et perinde ac si nemo homo sit, qui, quæ fiunt, respiciat, omnia tam secure perpetrant, in mediis urbibus velut in solitudine scelera committentes.

IV. Qui sedent in tenebris, sunt in perpetuo metu : ita hi etiam. Nullus enim raptor et avarus est a metu alienus, quantumcumque se insolenter jactitet, et extrinsecus lætantis speciem præ se ferat. Talis est enim natura animi sibi male conscii. Et erant hi quidem antea omni venia privati, sed nunc magis, quod cum Sol justitiæ illuxerit, adhuc sedent in tenebris. Et quomodo cum illuxit sol, sedent in tenebris? Propter oculorum imbecillitatem. Cum enim se antris, cloacis et voraginibus vitii infoderint, ob oculorum imbecillitatem non possunt radios intueri. « Et
» anxiatus est super me spiritus meus. In me turbatum est
» cor meum [1]. » Alius, « Et circumagebatur in me anima
» mea. » Ostendit rursus summam afflictionem per animi perturbationem. Quid est autem, « In me? » Ne aliis quidem poteram enuntiare, et consolationem ab eis accipere. Tales sunt animi improborum. Nunquam non conturbantur, non solum dum sunt præsentia, sed etiam dum expectantur mala. Nunquam est eis ulla tranquillitas, nulla animi securitas, sed perturbantur magis quam ullum pelagus : non nox, non dies eis concedit, ut sedetur tempes-

[1] Psal. CXLII, 4.

tas; sed undique vexantur, et si nullus sit qui eis molestiam exhibeat, bellum instestinum, ac domesticum habentes, nec iis quæ jam acceperunt, fruuntur : eorum quæ nondum advenerunt sollicitudine lacerati, laniati, de omnium negotiis solliciti, bona omnium curiose scrutantes, animo agitantes quomodo huic quidem persuadebunt, illum vero terrebunt, alium blandis verbis allicient, alium vero cogent, alium autem observabunt, calumnias, emptiones, venditiones, testamenta, fidejussiones, usuras, sortes, et horum malorum quisquilias et fæces apud se versantes; et quando eis omnia affluunt, tunc maxime perturbantur. Vide divitem illum qui tunc maxime turbatur, quando ejus ager fuit fertilissimus, dubitatque, et est animi perplexus, et dicit : « Quid faciam? Diruam horrea mea, et ædificabo » majora [1]. » Pauperi autem nihil tale accidit. « Memor fui » dierum antiquorum : meditatus sum in omnibus operibus » tuis [2]. » Non est hæc parva consolatio, priora nosse et præsentia. Quoniam enim, ut semel dicam, iisdem legibus Deus et ea quæ nunc sunt, et quæ prius fuerunt, administrat, maxima est ad præsentia consolatio memoria præteritorum. Et ideo in alio quoque Psalmo dicit : « Num in » sæcula repellet Dominus, aut in finem misericordiam » suam rescindet [3] ? » Et alius, « Respicite ad antiquas gene» rationes, et videte quis speravit in Dominum, et dere» lictus sit [4] ? » Et Paulus, « Hæc autem omnia in figura » eveniebant illis : scripta sunt autem ad admonitionem » nostram, ad quos fines sæculorum devenerunt [5]. » Non aliena autem solum, sed etiam nostra sæpe in memoriam revocantes, lucrifacimus. Hoc autem ostendit Apostolus dicens : « Recordamini priorum dierum, in quibus illumi» nati magnum certamen sustinuistis passionum [6]. » Et a

[1] Luc. XII, 18. — [2] Psal. CXLII. 5. — [3] Id. LXXVI, 8, 9. — [4] Eccli. II, 11. — [5] I Cor. X, 11. — [6] Hebr. X, 31,

contrario : « Quemnam fructum tunc habuistis in iis, in » quibus nunc erubescitis [1] ? » Et alius Sapiens : « Recordare » novissima tua, et in æternum non peccabis [2]. » Hoc enim etsi est futurum, a præterito tamen ducit initium, nempe mors communis. Hoc etiam facit Paulus ex præteritis et futuris, et quando consolari, et quando corrigere oportet : « Nolo, inquit, vos ignorare, fratres, quod patres nostri » omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et » omnes eamdem escam spiritalem comederunt : sed non » in pluribus eorum complacuit Deo [3]. » Aliquando autem a futuris : « Qui pœnas dabunt, æternum exitium a facie Do» mini, et a gloria virtutis ejus [4]. » Et rursus : « Pervenit » autem in eos ira in finem [5]. Dies enim indicabit, quod in » igne revelatur [6]. » Et rursus : « Propterea enim venit ira » Dei in filios inobedientiæ [7]. » Sed hæc quidem, quando oporteret corrigere : quando autem consolari, ab utrisque consolatur. A præteritis quidem dicens : « Benedictus Deus » et Pater Domini nostri Jesu Christi, Deus misericordia» rum, et pater omnis consolationis, qui consolatur nos in » omni afflictione, per consolationem quam a Deo accipi» mus [8]. » A futuris autem, « Non sunt condignæ passiones » hujus temporis ad futuram gloriam quæ est revelanda » in nobis [9]. » Quorcirca hic quoque dicit : « Memor fui die» rum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis. » Non dixit tantum : « Memor fui, » sed, « Meditatus sum. » Hoc est, « Magnam operam et diligentiam adhibui in iis apud me revolvendis quæ antiquis evenerunt. » Ex Scripturarum enim cognitione adest nobis magna consolatio et philosophia. Et ideo dixit Paulus : « Per patientiam et consolatio» nem Scripturarum spem habemus [10]. » Et rursus : « Omnis

[1] Rom. VI, 21. — [2] Eccli. VII, 40. — [3] 1 Cor. X, 1-5. — [4] 2 Thess. I, 9. — [5] 1 Thess. II, 16. — [6] 1 Cor. III, 13. — [7] Ephes. V, 6. — [8] 2 Cor. I, 3, 4. — [9] Rom. VIII, 18. — [10] Id. XV, 4.

» Scriptura divinitus inspirata est utilis ad doctrinam, ad » reprehensionem, ad correctionem [1]. »

V. Hinc ergo hic accipit consolationem, cum esset in tanta afflictione et perturbatione, quod vetera apud se revolveret, et quæ a Deo varie sunt gesta et administrata, in memoriam revocaret. Dicit itaque alius : « Et meditatus » sum omnes actiones tuas. In factis manuum tuarum medi» tabar [2]. » Alius, « Opera manuum tuarum meditabar. » Per hoc ostendit se, dum hæc faceret, magnam accipere consolationem, et Deo evadebat familiariorem. Et ideo hoc ostendens subjunxit : « Expandi manus meas ad te [3]. » Non dixit : « Extendi, » sed, « Expandi, » ostendens magnam cordis affectionem, quod propemodum e corpore properat exilire, et ad ipsum recurrere. A memoria igitur rerum præclarissime gestarum veluti divino quodam furore afflatus, cum et omnem benignitatem reputassem, et ex calamitatibus perfectam disciplinam, et quæ a malis ereptionem secuta est libertatem, ad te rursus confugi. « Anima » mea sicut terra sine aqua tibi [4]. » Alius, « Tanquam terra » sitiens ad te semper. » Hoc est enim « Diapsalma. » In rebus, inquit, adversis et secundis et in omni temporum varietate ostendi semper æquale studium. Quid est autem, « Sicut terra sine aqua tibi ? » Sicut terra sitiens pluviam desiderat, ita ego esse tibi assidue propinquus. Hoc autem desiderium magis auxit moles afflictionum, et ideo Deus eas permisit crescere, magnam suam ostendens providentiam. Non solum enim fecit creaturas, sed etiam factarum curam gerit, et hominum et aliorum omnium. Hoc itaque sciens Paulus, dicebat : « In ipso enim vivimus, et move» mur, et sumus [5]. » Et rursus : « In ipso constant omnia [6]. » Et David : « Omnia a te expectant ut des illis cibum in tem-

[1] 2 Tim. III, 16. — [2] Psal. CXLII, 5. — [3] Ibid. 6. — [4] Ibid. — [5] Act. XVII, 28. — [6] Coloss. I, 17.

» pore opportuno. Dante te illis, colligent; aperiente te ma- » num, omnia implebuntur bonitate; avertente autem te » faciem, turbabuntur [1]. » Et rursus : « Qui respicit super » terram, et facit eam tremere [2]. » Et Esaïas : « Qui continet » gyrum terræ [3]. » Et de virtute, « Nisi Dominus, inquit, » ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædifi- » cant eam [4]. » Et rursus : « Qui habitare facit sterilem in » domo, matrem filiorum lætantem [5]. » Et ideo terram quatit, et montes tangens facit ut fumigent [6], suum ostendens dominium. Solem autem obscurat, ita ut deficiat, per hoc rursus indicans se esse opificem. Porro in Scripturis quoque vides solem retrocedentem, et lunam rursus cum eo stantem [7], et multa alia miracula. Quando enim ejus cognitio nondum extensa fuerat, hæc fiebant : nunc autem non est amplius opus hac doctrina, cum res ipsæ clament et ostendant Dominum. Vidisti in Ægypto tenebras, et mutationem elementorum. Si qui autem dicant defectum evenisse naturaliter, non autem Dei jussu, dicant quomodo factus sit eo tempore quo cruci est affixus. Non enim tempore tunc præstituto, sed quando minime erat consentaneum, nec cursui naturali conveniens tunc accidit, cum esset scilicet quartadecima luna, et plenilunium. Defectus autem non sic fiunt. Quare manifestum est sicut alia, ita etiam defectus omnes jussu Opificis fieri. « Velociter exaudi » me, Domine, defecit spiritus meus [8]. » Quid dicis? Urges medicum ad curationem? Nequaquam : sed hic quoque mos est animarum quæ affliguntur, quemadmodum et hominum laborantium, accersere medicos, etiamsi tempus non postulet, et liberationem celeriter providere. Quocirca ipse quoque causam adjiciens, dicebat : « Defecit spi- » ritus meus. » Atqui Deus qui potest excitare a mor-

[1] Psal. CIII, 27-29.— [2] Ibid. 32.— [3] Isaï. XL, 22.— [4] Psal. CXXVI, 1.— [5] Id. CXII, 9. — [6] Id. CIII, 32. — [7] Jos. X, 13. — [8] Psal. CXLII, 7.

tuis, multo magis ante mortem. Sed quemadmodum dixi, hinc deprehenditur naturæ imbecillitas. Sciebat enim omnia ei esse facilia; sed ferre non potest mala quæ inferuntur. « Ne avertas faciem tuam a me, et similis ero » descendentibus in lacum [1]. » Alius, « Ne absconderis fa- » ciem tuam a me. » Et undenam sit aversio? Ipse Deus dicit per Esaïam : « Annon potens est manus mea? Sed » peccata vestra dividunt inter me et vos [2]. » Quando ergo mali quid fecerimus, avertitur : « Mundus est enim, » inquit, oculus tuus, ut non videat mala, et respicere su- » per labores non poteris [3]. » Et ideo aversatur etiam arrogantes. Dicit itaque : « Super quem respiciam, nisi super » mansuetum et quietum, et trementem verba mea [4]? » Persequamur ergo hanc virtutem, ut ejus faciem attrahamus : ne in vitii barathrum incidamus, densis occupantibus tenebris. Possunt etiam qui ceciderunt, iterum ascendere. Oportet ergo eos qui cadunt, non manere humi jacentes. Lacus autem, in quo sunt sævæ bestiæ, et qui est plenus tenebris, est natura peccati. Scripturarum ergo rudentes demittamus, et voluntatem alligemus : et si ceciderimus, velociter resurgemus. Quomodo autem incipiemus iter ingredi? Si cum ceciderimus, non contemnamus, nec desperemus, sed hæc prophetica carmina nobis canamus : « Numquid cadens non resurgit [5]? » Et rursus, « Hodie si » vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in » exacerbatione [6], » et his cogitationibus vinctos nos attrahamus. « Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quo- » niam in te speravi [7]. Alius, « Auditam fac mihi ex matu- » tino misericordiam tuam, » id est, celeriter.

VI. Vidisti afflictam et perturbatam animam? Vult enim audiri ante experientiam, ut spe erigatur et expectatione.

[1] Psal. CXLII, 7. — [2] Isaï. LIX, 2. — [3] Habac. I, 13. — [4] Isaï. LXVI, 2. — [5] Jer. VIII, 4. — [6] Psal. XCIV, 8, 9. — [7] Id. CXLII, 8.

Hoc est autem quod dicit: «Fac me surgere, ut pollicitus es.» Justam deinde impetrandi causam adjicit: «Quia in » te speravi.» Deus enim nihil tam requirit, quam ut eum semper intueamur, et ab eo perpetuo pendeamus. «Notam » fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te levavi ani» mam meam[1].» Quid dicis? Cum et natura habeat legem ab initio a Deo impositam, et mosaïcæ leges eam renovent, quid tibi vis, rursus dicens: «Notam fac mihi, Domine, » viam in qua ambulem?» Vel hoc ergo dici potest: «Quoniam conscientia mea obruta est a vitio, rogo ut ea renovetur.» Vel hic viam ab hominibus, quemadmodum Paulus quoque ostendit, dicens: «Quid enim oremus sicut opor» tet, nescimus[2].» Si autem Paulus hoc ignorat post tantam cognitionem, quid miraris si hic quoque hoc dicat? Vide autem eum nihil sensile hic quærere, sed viam quæ ad Deum deducit, et ipsum ex se principia conferre? Non dixit enim absolute: «Notam fac mihi viam quæ ad te du» cit.» Sed quid? «Quia ad te levavi animam meam.» Hoc est, «A te pendeo, te intueor, te unum respicio.» Iis enim Deus maximam sui præbet notitiam. Quamobrem dicebat de Judæis, rogatus cur eis loqueretur in parabolis: «Viden» tes non vident, et audientes non audiunt[3].» Illud autem, «Levavi,» significat, «Ad te traduxi et transtuli animam meam. «Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi[4].» Vide ubique afferri causas ab eo qui rogat. «Ne avertas, » inquit, faciem tuam a me, quoniam in te speravi. Notam » fac mihi viam tuam, quoniam ad te levavi animam meam. » Eripe me de inimicis meis, quoniam ad te confugi. Doce » me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu[5].» Non dixit absolute: «Doce me voluntatem tuam,» sed, «Doce » me facere voluntatem,» hoc est, «Ad ipsa acta me deduc.»

[1] Psal. CXLII, 8. — [2] Rom. VIII, 26. — [3] Matth. XIII, 13. — [4] Psal. CXLII, 9. — [5] Ibid. 10.

Superna enim ope et cœlesti doctrina opus est ut incedamus via, quæ ducit ad virtutem, non nobis in otio degentibus, sed quæ sunt nostra conferentibus. « Quia Deus meus » es tu. » Vides spirituales ejus petitiones ? Non enim de pecuniis, potentia, et gloria, sed ut Dei faciat voluntatem, in ejus petitione agitur : quod quidem est omnium bonorum thesaurus, et opes quæ nunquam deficiunt, principiumque et radix felicitatis, et medium, et finis. « Spiritus » tuus bonus deducet me in terram rectam [1]. » Vides quomodo discimus, quomodo docemur viam perficere, nempe per Spiritum sanctum? Et ideo dicebat Paulus : « Nobis » autem Deus revelavit per Spiritum suum [2]. In terram rec» tam. » Si dictionem quidem spectes, dicit patriam suam : si accipiatur autem anagogice, viam quæ ducit ad virtutem. Alius autem dicit : « Per terram planam. » Nihil est enim virtute lævius ac planius, quæ est a turba et tumultu libera. « Propter nomen tuum vivificabis me, Domine [3]. » Vides eum rursus ad Deum confugere, non autem in vita sua collocare fiduciam? « In æquitate tua educes e tribu» latione animam meam [4]. » Alius, « In misericordia tua. » Vides quomodo verum sit, quod superius dicebam, eum justitiam sæpe vocare clementiam ? « Educes de tribulatio» ne animam meam. Orate enim, inquit, ne intretis in ten» tationem [5]. Et in misericordia tua disperdes omnes ini» micos meos [6]. » Non quoniam ego sum dignus, inquit, sed propter tuam clementiam libera me ab iis, qui in me bellum gerunt ; libera me ab iis qui mihi insidiantur ; da ut ab afflictione aliquantum respirem. « Et perdes omnes qui tri» bulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum [7]. » Vide hic rursus adjectam causam. Neque enim possumus absolute nostra postulata consequi, sed oportet nos ita

[1] Psal. CXLII, 10. — [2] 1 Cor. II, 10. — [3] Psal. CXLII, 11. — [4] Ibid. — [5] Marc. XIV, 38. — [6] Psal. CXLII, 12. — [7] Ibid.

præparare, ut simus digni postulata consequamur, et quæ nostra sunt conferre, et ita accedere. Non sufficit enim sola natura orationis. Nam Judæi quoque orabant, et audiebant? « Si multiplicaveritis preces, non exaudiam vos [1]. » Et quid miraris si Judæi non exaudiebantur, cum etiam Jeremias pro eis orans reprehendatur, et semel ac bis audiat, « Ne ora pro hoc populo, quoniam non exaudiam te [2]. » Et quid miraris si Jeremias non exauditur? « Etiamsi Noë, » inquit, etiamsi Job, etiamsi Daniel steterint, filios et filias » suas non eripient [3]. » Hæc ergo cum sciamus, non solum oremus, sed cum precibus quoque nos ita comparemus, ut simus digni qui accipiamus, ut et præsentia et futura bona consequamur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLIII.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, digitos meos ad bellum [4].

I. Quid dicis? Deus-ne docet bellare, pugnare, et acie confligere? Maxime quidem : non peccaverit quispiam, qui victoriam, quæ his paratur, ei ascripserit. Hoc enim sibi

[1] Isaï. I, 15. — [2] Jer. VII, 16. — [3] Ezech. XIV, 14. — [4] Psal. CXLIII, 1.

vult illud. « Qui docet manus meas. » Hoc est, « Qui facit ut vincam hostes, ut tropæum erigam. » Quando enim prostravit Goliath, ille fuit causa victoriæ, et quando multa bella recte gessit, et tropæa erexit, et aliquot urbes hostium vi cepit, is fuit in causa ut vinceret. Et ideo canens dicebat : « Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio[1]. » Mosis quoque tempore multa fecit ejusmodi. Verum aliud quoque bellum est hoc gravius, ubi nobis maxime superno auxilio opus est, quod geritur contra potestates adversarias. Quod autem nos contra eas bellum geramus, audi Paulum dicentem : « Non est nobis lucta adversus carnem » et sanguinem, sed adversus principatus, adversus potes- » tates, adversus mundi principes tenebrarum sæculi hu- » jus[2], » et eo gravius, quod ex alia natura sit earum exercitus, et quæ sub aspectum non cadit, et quod non de rebus exiguis agitur, sed de salute et de pernicie. Non possunt hic videri homines qui occiduntur; non potest præsciri, nec tempus, nec difficultas, nec locus, nec aliquid aliud ejusmodi. Nam domi, in foro, ludentes, in otio nos invadunt hæ phalanges. Quare oportet nos esse perpetuo munitos. Bellum enim hoc nullas novit inducias : non habet legatos, nec fæciales, nec aliquid ejusmodi ; bellum enim est implacabile, et ideo oportet se maxime undique munire, et convenienti alimento validum firmumque reddere. Hujus autem belli commeatus, et horum militum arma sunt divinarum Scripturarum auditio. Ea qui non fruitur, fame perit. « Dabo enim eis, inquit, non famem » panis, nec sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Domi- » ni[3]. » Hic igitur, sicut et in bellis sensilibus, superno auxilio opus est. « Non servatur enim, inquit, rex per mul- » tam potentiam, et gigas non servabitur in multitudine » virium suarum. Fallax equus ad salutem, in multitudine

[1] Psal. XXIII, 8. — [2] Ephes. VI, 12. — [3] Amos VIII, 11.

» virium suarum non servabitur [1]. » Multi itaque hostes sic sæpe fuderunt ac fugacium prius preces præcessissent, et eæ adversariorum phalanges repulissent. « Misericordia mea, » et refugium meum, susceptor meus et liberator meus [2]. » Vides eum rursus rogare ut servetur a clementia. Imo verò hic etiam aliquid aliud significat. Per hoc enim id ostendit, et dicit : « Ne essem quidem ipsa dignus misericordia, nisi ipse annuisset. » Ipse est ergo, inquit, « Misericordia » mea. » Eam enim ex factis meis non sum consecutus. Nam etsi est misericordia, non omnibus tamen indiscriminatim accidit. « Miserebor enim, inquit, cujus misertus » fuero, et miserabor, quem fuero miseratus [3]. » Oportet ergo, si misericordiam volumus consequi, ejus clementiæ occasionem ex nobis ipsis proferre. Hic autem dicit se hoc ipsum, quod sit misericordiam consecutus, ei acceptum ferre. Vidisti contritum animum, vidisti gratam mentem, et quomodo benigno Deo universum ascribit ? « Susceptor » meus, et liberator meus : protector meus, et in ipso spe» ravi. » Spem in ipsum assidue versat, docens omnes ut nullis malis obruantur, sed vel in mediis ærumnis eum semper intueantur, ab eo pendeant, nec unquam desperent, animove concidant. Ipse est enim susceptor et liberator meus. Unde etsi non in ipsis malorum principiis suscipiat et liberet, bono oportet esse animo. Si enim ipse est susceptor ac defensor, omnino liberabit a malis. Tunc enim maxime spes est, quando iis, quæ videntur, nos dejicientibus in desperationem, ea efficit ut de futuro bene speremus. « Qui subdit populum meum sub me [4]. » Sic recte dixit. Nam hic quoque superno auxilio opus est, ut qui ditioni subjecti sunt, acquiescant, et nec seditionem agitent, nec insurgant. Non solum ergo in subjugandis inimicis,

[1] Psal. XXXII, 16, 17. — [2] Id. CXLIII, 2. — [3] Rom. IX, 15. — [4] Psal. CXLIII, 2.

sed etiam in domesticis suis subjiciendis superno nobis auxilio opus est. Nam hoc quoque magnum est, suos bene regere, nec minus est quam inimicos vincere. Multi quidem certe sæpenumero tropæa in bellis erexerunt : in pace autem cæsi sunt, cum eorum quibus præerant habenas non recte possent moderari. Non ergo in regni potestate situm est, ut castra subjiciantur, sed in Dei auxilio. Quemadmodum autem ab eo procedunt victoriæ de hostibus : ita etiam suorum obedientia. « Domine, quid est homo quia » innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum [1] ? » Alius, « Quid homo, et cognosces ipsum? » Alius, « Quod » agnoscis ipsum? » Magnum ergo quempiam esse oportet, qui est Deum cogniturus, vel potius qui est ab ipso cognoscendus, non hunc autem solum, sed etiam illum cui Deus voluerit innotescere. Et ideo optime dixerunt Septuaginta illud, « Innotuisti ei : » ostendentes nos non eum invenisse, sed ipsum nobis fuisse inventum. Siquidem non dixit : « Quid est homo, qui te cognovit ? » sed, « Quid est » homo, quod cognitus es ab ipso ? »

II. Et ideo Paulus hoc susquedeque assidue versat dicens : « Tunc autem agnoscam sicut et agnitus sum [2]. » Porro ipse quoque Christus : « Non vos me elegistis, sed » ego elegi vos [3]. » Jam vero alibi quoque Paulus. « Si quis » autem diligit Deum, is cognitus est ab eo [4]. » Et ideo assidue seipsum susquedeque dicit vocatum, ostendens se non ultro accessisse, sed prius vocatum fuisse. Ita etiam dicit alibi : « Persequor autem, si etiam comprehendam, » propter quod et comprehensus sum [5]. » Non dixit : « Comprehendi, » sed, « Comprehensus sum. » Quomodo autem dicit hic : « Quid est homo? » Atqui alius dicit : « Magna res » homo, et pretiosa res vir misericors [6]. » Et alius : « Ad

[1] Psal. CXLIII, 3. — [2] 1 Cor. XIII, 12. — [3] Joan. XV, 16. — [4] 1 Cor. VIII, 3. — [5] Philip. III, 12. — [6] Prov. XX, 6.

» imaginem Dei fecit ipsum [1]. » Sortitus est enim totius creaturæ præfecturam. Sunt autem nonnulli, quibus ne dignus quidem erat mundus. Sed illa quidem de virtute, et quando quidam homines eam ostenderint : hoc autem, « Quid est homo, » dictum est de natura. Magna est hominis natura. Magna quidem, sed si respicias cognitionem, qua donata fuit, longe est hac inferior. Audiant hæretici se hoc furore esse percitos, dum sui modum excedunt, et extrema laborare inscientia, dum dicunt se ea scire, quæ sunt ipsis superiora. Potest enim esse ignoratio in cognitione, et in ignoratione cognitio. Et si vis, hoc ipsum agitemus in rebus sensilibus. Dic mihi enim, si quis dicat se posse mare metiri, et scire quot habeat cyathos : annon est hic maxime qui ignorat quid sit mare? Qui autem dicit se nescire, sed asserit numerum ejus esse infinitum : is est qui maxime cognovit quid sit mare. Quod si quis de Deo dixerit : « Deum vidi, et meis oculis apprehendi, » annon est is qui maxime Deum non novit, qui eum qui sub aspectum non cadit, dicit esse aspectabilem, et in additamento cognitionis eam quoque, quæ haberi potest, eripit? Si quis autem dixerit eum sub visum non cadere, et neminem eum videre posse, annon is est qui scit maxime? Quid autem si quis dixerit eum comprehendi non posse, alius vero comprehendi : annon est hic quidem qui ignorat, ille vero qui novit? Annon vides Paulum quoque hac via ingredi, et dicere : « Ex parte cognoscimus, et ex parte propheta- » mus [2] ? » Considera quot et quanta facta sunt, ut disceremus, non quæ sit Dei substantia, sed quod sit Deus. Hoc ergo Paulus quoque dicit : « Credere enim oportet, inquit, » accedentem ad Deum, quia est [3]. » Eum universa prædicat creatura. « Ex magnitudine enim, inquit, et pulchri- » tudine creaturarum per proportionem consideratur crea-

[1] Gen. I, 27. — [2] I Cor. XIII, 9. — [3] Hebr. XI, 6.

» tor [1]; » Ipsa hominis constitutio, honores, qui a Deo dati sunt, supplicia, beneficia, varia in eo regendo consilia, quæ prædicta sunt per Prophetas, diversa miracula. Post hæc venit ipse Unigenitus, et admirabilem illam et stupendam peregit œconomiam, et tamen sunt nonnulli, qui quod manifestum est nondum didicerunt : et tu dicis te posse propria ratione comprehendere quanam is sit substantia? Deum ergo, inquit, ignoras? Absit, sed eum quidem esse scio : scio esse clementem, bonum, et misericordem, providentem, et omnium curam gerentem, et quæcumque alia dixerunt Scripturæ : quidnam sit autem substantia Dei, non novi. Adam quoque putavit se posse plus invenire, persuasus a diabolo, et id etiam, quod habuit, perdidit. Quod his quoque evenit, dum ducuntur humanis rationibus, et non audiunt Dominum dare sapientiam, et a facie ejus esse scientiam, et intelligentiam. Non audiunt Paulum dicentem : « Per Spiritum revelavit nobis et rationes expel» lentem [2]? Rationes, inquit, destruentes, et omnem altitu» dinem, quæ erigitur adversus scientiam Dei [3]. » Et alius Sapiens : « Rationes hominum timidæ : et labiles inventio» nes eorum [4]. Quid est homo, quia innotuisti ei? » Mente agita infinitam illam magnitudinem; imo vero ne cum eam quidem dico, loquor pro Dei dignitate : sed nescio quomodo loquar. Neque enim si magnitudinem in Deo dicamus, proprie loquimur. Sed quoniam non possumus aliter loqui, iis verbis quibus licuit, usus sum. Nam cum eum quoque voco altissimum, non eum loco circumscribo ; sed ejus naturæ altitudinem et majestatem, quæ ubique diffusa est, et omnia pervadit, ostendo. Et ideo dicit : « Quid est homo, quia innotuisti ei? » Propterea enim eum quoque cit humilem, et magna ei largitus est, ne extolleretur,

[1] Sap. XIII, 5. — [2] 1 Cor. II. 10. — [3] 2 Cor. x, 5. — [4] Sap. IX,

cum ut se moderate gerat, magnam necessitatem afferat naturæ vilitas. « Aut filius hominis, quia reputas eum? » Vidisti quanta sit Dei naturæ majestas? « Homo vanitati » similis factus est [1]. » Alius autem interpres, « Vanitati, » dixit « Vapori. » Nihil autem significat aliud, « Vanitati, » quam eum esse caducum, temporaneum, et vitæ brevis. In hoc loco tractatur de corpore. Et ideo dicebat Abraham : « Ego » autem terra et cinis [2]. » Esaïas autem, « Omnis caro fœ- » num, et gloria ejus quasi flos fœni [3]. » Quid est autem, « Vanitati similis factus est? » Nihilo, inquit : rerum enim humanarum nihil est firmum, nec stabile, sed omnia transeunt et prætercurrunt. « Dies ejus sicut umbra præter- » eunt [4]. » Hoc est, « Ne quando quidem adsunt, ullam vim habent, sed celeriter avolant. »

III. Id autem considera in rebus ipsis, eos apud te cogitans, qui sunt auctoritate præditi, qui curribus vehuntur, qui magistratus gerunt, qui in carcerem conjiciunt, et flagris cædunt. Quid enim illi ab umbra differunt, non solum tempore mortis, sed etiam ante mortem? Quando enim magistratus deposuerint, illa omnia omnino pereunt et avolant. Res autem veræ sunt postquam hinc excesserimus : vera tunc reddetur ratio, vera erunt supplicia, et bona similiter : et judex est qui minime falli potest. Quæ autem hic fiunt, sunt similia pueris ludentibus. Qui enim hodie judicat, die crastino judicatur : densæque et frequentes sunt rerum mutationes, et inæquales transitus. « Domine, » inclina cœlos tuos, et descende. Tange montes, et fumi- » gabunt [5]. » Alius, « Cum inclinasti cœlos tuos, et des- » cendisti, et tetigisti montes, fumigaverunt. » Et quænam est hæc verborum series? Magna certe, et quæ valde cohæret prioribus. Quoniam enim de vilitate humana locutus

[1] Psal. CXLIII, 4. — [2] Gen. XVIII, 27. — [3] Esaï. XL, 6. — [4] Psal. CXLIII, 4. — [5] Ibid. 5.

est, et ostendit quam sit natura nihili : hic rursus refrenat ac reprimit tumidorum arrogantiam per ea quæ subjunxit, hoc propemodum dicens : « Oportebat quidem ipsos ex seipsis perspicere naturæ vilitatem, et non sibi placere, magnosque spiritus sumere : sed quoniam nolunt, ex factis tuis ostende ad quantam humilitatem res eorum redierint. « Domine, inclina cœlos tuos, et descende. » Hoc dicit, non quod Deus descendat. Quomodo enim descenderet, qui ubique præsens est? sed ut per hujusmodi humanas dictiones, crassiores auditores terreat : de his humano more loquitur. Nam contrectatio etsi magnum quid esse videtur, multo certe est Dei dignitate inferius. Non enim opus habet Deus contrectatione, ad id efficiendum, ut montes fumigent, imo vero ne nutu quidem, sed consilio tantum et voluntate. Postquam ergo dixit de vilitate hominis, dicit etiam de Dei potentia, quoad ejus potest fieri ab homine. Nam hæc quoque longe absunt ab illa majestate. « Fulgura » coruscationem, et dissipabis eos : emitte sagittas tuas, et » conturbabis eos [1]. » Fulgur hic et sagittas, non dicit hoc fulgur, nec has sagittas, sed ita vocat supplicia, ex iis quæ jam nota sunt, persuadens ei qui contemnit, et est piger ac negligens, ut tremat, revereatur, seque inclinet. Si enim fulgur ferri non potest, licet non mittatur ad supplicium, si suam puniendi potestatem voluerit movere, quis eam sustinebit? Dei autem sagittæ sunt pestes, fames, fulgura, et multiplicia suppliciorum genera. « Emitte manum tuam » de alto : eripe me, et libera me de aquis multis, et de manu » filiorum alienorum [2]. » Non solum enim ad puniendum, sed etiam ad conservandum parata est Dei potentia. Magnum autem hic vocat opem auxilium : et ideo non dixit : « Extende, » sed « Emitte, » hoc significans : quod si etiam alicubi dicit : « Extende, » idem rursus significat. Aquas autem

[1] Psal. CXLIII, 6. — [2] Ibid. 7.

insolentem hostium irruptionem, et confusam, quæ magno impetu fertur. Quod enim de aquis non loquatur, ostendit id quod subjungitur : « De manu, inquit, filiorum alie- » norum. » Alienos autem filios mihi videtur hic dicere, eos qui a veritate sunt alienati. Quemadmodum enim fideles necessitudine conjunctos existimamus et fratres : ita etiam alienos, infideles : et hac maxime ratione, alienum a necessitudine conjuncto discernimus. Is enim mihi est propinquus et necessitudine conjunctus, qui eumdem sibi quem ego patrem ascribit, et est ejusdem mensæ particeps, potius quam is qui est mihi genere proximus : est enim hæc perfectior lex cognationis, quemadmodum etiam quæ ex contrariis fit alienatio, est apertior et evidentior ea quæ fit ex genere. Ne hoc ergo respexeris, quod sub eodem cœlo sumus, et in eodem orbe terrarum habitamus. Aliam enim communionem quæro, quæ cœlos superat. Illic nostra est conversatio et vita. « Vita enim nostra, in- » quit, abscondita est cum Christo in Deo. Neque enim » terram habitamus, sed commigravimus in supernam me- » tropolim [1]. » Aliam veram lucem habemus, aliam patriam, et cives alios et cognatos. Et ideo dicebat Paulus : « Non » estis utique hospites et advenæ, sed cives Sanctorum [2]. » Quomodo ergo dixit Christus Samaritanum esse proximum [3], etsi multo intervallo separatum. At non est, si spectetur naturæ ratio. Quando ergo beneficio afficere oportuerit, sit omnis homo tibi propinquus ; quando autem de veritate agetur, agnosce quis sit propinquus, et quis alienus. Etiamsi habeas fratrem eodem patre et eadem matre natum, et in lege veritatis tecum non communicaverit, sit tibi magis quam quivis Scytha barbarus. Sive autem sit Scytha, sive Sauromata, dogmata autem plene et perfecte sciverit, et idipsum quod tu crediderit, eo qui eodem utero

[1] Coloss. III, 3. — [2] Ephes. II, 19. — [3] Luc. X.

est editus, sit tibi propinquior, eaque ratione barbarum a non barbaro discernamus, non ex lingua, nec ex genere, sed ex anima, et ex mentis sententia. Ita enim maxime homo est, quando plene et perfecte tenet dogmata, et vitam agit, quæ sapientiæ studio conveniat.

IV. Sed videamus deinceps quomodo hos descripsit alienos Propheta dicens : « Eripe me de manu filiorum alieno» rum. Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum » dextera iniquitatis [1]. » Vidisti quosnam dicat alienos : eos qui vivunt in scelere, eos qui amant iniquitatem, eos qui stulta loquuntur, eos qui nihil dicunt utile. Agnosce ergo alienos, ab ore, a factis : sicut Christus quoque dicit : « A » fructibus eorum cognoscetis eos [2]. » Sicut enim in castris multa dantur signa et symbola, ut si quando noctu præliari contigerit, vel sublatus pulvis, ut nox videatur, effecerit, vel aliqua alia confusio et perturbatio evenerit, ne socium suum aspiciat tanquam hostem, nec hostem tanquam socium : etiam signa dat nobis hic Propheta : per quæ poteris discernere propinquum et alienum, nempe ex iis quæ loquitur, ex iis quæ facit dicens : « Quorum os » locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniqui» tatis. » Nunc enim est bellum, et pugna, et prælium nocturnum crudelissimum, dæmonibus ferientibus, desideriis insidiantibus, et ratiocinationibus insurgentibus. Sunt etiam eis, qui sunt mysteriis initiati, sua signa et symbola : et si dubitantes scire volumus, an quis sit profanus, an mysteriis initiatus, ea rogantes discamus : « Dextera eorum » dextera iniquitatis. » Quod igitur possit hoc esse gravius, quando quæ data est nobis ad auxilium, eam ad insidias convertimus ? Ideo enim habemus dexteras, ut et nobis ipsis et aliis injuria affectis opem feramus, ut scelera de medio tollamus, ut iis quibus vis et damnum affertur, simus por-

[1] Psal. CXLIII, 8. — [2] Matth. VII, 16.

tus et refugium. Quomodo ergo eis venia dabitur, qui his armis utuntur non ad aliorum salutem, sed ad suam perniciem? « Deus canticum novum cantabo tibi [1]. » Quænam est rursus hæc consequentia? Maxima quoque hic est. Quoniam enim dixit: « Emitte manum tuam, » et eripe me, et disperge ipsos, » profitetur se quoque ei daturum mercedem auxilii, ex qua nihil quidem commodi accipiat cui datur, sed quæ ei qui illam offert, plurimum affert emolumenti. Quænam autem ea est? « Deus, canticum novum » cantabo tibi. » Si autem hoc est parvum, collatum cum magnitudine beneficii, atqui dedit id quod habuit. Nam nos quoque a pauperibus, et qui nihil possident, nihil aliud requirimus, quam laudem, et gratum animum. Sed nos quidem, ut evadamus clariores: Deus autem, non quod opus habeat, sed ut eos qui canunt, efficiat clariores, et ea ratione eos rursus beneficio afficiat. « In psalterio decachordo psallam tibi [2], » hoc est, « Agam tibi gratias. » Sed tunc quidem erant instrumenta per quæ cantica emittebant: nunc autem pro instrumentis possumus uti corpore. Possumus enim per oculos canere, non per linguam tantum, per manus, per pedes, et per aures. Quando enim unumquodque eorum ea facit quæ Deo gloriam et honorem afferunt, nempe quando oculus non impudice respexerit; quando manus non ad rapinam, sed ad eleemosynam se extenderint; quando ad Psalmos et conciones spiritales suscipiendas aures paratæ fuerint; quando pedes ad Ecclesiam cucurrerint; quando cor non dolos struit, sed charitate plenum est, fiunt membra corporis psalterium et cithara, et canunt novum canticum, non verbis solis, sed etiam rebus ipsis. « Qui dat salutem regibus [3]. » Neque enim castra, et multitudo militum, nec satellites, custodesque corporis, sed Dei auxilium servare solet. « Qui re-

[1] Psal. CXLIII, 9. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 10.

» dimit David servum suum [1]. » In communi locutus, jam de se loquitur, nec dicit : « Qui redemit : » sed, « Qui redimit, » ostendens perpetuam ejus providentiam.

V. Deinde rursus petit ea quæ prius petierat, assidue rogans et supplicans ut liberetur ab improbis hominibus, sic dicens : « De gladio maligno eripe me, et erue me de » manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vani» tatem : et dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum » filii sicut novellæ plantationes in juventute sua [2]. » Describit hic prosperitates mundanas et divitias : et ponit id quod est primum, habere filios florentes, et juveniliter exultantes, eosque utriusque sexus, subjunxit ergo : « Filiæ » eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi [3]. » Hic una cum juventute multum luxum ostendit, vittas earum mundumque muliebrem describit, quæ quidem oriuntur ex magna prosperitate. Deinde quod videtur esse secundum, fortasse autem nunc est primum, divitias rursus describit dicens : « Promptuaria eorum plena, eructan» tia ex hoc in illud [4]. » Quid est : « Eructantia ex hoc in » illud ? » Angusta promptuaria, inquit, non possunt capere divitias. « Oves eorum fœtosæ, abundantes in egressibus » suis. Boves eorum crassæ [5]. » Hæc quoque non videbatur parva felicitas. Apud antiquos enim in his sitæ erant divitiæ, in armentis, gregibus et seminibus, prius quam inventa esset hodierna inertia et mollities. « Non est ruina materiæ, » neque transitus, » hoc est : « In agris colendis magna adhibetur cura, diligentia et studium, cum fructus luxurient, sepes stent, vinea undique consita sit et munita. » « Neque clamor in plateis eorum [6]. » Alius : « In atriis » eorum. » Aliud genus prosperitatis ; sed non cum quibuscumque divitiis acquisitum ; nempe pax, tranquillitas, et

[1] Psal. CXLIII, 10. — [2] Ibid. 11, 12. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 13. — [5] Ibid. 14. — [6] Ibid. — [7] Ibid.

securitas; nullus qui paret insidias, nullus qui bellum gerat, sed nec tumultus ullus, nec perturbatio. «Beatum dixerunt »populum, cui hæc sunt. Beatus populus, cujus Dominus »Deus ejus [1]. » Vidisti viri virtutem? Postquam omnes divitias adduxit, et eas verbis persecutus est, et deinde vulgi de eis sententiam attulit, ex his nihil ei humani accidit, nec eos esse beatos existimat qui hæc possident, sed his omnibus prætermissis, ad verum thesaurum suam extendit beatitudinem. Alii, inquit, eos qui hæc habent, beatos esse dixerunt: ego autem beatum existimo populum: « Cujus est Dominus Deus ejus : » hoc uno ostendens omnem felicitatem, omnes bonorum copias, omnes opes. Illa enim præterfluunt et prætereunt, hæc vero beatitudo manet perpetuo, cum pro ovibus, filiis, bobus, sepimento, et vinea, Dei beatitudo futura sit divitiæ, securitas, et murus inexpugnabilis. Cum ea ergo auditis, nullo eorum perturbemini; sed umbras prætercurrentes, veritatem apprehendite. Prius enim dixit hominem similem esse vanitati, et dies ejus tanquam umbram præterire. Si videris ergo aliquos his omnibus affluentes, in scelere vitam agere, etiamsi universus terrarum orbis eos beatos judicet, tu eos esse infelices et miseros existima : eos autem qui se Deo dedicarunt, felices et beatos reputa. Nos vero omnes eas semper divitias quæramus, et hanc beatitudinem, ut et præsentia bona et futura consequamur gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Psal. CXLIII, 15.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLIV.

Exaltabo te, Deus meus, rex meus : et benedicam nomini tuo in sæculum, et in sæculum sæculi[1].

I. Hic Psalmus diligenter attendendus est. Hic enim iis constat verbis, quæ qui sunt mysteriis nostris initiati, assidue succinunt dicentes : « Oculi omnium in te sperant, et » tu das cibum eorum in tempore opportuno[2]. » Qui enim filius factus est, et mensa spiritali fruitur, digne patrem gloria affecerit. « Filius enim, ait, glorificat Patrem, et » servus dominum suum timebit[3]. » Factus es filius, et mensa spirituali frueris, comedens carnem et sanguinem ejus, qui te regeneravit. Refer itaque gratiam pro tanto beneficio, et eum, qui hæc præbuit, gloria et honore affice : verbaque legens, compone mentem ad ea quæ dicuntur : et cum dicis : « Exaltabo te, Deus meus, rex meus, » ostende magnam familiaritatem et conjunctionem, ut de te etiam dicat Deus, sicut et de Abraham, Isaac, et Jacob : « Ego » sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob[4]. » Si dicas enim : « Deus meus et rex meus, » nec voce dicas tantum, sed hanc etiam ostendas charitatem, ipse quoque hæc de te dicet : « Servus meus et famulus meus. » Quod etiam de Mose dictum est. « Et benedicam nomini tuo in » sæculum, et in sæculum sæculi. » Vidisti quomodo osten-

[1] Psal. CXLIV, 1. — [2] Ibid. 15. — [3] Malach. I, 6. — [4] Exod. III, 6.

dit vitæ futuræ procemia? Benedictionem autem hic ostendit, non quæ fit per verba, sed quæ per res ipsas. Ita ergo exaltatur Deus, ita benedicitur. Ita etiam jubemur dicere in precatione : « Sanctificetur nomen tuum [1],» hoc est, glorificetur. «Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo » nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi [2]. » Alius : « In sæculum, perpetuo. » Hoc est imprimis pii animi, a rebus, quæ ad victum pertinent, liberatum se hymnis dedicare. Turpe enim fuerit ut homo, qui est compos rationis, et omnibus, quæ videntur, præstantior, sit creatura in Dei laudibus inferior : non solum autem turpe, verum etiam absurdum. Quomodo autem non absurdum? siquidem ipsa quotidie atque adeo singulis horis emittit Domino glorificationem. « Cœli enim, inquit, enarrant gloriam Dei, et » opera manuum ejus annuntiat firmamentum. Dies diei » eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam [3]. » Sol, luna, varius astrorum chorus, et pulcherrimus ordo cæterorum omnium, suum prædicat opificem. Qui est ergo his omnibus præstantior, si hoc non faciat, sed etiam vitam agat quæ creatorem suum maledici procuret, quomodo erit is dignus ulla venia, aut quam poterit afferre sui defensionem, cum qui ideo factus est, ut Deo placeat, et regnum futurum consequatur, ejus quidem nullam ducat rationem, sed negotiis sæcularibus curisque mundanis se implicet? At hic non talis, sed per totam vitam offerebat Deo laudes, non solum verbis, sed rebus ipsis. Deo enim multa debemus, quod et cum non essemus fecerit, et quod tales creaverit, et factos regat et contineat, et quod quotidie tam privatim quam communiter provideat, nostrique curam gerat, idque clam et aperte, nobisque et scientibus et nescientibus. Quid enim opus est dicere quæ sub aspectum cadunt, quæ propter nos fecit? ministerium quod ipsa

[1] Matth. VI, 9. — [2] Psal. CXLIV, 2. — [3] Id. XVIII, 2, 3.

præbent, corporis constitutionem, animæ nobilitatem, quotidianam ejus œconomiam et administrationem, per miracula, per leges, per supplicia, variam, et quæ comprehendi non potest, ejus providentiam, bonorum omnium summam, quod ne Filio quidem suo pepercit propter nos, quæ jam data sunt per baptismum, per sacramenta, quæ danda sunt bona illa ineffabilia, regnum, resurrectionem, hæreditatem plenam omni beatitudine? Si quis enim unumquodque eorum enumeret, incidet in ineffabile pelagus beneficiorum, et videbit quot nominibus sit benigno Deo obnoxius. Non solum autem propter hæc, sed etiam propter majestatem ejus gloriæ, propter substantiam ab omni interitu alienam. Nam etiam propter eam debetur ei a nobis gloria et benedictio, et perpetua gratiarum actio, cultus et ministerium assiduum. Hoc ipsum ergo Propheta quoque significans dicebat : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis [1]. » Quoniam enim dixit : « Benedicam et laudabo, » ostendit eum non egere nostris laudibus nec benedictionibus, nec ejus gloriæ aliquid accedere a laudibus eorum qui ministrant. Ejus enim substantia est ab interitu aliena, et eget nullo alio. Qui autem ipsum laudant, ipsi evadunt clariores. Non solum autem propter hoc, sed etiam propter excellentem ejus gloriam debetur ei a nobis laudatio, et ideo hoc significans dixit : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis; » hoc est, nullius indigens. Quid est : « Laudabilis? » Dignus qui laudibus, encomiis et hymnis celebretur. Non est autem solum laudabilis, sed « Valde laudabilis : » et ideo hoc adjecit : cum autem quam sit laudabilis, verbis non posset exprimere, subjunxit : « Et magnitudinis ejus non est finis. » Quod quidam alius interpres dixit : « Inventio. » Quod autem dicit, est ejusmodi : « Qnoniam magnum habes domi-

[1] Psal. CXLIV, 3.

num, sis quoque tu excelsus, et te expedi a rebus, quæ ad hanc vitam pertinent. Sume spiritus qui superent præsentium rerum humilitatem, non ut sis elato animo et insolens, sed magno et excelso animo. Aliud enim arrogantia, et aliud magnitudo animi. Est enim arrogans, qui propter res parvas se jactat, et conservos despicit; alto autem est animo, qui mente est humilis, et præsentis vitæ pompas nihil esse existimat.

II. Ubi nunc sunt qui dicunt se Deum ita nosse, sicut ipse seipsum novit? Audiant Prophetam dicentem : « Magnitudinis ejus non est finis, » et erubescant de insania sua. « Generatio et generatio laudabit opera tua [1]. » Quod facere consuevit, hic quoque facit. Quando enim laudavit ejus magnitudinem et gloriam, venit etiam ad ejus celebranda opera. Hoc ipsum hic quoque facit, et dicit : « Generatio et generatio laudabit opera tua, » ostendens magnitudinem ejus ex operibus. Hoc est : « Non uno solum tempore facta sunt et præterierunt, neque in duobus aut tribus annis, sed per universum præsens sæculum extenduntur, ita ut unaquæque generatio ejus opera contempletur. » Hoc est enim : « Generatio et generatio : » Et quæ est, inquit, et quæ sequitur, et quæ post illam futura est, et quæ rursus post eam, et unaquæque earum quæ sequuntur : rursus creatura, quæ hoc omni tempore similiter extenditur, nempe cœlum, terra, mare, aër, lacus, fontes, fluvii, semina, plantæ, herbæ, et quæ ex iis capiuntur beneficia, naturæ cursus qui nunquam interrumpitur, imbres, et temporum vicissitudines certo ordine assidue procedentes, nox, dies, sol, luna, astra, alia omnia, et quæ præter hæc quotidie fiunt et privatim et communiter ad corrigendum et beneficio afficiendum universum genus hominum, quæ assidue Judæis eveniebant miracula, signa, providentia in

[1] Psal. CXLIV, 4.

frugum proventibus, providentia in victoria adversus hostes, providentia quæ est in aliis omnibus, qualia fuerunt in adventu Christi, qualia tempore Apostolorum, qualia tempore persecutionum, quæ quidem fuerunt antiquis longe plura et majora, qualia etiam nostra hac generatione. Nullum est enim tempus, quod etiam præter hæc communia non ferat signum ejus providentiæ. « Et potentiam » tuam annuntiabunt[1]. » Et per beneficia, inquit, et per supplicia. Non cessat enim omni ratione Deus omni tempore nostræ naturæ prospicere. « Magnificentiam gloriæ » sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt[2]. » Alius : « Pulchritudinem laudis tuæ, et verba mirabilium » tuorum narrabunt. » Postquam dixit potentiam, ostendit etiam eam potentiam esse insignem et eximiam. Neque enim simpliciter, neque res vulgares fecit, sed omnia tam admirabilia et tam incredibilia perpetuo fecit, plus quam capere posset humana natura operans, ut quæ fiunt, sint plena miraculo et gloria. Considera ergo quæ in Ægypto, quæ in Palæstina facta sunt, tempore Abrahæ, Isaac, et Joseph; rursus quæ in Ægypto tempore Mosis, quæ in solitudine, quæ post ingressum; denuo quæ in captivitate, quæ sub Nabuchodonosor, quæ in fornace, quæ in leonibus, quæ in reditu, quæ in Prophetis. Hæc enim omnia prædicabant ejus, qui fecit, virtutem, gloriam, majestatem, afferentia magnum stuporem et admirationem. « Et virtu- » tem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam » narrabunt[3]. » Per hæc ostendit esse perfectam ejus potentiam ad benefaciendum, ad puniendum, et omnia quæ enumerata sunt, utrumque complecti. Hoc autem potest videri non solum in iis quæ tunc evenerunt, sed etiam in creaturis, et utriusque beneficii multa esse instrumenta, utpote rerum quidem terribilium, fulgura, tonitrua, fulmi-

[1] Psal. CXLIV, 4. — [2] Ibid. 5. — [3] Ibid. 6.

na, igneos turbines, pestem, nives, grandinem, rubiginem, gelu, incendia, inundationes; in reptilibus, dracones, scorpios, serpentes; in volucribus, locustam ; et in iis quæ sunt abjecta et vilia, cynomyiam, erucam : quæ ipsa quoque sunt providentiæ, et quæ homines convertant, a socordia liberent, a profundo somno excitent, a veterno ad vigilantiam traducant. Non solum autem in his, sed etiam in contrariis est virtus ejus perfecta. Et ideo cum nos hæc vellet docere, postquam dixit : « Virtutem terribilium tuo» rum dicent, et magnificentiam tuam narrabunt, » subjunxit : « Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructa» bunt. » Alius : « Bonitatis tuæ. Et justitia tua exultabunt [1]. » Quod alius dixit interpres : « Et misericordias tuas lauda» bunt. » Nos autem quemadmodum terribilia enumeravimus, ita etiam necesse est dicamus eorum contraria ; nempe in iis quæ videntur, et quæ circa nos sunt, annuas temporum vicissitudines, dies, hortos, prata, flores varios, aquam dulcem et potabilem, commoda quæ capiuntur ex imbribus, terræ partus, varios fructus, diversas arbores, suaves ventos, solarem radium, lunarem lampadem, varium astrorum chorum, quietam et tranquillam noctem ; et in brutis, oves, boves, et capras : et in agrestibus, capreas, cervos, lepores, et alia plurima : et in volucribus, aves indicas. In ipsis operibus videri potest non solum puniens, sed longe etiam amplius beneficio afficiens quam puniens. Et illa quidem terroris gratia, et si ea aliquando revera intentaverit, id facit propter eos qui adeo stupidi sunt, ut metu non corrigantur. In his autem est munificus et splendidus, hisque reipsa afficit non solum dignos, sed etiam indignos.

III. Varians ergo nostram salutem, modo hæc, modo illa facit, et hæc sæpius quam illa, quoniam hæc sola desi-

[1] Psal. CXLIV, 7.

derat. Propterea enim gehennam minatus est, non ut eam infligeret, sed ne infligeret : et illam quidem paravit diabolo : « Ite enim, inquit, in ignem, qui paratus est dia- » bolo [1] : » regnum autem hominibus, ostendens se nolle hominem intrudere in gehennam. « Misericors et miserator » Dominus, patiens et multum misericors. Suavis Dominus » universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus [2]. » Vides Prophetam immorari in his melioribus, et prolixiori uti oratione. Novit enim Dei opes in his maxime consistere. Neque enim licuisset conservari, nisi magna fuisset ejus clementia: non licuisset manere, nisi ejus magnam essemus experti bonitatem. Et ideo dicebat : « Ego sum qui de- » leo iniquitates tuas, et in tuis peccatis te defendi [3]. Mise- » rator et misericors Dominus. » Vide quomodo ostendit ineffabilem ejus clementiam. Non solum miseretur eorum qui peccant, sed etiam aliud ostendit non parvum genus clementiæ, nempe lenitatem et patientiam, ut veniant ad pœnitentiam, et cum ejus clementia a suo quoque conserventur studio et diligentia, et ex suis factis fiduciam habeant. Non est autem solum misericors, sed etiam multum misericors, ostendens tantam misericordiam non posse mensura comprehendi, sed nec ullo explicari sermone. Sed tamen per ea quæ deinceps consequuntur, quoad ejus fieri potuit, ostendit, cum subjunxit : « Suavis Domi- » nus universis, et miserationes ejus super omnia opera » ejus [4]. » Quid est, « Universis? » Etiam peccatoribus, inquit, et iis qui vivunt scelerate. Non solum enim justi, et ii qui se recte et ex virtute gerunt, aut qui ducuntur pœnitentia, sed etiam omnes, per ea quæ patiuntur, ejus misericordiam prædicant et bonitatem. Et si quis me roget, cuinam fuit bonus, dicam : « Non Abel soli, sed etiam

[1] Matth. xxv, 41.— [2] Psal. cxliv, 8, 9.— [3] Isaï. xliii, 25.— [4] Psal. cxliv, 9.

Caïno : non soli Noë et ejus liberis, sed iis etiam quos diluvium obruit. » Quæcumque enim facit, procedunt a misericordia, et clementia. Et ut scias, quomodo sit in omnes bonus et clemens, illud hinc considera. Quantæ fuit, quæso, benignitatis, illum fratricidam, qui cædem ejusmodi fecerat, qui dextram suam fœdaverat, et qui Dei leges conculcaverat, tali tradere supplicio, quod admonitio sit potius quam pœna? ut et per longitudinem temporis illum expiaret a peccato, et alios doceret et castigaret per ea quæ ille patiebatur. Quantæ erat, quæso, benignitatis, eos qui gravissimo et incurabili morbo laborabant tempore diluvii, et nec minis, nec rationibus, nec ullo alio correcti fuerant, a scelere cohibere, et communi naturæ debito uti pro medicamento, levissimumque mortis genus, nempe per aquam, infligere? Illud autem, « Universis, » non in his solum cernitur, sed etiam in omnibus quæ videntur, in animalibus, in brutis. Quinetiam si quis ad ipsos Angelos ascenderit et Archangelos, videbit plurimum benignitatis, et multam misericordiam : singulis enim in operibus multa relucet humanitas ; quod ipse quoque animadvertens, subjunxit : « Confiteantur tibi, Domine, opera tua, et Sancti tui bene» dicant tibi [1], » hoc est, « Gratias tibi agant, laudes emittant, et quibus sermonis decus datum est, et quæ vocem non habent. » Etenim unumquodque eorum quæ voce carent, ita factum est, ut per suam naturam benedictionem emittat, quamvis muta sint, per homines nempe qui ea vident, et iis fruuntur. Et illa quidem per suam substantiam, homines autem per vitæ suæ institutionem, et per actionem. Et ideo id significat per hoc quod subjungit, dicens : « Sancti tui » benedicant tibi. » Sanctos autem hic vocat, qui Dei jussa [illegible]
« Gloriam regni tui dicent [2]. » Quid est, « Gloriam dicent ? »

[1] Psal. CXLIV, 10. — [2] Ibid. 11.

Quod nulla re indigeas; quod sis benignus et clemens; quod cum iis quibus præes nulla ex parte egeas, tantam ostendas in eos providentiam; quod ad tuam lucem accedi nequeat; quod sit substantia tua ineffabilis, et quæ comprehendi nequeat. « Et potentiam tuam loquentur [1], » hoc est, vires canent insuperabiles. Non quod tibi opus sit his hymnis et laudibus, sed propter ipsos qui dicunt, et ut alios doceant, ac laudum faciant participes : quam ob causam adjecit : « Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, » et gloriam magnificentiæ regni tui [2]. » Per hæc ostendit eum laudes admittere, ut alii ejus cognoscant potentiam. Magna est ergo potentia, magna gloria, magnum decus atque adeo ineffabile, quod non solum omnem superat orationem, sed etiam vincit omnem mentem. Sed cum tantum sit et tam ineffabile, opus habet iis quid id doceant propter multorum amentiam. Nam sol quoque est sidus longe clarissimum, et tamen qui oculis laborant, ejus lucem non vident : ita etiam Dei providentia est quidem quovis sole clarior, sed quibus perversa est ratio, et quibus obstructæ sunt aures, magna diligentia opus habent, ut mens eorum aperiatur.

IV. De his ergo doctrina est eorum auribus perpetuo infundenda. Deinde quoniam dixit regni gloriam et magnificentiam, et cum non satis eam explicasset, præteriit; rursus repetit, et quantum ei conceditur, dicit quid sit gloria, subjungens : « Regnum tuum, regnum omnium sæ» culorum [3]. » Non præsentium, inquit, solum, sed futurorum etiam : est enim interminatum, infinitum, et solum habet æternitatem. « Et dominatio tua in omnem genera» tionem et generationem [4]. » Ex hoc vide eam nullum habere finem. Per universum orbem terræ, per omnia sæcula, per omnia tempora est extensa. « Fidelis Dominus in

[1] Psal. CXLIV, 11. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. 13. — [4] Ibid.

» omnibus operibus suis [1]. » Postquam dixit regnum esse infinitum, stabile, firmum, et immobile, dicit etiam quam sint ejus verba firma. Illud enim, « Fidelis, » est firmus et verus. Si est autem fidelis, erunt omnino quæ ab eo dicta sunt. Quemadmodum autem ejus regnum est immobile, et fine caret : ita etiam ejus verba sunt firma. Neque ergo illud unquam interrumpitur, nec hæc unquam excidunt. Si autem non excidunt, oportet ipsas res omnino consequi. Quod si etiam alicubi dixit aliquid quod non factum est, ipsum quoque ejus veritatem indicat. « Ad » summam enim loquar super gentes et regnum, ut diruam » et eradicem : et si pœnitentiam egerint de vitio, ego » quoque agam pœnitentiam de iis quæ locutus sum ut » facerem eis [2]. » Et de bonis similiter : « Bona loquar, » inquit, et si mutati fuerint, ego quoque mutabo ea quæ » de illis dicta sunt [3]. Et sanctus in omnibus operibus suis. » Quid est, « Sanctus? » Inculpatus, rectus, purus, mundus, ab omni reprehensione alienus, qui nullam ulli omnino præbet ansam. « Allevat Dominus omnes qui corruunt, et » erigit omnes elisos [4]. » Postquam de regno dixit id esse infinitum, de verbis ea esse vera, de factis ea non posse reprehendi, et de gloria et de magnificentia, dicit rursus de clementia, id quoque esse maximam regni sui gloriam, quod non stantes solum contineat, sed etiam qui sunt casuri, non permittat ut id eis accidat, et qui jacent, erigat : et quod est magis admirabile, non huic aut illi, sed omnibus id faciat, licet sint servi, licet pauperes, licet obscuri, licet ex obscuris orti. Est enim omnium Dominus, nec eos qui jacent prætercurrit, nec eos qui labant despicit. Hoc fecit simul in universa natura, hoc etiam facit in [illegible]. Quod si qui ex iis qui jacent non surgunt.

[1] Psal. CXLIV, 13. — [2] Jer. XVIII, 7, 8. — [3] Ibid. 10. — [4] Psal. CXLIV, 14.

non in causa est is qui vult erigere, sed qui nolunt surgere. Nam Judam quoque, cum cecidisset, voluit erigere : et ut surgeret, nihil non fecit, sed ille noluit. David, certe cum cecidisset, erexit, et firmum reddidit. Petrum, cum esset casurus, retinuit. Audi autem quomodo : « Simon, » Simon, inquit, ecce expetivit vos Satanas cribrare tanquam » triticum, et ego rogavi pro te, ne deficeret fides tua[1]. » Deinde dicit aliud quoque genus beneficii : est enim varia et multiplex ejus cura et providentia. « Oculi omnium in » te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore » opportuno[2]. » Vidisti quomodo ostenderit eum esse bonum omnibus, et miserationes ejus esse super omnia opera ejus, ut dictum est in Evangeliis : « Qui solem suum oriri » facit super malos et bonos, et pluit super justos et in- » justos[3], » hic idipsum significat, cum dicit : « Et tu das » escam illorum in tempore opportuno. » Neque enim imbres, terra et aër, sed ejus jussus solet fructus producere. Illud, « In tempore opportuno, » hoc significat. Omnia sunt certis definita temporibus, et diversis vicissitudinibus producuntur. Hoc enim maxime ostendit ejus sapientiam, quod non omnia simul et eodem tempore, sed per totum annum alimenta dividat, ut quiescat agricola, et quæ gignuntur non intereant. Illud ergo, « In tempore » opportuno, » vel id significat quod ante diximus, fuisse singula suis dispertita temporibus : vel cum dare cibum iis qui indigent, et laborant inopia. Et quomodo dixit, inquies, « Oculi omnium in te sperant? » Atqui multi sunt qui dicunt ea, quæ sunt, esse casu, ut ii qui sunt impii. Dicit hic ipsius rei naturam, ut eam alibi, quando ait : « Pullis corvorum invocantibus ipsum[4], » etiamsi sint animantia rationis expertia. Et rursus, « Catuli leonum

[1] Luc. XXII, 31, 32.— [2] Psal. CXLIV, 15.— [3] Matth. V, 45. — [4] Psal. CXLVI, 9.

»rugientes ut rapiant et quærant a Deo escam sibi [1]. » Atqui hi quoque sunt a ratione alieni, nec ipsi quærunt. Sed hic quoque dicit rei naturam, nec ex illorum animi instituto, sed ex eorum quæ fiunt natura hoc dicendum est. « Aperis tu manum tuam, et imples omne animal »beneplacito [2]. » Manum dicit operationem, et suppeditatricem facultatem : per omnia te docens, non in elementis, sed in Dei providentia esse sitas fructuum generationes. Vel etiam ostendens facilitatem, dicit illud: « Aperis tu »manum tuam. » Quoniam enim qui tunc erant, principali causa relicta adorabant aërem et solem, et existimabant ea esse illa quæ fructus præbebant : extollens eos ad supernum principium, et eorum auctorem ac dominum, hæc frequenter adducit, ostendens ex illius manu, id est ex illius cura et providentia, omnia bona fluere.

V. Benedictione autem, hoc est beneplacito, implere hic dicit, quoniam implet unumquodque animal voluntate sua ei placente. Non enim dat absolute alimentum, sed prout est cuique utile, pro cujusque desiderio, quantum ad eum explendum satis est. Hoc est autem quod dicit : »Et brutis, et hominibus, atque adeo omnibus das, ut est cuique gratum, ut est cuique cordi : nec das solum, sed etiam imples, ita ut nihil desit ; propterea dicit : « Imples omne animal beneplacito. Justus Dominus in »omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis [3]. » Vias hic dicit ejus œconomiam, providentiam, curationem, per quam omnia finxit ac constituit. Omnia, inquit, opera ejus sunt encomia, plena miraculis, quæ nemini præbent ullam ansam reprehendendi, etsi nonnulli furant, et rabie agitentur. Opera ergo ejus tali sunt natura, ut fulgeant, ut resplendeant, ut ejus qui fecit, curam, providentiam, clementiam, justitiam, sanctitatem annuntient. « Prope

[1] Psal. CIII, 21. — [2] Id. CXLIV, 16. — [3] Ibid. 17.

» est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invo-
» cantibus eum in veritate [1]. » Ecce etiam aliam providentiæ partem, quæ est caput bonorum. Postquam enim dixit quæ in commune data sunt etiam infidelibus, nempe alimenta et imbres, dicit etiam quæ privatim fidelibus data sunt. Quænam autem ea sunt? Prope eos esse, hoc est, defendere, curam gerere, amplius eis providere, esse eis benevolum, benignum, et propitium, et bona eis magis revelare. « Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem » eorum exaudiet, et salvos faciet eos [2]. » Atqui dicit quispiam: « Volebat Paulus angelum Satanæ ab se recedere, hoc est, tentationes, afflictiones, insidias, et non id fecit. » Imo vero fecit. Postquam enim cognovit se petere minime conducibilia, ut rursus vellet et vehementer vellet, Dei opus erat. Et ideo dicebat: « Mihi placeo in infirmitatibus, » in afflictionibus, in persecutionibus [3]. » Si autem prius volebat contraria, volebat propter ignorantiam. Postquam autem Deum hoc velle didicit, ipse deinceps lubenter acquiescit. Neque enim alia est Dei voluntas, et alia eorum qui ipsum timent, et si ipsi quoque aliqua volunt ut homines, postea corriguntur. « Custodit Dominus omnes di-
» ligentes se, et omnes peccatores disperdet [4]. » Hæc quoque est non parva pars providentiæ, conservare, munire ac protegere, suam præbere providentiam. Peccatores autem dicit eos qui laborant morbo immedicabili, eos qui nolunt corrigi. Quod si etiam aliquos eorum, qui ipsum diligunt, sinit in mortem incidere, hæc quoque sunt partes custodientis: quod in Abel quoque accidit. Etsi enim eorum corpora interierint, animo tamen clariores evaserunt: recipient autem etiam corpora interitui non obnoxia. Postquam ergo dixit species ejus providentiæ, quantum

[1] Psal. CXLIV, 18. — [2] Ibid. 19. — [3] 2 Cor. XII, 10. — [4] Psal. CXLIV, 20.

ab eo dici poterant, communes, privatas, et quæ sunt Sanctorum, præcipue eorum qui vacillarunt, curam eorum qui jacent, providentiam, patientiam, peccatorum correctionem, Sanctorum custodiam, laude rursus concludit orationem, et universum orbem terræ vocat ad laudis communionem. « Laudationem Domini loquetur os meum, » et benedicat omnis caro nomini sancto ejus in sæculum, » et in sæculum sæculi [1]. » Vides quomodo ex bona affectione non eos solos vocat, qui beneficio afficiuntur, sed eos etiam qui puniuntur : nam hoc quoque est ejus providentiæ, non homines solum, sed etiam bruta, et elementa, et omnia insensilia ; omnia enim ejus bonitate plena sunt. Nec nos ergo intermittamus eum et verbis et factis assidue laudare, qui est adeo bonus, adeo benignus et clemens, et ubique suam extendit beneficentiam : ut et bona præsentia et futura consequamur gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO I

IN PSALMUM CXLV.

Lauda anima mea Dominum. Laudabo Dominum in vita mea. Psallam Deo meo quandiu fuero [2].

I. Ubi desiit, inde rursus incipit, nempe a laudatione. Hoc enim non parum expurgat animum. Laudem autem dicit, ut frequenter dico, quæ factis exhibetur : quod etiam

[1] Psal. CXLIV, 21. — [2] Id. CXLV, 2.

dicit Christus : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut » videant bona vestra opera, et glorificent Patrem vestrum » qui est in cœlis [1] : » et rursus Paulus : « Glorificate Deum » in corpore vestro, et in spiritu vestro [2] : » et quemadmodum dixit in præcedenti Psalmo, « Per singulos dies bene» dicam tibi [3], » ita hic etiam, « Psallam Deo meo, quandiu » fuero. » Deinde cum vellet rursus habere homines ejus laudis socios, incidit in narrationem ejus benignitatis et clementiæ, desiderio incensus et inflammatus, universum orbem terræ percurrens, omnes homines in suum chorum cogens. Hoc est enim maxima laus, maxima Dei gloria, quando multos requirit futuros ejus salutis participes. « Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus » non est salus [4]. » Alius, « Ei qui non potest servare. » Audiant hoc consilium et hanc admonitionem, qui suspiciunt humana subsidia fluxa et caduca. Quid est autem : « In » quibus non est salus? » Ne propria quidem salus est in eorum potestate, nec se possunt defendere. Si enim mors advenerit, jacebunt magis muti quam lapides. Hoc enim est quod infert dicens : « Exibit spiritus ejus, et revertetur » in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes » ejus [5]. » Alius, « Proposita ejus. » Quod autem dicit, est ejusmodi : « Qui seipsum non potest defendere, quomodo eripiet alios ? » Nihil est enim æque infirmum et imbecillum, ut ea spes. Id autem ostendit ipsa rerum natura. Et ideo Paulus de spe in Deum disserens, dicebat : « Spes autem » non confundit [6]. » At non ita se habent res humanæ; sed sunt umbra imbecilliores. Ne mihi enim dixeris : « Est princeps : » princeps enim non est quolibet homine plebeio superior : est enim perinde incertæ conditionis, atque adeo si quid dicendum est admirabile, propter hoc ipsum maxi-

[1] Matth. v, 16. — [2] 1 Cor. vi, 20. — [3] Psal. cxliv, 2. — [4] Id. cxlv, 2, 3. — [5] Ibid. 4. — [6] Rom. v, 5.

me non est fidendum, quod sit princeps : sunt enim summopere lubrici et periculosi hi principatus : et si nullus ei casus accidat, est ad iram proclivis, et potestate ad nequitiam abutitur, ut rationem non redditurus ei qui promissionem accepit : et si probus gratusque fuerit, eo facilior esse poterit ejus casus quam privatorum, quo est pluribus et majoribus insidiis obnoxius, et eo facilius capi et expugnari poterit, quo plures habet insidiatores. Quid enim sibi volunt corporis custodes? Quid vero multa præsidia? Quomodo ergo, qui in civitate, quæ bonis legibus et institutis regitur, non est de corpore securus, sed in ea versatur tanquam in mediis hostibus, cui tot ostenduntur certamina et pericula, alios servare poterit? Qui cum sit pax, gravius timet, quam ii qui in bello versantur, quomodo poterit alios in tuto collocare, et liberare a periculis? Multis certe, qui poterant per se secure vivere, hoc exitii causa fuit, quod talibus confiderint, et cum illi cecidissent, hi quoque una sunt deturbati. Aliis autem custodes fuere proditores. His tamen omnibus prætermissis, quoniam multi evaserunt, id ponit Propheta de quo dubitari non potest, nempe mortem. Etsi enim omnia tibi recte successerint, et si sit, inquit, benevolus, gratoque animo, et sit gratiam relaturus; vita in mediis promissis finita, te in vana spe dimisit, quod vita ad exequendum promissum non suffecerit. Quando ergo ne vita quidem ei sufficit ad implendum promissum, sed ante eventum vita ejus interrumpitur, ad imbecillum et invalidum confugis auxilium. An nescitis hoc multis accidisse, et cum cecidisset adjutor, defensore nudatos, ex eo fuisse magis dejectos? Quanquam quid dico eorum promissa evanescere et interire, cum ne ipse quidem eorum Dominus et auctor maneat? « Revertetur » enim, inquit, in terram suam. » Si ille autem periit, multo magis hæc quoque. Et ideo subjunxit : « Peribunt in die

» illa omnes cogitationes ejus. » Ostendens non solum promissa non esse effectum sortitura, sed eum etiam, qui promittit, periturum. Quid ergo deinceps facit? Postquam a spe humana abduxit, ostendit deinceps tutum portum, et arcem inexpugnabilem, et consulit. Hic est enim optimus modus suasionis, abducere ab imbecillis, et ad valida deducere ; quæ vana sunt destruere, et quæ vera, stabilire ; refellere quæ decipiunt, et quæ juvant ostendere. « Beatus » cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo » ipsius [1]. » Vidisti copiam consilii et adhortationis. Quando autem dicit beatitudinem, dicit omnia bona, et ostendit spei securitatem. Postquam ergo beatum dixit eum qui sperat in ipsum, dicit deinceps potentiam adjutoris, ostendens illum quidem esse hominem, hunc vero Deum : illum interire, hunc permanere : non eum autem solum, sed etiam ejus opera. Et ideo sic subjunxit : « Qui fecit cœlum et ter» ram, mare et omnia quæ in eis sunt [2]. »

II. Quod si ejus sunt opera perennia, multo magis ipse est et perennis et potens. Quod talis sit, ostendunt ea quæ ab eo facta sunt ejus vires. Quid tum autem si est et perennis, et potens, non vult autem? Multi enim stulti hæc dicunt. Sed vide quomodo hanc quoque aufert suspicionem. Cum enim dixisset : « Qui fecit cœlum et terram, » mare, et omnia quæ in eis sunt, » subjunxit. « Qui cus» todit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam pa» tientibus [3]. » Quod autem dicit, est ejusmodi : « Hoc est ejus munus, hoc est ei familiare, hoc est maxime Dei proprium, non despicere eos quibus fit injuria, non eos contemptim præterire, qui aut probri aut damni aliquid accipiunt ; manum præbere iis quibus tenduntur insidiæ, idque in perpetuum. Et ideo dixit : « In sæculum, » hoc significans : non hoc autem solum, sed id etiam quod deinceps

[1] Psal. CXLV, 5. — [2] Ibid. 6. — [3] Ibid. 7.

sequitur. « Qui dat escam esurientibus. Dominus solvit » compeditos, Dominus sapientes facit cæcos. » Alius, « Illu- » minat. Dominus erigit elisos. Dominus diligit justos. Do- » minus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet : » et viam peccatorum disperdet [1]. » Vidisti quomodo ostenderit ejus providentiam esse per omnia extensam, et ejus esse partes, expedire a calamitatibus, fami afferre remedium, liberare e vinculis. Sed hæc quidem possunt etiam aliqua ex parte homines : quæ autem deinceps sequuntur, non itidem. Quod enim in natura est mancum, corrigit : erigit lapsos; eos, qui virtute clari sunt, laudat; eos, qui patrocinio carent, servat, et eos, qui orbitatem ac viduitatem ægre ferunt, consolatur et recreat. Deinde quoniam dixit: « Diligit justos, » ostendit eum multis opem tulisse propter solam calamitatem. Quos enim nutrit, nutrit eo quod esuriant, quod quidem non est virtutis; et eos, qui vincti sunt, absolvit propter vincula. Sed neque hoc est virtutis, sed calamitatis. Quinetiam illuminat cæcos propter cæcitatem : neque vero recte factorum est hoc, verum calamitatis. Ita etiam elisum esse, advenam, pupillum, et viduam. Quod si eos adjuvat, qui sunt in calamitatibus, multo magis eos qui student virtuti. Cum ergo et possit et velit, et sint apud Deum omnia perpetua, ac virtutem suscipiat misereaturque propter calamitates, cur non dimittis eum qui perit, eum qui est imbecillus, qui est interitui et morti obnoxius, et confugis ad eum qui est fortis et inexpugnabilis, qui non exprobrat calamitates, sed eis affert remedium, qui omnia quæ vult potest? Considera autem extremum quam accurate dixerit. Non dixit enim : « Disperdet peccatores, » sed « Viam ipsorum, » hoc est, eorum actionem. Non enim aversatur naturam, sed odio habet vitium. « Regnavit Dominus » in sæcula, Deus tuus Sion, in generationem et generatio-

[1] Psal. CXLV, 7-9.

» nem [1]. » Quod autem regnet perpetuo, et in æternum permaneat, minime est dubitandum : sed et si hic non dederit remunerationem, eam servat ad majora. Ne ergo conturbemur in tentationibus, si non e vestigio sequatur solutio, sed Domino permittamus tempus solutionis : nec si quid boni fecerimus, statim petamus remunerationem, sed ejus voluntatem rursus itidem expectemus. Quando enim differt, remuneratur uberius et plenius, et in omnibus gratias agamus, et eum laudare pergamus. Ita enim et præsentem vitam agemus securissime, et consequemur bona ineffabilia, gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi : cui gloria et imperium cum principii experte ejus Patre et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO II

IN PSALMUM CXLV.

Habita in magnam hebdomadam, in qua docetur cur ea magna hebdomada appelletur : et in illud, Lauda anima mea Dominum [2]; *ac de custode carceris in Actis.*

I. Confecimus jejunii navigationem, et per Dei gratiam ad portum jam pervenimus; sed ne ideo negligenter agamus, quod ad portum appulerimus; imo ideo majorem curam adhibeamus, quia finem attigimus. Sic enim et gubernatores faciunt; quando navem onerariam frumento atque immani mercium mole onustam ad portus ostium induc-

[1] Psal. CXLV, 10. — [2] Id, CXLV, 1.

turi sunt, anxie et sollicite curant, ne, post tanta transmissa maria, in scopulum impingens oneraria, cum totis mercibus demergatur. Ita et nos metuere et sollicitos esse par est, ne sub finem mercede laborum excidamus. Ideoque major adhibenda diligentia est : ita quoque se gerunt cursores : cum enim vident se prope bravia accessisse, tunc magis cursum accelerant; sic et athletæ, post mille certamina et mille victorias, quando coronarum tempus instat, tunc acrius insurgunt, ac nervos intendunt. Eodem modo et nos jam faciamus. Quod enim gubernatoribus est portus, quod cursoribus bravia, quod athletis coronæ, idipsum nobis est præsens hebdomada, caput bonorum, et jam de coronis certatur. Ideoque magnam illam vocamus, non quod illius dies majores sint aliis omnibus, sunt enim alii longiores; neque quod sint numero plures, pares quippe sunt : sed quod in ea a Domino res præclare gestæ sint. In hac quippe hebdomada, quæ magna dicitur, diuturna diaboli tyrannis soluta est, mors extincta est, fortis ille vinctus est, ejusque vasa direpta sunt, peccatum sublatum, maledictum solutum, paradisus apertus est, cœlum pervium factum, homines Angelis commixti sunt, medius paries maceriæ sublatus est, velum subductum, Deus pacis in cœlum et in terram pacem attulit. Ideo magna hebdomada vocatur : ac quemadmodum illa caput est cæterarum hebdomadarum, ita hujus caput est sabbatum magnum : ac quod in corpore caput, hoc in hebdomada sabbatum. Quamobrem in illa multi studia intendunt, alii jejunium augent, alii vigilias sacras, alii largiorem eleemosynam erogant, bonorum operum studio, et pie vivendi accuratione, beneficii in nos a Deo collati magnitudinem testificantes. Quemadmodum enim, quando Lazarum suscitavit Dominus, occurrebant illi omnes Jerosolymitani, ac multitudine sua testificabantur quod ille mortuum suscitavisset : nam

adventantium sollicitudo indicium erat miraculi; ita et nunc studium circa illam magnam hebdomadam, magnitudinis præclare in illa gestorum est indicium et argumentum. Neque enim ex una civitate egredimur, qui Christo hodie occurrimus, neque ex Jerosolymis solum; sed ex toto orbe populosissimæ Ecclesiæ undique egrediuntur Jesu occurrentes, non ramos palmarum tenentes et quatientes, sed eleemosynam, humanitatem, virtutem, jejunium, lacrymas, preces, vigilias, totumque pietatis genus Domino Christo offerentes. Non nos solum hanc hebdomadam veneramur; sed imperatores orbis nostri nec perfunctorie ipsam honorant, justitium indicentes omnibus publica urbium negotia tractantibus, ut curis vacui, hos omnes dies spirituali cultu prosequantur. Ideoque fori januas clauserunt. Cessent, inquiunt, lites, jurgia, omnisque concertationis ac supplicii genus. Quiescant tantisper carnificum manus. Communia sunt Domini præclara gesta : fiat etiam a nobis servis aliquid boni. Neque illo solo studio et honore ipsam venerantur, sed et alio non minore. Imperatoriæ enim litteræ mittuntur, quibus edicitur ut in carcere detentorum vincula solvantur. Quemadmodum enim Dominus noster, cum in inferis esset, eos, qui a morte detinebantur, omnes solvit; ita et servi, quæ in sua potestate sunt afferentes, ac Domini benignitatem imitantes, a sensilibus vinculis solvunt, cum non possint a spiritualibus.

II. Hanc et nos hebdomadam veneramur, et egressus ego vobiscum vice palmarum doctrinæ verbum proferens, duo minuta deposui instar illius viduæ. Egressi sunt tunc illi ramos palmarum gestantes, et clamabant his verbis : « Hosanna in excelsis : Benedictus qui venit in nomine » Domini [1]. » Egrediamur et nos, ac pro ramis palmarum propositum florentis animi exhibentes clamemus, quemad-

[1] Matth. xxi, 9.

modum hodie succinuimus : « Lauda anima mea Dominum : » laudabo Dominum in vita [1], » et illud verbum et hoc pariter davidicum est; imo neque hoc neque illud est davidicum, sed utrumque divinæ gratiæ. Locutus quippe est Propheta, sed Prophetæ linguam excitavit Paracletus. Ideo inquit : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis [2]. » Quemadmodum calamus non a seipso scribit, sed virtute manus ipsum moventis; sic et lingua Prophetarum non a seipsa loquebatur, sed ex Dei gratia. At cur non dixit : « Lingua mea calamus scribæ, » tantum, sed, « Calamus scribæ velociter » scribentis ? » ut discas spiritualem esse sapientiam : ideo magna facilitas, ingens cursus. Homines siquidem, cum a seipsis loquuntur, componunt, deliberant, cunctantur, multum temporis absumunt. Illic vero, quia tanquam a fonte verba scaturiebant, nihilque aderat impedimenti, sed cursum linguæ vincebant sententiarum fluenta, ideo dicit : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » Manant inferius fluenta magna copia, inquit, idcirco multa celeritas. Non opus est nobis consideratione, non meditatione, non labore. Sed videamus quid dicat : « Lauda anima mea » Dominum. » Hæc et nos cum David psallamus hodie. Etsi enim ille corpore non adsit, sed adest spiritu. Quod autem Justi nobis adsint, et nobiscum psallant, audi quo pacto dicat Abraham ad divitem. Illo namque dicente : « Mitte Lazarum, ut fratres mei discentes ea quæ in inferno, » emendent sua gesta [3], » respondet illi, « Habent Moysen » et Prophetas [4]. » Atqui Moyses et Prophetæ jamdiu corpore mortui erant, sed per scripta sua illos habebant. Si enim posita filii aut amici inanimata imagine, ipsum adesse existimas, licet obierit, et per imaginem inanimatam ipsum tibi effingis; multo magis nos per divinas Scripturas, Sanc-

[1] Psal. CXLV, 1. — [2] Id. XLIV, 2. — [3] Luc. XVI, 24. — [4] Ibid, 29.

torum consortio fruimur, non corporum, sed animorum imagines habentes. Illorum quippe dicta, animarum ipsorum sunt imagines. Vis discere Sanctos illos vivere et adesse? Nemo mortuos testes advocat : sed Christus illos testes advocavit suæ Divinitatis, ac præ cæteris ipsum David, ut te doceret ipsum vivere. Judæis enim de se dubitantibus, dixit : « Quid vobis videtur de Christo? cujus » filius est? dicunt ei : David. Ille vero : Quomodo ergo Da» vid in Spiritu vocat eum, dicens : Dixit Dominus Domino » meo : Sede a dextris meis [1] ? » Vides quomodo vivat David? Nisi enim viveret, non vocavisset eum testem Divinitatis suæ. Nec dixit : « Quomodo David in Spiritu vocavit eum » Dominum; » sed « Vocat eum Dominum; » ut ostendat illum adhuc adesse, et per litteras loqui. Psallebat olim Psalmis, et nos hodie cum David. Ille citharam habuit ex nervis inanimatis : Ecclesia vero citharam habet ex nervis viventibus intensam. Linguæ nostræ sunt chordæ citharæ, quæ diversum sonum edunt, sed concordem pietatem. Nam mulieres, viri, senes, juvenes ætate quidem distincti sunt, sed hymnorum cantu non sunt distincti : cujusque enim vocem temperans Spiritus, unam in omnibus melodiam efficit, quemadmodum ipse David declaravit, omnem ætatem et utrumque sexum ad hunc concentum advocans : « Omnis spiritus laudet Dominum [2]. Lauda anima mea » Dominum. » Cur carnem reliquit? Cur corpus nullo modo alloquitur? Num animal in duo divisit? Nequaquam. Sed prius artificem excitat. Quod autem non sejunxerit corpus ab anima, audi quomodo alibi dicat : « Deus, Deus meus, » ad te de luce vigilo. Sitivit te anima mea, quam multi» pliciter tibi caro mea, in terra [3]. » Sed ostende mihi carnem ipsam ad hymnos advocari, ait ille : « Benedic anima » mea Domino, et omnia quæ intra me sunt nomini sancto

[1] Matth. XXII, 42-44. — [2] Psal. CL, 6. — [3] Id. LXII, 2.

» ejus [1]. » Vides etiam carnem concentus participem? Quid sibi vult illud : « Et omnia quæ intra me sunt nomini sancto » ejus? » nervi, inquit, ossa, venæ, arteriæ, et omnes internæ partes.

III. Quomodo possunt interiora nostra Deo benedicere, vocem non habent, os non habent, linguam non habent : anima quidem potest, interiora vero quomodo possint, cum nec vocem, nec os, nec linguam habeant, Deo benedicere? Quemadmodum « Cœli enarrant gloriam Dei [2]. » Quemadmodum enim cœli, non linguam, non os, non labia habent, sed aspectus pulchritudine obstupefacientes eos qui se contemplantur, ipso rei miraculo ad Opificem laudandum invitant ; sic et interiora nostra, si ea animo percurreris : si videris differentiam qualitatum, operationis, virtutis, concentus, efformationis, positionis, numeri, harmoniæ, illud propheticum pronuntiabis : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti [3]. Vides quomodo viscera, sine voce, sina lingua, Deum laudent? Cur ergo animam alloquitur? Ne lingua loquente, ipsa evagetur, quod sæpe in precando et hymnos cantando patimur, ut utrinque concentus sit. Cum enim inter orandum non audieris verba Dei, quomodo Deus audiet supplicationem tuam? Cum igitur dicit : « Lauda anima mea Dominum, » id significat, intus ex profundo cordis offerantur supplicationes : etenim Paulus ait : « Psallam spiritu, psallam et » mente [4]. » Musicus est quispiam optimus anima, artifex est : organum autem corpus, citharæ, tibiæ, et lyræ locum tenens. Alii igitur musici, non semper cum omnibus organis sunt ; sed modo illa sumunt, modo deponunt : non enim perpetuo et omni tempore melodiæ vacant : quapropter non semper organa tractant. Deus autem docere

[1] Psal. CII, 1. — [2] Id. XVIII, 2. — [3] Id. CIII, 24. — [4] 1 Cor. XIV, 15.

te volens, te eum semper debere et laudare et benedicere, artifici semper adjunctum instrumentum esse curavit. Quod enim semper laudare oporteat, audi quo pacto dicat Apostolus : « Sine intermissione orate, in omni gratias » agite [1]. » Quoniam igitur sine intermissione orandum est, sine intermissione instrumentum cum artifice est. « Lauda » anima mea Dominum. » Primo vox una id dicebat, nempe David; nunc vero quoniam mortuus est, innumeris linguis id loquitur, non nostris solum, sed etiam totius orbis. Vides-ne eum non mortuum esse, sed vivere? Quo pacto enim mortuus sit, qui tot linguas habet, et per tot ora loquitur? Magna plane res est laus : expurgat enim animam nostram, et multam nobis inserit religionem. Vis discere quanta sit erga Deum hymnorum vis? Hymnos canentes tres pueri, sic babylonicam fornacem restinxerunt; imo potius extinxerunt, sed quod longe mirabilius erat, flammam ardentem quasi lutum pedibus conculcabant. Hymnus iste in carcerem ingressus, vincula Pauli solvit, januas carceris aperuit, fundamenta concussit, terrore multo custodem carceris implevit. Nam media nocte, inquit, hymnos canebant Paulus et Silas [2]. Deinde vero quid factum est? Quid? novum plane quidpiam et inopinatum : vincula soluta sunt, vincti solutos alligarunt : atqui vinculorum natura est, ligatum firmiter stringere, et subditum tenere. Nunc vero custos carceris solutus ad pedes Pauli ligati venit. Vinculorum quidem sensilium natura est, vinctum detinere; vinculorum autem ob Christum tanta vis est, ut solutos vinctis subditos faciant. In custodiam interiorem ipsos conjecerat; et cum intus essent, exteriores portas aperuerunt. Pedes eorum ligno compediverat, et pedes eorum compediti aliorum manus solverunt. Deinde procubuit ante eum, inquit, custos carceris, metuens, tremens, gemens, anxius, lacry

[1] 1 Thess. v, 17, 18. — [2] Act. xvi, 25 et seqq.

mans. Quid actum est? Annon tu alligasti? annon tu in custodia tenuisti? Ecquid miraris, homo, si carcerem aperuit, quandoquidem potestatem accepit aperiendi cœlos? « Quæcumque ligaveritis, inquit, super terram, erunt li- » gata et in cœlis : et quæcumque solveritis super terram, » erunt soluta et in cœlis [1]. » Peccatorum vincula solvit; quid miraris si ferri vincula solvat? Dæmonum vincula solvit, animas ab illis vinctas liberavit, quid miraris si vinctorum catenas solvit? At vide duplex miraculum, solvit iterum et ligavit. Solvit enim vincula, ligavit autem cor illorum. Quod enim soluti essent ignorabant. Aperuit et clausit. Aperuit quidem carceris fores, clausit vero oculos cordis vinctorum, adeo ut non senserint januas esse apertas, ne libertate usi in fugam se darent. Vidisti ligantem et solventem, aperientem et claudentem?

IV. Ideo hæc noctu facta sunt, ut sine tumultu, et sine perturbatione res ageretur. Nihil enim per ostentationem vel per ambitionem faciebant Apostoli. Procubuit ante pedes ejus carceris custos. Quid igitur Paulus? Vidisti ejus miraculum? Vidisti ejus stupenda opera? Vide ejus sollicitudinem, vide humanitatem; « Exclamavit et dixit : Nihil » tibi facias mali : omnes enim hic sumus [2]. » Eum qui se acerbe ligaverat, non sivit acerbe mori, immemor scilicet injuriæ. « Omnes enim hic sumus, » inquit. Vide quam esset a fastu alienus. Non dixit : « Hæc stupenda ego feci, » sed quid? « Omnes enim hic sumus. » Cum vinctis se connumeravit Paulus. Ille vero cum videret, quod gestum erat miratus est, de miraculo obstupuit, gratias egit Deo. Dignus vere erat multa sollicitudine et humanitate carceris custos. Non existimavit ea, quæ acta fuerant, esse præstigias : cur non existimavit esse præstigias? Audierat eos hymnos canentes Deo. Præstigiator autem nunquam celebrat Deum.

[1] Matth. XVII, 18. — [2] Act. XVI, 28.

Multos præstigiatores exceperat, quandoquidem custos carceris erat. Sed eorum nullus unquam talem rem perpetraverat, non solverat vincula, non ostenderat tantam sollicitudinem. Paulus enim vinciri optabat, nec fugit, ut eum a morte liberaret. Insiliit cum gladio præ manibus et face : volebatque diabolus eum nece a pœnitentia avertere; sed sonora voce salutem ejus animæ prompte lucratus est Paulus. Non enim simpliciter clamavit, sed magna voce dicens : « Omnes hic sumus. » Admiratus est illius sollicitudinem carceris custos, procubuit ante vinctum solutus, et quid dicit? « Domini, quid me oportet facere, ut salvus fiam [1]? » Tu vinxisti, et tu in consilii inopia versaris? tu lignum firmavisti, et tu quæris pœnitentiæ et salutis modum? Vidisti fervorem? Vidisti sollicitudinem? Non distulit, sed quia metu solutus erat, non ideo solutus est erga beneficium; sed statim ad salutem accurrit animæ suæ. Nox erat, et media nox : non dixit : « Deliberemus, dies adveniat; » sed statim ad salutem cucurrit. « Magnus est hic vir, inquit, humanam transcendit naturam. Vidi illius miram potentiam, miratus sum humanitatem. Innumera a me passus mala, cum in extremis esset, me qui ligaveram in manus accipiens, cum necare posset, non modo nihil facit, sed cum me interficere, et gladium in jugulum adigere destinassem, me cohibuit. » Jure dicit : « Domini, quid me oportet facere, » ut salvus fiam? » Non enim miracula modo credentes ad Apostolos attrahebant, sed ante miracula vita. Ideo ait : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera » vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis » est [2]. » Vidisti fervorem custodis carceris? Vide Pauli fervorem : non distulit, non neglexit : sed in vinculis cum esset, et in ligneis compedibus, in plagis, statim eum mysteriis imbuit, et cum illo totam domum, ac post lavacrum

[1] Act. XVI, 30. — [2] Matth. V, 16.

spirituale, postque spiritualem mensam, carnalem (3) etiam ipsi apposuit. Verum qua de causa concussit carcerem? ut excitaret custodem carceris ad contemplationem actarum rerum. Solvit sensilia vincula vinctorum, ut solveret spiritualia vincula custodis carceris. Contrarium Christus fecit. Accessit ad eum homo paralyticus, duplici quadam paralysi affectus; aliam a peccatis, alteram a corpore. Primo paralysim peccatorum solvit, sic dicens : « Fili, remittuntur » tibi peccata [1]. » Deinde quia illi dubitabant, blasphemabant, dicebantque : « Nemo potest dimittere peccata, nisi » solus Deus [2], » volens ipsis ostendere se vere Deum esse, volens ipsos ex ore ipsorum judicare, ut dicere posset : « Ex ore tuo te judico [3]. » Tu dixisti, neminem posse dimittere peccata nisi solum Deum, ecce dimitto, inquit, peccata, et confitere Divinitatem meam. Ex tuo judicio calculum fero. Sed illic prior spiritualis, posterior sensilis; hic contra, primo sensilia vincula, deinde spiritualia sublata sunt. Vidisti-ne quanta sit vis hymnorum? quantum laus valeat? quantum precatio? Semper utique magna vis orationis. Quando autem cum jejunio emittitur precatio, potentiorem reddit animam. Nunc temperantia cogitationum magna apud nos est : nunc mens excitatur, supernaque omnia videt anima. Propterea semper Scriptura jejunio orationem adjunxit. Quomodo et quandonam? « Ne fraudetis invicem, inquit, nisi quid ex consensu; ut vacetis » jejunio et orationi [4]. » Rursumque alibi. « Hoc genus dæ» moniorum non egreditur, nisi in oratione et jejunio [5], » iterumque alibi : « Postquam orassent, inquit, et jejunas» sent, imposuerunt illis manus [6]. »

V. Vides-ne ubique cum jejunio orationem? Tunc enim jucundior et probatior a lyra emittitur melodia. Non sunt

[1] Matth. IX, 2. — [2] Marc. II, 7. — [3] Luc. XIX, 22. — [4] I Cor. VII, 5. — [5] Matth. XVII, 20. — [6] Act. XIII, 3.

chordæ humidæ ebrietatis excessu solutæ, sed viget cogitatio, excitata est mens, vigil anima. Sic accedere ad Deum, et eum alloqui oportet solum cum solo. Nam si quando amicis rem necessariam aliquam dicere opus est, seorsim abstractos alloquimur; quanto magis erga Deum hoc præstandum est, ingressos scilicet in cubiculum cum multa quiete : et prorsus omnia consequemur, si utilia petamus. Etenim ingens bonum est oratio, quando cum grata et vigile anima emittitur Quomodo autem grata fuerit? si nos ita instituamus, ut non modo cum accipimus, sed etiam quando non auditi discedimus, gratias agamus Deo. Nam aliquando concedit Deus, aliquando minime. Utrumque autem utiliter agit; ita ut sive acceperis, sive non, etiam in non accipiendo accipias; sive voti compos sis, sive non, voti tamen compos fias. Est enim aliquando utilius non consequi quod petimus, quam consequi. Nam nisi nobis utile sæpe esset non accipere, semper ipse daret : non esse autem voti compotem utiliter, illud est esse voti compotem. Ideoque differt sæpe petita concedere, non ut nobis moras afferat, sed ut procrastinatione doni ad assiduam et perennem supplicationem sapienter inducat. Quia enim sæpe postquam accepimus ea quæ petiimus, precandi curam ponimus, ut nostram in precationibus vigilantiam adaugeat, donum differt. Sic et prolis amantes patres faciunt, qui segnitiei deditos pueros suos, qui ad pueriles lusus accurrunt, sæpe maximi doni pollicitatione apud se retinent. Ideoque aliquando differunt; aliquando penitus non dant. Accidit enim nonnunquam ut noxia petamus. Qui vero quæ nobis utilia sunt magis quam nos cognovit Deus, non annuit orationibus nostris, id quod in nostram vertit utilitatem, etiam nobis ignorantibus, procurans. Et quid mirum, si nos non audiamur, quando illud etiam Paulo accidit? Etenim ipse sæpe cum petiisset, voti compos fa-

tus non est : ac non modo non mœrore affectus est, sed etiam gratias Deo retulit. « Propter quod, inquit, ter Do- » minum rogavi [1] : » Illud vero, « Ter, » sæpe significat. Quod si Paulus, postquam sæpe petierat, non impetravit; multo magis nobis perseverandum est. Sed videamus, quia postquam sæpe petierat non accepit, quomodo affectus erat, quod voti compos factus non esset. Non modo non doluit, sed etiam gloriabatur, quod non accepisset. Cum dixisset enim : « Propter quod ter Dominum rogavi, et dixit mihi : » Sufficit tibi gratia mea : nam virtus mea in infirmitate » perficitur [2]; » sic pergit : « Libenter igitur gloriabor in in- » firmitatibus meis [3]. »

VI. Vidisti-ne gratum famuli animum? petiit ab infirmitatibus liberari, et non annuit Deus : ac non modo non doluit Paulus, sed etiam gloriatur in infirmitate. Eodem quoque modo et nos animas nostras disponamus, sive dederit Deus, sive non dederit ea quæ petimus, pro utroque gratias agamus Deo. Utrumque enim ad nostram utilitatem facit. Si dandi potestatem habet, igitur habet et dandi quando vult, et quod vult, atque etiam non dandi. Tu non nosti ea quæ tibi prosunt, ut ille clare novit. Sæpe postulas noxia et damnosa. Ille vero salutem tuam magis quam tu curans, non attendit petitioni; sed etiam ante quam preceris, quid tibi conducat ubique prospicit. Si enim carnales patres puellis suis petentibus non omnia largiuntur; non quod illos despiciant, sed quia maximam eorum curam gerunt; multo magis Deus, qui plus amat, et plus quam omnes quid sit utile novit, idipsum præstat. Precibus ergo vacemus assidue, non die solum, sed etiam noctu. Audi enim quid dicat ipse Propheta : « Media nocte surgebam » ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ [4]. » Rex tot detentus curis, populorum, urbium, gentium imperio

[1] 2 Cor. XII, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid. — [4] Psal. CXVIII, 62.

potitus, pacem curans, bellis perfunctus, negotiorum immensam molem sibi astantem semper videns, qui ne tantillum quidem respirare poterat, non modo dies, sed etiam noctes orationibus insumebat. Quod si rex, qui in tantis deliciis vivebat, tot affectus curis, tot negotiis circumstantibus, ne noctu quidem quiescebat, sed diligentius quam ipsi monachi in montibus degentes, preces assidue fundebat : quam, quæso, veniam nos consequemur, qui in multa libertate vivimus, ac privatam negotiisque vacuam vitam elegimus, quique non modo tota nocte somno obruimur, sed ne in die quidem cum debita vigilantia consuetas orationes persolvimus? Magnum telum oratio : magnus ornatus precatio, tutela, portus, thesaurus bonorum, ac divitiæ quæ abripi nequeant. Quando homines precamur, sumptu pecuniarum opus habemus, adulatione servili, multis circuitionibus et negotiationibus. Sæpe enim non ipsos dominos recta adire, ab iisque gratiam petere licet; sed necesse est prius ministros et dispensatores, curatoresque illorum, pecuniis, verbis, omnique modo delinire, ut illorum opera postulata recipias. Apud Deum autem non ita res se habet : neque tam facile ab aliis rogatus, quam a nobis ipsis, gratiam concedit. Et hic quidem, tam eum qui accipit, quam eum qui non accipit lucrari contingit : apud homines autem in utroque plerumque lædimur. Quoniam igitur majus lucrum et major facilitas adest iis qui ad Deum accedunt; ne orationem despiciamus. Tunc enim tibi magis conciliabitur, tunc magis petita concedet, cum tu per teipsum rogaveris, cum puram adhibueris mentem, cum vigilem rationem, cum non perfunctorie oraveris, quod agunt multi, quorum lingua orationis verba profert, mens autem sæpe in domo, in foro, in viis pervagatur. Hoc vero totum est diaboli machinamentum. Quia enim novit nos illo tempore posse veniam peccatorum consequi, volens

nobis orationis portum obstruere, illo tempore insurgit, mentem a verbis depellens et amovens, ut damnum potius quam lucrum referentes abeamus. Hæc itaque cum scias, homo, cum ad Deum accesseris, cogita ad quem accedas. Sufficitque tibi ad vigilantiam, fides ejus a quo gratiam expectas. Respice in cœlum, et cogita quem alloquaris. Si enim quis hominem alloquens, humanis honoribus tantillum sublimem, etiamsi omnium negligentissimus sit, omnino tamen seipsum excitat, et mentem vigilare jubet; multo magis si cogitemus nos cum Angelorum domino colloqui, hinc idoneum attentionis argumentum sumemus. Quod si et alia methodus aperienda sit, qua poterimus hanc segnitiem depellere, hoc dixerim : sæpe completa oratione, nec auditis iis quæ dicebamus, discessimus : si ergo illud cogitemus, statim orationem resumamus; si illud ipsum iterum contingat, etiam ter et quater ipsam repetamus, neque prius ab oratione discedamus, donec illam totam vigili mente protulerimus. Si hoc senserit diabolus, nempe nos non prius discedere, quam illam studiose et vigili animo protulerimus, ab insidiis demum abscedet, sciens sibi nihil amplius per insidias suas profuturum, quam quod nos cogat sæpe eamdem orationem repetere. Multa, dilecti, quotidie vulnera accipimus, a domesticis, ab extraneis, in foro, domi, a publicis negotiis, a privatis, a vicinis, ab amicis. Omnibus illis vulneribus remedia adhibeamus orationis tempore. Potest enim Deus, si vigili mente, ardenti animo, ferventique conscientia accesserimus, et veniam petierimus, omnium nobis delictorum veniam concedere, quam utinam omnes consequamur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLVI.

Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus[1].

I. Superius quidem in centesimo quadragesimo quarto Psalmo dixit : « Magnus Dominus et laudabilis valde[2], » et multa illic de gloria disseruit : hic autem ostendit ipsum etiam laudare bonum esse, et Psalmum esse causam bonorum innumerabilium. Mentem enim a terra abducit, animumque erigit et in altum evehit, levesque et sublimes efficit. Et ideo dicit Paulus : « Canentes et psallentes in » cordibus vestris Domino[3]. Deo nostro jucunda sit lau» datio[4]. » Alius, « Alleluia, quoniam bonum est canticum » Deo. » Quid est, « Deo nostro jucunda sit laudatio? » Sit, inquit, accepta. Non satis est enim tantummodo canere, ut sit Deo jucunda laudatio, sed opus est et vita, et precatione et accurata attentione canentis. Mihi autem videtur hic Psalmus esse reversionis. Ostendit autem id per hoc quod subjungit, dicens : « Ædificans Jerusalem Dominus, » dispersiones Israël congregabit[5]. » Etsi enim eos dimisit Cyrus, non ex illius sententia, sed ex Dei ope totum hoc profectum est. Alius autem interpres, pro eo quod est, « Ædificans, ædificabit. » Dispersiones vero, « Expulsos. » Quanam de causa? Quoniam non omnes simul reducti sunt, sed post reversionem paulatim coacti sunt. « Qui sanat

[1] Psal. CXLVI, 1. — [2] Id. CXLIV, 3. — [3] Ephes. V, 19. — [4] Psal. CXLVI, 1. — [5] Ibid. 2.

» contritos corde, et alligat contritiones eorum[1]. » Alius, « Confracta ipsorum. » Cum non haberet ex vita sua fiduciam, adducit rursus calamitatem, et Dei consuetudinem. Est enim ejus munus, et hoc ejus proprium, eos, qui sunt dejecti et afflicti, consolari : quemadmodum quando dicit Paulus : « Qui vivificat mortuos[2]. » Et rursus : « Qui vocat » quæ non sunt, tanquam quæ sunt[3] : » dicens proprium ejus munus : ita hic etiam, « Qui sanat contritos corde, » dicit, ostendens, etiamsi indigni simus, quoniam opus ejus sumus, eum facturam suam non relicturum, a sua consuetudine non recessurum. Ita etiam Paulus, « Sed qui » consolatur humiles, nos consolatus est[4]. » Et rursus : « Qui » dat iis, qui sunt pusillo animo, patientiam. » Quinetiam hic ipse quoque Propheta alibi, « Cor contritum et humi- » liatum Deus non despiciet[5]. » Quando volueris consolationem assequi, redde teipsum humilem, animum tuum contere. Hoc ergo dixit de ejus voluntate, benignitate, et clementia; ejus scilicet esse munus, illos consolari qui sunt in calamitatibus. Quod autem sequitur, de potentia. « Qui numerat multitudinem stellarum[6]. » Hoc est, qui novit. Quoniam enim agebatur de dispersa multitudine, et quæ tunc nusquam apparebat, jure hoc exemplum in medium adduxit, per hoc ostendens eum posse vel dispersos cogere. Contritos enim solet erigere et consolari, et innumerabilem astrorum multitudinem novit apprime : ergo nos quoque, quos pollicitus est eis futuros æquales, plenissime reducet. « Et omnibus eis nomina vocans. » Alius, « Omnibus nomina vocans. » Alius, « Omnibus eos nomina- » tim vocabit. » Existimo hoc dictum esse de Israëlitis, et idem dicere Prophetam, quod Esaïas quoque postea. « Ne » timeas Israël, ex speculis terræ vocavi te, et dixi : Filius

[1] Psal. CXLVI. 3. — [2] Rom. IV, 17. — [3] Ibid. — [4] 2 Cor. VII, 6. — [5] Psal. L, 19. — [6] Id. CXLVI, 4.

» meus es [1]. » Quid est, « Omnes eos nominatim vocabit ? » Nullus, inquit, eorum peribit, sed quemadmodum qui nominatim vocant : ita etiam ipse omnes perfecte reducet. « Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus [2]. » Quoniam rem dixit maximam, se tot hominum millia, per universum orbem terræ dispersa, esse congregaturum, deinceps disserit de ejus potentia, Judæos, qui valde conturbabantur, ut crederent, inducens. « Et sapientiæ ejus non est nume» rus [3]. » Ne quære ergo quomodo et qua ratione : est enim ejus magnitudo infinita. Quocirca dixit etiam : « Magnitu» dinis ejus non est finis [4]. » Sed quemadmodum infinita est magnitudo, ita etiam sapientia. Et ideo cum dixisset : « Mag» nus Dominus noster, » subjunxit : « Et sapientiæ ejus non » est numerus. » Quinetiam admirabilis est ejus scientia, et ideo dicebat : « Mirabilis facta est scientia tua ex me. » Confortata est, non potero ad eam [5]. » Et sunt ejus judicia rursus inscrutabilia : et ideo dicebat : « Judicia tua abyssus » multa [6]. »

II. Cum sit ergo magnus, potens, et sapiens, ne nimis curiose inquiras quomodo hæc erunt. « Suscipiens mansue» tos Dominus, humilians autem peccatores usque ad ter» ram [7]. » Ne enim dicerent aliqui insipientes : « Quid ad nos, si perfecte novit astra omnia ? » dicit etiam curam quam gerit hominum. Non dixit autem : « Opem ferens mansuetis Dominus : » sed quod est multo majus, « Suscipiens : » tanquam de amanti patre loquens. Quid est autem, « Susci» piens ? » Recreans, ferens, bajulans. Vidisti rursus perfectam in utroque ejus potentiam ? nempe in extollendis humilibus, et in dejiciendis deprimendisque arrogantibus. Non solum autem humiliat, sed etiam summopere humiliat. Hoc enim sibi vult illud, « Usque ad terram. Præcinite

[1] Isaï. XLI, 9. — [2] Psal. CXLVI, 5. — [3] Ibid. — [4] Id. CXLIV, 3. — [5] Id. CXXXVIII, 5. — [6] Id. XXXV, 6. — [7] Id. CXLVI, 6.

» Domino in confessione [1]. » Alius, « Enumerate. » Postquam igitur dixit præclara ejus facta, rursus eos ad hymnum vocat dicens : « Præcinite Domino in confessione. » Hoc est, in gratiarum actione, cum magno studio ac diligentia. « Psallite Deo nostro in cithara [2]. » Alius, « Per lyram. Qui » operit cœlum nubibus, et parat terræ pluviam [3]. » Ne quis autem plane sensus expers dicat : « Et quid ad me cœlestia? » subjunxit statim id quod opus est hominibus, ostendens, per id quod subjungit, cur cœlum operiat nubibus. « Propter te, inquit, ut tibi paret pluviam. Pluvia autem propter te, ut tibi fœnum producat. » Vide autem sapientiam, dicit bona generalia quæ dedit omnibus, ex redundanti copia ora eorum obstruens. Si enim infidelibus fuit adeo munificus, ut nubes cogeret, et pluviam moveret, et terram excitaret, multo magis vobis, qui appellati estis populus ejus peculiaris. « Qui producit in montibus fœnum » et herbam servituti hominum [4]. » Vide providentiæ amplitudinem, quando non solum in agris et cultis prædiis, sed etiam in montibus lautam dat mensam, nempe alimentum jumentorum, quæ ad hominibus serviendum facta sunt. Et ideo subjungit, « Qui dat jumentis escam ipsorum, et » pullis corvorum invocantibus eum [5]. » Aliam rursus dicit munificentiam, ut qui non solum jumentis, quæ serviunt hominibus, dat escam ipsorum, sed etiam aliis brutis. « Et » pullis enim, inquit, corvorum invocantibus eum. » Si autem brutis et brutis agrestibus, et quæ hominibus minime inserviunt, tanta adhibetur providentia : quanto magis hominibus, et hominibus qui eum hymnis et laudibus celebrant, quos etiam propterea vocavit populum peculiarem, et sui portionem? Deinde quoniam erant imbecilli, et inermes, et nudati omnibus, ne ex eo conturbarentur, vide quomodo hanc quoque eorum corrigit imbecillitatem, di-

[1] Psal. CXLVI, 7. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 9.

cens : « Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque » in tibiis viri beneplacitum est ei. Beneplacitum est Do» mino super timentes eum, et in eis qui sperant super mi» sericordia ejus [1]. » Alius, « Qui expectant misericordiam » ejus. » Si hæc, inquit, habeatis, metum scilicet, et perfectam in eum spem, attrahetis ejus benevolentiam : et cum attraxeritis, iis qui equos et arma habent, eritis potentiores. Unum est ergo quod quæritur, ut non ægre feratis, neque perturbemini, sed expectetis ejus misericordiam : in hoc enim spes maxime consistit ; ut etsi non statim acceperimus, minime desperemus, nec animum abjiciamus. Recte autem dixit : « In misericordia ejus. » Neque enim habebant in factis suis fiduciam. Sed tamen, inquit, etsi vos facta destituerint, speretis autem in ejus misericordia, assequemini providentiam et ejus auxilium : quæ detur nobis omnibus consequi gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et potentia, in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLVII.

Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion .

I. Non ad civitatem, sed ad eos qui in illa habitant, dirigit orationem, quod per totum librum facit, hoc quoque hic faciens. Assidue autem hortatur et consulit ut gratiarum actionem Deo pro beneficiis offerant, et neque

[1] Psal. CXLVI, 10, 11. — [2] Id. CXLVII, 12.

in ædificiis, nec in validis propugnaculis, sed in ejus providentia fiduciam habeant. Hoc veluti prius jacto fundamento, subjungit, et dicit : « Quoniam confortavit seras » portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te[1]. » Quid est, « Seras confortavit ? » In tuto, inquit, te collocavit, fecit inexpugnabilem. « Benedixit filiis tuis, » hoc est, auxit in magnam multitudinem. Hoc unum est genus beneficii : alterum vero est illud, « In te. » Hoc est autem quod dicit : « Non divisos, nec dispersos, sed in te congregatos auxit multitudine. » Deinde aliud quoque ostendens providentiæ genus dicit : « Qui ponit fines tuos pacem[2]. » Fieri enim potest ut et in tuto sint, et multi sint, et tamen bello vexentur : sed ab his quoque insidiis ostendit eos esse liberos, cum sic dixit, et indicavit non solum civitatem esse liberam ab insidiatoribus, sed ipsos etiam fines. Vidisti quot beneficia recenset ? Primum quidem, et quod est omnium maximum, quod dixerit : « Deum tuum. » Per hoc enim verbum dicit hæc omnia, « Te effecit familiarem, te suum fecit hæredem, cum sit communis omnium Dominus, est præcipue tuus : quod quidem est primum caput bonorum. » Secundum autem, civitatem in tuto collocavit. Tertium, eos multiplicavit. Quartum, a bellis et tumultibus liberavit non solum civitatem, sed etiam universam gentem : atque non uno tantum, aut altero, aut tertio tempore hoc fecit, sed id fecit perpetuo. Non dicit enim : « Qui posuit, » sed « Qui ponit. » Quod si bella quandoque evenerunt, non quod ipse eos relinqueret, sed quod ipsi resilirent, id factum est. Hoc enim fuit perpetuum ejus opus, munire, in tuto collocare ; ut ab omni bello et tumultu liberi essent præstare. Deinde aliud quoque una cum hoc dicit beneficium, nempe magnam annuam fertilitatem, et bonum fructuum proventum, rursus hic ipsos docens non terræ nec aëris naturæ,

[1] Psal. CXLVII, 13. — [2] Ibid. 14.

sed ejus providentiæ omnia ascribere. Quam providentiam? Eam quam subjunxit dicens : « Et adipe frumenti satiat » te [1]?» Vide, non dixit absolute : «Frumentum,» sed, « Adipe » frumenti, » magnam ostendens prosperitatem. Adeps enim frumenti, fructus florem et id quod est opimum significat. Talia sunt enim Dei dona, proba et florentia. Optimo ergo frumento eos hic dicit liberalissime expleri. Hoc enim significans non dixit : «Qui dat,» sed «Qui te satiat. «Qui emittit » eloquium suum terræ [2]. » Quod facere consuevit, ut a privatis ad communia, et a communibus rursus ad privata transferat orationem, hoc hic quoque facit. Postquam enim dixit : « Lauda Deum tuum, » ne quis insipiens existimaret eum esse Deum tantum Judæorum, ostendit quomodo sit universæ terræ communis Deus, et per totum orbem terræ extensa sit ejus providentia, a privatis ad id quod est commune deducens orationem, et ad generalem providentiam. Et ideo cum dixisset : « Qui emittit eloquium suum terræ,» subjunxit : «Velociter currit sermo ejus [3]. » Hoc autem dixit, ostendens eum non solum nostræ regionis, sed universi orbis terrarum curam gerere. Eloquium autem hic dicit jussum, operationem qua providet et prospicit. Deinde quam sit facilis, et quam in promptu ostendens non nomine solum sermonis, sed etiam appellatione cursus id significavit : et ne hoc quidem satis esse duxit, sed etiam adjecit, «Velociter.» Quod autem dicit, est ejusmodi, «Quodcumque jusserit, fit cum maxima celeritate. Per universum enim orbem terræ imperat. » Quid autem imperat? Ea quæ nostram vitam continent, quæ spectant ad aëris administrationem, temporumque mutationem et vicissitudinem. Et ideo subjungit dicens : « Qui dat nivem sicut lanam : nebu» lam sicut cinerem spargit [4]. » Hoc alius quidam interpres dicit : « Rorem concretum. » Hebræus autem « Chephor

[1] Psal. CXLVII, 14. — [2] Ibid. 15. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 16.

» Chaepher. Mittit crystallum suam sicut buccellas : ante » faciem frigoris ejus quis sustinebit[1] ?» Alius autem, « In » faciem æstus ejus quis subsistet ? Emittet verbum suum, » et liquefaciet ea, flabit Spiritus ejus, et fluent aquæ[2]. » Hic mihi exponit inexpugnabilem et infinitam ejus potentiam, quod eas, quæ non sunt, producat substantias, et eas, quæ factæ sunt, transmutet, et ad id quod vult transformet.

II. Quod quidem alius quoque Propheta significans dicebat : « Qui omnia facit, et ea transformat[3].» Etsi enim immobilibus naturæ terminis alligata sint, quando tamen ei visum fuerit, solvuntur hi termini. Ei enim omnia locum dant et concedunt. Aliquando quidem eas mutat substantias, aliquando vero manentes mutat in aliam operationem, et eam quidem, quæ est ei attributa, sinit quiescere, aliam vero inducit contrariam. Quod quidem fecit in fornace. Ignis enim erat, et non urebat : sed qui in eum injecti fuerant, sentiebant rorem longe jucundissimum. Mare erat cum Judæi trajicerent, et aquæ non obruebant, sed solidius quam in petra transibant : sub Dathan et Abiron terra erat , eorum tamen corpora non sustinuit , sed facilius quam mare obruit. Virga Aaron erat lignum aridum, et fructum quam ea, quæ in terra plantata erant, pulchriorem protulit. Balaami erat asina animal omnium hebetissimum, nec minus bene se defendit apud eum qui ipsum pulsabat, quam homo ratione præditus. Cum in lacum conjectus est Daniel, erant leones, et ostenderunt ovium mansuetudinem : non ipsorum quidem deleta natura, sed mutata eorum operatione. Multa alia possunt videri miracula, etiam in creaturis. Ne ergo quoniam fit singulis annis, et sub aspectum nostrum cadit, id parvum esse miraculum existimes. Considera enim quantum sit, nunc quidem videri

[1] Psal. CXLVII, 17. — [2] Ibid. 18. — [3] Amos V, 8.

nivem, nunc vero aquam, et brevi momento temporis tantas fieri mutationes. Ne quis enim minus sapiens, naturali elementorum operatione hæc fieri, et ea absolute illorum causas esse putaret, sed sciret quisnam sit qui imperat, ad jussum ejus totam de his rebus deducit orationem, et dicit : « Emittet verbum suum, et liquefaciet ea. » Hoc est, jussum : non enim vis ventorum hoc facit præcipue, sed Deus qui fecit ventos. Orationem autem deduxit ad elementa, et ad mutationes quæ sunt in elementis, persuadens crasso et vix ullo sensu prædito Judæo, ex iis quæ fiunt singulis annis, nosse Dei potentiam, et facile ei esse res ejus, ut vult administrare, et a contrariis in contrarias mutare. Quemadmodum enim si fuerit tempestas et glacies intolerabilis, facile est illi invecta tranquillitate omnia dissolvere : ita etiam eos qui in captivitatem abducti fuerant, et bellis vexati erant, facile ei ad pacem et ad suam patriam reducere, et restituere priori prosperitati. Non hoc solum autem significat, sed etiam aliud latenter innuit. Quidnam? Quemadmodum hæc, licet molestiam afferant, sæpe fiunt utiliter : ita etiam quæ eis evenerunt, ipsis fuerunt utilia, et multum commodi attulerunt. Ne esset autem eis amplius molestus, ad placidiorem rursus traduxit mutationem. Quid hæc autem sibi volunt exempla? Non dixit enim solummodo, « Qui dat nivem, » sed adjunxit, « Tanquam lanam : » neque, « Qui nebulam spargit, » sed subjunxit, « Sicut cinerem : » neque, « Qui mittit crystallum, » sed adjecit, « Sicut buccellas. » Mihi videtur voluisse ex his significare quam sint ei omnia facilia et explicata. « Qui annuntiat verbum suum Jacob. » Alius, « Statuta. » Alius, « Jussa. Justitias et judicia sua Israël. Non fecit taliter » omni nationi. » Alius, « Similia. Et judicia sua non manifestavit eis [1]. » Vide quomodo rursus a generalibus transit

[1] Psal. CXLVII, 19, 20.

ad singularia, et quæ erant Judæorum præcipua, volens eos ad majus studium excitare. Atque in principio quidem Psalmi disseruit de sensilibus, et quæ prosunt corpori, nempe de securitate, de anni fertilitate, de pace : hic autem orationem ad altiora erigit, de lege quæ ei data est tractans, quod quidem est maximum genus beneficii, a vitio abducere, deducere ad virtutem, animum illustrare. Et ideo Moses hoc susquedeque versans dicebat : « Quis » est ut is populus ? gens magna, cui Deus est eis appropin» quans, ut Dominus Deus noster, in omnibus quibus eum » invocaverimus [1] ? » Et David rursus : « Faciens misericor» dias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus. » Notas fecit vias suas Mosi, filius Israël voluntates suas [2]. » Et Jeremias. « Hic est Deus noster, non reputabitur alius » præter ipsum. Invenit omnem viam scientiæ, et dedit eam » Jacob filio suo, et Israël dilecto suo [3]. » Sed dixerit fortasse quispiam : « Cum reliquis hominibus non significaverit, quomodo eos punit ? » Quod quidem eos puniat qui fuerunt ante legem, et eos qui peccant per universum orbem terræ, clarum est ex iis, quæ dicit Christus : « Regina Austri » surget, et condemnabit hanc generationem [4]. » Et rursus : « Viri Ninivitæ surgent, et condemnabunt hanc generatio» nem [5]. » Omnino enim ideo ita dictum est, quod illi quoque rationem redderent : et illi quidem laudarentur, hi vero punirentur. Si autem non fuerat eis ostensum quid sibi esset agendum, quomodo hos condemnaturi erant ? Quomodo autem rursus dixit : « Vindicabitur sanguis a san» guine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ [6] ? » Quomodo autem rursus, « Tolerabilius erit terræ Sodomorum » et Gomorrhæ [7] ? » Cum enim dixit : « Tolerabilius, » non perfectam liberationem, sed eos pro suis peccatis dare le-

[1] Deut. IV, 7. — [2] Psal. CII, 6, 7. — [3] Baruch. III, 36, 37. — [4] Matth. XII, 42. — [5] Ibid. 41. — [6] Id. XXIII, 35. — [7] Id. XI, 24.

vius supplicium significat. Quod si qui puniti sunt, tam graves rursus dant pœnas, quis ex aliis effugiet?

III. Videmus autem eos quoque qui pœnas dederunt in diluvio, et multos alios, et ipsum Caïn. Paulus quoque dicit hoc ipsum significans : « Revelatur ira Dei de cœlo » super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui » veritatem in injustitia detinent; propterea quod id quod » de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis, Deus » enim illis manifestavit. Invisibilia enim ejus a creatione » mundi operibus intellecta conspiciuntur, et æterna ejus » potentia et divinitas, ut sint ipsi inexcusabiles [1]. » Deinde de vita quoque verba faciens, ne hic quidem eos relinquit rationi reddendæ non obnoxios, ita dicens : « Qui cum » justitiam Dei cognovissent, quod qui talia agunt, digni » morte sunt : non solum ea faciunt, sed etiam facien- » tibus consentiunt [2]. Existimas autem hoc, o homo, qui » judicas eos, qui talia faciunt, et facis ea, quod tu Dei » judicium effugies? An divitias benignitatis ejus, patientiæ, » et longanimitatis contemnis, nesciens quod benignitas » Dei te ad pœnitentiam adducit? Secundum duritiam au- » tem tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die » iræ et revelationis et justi judicii Dei, qui reddet uni- » cuique secundum opera sua, iis quidem qui secundum » patientiam boni operis, gloriam et honorem, et incor- » ruptionem quærunt, vitam æternam : iis vero qui ex » contentione veritati quidem non parent, parent autem » injustitiæ, ira et indignatio, afflictio et angustia super » omnem animam hominis operantis malum, Judæi pri- » mum, et Græci [3]. » Vides per hæc omnia, quomodo omnes, quotquot fuerunt homines, etiam ante legem, dant peccatorum pœnas : et quicumque virtutis curam gesserunt, et ab impietate recesserunt, fruuntur bonis?

[1] Rom. I, 18-20. — [2] Ibid. I, 32. — [3] Id. II, 3-9.

Quomodo ergo erit aut hoc aut illud, si quid esset agendum nesciebant? Sin autem sciebant, inquit, quid esset agendum, quomodo dicit : « Non fecit taliter omni na» tioni, et judicia sua non manifestavit eis? » Quid ergo sit quod scriptum est, et quid sibi velit significare? audi. Scriptam legem nulli alii dedit : naturalem enim intus habebant omnes, personantem quid sit bonum, quid secus. Cum enim hominem Deus fingeret, simul etiam hoc illi indidit incorruptum judicium : nempe uniuscujusque suum conscientiæ calculum. Judæis autem hoc procuravit eximium, ut quæ erant justa ac legitima, per scripta cognoscerent. Et ideo non dixit ipse : « Non fecit in omni gente, » sed : « Non fecit taliter. » Hoc est, « Non misit eis tabulas, non scripta, non Mosen legislatorem, non alia quæ fuerunt in monte Sina, sed Judæi soli peculiari quodam privilegio hæc omnia consecuti sunt. » Verum universa humana natura habuit sufficientem legem conscientiæ. Quæ quidem Paulus quoque significans dicebat. « Quando enim gentes legem » non habentes, natura quæ legis sunt, faciunt : ii legem » non habentes sibi ipsis sunt lex[1]. » Et ideo Judæi digni sunt majori condemnatione, quod cum una cum lege naturali scriptam quoque legem acceperint, tam scelerate et tam nefarie se gesserunt. Quamobrem magnum Dei beneficium eis negligentibus evadit occasio majoris condemnationis. Quod ad verba quidem scripta attinet, sufficiunt quæ dicta sunt. Si quis autem desiderat Psalmum quoque sumere anagogice, non recusabimus hac quoque via ingredi, non historiam labefactantes, absit; sed cum illa hæc quoque studiosis adjicientes, quoad ejus fieri poterit.

« Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. » Novit Paulus cœlestem Jerusalem, de qua dicit : « Quæ » sursum est autem Jerusalem, libera est, quæ est mater

[1] Rom. II, 14.

» nostra [1] : » quemadmodum Sion quoque novit Ecclesiam, quando dicit : « Non enim accessistis ad montem qui pal- » patur, qui incensus est igne, et turbine, et caligine, et » procella, sed accessistis ad Sion civitatem et ecclesiam » primogenitorum descriptorum in cœlis [2]. » Potest ergo de ea quoque dici anagogice illud : « Lauda Jerusalem Domi- » num, lauda Deum tuum Sion : quoniam confortavit seras » portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. » Eam enim muniit validius quam Jerusalem, non vectibus et portis, sed cruce circumseptam, et denuntiatione propriæ potestatis, per quam ubique ejus excitavit ambitum, cum dixit : « Portæ inferorum non prævalebunt adversus eam [3]. »

IV. In principio itaque imperatores, et reges omnes, et populi, et civitates, et dæmonum phalanges, et ipsa diaboli tyrannis, et alia innumera invaserunt Ecclesiam : illa tamen omnia fracta et dissoluta sunt et interierunt : ipsa autem crevit, et in tantam provecta est altitudinem, ut ipsos etiam cœlos superaverit. « Benedixit filiis tuis in te. » Quemodmodum cum dixisset in principio. « Crescite, et » multiplicamini et replete terram [4], » universam terram sermo pervasit : ita et postea, « Ite et docete omnes gentes [5], » et, « Prædicabitur Evangelium hoc in toto mundo [6] : » atque ipsos etiam fines orbis terræ brevi momento temporis jussus ejus occupavit. Quocirca ipse quoque dicebat : « Si granum » frumenti in terram cadens mortuum non fuerit, ipsum so- » lum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum af- » fert [7]. » Et rursus. « Quando exaltatus fuero, omnes traham » ad meipsum [8]. » Atque in principio quidem ex uno multi nati sunt, cum lege naturæ cresceret multitudo, et ideo res tardius processit : tempore autem Apostolorum, non lege

[1] Gal. IV, 26. — [2] Hebr. XII, 18 et 22, 23. — [3] Matth. XVI, 18.— [4] Gen. IX, 2. — [5] Matth. XXVIII, 19. — [6] Id. XXVI, 13. — [7] Joan. XII, 24, 25. — [8] Ibid. 32.

naturæ, sed gratia crescebat multitudo : et ideo uno statim die tria millia, deinde quinque millia, deinde innumerabiles, deinde universus orbis terræ per pulchram hanc regenerationem editi, aucti sunt, et multiplicati sunt, et quam acceperant benedictionem, factis ipsis ostenderunt. « Non » enim ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis [1], » sed ex Dei gratia nati sunt. « Qui posuit fines tuos pacem. » Hoc valde proprie dici potest de Ecclesia : nam quod est admirabilius, cum ea peteretur bello, pace fruebatur, et cum ei omnes ponerent insidias, in summa securitate maximam capiebat voluptatem. Et ideo dixit ipse : « Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis [2]. » Et adipe frumenti satiat te. » Potest hoc etiam aliter accipi in Ecclesia de alimento spiritali, quod nobis scilicet panem vitæ dederit. « Qui emittit eloquium suum terræ : » velociter curret sermo ejus. » Quisnam sermo, dic, quæso? Qui prolatus per Apostolos quavis penna levius omnia pervolabat. Quocirca David quoque alibi hoc significans dicit : « Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute » multa [3]. » Si quis autem insipiens dubitet, ex iis quæ fiunt in elementis sumat probationem, et discat quomodo nix simul et acervatim et repente advenit, et momento temporis totam terram operit, non longo temporis curriculo ejus faciem invadens, sed repente totam eam complens. Quoniam ergo erat Propheta, et consentaneum erat futura prædicentem, et per anagogen significantem hæc dicere, par fuit ut immoraretur in eo, quod dicebatur de elementis. Quod autem dicit, est ejusmodi : « Futurum est ut universa terra Dei verbo instruatur, idque cum maxima celeritate, et brevissimo tempore. » Deinde ne quis dubitaret, si Judæi, gens una, in quam tanto tempore tantum studii et diligentiæ collatum est, non fuit proba, quomodo ii

[1] Joan. I, 13. — [2] Id. XIV, 27. — [3] Psal. LXVII, 12.

qui universum orbem terræ habitant, poterunt brevi tempore componi, bonique et moderati effici, ad confirmandum id quod dicit, sumit exempla ex elementis, nivem nempe, nebulam, glaciem, quæ breviter fiunt uno momento temporis. Ne ergo ideo non credas : etsi enim mens eorum sit facile mutanda : at multi sunt qui resistunt? Sed ii quoque concedent, et locum dabunt. Si enim parum frigoris, cum vehementius fuerit, nemo ferre potest, sed omnes ei cedunt, et locum dant : multo magis ejus verbo et jussui cedent omnia, quæ adversantur. Potest enim mutare substantias, et quæ non sunt producere, et ad tantas vires provehere, ut hæc sint omnibus intolerabilia. « Qui annuntiat verbum suum Jacob, justitias et judicia » sua Israël. » Hic quoque non aberraveris, si Jacob spiritualem dixeris, et Israëlem, quem Paulus quoque novit dicens : « Pax vobis et super Israël Dei [1] : » cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLVIII.

Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli ejus [2].

I. Est [3] hoc Sanctis in more positum propter pium et gratum suum animum, ut cum Deo sint acturi gratias, accersant multos laudationis socios, et hortentur ut hoc

[1] Gal. VI, 16. — [2] Psal. CXLVIII, 1, 2. — [3] Vide D. Guillon, t. XI, pag. 327-332.

pulchrum munus secum obeant. Hoc etiam fecerunt tres pueri, qui, quando erant in fornace [1], omnem creaturam ad laudibus celebrandum, quod acceperant, beneficium, et hymnos Deo dicendos, invitarunt. Hoc ipsum facit hic quoque, utrumque mundum vocans supernum, et infernum, sensilem, et eum qui percipitur sola intelligentia. Hoc etiam facit Propheta Esaïas, ut quando dicit : « Lætentur » cœli, et exultet terra : quoniam misertus est Dominus » populi sui [2]. » Quinetiam hic ipse quoque, quando dicit : « In exitu Israël de Ægypto, domus Jacob de populo » barbaro : Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut » agni ovium [3]. » Et rursus alibi Esaïas : « Nubes pluant » justitiam [4]. » Ut qui enim soli non sufficiant ad Deum laudibus celebrandum, quoquo versus obeunt, ut omnes in dicendis hymnis socios accipiant. Hic autem hoc crebro facit, ut quando dicit : « Et adorent eum omnes Angeli » ejus [5]. » Et rursus, « Potentes virtute, facientes verbum » ejus [6]. » Porro aliud quoque ex his confirmat. Quodnam? Ne quis eorum, qui minus sunt rationis compotes, existimet esse duos opifices. Quoniam enim diversæ sunt creaturæ, et inter se substantiis differunt, hæc sensibilis, illa spiritualis; hæc visibilis, illa invisibilis; hæc quidem plena est corporibus, illa vero est incorporea : ne quis ex operum differentia diversos induceret opifices, unum constituit chorum, unum ex omnibus ei canticum offerens, et eumdem Deum dicens debere laudari a superna creatura et inferna : hinc quoque ostendens esse unum utriusque opificem. A supernis autem prius incipit, dicens : « Laudate » eum omnes Angeli ejus : Laudate eum omnes Virtutes » ejus [7]. » Alius : « Omnes exercitus ejus. » Dicens Cherubim, Seraphim, Dominationes, Principatus, Potestates.

[1] Dan. III. — [2] Isaï. XLIX, 13. — [3] Psal. CXIII, 1 et 4. — [4] Isaï. XLV, 8. — [5] Psal. XCVI, 8. — [6] Id. CII, 20. — [7] Id. CXLVIII, 2.

Hoc est animi valde incensi, hoc ardentis amoris, omnes excitare ad laudandum eum qui amatur; hoc animi, qui magnam assidue capit voluptatem in cogitatione de Deo, qui stupet et miratur ejus gloriam. « Laudate eum sol et » luna, laudate eum omnes stellæ et lumen. » Alius, « Stellæ » lucis. Laudate eum cœli cœlorum : et aquæ quæ super » cœlos sunt laudent nomen Domini. Quoniam ipse dixit, » et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt. Statuit ea in » sæculum, et in sæculun sæculi. » Alius, « Statuit eo ma- » nere perpetuo. Præceptum posuit et non præteribit [1]. » Quænam causa est, quod dum de cœlestibus potestatibus pauca dixerit, illinc celeriter resilierit, et cum ad ea, quæ videntur, orationem deduxerit, de illis prolixius disserit, omnia sigillatim persequens, quæ inferius sunt, et quæ superius? Quoniam ea erant manifestiora iis, qui audiebant, ut quæ videbantur, et posita erant ob oculos. Et ideo Moses quoque de opificio et creatione incipiens, cum de Supernis nihil nec magnum nec parvum dixisset, a cœlo et terra ducit exordium, et per solem, lunam, herbas, natantia, et quadrupedes transiens, in homine desinit. Cœlos autem cœlorum hic dicens non ostendit multitudinem, sed idem etiam dicit cœlum cœli. Hebræorum enim lingua cœlum consuevit cœli appellari, sicut etiam alibi dicit : « Cœlum cœli Domino : terram autem dedit filiis homi- » num [2]. Et aquæ quæ super cœlos sunt. » Audisti Mosen quoque dicentem ex aquis quidem eum has reliquisse inferius : illas vero statuisse sublimes super terga cœlestia, cum in medio abyssi firmamentum stabiliisset, et aquas manere super terga sivisset. Quomodo autem poterunt, dixerit quispiam, ea laudare, quæ neque vocem habent, nec linguam, nec animam, nec rationem, nec organum vocis, nec mentem? Quoniam duo sunt modi laudandi,

[1] Psal. CXLVIII, 3-6. — [2] Id CXIII, 16.

gloriaque et honore afficiendi : unus quidem per verba, alius vero per visum : his accedit etiam tertius, qui est per vitam et recte facta. Nam hominibus non solum loquentibus, sed etiam tacentibus, gloria Deo offertur : quemadmodum Christus quoque dicit : « Luceat lux vestra » coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glo» rificent Patrem vestrum qui est in cœlis [1]. » Et rursus, « Glorificantes me glorificabo [2]. » Est etiam quæ fit per linguam glorificatio, sicut etiam Moses glorificavit cum Maria, dicens : « Cantemus Domino : gloriose enim glo» rificatus est [3]. » Est etiam quæ fit per ipsam creaturam, ut hic ipse dicit : « Cœli enarrant gloriam Dei ; opera ma» nuum ejus annuntiat firmamentum [4]. » Ita hic etiam laudat eum creatura, pulchritudine, positione, magnitudine, natura, usu, ministerio, perseverantia, utilitate quæ ex ea proficiscitur. Quando ergo dicit : « Laudate Dominum, Angeli, Virtutes, cœli, luna, sol, stellæ, aqua quæ est super cœlos : » hoc dicit, unumquodque eorum quæ facta sunt, dignum esse sapientia Opificis, et esse plenum magno miraculo Quod quidem Moses breviter dixit in principio, « Et vidit Deus quæcumque fecit, et ecce valde bona [5] : » adeo bona, ut eum, qui fecit, gloria afficerent, et spectatorem ducerent ad eum laudandum qui erat fabricatus.

II. Hanc ergo dicit laudem, pulchritudinem eorum, quæ facta sunt, quæ ei, qui illa fecit, laudes et hymnos comparat. Quod Paulus quoque significat, dicens: « Invisibilia » enim ejus a creatione mundi operibus intellecta conspi» ciuntur, et æterna ejus potentia et divinitas [6]. » Quinetiam hic quoque Propheta, cum dixisset creaturas, et ex eorum quæ videntur aspectu, illorum pulchritudinem reliquisset discendam, magnitudinemque et eorum utilitatem,

[1] Matth. v, 16. — [2] 1 Reg. II, 30. — [3] Exod. xv, 1. — [4] Psal. XVIII, 2. — [5] Gen. I, 31. — [6] Rom. I, 20.

ipse aliam adducit causam, dicens : « Ipse dixit, et facta » sunt : ipse mandavit, et creata sunt. Statuit ea in sæcu» lum et in sæculum sæculi. Præceptum posuit, et non præ» teribit. Quod itaque sint quidem pulchra et admirabilia, vel ipse visus indicat. Quod autem habeant opificem, et nec casu sint, nec increata, potest quidem vel ex ipsa interpretatione perspici. Si quis autem dubitet, a me discat habere illa creatorem et opificem, et qui illis providet, earumque curam gerit. Duo enim hic ponit, vel potius tria, atque adeo si quis recte perpendat, etiam quatuor : quod id quod est fecerit, et ex iis quæ non erant fecerit, et facile fecerit, et a se facta regat et administret. Dicendo enim : « Dixit, » ostendit facilitatem : ut etiam Paulus significans, dicebat : « Qui vivificat mortuos, et vocat quæ non sunt, » tanquam quæ sunt [1], » nomine vocationis nobis facilitatem indicans. Quod autem quæ facta sunt regat et contineat, ipse Propheta rursus ostendit, subjungens : « Statuit ea in » æternum in sæculum sæculi. Præceptum posuit, et non » præteribit. » Vide quomodo hic quoque rursus ostenderit potestatem, auctoritatem, non solum quod statuerit, sed etiam quod præceptum dixerit, humanis dictionibus ejus operationem indicans. Sicut enim tibi dicere et præcipere est facile : ita Deo facere quæ non sunt, regere et continere : imo vero non ita habet, sed est longe facilius. Neque enim verbis potest explicari summa facilitas cum qua fecit omnia. Neque vero est solum admirabile quod regit et continet, nec quod termini naturæ stant fixi et immobiles, sed quod tempore adeo infinito. Considera quantum est ævi spatium, et eorum quæ sunt nihil est omnino confusum. Non mare terram inundavit, non sol ea quæ videntur exussit, non cœlum labefactum est, non noctis, nec diei termini confusi sunt, non temporum conversio-

[1] Rom. IV, 17.

nes, nec aliquid aliud ejusmodi, sed unumquodque eorum quæ sunt et superne et inferne stetit, diligentissime impositos sibi ab initio fines ad unguem servans. Postquam ergo dixit de supernis creaturis, et de iis quæ sunt in cœlo, descendit in terram. Quod autem fecit in supernis creaturis, ut inciperet quidem a supercœlestibus, descenderet autem ad cœlestia, hoc etiam hic facit, a cœlestibus ad terram transiliens. Quoniam enim sunt nonnulli qui dicunt ea quidem quæ sunt in cœlis, esse digna Dei opificio: quæ sunt autem in terris, reprehendunt, quoniam ibi sunt scorpii, leones, viperæ, dracones, et reliqua belluarum genera, et arbores infrugiferæ, eis veluti respondens, alia rursus ratione orationem aggreditur. Vide autem quid facit: bonis quæ sunt in confesso prætermissis, ovibus, bobus, quorum usum ostendit ipsa experientia, asinis, camelis, et quæcumque apta sunt nobis ad onera vehenda: in iis quæ videntur esse inutilia, versat orationem, dracones in medium adducens, partem maris innavigabilem, et quæ videntur afferre molestiam, ut ignem, grandinem, nivem, glaciem, deinde arbores infrugiferas, montes: deinde rursus latis campis relictis et aptis ad agriculturam, atque ad utilium mitiumque fructuum proventum, transit ad montes, colles, et loca deserta, et serpentum meminit: ut hæc sciamus apertius, ipsa verba audiamus. Postquam dixit: « Præ» ceptum posuit, et non præteribit, » subjunxit, « Laudate » Dominum de terra dracones et omnes abyssi. Ignis, grando » nix, glacies, spiritus procellarum quæ faciunt verbum » ejus. » Alius, » Ventus Typhonis. Montes et omnes colles, » ligna fructifera, et omnes cedri. Bestiæ, et universa pecora, » serpentes, et volucres pennatæ [1]. » Quanam ergo de causa tractat hoc modo orationem? Ex redundanti copia ostendens Dei providentiam. Si enim quæ videntur esse inutilia,

[1] Psal. CXLVIII, 7-10.

et generi hominum infesta, adeo sunt bona, adeo utilia, ut ipsa quoque laudem Deo offerant, et eum gloria honoreque afficiant propter suum opificium, cogita apud te qualia sunt alia, et si videtur, persequamur unumquodque eorum quæ dicta sunt : « Dracones, inquit, et omnes abyssi. » Dracones hic dicit cete : sicut etiam alibi quando dicit : « Draco hic quem formasti, ad illudendum ei [1]. » Multis autem in locis videri potest hoc animal ita vocari.

III. Et quomodo, inquiet quispiam, laudat hoc eum qui ipsum fecit? Quomodo autem non laudat? Quando enim videris magnitudinem, corporis compositionem, quam apertissime Scriptura narrat in Job [2] : quomodo non admiraberis Opificem, qui tantum animal produxit? Neque vero propter solam magnitudinem, sed etiam quod pars maris innavigabilis in quo ageret, ei attributa sit. Est autem jure mirandum quod proprios limites non transiliat, cum sit efferum ac sævum animal, et longe maximum, sed in suis degens locis se contineat, et non solum in terram non egrediatur, neque in locum habitabilem, sed ne in partem quidem maris quæ apta sit ad navigationem; non consumat genera piscium, sed intra suam regionem vitam degat. Nec hæc solum miranda sunt, sed abyssi etiam profunditas. Quod autem in animali, hoc etiam cerni potest in mari. Nam cum ventorum flatibus sit intolerabile, et tantam habeat aquarum copiam, non erumpit ex propriis terminis, non inundat terram vicinam, sed ipsum quoque est alligatum vinculis immobilibus, licet sit alioqui natura aquarum insolens. Cum autem tanta sit magnitudine, et a tantis spiritibus impellatur : considera quanti sit miraculi, nec per inconditam molem, nec per magnitudinem, nec per vim intolerabilem suo loco excedere, sed in tanta perturbatione ordinem et modum pulchre servare. Hæc ergo apud te re-

[1] Psal. CIII, 26. — [2] Job. XL, 21 et seqq.

putans poteris hinc quoque Deo laudem et hymnum texere, et ejus admirari potentiam, sapientiam, virtutem, potestatem. Sunt etiam ineffabiles aliæ horum rationes: Quas ipse novit qui fecit. Et ideo dixit quispiam: «Ne dixeris, quare »hoc? Ad quid hoc? Omnia enim au usum ipsius facta »sunt[1]; Ignis, grando, nix, glacies, Spiritus procellarum, »quæ faciunt verbum ejus.» Adjicit hic quoque aliud iis quæ dicta sunt. Hoc enim in priori Psalmo admirabatur, quod brevi momento temporis totam terram pervadat nix, glacies, quod concrescat, quod mutetur, quod in contraria convertatur. Hic autem, quod et quæ non erant, facta sint; quod quæ facta sunt, maneant, et quod manentia fungantur munere ministrorum, licet sint expertia rationis, et jussum ejus educat in opus cum maxima obedientia. Imo vero unum sæpe jussum ea perfecit quæ sunt suapte natura contraria, quemadmodum in fornace babylonica ignis et urens et irrorans simul factus est. Hoc ergo, inquit, meretur gratiarum actionem, eamque certe maximam. Deus enim æque est laudandus et cum punit, et cum a supplicio eximit. Utraque enim sunt curationis, utraque sunt bonitatis. Homines enim hoc quidem faciunt propter bonitatem, illud vero per iram et improbitatem: Deus autem utraque propter clementiam. Oportet ergo eum æque laudare, et quod posuerit Adam in paradiso, et quod eum expulerit, et agere gratias non solum pro regno, sed etiam pro gehenna. Eam enim et fecit et minatus est, ut a vitio liberaret. Quemadmodum ergo medicum non solum nutrientem, sed etiam fame excruciantem: non solum in forum educentem, sed etiam domi alicubi includentem: non solum ungentem, sed etiam urentem et secantem admiramur; etsi enim sunt contraria quæ fiunt, unum tamen finem respiciunt; ita etiam oportet Deum laudare pro omni-

[1] Eccli. xxxix, 26.

bus, atque adeo multo magis, quatenus hic quidem Deus, ille vero homo, et quod res quidem eorum sæpe aliter eveniunt: quæ autem Deus facit, fiunt cum summa sapientia et cura. Grando autem et ignis non solum punivit, sed etiam liberavit a supplicio, et bellis finem imposuit, et invadentes inimicos repulit. An nescis quænam in Ægypto per hæc elementa miracula facta sunt, et in Judæis, et in hac nostra generatione? Tanta est autem potentia jubentis, ut quæ per Angelos illos, qui in solam cadunt intelligentiam, et magnas potestates faciebat, et sæpe etiam per elementa faciat admirabiliter; ut quando hæc Angelus quoque fecerit, nemo paulo insipientior id illi attribuat, sed ei qui imperavit. Angelus bello finem imposuit? imposuit quoque grando. Interemit primogenita Angelus? maris quoque procella populum interemit. Pro omnibus ergo clementi Deo age gratias. « Montes et omnes colles, ligna » fructifera, et omnes cedri. Bestiæ, et universa pecora, » serpentes et volucres pennatæ. » Vide quomodo lubentius immoratur in iis quæ sunt inutiliora, montibus, saltibus, collibus, animalibus, serpentibus, et lignis infrugiferis. Quæ enim sunt frugifera, ex seipsis apertam ostendunt utilitatem, sicut et plani campi, et mansueta animalia. Feræ autem et serpentes, montes et infrugiferæ arbores, quamnam, inquit, putas utilitatem afferunt? Multam certe, et quæ nostram vitam valde contineat. Nam et ad ædificia, montes et colles et ligna infructifera sunt nobis valde apta: et nisi ea nobis suppeterent, nihil vetaret quominus nostrum genus interiret. Quemadmodum ergo cultis agris opus habemus ad hoc ut alamur: ita etiam lignis infrugiferis et lapidibus egemus ad hoc ut domos ædificemus, et alia innumerabilia ex eis componamus.

IV. At serpentes, inquies, scorpii, dracones, et leones, quid ad vitam utile afferunt? et quidnam commodi ex eis

percipitur? Plurimum, idque inenarrabile, nec minus certe quam ex mansuetis et cicuribus. Illa enim sunt apta ad usum corporis; hæc vero et tibi metum afferunt, et ut sis modestus et temperatus efficiunt, et ad certamen instruunt, et peccatum primi parentis tibi in memoriam redigunt, et ostendunt quantorum malorum causa sit inobedientia. Neque enim ejusmodi feræ antea homini terribiles, nec ab eo fugiendæ, sed cicures et mansuetæ. Eas itaque deduxit Deus ad Adam, et ipse eis nomina imposuit. Serpens Evam alloquitur, et Eva non refugit. Postquam autem præteritum est mandatum, et Deo non est obeditum, plurimum honori detractum est. Quando ergo videris leonem, quando videris serpentem, in mentem revoca quæ in sacra narrantur historia, et hæc exhibebunt tibi non parvum philosophiæ argumentum. Fac quoque in mentem tibi redeat Daniel, quomodo postquam ad antiquam reversus est imaginem, contemptui illi erant terribiles bestiæ, quemadmodum et Paulo vipera: nec parvum hinc colliges animi studium, curam et diligentiam. Cum his autem aliunde quoque possumus in his admirari providum Dei consilium et dispensationem. Quonam? Quod his assignavit loca remota ab urbibus, nempe solitudines: et cum sint adeo terribiles, non versantur in civitatibus, nec irruunt in eos qui in illis habitant, sed eis placet solitudo, et ea contenti sunt, cum Deus ab initio hoc eis assignaverit, ut locum aptum in quo degerent. Quando enim tu dormis, illa pervadunt solitudinem. Quod etiam Propheta alibi ostendit, sic dicens: « Posuisti tenebras, et facta est nox: in ea pertransibunt omnes bestiæ sylvæ[1]. » Vidisti quomodo nunc quoque tibi manent tui vestigia imperii, quæ etsi sint concisa et mutila, habent tamen aliquam speciem veteris honoris? Tanquam enim servæ relegatæ sunt, et tempore et loco a nobis pro-

[1] Psal. CIII, 20.

cul remotæ : ac nisi tu eas invaseris, eæ te non invadunt, sed versantur in solitudinibus. Quod si angeris et afflictaris cur feræ factæ sunt, valde desipis. Si enim te recte gesseris, nullum damnum ex eis accipies. Si autem a feris damnum accipis, cogita te sæpe multo majus accepisse ab hominibus. Est enim homo quavis fera deterior. Ea enim ipsam præ se fert feritatem ; hic autem sub persona humanitatis celat improbitatem : unde etiam fit ut sæpe difficile caveatur. Sed si sapueris, nec fera, nec homo aliquid mali faciet, sed etiam maxime te juvabit. Quid dico, fera et homo, cum ipse quoque diabolus non modo non læserit Job, sed etiam mille coronarum occasio fuerit ? Quid dico, fera et homo, cum etiam ab iis quæ in te sunt elementis, si fueris negligens, longe sis graviora passurus, nempe a bile vel pituita, si immoderatione aliqua redundantem eorum copiam despexeris ? Adeo sobria et vigilanti mente ubique opus est. Sed quemadmodum si fueris negligens, maximum inde damnum accipies : ita si attentus sis et vigilans, non leve nec contemnendum accipiet commodum. Universum enim in libero tui animi arbitrio situm est. Quod est ergo nix in universo, et ignis, et spiritus procellarum, hoc est in corpore pituita, sanguis, et bilis, et ea oportet sapientissime regere et administrare, ut ex eis aliqua capiatur utilitas, non autem detrimentum. Et quid dico de corpore, cum anima quoque habeat nonnulla, quæ, si siveris pervenire ad immoderationem, morbi fiunt, sed si ea castiges et modereris, fiunt adminicula ? Ira enim, si ea ut oportet utaris, est salutare pharmacum : sed si immoderate, causa est exitii. Et cupiditas, si moderate eam regas, te patrem efficit, est enim ad filios procreandos utilis; sed si eam erumpere sinas, in stupra et adulteria te sæpe conjicit. Ne culpam ergo in res conferas, sed semper in tuam mentem. Si eam enim neglexeris, a teipso quoque

læderis, et a proprio corpore perderis: sed si ejus curam gesseris, nec a dæmonibus quidem, nec a diabolo, tantum abest ut a feris, aliquid grave aut molestum patiaris. « Re-» ges terræ, et omnes populi. » Alius, « Et omnes tribus. » Principes et omnes judices terræ. Juvenes et virgines, » Alius, « Electi. Senes cum junioribus. » Alius, « Cum juve-» nibus. Laudent nomen Domini[1]. » Hic rursus loquitur de alio genere providentiæ, nempe de principibus; quod Paulus quoque in Epistola ad Romanos ponit, sapientissime ostendens hoc fuisse opus Dei providentiæ, in eos qui magistratus gerunt, et in eos qui illis parent, universum divisisse. « Dei enim minister est tibi, inquit, in bonum[2]. » Si hoc autem sustuleris, universum interit. Si enim cum nunc sunt principes et magistratus, multique sunt in eis corrupti ac depravati, tantus tamen rei est usus, ut etiam cum mali sint, magna ex eis capiatur utilitas, cogita apud te si ii, quibus sunt crediti magistratus, eos recte gererent, quam bene cum genere humano ageretur. Sed magistratus quidem constituere, fuit Dei opus: quod autem improbi ad eos provehantur, et eis non ut decet utantur, est hominum improbitatis.

V. Dicit ergo oportere magnas Deo gratias agere, quod sint et reges, et judices. Certo enim ordine et modo constitutæ hominum administrationis curam gerens, et ne plus quam ferino ritu multi viverent, providens, veluti quamdam currus regendi artem, et navis gubernandæ scientiam, magistratus et regna largitus est. Si ergo sis princeps, aut magistratum geras, benigno Deo age gratias, quod tantæ curæ et diligentiæ tibi data sit occasio. Si privatus, rursus age gratias, quod habeas qui tui curam gerat, nec permittat ut te improbi insidiis circumventum opprimant. Seu ad senectutem perveneris, seu sis juvenis, Deo age gratias. Hoc enim maxime probat hic Psalmus per omnia, quod

[1] Psal. CXLVIII, 11, 12. — [2] Rom. XIII, 4.

oporteat Deum laudare pro omnibus, seu sis magistratus, seu privatus : et ideo hoc significans dixit : « Et omnes po- » puli. » Seu fueris, inquit, senex, seu juvenis, seu vir, seu mulier. « Quia exaltatum est nomen ejus solius. » Alius : « Quia supereminens. Confessio ejus super terram et cœ- » lum. » Alius : « Et hymnus ejus. Et exaltabit cornu populi » sui. Hymnus omnibus Sanctis ejus, filiis Israël, populo » appropinquanti sibi [1]. » Quod autem dicit, est ejusmodi : « Ostendi ex iis, quæ videntur, omnibus ejus providentiam, gloriam, majestatem : » oportet autem ipsum laudare non ob hæc solum, sed etiam absque his : nam ante hæc, et sine his ei obtigit altitudo, gloria, et ab omnibus gratiarum actio. Illud autem : « Ejus solius, » dixit, ut ab iis, qui vere dii non sunt, distingueretur. Deinde evehens rursus auditorem ad altiorem contemplationem, a terra rursus eum in cœlum transfert. Quemadmodum enim in principio e cœlo in terram descendit : ita ab omnibus, quæ videntur, effert rursus hominem supra cœlum, dicens : « Confessio » ejus super cœlum et terram ; » hoc est, « Etiamsi supernæ potestates, quæ sub aspectum non cadunt, et intelligentia sola comprehenduntur, non cessant Deo gratias agere et laudare, Deus tamen, qui talis est, et tantus, nos quoque dignatus est suum populum vocare : nec solum vocare, sed etiam erigere et extollere. Et ideo subjunxit : « Et exalta- » bit cornu populi sui, » hac rursus ratione ad majorem ejus cultum attrahens, et ostendens se non eorum cultu et veneratione indigentem : quomodo enim, cui natura est attributa gloria, et tot et tantæ subjectæ sunt creaturæ? sed propter solam bonitatem eos sibi peculiares effecisse et familiares, clarosque et insignes reddidisse per universum orbem terræ. Quod quidem significans dixit : « Hymnus » omnibus Sanctis ejus, filiis Israël, populo appropinquanti

[1] Psal. CXLVIII, 13, 14.

» sibi. » Ne eos enim ideo socordiores et supiniores redderet, quod eos populum ejus diceret : et in hoc solo nomine fiduciam collocantes, animæ virtutem negligerent, postquam dixit : « Hymnus omnibus : » non dixit absolute : « Hominibus, » sed : « Sanctis ejus : » et rursus postquam dixit : « Filiis Israël, » adjecit, « Populo appropinquanti sibi. » Alius autem interpres pro eo quod est « Hymnus, » dixit « Laus : » quod ergo dicit, est ejusmodi : « Si sancti sitis, si ei appropinquetis, magnam gloriam consequemini. Sunt enim ejus omnia perennia et perpetua, ut qui sit tam dives, et tantam gloriam habeat. Oportet autem nostra quoque deinceps consequi, et nos etiam insignem splendorem assequemur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CXLIX.

Cantate Domino canticum novum [1].

I. Si spectetur quidem anagoge, dictum est Novi Testamenti novum canticum. Facta sunt enim tunc nova omnia. Testamentum : « Statuam enim, inquit, vobis testamentum » novum [2]; » creatura : « Si qua enim, inquit, in Christo » nova creatura [3]; » homo : « Exuentes, inquit, veterem » hominem, et induentes novum qui renovatur in agnitio- » nem secundum imaginem ejus qui creavit ipsum [4]. » Propter novam ergo vitam, et alia omnia, dicitur Novum

[1] Psal. CXLIX, 1. — [2] Jer. XXXI, 31. — [3] 2 Cor. V, 17. — [4] Coloss. III, 9, 10.

Testamentum, et novum ejus canticum adhortatur nunc canere Propheta. Si autem spectetur historia, novum est canticum, quod pro victoriis, pro rebus recte gestis, pro successu prospero, pro tropæis, ac triumphis clarum et insigne erant decantaturi. « Laus ejus in Ecclesia Sancto-»rum[1]. » Vides quomodo ante verba requirit gratiarum actionem, quæ fit per vitam et bona opera, et hos deducit in chorum laudantium? Non sufficit enim verbis solum gratias agere, nisi etiam factorum virtus concurrat. « Laus »ejus in Ecclesia Sanctorum. » Aliud quoque hic docet. Ostendit enim oportere simul et cum omni concentu laudes offerre. Ecclesia enim est nomen conventus et congregationis. « Lætetur Israël in eo qui fecit eum[2]. » Ante singularia beneficia ponit generale, per ea quæ subjunxit propemodum adhortans et dicens : « Age Deo gratias, quod cum non esses, te produxerit, et tibi animam inspiraverit. Non est enim hoc quoque parvum genus beneficii. Hic autem aliquid etiam ostendit amplius. Non solum enim ostendit creationem, sed etiam familiaritatem et conjunctionem demonstrat sic dicendo, et jubet gratias agere, non solum quod ipsum fecerit, sed etiam quod suum populum. Vides quomodo eum uniens et conjungens Deo, non vult eum solummodo gratias agere, sed cum gaudio, cum lætitia, ardentique et incitato animo. Hæc enim omnia significavit per illud, « Lætetur. » Ejus ergo, qui agit gratias, requirit affectionem, ut ardeat desiderio, ut excitetur amore, ut Deo qui laudatur, totus omnino dedicetur : sicut hoc ipsum quoque alibi significans, dicebat : « Quemadmodum »desiderat cervus ad fontes aquarum : ita desiderat anima »mea ad te, Deus[3]. » Et rursus : « Sitivit anima mea ad »Deum fortem, vivum[4]. » Et rursus : « Sitivit te anima »mea : quam multipliciter tibi caro mea, in terra deserta,

[1] Psal. CXLIX, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Id. XLI, 2. — [4] Ibid. 3.

» invia et inaquosa[1] : » quod quidem alius interpres dixit : « Sicut in terra sitibunda. » Volens enim sui animi affectionem et desiderium ostendere, eum comparat terræ sitibundæ, et cervo sitienti. Rursus quoque verbis ostendit idem desiderium, dicens : « Quando veniam et apparebo » ante faciem Dei[2] ? » Tales enim sunt Sanctorum animæ, sicut anima Pauli, quæ, quod excessus ex hac vita differretur, ingemiscebat[3]. « Et filii Sion exultent in rege suo[4]. » Vides eum significare, id quod antea dixi, per familiaritatem et conjunctionem esse electum ejus populum ? Et ideo subjunxit illud : « In rege suo. » Non erat enim solum rex ratione opificii, sed etiam ratione conjunctionis. « Lau» dent nomen ejus in choro[5]. » Vide rursus et hunc resplendere concentum. Ideo enim instituti sunt chori, ut omnes simul concordibus animis laudes offerant. Hoc enim significat Paulus, per hoc quod dicit : « Non relinquentes » congregationem suam[6]. » Hoc autem significat etiam precatio, quæ simul affertur ab omnibus : « Pater noster » qui es in cœlis, » et, « Dimitte nobis debita nostra, » et, « Ne nos inducas in tentationem, » et, « Libera nos a malo[7], » nomine plurali ubique utentes. Ita etiam docebantur antiquitus cum numeroso concentu Deo canere et psallere, omni ratione instituti ad charitatem et concordiam. « In » tympano et psalterio psallant ei[8]. »

II. Nonnulli quidem horum instrumentorum rationem sumentes anagogice, dicunt tympanum quidem requirere carnis nostræ mortificationem, psalterium autem, ut in cœlum aspiciatur. Hoc enim instrumentum a superna parte movetur, non ab inferna, ut cithara. Ego autem illud dixerim, eos per hæc instrumenta olim sic ductos fuisse, propter

[1] Psal. LXII, 2, 3. — [2] Id. XLI, 1. — [3] 2 Cor. V, 7. — [4] Psal. CXLIX, 2. — [5] Ibid. 3. — [6] Hebr. X, 25. — [7] Matth. VI, 9 et 12, 13, et Luc. XI, 2-4. — [8] Psal. CXLIX, 3.

ingenii eorum hebetudinem, et quod paulo ante avulsi essent a simulacris. Quemadmodum ergo concessit sacrificia, ita etiam hæc permisit, ad imbecillitatem eorum se accommodans. Ab eis ergo hic exigit ut canant cum gaudio. Hoc enim sibi vult illud : « Laudent nomen ejus in choro, » cum modulato concentu, cum vita pura. Deinde eos rursus ad majorem animi alacritatem excitans, dicit ejus, qui canitur, in eos benevolentiam ; subjungit enim : « Quia beneplacitum est Domino in populo suo[1]. » Quid cum hac possit prosperitate conferri, quando Deus fuerit clemens et propitius ? « Et exaltabit mansuetos in salute[2]. » Vide rursus quomodo ponat et quæ Dei sunt, et quæ hominum. Quemadmodum ergo superius ab eis gratiarum actionem exigens, quæ Dei sunt intulit dicens : « Quia beneplacitum est Domino in populo suo : » ita etiam hic rursus quæ Dei sunt promittens, ea etiam exigit quæ sunt hominum, dicens : « Et exaltabit mansuetos in salute. » Exaltare enim est Dei : mansuetum autem esse, hominum. Quæ enim a Deo proficiscuntur, non fiunt nisi præcesserint ea quæ sunt hominum. Vide autem doni magnitudinem. Non dixit : Salvabit quoquo modo,» sed, « Exaltabit in salute.» Hoc est : « Non solum liberabit a malis : sed faciet etiam claros et conspicuos, cum salute eis quoque præbens gloriam. » Hoc itaque explanans rursus subjunxit dicens : « Exultabunt » Sancti in gloria[3].» Quemadmodum illic requirit mansuetos : ita hic etiam Sanctos. Deus enim ubique sua omnia ostendit cum miraculis. Ita eos liberavit ab Ægypto, ita eos reduxit a Babylone, non solum in liberatione, sed etiam in rerum gestarum miraculo eos clariores efficiens. « Lætabuntur in cubilibus suis[4]. » Magnam ostendit securitatem, quando hæc subjungit, magnam quietem, magnam lætitiam, magnam voluptatem. Hæc autem dicit, ut sciant non

[1] Psal. CXLIX, 4. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 5. — [4] Ibid.

suis armis, nec suis viribus, sed Dei auxilio id totum factum esse, et oportere id attrahere per humilitatem et mensuetudinem. « Exaltationes Dei in gutture eorum, et » gladii ancipites in manibus eorum. Ad faciendam vin- » dictam in nationibus, increpationes in populis [1]. » Ostendit hic bellum cum chorea gerendum, et ipsos, si canant et laudent, superaturos esse. Exaltationes enim dicit hymnos, Psalmos, gratiarum actiones. Et ideo « Exaltationes » alius dicit « Hymnos. Ad faciendam vindictam in nationibus, » increpationes in populis. » Quid hoc est? Quoniam qui vicerant, assidue probra in eos ingerebant, pollicetur se rebus ipsis eos redarguturum, et ostensurum non Dei imbecillitatem, sed ipsorum peccata dedisse eis victoriam. Cum itaque satis pœnarum dedissent, solum annuit benignus et clemens Deus, et res eorum in admirabilem venere mutationem. Vide autem insignem victoriam. Subjungit enim et dicit : « Ad alligandos reges eorum in compe- » dibus, et nobiles eorum in manicis ferreis [2]. » Vidisti vires ingentes? Non solum enim expulerunt hostes ac rejecerunt, sed, iis etiam captis, reversi sunt, Dei potentiam » omnibus ostendentes. Ut faciant in eis judicium conscrip- » tum [3]. » Quid est, « Judicium conscriptum? » Apertum, manifestum, quod est in confesso, quod non potest dari oblivioni. Quæ enim Dei sunt, sunt ejusmodi, ut et rerum gestarum magnitudine et miraculorum excellentia in omne tempus extendantur. Talis ergo erit, inquit, victoria, et tale tropæum, ut sit omnibus manifestum, æque apertum ac si esset in columna scriptum, et nunquam delebitur. « Gloria hæc est omnibus Sanctis ejus [4]. » Quænam ea est? Vicisse, vel potius non absolute vicisse, sed ita vicisse per Dei opem, per supernum auxilium. Vide autem quomodo rursus assidue meminit Sanctorum, eos ad bene instituendæ

[1] Psal. CXLIX, 6, 7. — [2] Ibid. 8. — [3] Ibid. 9. — [4] Ibid.

vitæ et virtutis studium excitans. Mihi autem videtur non victoriam tantum dicere gloriam, sed laudes, hymnos, et cantica, docens per omnia, quod qui Deum laudant, magnam gloriæ accessionem suscipient, et se clariores efficient, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO

IN PSALMUM CL.

Laudate Deum in Sanctis ejus [1]. *Alius,* In Sancto suo. *Alius,* In Sanctificato suo.

I. Vel hoc hic dicit de populo, vel de vita sancta, et de sanctis viris. Vide autem quomodo librum rursus concluserit gratiarum actione, docens nos oportere hoc esse principium et finem eorum, quæ et facimus et dicimus. Et ideo dicit Paulus : « Omne quodcumque facitis in sermone et » opere, semper gratias agite Deo et Patri per ipsum [2]. » Ita etiam precationis nostræ procemium hinc capit initium. Dicere enim. « Pater noster, » est eorum qui agunt gratias propter dona quæ acceperunt, et ea omnia per hoc nomen ostendunt. Qui enim dixit patrem, confessus est filiorum adoptionem. Qui autem confessus est adoptionem, justitiam, sanctificationem, redemptionem, peccatorum remissionem, suppeditationem sancti Spiritus prædicavit. Oportet enim hæc omnia prius extitisse, ut nos filiorum adop-

[1] Psal. CL, 1. — [2] 1 Cor. III, 17.

tione sic fruamur, et qui patrem vocemus, digni habeamur. Mihi autem videtur aliud quoque innuere dicens : « In Sanctis » enim suis, » id est, per Sanctos suos. Gratias ergo agite quod talem vivendi formam in vitam introduxerit, vel etiam homines Angelos effecerit. Et ideo cum prius dixisset : « In » Sanctis, » subjunxit : « Laudate eum in firmamento virtutis » ejus [1] : » id quod jam dixi, indicans. Hoc est enim Deo magis curæ quam illud. Cœlum enim propter hominem, non propter cœlum homo factus est. Alius autem pro eo quod est, « In firmamento, » dixit, « Indelebili. » Alius, « In » firmamento imperii ejus. » Porro aliud quoque mihi videtur significare, sicut in priori Psalmo. Quemadmodum enim illic dixit : « Laudate eum Angeli ejus : » ita etiam hic dicit: « Laudate eum in firmamento ejus. » Hoc est, « Qui estis in firmamento ejus. » Non cessat enim assidue supernas quoque potestates assumere socias laudationis. « Laudate » eum in virtutibus ejus [4]. » Alius, « Per potentias ejus. » Hebræus autem dicit: « Begeburothau. » Hoc est autem quod dicit: « Laudate eum propter vires ejus, propter potentiam ejus, propter miracula ejus, propter virtutem, quam ostendit per omnia, quæ sunt infra, quæ sunt supra, quæ communiter fiunt, et quæ privatim, quæ sigillatim et quæ perpetuo. « Laudate eum secundum multitudinem magni» tudinis ejus [3]. » Et quomodo fieri potest ut laudem emittat, quæ ejus magnitudinis multitudini respondeat? Non dicit laudem quæ respondeat, sed quantam, inquit, potes animo comprehendere multitudinem ejus magnitudinis, tantam et talem offer : quantum tibi conceditur, qualem par est offerre magno Deo et supra modum magno, eum qui homo est. Nemo enim potest dignam offerre. Vidisti desiderium animi? vidisti inflammatam mentem, quæ urget, invitat, et contendit, ut et propriam imbecillitatem

[1] Psal. CL, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Ibid.

superet, et ad ipsum deinceps cœlum evolet, quæ Deo est colligata, et ei magno desiderio addicta? « Laudate eum in » sono tubæ. » Alius, « Per sonum corneæ. Laudate eum in » psalterio et cithara. » Alius, « Per nablum et lyram. Lau» date eum in tympano et choro, laudate eum in chordis » et organo. » Alius, « Per chordas et citharam. Laudate eum » in cymbalis bene sonantibus : laudate eum in cymbalis » jubilationis. » Alius, « In cymbalis significationis. Omnis » spiritus laudet Dominum [1]. » Alius, « Respiratio. » Movet omnia instrumenta, et jubet per omnia offerri Deo modulationem, eorum animum accendens et excitans. Quemadmodum ergo Judæis per omnia instrumenta : ita nobis præcipitur laudare Deum per omnia membra, per oculos, per linguam, per aures, et per manus. Quod quidem Paulus quoque significat dicens : « Exhibete corpora vestra hos» tiam vivam, sanctam, Deo bene placentem, rationalem » cultum vestrum [2]. » Laudat enim oculus, quando non intuetur impudice : et lingua, quando psallit : et auris, quando improbas cantilenas et accusationem proximi non suscipit : et mens, quando dolos non struit, sed plena est charitate : et pedes, quando non currunt in vitium, sed ad res bonas gerendas : et manus, quando non ad furta et rapinas, nec ad pulsandum et verberandum, sed ad eleemosynam, et ad eos defendendos quibus fit injuria, extenduntur. Tunc enim fit homo numerosa cithara, numerosam et spiritualem modulationem Deo offerens. Illa autem instrumenta tunc illis permissa fuerant, et propter eorum imbecillitatem, et quod eos in charitate et concordia contemperarent, et mentem eorum excitarent, ut lubenter facerent quæ eis erant utilia, et quod per talem animi delectationem vellet eos ad majus studium adducere. Cum enim Deus intelligeret quam essent illiberales, socordes et supini, eos hac

[1] Psal. CL, 3-6. — [2] Rom. XII, 1.

ratione excitare voluit, eorum in assidendo laborem et assiduitatem jucunda modulatione temperans. Quid est autem « In cymbalis significationis? » Psalmos ita dicit. Neque enim temere cymbalum pulsabant, nec temere cithara sonabant, sed quantum fieri poterat, per cymbala, per tubas et per citharam ostendebant significationem Psalmorum, et labor studiumque quod in hæc conferebant, afferebat eis magnam utilitatem. « Omnis spiritus laudet Dominum [1]. » Postquam enim vocavit eos, qui sunt in cœlis, postquam populum excitavit, postquam omnia instrumenta commovit, ad omnem deinceps naturam egreditur, omnem deinceps ætatem vocans ad modulationem, senes, viros, juvenes, impuberes, mulieres, et omnes qui orbem terræ habitant : ex hoc loco Novi Testamenti jam semina dejiciens, iis, qui per universum orbem terræ extensi sunt. Deum ergo perpetuo laudemus, nec pro omnibus gratias agere et verbis et factis intermittamus. Hoc est enim nostrum sacrificium, et oblatio. Hoc est optimum ministerium, quod decet angelicam vitæ institutionem : et si Deum ita laudare perseveremus, et præsentem vitam absque ulla offensione peragemus, et bona futura consequemur. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et miserationibus Domini nostri Jesu Christi : cum quo Patri cum sancto Spiritu gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Psal. CL, 6.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

INTERPRETATIO IN ESAIAM.

PROLEGOMENA.

Hujus Prophetæ excellentiam ex ipso maxime ejus opere percipere licet. Illam vero perfectius declarat Paulus, qui accuratius omnibus ejus virtutes noverat, utpote qui tanta cum plenitudine Spiritus loqueretur. Ejus enim loquendi libertatem, animum minime servilem, excelsam mentem, magnamque in prophetia de Christo perspicuitatem ostendens, hæc omnia uno verbo complexus est dicens : « Isaïas » autem audet, et dicit : Inventus sum a non quærentibus » me : palam apparui iis, qui me non interrogabant [1]. » Multa item commiseratione plenus erat. Non modo enim contra populi amentiam insurgebat, neque tantum libera lingua, et animo sublimiore imminentes illis ærumnas cum multa fiducia prænuntiabat ; sed etiam in ipsis calamitatibus, non minus quam ii, qui in ipsas inciderant, dolebat et cruciabatur, acerbiusque lugebat, quam ii ipsi qui malis premebantur. Atque omnium, ut ita dicam, Prophetarum

[1] Rom. x, 20.

Sanctorumque talis mos erat, ut vel patrum amorem affectu erga contribules (4), quos regebant, superarent, et naturæ tyrannidem longo spatio anteirent. Nemo enim, nemo utique tanto amoris affectu erga prolem flagrabat, quanto illi ad mortem usque erga eos, quos moderabantur, lacrymantes, lugentes, pro illis dira patientibus Deum obsecrantes, simul abducti in miseriarum consortium; nihil non agentes et patientes, ut illos a superna ira et ab ingruentibus rebus tristibus eriperent. Etenim nihil ad suscipiendam rempublicam aptius, quam anima philosophiæ plena, misericordiæ addicta. Ideo Moysem illum magnum in administrationis publicæ solium Deus evexit, quia ille prius suum erga populum amorem operibus exhibuerat: posteaque dicebat: « Si quidem dimittis illis peccatum, dimitte; » sin minus, et me dele de libro quem scripsisti [1]. » Et ille ipse [Esaïas] illos cernens pereuntes, dicebat: « Dimittite » me, amare flebo. Ne contendatis consolari me super con» tritione filiæ generis mei [2].» Jeremias vero, post urbis excidium, longas edidit lamentationes. Ezechiel porro, cum illis profectus est, tolerabiliusque putabat in aliena, quam in propria terra degere, e re maxime fore existimans, si calamitate oppressis ad consolationem præsens esset, aliorumque res curaret ac dirigeret. Daniel autem pro reditu illorum, viginti et plures dies jejunus mansit, nullamque non sollicitudinem adhibuit in supplicando Deo, ut illos ab amara servitute redimeret. Singuli quoque Sancti hoc splendoris genere fulgent. Sic et David immissam in populum iram Dei cernens, in se vindictam revocabat dicens: « Ego pastor peccavi, et ego pastor malum perpetravi, et » isti, qui grex sunt, quid fecerunt? Fiat manus tua super » me, et domum patris mei [3]. » Abraham vero patriarcha, cum procul esset a malis, et nihil commune haberet cum

[1] Exod. XXXII, 31, 32. — [2] Isaï. XXII, 4. — [3] 2 Reg. XXIV, 17.

pernicie illa Sodomitas invasura, quasi ipse in mediis calamitatibus consisteret, ita Deum precabatur et rogabat, neque finem facturus erat supplicandi ut dirum incendium averteret, nisi Deus, illo dimisso, abiisset. Sancti porro Novi Testamenti majorem exhibuere virtutem, utpote majori gratia donati, et ad diuturniora certamina vocati. Ideo Petrus Christum audiens dicentem divitibus difficillimum esse cœlorum ingressum, angebatur et tremebat, atque ita sciscitatus est : « Quis ergo potest salvari [1] ? » etiamsi circa res suas confideret. Non enim de rebus suis, sed de orbe solliciti erant. Paulus certe per omnes Epistolas suas illud indicat, qui prius habebat hominum salutem, quam Christum videre, ita dicens : « Resolvi et cum Christo esse melius est, manere autem in carne magis necessarium propter vos [2]. » Talem nobis servat formam hic Propheta. Dei namque sententias cum magna fiducia profert, peccatores increpat; ipsumque contra illos exasperatum longis frequenter sermonibus placat : quod in fine maxime prophetiæ videre est. Tandem ipsum adeundum est prophetiæ exordium.

CAPUT I.

Visio, quam vidit Esaïas [3].

I. Visionem vocat prophetiam, vel sic loquitur, quod multa eorum, quæ eventura erant, sub aspectu haberet : quemadmodum Michæas vidit populum dispersum [4] : et

[1] Luc. XVIII, 26. — [2] Philip. I, 23, 24. — [3] Isaï. I, 1. — [4] 3 Reg. XXII, 17.

Ezechiel captivitatem ac prævaricationem eorum, qui solem et Thamuzem adorabant [1] : vel quia, id quod Prophetæ a Deo audiebant, ipso rerum conspectu nihil minus haberet; sed perinde fidem faceret, secus quam in rebus hujus mundi. Quod enim alio audirent modo, quam reliqui homines, id ille ait : « Addidit mihi aurem ad audiendum [2]. » Sermonem autem fide dignum reddit, cum ait : « Visio, » auditoremque excitat, et ad eum, qui res exhibuit, transmittit. Mos enim erat omnibus, qui Dei dicta in alios transmittebant, illud ante alia constituere, se nihil a semetipsis loqui : sed divina ab se proferri oracula et scripta ex cœlis delata. Sic David aiebat : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis [3]. » Ne putes igitur litteras ex calamo prodire, sed ex dextera tenentis eum; id est, non ex lingua David, sed ex gratia ipsam movente. Alius vero Propheta idipsum declarans dicebat : « Caprarius eram sycomoros evellens [4]; » ne quis dicta humanæ sapientiæ ascriberet. Neque hoc dicto contentus fuit, sed aliud addidit his verbis : « Sed ego repletus sum fortitudine in Spiritu Domini, et judicio et potentia [5]. » Gratia quippe illos non modo sapientes, sed etiam fortes efficiebat, non corporis constitutione, sed mente. Quia enim cum populo rem habebant audace, et impudente, ac sanguini Prophetarum inhiante, Sanctorumque cædem moliente; multa certe illi egebant fortitudine, ut ne eorum impetum formidarent. Ideo Jeremiæ dicitur : « Posui te ut columnam ferream et » ut murum æreum [6]. » Ezechieli autem : « In medio scorpiorum tu habitas, ne timeas a facie eorum, neque formides [7]. » Moyses quoque cum mitteretur, non Pharaonem tantum, sed et populum judaïcum metuens, recusasse

[1] Ezech. VIII, 14. — [2] Isaï. L, 4. — [3] Psal. XLIV, 22. — [4] Amos VII, 14. — [5] Mich. III, 8. — [6] Jer. I, 18, et VI, 27. — [7] Ezech. II, 6.

mihi videtur [1]. Deum igitur alloquens, barbaro dimisso, ediscere ingenti studio peroptabat, quid dicendum ipsis esset non credentibus, se a Deo missum accedere. Signaque accepit ad illorum mentem subigendam opportuna : et merito quidem. Nam si unus illorum ipsum ita exterruit, et quidem beneficio affectus, quid passum esse verisimile est turbulentum illum populum mente revolventem? Ideo non sapientiæ modo, sed etiam fortitudinis spiritum accepit, et ideo dicebat ille : « Repletus sum fortitudine in Spiritu » Domini, et judicio, et potentia. » Aliusque iterum : « Ver» bum Dei factum est ad Jeremiam filium Chelciæ [2]. » Et alius rursum : « Assumptio Ninives : Liber visionis Nahum » Elcesæi [3]. » Hic ipse quoque Esaïas, altero verbo idipsum quod prius declarat, Spiritus participationem vocans assumptionem. Quoniam enim a Spiritu assumpti sic loquebantur, operationem gratiæ ita vocavit. Idcirco Paulus omnibus Epistolis apostolatus nomen præmittit : quod etiam Prophetæ faciebant, cum dicerent : « Visio, et verbum et assumptio, et sermo; » idipsum ille per apostolatus nomen efficiebat. Sicut enim is, qui dicit visionem et sermonem Dei, non propria effert; sic et qui seipsum Apostolum vocat, non sua docet, sed ea quæ jussit is qui misit. Apostoli namque dignitas est per se nihil offerre. Idcirco dicebat Christus : « Ne vocetis magistrum super terram : unus enim est ma» gister vester, qui est in cœlis [4]; » ostendens omne dogmatum nostrorum principium, radicem desuper ex cœlorum Domino accepisse, etiamsi homines sint qui ad illa ministrant. « Quam vidit Esaïas. » Quomodo hæc, quæ vident Prophetæ, videant dicere non nostrum est; visionis quippe modum non possumus interpretari; sed ille solum clare novit, qui experientia didicit. Etenim si naturæ opera

[1] Exod. IV, 10. — [2] Jer. I, I. — [3] Nahum. I. I. — [4] Matth. XXIII, 8-10.

et affectus sæpe nemo explicare potest; multo minus modum operationis Spiritus. Quod si obscuris imaginibus audacter quis id aggredi possit, non certe ita poterit ut clarum id reddat; sed in ænigmate id efferet. Mihi quidem videtur id ita factum esse in Prophetis; ut cum aquæ limpidæ natura radios solares excepit, tota illustratur; sic et Prophetarum animas, propria virtute prius expurgatas, donum Spiritus accipere, et ad fulgorem illum concinnatas, ita futurorum notitiam admittere. « Filius Amos [1]. » Cur patrem commemorat? Aut ad tollendum æquivocum, aut ut addiscamus patris vilitatem filii virtutem non obscurare: nobilitatemque esse, non ex præclaris majoribus oriri, sed ex propria magnitudine. Hic certe ex ignobili patre natus, omnibus illustrior evasit, propriæ virtutis excellentia fulgens. « Quam vidit contra Judæam et contra Jerusa» lem [2]. »

II. Cur distincte utrumque locum commemorat? Quia pœnæ divisim inflictæ sunt, diversisque temporibus: Deo id sapienter dispensante, ne omnes una perirent, sed sensim et paulatim, ut abductorum supplicio cæteri resipiscerent. Quod si pharmaco non fuerint, ut par erat, usi, non medici, sed ægrotorum culpa erit. Id autem facit semper et in singulis generationibus, non omnes simul in eadem peccata lapsos plectens; nam alias totum genus nostrum jam olim sublatum esset, sed ab aliis hic pœnas repetit, leviorem hinc illis parans in alia vita cruciatum, atque æqualibus ipsorum mutationis in melius magnam occasionem suppeditat: illos autem qui neque ex proprio motu, neque ex tali dispensatione quidpiam lucrari volunt, ad inevitabilem et tremendum judicii diem reservat. « In regno Oziæ, » et Joathan, et Achaz et Ezechiæ, qui regnarunt in Judæa [3]. » Opportune tempus adjicit, studiosum auditorem remittens

[1] Isaï. I, 1. — [2] Ibid. — [3] Ibid.

ad historiam rerum gestarum. Ita enim prophetia facilius intelligetur clariorque erit, si discamus qua rerum conditione, et quo in statu judaïcarum plagarum, Prophetæ pharmaca concinnarent. « Audi cœlum, et auribus percipe » terra, quia Dominus locutus est [1]. » Multa plenum est ira hoc exordium. Nisi enim ingens esset et ineffabilis indignatio, nequaquam missis hominibus, ad elementa sermonem vertisset Illud vero facit non modo iræ declarandæ causa, sed ut eos qui audituri erant, ingenti pudore suffunderet, ostendens eos qui ratione decorati essent, pejus se habere, quam elementa sensu carentia. Id quod etiam cæteris Prophetis in more est. Idcirco is qui ad Jeroboam missus fuerat, omisso rege ad quem mittebatur, altare alloquitur [2]. Et Jeremias terram vocabat dicens : « Terra, terra, terra : » Scribe hunc virum, virum proscriptum [3]. » Aliusque rursum dicebat : « Audite valles, fundamenta terræ [4]. Filios » genui [5]. » Non commune omnibus hominibus hic ponit beneficium, quod nempe facti essent, sed insigne quodpiam, quod filii effecti essent. Semper enim beneficia inferre incipit Deus. Ac quemadmodum cum hominem crearet, qui non ante fuerat, eum in principio honoravit dicens, « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nos» tram [6]; » in nova autem lege majori nos ornavit beneficio ; non solum enim nihildum operatos, sed etiam innumeris malis onustos honoravit per lavacrum regenerationis; ita et hic videre est : nam eos, qui non modo in adoptione nihil boni egerant, sed etiam lapsi fuerant, honoravit. Nec vero quia ante labores honorare solet, post labores mercede privat; sed tunc majora confert præmia. « Et exal» tavi [7]. » Quæ in Ægypto, quæ in deserto, quæ in Palæstina gessit, uno verbo carptim tetigit. Mos enim Deo est ob

[1] Isaï. I, 2. — [2] 3 Reg. XIII, 1. — [3] Jer XXII, 29, 30. — [4] Mich. VI, 2. — [5] Isaï. I, 2. — [6] Gen. I, 26. — [7] Isaï. I, 2.

beneficiorum copiam, in narratione gestorum non minutatim insistere. « Ipsi autem spreverunt me [1]. » Transgressi sunt, inquit, legem meam, mandata dereliquerunt. « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini » sui [2]. » Comparationes accusationi accessionem parant, maxime vero, cum ex inæqualibus concinnantur : quemadmodum et Christus ait : « Viri Ninivitæ surgent in judicio » cum generatione hac, et condemnabunt eam [3], » ac rursum : « Regina Austri surget in judicio, et condemnabit » generationem hanc ; quia venit ex finibus terræ audire » sapientiam Salomonis [4]. » Rursusque Jeremias ait : « Ite » ad insulas Chetiim, et videte in Cedar. Mittite et cognoscite, si mutabunt gentes deos suos : populus vero meus » mutavit gloriam suam, ex quo nihil proficiet [5]. » Docet legem non duram esse, et quantam mensuram exigat ab hominibus, quam bruta, et bruta omnium stupidissima implere possint. Sed dixerit quispiam : « Illa in natura habent quod cognoscant. » Sed possumus ea, quæ bruta ex natura sua faciunt, ex proposito voluntatis implere. « Cognovit bos » possessorem. » Non ex doni excellentia in medium adducit, sed ex nequitiæ redundantia illorum auget reprehensionem. Quemadmodum enim ad illorum pudorem elementa evocat; ita non hominibus, sed brutis ipsos comparat, ac brutorum stupidissimis, illisque pejores esse ostendit.

III. Idem facit et Jeremias, turturem et hirundinem in medium evocans [6]; et Salomon, nunc ad formicam [7], nunc ad apem [8] mittens eum qui otiose vivit. « Israël autem me » non cognovit [9]. » Accessio malitiæ est, cum ii, qui familiares erant, post tot honores, omnes confertim ad malitiam

[1] Isaï. I, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Luc. XI, 32. — [4] Ibid. 31. — [5] Jer. II, 10, 11. — [6] Id. VIII, 7. — [7] Prov. VI, 6. — [8] Eccli. XI, 3. — [9] Isaï. I, 3.

sponte confugiunt. Non dixit: «Jacob,» sed «Israël,» ut ex virtute progenitoris ingratum nepotum animum magis ostenderet. Ille enim animi virtute benedictionem in nomine expressam promeruit : illi vero ob iniquitatem ipsam prodiderunt. « Et populus meus me non intellexit [2] : » me, inquit, sole clariorem. « Væ genti peccatrici [3]. » Hoc etiam Prophetis in more fuit, ut eos lugerent, qui incurabili morbo laborarent. Sic et Jeremias multis in locis; sic et Christus cum dicit : « Væ tibi Chorazi, væ tibi Bethsaïda [3]. » Nam hoc etiam doctrinæ species est. Quem enim sermo non potuit reformare, luctus persæpe emendavit. « Populo pleno » peccatis [4]. » Alia accusationis accessio, quod omnes, quod admodum [peccatores sint.] « Semini nequam [5]. » Non originem eorum vituperat, sed ostendit eos a prima ætate improbos fuisse. Sicut enim Joannes cum dicit : « Serpen- » tes, genimina viperarum [6], » non naturam vituperat : non enim dixisset : « Facite igitur fructus dignos pœnitentiæ [7], » si ex natura et ab ortu tales fuissent; sic et hoc loco cum dicit : « Semini nequam, » non ortum probro dat illis. « Filiis exlegibus [8]. » Non dixit: «Prævaricatoribus,» sed « Ex- » legibus, » qui non meliori essent affectu, quam si legem nunquam excepissent. Sed propositi differentiam significat. « Dereliquistis Dominum, et ad iracundiam provocastis [9]. » Per emphasim hoc dixit. Sufficiebat enim nomen Dei ad accusationem : qua de re Jeremias expostulat dicens : « Quia ab illo defecerunt, et dæmonibus adhæserunt [10]. » Sanctum Israël [11]. » Hæc quoque criminationis accessio est, quia cum communis omnium Dominus sit, ipsis tunc (proprie) notus erat. « Abalienati sunt retrorsum. Quid ultra » percutiemini addentes prævaricationes [12]? » Maxima dam-

[1] Isaï. I, 3. — [2] Ibid. 4. — [3] Matth. XI, 21. — [4] Isaï. I, 4. — [5] Ibid. — [6] Matth. III, 7, et XXIII, 33. — [7] Id. III, 8. — [8] Isaï. I, 4. [9] Ibid. — [10] Jer. I, 16. — [11] Isaï. I, 4. — [12] Ibid. 5.

natio, cum ne ex suppliciis quidem meliores fiunt. Illudque species beneficii erat, quod punirentur. Neque enim dicere possent Deum honorasse tantum et beneficiis affecisse, peccantes autem dimisisse; sed ille honoribus attrahebat, et suppliciorum timore ad meliorem frugem revocabat, et inter utraque illi incurabili morbo detenti manebant. Omne genus medicinæ exhibuit, secans, urens : morbus tamen non cessit, quod maxime signum est incurabilis ægritudinis, cum non potest quis remedium accipere. « Omne caput ad laborem, et omne cor ad tristitiam. A pedibus » usque ad caput non est in eo integritas, neque vulnus, » neque vibex, neque plaga tumens [1]. » Deinde narrat cruciatus et supplicia : neque enim minor hæc est species beneficii et honoris ipsis collati. Omnes enim, inquit, afflixi, eosque in dolorem conjeci. Si omne caput in laborem, quomodo non est vulnus, neque vibex? Vulnus, reliquo corpore sano, tunc apparet vulnus. Quod si totum exulceratum fuerit, non ultra vulnus apparebit. Hoc igitur significat totum corpus fuisse ulceribus plenum : neque aliud sanum, aliud ulceratum fuisse, sed totum intumuisse ; totum ulcus unum fuisse. « Non est malagma apponere. » Hoc priore gravius est. Morbo enim laborare non ita grave est, ut ægrum non posse sanari : præsertim cum talis sit medicus. « Neque oleum, neque ligamina. » Ut cum emphasi loquatur, perstat in eadem metaphora : in hoc enim sita est metaphoræ præstantia. « Terra vestra deserta [2]. » Hæc non ut jam facta annuntiat, sed ut futura prædicit. Hoc utuntur more Prophetæ, simul auditorem terrentes, et suæ veritatis vim ostendentes. Ut enim quæ præterierunt, non possunt non facta esse ; sic quæ futura a Prophetis prænuntiata sunt, fieri nequit ut non contingant, nisi pœnitentiam agant illi qui supplicio sunt plectendi. « Civitates

[1] Isaï. 1, 6. — [2] Ibid. 7.

» vestræ succensæ igni [1]. » Non enim illas omnino delevit, sed permisit ut incendii barbarici reliquiæ superessent, quæ magis ad intuentium aspectum pertingere possent. « Regionem vestram coram vobis alieni devorant, et deso- » lata est subversa a populis alienis [2]. » Calamitatis accessio est, cum propriæ miseriæ spectatores sunt, nec solo auditu illam discunt. « Derelinquetur filia Sion, quasi tentorium » in vinea, et sicut tugurium in cucumerario [3]. »

IV. Magnum quidpiam in se continent illæ imagines, maximeque in Scriptura, ad amplificationem sermonis. Jerusalem autem vocat filiam Sion, quod ei monti subjecta sit. « Sicut tentorium in vinea, et sicut tugurium in cucu- » merario. » Sublato namque fructu, summotisque colonis, superflua deinceps fuerit structura urbis. « Sicut urbs » quæ obsidetur [4]. » Hoc ænigmatice dicitur ad infirmitatem et derelictionem ejus declarandam. Cum enim nullus est qui auxilietur, tunc necesse est obsideri eos, quibus una superest murorum tutela. « Et nisi Dominus Sabaoth dere- » liquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi » Gomorrha similes essemus [5]. » Mos est semper Prophetis non illa solum prædicere mala, quæ passuri sunt prævaricatores, sed etiam ea quæ digni sunt perpeti; ut in ipso supplicii tempore, multas habeant Deo gratias, quod non pro merito scelerum, sed multo leviores luant pœnas. Hoc etiam dicit hoc loco, peccata nempe eorum, non ea solum quæ dicta sunt, sed etiam internecionem expetiisse, universæque gentis exitium : quæ etiam in Sodomitis contigerunt. Dei autem benignitas hæc fieri non sivit, sed pœnam peccato longe leviorem inflixit. Quia vero multa est affinitas Vetus inter et Novum Testamentum; jure illa Paulus est usus : et convenientius quam Propheta dixit. Quemad-

[1] Isaï. I, 7. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 8. — [4] Ibid. — [5] Ibid. — [6] Ibid. 9.

modum enim illo tempore, nisi magna fuisset Dei misericordia, omnes abrepti fuissent, sic in tempore Christi adventus, nisi gratia apparuisset, graviora his omnes passi essent. Dereliquit autem nobis semen : de iis, qui a captivitate servati sunt, loquitur. « Audite verbum Domini principes Sodomorum, attendite legem Dei nostri populus » Gomorrhæ [1]. » Quando dixit illos esse dignos qui eadem paterentur, quæ Sodomitæ, ostendit eos eadem ausos esse quæ Sodomitas. Ideo illos a communi appellatione nominat. Nisi enim hoc esset, non opportuna fuisset locutus. Quod enim nunc non in Sodomitas invehatur, sed in Judæos, illos sic appellans ob nominis convenientiam, quæ sequuntur indicant. Nam sacrificia commemorat, oblationes, aliumque legalem cultum, cujus ne vestigium quidem erat apud Sodomitas. « Legem Dei nostri » in argumentum profert. « Quid mihi multitudo sacrificiorum vestro- » rum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum, et » adipem agnorum sanguinemque taurorum et hircorum » nolo [2]. » Psalmus quadragesimus nonus totus huic loco similis est; aliis quidem verbis, eadem vero contextus sententia : illis enim, « Advocabit cœlum desursum et terram » discernere populum suum [3], » simile est hoc dictum : « Audi » cœlum, et auribus percipe terra, quia Dominus locutus » est, » et cætera cum his consentiunt. Quemadmodum enim David dicit : « Non in sacrificiis tuis arguam te, holo- » causta autem tua in conspectu meo sunt semper [4]; » sic et Esaïas ait : « Quid mihi multitudo sacrificiorum vestro- » rum, dicit Dominus. » Ac rursus David dicit : « Non acci- » piam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos [5]; » Esaïas vero; « Holocausta arietum, et adipem agnorum, et » sanguinem taurorum et hircorum nolo. » Nam quia accu-

[1] Isaï. 1, 10. — [2] Ibid. 11. — [3] Psal. XLIX, 4. — [4] Ibid. 8. — [5] Ibid. 9.

sati frequenter quod cæteris virtutibus vacui essent, pro maxima defensione sacrificia obtendebant, ut quæ frequenter persolvebant; merito uterque Propheta, imo potius cæteri omnes ab hac defensione illos exturbant. Unde planum est ea non esse per se præcipue constituta, sed ut ad rectum vitæ institutum cæterasque virtutes illos deducerent. Quia vero illi, cæteris quæ necessaria erant neglectis, his incumbebant, se illa demum non admittere dicit Deus. « Neque veneritis ut appareatis mihi [1]. » Si accesseritis, inquit, ad templum. « Quis enim quæsivit hæc de manibus vestris [2] ? » Certe totus ille liber, qui Leviticus dicitur, de sacrificiorum accuratione leges exhibet. In Deuteronomio quoque et in aliis plurimis locis multæ de sacrificiis sparsæ sunt leges. Quare igitur dicit : « Quis requisivit hæc de manibus vestris ? » Ut discas illam non fuisse præcipuam Dei voluntatem, ut talia sancirentur; sed ab eorum infirmitate initium illas leges duxisse. Quemadmodum enim nolebat mulierem semel viro conjunctam repudiari; graviora tamen mala succidens, ne, repudiare vetiti, illas invisas uxores intus jugularent, minus malum permisit [3] : sic et circa rem hanc fecit, ut dæmonibus immolare prohiberet, id quod minime volebat admisit, ut quod volebat assequeretur. Hoc ipsum rursus Amos propheta declarans dicebat : « Num victimas et hostias obtulistis mihi quadraginta annis, dicit Deminus [4] ? » Jeremias quoque ait : « Non sunt hæc quæ mandavi patribus vestris [5] ? »

V. Quoniam enim dæmones hoc culti sunt modo, ipse, ne quæpiam hinc infirmioribus perniciei occasio oriretur, hæc frequenter per Prophetas omnes denuntiat. Hæc cum

[1] Isaï. I, 12. — [2] Ibid. — [3] Deut. XXIV, 1. — [4] Amos V, 25. — [5] Jer. VII, 21.

non darentur, illi indignabantur, ac frequenter instabant, nidorem et fumum exigentes, dicentesque :

« Hunc enim honorem nos sortiti sumus. »

Ipse vero id neque ab initio petiit, et quando jussit, ostendit se non libentem hæc permittere; neque hoc tantum hinc patet, sed etiam quia cito solvit, et quia cum illa persolverent non admisit, atque uno verbo per omnia significavit hujusmodi cultum et ritum majestate sua longe indignum esse. Hoc itaque ait : « Propter vos hæc toleravi, neque his opus habui. « Calcare atrium meum non apponetis [1]. » Aut captivitatem prædicit, aut etiam hoc vetat, quia non cum recto animo ingrediebantur. « Si offeratis » mihi similam, vanum [2]. » Mandatorum enim alia propter se ipsa, alia aliam ob causam constituebantur; ut Deum nosse, non occidere, non mœchari, et quæcumque talia, propter utilitatem inde provenientem sanciebantur; sacrificare autem, incensum offerre, sabbatum servare, et similia rursum, non ut hæc fierent simpliciter, sed ut ex eorum exercitio a dæmonum cultu abducerentur. Quia igitur hæc quidem persolvebant, sed nullam inde utilitatem percipiebant, sed adhuc dæmonibus addicti erant, jure hæc quoque ejiciuntur : quandoquidem merito quis arborem excidat, foliis et ramis ornatam, sed fructu vacuam. Nam colonus omnem curam circa arborem adhibet, non corticis aut trunci causa, sed ut fructum decerpat. « Incen» sum abominatio mihi est [3]. » Vides-ne eum non de natura eorum, quæ sibi offerebantur, gavisum esse, sed offerentium mentem exploravisse? Ideo fumum et nidorem ex sacrificio Noë surgentem, odorem suavitatis vocavit, incensum vero, abominationem. Nam, ut dicebam, non naturam do-

[1] Isaï. I, 12. — [2] Ibid. 13 — [3] Ibid.

norum, sed affectum offerentium requirit. « Neomenias » vestras, et sabbata [1]. » Observandum est eum nihil eorum, quæ necessaria sunt, excludere, sed hæc, quæ etiam Christus adveniens abrogavit. Quamobrem Paulus vehementiore usus sermone, cum contra Judæos pugnaret, non hæc solum, sed et alia his plurima afferens, eos, qui nihil ex se (virtutis) exhiberent, nihil inde lucri referre dixit, his verbis; « Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, » et probas utiliora, instructus per legem [2]. » Et rursus : « Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator sis, circumcisio tua præputium facta » est [3]. » Nec quidpiam fructus eos inde percipere dicit, quod lex eis concredita sit, quia non crediderunt; id quod alio modo David subindicans dicebat : « Peccatori autem » dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas [4]. » Quia enim de audita lectione legis supra modum alte sentiebant, cum operibus vacui essent, ex hac jactantia etiam Paulus illos deturbavit dicens : « Qui ergo altum doces, teipsum non » doces? qui prædicas non furandum, furaris [5]? » Et David similiter dicens : « Si videbas furem, currebas cum eo, et » cum adulteris portionem tuam ponebas [6]. Et diem magnum non admitto [7]. » Pentecosten dicit, scenopegiam, Pascha, et reliquas celebritates. « Jejunium et vacationem » ab opere, et festivitates vestras odit anima mea [8]. » Humano more ipsos alloquitur. « Facti estis mihi ad satietatem [9], » ad fastidium, ad odium. Id ejus ineffabilem patientiam ostendit, quod sæpe peccantes tulerit, nec prius vindictam sumpserit, quam nequitiæ magnitudine ipsum scelesti evocarint. « Non ultra remittant peccata vestra [10]. » Non

[1] Isaï. I, 14. — [2] Rom. II, 17, 18. — [3] Ibid. 25. — [4] Psal. XLIX, 16. — [5] Rom. II, 21. — [6] Psal. XLIX, 18. — [7] Isai. I, 14. — [8] Ibid. — [9] Ibid. — [10] Ibid.

ultra patiar. Idipsum est id quod ait David : « Hæc fecisti, » et tacui [1]. Cum extenderitis manus vestras ad me, aver» tam oculos meos a vobis : et si multiplicaveritis depreca» tionem, non exaudiam [2]. » Inde liquet nullam esse orationis utilitatem, quantumlibet longa sit, quando is, qui precatur, in peccatis perseverat. Nihil enim virtuti par est, necnon voci quæ per opera comprobatur. « Manus enim » vestræ sanguine plenæ sunt [3]. » Hoc est, homicidæ : at non dixit : « Homicidæ, » sed, « Plenæ sanguine, » indicans illos meditate peccatis addictos fuisse, et ubique cum vehementia.

VI. Estque illud mansuetudinis ejus indicium, quod cum comminatur, rationem afferat. Causas enim addit, cur non admittat orationem. « Lavamini, mundi estote [4]. » Cur, cum dixerit : « Non ultra remittam peccata vestra, » consilium dat, et cum ostenderit ipsos incurabili morbo laborare, emendationem inducit? Mos est Deo, etiam cum comminatur, de salute desperationem efferre, ut augeat metum, neque hic loquendi finem facere, ut bonam spem subjiciat, et sic rursum ad pœnitentiam revocet. Idque ubique fieri videre est. Erga Ninivitas certe id non verbis, sed operibus fecit. Verbis enim nihil boni pollicitus, sed solum supplicium post comminationem adesse monstrans; quia barbari omnes, quæ suarum partium erant, præstiterunt, iram cito sedavit. Sic et rursus in Psalmo David; jam enim dixi ipsum iis prorsus similia loqui, quæ in hoc proœmio habentur. Ac sicut hic ait : « Lavamini, mundi estote, » post comminationes; sic et ille postquam dixerat : « Arguam » te, et statuam contra faciem tuam iniquitates tuas [5], » addidit : « Sacrificium laudis honorificavit me, et illic iter » quo ostendam eis salutare Dei [6]; » laudem vocans eam, qua per opera gloria Deo refertur, et cognitionem divinorum.

[1] Psal. XLIX, 21. — [2] Isaï. I; 15. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 16. — [5] Psal. XLIX, 21. — [6] Ibid. 23.

Ut vero, cum audirent, « Lavamini, mundi estote, » non solitas illas purificationes cogitarent, subjecit : « Auferte » malitias ab animabus vestris a conspectu oculorum meorum, cessate a nequitiis vestris [1] ; » virtutis facilitatem ostendit, et potestatis arbitrium, quia penes ipsos erat ut mutarentur. « Discite bonum facere [2]. » Usque adeo ex ingenti malitia virtutis cognitionem abjecerant. Sic et Propheta David dicit : « Venite, filii, audite me : timorem Do» mini docebo vos [3]. » Omni quipe scientia hæc superior est, quæ eo majori eget studio, quod plura habeat impedimenta, naturæ nempe tyrannidem, liberi arbitrii ignaviam, dæmonum insidias, negotiorum turbam. Sic et Baruch : « Hic Deus noster, non reputabitur alius ad eum : invenit » omnem viam scientiæ. Exquirite judicium [4]. » Hoc est injuriis affectos ulcisci, qua in re multo labore et vigili animo est opus. Ideo dixit : « Exquirite. » Multa enim sunt, quæ justitiam obscurent, et nempe dona, ignorantia, potentia, pudor, timor, personarum cultus, ac multa opus est vigilantia. « Liberate eum qui injuria afficitur [5]. » Hoc majus est priore : non enim exigit ut justa decernantur, sed ut ad exitum etiam perducantur. « Judicate pupillum, et jus» tificate viduam [6]. » Multam habet rationem Deus, ne quispiam male patiatur ; majorem vero, cum ii, qui male patiuntur, alia circumdati sunt calamitate. Viduitas enim et pupillaris ætas per se sunt intolerabiles. Cum autem ab aliis damno afficiuntur, tunc duplex est naufragium. « Et venite, » et disceptemus, dicit Dominus [7]. » Observandum est ubique apud Prophetas nihil Deum ita requirere, quam ut injuria affecti vindicentur. Sic et alibi ut apud Michæam, dicentibus Judæis : « Si dabo primogenita mea pro impie» tate mea, fructum uteri mei pro peccato animæ meæ [8], »

[1] Isaï. I, 16. — [2] Ibid. 17. — [3] Psal. XXXIII, 12. — [4] Baruch. III, 36, 37. — [5] Isaï. I, 17. — [6] Ibid. — [7] Ibid. 18. — [8] Mich. VI, 7.

subjunxit : « Annuntiabo tibi, homo, quid sit bonum, » et quid Dominus requirat a te, nisi ut facias judicium, » et diligas misericordiam, et paratus sis ad ambulandum » post Dominum Deum tuum [1]. « Ac rursus propheta David dicebat : « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Do» mine [2]. Et venite. » Postquam justificationibus communivit, tunc ad tribunal trahit, et postquam docuit quomodo crimina exuant, tunc rationes exposuit, ne illos defensione destitutos deprehendens condemnet. « Et dis» ceptemus. » Judicio contendamus, ait. Qui judicio contendit, fit patronus et medicus. Deinde cum declarasset nos, etiamsi magna opera fecerimus, adhuc ejus clementia opus habere, ut a peccatis liberemur, ait : « Si fuerint peccata vestra sicut vermiculus, quasi nivem dealbabo [3], » ex diametro oppositas qualitates assumens, pollicitusque se in contrarium id mutaturum. « Si autem ut coccinum, quasi » lanam dealbabo [4]. » Magna vis præsidii erga viduas exhibiti; siquidem animam ita sordidam, ut nequitiæ tincturam acceperit, non modo liberat a malitia, sed etiam ita splendidam efficit. « Et si volueritis, et exaudieritis me, bona » terræ comedetis. Si autem nolueritis, nec exaudieritis » me, gladius devorabit vos. Os enim Domini locutum est » hæc [5]. » Quia enim crassioribus non ita optabile et jucundum videtur liberari a peccatis, quam iis frui bonis, quæ in præsenti vita talia esse videntur, cum illis hæc etiam promittit; nam hoc ex illo pendet.

VII. Deinde ostendens quam facilis sit virtus, in voluntate tantum illam ponit. Ut ne autem ex bonorum commemoratione animos solveret, rursus in terribilibus sermonem concludens, fidem facit ejus virtuti, qui hæc pronuntiavit. « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion [6]? » Hu-

[1] Mich. VI, 8. — [2] Psal. C, 1. — [3] Isaï. I, 18. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 19, 20. — [6] Ibid. 21.

jusmodi quæstio et dicentis dolorem, et ingentem Judæorum stupiditatem declarat, remque præter spem accidisse innuit. Similiter Paulus circa Galatas dubius exquirit: « Miror quod tam cito transferimini [1]. » Id quod accusandi et hortandi species est, ut ad virtutem revocet. Etiamsi enim mirum est id quod dicitur, laude tamen mixtum est, sic accusationem graviorem faciens. Non enim ita exagitamus eos qui nullius sunt pretii, vitamque ignave agunt, ut eos qui prius virtutis studiosi videbantur, et improborum deinceps morem secuti sunt. Meretricem autem hic vocat, non corpoream subindicans lasciviam, sed ingratum erga Deum animum, quæ fornicatio gravior est illa. Illic enim homo contumelia afficitur, hic Deus contemnitur. Id autem et hic et alii omnes Prophetæ faciunt : « Quia Deus mariti loco huic civitati dignatus est haberi, ineffabilem suam erga illos dilectionem commonstrans : » illique ut de viro et uxore sæpe loquebantur; non ut in humanam crassitiem deprimerent, sed ut illos per res sibi familiares ad cognitionem amoris Dei deducerent. Simul vero turpitudinis appellatione illos incessere volebant. « Fidelis, » hoc est, pia, et omni virtute plena : unde etiam palam est eum non de fornicatione corporea loqui; alias enim dixisset : « Civitas casta; » id enim fuisset meretrici oppositum. Nunc autem ostendens se per fornicationem subindicare impietatem, fidem ipsi adversariam posuit. « Plena judicii [2], » id est, plena justitiæ. Rursus maximum crimen, non quod ad universam nequitiam defecissent, sed quod universam virtutem prodidissent, et omnes bonorum divitias confertim e manibus abjecissent, ad extremam malorum paupertatem dejecti. « In qua justitia requievit in ea [3]. » Misit, inquit, habitavit, id est, plantata est, radices posuit, cum alacritate ab omnibus civibus exercebatur. In prioribus laudibus

[1] Gal. I, 6. — [2] Isaï. I, 21. — [3] Ibid.

immoratur, simul augens accusationem de mutatione, et bonam spem subjiciens, ostendensque facile ipsos posse in pristinum statum restitui. « Nunc autem interfectores. » Homicidæ ait. « Argentum vestrum reprobum [1]. » Id est, male signatum, illegitimum, falsum. « Caupones tui mis» cent vinum aqua [2]. » Quia in exordio eorum nequitiam non speciatim recensuit; sed ait illos contempsisse, semen improbum esse, et filios iniquos : quod convitium videbatur esse potius, quam accusatio; hic accusationes speciatim enuntiat, et primo, quod est et primum malorum, et medium et extremum, avaritiam, et circa pacta cauponariam artem. At quidam ineffabilem Dei sapientiam non intelligentes, hoc per anagogem dictum acceperunt. « Neque enim, aiunt, magnus ille et sublimis Esaïas de nummulariorum vafritie, et de cauponum corruptela locutus fuisset. » Sed argentum hic dicit eloquia Dei, et vinum doctrinam, quam permiscebant suas addentes disciplinas. Ego vero hanc explicationem non improbo, sed aliam veriorem esse dico. Non modo enim non indignum Propheta et de talibus loqui; sed valde dignum et illo et Dei benignitate. Et quid opus est multa dicere? Cum enim unigenitus Dei Filius sublimem afferens doctrinam advenit, cumque angelicum vitæ institutum disseminaturus esset, non pauca et ipse de mensuris disseruit, deque iis quæ viliora videbantur esse, de salutationibus, de medio loco, de primo accubitu. Nam hæc, quæ exigua videntur esse, si negligantur, magni peccatorum fomites sunt. Quod si in Novo Testamento hæc dirigenda erant, multo magis in Veteri, quando crassiores auditores erant, et tota illorum vitæ ratio hinc regebatur, cum populus his magis erudiretur, ut procul omni nequitia esset, et in nullo proximum fraudaret, neque per malam illam cauponariam pauperiores opprimeret.

[1] Isaï. 1, 22. — [2] Ibid.

VIII. His namque neglectis, sæpe civitates subversæ, et principes de solio deturbati sunt, bellaque inexpiabilia suscitata ; quemadmodum his observatis, pax multa et tranquillitas fuit, necnon securitas ad virtutem deducens. « Principes » tui inobsequentes sunt[1]. » Maximæ ægritudinis et perversitatis signum est, quando medici morbos adaugent. Principum enim est populi dissolutos mores compescere, recte ordinare, ipsumque legibus obtemperantem reddere. Cum autem ipsi primi leges transgrediuntur, quomodo aliis doctores fuerint ? Illud enim, « Inobsequentes sunt, » id est, « Non obsequuntur legi, præcepta non servant : » id quod etiam Paulus ipsis crimini dat dicens : « Qui ergo alium doces, teipsum non doces[2] ? » Quando ergo radix corrupta fuerit, de ramis quid boni conjicias ? « Socii furum. » Accessio criminis, quod non solum mala non coërceant, sed conatus in contrarium vertant ; non modo fures non oppugnent, sed et ipsis jungantur, ex diametro oppositam virtuti principum nequitiam adeuntes. « Diligentes munera. » Altera gravis species famis auri, quæ fucatum quidem habet argumentum, sed benevolentiæ obtentu extremam avaritiam prodit. « Persequentes retri- » butionem. » Memoriam injuriarum erga inimicos servantes, mala retribuere conantur iis, qui se injuria affecerunt, quæ est ingens malitiæ species : quamobrem non in Novo tantum Testamento, sed etiam in Veteri, magno studio coërcetur. « Malitiam enim, inquit, proximi sui ne revocet » quisque vestrum in corde suo[3]. » Ab hoc enim nequitiæ genere purum esse oportet populum, multoque magis principem, qui subditis in judicio præcipere debet, ut ponant inimicitias, ne portus in scopulum vertatur. « Pupillis non » judicantes. » Id est, iis non patrocinantes, ut jus suum obtineant. « Et judicio viduarum non attendentes[4] » Ob-

[1] Isaï. I, 23. — [2] Rom. II, 21. — [3] Zach. VII, 10. — [4] Isaï. I, 23.

servandum non modo malum perpetrare, sed etiam bonum non agere, crimini dari, quemadmodum etiam in Novo Testamento. Nam qui esurientem non alunt, non quia aliena rapuerunt, sed quia sua egenis non erogarunt, in gehennæ ignem mittuntur [1]. Sic igitur hi nunc incusantur, non quod alienis bonis inhient, non quod injuste potentia utantur, sed quod egenis officiosam manum non tendant. « Propter hoc hæc dicit dominator Dominus Sabbaoth, » potens Israël [2]; » id est, populi. Non sine causa illud « Po» tens, » posuit; sed in memoriam revocans illis ea, quæ præter spem consecuti sunt, beneficia, gravesque, quas passi sunt, pœnas. Quia enim, cum sæpe et multa peccassent, et magnam Dei patientiam experti essent, in ignaviam inciderunt; id certe vult declarare, quod videlicet possit, quando vult, vindictam sumere, sine ulla servata temporis vel opportunitatis occasione, sed omnia sibi semper parata et ad manum esse. « Væ fortibus Israël : non » enim cessabit furor meus contra inimicos meos [3]. » Quid enim miserius iis, qui Deum habent inimicum? « Non ces» sabit, » inquit, non ut in desperationem conjiciat, sed ut timorem augens ad pœnitentiam vocet. Nam illo, « Non ces» sabit furor, » terribilius est illud, «Contra inimicos meos. » Nihil enim ita Deum ad iram concitare solet, ut injuria pauperibus facta. Væ autem fortibus dicebat, non quod potentiam, sed quod potentiam ad malum adhibitam criminaretur. Fortitudinem vero hic non corporis dicit, sed eam potentiam, quæ ex rebus circumstantibus paritur. « Et » judicium faciam de inimicis meis. » Plectam inimicos meos, inimicos suos vocans inimicos pauperum, qui illis damnum inferunt : id vero dicebat ut discas injustitiæ magnitudinem. « Et inducam manum meam super te, et exco» quam te ad purum [4]. » Ut discas qualiscumque sit ira

[1] Matth. xxv, 41. — [2] Isaï. 1, 24. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 25.

Dei et vindicta, eam non in malum, et ut pœnæ inferantur solum infligi, sed ut ii, qui puniuntur, ad meliorem frugem revocentur. « Et excoquam te, inquit, ad purum. » Non ergo cum castigamur, sed cum peccamus nos dolere par est : illud enim sordes, hoc purgationem parit. Quid autem est, « Ad purum ? » Ut ne vestigium quidem sordis in te maneat. Quod enim auro ignis est, hoc ignavis supplicium. « Inobedientes vero perdam, et auferam omnes ini- » micos a te, et omnes superbos humiliabo [1]. » Qui enim, inquit, insanabiliter ægrotant, nec suppliciis cedunt, hi peribunt. Nam quæ utilitas ex eorum vita, quando, dum vivunt, et sibi et aliis insidiantur ? Qui autem ex eorum supplicio meliores fieri possunt, ii manebunt. Hic porro mihi videtur captivitatem subindicare. « Et præficiam judices » tuos, sicut prius, et consiliarios tuos, sicut ab initio [2]. »

IX. Hic reditum annuntiat. Iis enim, qui insanabiliter ægrotabant, sublatis, et iis, qui resipiscentiam exhibere poterant emendatis, opportune reliquam curationis speciem adhibet : ea probatorum principum dominatus, et consiliariorum bonorum copia, ut corpore remediis cedente, medicisque optimis astantibus, urbis partes undique ad sanitatem revocarentur. Non enim parvum beneficii genus est, principes nancisci bonos. « Et post hæc vocaberis civitas » justitiæ, metropolis Sion fidelis [3]. » Atqui nusquam reperimus hoc nomen urbi Jerosolymorum inditum. Quid ergo dixerimus ? Hanc appellationem ex rebus ipsis illi attribuit. Illud vero nobis non parum utile erit, cum Judæi a nobis petent vocis Emmanuël interpretationem. Esaïas namque dixit Christum sic vocandum fore, et tamen nunquam sic vocatus est ; respondeamus ipsis eum dixisse rerum significationem ipsius nomen esse. Sic etiam hic faciendum. « Cum judicio enim salvabitur captivitas ejus, et cum mi-

[1] Isaï. 1, 25. — [2] Ibid. 26. — [3] Ibid.

» sericordia [1]. Cum judicio, » id est, cum vindicta, cruciatu et supplicio inimicorum. « Cum misericordia, » hoc est, cum multa benignitate. Duo hic ipsis maxima dona pollicetur, scilicet tunc pœnas daturos eos qui se abduxerant, tuncque se multa fruituros esse felicitate, quorum utrumque seorsim magnam potest afferre voluptatem ; cum autem ambo concurrerint, inenarrabilis lætitia fuerit. Aliunde vero ostendere volens, post longam captivitatem eos, non quod dignas pœnas dederint, nec quod peccata sua expiaverint, sed propter benignitatem Dei, in suam reduci terram, quæ salus magis est misericordiæ, quam retributionis vel præmii, ideo subjunxit : « Et cum misericordia. Et » conterentur iniqui et peccatores simul [2]. » Tertia hæc est species beneficii, quod nemo sit qui abducat et in fraudem trahat, sed nequitiæ doctores de medio sublati sint. « Et » qui dereliquerunt Dominum, consummabuntur [3]. » Impii autem, inquit, peribunt. « Quia nunc confundentur in ido» lis suis, quæ ipsi voluerunt [4]. » Quidam hæc dicta huic tempori aptare conantur. At nos non confutabimus illos, sed seriem sequemur. Hæc quippe sunt quæ eventura dicit in hostium incursu. Cum enim, barbaro terram incursante, urbem obsidente, et omnes quasi retibus inclusos tenente, nemo fuerit qui defendat, et nubem illam depellat, eo quod a Deo derelicti fuerint, jure ex ipsa rerum experientia, tunc magno pudore suffundentur ii qui coluerunt idola. « Quæ voluerunt, » inquit, in quibus studia sua collocarunt. « Et erubescent in sculptilibus suis, quæ fecerunt [5]. » Narrantis more accusationem instituit. Sufficiebat enim, etiam ante inflictum vulnus, vel ipse idola conficiendi modus ad eos pudore afficiendos. Quid enim turpius, quam sibi ipsi Deum facere ? « Et confundentur super hortis suis, quæ

[1] Isaï. I, 27. — [2] Ibid. 28. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 29. — [5] Ibid.

» concupiverunt [1]. » Non solum enim sculptilia adorabant, sed etiam arbores in hortis colebant. « Erunt enim quasi » terebinthus, quæ folia sua amisit [2]. » Scilicet idola, vel etiam eos, qui urbem incolebant. Imaginem porro arboris hujus induxit, quia in illa regione nascebatur et frequens erat, et quia admodum floret et densa foliis est, dum viret, et extremam deformitatem præ se ferat, cum folia amiserit. « Et sicut hortus non habens aquam [3]. » Secunda imago priore clarior est, et fidem facit iis, quæ in priore dicta sunt. Nihil enim est horto virente jucundius, nihil horto his destituto injucundius, quæ ambo illi metropoli contigerunt. Semper enim optima erat et splendidissima, innumeris decorata ornamentis, et omnium vilissima turpissimaque facta est, cum tantas derepente ornamentorum divitias amisisset. « Et erit fortitudo eorum quasi stipula » stuppæ [4]. » Priores quidem imagines ad injucundum spectaculum captæ sunt ; hæc vero ad infirmitatem declarandam. Omnes autem admodum perspicuæ sunt, multaque gaudent claritate et emphasi. « Quasi stipula stuppæ, » id est, imbecilles. « Et opera eorum quasi scintilla ignis [5]. » Hic ostendit ex seipsis mala prodiisse, ipsosque sibi captivitatem peperisse, et fornacem succendisse. Quemadmodum enim scintillæ illapsæ ignem excitant, ita peccata eorum congesta Dei iram accenderunt. « Et igne consumen» tur iniqui, et peccatores simul, et non erit qui extin» guat [6]. » Rursus denegat salutem ob eamdem ipsam causam ; non ut desperent, sed ut hinc valido timore perculsi, ingentem ignaviam excutiant. Aliud quoque hic subindicat, ipsius nempe inexpugnabilem potentiam, quodque ipso puniente et vindictam sumente, nemo possit resistere et mala solvere.

[1] Isaï. I, 29. — [2] Ibid. 30. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 31. — [5] Ibid. — [6] Ibid.

CAPUT II.

Verbum, quod factum est ad Esaïam filium Amos [1].

I. Hinc liquet Prophetas non uno tempore prophetias dixisse, sed diversis afflatos temporibus, partes quasdam annuntiasse, quæ demum simul collectæ, totum librum effecerunt. Ideo sic incipit. Neque hinc tantum id palam nobis est et liquidum, sed quia in sequentibus tempora significat; nunc dicens : « Anno, quo ingressus est Nathan » Azotum [2] ; » nunc vero : « Et factum est, in anno in quo » mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super » solium excelsum et elevatum [3]. » Non enim quemadmodum Pauli Epistolæ et Evangelia in unum collecta sunt, ita et prophetiæ; sed, quod dixi, diversis temporibus. Unde ab alio exordio præsentem sermonem incipit. Neque ideo tantum, sed quia argumentum, de quo locuturus est, longo spatio distat a præcedentibus, sublimiusque est. Agit enim de gentium vocatione, de prædicationis adventu, de cognitione per totum orbem extensa, et de pace orbem occupatura. Quod si de talibus tractaturus dogmatibus, Judæam et Jerusalem memorat, nihil mirum. Quod enim dicebatur prophetia erat, his nominum appellationibus adumbrata. Quandoquidem David Psalmum septuagesimum primum compositurus, illum Salomoni inscripsit, et progressus longe majora Salomonis dignitate, imo potius tota hominum natura vidit. Illud enim : « Ante solem per-

[1] Isaï. II, 1, — [2] Id. XX, 1. — [3] Id. VI, 1.

» manet nomen ejus [1], » et, « Ante lunam thronus ejus [2], » similiaque, nemo, etiam ex insipientioribus, dixerit de humana natura pronuntiata fuisse. Jacob quoque, cum hæc, quæ nunc dicturus est Esaïas, imo his plura prænuntiabat [3]; nam cum gentium vocatione mortem etiam et resurrectionem dixit, tempusque, quo (Christus) adventurus erat, non tamen ille hæc nude protulit; sed persona et nomine filii sui illa obtegens quæ dicturus erat, sic prænuntiavit, quasi ea quæ Judæ eventura erant memorans; ut autem rerum eventus testificatur, quæ Christus egregie facturus erat prædicebat. Neque enim Judas fuit expectatio gentium; neque tunc tribus resplenduit, cum eorum respublica defecit; sed hæc omnia tunc gesta sunt, cum Christus advenit. Quod si impudenter agant Judæi, hanc prophetiæ legem perperam explicantes, ex iis maxime quæ dicta sunt facile confutaverit, si quis accurate prophetias explicans, et omnia verba cum debita attentione examinans, dicta factis accommodet. Ex abundanti itaque ipsorum ora obturans, non ex iis quæ de Christo dicta sunt, sed ex iis quæ sunt de Patriarchis ipsorum prænuntiata, hoc ipsum clare demonstrare conabor, ostendens ex prophetiis multas dictas fuisse de tribuum progenitoribus, in eorumque nepotibus impletas esse. Et exempli causa una alterave allata historia, rem propositam attingam. Etenim cum Symeonem et Levi vocasset Jacob, prænuntians ea, quæ ipsis eventura erant, sic dicebat : « Symeon et Levi fratres [4], » et incusata illorum iniquitate, injustaque Sicemitarum cæde, in sequentibus ait : « Dividam eos in Jacob, et dispergam » illos in Israël [5]. » Hoc autem nemo dixerit in Levi et Symeone factum esse, sed in tribubus ex eis progenitis. Nam tribus Levi dispersa est, ita ut decimam partem ejus una-

[1] Psal. LXXI, 5. — [2] Ibid. — [3] Gen. XLIX. — [4] Ibid. 5. — [5] Ibid. 7.

quæque tribus haberet. Tribus item Symeonis, quæ idipsum fere experta est, per omnes illas extensa per sortem, non quemadmodum aliæ, conjunctam et simul conglobatam habuit hæreditatem. Jacob etiam ex acceptis a patre benedictionibus, nullam ipse consecutus est. Pater enim ipsius longam prosperitatem ipsi prædixerat, et perpetuum in Esaü dominatum. Is vero in rerum necessariarum penuria erat, mercenariusque alebatur, tantumque aberat ut imperium haberet in fratrem, ut de vita periclitaretur, et semel illi obvius cum multo timore factus, bene secum actum putarit quod potuerit manus ejus effugere. Quid igitur ad hæc dicamus? An mendacem esse prophetiam? Absit. Sed ejus morem hunc sæpe esse, ut ea, quæ sunt aliis eventura, aliis personis ascribat, et alia pro aliis nominibus usurpet : id quod etiam in Chanaano factum est; neque enim videmus illum servivisse fratribus suis, neque etiam maledictionem excidisse, sed in Gabaonitis ex Chanaano ortis finem accepisse. Nam id quod dicebatur prophetia erat, maledictionis forma prolata.

II. Cum tot ergo taliaque habeamus exempla, quibus probatur multa, quæ dicuntur, de aliis proferri, et in aliis accidere, et nominibus sic usos esse Prophetas, quid mirum si nunc nomen Judææ et Jerusalem Propheta usurpans, de Ecclesia vaticinetur? Nam quia ingratis loquebatur, Prophetas occidentibus, libros comburentibus, aras suffodientibus, jure velamen ipsis impositum erat in lectione Veteris Testamenti, secundum beatum Paulum. Alioquin libros sustulissent, si prophetiæ de Christo vim intellexissent. Cum enim præsentem ipsum, miracula edentem, perfectamque potentiæ suæ, et consensus concordiæque cum Patre demonstrationem exhibentem, non reveriti sint, neque quieverint donec eum crucifixissent, vix pepercissent iis, qui de ipso locuti essent, quos nihilo minus

frequenter lapidabant. Ideo propriis et notis sibi nominibus libenter utentes, hac persona prophetias adumbrabant. Quod enim non de Judæa et de Jerusalem sermo esset, singula dicta in medium adducentes, accurate demonstrabimus. « Erit in novissimis diebus manifestus mons Do» mini [1]. » Vide Prophetæ accurationem, qui non solum rem dicit, sed tempus etiam significat : quod enim dicit Paulus : « Cum autem venit plenitudo temporum [2], » et alibi rursum : « In dispensationem plenitudinis temporum [3]; » hoc sic exprimit Propheta : « In novissimis diebus. » Montem autem vocat Ecclesiam, et inexpugnabilia dogmata. Quemadmodum enim, si quis adversus montes innumeros objiciat exercitus, arcus tendentes, hastas vibrantes, machinas admoventes, illos quidem nullo damno afficere poterunt, sed consumpta propria fortitudine recedent; sic et quicumque Ecclesiam impugnaverunt, hanc quidem non læserunt, sed sua amissa potentia pudore sunt affecti dum terrent soluti, dum telis impeterent infirmati, dum agerent a patientibus devicti. Qui est sane inopinatus victoriæ modus, quem non homines assequi, sed Deus solus potest. Nam certe in Ecclesia mirabile est, non quod vicerit, sed quod ita vicerit : impulsa enim, vexata, innumeris concussa modis, non modo non minuebatur, sed major evadebat : et eos, qui id facere tentabant, patiendo tantum profligabat : id quod adamas ferro impetitus facit, dum percussus tantum, solvit percutientis robur, stimulique calcitrantibus objecti, non obtusiores inde redduntur, sed calcitrantium pedes cruentant. Ideo sane montem vocavit. Quod si metaphoram non admittat Judæus, domesticam accipiat confutationem. Ipse Propheta dicit lupos et agnos communia pascua habituros, et muscis apibusque Deum sibilaturum, fluviumque vehementem adducturum in Judæos, eo quod

[1] Isai. II, 2. — [2] Gal. IV, 4. — [3] Ephes. I, 10.

ipsi habere noluerint aquam Siloam. Quæ si quis ad verbum acceperit, sane intelligibilia non sunt. Verum oportet ea, quæ his significantur, accipere, sicque sententiarum seriem varie intelligere. Quænam igitur his significantur? Per lupos et agnos, hominum mores cum ferinos, tum mansuetos indicat : per muscas, impudentiam Ægyptiorum : per fluvium, violentiam exercitus barbari : per Siloam, mansuetudinem moderationemque ejus, qui tunc imperabat, regis Judæorum. Nemoque vel ex insipientioribus circa hæc nobis contradicet. Quemadmodum igitur illa aliis sunt expressa nominibus, sic ille Ecclesiæ firmitatem, immobilitatem, sublimitatem, inexpugnabile robur, montis nomine subindicavit. Et alius Propheta illos qui confidunt in Domino, monti comparat, invictam eorum fortitudinem ostendens. « Manifestus : » id nulla deinceps interpretatione indiget. Sic ipsa rerum natura tuba clariorem emittit vocem, splendorem ostendens Ecclesiæ. Etenim neque sol ita splendidus, neque ejus lux ita clara est, ut sunt res ad Ecclesiam spectantes. « Nam domus Dei supra verticem » montium [1]. »

III. Quomodo hæc interpretatus fuerit Judæus? Templum enim non est supra verticem montium. Ecclesiæ autem potestas ipsos attingit cœlos. Et quasi domus supra verticem montium posita, omnibus est manifesta, sic et multo magis omnibus conspicua hominibus illa evasit. « Et exaltabitur super colles [2]. » Hoc ipsum rursus interpretatus est : quod templo illo nunquam contigit, neque cum maxime florere videretur. Quomodo enim de templo intelligeretur, quod ab ipsis Judæis sæpe inhonorabatur, barbarorumque manibus diruebatur? Ecclesiæ autem fortitudo vehementius sæpiusque quam templum impugnata fuit : nunquam vero cessit se oppugnantium manibus, sed

[1] Isaï. II, 2. — [2] Ibid.

excelsior illustriorque maxime ab hostibus facta est. Tunc Martyrum cœtus, tunc Confessorum multitudo, tunc ferro firmiores animæ ostendebantur, ipsisque stellis splendidiores erant, concisis corporibus, animis minime victis, sed vincentibus et coronatis. Quis vidit, quis audivit cædem gestare coronam? jugulationem victoriam reportantem, tuncque exercitum splendidiorem effectum, cum plures visi sunt ab hostibus jugulari? « Et venient ad eam » omnes gentes[1]. Progressu clarior efficitur Propheta, sermonem magis retegit, dilucidioremque exhibet prophetiam, accuratiusque Judæorum consuit ora. Hoc enim, etiamsi admodum impudentes sint, non poterunt ad templum suum referre. At enim prohibitum erat, idque accuratissime observabatur, ne gentes in templum introirent. Ecquid dico in templum introire, quando ipsis lex cum gravi interminatione prohibebat ne cum gentibus commiscerentur, et extremas de his exigebat pœnas? Certe propheta Aggæus, totam hac in re suam consumpsit prophetiam, incusans, comminans, pœnas repetens de illicita affinitate. At nostra talia non sunt; sed Ecclesia cum omni facilitate sinum suum expandens supinis manibus omnes orbis totius gentes quotidie suscipit. Hoc enim primi illi dogmatum doctores ab Unigenito mandatum acceperunt, hac statim audita voce : « Euntes docete omnes gentes[2]. » Adverte autem quomodo non tantum vocationem gentium subindicavit Propheta, sed etiam earum promptam et alacrem obsequentiam. Non enim dixit : « Adducentur, » sed « Venient : » id quod alius Propheta clarius ostendens dicebat. « Et non docebunt unusquisque concivem suum et unusquisque fratrem » suum dicens : Cognosce Dominum, quia omnes scient me » a parvo usque ad magnum[3]. » Quod ad Judæos (5) enim spectabat creaturæ ordinem suum mutabant, aderant fre-

[1] Isaï. II, 2. — [2] Matth. XXVIII, 19. — [3] Jer. XXXI, 34.

quentes minæ, supplicia assidua, crebra miracula, Prophetarum discursus, legislatoris timor, interminationes bellorum, barbarorum incursiones, a Deo immissæ vindictæ, castigationes ex cœlis invectæ : manebantque illi dura cervice et incircumcisi, ut ait Stephanus, præfracti, et difficile cedentes [1]. Ad gentium vero (vocationem) satis fuit unicum tenueque verbum audivisse, et omnes confestim accurrerunt. Quod subindicans David dicebat : « Populus, » quem non cognovi, servivit mihi [2], » et modum obedientiæ admirans, subjiciebat : « In auditu auris obedivit mihi [3]. » Hoc ipsum et Jacob ænigmatico more declarans aiebat : « Ligans ad vineam pullum suum, et ad surculum pullum » asinæ suæ [4]. » At quis vidit pullum asinæ surculo alligatum et vineæ astantem, et fructum non pessumdantem ? In brutis quidem minime, in hominibus autem id vere et reipsa contingit. Judæi namque innumeris colligati vinculis, jugum confregerunt, vinculum disruperunt, ut ait Propheta; gentes autem nulla simili colligatæ necessitate, prompte obedierunt, quasi pullus surculo alligatus, ex præceptis nihil pessumdederunt, sed astiterunt multam exhibentes obsequentiam. « Et ibunt populi multi, et dicent : Venite, » et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei » Jacob [5]. » Vide choreas agentes, et festa celebrantes, et alter alterum hortantes, omnesque in doctores conversos : neque unam vel duas, vel tres, sed multas gentes concurrentes. Venient enim, inquit, populi multi et ex diversis locis, quod apud Judæos nunquam contigit. Sed si qui accesserunt, hi pauci erant proselyti, et hi cum multo negotio, et nunquam gentes vocati sunt, sed proselyti. « Proselyti enim ad te transibunt, et erunt tibi servi, » inquit. Quod si in metaphora persistat Propheta, montem

[1] Act. VII, 51. — [2] Psal. XVII, 45. — [3] Ibid. — [4] Gen. XLIX, 11. — [5] Isai. II, 3.

appellans, et domum Dei Jacob, ne mireris. Quod enim jam dixi, modo fere aperit, modo adumbrat prophetiam; illud quidem, quo prudentioribus occasionem præbeat, ut quæ dicuntur intelligant; hoc autem, ut ingratorum tumultuosum impetum coërceat, et ubique sermonem variat.

IV. Si autem dixit : « Domum Dei Jacob ne turberis, dilecte : » etenim Unigenitus Dei Filius, Deus Jacob erat. Ipse enim et legem dedit, et omnia apud eos miracula edidit : id quod ex ipso maxime Veteri Testamento videre est, Novi quippe Testamenti nulla ratio est apud Judæos. Jeremias igitur ait : « Disponam vobis testamentum novum, non se» cundum testamentum, quod disposui patribus vestris [1] ; » ostendens ipsum esse utriusque legis latorem. Quia vero ipse ex Ægypto illos eripuit, addidit : « In die, qua appre» hendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti [2]. » Quod si ipse eduxit, etiam ipse illa omnia in Ægypto et in deserto miracula patravit. « Et annuntiabit nobis viam suam, » et ambulabimus in ea [3]. » Vides-ne ut aliam requirunt legem? Viam enim Scriptura præcepta Dei solet appellare : si de priore Testamento loqueretur, non dixisset : « Annuntiabit » nobis. » Illud enim erat omnibus manifestum, planum et notum. Quod autem hæc non captiose dicamus, quæ dicta sunt vel impudentioribus fidem facere possunt. Quia enim viam tantum memoravit, dicit quænam illa sit via, ejusque multa ponit insignia. Subjungit ergo : « Nam de Sion » exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem [4]. » Ad hæc Judæi supra modum impudentes ne hiscere quidem poterunt. Quod enim hæc de Novo Testamento dicta sint, et ex loco, et ex tempore, et ex iis, qui legem receperunt, et ex gestis post legem, et ex omni parte demum videre est. Primo ex loco, ex monte Sion nempe. Lex enim per Moy-

[1] Jer. XXXI, 31, 32. — [2] Ibid. — [3] Isaï. II, 3. — [4] Ibid.

sem lata in monte Sinaï majoribus ipsorum data fuit. Cur ergo hic dicit : « De Sion ? » Neque hoc satis habuit, sed etiam tempus adjecit. Non enim dixit : « Exivit lex, » sed « Exibit lex, » quod est futuri temporis, rei nondum gestæ. Cum autem hæc Propheta diceret, a multis jam annis lex data fuerat, Novi vero Testamenti lex post plurimos annos danda erat. Ideo non dixit : « Exivit, » sed, « Exibit, » id est postea. Ac rursum ad locum ipsum confugit dicens : « Et » verbum Domini de Jerusalem. » Accurate nobis hic Novi Testamenti insigne ponit. Nam modo in monte sedens, sublimia et cœlis digna præcepta lege sanciebat, modo in Jerusalem versans idipsum agebat. Cum dixisset ergo et locum et tempus, adjicit et eos qui illam accepturi erant legem, undique contradicentium ora consuens. Quinam ergo illum suscepturi erant ? Num Hebræorum potius populus et Judæi ? Nequaquam ; sed qui ex gentibus. Ideo intulit. « Et judicabit inter gentes [1]. » Illud enim maxime ad legem pertinet, judicare de illis qui ipsam impugnant. Quod autem hic non sermo sit de Veteri Testamento, ex ipsis rebus palam est. Non enim sabbatum observamus, circumcisionem non admisimus, non festa illorum, non aliud quidpiam ex veteribus. Audivimus enim Paulum dicentem : « Si circumcidamini, Christus vobis nihil prode- » rit [2] : » et, « Dies observatis, et menses, et tempora, et an- » nos. Timeo ne forte frustra laboraverim in vobis [3]. » Unde liquet hunc sermonem de Novo esse ; quia inter gentes judicavit quemadmodum et Paulus ait : « In die quando » judicabit Deus occulta hominum [4]. » Quomodo judicabit ? dic mihi. An secundum Vetus Testamentum ? Nullo modo, sed, « Secundum Evangelium meum [5]. » Vides-ne verba diversa, sententias autem inter se consentientes ? Esaïas di-

[1] Isaï. II, 4. — [2] Gal. V, 2. — [3] Id. IV, 10. — [4] Rom. II, 16. — [5] Ibid.

cit : « Judicabit inter gentes ; » Paulus ait : « Judicabit secun» dum Evangelium meum. Et arguet populum multum[1] : » bella gerentes et transgressores. Et hoc declarans Christus dicebat : « Non ego judicabo vos, sed sermo, quem locutus » sum, ipse vos judicabit[2]. Et concident gladios suos in » aratra, et lanceas suas in falces. Et non accipiet gens » contra gentem gladium, et non ultra discent præliari[3]. » Non satis fuere Prophetæ priora signa. Multa quippe est veritatis facultas. Ideo aliud posuit Novi Testamenti indicium per totum orbem refulgens. Quodnam illud est? Pax et bellorum abrogatio. Quando hæc contingent, inquit, tanta orbem excipiet tranquillitas, ut etiam bellica arma in agriculturæ instrumenta cudantur. Quod in Judæorum temporibus accidisse non comperies : imo res in contrarium abiit. Non cessarunt enim per totum reipublicæ suæ tempus bella inferre et bellis impeti, hostibus illos modo diutius, modo remissius invadentibus. Etenim qui e vicino habitabant, imo etiam qui in Palæstina, gravia ipsis sæpe negotia facessebant, ita ut de extremis periclitarentur.

V. Et hæc perspicue declarat Regnorum historia, tota bellis contexta : ostendunt item Prophetæ omnes, qui hæc gesta narrabant, et antequam fierent prænuntiabant : et ex illa, ut ita dicam, die qua erepti sunt ex Ægypti tyrannide, totam vitam in bellis transegerunt. Verum nunc non ita se res habet : sed magna pax per orbem. Et si bella quædam oriuntur, non perinde ut prius. Tunc enim civitates contra civitates, regiones contra regiones, populi contra populos confligebant : gens una in multas partes scindebatur. Ac si quis librum Josuë et Judicum legerit, sciet quot bella Palæstina brevi tempore susceperit. Neque id solum incommodi erat, sed quod lex omnes arma sumere

[1] Isaï. II, 4. — [2] Joan. XII, 48. — [3] Isaï. II, 4.

juberet, nemoque immunis esset a tali officio. Neque tantum apud Judæos hæc lex invaluerat, sed et ubique terrarum : quandoquidem et rhetores et philosophi, qui nihil præter abollam habebant, ad bellum accersiti, clipeum tractabant, et in acie stabant. Nam Socrates Sophronisci filius, qui ob vitæ tranquillitatem et philosophiam apud Athenienses maxime florebat, semel et bis in acie stetit. Et rhetorum apud illos princeps Demosthenes, ex suggestu ad bellum sæpe prodiit. Quod si rhetores et philosophos nulla lex eximebat a bello, vix quis alius e populo tali immunitate gaudebat. At nihil horum jam conspicere est. Quoniam enim Sol justitiæ refulsit, ac civitates, populi et gentes omnes, tantum abest ut in talibus periculis vivant, ut neque bellica arma tractare sciant, sed intra urbes et muros sedentes, bella procul gesta audiant narrari, totusque populus in libertate vivat, et in acerbi hujus ministerii immunitate. Quod si alicubi nunc bella gerantur, ea procul sunt et in extremis imperii romani limitibus, non per singulas urbes et regiones, ut olim. Tunc enim, ut jam dixi, vel in una gente innumeræ sæpe seditiones oriebantur, et diversa bella : nunc autem quantum terræ spatium sol respicit a Tigride usque ad Britannicas insulas, ipsa tota, et cum illa Africa, Ægyptus et gens Palæstinorum, imo quodcumque romano imperio subjacet, in pace degit. Scitis autem omnes urbes plena frui tranquillitate, solo auditu bella scientes. Poterat certe Christus bellorum reliquias tollere, sed permisit ad castigationem ignavorum, qui pacis occasione segniores evaserint, ut barbarorum adhuc incursiones essent. Propheta certe iis, qui probe intelligere possent, id subindicavit, ut dixi, non ultra fore illas frequentes irruptiones. Non enim dixit : « Non erit omnino bellum; » sed quid ? « Non accipiet gens contra » gentem gladium : » et populorum libertatem adjecit di-

cens : « Non discent amplius præliari, » quibusdam exceptis militibus ad hoc destinatis. « Et nunc tu, domus Jacob, » venite, et ambulemus in lumine Domini. Dimisit enim » populum suum, domum Jacob [1]. » Prophetia de Ecclesia jam absoluta, rursus ad historiam transit, quasi verborum seriem resumens. Talis enim illis mos erat, non dictorum firmitate tantum, sed etiam seriei ratione prophetiam adumbrare. Quapropter non absolutum explet sermonem, sed quasi aliquam trahat catenam, sic ad Judæorum admonitionem rursum transit, et ait : « Et nunc tu, domus » Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini; » id est, in præceptis ejus, in lege ejus : nam præceptum legis est lucerna, et lux et vita, reprehensio et disciplina. Davidque rursum ait : « Præceptum Domini lucidum, illuminans » oculos [2] : » et, « Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen » semitis mei [3]. » Et ubique legem ita vocari perspicias. Sic et Paulus ait : « Confidis teipsum esse ducem cæ- » corum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem » insipientium [4]. » Non enim ita solares radii corporeos nostros oculos regunt, ut præcepta legis animæ oculos illustrant.

VI. Propheta igitur ut ostendat, etiam ante præmium et ante mercedem, præcepta, dum implentur, suam afferre mercedem, lumen ipsa vocavit. Quemadmodum enim oculus, dum illuminatur, lucrum refert; sic et anima, cum legi obtemperat, maximum fructum accipit, expurgata, et a nequitia liberata, et ad ipsam ascendens virtutem. Quemadmodum e contrario prævaricatores ante supplicium in ipsa transgressione pœnas dant, miserioreque conditione sunt, quam ii qui sedent in tenebris, timore, tremore et mala onerati conscientia; in meridie etiam

[1] Isaï. II, 5, 6. — [2] Psal. XVIII, 9. — [3] Id. CXVIII, 105. — [4] Rom. II, 19.

ab omnibus metuentes et trementes, sive consciis sibi, sive non consciis. «Dimisit enim populum suum, domum » Jacob ; » id est, sivit, dimisit, contempsit, suaque providentia spoliavit. Deinde iis perterrefactis, causam affert, ut illi gesta sua emendent. Quæ igitur causa est? « Quia impleta est terra eorum auguriis, ut terra alienigena» rum [1]. » Prius illos de cauponaria, de avaritia et de viduarum contemptu accusabat : hic vero ipsis exprobrat prava dogmata, et impietatis reliquias, quæ paulatim ipsos ad dæmonum erroneum cultum pertrahebant. Mox illos incessens, non modo dicit eos auguriis operam dare, sed repletam iis esse terram eorum. Supra modum, inquit, accrevit nequitia eorum ; quemadmodum supra dicebat populum, non utcumque peccatorem, sed plenum peccatis; sic et hoc loco, «Repleta est. » Exinde rursus probrum amplificans addidit: « Sicut a principio [2].» A principio, quandonam? Quando Deum nondum noverant, quando legem nondum acceperant, quando beneficiorum ejus experientiam nondum habebant, quando cum gentibus vivebant, quod extremæ damnationis erat, quod non melius tunc se haberent post tantam providentiam et tantam sollicitudinem, quam ii qui nihil eorum consecuti erant. Sed non hic stetit, verum denuo perterrefaciens eos adjecit : « Quasi » terra alienigenarum : » hac comparatione graviorem accusationem parans. Quod et Paulus frequenter facere solet, ut et quando dicit : « De dormientibus autem nolo vos » ignorare, fratres, ut non contristemini, sicut et cæteri » qui spem non habent [3], » ac rursum : «Ut sciat unusquis» que vestrum vas suum possidere in sanctificatione et ho» nore, non in passione desiderii [4]. » Neque hoc contentus fuit, sed adjecit : « Quemadmodum et reliquæ gentes quæ » ignorant Deum [5]. » Hic quippe modus sermonis mordere

[1] Isaï. II, 6.— [2] Ibid. — [3] 1 Thess. IV, 12. — [4] Ibid. 5. — [5] Ibid.

solet etiam eos qui admodum lapsi sunt. Quod si Judæi (6) de talibus accusantur, quam nos veniam consequemur, quam defensionem, qui post tantam gratiam et ineffabilem honorem, spemque immortalem, in parem, quam illi, decidimus inopiam? Multi namque jam sunt, qui hoc morbo laborant, qui vitam suam labefactant, qui augurum insaniæ se dedunt, Deumque offendunt, et superfluos dolores sibi lucrantur, atque in laboribus pro virtute suscipiendis dissolvuntur. Hoc enim omnino curat diabolus, ut insipientioribus suadeat non penes se esse aut virtutem aut improbitatem adire, nempe se libertate quadam arbitrii honoratos esse, hæc duo turpissima perficere volens, ut labores pro virtute suscipiendos solvat, et maximum illud libertatis donum auferat. Hoc per auguria, hoc per omina, hoc per observationem dierum, hoc per pravum fati dogma; hunc gravem morbum per alia multa in vitam invexit, nullam ad hoc non machinam movens. Quamobrem Propheta vehementer instat incusans, ut morbum radicitus evellat. «Et filii multi alienigenæ nati sunt eis[1].»

VII. Quid est, «Filii alienigenæ?» Lex illis erat olim lata propter animi fragilitatem, et mentem fraudi opportunam, ut cum nullo reliquorum hominum affinitatem contraherent, ne hujusmodi affinitates, impietatis ipsis occasio essent. Quia enim non modo alios corrigere non poterant; sed neque detrimentum ab aliis, quicumque essent, sibi importatum depellere, lege ipsos vallans, et ab affinitate cum aliis abducens, seorsim illos efformabat et instituebat: optabile enim difficileque erat ut, vel sic ducti, possent servare disciplinam a Deo sibi traditam. Sed quemadmodum alia præcepta transgressi sunt, sic et hoc contempto, transierunt ad affinitatem cum vicinis contrahendam, et uxoribus inde ductis, a Moabitis videlicet, ab Ammonitis,

[1] Isaï. II, 6.

et ab aliis impiis gentibus, aliasque cognationes amplexi, doctores nequitiæ admiserunt, et nobilitatis decorem labefactarunt. Hoc itaque cum aliis Propheta crimen intentat. «Impleta est enim regio eorum, inquit, argento et auro, »et non erat numerus thesaurorum eorum. Et impleta est »terra eorum equis, et non erat numerus curruum eorum [1].» Ecquod crimen hoc, dixerit forte quispiam, divitias habere, et equos possidere, ea potissimum ætate, quando non tantum erat philosophiæ studium? Quid ergo dixerimus? Scilicet, non usum improbabat, sed animum non iis ut oportebat utentem. Quemadmodum enim dicit; «Væ qui poten»tes estis [2],» non utique potentiam dat crimini, sed eos qui potentia male utuntur; sic et hoc loco, non quod pecunias possiderent, sed quod cum ingenti copia, et ultra necessitatem illas congererent. «Non erat, inquit, numerus thesau»rorum eorum.» Neque hoc solum, sed quod de divitiis et de equorum copia inflati, paulatim a spe in Deum abstraherentur, quod ipsis etiam alibi Propheta dicebat: «Væ qui »confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum sua»rum gloriantur [3].» Ac rursum alibi: «Non salvatur rex »per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitu»dine virtutis suæ [4].» Iterumque in alio Psalmo: «Non in »fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri be»neplacitum erit ei; beneplacitum est Domino super ti»mentes eum [5].» Et impleta est terra abominationibus ope»rum manuum suarum, et adoraverunt quæ fecerunt digiti »eorum [6].» Ut sapiens medicus Propheta morbi causam dicit, et fontem morbi. Cum enim eorum impietatem accusaturus esset, occasiones morbi prius dixit, avaritiam, arrogantiam, connubiorum affinitates non licitas: declarans eos hinc paulatim supplantatos in perniciei barathrum

[1] Isaï. II, 7, 8. — [2] Id. V, 22. — [3] Psal. XLVIII, 7. — [4] Id. XXXII, 16. — [5] Id. CXLVI, 10, 11. — [6] Isaï. II, 8.

corruisse, et idola adorasse. Deinde illorum cultum traducens subjungit: « Operum manuum eorum. » Quid enim risu dignius fuerit, quam cum homo Dei creator efficitur? Abominationem vero Scriptura vocare solet idola : indeque abominatio desolationis vocatur statua in templo erecta. « Cum enim videritis, inquit, abominationem desolationis » stantem in loco sancto, qui legit, intelligat [1]. » Quoniam enim ipsos abduxerat, nec sensilia admirarentur, prohibuit ipsis ne quamvis imaginem facerent; illudque abominationem vocavit, procul illos avocans ab impietate. Nam abominari, supra modum odisse est, quasi impurum, quasi execrandum. Abominabile igitur, perosum et aversione dignum in Scriptura dicitur. Idolum autem quodvis hujusmodi est. « Et adoraverunt quæ fecerunt digiti eorum, » et incurvavit se homo, et humiliatus est vir [2]. » Quemadmodum enim adoratio Dei hominem in altum evehit, sic adoratio eorum deprimit dejicitque. Quid enim abjectius homine, qui a salute decidit, universorumque Deum inimicum sibi reddidit, qui inanimatis se submittit, et lapides colit? Deus quippe in tantum nos honorem evexit, ut cœlis etiam nos sublimiores redderet; diabolus eos, qui sibi obsequebantur, in tantam vilitatem deduxit, ut insensilibus insensiliores faceret. Ideo ait Propheta : « Humiliatus est » vir. » Sufficiebat certe hæc accusatio, ut mente præditum ab hoc morbo abduceret. Verum quia plerique homines, non tam peccata, quam supplicia formidant, ille supplicium adjunxit, dicens : « Non dimittam eos [3]. » Non condonabo, inquit, non dimittam, non negligam ; sed rationes pœnasque repetam scelerum. « Et nunc introite in petras, » et abscondimini in terra a facie timoris Domini [4]. » Postquam illorum insipientiam, qui idola adorant, satis tradu-

[1] Matth. XXIV, 15, et Dan. IX, 27. — [2] Isaï. II, 9. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 10.

xit, et a modo fabricandi eorum amentiam ostendit, necnon idolorum imbecillitatem, rursus verbis concertat, et dictorum inquisitionem rerum experientiæ permittit, aitque : « Sufficiebat mihi per hoc ipsum quod hæc facta sunt ab hominibus, eorum qui decepti sunt insipientiam ostendisse : » quia vero impietate ceu ebrietate quadam aggravati, circa res claras et manifestas cæcutiunt, tales urbem excipient calamitates, ut vel eos qui admodum stupidi sunt doceant, quanta sit illorum imbecillitas, et quanta Dei potentia.

VIII. Idcirco antequam de bello loquatur, quæ ex illo consecutura sint aperit, præcipiens ut in petras ingrediantur, et sub ipsa terra delitescant, non ut id agant, sed ut hinc ediscant quam intoleranda sit ira Dei tunc illos invasura : nam ait : « Abscondimini in terra a facie timoris » Domini, et a gloria fortitudinis ejus, cum surrexerit » percutere terram [1]. » Non ait tantum : « A fortitudine ejus; » sed, « A gloria fortitudinis. » Talia namque sunt ejus præclara gesta, talia tropæa, multum splendorem, multam dignitatem præ se ferentia. Hic mihi videtur victoriam illam significare quæ sub Ezechia contigit, terram vocans multitudinem hominum, et percussionem, illorum ruinam, resurrectionem vero, ejus egressum ad auxiliandum, Quandoquidem et David dicit : « Exurgat Deus, et dissi» pentur inimici ejus [2]; » ac rursus : « Surge Deus, judica » terram [3], » ab humanis gestis et modis Dei operationes exprimens. « Oculi enim Domini sublimes, homo autem » humilis [4]. » Deinde ne quispiam audientium dictis negaret fidem ; multis enim contra spem et expectationem erat id quod eventurum dicebat ; confugiebat ad potentiam Opificis, et ad eorum, qui patiebantur, imbecillitatem. Neque

[1] Isaï. II, 19. — [2] Psal. LXVII, 2. — [3] Id. LXXXI, 8. — [4] Isaï. II, 11.

enim, ait, Deo est quidpiam sublimius, neque hominibus vilius. Ne ergo dubites num possit ille magnus et fortis imbecillos sic confestim deprimere. Et apposite dixit : «Oculi Domini sublimes.» Non dixit : «Potentia,» sed, Oculi » Domini,» quasi solus aspectus possit omnia sibi reluctantia prosternere : id quod etiam David alibi dicebat : « Qui » respicit terram, et facit eam tremere [1]. » Et alius iterum Propheta : « Respiciam ad eum, et prævalebo ei [2]. Et humi-» liabitur altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus » in die illa [3]. » Conspecta enim illa inopinata victoria, illisque conspicuis admirandisque tropæis, dæmones devicti sunt, idola dedecore affecta, pseudoprophetarum ora obturata, barbarorum tyrannis soluta, et os omne , quod Deo aversabatur, obstuctum est. Ideo ait : Exaltabitur Do-» minus solus. » Nullus erit deinceps qui contradicat, nec qui de Dei potentia dubitet, cum rerum gestarum demonstratio evidentissima fuerit. Naturæ quippe divinæ celsitudo perpetua est, ac nunquam incœpit, sed semper est. Exaltari autem dicitur in mente hominum, quando ii qui contradicebant et reluctabantur, ipsa rerum demonstratione suadente cedunt, ac competentem benedictionem referunt. « Dies enim Domini Sabaoth advenit super omnem » contumeliosum et superbum, et super omnem excelsum » et sublimem, et humiliabuntur ; et super omnem cedrum » Libani excelsam et sublimem, et super omnem arborem » glandis Basan ; et super omnem montem excelsum, et » super omnem murum sublimem ; et super omnem turrim » sublimem ; et super omne navigium maris, et super » omnem aspectum pulchritudinis navium. Et humiliabitur » altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus in die » illa [4]. » Murum hic, cedrum, collem, quercum potentes

[1] Psal. CIII, 32. — [2] Osee XI, 5. — [3] Isaï. II, 11. — [4] Ibid. 12-17.

homines vocat, altitudine hujusmodi arborum eorum potentiam metaphorice significans : ac cum navigium et aspectum pulchritudinis navium dicit, eos subindicat qui sunt opulentiores.

IX. Hoc autem vult significare, nempe fortem quemlibet, potentem ducem exercitus, quemque divitiis circumfluentem, totumque, ut ita dicam, hominum decorem ac totam fortitudinem, tunc abituram et solvendam esse; nihilque patrocinii profuturum esse, ad effugiendam iram Dei, non virtutem corporis, non experientiam belli, non pecuniarum copiam, non potentiæ clientelam, non exercitus magnitudinem, non aliud quidpiam simile. Cedros autem Libani memorat, quia ibi maxime nascitur hæc arbor; vel quia res jam proximæ sunt. Aspectum vero ait pulchritudinis navium, decorem ducum exercitus, qui divitiis, armis et satellitibus stipandi forent. Videtur autem mihi subindicare longinquam barbarorum expeditionem. « Et manufacta omnia abscondent, inferentes ea in caver» nas et scissuras petrarum, et in foveas terræ, a facie timo» ris Domini et a gloria fortitudinis ejus, cum surrexerit ad » percutiendam terram [1]. » Tantum, inquit, aberit ut eorum dii aliquid opis afferre possint, ut illi hominum auxilio opus habituri sint, necnon locorum tutela, ut ne capiantur, « A facie timoris Domini, et a gloria fortitudinis » ejus, cum surrexerit percutere terram. » Ne quis enim barbarorum irruptioni hæc imputet, neve existimet timorem ex eorum potentia provenire, sermonem refert ad universorum Deum, dicens eum belli hujusque ducem futurum, et ab eo potestatem esse in tanto periculo vindicandi scelera jam admissa. « Die enim illa ejiciet homo » abominationes suas argenteas et aureas, quas fecerunt » sibi ipsis ut adorarent inania sua et vespertiliones. Ad

[1] Isaï. II, 18, 19.

» ingrediendum in solidas petras, et in scissuras petrarum a » facie timoris Domini, et a gloria fortitudinis ejus, cum » resurrexerit ad percutiendam terram [1]. » Satis traduxit eos, ostendens ipsos cum diis suis delituisse, et in terram se abdidisse, neque materiæ pretium aliquid opis conferre potuisse, imminente calamitate. Idola porro vespertiliones vocavit, sive ob imbecillitatem, sive ob erroris tenebras, et quia omnia a dæmonibus clam geruntur. Quemadmodum enim vespertilionibus sol inimicus est et lux quoque, nox autem et tenebræ amicæ sunt : sic et dæmonibus, et iis quos in errorem deduxerunt, nequitia et iniqua omnia familiaria sunt et amica ; virtus autem et opera lucis inimica sunt, iisque splendentibus, statim illi obtenebrantur ; cum contra is, qui virtute præditus vivit, nullo labore vel sudore egeat. Sufficit enim ut ille appareat, omniaque illa dissolvuntur. « Quiescite vobis ab homine, cujus est res» piratio in naribus ejus, quia in quo ipsis reputatus est hic [2] ? » Hic mihi videtur Ezechiam subindicare, qui præ timore et angore extremos halitus afflabat. Quia igitur barbari eum quasi retibus interceptum habentes, paratam sibi prædam tenere putabant, neque sibi labore opus esse ad urbem capiendam, et eum captivum abducendum, contrarium barbaris accidit. Ideo ait : « Quiescite ab ho» mine, cujus est respiratio in naribus ejus, quia in quo » ipsis reputatus est hic ? » id est, in nullo reputatus est. Etenim quasi per excursionem se omnia sublaturos esse sperabant. Sed contrarium prorsus accidit. Et qui a vobis pro nihilo reputabatur expugnatuque facilis, Dei auxilio fretus, omnium splendidissimus apparebit.

[1] Isaï. II, 20, 21. — [2] Ibid. 22.

CAPUT III.

Ecce dominator Dominus Sabbaoth auferet de Judæa et de Jerusalem validum et validam [1].

I. Quemadmodum optimus medicus, modo urens, modo secans, modo amara afferens remedia, ægrotorum sanitati arte prospicit; sic et benignus Deus, variis et diversis suppliciis, quod diffluebat et lapsum erat apud Judæos constringens, modo barbarorum incursione ingratos terrefacit; modo ante illorum invasionem aliis illos interminationibus reprimit, minarum varietate imminenti formidine continuo percellens. Nunc itaque infirmitatem ipsis interminatur, et famem et siccitatem, non quidem rerum necessariarum, sed earum quæ non minus aptæ sunt ad vitam conservandam. Non enim fames solum gravis est, sed grave etiam est cum nullus adest qui rempublicam administret; id quod rerum copiam fame molestiorem reddere solet. Quid enim utilitatis est cum ceu ex fontibus omnia fluunt, si civilia bella oriantur, et mare intumescat, insanientibusque fluctibus, neque gubernator, neque ad proram sedens, neque alius quispiam adsit qui possit negotiorum tempestatem dirigere, et tranquillitatem conciliare? Quando autem cum his fames etiam adest, cogita quanta sit malorum moles. Hæc itaque omnia comminatur Deus : primumque est omnium gravissimum. « Ecce enim, inquit, dominator » Dominus Sabbaoth. » Hac voce, « Ecce, » sæpe Prophetæ utuntur, quando auditorem de rebus quæ dicunt, certio-

[1] Isaï. III, 1.

rem facere volunt. Non hic tantum, sed etiam superius et a principio videre est, peccata corpoream infirmitatem sæpe præcessisse, ut in Caïn : quia enim robore corporis non recte usus est, jure in paralysim incidit. Sic etiam ei, qui ad piscinam sedebat ; quia paralysis origo peccata erant, ait Christus: « Ecce sanus factus es, noli amplius » peccare [1]. » Paulus quoque ait : « Ideo apud vos multi » infirmi [2]. » Quia peccabant, quod non pura conscientia mysteriorum participes essent. Fornicarium quoque infirmitati corporis tradit, has de peccatis pœnas repetens. Neque tamen semper infirmitas est peccatorum ultio, sed aliquando coronæ materia est, ut in Lazaro et in Job. Nec infirmitates tantum, sed et alia corporis incommoda a peccatis orta sunt, ut Oziæ lepra, ob animi impudentiam, ut Jeroboami regis manus ariditatem perpessa est, ob arrogantiam et superbiam ejus. Lingua quoque Zachariæ non aliunde ligata est, quam ob animæ peccatum [3]. Quoniam igitur Judæis bona valetudo et robur corporis, resque prosperæ, arrogantiæ occasio fuerant, arrogantiæ radicem subtraxit Deus, commonefaciens illos et ad meliorem frugem reducens, majoraque dans, quam ipsis auferebat. Quid enim detrimenti erat corpore ægrotare, si hinc institueretur anima? Deinde ne putarent id ex naturæ infirmitate procedere, id eventurum Propheta prædixit; neque viros tantum minis terruit, sed pœnam mulieribus quoque transmisit, quia uterque sexus corruptus erat, et in progressu ad ipsas mulieres sermonem dirigit, et ob absurda admodum gesta, crimina ipsis offert, quæ urbem ipsam a fundamentis diruerunt. Ideo illas pestilentia affligit : pestilentiam enim mihi subindicare videtur cum dicit : « Auferam robustum et robustam, » vel alium corporeum morbum medicorum arti non sedentem. Tales

[1] Joan. v, 14. — [2] 1 Cor. xi, 30. — [3] Luc. i, 20.

enim sunt Dei plagæ. « Robur panis et robur aquæ[1]. » Gravissima hæc vindicta est, quando non ipsam tollit substantiam, sed vim ex ea aufert innatam, ita ut vel ex ipso aspectu crucientur nunquam satiati, et hinc intelligant a Deo immisam fuisse iram. « Gigantem et potentem[2]. » Gigantem semper Scriptura fortem solet vocare vel eum qui proportione membrorum multis antecellat. Etenim in creatione cum dicit : « Hi erant gigantes, homines nominati[3], » non aliud genus fuisse dicit; sed fortes. robustos, et vegetos nobis subindicat. « Et hominem bellatorem et judicem[4]. » Intolerabile supplicium, et illa quæ dicta sunt extremæ perniciei sunt argumentum, quæ stantibus muris et turribus, urbem possint cum civibus inimicis dedere. Tutamen quippe urbis non in lapidibus, lignis et septis situm est, sed in prudentia civium, qui cum tales adsunt, etiam præsente hoste, tutius quam cætera omnia ipsam muniunt : cum autem ii absunt, etiam nemine urgente, miseriorem illam exhibent, quam si obsideretur.

II. Itaque et illos et auditores omnes non parvo philosophiæ documento imbuit Propheta, suadens ut ne unquam in magnitudine urbium spem ponant, nec in vallis et machinis, sed in frugi virorum virtute. Illos igitur territans, ait ipsum eam tutela omni destituturum esse, non modo bellicæ rei peritos auferendo, sed etiam judices, qui non minus juvant civitates quam bellatores, dum pacem curant, imo sæpe imminentia bella propulsant. Hi enim cum frequenter a radice peccatorum oriantur, fieri potest ut legum custodes, eosque qui juri dicundo cum æquitate præsident, plurima peccata reprimentes, belli causam auferant. Cur ergo Deus eos amovet? Quia illis præsentibus non ut oportebat usi sunt. Quemadmodum enim salutaria

[1] Isaï. III, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Gen. VI, 4. — [4] Isaï. III, 2.

ejus dogmata multam afferebant audientibus utilitatem, Judæis autem concionans, dicta sua obscuritate multa involvebat, quia illi dictis non attendebant; ita hæc dona sua magna, quæ multam nobis salutem conferunt, de medio sæpe tollit, cum ii qui accipiunt nihil hinc fructus percipere volunt. « Et Prophetam et conjectorem [1]. » Non parvum autem iræ genus est cum prophetiæ deficiunt. Quando igitur judaïcum populum Deus ob peccata filiorum Heli aversatus est, obque multitudinis nequitiam, defecit prophetia : « Verbum enim, inquit, pretiosum erat, » et non erat visio distinguens [2]; » pretiosum, id est, rarum erat. Et sub Ozia idipsum accidit : neque enim hinc exiguum fructum cepissent, si voluissent. Nam divina ediscere, et ad futura mala præparari, de incertis rebus responsa accipere, quandonam inimicos invadere oporteat, quando quiescere, quomodo tristia omnia depellere, multam ipsis ad salutem afferebat facilitatem. Verum quia quæ didicerant non explebant, ideo disciplinam hanc ipsis ademit : quod erat ingentis Dei clementiæ argumentum; quod cum futura præviderct, sciretque eos non recte donis usuros, tamen quæ sua erant omnia exhiberet. Cum Propheta vero conjectorem se dicit ablaturum esse. Conjectorem hic mihi videtur dicere eum, qui ex multa intelligentia, et ex ipsa rerum experientia futura conjicere poterat. Aliud enim est conjectura, aliud prophetia. Propheta enim ex divino Spiritu loquitur, ex se nihil afferens; ille vero occasione capta ex iis quæ jam contigerunt, intelligentiam exercens suam, futurorum multa prospicit, ut par est virum prudentem prospicere. At multum hunc inter et illum discrimen; tantumque, quantum est intervallum inter prudentiam humanam, et divinam gratiam. Ut autem exemplo sermonem dilucidiorem reddam, cogitemus Salo-

[1] Isaï. III, 2. — [2] I Reg. III, 1.

monem et Eliseum : ambo enim res occultas in medium adducebant, et abscondita revelabant : sed non ambo eadem virtute ; sed ille quidem ex prudentia humana, a natura sumens occasionem circa meretrices illas mulieres (7); hic vero ratiocinio nullo usus. Quod enim ratiocinium Giezi furtum revelare potuisset? sed ex divina gratia ea quæ procul facta erant prævidit. « Et senem, et principem » super quinquaginta [1]. » Cum iis etiam senem et principem super quinquaginta se sublaturum esse dicit. Senem non simpliciter eum, qui consenuerit, dicit, sed eum qui cum canitie prudentiam canitiei consentaneam servat. Cum vero dicit principem super quinquaginta, non quempiam hujusmodi principem memorat, sed hoc nomine principes omnes subindicat. Nihil enim, nihil certe miserabilius, quam nullo magistratu regi, ut nihil periculosius navi suo destituta gubernatore. Neque hic gradum sistit, sed et aliam magnam tutelam se ablaturum comminatur, eos qui bona dare consilia possint, qui non minus quam arma civitatibus afferunt auxilium : Nam ait : « Auferam » admirabilem consiliarium, et sapientem architectum [2], » non structorem dicens, sed in negotiis peritum, multa doctum, et cum prudentia omnia civitatis negotia administrare scientem.

III. Cum his etiam, « Et prudentem auditorem. » Si enim hoc abfuerit, etsi alia omnia adsint, nihilo plus accedit civitatibus ; etsi Prophetæ, etsi consiliarii, etsi magistratus adsint, si nullus sit qui audiat, omnia frustra et in nihilum abeunt. Videtur autem mihi hic « Auferam » dici, quasi sinam, permittam, quemadmodum Paulus ait : « Tra» didit eos in reprobum sensum [3]; » non hoc sensu, quasi in amentiam ipsos conjecerit, sed quia insipientes cum essent, ipsos dimisit et reliquit. « Et instituam adolescen-

[1] Isaï. III, 3. — [2] Ibid. [3] Rom. I, 28.

»tulos principes eorum [1]. » Hoc defectu etiam magistratuum pejus et multo gravius est. Nam qui principem non habet, duce privatur : qui vero malum nactus est ducem, habet qui se in præcipitia conjiciat. Adolescentulos autem hic memorat, non ut ætatem culpet, sed ut illorum insipientiam aptius ostendat. Contingit enim juvenes esse prudentes, et senes in insipientia vixisse. Verum quia id rarius accidere solet, sed contrarium plerumque contingit, ideo illos insipientes nominavit. Nam et Timotheus juvenis erat : is tamen sapientius, quam innumeri senes, Ecclesias administravit. Et Salomon (8), annos natus duodecim, cum Deo loquebatur, multaque erat dicendi fiducia instructus, ac rex declaratus coronatusque est, barbarosque habuit sapientiæ suæ spectatores; neque viri solum, sed et mulieres ex longinquis regionibus venientes, hanc solam peregrinationis causam habebant, nempe ut ex ejus voce quidpiam ediscerent et audirent : sed ut ad senium pervenit, multum de virtute detraxit. Hujus vero pater beatus David, grave illud peccatum, non cum juvenis et puer esset, sed cum illam ætatem prætergressus esset, tunc peccavit. Cum autem puerulus esset, mirabile tropæum erexit, barbarum prostravit, omnemque exhibuit philosophiam, neque impedimento juventus fuit, quominus hæc præclara gesta ederet. Jeremiam quoque, qui ætatis obicem objiciebat ut recusaret, non admisit Deus, sed eduxit ad populum judaïcum, ipsum nihil inde impediri dicens, si mente firma præditus esset. Hac, imo multo minore ætate, senes Daniel judicavit. Et Josias, ne decem quidem annos natus, in solium regni ascendit, tuncque florebat; sed postea tantillum delapsus in ignaviam, virtutem animi labefactavit. Quid vero Joseph? Annon juvenis, et admodum juvenis, grave illud bellum suscepit, non

[1] Isaï. III, 4.

adversus homines, sed adversus ipsam naturæ tyrannidem decertans, et ex media fornace flammaque multo, quam illa persica (9), graviore, illæsus exiliit, non minus, quam tres illi pueri, sine damno manens? Quemadmodum enim illi corpora cum ipsis capillis illæsa tunc egressi ostenderunt, ex fonte potius quam ex fornace exeuntes; sic et iste in certamine, ex Ægyptiæ manibus elapsus, exiit, neque a tactu, neque a verbis, neque ab aspectu, neque a vestimentis, neque ab unguentis, quæ sarmentis et pice ardentiorem concupiscentiæ flammam accendebant, neque ab ætate, ejusmodi quidpiam passus est, quale ut homo pati posse videbatur. Ac tres illi pueri, in ipso juventutis flore, et ventrem superarunt, et mortis formidinem calcarunt, tantumque exercitum, furoremque regis ipsa fornace ardentiorem vicerunt : nihilque illos exterruit, sed constanter manserunt animo minime servili instructi. Non igitur ætatem traducens hæc dicit. Quandoquidem et Paulus cum ait : « Non neophytum, ne in superbiam ela» tus, in judicium indicat diaboli [1], » non ætate juvenem dicit, sed recens plantatum, id est, institutum; plantare quippe dicit catechesi instituere, et docere; ut cum ait : « Ego plantavi, Apollo rigavit [2]. » Christus quoque id plantationem vocat dicens : « Omnis plantatio, quam non » plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur [3]. » Nam si neophytum dixisset juvenem, Timotheum certe, qui juvenis erat, et ita juvenis, ut ille diceret : « Nemo juventutem » tuam contemnat [4], » ad tantum culmen dignitatis non evexisset, nec tot Ecclesiarum ferre curam permisisset. « Et illusores dominabuntur eis [5]. » Vides ipsum non simpliciter ætatem traducere, sed corruptum animum? Hac enim additione id clarius efficit. Illusores enim hic vocat,

[1] 1 Tim. III, 6. — [2] 1 Cor. III, 6. — [3] Matth. XV, 13. — [4] 1 Tim. IV, 12. — [5] Isaï. III, 4.

deceptores, cavillatores, adulatores, eos qui verbis gratiam captantes ipsos diabolo propinarent. « Et corruet populus, » homo ad hominem, et homo ad proximum suum [1]. » Quemadmodum enim lignis, quæ ædificia continebant, corruptis, aut sublatis, necesse est etiam muros perrumpi, nullo ultra retinente ; sic illis sublatis, qui supra dicti sunt, principibus, consiliariis, judicibus, Prophetis, nihil prohibebat quin populus in factiones se scinderet, et magna perturbatio oriretur.

IV. « Irruet puerulus adversus senem, et ignobilis ad» versus nobilem [2]. » Adversabitur, inquit, juvenis seni, despiciet, contemnet illum. Hæc etiam antequam bellum instaret, quovis bello graviora erant. Quando enim senectus a juventute inhonoratur, vilesque et abjecti homines honorabiles prius viros calcant, non meliori in statu versatur hujusmodi civitas, quam si hariolos haberet. « Quia » apprehendet homo fratrem suum, aut domesticum patris » sui, dicens : Vestimentum habes, princeps noster esto, et » cibus meus sub te sit. Et respondens in die illa dicet : » Non ero princeps : non enim est in domo mea panis, ne» que vestimentum. Non ero princeps populi hujus [3]. » Hic mihi videtur, aut obsidionem aliquam gravissimam subindicare, quæ ipsos in extremam necessitatem redegerit ; aut sine obsidione famem quamdam intolerabilem, multamque rerum necessariarum penuriam. Usus est autem communi loquendi consuetudine, et sicut multi dicunt : « Si contingeret urbem totam obolo venumdari, non possem illam emere, » extremam sic paupertatem ostendens ; sic et Propheta dicit ; « Si principatus veneat vestimento uno, aut pane solo, nemo erit qui emat, tanta rerum necessariarum penuria erit. « Quia dissoluta est Jerusalem [4]. » Hoc est, derelicta et deserta est, Dei providentia denudata. « Et

[1] Isaï, III, 5. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 6, 7. — [4] Ibid. 8.

» Judæa concidit [1]. » Perturbatione, inquit, et tumultu repleta est, confusione et seditione. « Et linguæ eorum » cum iniquitate, his quæ Domini sunt non obtemperant [2]. » Deinde causa malorum subnectitur, linguæ intemperantia. Id quod Osee coarguit dicens : « Ephraïm in interitum » abierunt in diebus redargutionis, in tribubus Israël os- » tendi fide digna [3]. » Et Malachias eadem iterum dicit : « Prophetæ exprobrantes iis qui provocaverunt Deum in » sermonibus. Et dixistis : In quo provocavimus eum? In » eo quod dicitis : Omnis qui facit malum, bonus est in » conspectu Domini, et in eis ipse sibi bene complacuit. Et » ubi est Deus justitiæ [4]? » De hoc certe et ipse accusat, duplex proferens crimen, quod non solum non obtemperent, nec solum transgrediantur legem ; cum debeant hac de re pudore suffundi atque erubescere, sese abdere et caput inclinare ; illi priora accumulare contendunt, nec satis habentes præcepta transgredi, onerosa quoque proferunt verba. Velut famulus quispiam improbus, qui heri mandata prætermittens, ad hæc etiam insolenter agit. « Idcirco nunc humiliata est gloria ejus, et confusio faciei » ejus resistit eis [5]. » Rursus futura quasi præterita dixit, consueta usus prophetiæ lege. Humiliationem autem gloriæ, captivitatem vocat. Non enim vulgaris infamiæ erat, eos, qui regum orbis ordinem tenerent, hominibus profanis et barbaris subjici. Confusionem vero vultus hic vocat eam, quæ a peccatis oritur. Talis quippe erat eorum vita. Cum enim se prius dedecorassent per gesta sua, ideo Deus a gloria sua illos dejecit, leviori tradens supplicio, quam id quod ipsi sibi inflixerant. Non enim ita vituperabiles erant, cum alienam terram incolerent, quam cum metropolim suam habentes prævaricarentur. Tunc enim eorum

[1] Isai. III, 8. — [2] Ibid. — [3] Osee V, 9. — [4] Malach. II, 17. — [5] Isaï. III, 9.

nequitia comprimebatur; in patria vero magis ac magis augebatur. Magnum igitur illis Propheta documentum tradit, ubique suadens ut ante supplicium nequitiam fugiant, ac pudore ruboreque coërceant : non postquam barbari illos captos abducent, sed cum peccati tyrannis illos captivos tenebit. « Peccatum autem suum, ut in Sodomis an» nuntiarunt et ostenderunt [1]. » Quod sæpe dixi, nunc etiam dico, quod Propheta nempe Dei clementiam ostendens, non ea quæ passuri sunt prædicat, sed ea quæ digni fuerant ut paterentur. Peccata quippe ipsorum Sodomitarum flagitiis paria erant, supplicium autem levius. Non enim ipsos radicitus evulsit, neque a fundamentis urbem diruit, neque reliquias generis delevit. Illud autem, « Annuntiarunt et ostenderunt, » humaniori more dictum fuit. Neque enim Deus quæ facta sunt tunc discit, cum illa fiunt. Quomodo enim, cum omnia sciat antequam fiant? Sed ut calamitatis magnitudinem ostendat, ita locutus est.

V. Quemadmodum enim alibi dicit : « Ascendit clamor » malitiæ eorum ad me [2], » non Deum procul habitantem constituens, et in cœlo circumscribens, hæc dicit, sed peccati magnitudinem declarans. Sic et hoc loco, « An» nuntiarunt, » nequitiæ gravitatem ostendens dicit. Leviora enim peccata latere possunt; gravissima autem et maxima omnibus sunt nota et conspicua, etsi nemo accuset vel arguat. Ipsa enim sese annuntiant et declarant. Volens ergo Propheta magnitudinem malorum ostendere, dixit : « Annuntiaverunt et declararunt; » id est, cum audacia, cum superbia magna, mala perpetrabant sine ullo pudore vel rubore; sed de industria nequitiam operabantur. « Væ » animæ eorum, quia inierunt consilium malignum contra » semetipsos dicentes : Alligemus Justum, quia noxius est

[1] Isaï. III, 9. — [2] Gen. XVIII, 20.

»nobis [1]. » Exuperantia nequitiæ, cum non solum peccant, neque solum cum audacia peccant, sed etiam eos, qui talia, emendare possunt rejiciunt. Quemadmodum enim phrenitide correpti sæpe medicum verberarunt ; sic et hi incurabilis morbi maximum hoc argumentum exhibebant, quod justos ejicerent. Talis quippe virtus est, vel solum se monstrans, in nequitia viventem dolore afficit : talis est nequitia, ne reprehensa quidem sæpe, vel præsentiam eorum, qui in æquitate vivunt, moleste fert. Duplex autem hic est accusatio, et quod Justum alligent, et quod eum quasi noxium alligent. Quando igitur quis utilia non modo non admittit, sed noxia sibi putat, quænam demum relinquitur emendationis occasio? Quamobrem Propheta videns eos ad extrema prorupisse, a lamentatione iterum incipit, non ab accusatione et increpatione, dicens : « Væ animæ » eorum : » quod sequitur cum multa prudentia additur, « Quia inierunt consilium malignum contra semetipsos. » Atqui ea quæ facta sunt, videntur contra Justum suscepta esse. Sed si quis accurate exploraverit, non contra patientem, sed contra eos, qui id aggrediebantur, consilium vertitur. Hic discimus virum probum, etsi sexcenta mala patiatur, in nullo ab iis, qui se adoriuntur, lædendum esse ; sed eos, qui ipsi insidiantur, potius in seipsos gladium impulsuros esse, ut et hi faciebant. Justum enim nihil lædebant, cum alligarent, sed seipsos in majori caligine et solitudine constituebant, dum lucernam ab se removerent. « Igitur fructus operum suorum comedent [2]. » Talis quippe est nequitia : in seipsa supplicium habet; quod autem hic dicit, hoc sibi vult : « Fructibus suis donabuntur, in majori se solitudine constituentes, multaque sibi præcipitia adornantes. « Væ iniquo : mala enim contingent ei secundum » opera manuum ejus [3]. » Vides-ne a nobis semper men-

[1] Isaï. III, 9, 10. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 11.

suram et initia supplicii oriri? Ideo Propheta rursum luget, lamentatur, seseque macerat, quia Judæi sibimetipsis insidiabantur, et atrocius quam quilibet hostis salutem suam pessumdabant, quo quid miserabilius fuerit? « Po» pule mi, exactores vestri demetunt vos [1]. » Optimi doctoris est sermonis varietatem afferre, neque exasperare tantum, neque etiam semper mansuetum reddere; sed nunc illud, nunc aliud tractare loquendi genus, ut ex hac mixtione multa exurgat utilitas. Idcirco Propheta non modo incusat, sed etiam luget, quod gravius est ipsa cri minatione, sed minorem parit dolorem : quodque mirabile est, in graviore incisione moderatior est dolor. Neque solum luget, sed etiam sanat, aliumque rursum mirabilem doctrinæ ingerit modum. Quis ille est? Quod non simul omnes increpet, sed populum a principibus dividat, et in illorum caput crimina convertat. Tantum enim est in hac arguendi specie lucrum, ut id Moyses maxime frequentarit. Is enim, cum omnes essent criminibus obnoxii, ad principes sermonem vertit : ipse vero Moyses, cum vidit populum maxime prævaricationis fuisse auctorem, Aaronem vero non tanta increpatione dignum esse, dimissis iis qui admodum rei erant, ad minus reum accusationem vertit, per crimina ipsi objecta, conscientiæ ipsorum relinquens, ut se majore supplicio dignos judicarent : quod etiam evenit. Neque enim opus habuit aliis deinceps sermonibus populum alloqui; sed satis fuerunt pauca illa verba Aaroni dicta, ut tot millia quasi unum hominem comprimerent, et a tali ferocitate audaciaque in extremum timorem angoremque deducerent. Quod cum prævideret Moyses, statim descendens tabulas projecit, et Aaroni dixit : « Quid fecit tibi populus hic, quia fecisti eum gau» dium inimicis [2]? »

[1] Isaï. III, 12. — [2] Exod. XXXII, 21.

VI. Hoc et hic Propheta facit, Sanctumque illum duplici modo imitatur. Non enim solum tunc accusavit Moyses, imo etiam dolentis personam assumpsit, sicque accusationem instituit. Ita et hic utrumque imitatus est dicens : « Popule mi, exactores vestri demetunt vos. » Nam et illos incusavit, et quasi cum populo dolens hæc dixit. Exactores autem hic vocare videtur eos, qui repetunt. Ego vero puto ipsum raptores et avaros eorum subindicare : sin minus hoc, certe tributorum collectores. Hic ejus vide prudentiam. Non enim rem improbat, sed immoderatam rationem. Non quippe dixit : « Exigunt ; » sed, « Demetunt ; » id est, vos a facultatibus denudant, exactionis obtentu vos ab omnibus spoliant. Hoc autem protulit verbum ex metaphora demetentium. Demetere enim dicitur post messem lapsas e manibus metentium spicas colligere, et nihil omnino in arvo relinquere. Quod hi tunc faciebant, universas facultates abripientes, ac nudos ipsos relinquentes. « Et » exactores dominantur vestri [1]. » Quodque gravius erat, neque hic avaritiæ termini erant, sed tyrannidem ultra promovebant, servituti subjicientes eos qui liberi erant. « Popule mi, qui vos dicunt beatos, decipiunt vos [2]. » Hic mihi videtur pseudoprophetas subindicare, vel eos qui ad gratiam ipsis loquebantur, quod extremæ corruptelæ ubique causa est. Nocumentum igitur inde proveniens ut declararet subjunxit : « Et semitam pedum vestrorum tur- » bant [3] : » hoc est, « Non sinunt recte progredi, subvertentes, dissolventes, segniores vos reddentes. « Sed nunc » constituetur in judicium Dominus : et statuet populum » suum ad judicium : ipse Dominus ad judicium veniet » cum senioribus populi, et cum principibus ipsorum [4]. » Adhuc in eadem perstat correctionis specie, a populo ad seniores et ad principes increpationem vertens, ac sermo-

[1] Isaï. III, 12. — [2] Ibid. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 13, 14.

nem reddens terribiliorem. Ipsum vero Deum inducit jus dicentem et condemnantem, ac de peccatis contra populum perpetratis accusantem eos qui populum lædebant. Quamobrem dicebat : « Et nunc constituetur ad judicium » Dominus. » Quia enim accusando sermonem consumpsit, iis vero, qui animo sunt stupido, accusari non admodum grave est, puniri vero terribile, ait, res non in accusatione tantum consistet, sed ultio peccata sequetur, illo qui damnaturus est pœnas demum exigente, et adversus prævaricatores jus dicente. Quod certe attemperationem Dei multam ostendit, qui velit etiam cum iis subire judicium, ac sermonem vertit ad excitandum pudorem, id quod certe intelligentia præditos in summum angorem conjicere solet. Neque solum ob eam, quam supra dixi, causam, ad principes et seniores sermonem convertit : sed ut omnes doceat graviores daturos esse pœnas principes, quam subditos. Subditus enim pro se tantum, princeps vero pro seipso et pro populo, in quem ipsi imperium traditum est, dat rationem, et a senioribus quoque non immerito tanta requiritur diligentia. Quod enim illis est imperium, idipsum istis ætas. Dignus enim est etiam junior correptione, si graviter peccet : sed ille, qui per ætatem immunitatem est adeptus, neque tot affectuum fluctibus obsidetur, cui temperate vivere facilius est, et ab aliis sæcularibus rebus nullo negotio abstinere potest, et rerum experientia majorem adeptus prudentiam, jure majore quam alii omnes damnatione dignus est, utpote qui juvenum lasciviam in provecta ætate exhibuerit. « Vos autem cur » incendistis vineam meam, et rapina pauperis est in domi» bus vestris [1] ? » Ubique Deo magna providentia est erga eos, qui injuria afficiuntur; ac non minus, imo aliquando plus indignatur de peccatis erga conservos, quam de pec-

[1] Isaï. III, 14.

catis in ipsum. Etenim permisit ut is, qui fornicariam haberet uxorem, illam expelleret, gentilem vero uxorem secus. Licet hoc peccatum contra ipsum esset, aliud vero contra hominem. Et hostia præsente, jussit relinquere munus, nec ante illud offerre, quam cum fratre reconciliaretur is, qui proximum offenderat [1]. » Et cum de illo judicavit qui decies mille talenta devoraverat, cum de peccatis contra se commissis illum accusaret, non ipsum nequam appellavit, sed cito cum illo reconciliatus est, totumque debitum dimisit ei : at cum de centum denariis ageretur, et servum nequam vocat, et tortoribus tradit : nec prius eum se dimissurum dixit, quam totum redderet debitum.

VII. Ipse quoque Christus, cum colaphis cæderetur, nihil servo percutienti malum retulit, sed etiam mansuete respondit : « Si male locutus sum, testimonium perhibe de » malo ; si autem bene, quid me cædis [2]. » Cum autem Jeroboam manum extendens Prophetam, qui se tunc arguebat, apprehendere conabatur, manum ejus aridam reddidit [3] ; te erudiens, ut injurias tibi illatas mansuete feras, eas vero, quæ Domino inferuntur, vehementissime ulciscaris. Ideo etsi cum legem ferret secundo loco posuerit amorem erga proximum, tamen similem dixit priori : « Ac sicut illum accuratissime exigit, sic et hunc quoque. » De illo enim ait : « Ex toto corde tuo, et ex tota anima tua [5] : » de hoc autem, « Sicut teipsum. » Et alibi quoque sæpe videre quisque possit quantam Deus a nobis exigat diligentiam circa ea quæ nobis mutuo debemus officia. Observa igitur hic acriter instantem, et accusationem acerrimis verbis augentem, dicens : « Vos autem cur incendistis vi» neam meam ? » Quod immanes quidam hostes et barbari

[1] Matth. v, 23, 24. — [2] Joan. xviii, 23. — [3] 3 Reg. xiii, 4. — [4] Matth. xxii, 37.

fecerint, hoc vos erga familiares vestros admittitis. Vineam porro vocat populum, quod eum multo studio et superna providentia conservet. Et augens accusationem, non dixit: «Cur conservos, proximos, fratres,» sed, «Quid mea, inquit, perdidistis, mea labefactastis? Deinde incendii speciem ostendens ait: «Rapina pauperis est in domibus vestris.» Non enim ita solet grando vineas vastare, ut iniquitas pauperis et inopis animum succendere, morte graviorem ipsi mœrorem inferens. Ubique igitur rapina malum est; maxime vero cum is, cui damnum infertur, in extremam redactus est paupertatem. Neque tantum increpat hæc dicendo, sed etiam corrigit, mittens eos ad rapinæ spectaculum. Post hujusmodi dictum enim, aspectus rei sub oculis positæ compungere potest eum, qui non impudentissimo fuerit animo. «Cur vos injurias afficitis populum meum[1]?» In eodem rursus perseverat dicendi genere. Sicut illic vineam meam, ita hic populum meum dicit. «Et facies humilium » confunditis[2]?» Quos corrigere oportebat, hos impellitis; quos erigere, hos confringitis. «Nam post rapinam, viliores respuebant, et indignius quam mancipiis illis utebantur, præter avaritiam arrogantiam quoque augentes, et per divitias inique partas, multa insuper sese efferentes arrogantia. Avaritiæ enim superbiæ morbus adjungitur, et quanto plus divitias quis cumularit, tanto magis morbus hic increverit. «Hoc dicit Dominus, Dominus, Dominus exerci» tuum[3].» Quid est, «Exercituum?» Angelorum dicit, Archangelorum, supernarum Virtutum, a terra ad cœlum auditorem adducens, ut ipsi cogitationem magni illius regni injiciat. Ut ergo illum sic stupefactum temperatiorem redderet, ostenderetque tantam patientiam non infirmitatis, sed maximi animi esse. «Hæc dicit Dominus: Pro eo » quod exaltatæ sunt filiæ Sion, et egressæ sunt elato collo,

[1] Isaï. III, 15. — [2] Ibid. — [3] Ibid.

» et nutibus oculorum, et incessu pedum trahentes simul » tunicas, simulque pedibus ludentes. Et humiliabit Deus » dominatrices filias sion, et Dominus revelabit habitum » earum in die illa. Et auferet Dominus gloriam vestimenti » earum, et ornatum earum et cincinnos earum, et corym- » bos, et lunulas, et monile earum, et ornatum faciei ea- » rum, et compositionem ornamenti gloriæ, et armillas, » et torques, et reticulum, et annulos, et collaria, et in au- » res, et purpura prætextas, et pannos per domum, et pers- » picua laconica, et byssina, et hyacinthina. Coccinea, et » byssum cum auro et hyacintho contextam, et theristra » auro astricta. Et erit pro suavi odore, pulvis, et pro » zona, funiculo cingeris, et pro ornamento capitis tui, cal- » vitiem habebis propter opera tua, et pro tunica purpura » clavata, circumcingeris sacco. Hæc tibi pro ornatu. Et » filius tuus pulcherrimus, quem diligis, gladio cadet, et » fortes vestri gladio cadent, et humiliabuntur. Et luge- » bunt thecæ ornatus vestri, et relinqueris sola, et in ter- » ram prosterneris[1]. » Insolitam rem Propheta fecit, longum ad mulieres dirigens sermonem, quod nusquam in Scripturis factum videmus. Quæ igitur causa est insolitæ rei?

VIII. Videtur mihi tunc temporis magnam fuisse mulierum mollitiem, multumque contulisse illas ad virorum nequitiam. Ideo illas specialim redarguit, gravissima illis offerens crimina, sermonemque ad principium revocat, ex persona Dei iterum loquens. « Hæc dicit Dominus : Pro eo » quod exaltatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt elato collo. » Caput malorum ipsis crimini dat superbiam et arrogantiam. Hoc enim ubique grave est, maxime vero cum in muliebri sexu exoritur. Alto enim spiritu plena mulier, utpote levior et irrationabilior, facile pervertitur, submergitur,

[1] Isaï. III, 16-26.

naufragium patitur, ab omni maligno spiritu impulsa, fastu et arrogantia ipsam submergente. Videtur porro Jerosolymitanas mulieres alloqui : ideoque filias Sion vocavit. « Et ambulaverunt elato collo. » Hic illas traducit, ac muliebrem ostendit fastum, qui non potest in animo se continere, sed erumpit, ac per corporeos motus sese prodit, nec in arrogantiam modo, sed etiam in lasciviam illas dejicit ; hoc in sequentibus dicit et declarat. Pergit igitur : « Et nutibus oculorum, » id quod amasiarum proprium est pupillas vertere, mollitiemque multam et lasciviam hinc exprimere, mollitiei autem ac lasciviæ nullum hoc majus indicium habetur. « Et incessu pedum trahentes simul tunicas. » Non exigua hæc est criminatio ; etiamsi parva videatur esse, sed extremæ est corruptionis argumentum, mollities nempe, lascivia, dissolutio, tunica difiluens. Hoc exterorum quispiam adversarium suum traducens sic expressit : « Pallium demittens usque ad talos. Simulque pedibus ludentes. » Et hoc rursum ejusdem turpitudinis demonstratio est. Per hæc enim omnia, per oculos, per vestimenta, per pedes, per incessum, seu castitas seu lascivia sese prodit. Nam intus sedentis animæ sensuum motus quasi præcones quidam sunt. Ac quemadmodum pictores colores quosdam miscentes, imagines quas volunt exprimunt ; sic et motus membrorum corporis, animi characteres foras expromunt, et ante oculos nostros ponunt. Quamobrem alius quispiam Sapiens dicebat : « Amictus viri, et risus dentium, et incessus pedis annuntiant quæ ad ipsum spectant [1]. Et humiliabit Deus dominatrices filias Sion, et Dominus revelabit habitum eorum in die illa. Et auferet Dominus gloriam vestimenti earum. » Duobus positis criminibus, arrogantia et lascivia, singulis congruentem adhibet medicinam, primo primam ; secundo se-

[1] Eccli. XIX, 27.

quentem: arrogantiæ, humiliationem; ornatui habitus, ipsius abreptionem. Bello, inquit, tunc urgente, omnia auferentur. Quæ enim tumebant et superbiebant, metu compressæ, ab hoc morbo liberabuntur: quæ mollitie et luxu omnino diffluebant, in captivitatis jugum incidentes, ab omni illa mollitie eruentur. Ut autem onerosiorem ipsis texeret sermonem, et auditorum mentem perstringeret, ornamentum vestium mulierum illarum minutatim recenset, puta aureorum; quod in oculis, quod in reliquo corpore: hinc procedit ad domus ornatum. Non solum enim corpora ornamentis decorabant, sed hanc contumeliam usque ad parietes extendebant, superfluis sumptibus; et calamistro capillos torquentes, alas hujusmodi fallaciæ ubique extendebant. Hanc itaque intentat accusationem cum dicit: « Auferet gloriam vestimenti earum, et ornatum ea» rum, et cincinnos earum, et corymbos. » Corymbos autem dicit, vel ornatum quempiam capitis, vel vittæ caput stringentis formam. « Et lunulas: » ornamentum scilicet circa collum lunari forma. « Et Cathema. » Forte theristrum dicit. « Et ornatum faciei earum. » Hic mihi videtur fucum et pigmenta subindicare. « Et compositionem orna» menti gloriæ. » Hoc auro circumdatum dicit. « Et ar» millas, » aurei nempe ornatus circa brachia; « Et dextro» cheria, » circa manuum juncturas. « Et reticulum, » ornamentum aureum circa caput. « Et annulos, dextroche» ria, et prætexta purpura, et clavata purpura, et pannos » per domum et pellucida laconica. » Tantum enim ipsis inerat lasciviæ studium, ut non modo iis uterentur, quæ in sua regione erant, sed etiam ex aliena terra procul illas advehi curarent, per transmarinos commeatus. Multum enim spatium et pelagus immensum est Palæstinam inter et Lacedæmonem.

IX. Non sine causa igitur regionem posuit, misso vesti-

mentorum nomine, sed ut ingentem earum luxum demonstraret. « Et byssina, et hyacinthina, et coccinea, et » byssum cum auro et hyacintho contextam, et theristra » auro astricta. » Nullam enim speciem vel in vestimentis vel in alio ornatu reliquerunt ; sed omnem luxus viam tentarunt, ex lasciviæ tyrannide lymphatis similes. Porro si hæc tunc criminationes offerebantur ante gratiam, et ante tantam philosophiam ; quam veniam consequantur illæ, quæ nunc in cœlum vocantur, et ad longiora certamina, quæque ad Angelorum imitationem trahuntur, et longe magis hanc superare possunt lasciviam, et tamen eas quæ in scenis et theatris versantur lascivia vincunt ? Quodque gravius est, ne peccare quidem se putant. Ideo adversus illas vox Prophetæ opponenda est. Non solum enim adversus illas olim, sed etiam adversus has pronuntiabitur id quod sequitur. « Erit pro suavi odore pulvis. » Vides-ne quomodo unctiones etiam unguentorum reprobet, magnumque ipsi ascribat supplicium ? Pulverem enim hic dicit eum, qui excitatur post urbem eversam et barbarorum incursionem. Nam illam igni et ferro tunc diruerunt, aliud diruentes, aliud igni tradentes. Hæc itaque prænuntians dicebat : « Pro suavi » odore pulvis erit, pro zona, funiculo cingeris. » Sub oculos ponens captivitatis formam, et abductionem in barbarorum terram. « Et pro ornamento capitis tui, calvitiem » habebis ; » sive capillis ob miseriam defluentibus, sive id agentibus hostibus, sive ipsis seipsas tondentibus. Mos enim erat olim in luctu et calamitate sese tondere et radere. Etenim Job, audita liberorum calamitate, caput totondit [1]. Et in sequentibus ait Propheta, cum sacco et luctu, etiam tonsionem futuram. Aliusque rursum ait : « Et radere et » tondere super filios tuos delicatos. Et pro tunica purpura » clavata præcingeris sacco [2]. » Annon hæc terribilia et in-

[1] Job. 1, 20. — [2] Mich. 1, 16.

toleranda esse videntur? Verum apud nos non hic gradum sistet ultio; sed vermis venenatus, sed tenebræ interminabiles excipient. Si enim illos captivitas, servitus, et extrema mala exceperunt, idque pro ornatu: quod enim hujus pœnas exigeret, et hoc proprie peccatum puniret, audi quomodo, his enumeratis, causam subjunxit. « Hæc tibi pro or» natu (10). » Si igitur Judææ mulieres ob talem ornatum tantas subiere pœnas, patria a fundamentis excisa, et post tantam voluptatem, servæ, captivæ, et extorres, in alienam regionem abductæ sunt, ac fami, pesti milleque mortibus traditæ, annon perspicuum est nos graviora passuros esse, qui in eadem peccata incidimus? Quemadmodum enim honores majores, ita graviora supplicia. Quod si nulla mulier talem ornatum affectans hactenus aliquid tale passa est, ne ideo confidat. Mos enim est Deo pœnas definire uni et alteri, et per illos commonefacere cæteros omnes de pœnis quæ ipsos excepturæ sunt. Ut autem id clarius evadat, peccatum grave admiserunt olim ii qui Sodoma incolebant, extremas dederunt pœnas, iis immissis fulminibus, et urbibus, populis terraque ipsa cum corporibus simul combustis. Quid igitur? Nullus-ne post illos similia ausus est? Multi certe, et in multis per orbem locis. Cur ergo nihil hujuscemodi passi sunt? Quia longe graviori reservantur supplicio. Ideo namque Deus postquam id semel fecit, destitit, ut qui talia auderent, etiamsi hic pœnas non darent, certo scirent se nunquam effugituros esse. Quomodo enim consentaneum rationi fuerit, ante gratiam et ante legem, eos qui neque Prophetas, neque alium quempiam audivissent, pro admissis peccatis talia passos esse; eos autem, qui post illos tantam providentiam nacti sunt, neque exemplo temperatiores evaserunt, id quod peccatum reddit longe gravius, pœnam ipsis destinatam effugere? Cur ergo hac-

[1] Gen. XIX, 5.

tenus pœnas non dederunt? Ut ediscas illos longe graviori reservari supplicio.

X. Quod enim possint atrociora infligi, quam Sodomitis, audi Christum dicentem: « Tolerabilius erit terræ So- » domorum et Gomorrhæ in die judicii, quam civitati huic[1]. » Ita ut etiam si quæ hoc ornatu fulgent mulieres non paria patiantur iis, quæ tunc ornabantur, ne confidant. Nam tolerantia patientiaque graviorem accumulat ignis fornacem, majoremque flammam efficit. Hoc Ananiæ et Sapphiræ contigit[2]. Nam illi in principio et exordio prædicationis, cum ex pecuniis illis quidpiam suffurati essent, confestim abrepti sunt. Post illos autem multi qui talia ausi fuerant, nihil perpessi sunt. Quî igitur rationi consentaneum esse possit justum Judicem, qui paria omnibus distribuit, eos, qui minus peccaverint, ulcisci; eos autem, qui graviora admisere scelera, dimittere? Annon palam est, quia diem statuit, in qua judicaturus est orbem, ideo supplicium differre, ut aut patientia ejus meliores reddantur; aut si in iisdem persistant, atrociora patiantur? Cum igitur eadem scelera admittimus, quæ admiserunt illi qui supplicio affecti sunt, nec eadem quæ illi patimur, ne confidamus, sed magis timeamus. Sicut enim legem tulit Deus per illorum supplicium, omnes admonens, dicensque: « Ideo eum, qui ab initio peccavit, supplicio affeci, ut et tu, qui post illos scelera admittis, eadem ipsa expectes, et convertaris et melior evadas. » Similibus enim criminibus similes pœnæ constitutæ sunt, etiamsi non statim veniant. In his porro non sine causa sum immoratus, sed quia noxius ille morbus in hominum ædes ingressus est ob mulierum mollitiem, amor videlicet ornamentorum, qui pecuniarum impensas auxit, in sumptus intempestivos homines conjiciens, ac belli, dissensionis, et quotidianæ litis causa est, pauperum-

[1] Matth. x, 15. — [2] Act. v.

que ventres atterit. Cum enim totas facultates, aut sæpe ultra facultates, mulier in contumeliam corporis sui virum cogat impendere; nam certe contumelia corporis est aurum circumpositum, necesse prorsus est manum retrahere ab eleemosyna eroganda, multaque alia hinc orta peccata videre est. Verum his dimissis, ut ea experientia discant ii, qui hæc patientur, ea quæ sequuntur attingamus. Postquam captivitatis formam declaravit, et dixit : « Pro ornatu » ipsam inducam, » auget calamitates dicens : « Et filius tuus » pulcherrimus, quem diligis, gladio cadet, et fortes vestri » gladio cadent. » Hoc quippe est vel captivitate gravius : est enim vita quædam morte acerbior. Nam quando cum servitute intempestivos luctus prosequi coguntur, cogita quanta sit calamitatis magnitudo, cum continuata serie ærumnæ sibi mutuo succedunt. Nam etsi captivitas sola adesset, ea tamen esset intolerandum malum. Et si in libertate viventibus tales luctus contingerent, morte acerbior vita esset. Sed nunc hæc ambo erunt, inquit, mutuo conjuncta. Imo potius hanc calamitatem duplicem appellare par est, etiamque triplicem et quadruplicem, quando et filius, et pulcherrimus, et dilectus, et a barbaris cæsus; sed neque ex communi naturæ lege vitam clausit, et cum illo omnes qui in ætatis flore erant, ita ut nullam spem bonam haberent, quantum attinebat ad humanum auxilium et commilitium. « Et humiliabitur : et lugebunt thecæ ornatus vestri, et » derelinqueris sola et ad terram prosterneris. » Per hæc omnia luctum amplificat, auget timorem, angorem reddit majorem. Sub aspectum ducit ærumnas, extendit calamitatis narrationem, quoquoversum circumcurrens, undique tristia colligens ob auditorum stoliditatem. Nam optabile fuisset illas tot minis exagitatas sese erigere, et in sensum futurarum calamitatum venire. Ideo subjunxit id quod miserabile prorsus esse videbatur, quod auri thecam evacua-

tam visuræ essent, in monumentum pristinæ prosperitatis, ut per oculos mœrorem vigentem servarent. Etenim tunc nos magis angere solent calamitates, cum illas cum pristina felicitate comparamus; comparatio quippe gravius ulcus efficit. Hoc igitur et Job olim dicebat: « Quis me ponat secundum mensem dierum pristinorum[1]. » Narratque divitias omnes, et bona sibi quasi ex fontibus affluentia, honores, proventus, splendorem omnem; ita ut illorum comparatione multo graviores ostendat ærumnas præsentes, quæ ipsum exceperant. Quod etiam nunc Propheta fecit, thecas commemorans, neque his contentus, illa inducens lugentes. Hæc enim dicendi formula emphasi plenior est, cum tales prosopopœias efficit. Jam ergo et vineas lugentes inducit et vinum, ut auditores magis pungat, et illorum crassitiem attingat. Quid autem est, « Derelinqueris sola? » Et auxiliatoribus, inquit, et Dei providentia eris vacua, et omni alio splendore spoliata, hostibusque undique cincta, in mediisque conclusa barbaris. Sub hæc volens humiliationis magnitudinem ostendere, ait: « Et ad terram prosterneris. » Non ait: « Cades, » vel « Dejicieris: » sed alia usus est dictione, quæ vilitatem ejus omnem clarius exprimeret.

[1] Job. xxix, 2.

CAPUT IV.

Et apprehendent septem mulieres in die illa virum unum dicentes : Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur. Cæterum nomen tuum invocetur super nos : aufer opprobrium nostrum [1].

Paucitatem virorum ex bello residuorum vult ostendere, et quomodo ad minimum numerum redactus sit populus Judæorum. Neque enim sibi subsidio opus esse dixerunt, quod mulieribus a viris ferri par est, sed se illum a tali officio immunem complecti et amare, si utcumque solum a viduitatis nomine liberentur. Id enim sibi vult illud : « Aufer opprobrium nostrum : » quoniam olim id vituperio esse videbatur. « In die illa splendebit Deus in consilio cum » gloria super terram, ut exaltet et glorificet quod relictum » est Israëlis [2]. » Quia ex tristium comminatione animum illorum admodum concussit, et calamitatem satis traduxit, longoque sermone terribilia enarravit, ad meliora demum se convertit. Illa enim medicinæ optima ratio est, non solum secare et urere, sed dolores inde partos dulcioribus pharmacis lenire ; id ipse nunc facit. Neque enim in tristia totum desiturum esse ait, sed malis de medio sublatis, meliora eventura esse. Neque tantum ærumnarum solutionem fore ait, sed etiam multum splendorem magnamque claritatem. Hoc enim illustrationem Dei vocat, quæ tristitiæ tenebras solvat, lætamque diem pariat, ipsosque illustriores reddat. Illud autem, « In consilio, » significat eum

[1] Isaï. IV, 1. — [2] Ibid. 2.

prudenter omnia facere, et cum sapientia sibi competenti. « Et erit quod residuum fuerit Israëlis in Sion, et quod » relictum fuerit in Jerusalem; sancti vocabuntur omnes qui » scripti sunt ad vitam in Jerusalem [1]. » Ut scias non fortuito casu salutem nactos esse eos qui periculum effugerunt, sed cœlestis sententiæ decreto munitos, etiam in mediis malis non captos fuisse, ideo ait : « Sancti vocabuntur » omnes qui scripti sunt ad vitam in Jerusalem. » Qui segregati sunt, inquit, qui probati, qui signati, ut nihil mali paterentur. Jure autem illos Sanctos vocat, ostendens segregationem non temere, nec sine causa Dei decretum illos servasse; sed aliquid illi rei contulisse virtutem, sive ea præcesserit, sive post subsecuta sit. Etiamsi enim boni quidam fuerint et æqui, attamen ex iis quæ contigerunt, meliores ac diligentiores evaserunt. Quemadmodum enim aurum igni traditum omnem scoriam deponit; sic et probi in tentationibus probiores fiunt, omnem abluentes socordiam. « Quia abluet Dominus sordem filiorum et filiarum Sion, » et sanguinem expurgabit de medio eorum spiritu judicii, » et spiritu ardoris [2]. » Duplicem hic mihi videtur dicere expurgationem, et quod dent peccatorum pœnas, et quod exhinc in futurum diligentiores evadant. Sanguinem vero Jerusalem cædes vocat, cædesque injustas. Deinde augens accusationem ait : « De medio eorum. » Non enim clam homicidia aggressi sunt, sed pejus quam latrones, et ii qui in publicis viis insidias locant. Illi namque in tenebris latentes et in solitudinibus, consueta facinora aggrediuntur ; hi autem medio in foro, in media urbe et in ipsis tribunalibus eadem quæ illi scelera perpetrabant. Sed et maculam inde ortam bellum ingruens consumet. Etenim in tempore bonorum de ærumnis prius illatis se defendit, quod scilicet illæ ideo acciderint, ut abluerentur, ac sordes ponerent,

[1] Isaï. IV, 3. — [2] Ibid. 4.

ut igne purgarentur, ut omnem maculam abstergerent, ut probrum ex peccatis et cædibus partum eluerent. Quid vero est quod ait : « Spiritu judicii et spiritu ardoris? » In metaphora conflatæ metallicæ materiæ substitit. Quemadmodum enim illic spiritus in conflatoriam fornacem immissus et flammam afflans, ardentioresque prunas reddens, omnem absumit scoriam; ita et hic immissa a Deo ira, et incidens hostium incursus, instar ignis urbis factus est, ignis non perniciem inferentis, sed urentis, purgantis, punientis et emendantis. Hunc enim sensum habet illud, « Spiritu » judicii; » hoc est, punitionis, vindictæ, ultionis. « Et veniet » Dominus; » adventum, ejus operationem vocat. « Et erit omnis locus montis Sion, et omnia quæ in circuitu ejus sunt, » obumbrabit nubes per diem, et quasi fumo et quasi luce ig- » nis ardentis per noctem, omni gloria protegetur. Et erit in » umbraculum diei ab æstu, et in tegumento et in abscondito » ab asperitate et pluvia [1]. » Nubem hic vocat consolationem in malis datam, rogum vero adventum ejus cum consolatione adjunctum. Quod enim in æstu est nubes, hoc in tenebris et profunda nocte rogus splendidi ignis accensus. Illa enim æstum depellit, hic vero caliginem discutit. Adventum ergo ejus pyræ splendori, remissionem vero et recreationem, umbræ nubis comparavit. Deinde ostendens non paulatim solutis tristibus hæc eventura esse, sed derepente in ipsaque ærumnarum vi fore mutationem; ut et inde discant non ex revolutione quadam et fortuito mutationem in melius esse factam, sed ex superna virtute totum esse confectum, « Sicut igne ardente in nocte, » inquit, sic fiet mutatio, « Et erit in umbram per diem. » Quænam hæc umbra? Dei auxilium, inquit, et subsidium, quasi umbra in æstu, et quasi tectum vel cavernæ latibulum, imbre vehementi cadente, in tuto servat eum qui illo confugit; sic

[1] Isaï. IV, 5, 6.

et Dei commilitium nihil sinet pati detrimenti, tanto ingruente bello, eos quos a principio servare voluerit.

CAPUT V.

Cantabo dilecto canticum dilecti mei vineæ meæ [1].

I. Postquam tristium comminatione exterruit, et bonorum promissione exhilaravit, variamque medelam adhibuit, in aliud denuo principium sermonem reducit, principium, inquam, quod prophetiæ exordium videatur. Quemadmodum enim a principio statim beneficia ipsis a Deo collata recensuit dicens : « Filios genui et exaltavi, » adductis propositisque sceleribus, quæ illi patraverant, nempe, « Ipsi » spreverunt me ; » et, « Israël autem me non cognovit, et » populus meus me non intellexit [2] ; » sic et hoc loco aliis dictis, sed eadem sententia, ea ipsa quæ prius exhibet. Verum qua de causa reprehensurus, reprehensionem canticum vocat ? Moyses enim id jure fecit cum Maria, utpote triumphale canticum modulaturus, meritoque sic incipit : « Cantemus Domino : gloriose enim magnificatus est, equum » et ascensorem projecit in mare [3]. » Et Debora post illud admirabile tropæum, et insperatam victoriam, jure canticum illud triumphale contexuit, laudem referens Deo [4]. Hic autem criminaturus, cum vehementi sermone egeat, et animo non remisso, sed concitato, se cantaturum nobis promittit, et accusationes canticum vocat. At non ipse so-

[1] Isaï. v, 1. — [2] Id. I, 2, 3. — [3] Exod. xv, 1. — [4] Judic. v, 3, et seqq.

lus, sed et magnus ille Moyses, qui tunc triumphale illud canticum cecinerat; dum Judæos reprehendit, longum illud canticum fecit reprehensionibus plenum, dicens : « Hæccine Domino redditis? Hic populus stultus et insipiens [1]; » et multis collectis accusationibus, hæc ipsos canere lege præcepit, et nos hodieque canentes hæc dicimus. Cur ergo criminationes ut canticum concinnant? Sapientia certe usi spirituali, et multum emolumenti auditorum animis inferre volentes. Quia enim nihil sic utile est, ut scelerum assidue recordari, nihilque memoriam ita firmam parit, ut melodia; ne ob criminationum magnitudinem tæderet eos, et assiduam peccatorum memoriam subterfugerent, cantici modulatione pudorem subripiens ex memoria partum, et intolerabilem mœrorem leniens, hæc cantica fecit, ut melodiæ amore coacti ad ea frequenter pronuntianda, sæpe illorum recordarentur, assidueque doctrinam de colenda virtute haberent, nempe assiduam peccatorum recordationem. Scitis igitur alios Scripturæ libros multis hodieque ne de nomine quidem notos esse; Psalmorum autem opus omnes in ore ferre, et hæc etiam cantica : sicque ex rebus ipsis ostenditur quantum ex cantu lucrum accedat. Idcirco ipse ait : « Cantabo dilecto meo canticum dilecti mei » vineæ meæ. » Canticum dilecto, ait, vineæ. Cantabo circa ipsum dilectum. Et ipsi canto, inquit, et argumentum cantici circa illum et res ad eum spectantes versatur. Quod si objurgaturus et dilectum vocat et amatum, ne mireris; nam et hoc magnum est ad criminationem viaticum, quod scilicet cum diligerentur, et tanta fruerentur Dei benevolentia, neque sic meliores effecti sint. Hoc et alius Propheta subindicans dicebat : « Quasi uvam in deserto inveni Israël, » quasi scopum in ficu præcocem vidi patres eorum [2] : » optabiles illos amabilesque esse per hos fructus indicans;

[1] Deut. XXXII, 6. — [2] Osee IX, 10.

optabiles, inquam, amabilesque non ex sua virtute, sed ex Dei benignitate. Quod autem dicit, hujusmodi est : « Ego ita dilexi, ut si quis uvam invenerit in deserto, aut si quis scopum repererit in ficu. » Etiamsi enim hæc exempla indigna sint Deo, at illorum ingluviei consentanea sunt. Ipsi vero, ait, cum tanta dilectione fruerentur, abalienati sunt, ingressique sunt ad Beelphegor. Sic sane illum hic vocat dilectum et amatum, ostendens Deum omnia, quæ a seipso erant, exhibuisse, non quod ipsi cœperint, sed quod Deus prior amarit. Illi vero neque postea dignos sese beneficio exhibuerunt; sed opere ipso omnia exhibuere contraria. « Vinea facta est dilecto in cornu, in loco pingui [1]. » Vineæ nomine omnem subindicavit providentiam, suamque circa illos sollicitudinem.

II. Neque hic gradum sistit, sed alia etiam beneficia enumerat : primoque id præstat a situ loci; illud enim, « In cornu, in loco pingui, » tum naturam terræ, tum situm laudans dicit : id quod et David psallendo dixit de Jerusalem : « Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu » populi sui [2]. » Namque cinxit eam, inquit, vel ex situ loci : cæterum hoc contentus non fuit, sed maximus ipse murus illi factus est : quod hic subindicat dicens: « In » cornu, » inexpugnabilem nempe esse locum; at quod majus est, Dei subsidium declarat ex metaphora bovini cornu. Etenim tale adagium in vulgus exiit de iis, qui in tutum aliquem locum confugiunt. Quia enim omnium fortissimus est taurus, quod vero fortius in eo, est cornu, quo ceu armis utitur; quia captu difficile est, id solent multi dicere : ac Scriptura sæpe cornu unicornis vocat eos, qui in tuto positi sunt. « In cornu » itaque hic dicit, quasi in tuto, in alto loco, id quod initio dicebat : « Filios genui et exal» tavi. In loco pingui : » quod Moyses dicebat : « Terram

[1] Isaï. v, 1. — [2] Psal. cxxiv, 2.

» fluentem lac et mel [1]. Et sepem circumposui, et circum-
» vallavi [2]. » Sepem aut murum dicit, aut legem, aut providentiam suam. Etenim lex tutius quam murus illos circumcingebat. « Et circumvallavi ; » tutam posui custodiam. Quia enim sepes solet esse superatu facilis, aliud ipsis præsidium circumposui. « Et plantavi vineam Sorec. » In metaphora persistit, quæ non est ad litteram explicanda, sed cum scopum attigimus, hoc satis esse debet. Sorec autem hic significat, veram, generosam, non malis nec inferioris notæ propaginibus instructam, sed probatis et præcipuis. Multa namque vitium genera sunt. « Et ædificavi turrim, et » torcular in medio ejus [3]. » Quidam turrim interpretantur templum, et torcular altare : quia illic fructus virtutis cujusque congregabantur, necnon oblationes et hostiæ omnes. Ego utique quod dicere cœperam, nunc etiam dicam, animum nempe metaphoræ scopo adhibendum esse. Per hæc enim omnia hoc significare vult : « Quæ mea erant implevi omnia, omnem exhibui diligentiam. Non attrivi laboribus, non fregi sudoribus, non ipsos jussi ædificare, non fodere, non plantare; sed absolutum ipsis opus tradidi. Neque huc desii benignitatem exhibere; « Sed expectavi ut faceret » uvam [4], » et expectavi tempus opportunum ut fructum ferret, multa usus patientia. » Illud enim, « Expectavi, » id significat. « Fecit autem spinas [5]. » Infructuosam illorum vitam ostendit, asperam, duram. Qua ergo venia digni fuerint ii, qui post tantam agricolæ curam, tales fructus ipsi reddunt? « Et nunc, homo Juda et habitantes Jerusalem, » judicate inter me et vineam meam [6]. » Magna juris copia, cum ipsos reos constituit judices inter ea quæ ipse, et inter ea quæ illi fecerunt. « Et nunc. » Non commemoro vetera, inquit, sed hodie paratus sum judicium subire. Sic nun-

[1] Exod. III, 8. — [2] Isaï. V, 2. — [3] Ibid. — [4] Ibid. — [5] Ibid. — [6] Ibid. 3.

quam cesso implere mea, vos vestra non impletis. « Quid » faciam amplius vineæ meæ? quoniam expectavi ut faceret » uvam, fecit autem spinas [1]. » Orationis structura videtur esse obscurior : quocirca necesse est illam dilucidiorem reddamus. Quod dicit, hoc sibi vult : « Quid oportebat facere, et non feci? » nimirum, ut talia peccata admitterent. Quid autem objicere possunt? an quod, quibusdam prætermissis, ipsi sic deliquerint? « Quid faciam ultra vineæ » meæ, et non feci ipsi [2]? » Quæ feci, inquit, hæc sunt. Verum jam factis non contentus sum, neque dico me multa beneficia contulisse. Sed si non omnia feci, post quæ nihil faciendum relinquebatur, id rogo dicatis mihi, vos qui hæc consecuti, et gestorum testes estis, ex experientia hæc didicistis; non alienos et peregrinos interrogo. « Nunc autem » annuntiabo vobis, quid faciam vineæ meæ [3]. » Quia victoriam reportavit, ingratumque illorum animum demonstravit, tunc demum profert sententiam, et quæ facturus sit dicit, non ut condemnet, sed ut ex metu per minas incusso moderatiores reddat. « Auferam sepem ejus, et erit » in direptionem, et destruam murum ejus, et erit in con» culcationem [4]. »

III. Auferam, inquit, auxilium meum, præsidio nudabo, tali providentia vacuos reddam, et adversorum experientia scient quantis ante bonis fruerentur, cum fuerint omnibus ad direptionem expositi. « Et dimittam vineam meam, et non » putabitur, neque fodietur [5]. » Rursus dico eum metaphora uti. Si quis tamen id accuratius explorare voluerit, de doctrinæ et mandatorum sollicitudine loquitur. Non enim iisdem fruentur quibus antea, non doctores habebunt, non principes, non Prophetas sicut olim, qui ipsos corrigant, qui ipsorum curam gerant. Sicut enim qui vineas colunt, fodiunt, putant, sic qui animas emendant,

[1] Isaï. v, 4. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 5. — [4] Ibid. — [5] Ibid. 6.

comminantur, exterrent, docent, reprehendunt. Verum iis destituti erunt, inquit, in alienam abducti terram. « Et as» cendet per eam, quasi per incultam terram, spina : et » nubibus mandabo ne pluant in eam imbrem [1]. » Aut desolationem urbis memorat, aut desolationem eorum et uniuscujusque animæ eorum. Nubes autem hic quidam dicunt esse Prophetas, quippe qui pluviam desuper acciperent, et sibi dicta ad populum transmitterent. Verum ne hi quidem quæ consueverant facient. Etiamsi enim unus vel alter Propheta cum ipsis commigrarat, Prophetarum tamen turba tunc silebat. « Vinea enim Domini Sabaoth » domus Israël est, et homo Juda novella plantatio dilecta. » Expectavi ut faceret judicium, fecit autem inquitatem, et » non justitiam, sed clamorem [2]. » Quoniam multa nominum metaphora usus est, vineam, turrim, torcular, sepem, fossionem, et putationem vineæ commemorans; ne quis insipientium de vinea hæc dici putaret, sub finem repente totum interpretatus est. « Vinea enim Domini Sabaoth domus » Israël est. » Non enim de plantis mihi sermo est, neque de natura inanimata, neque de lapidibus et muris; sed de populo nostro. Ideo subjunxit : « Et homo Juda, novella » plantatio dilecta. » Quia scilicet Juda plus obtineret quam cæteræ tribus, eratque illic e vicino situm templum, et reliquus cultus, atque illa magis quam cæteræ omnes florebat, ad regiamque magis accedens, potentior erat. Dilectum autem dixit, rursus illos perstringens, quod tales erga se valde amantem sese exhibuissent. Ea quippe lex est diligentium, ne in oblatis quidem criminationibus magnum suum amorem occultare. Hinc aliud quidpiam non spernendum ediscimus. Quale illud? Nempe quando et quæ Scripturæ loca allegorice interpretari oporteat. Neque penes nostram esse facultatem has leges pro lubito ex-

[1] Isaï. v, 6. — [2] Ibid. 7.

plicare, sed ipsam Scripturæ mentem sequi oportere, sicque allegoria uti. Quod autem dico, sic intelligendum. Scriptura nunc vineam dixit, sepem, torcular : nec penes auditorem reliquit, ut pro lubito hæc quibusdam rebus aut personis aptaret; sed in sequentibus sese interpretata est, dicens : « Vinea enim Domini Sabaoth, domus Israël » est. » Ezechiel vero rursum, cum aquilam magnam et magnarum alarum ingredientem in Libanum, et avellentem summum verticem cedri commemorat [1], non relinquit penes arbitrium auditorum hujus allegoriæ interpretationem; sed explicat ille, quam aquilam dicat, quam cedrum. Et hic rursum in sequentibus, ubi fluvium quemdam violentum inducit in Judæam, ne liceret auditori cuivis personæ pro arbitrio hæc aptare, dixit regem esse eum, quem fluvium nominasset. Hæc vero lex ubique locorum in Scriptura servatur, ut cum allegorice loquitur, allegoriæ interpretationem afferat, ut ne eorum, qui allegorias amant, cupidus animus temere et fortuito erret, et quocumque feratur. Et quid miraris, si id Prophetæ faciant? Proverbiorum certe auctor id observat. Cum enim dixisset : « Cer» vus amicitiæ, et pullus gratiarum tuarum conversetur » tecum, et fons aquæ tuæ tibi soli sit [2]; » interpretatus est, cur hæc diceret, nempe de uxore legitima et libera, ut averteret a meretrice et aliena. Pari modo hic explicavit hoc loco quam diceret esse vineam. Deinde cum eorum crimina enuntiasset, suppliciaque dixisset, rursus in fine defensionem parat, dicens : « Expectavi ut faceret judicium, » fecit autem iniquitatem, et non justitiam, sed clamo» rem [3]. » Juste, inquit, pœnam exigo. Expectavi enim ut facerent judicium, id est, justitiam; ipsi vero contraria exhibuerunt, iniquitatem, injustitiam et clamorem : » clamorem hic vocat, acquirendi cupiditatem, injustum furorem,

[1] Ezech. XVII, 3, — [2] Prov. V, 19. — [3] Isaï. V, 7.

irrationabilem iram, pugnas, contentiones. « Væ qui con-
» jungunt domum ad domum, agrum ad agrum aptantes,
» ut a proximo auferant aliquid [1]. » Cum dixisset ipsum clamorem fecisse, id est, acquirendi cupiditatem, et rapinas, subjicit iniquitatis speciem multa plenam nequitia; ac rursus a lamentis initium ducit, magnitudinem peccatorum ostendens, eosque insinuans qui incurabili morbo laborabant.

IV. Hæc etiam nunc tentari videre est ab iis, qui male divitiis utuntur, qui vicina loca invadere cogitant, non ut securitatem pariant, sed ut insidias proximis moliantur, qui ut ignis grassans, ita vicinos omnes spoliant. « Numquid
» habitabitis soli super terram? Audita sunt enim nunc in
» auribus Domini Sabaoth hæc [2]. » Ostendit illos frustra laborare et nullo fructu. Quia enim non ita supplicia et cruciatus hujusmodi homines abducere solent, ut cum probe didicerint se rapinæ fructum non percepturos, hanc in eos fert comminationem, dicens ipsos laboraturos et miseriis affectos peccatum admissuros, sed ab ejus usu et fructu lapsuros esse. Non enim insomnis ille oculus, talibus visis facinoribus, quiescet. Illud vero, « Audita sunt nunc, » non dicit quasi tunc res gestæ notæ sibi essent, sed quasi ultio e vestigio sequeretur, retributioque instaret. « Si enim fuerint
» domus multæ, in solitudinem erunt magnæ et pulchræ, nec
» erunt qui habitent in eis [3]. » Hujusmodi est avaritia : cum plura possessoribus addit, ipsos etiam ex prius possessis dejicit. Quod etiam hic subindicat dicens : « Cum splendide ædificaveritis, et omnium bona vobis corraseritis, tunc etiam ab iis, quæ prius habebatis, excidetis. Et stabunt ædes nullos habitatores habentes, sed tuba clariorem emittentes vocem contra eos, qui illas prius rapuerant, vastitate illa tanta tropæi instar exhibita. « Ubi enim operantur decem juga

[1] Isaï. v, 8. — [2] Ibid. 9. — [3] Ibid.

»boum, faciet lagunculam unam ; et qui seminat artabas »sex, faciet mensuras tres [1]. » Ab urbe in agri vastitatem sermonem educit, ita ut undique auditorem percellat. Neque enim domus, inquit, habitatores detinebunt, neque terra suam ostendet nativam virtutem. Etenim ab initio ob Adæ peccatum spinas et tribulos protulit. Ac post illum propter Caïni iniquitatem, multo minorem quam labores ejus exigebant, et quam vis nativa terræ postulabat, proventum tulit. Sæpeque alibi videre est terram ob peccata hominum plecti. Et quid miraris, si iniquitas terræ fertilitatem obtundat hominumque fœcunditatem, quando etiam propter nos corruptibilis facta est, et propter nos rursum incorruptibilis efficitur? Quia enim propter nos omnino et propter ministerium nostrum existentiam accepit; hinc etiam accipit ut hac vel illa conditione sint ejus principium et radix. Sic etiam tempore Noë factum. Quia in extremam nequitiam natura hominum deflexerat, res omnes miscebantur, semina, plantæ, brutorum genera, terra, mare, aër, montes, saltus, colles, urbes, muri, domus, turres; omniaque prorsus terribili illo pelago obruebantur. Quia vero rursum necesse erat ut humanum genus accresceret, terra nativum suum ordinem accepit, et in priorem elegantiam restituta est. Id autem videas ex parte factum in hominum honorem. Etenim pelagus se summovit, et iterum apparuit; sol refrenatus est cum luna, solitumque cursum deseruit; ignis quæ ad aquam pertinebant præstitit; terra quæ ad pelagus, pelagus quæ ad terram; omniaque, ut semel dicam, in utilitatem hominum se transformant. Et quia omnia honore præcedit homo, propterque ipsum omnia facta sunt, ideo et nunc quia judaïcus populus peccavit, terræ partus Deus cohibet, ac post multos labores sudoresque non sinit ejus viscera solitum pro-

[1] Isaï. v, 10.

ventum referre; ut inde discant non agriculturæ artem, nec boves et aratrum, neque terræ naturam, nec aliud simile quidpiam, sed horum omnium Dominum esse, qui liberali manu omnia effundit, et iterum, cum vult, omnia cohibet. « Væ qui surgunt mane, et siceram persequuntur, » qui manent ad vesperam. Vinum enim succendet eos. » Nam cum cithara, et psalterio, et tympanis, et tibiis vinum » bibunt : opera autem Dei non respiciunt, et opera ma» nuum ejus non considerant [1]. » Postquam ingentem illorum avaritiam redarguit, mali radicem hic ponit. Hæc vero erat ebrietas sexcentorum causa malorum : cum maxime illa modum omnem excedit.

V. Observa igitur quam accurate illos traducat. Totum enim diem in hæc insumi dicit. Neque enim cum prandendum est id faciunt, inquit, sed omne tempus in ebrietatis tempus vertentes, ab ortu diei, quando maxime sibi attendere debebant, multo mero se dedentes, vellent nollent deinceps usque ad vesperam in morbo perseverabant. Quando enim semel in voraginem intemperantiæ sese demerserant, ac de naturali mentis statu deciderant, animamque captivam pravæ ebrietatis tyrannidi tradiderant; quemadmodum navis non saburrata, gubernatoreque et nautis destituta, fortuito et quoquoversus fertur, temerario aquarum impetu exagitata, eumdem in modum hi ebrietate demersi feruntur. Ideo ait : « Væ qui surgunt » mane, et siceram persequuntur. » Non enim necessitatem explebant, neque appetitum expectabant ut illi facerent satis ; sed in hoc toti incumbebant, hoc curabant, ut perpetuo temulenti essent. Idcirco ait : « Qui siceram perse» quuntur. » Siceram enim hic dicit palmarum succum, quam conficiebant fructum conterentes et contundentes, ut in vini transformarent naturam. Soporificum autem est

[1] Isaï. v, 11, 12.

illud, ebrietatemque parit. At illi nihil horum observabant, voluptatem ubique persequentes, et usque ad vesperam manentes. « Vinum enim succendet eos. » Talis quippe est ebrietatis natura, progressa augetur, et graviorem sitim excitat. Deinde aliud non minus priore crimen objicit dicens : « Nam cum cithara, et psalterio, et tympanis, et » tibiis vinum bibunt. » Hanc criminationem profert alter Propheta dicens : « Qui bibunt defæcatum vinum, et pri» mis unguentis uncti, qui plaudunt ad vocem organorum. » Quasi stantia reputaverunt, et non quasi fugientia [1]. » Etenim extremæ stoliditatis signum est, animique dissoluti, domum suam in theatrum vertere, et hujusmodi canticis se dedere. Quod et ebrietas facit tenebris offundens, hoc et musica operatur vigorem mentis emolliens, roburque animi frangens, et ad majorem alliciens lasciviam. « Opera » autem Dei non respiciunt, et opera manuum ejus non » considerant. » Vel miracula ejus dicit, vel naturæ contemplationem. Quomodo autem possint horum spectatores esse, cum diem in noctem vertant, noctu vero nihilo melius sint affecti, quam mortui? Quomodo poterunt solem orientem videre, cœli splendentem pulchritudinem, vespereque varium illum stellarum chorum, cæterarumque creaturarum ordinem et ministerium, exterioribus interioribusque oculis privati? Non parum ergo in hoc læsi sunt, quod nunquam contemplati Dei mirabilia ex hac vita discedant, cum omni tempore ebrietatis tenebris obruti fuerint. « Igitur captivus factus est populus meus, eo quod » non cognoverint Dominum [2]. » Rursus quod futurum erat ut præteritum annuntiat, et pœnam infert delicto huic. Siquidem vel ipsa ebrietas quodvis supplicium exæquat, tumultum in anima pariens, caligine mentem replens, captivam ipsam constituens, innumeris illos interius et exte-

[1] Amos VI, 6. — [2] Isaï. V, 13.

rius obruens morbis. Hoc noverat Paulus, nempe malitiam pro supplicio esse; ideo ait : « Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes [1]. » Verum quando id etiam stoliditatis eorum proprium est, quod puniantur, nec se puniri sentiant : quod ægrotent, nec sciant se ægrotare, ab exteris etiam supplicium inducit, aitque : « Igitur captivus factus est populus meus, eo quod » non cognoverint Dominum. Et multitudo facta est mor» tuorum propter famem et sitim aquæ [2]. » Vide multam insertam in supplicio monitionem, neque gravissimam statim induci sectionem. Neque enim subito captivitatem intulit, sed famem prius et sitim, ut domi manentes meliores evaderent, neque ob incurabilem morbum barbarorum exercitum attraherent. Quia vero non cesserunt, nihilque inde lucrati sunt, extremum denique ipsis inducit supplicium. Attamen ante illa, verbis extollit et amplificat famis calamitatem, dicens : « Dilatavit infernus animam » suam [3]. » Non quod infernus animam habeat, sed personæ forma minas intentat, ut majore cum emphasi loquatur, ingentique timore auditorum animos percellat, ideo in prosopopœia persistit dicens : « Et aperuit os suum, ut » non cesset [4] : » quasi de fera verba faciens, et imaginem rerum prope ipsos adducens. Quodque gravius est, non modo aperuit os suum, sed hianti ore manet, nec ex jam absorptis satiatur. « Et descendent ad eum gloriosi, et » magnates et divites, et pestes ejus [5]. » Ex hinc, ut scias non secundum naturæ ordinem hæc fieri, sed a Deo immissam esse plagam, et decretum ex cœlo delatum, in dignitate et potentia constitutos, qui omnia miscebant, resque Judæorum subvertebant, eo descensuros esse ait.

VI. Pestes autem illos jure vocat, utpote qui nequitiam

[1] Rom. v, 27. — [2] Isaï. v, 13. — [3] Ibid. 14. — [4] Ibid. — [5] Ibid.

non penes se servarent, sed etiam ad alios morbum transmitterent. Talis quippe est pestilentiæ natura : cum ab uno corpore cœperit, gradatim in multitudinem grassatur. « Et » exultans in ea. » Qui deliciis vacat, qui exultat, qui putat se immobilia possidere bona, ipse quoque cadet et capietur. « Et humiliabitur homo, et inhonorabitur vir, et oculi » sublimes humiliabuntur. Et exaltabitur Dominus solus » Sabaoth in judicio [1]. » Vide rursus Dei providentiam. Non enim internecionem adducit, neque totum e medio abripi populum permittit, sed quosdam relinquit, ut ex abeuntium supplicio resipiscant. Hoc ergo subindicans ait: « Humiliabuntur, » id est, qui manent, qui relicti sunt. « Et » exaltabitur Dominus Sabaoth in judicio, et Deus sanctus » glorificabitur in justitia [2]. » Duo ponit bona, et illos nempe tumorem deposituros esse, melioresque futuros, et Deum admirationi fore apud omnes; id enim sibi vult illud, « Exal- » tabitur et glorificabitur, » per supplicium nempe, ac per ipsam ultionem. Quid autem est, « In judicio? » Per ultionem. « Et pascent dispersi quasi tauri, et deserta eorum, » qui assumpti sunt, agni comedent [3]. » Relictorum paucitatem his subindicat, et ingentem regionis solitudinem. « Væ qui attrahunt peccata sua ut funiculo longo, et quasi » jugi corrigia vitulæ iniquitates suas. Qui dicunt : Cito ap- » propinquent quæ faciet Deus, ut videamus : et veniat con- » silium sancti Israël, ut sciamus [4]. » Prophetis frequenter comminantibus, et terribilia prænuntiantibus, pseudoprophetæ ad gratiam loquentes, populique vigorem dissolventes, illorum dicta falsa, sua vera esse dictitabant. Multi ergo seducti, illorum verbis non credebant. Deinde quia prophetiæ non statim atque pronuntiatæ erant, eveniebant; prophetiæ namque natura erat, multo ante tempore ea pronuntiare quæ eventura erant. Quoniam ergo frequenter

[1] Isaï. v, 15, 16. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 17. — [4] Ibid. 18, 19.

Prophetæ famem, pestem, bellaque prædicebant; nec tamen ea reipsa ostendebant, interim multi ex iis, qui decepti erant, ex cunctatione ad non credendum occasionem accipientes, dicebant: «Veniant quæ dicuntur; » si vero dicitis: «Accedant res ipsæ:» exhibete nobis ex operibus ipsis consilium Dei. Quia igitur ejus patientiam incredulitatis occasionem efficiebant, et peccatis suis hoc adjiciebant, tum quod non crederent, tum quod ob incredulitatem segniores evaderent, jure ipsos Propheta luget dicens: « Quasi funiculo longo, sic contra vos trahitis iram Dei, et nequitiam vestram augetis. » Quia enim dictis non creditis, id relinquitur demum, ut rerum vobis experientia afferatur. Ita ut vos ipsi mala vobis attrahatis, qui verbis fidem non habetis. Ideo ait: « Væ qui attrahunt peccata » sua; » id est, « Retributionem peccatorum, quasi longo funiculo e longinquo trahitis, inquit, definitam peccatis vestris ultionem, et quasi jugi corrigia vitulæ subjugalis,» ut exprimat illorum studium et curam in peccando. Ut si quis loro forti quid pertraxerit, sic vos per incredulitatem Dei iram contra vos trahitis. Deinde dicit quomodo trahant: « Qui dicunt: Cito appropinquent quæ facturus est » Deus, ut videamus. » Id quod et alius Propheta eis vitio vertit dicens: « Væ desiderantibus diem Domini: et quid » vobis hæc dies? et hæc est tenebræ, non lux, et caligo » non habens splendorem suum[1]. » Etenim illi quoque increduli dicebant: « Quando veniet dies supplicii et ultionis? « Væ qui dicunt malum bonum, et bonum malum; » qui ponunt lucem tenebras, et tenebras lucem: qui po» nunt dulce amarum, et amarum dulce[2]. » Rursum de iisdem loquitur. Quoniam Prophetas contumeliis onerabant et deceptores vocabant; pseudoprophetas vero honorabant, rerumque ordinem invertebant, ipsos miseros præ-

[1] Amos v, 18. — [2] Isaï. v, 20.

dicat ob corruptum judicium. « Væ, inquit, qui dicunt » malum bonum ; » id est, pseudoprophetiam ; « Et bonum » malum, » prophetiam : « Qui ponunt lucem tenebras, et » tenebras lucem : qui ponunt dulce amarum, et amarum » dulce. » Etiamsi enim molesta sint verba, sed nihil dulcius est Prophetis, qui verborum interminationibus rerum experimentum depellunt. Etsi dulcia sint verba pseudoprophetarum, sed nihil illis amarius, qui per gratiam verborum, minas in rem et opera vertunt.

VII. En Prophetæ sapientiam, quomodo illorum opinionem invertat. Quia enim illis ut acerbiora narrantibus non attendebant ; his secus ut mitioribus, multamque dulcedinem exhibentibus, dixit rem contrario se habere modo, multamque esse Prophetarum dulcedinem, multam pseudoprophetarum amaritudinem. Sic etiam de luce et de tenebris sermo nobis habendus est. Nam illi ad errorem, hi ad veritatem deducebant. Et illi quidem captivitatis caligini manus ferme ligantes tradebant ; hi autem nihil non agebant, ut in libertatis lucem adducerent. Quoniam ergo oppositam et non consentaneam de ipsis sententiam habebant, jure illos corrigit dicens : « Qui ponunt lucem tene» bras, et tenebras lucem. Væ qui intelligentes sunt apud » semetipsos, et coram se scientes [1]. » Non parvum et hoc vitium, cum quispiam se sapientem putat, et cogitationibus suis omnia permittit. Nam hinc illud oritur ; nimirum quod dicant malum bonum, et bonum malum, et cætera. Hoc etiam Paulus externis philosophis crimini dans dicebat : « Dicentes se sapientes esse, stulti facti sunt [2]. » Proverbialisque sermo rursum sic habet : « Vidi hominem qui sibi » sapiens videbatur esse apud semetipsum, majorem quam » ille spem habet stultus [3]. » Hoc ipsum iterum arguit Paulus his verbis : « Ne sitis prudentes apud vosmetipsos [4] ; »

[1] Isaï. v, 21. — [2] Rom. I, 22. — [3] Prov. xxvi, 12. — [4] Rom. xii, 16.

ac rursum : « Si quis in vobis videatur sapiens esse in hoc » sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens [1]. » Ne propriæ sapientiæ, inquit, neque cogitationibus suis fidat, sed illas reprimens, spiritus doctrinæ animum tradat. Quia igitur apud Judæos quidam erant hujusmodi, Prophetas despicientes, quasi pastores et caprarios, volentesque sapientes in semetipsis videri, quod tum arrogantiæ ipsis occasio erat, tum ut sibi dicta contemnerent; jure illos luget dicens : « Væ » qui intelligentes sunt apud semetipsos, et in conspectu » suo scientes. Væ qui fortes sunt inter vos, qui vinum bi» bunt, qui potentes sunt, qui miscent siceram [2]. » Ne mireris si, cum paulo ante tanta dixerit contra ebrietatem, rursus eumdem resumat sermonem. Quia enim grave ulcus erat, nec cedebat, ideo illud frequenter abstergere oportebat. Grave et curatu difficile illud est, cum id quod multis videtur non esse peccatum, gravissimum tamen omnium est peccatum, quod sexcentos ingeneret morbos. Ideo ait : «Qui vinum bibunt, et potentes qui miscent siceram [3]. » Duplex præcipitium, tyrannis ebrietatis, et potentiæ magnitudo. Omnibus quippe hominibus ratiocinio est opus, maxime vero iis, qui in dignitate et in potentia sunt, ne principatus tumore, ceu inundantium aquarum impetu, præcipites agantur. «Qui justificant impium propter mu» nera, et jus Justi tollunt ab illo [3]. » Duplex rursus crimen offert, quod reum dimittant, et quod innoxium condemnent. Utriusque peccati radix sunt accepta munera. «Ideo » quemadmodum succendetur stipula a carbone ignis, et » succendetur a flamma accensa [4]. » Celeritatem ultionis et facilitatem sumendi supplicii exhibet, extremam illorum perniciem imagine exprimens.

VIII. Hæc quippe omnia, flamma, carbones, stipula et quæ sequuntur nobis indicant. «Radix eorum quasi pulvis

[1] 1 Cor. III, 18. — [2] Isaï. V, 22. — [3] Ibid. 23. — [4] Ibid. 24.

» erit, et flos eorum quasi pulvis ascendet[1]. » Quæ fixa sunt et firma peribunt, quæ splendida effundentur, quæ læta abibunt et diffluent. « Non enim voluerunt legem Domini » Sabaoth facere, sed eloquium Sancti exasperaverunt[2]. » Eloquium vocat legem. « Et iratus est furore Dominus Sa» baoth, in populum suum, et rejecit manum suam in eos, » et percussit eos, et exacerbatus est adversus montes. Et » facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio viæ. » Et inomnib us his non est aversus furor ejus : sed adhuc » manus ejus excelsa[3]. » Hoc loco bellum grave subindicat, in quo ne corpora quidem sepeliri poterunt, non ut illi pœnas dent, sed ut qui vivent alienis malis abducti aliquid saltem de nequitia succidant. Ac vide quomodo atrociorem reddiderit sermonem. Non enim dixit non sepultos fuisse, sed cadavera abjectiora, quam stercus ipsum, modo projecta esse, quod viventibus omnium horribilissimum esse videtur, et ipsa morte acerbius. Quod vero pejus est, ne his quidem ita se habentibus, inquit, moderationes facti sunt, sed in iisdem persistunt. Quia igitur non meliores evadebant, minatur rursum illis gravissimam illam barbarorum plagam. Quamobrem pergit dicens : « Igitur levabit » signum in nationibus procul[4]. » Ne viæ longitudo in segnitiem illos conjiciat, ait ita facile posse Deum illos inducere, ut facile est levare signum, et eos, qui adornati paratique sunt, educere in aciem, quod utique fit in equis ad certandum instructis. Simul enim atque signum emissionis in sublime erigitur, ex carceribus confestim illi exiliunt. Propheta igitur duo hic subindicat, facile nempe esse eos accedere, Deo vocante, et jam olim venturos fuisse, nisi eos ingens Dei patientia detinuisset. Deinde inter narrandum majorem exhibet facilitatem dicens : « Et sibilabit eos » ab extremo terræ[5]. » Ne mireris autem de Deo loquentem

[1] Isaï. v, 24. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 25. — [4] Ibid. 26. — [5] Ibid.

ita crassissimis uti verbis : nam secundum insipientiam auditorum verba attemperat, unum his omnibus declarare volens, id nempe Deo facile esse, et rem prorsus eventuram; ideo subjunxit : « Et ecce cito velociter venient. Non » esurient, neque laborabunt, neque dormitabunt [1]. » Hæc hyperbolice sunt dicta. Quomodo enim fieri poterat ut neque esurirent, neque dormirent, homines cum essent, communemque naturæ conditionem sortiti essent ? Sed velocitatem exercitus, facilitatem, celeritatem, ut jam dixi, his omnibus demonstrat : « Neque solvent zonas suas a lum- » bis suis, neque disrumpentur corrigiæ calceamentorum » eorum. Quorum sagittæ acutæ sunt, et arcus eorum ex- » tenti. Pedes equorum eorum ut solida petra reputati sunt, » rotæ curruum eorum ut procellæ. Impetu feruntur ut » leones, et astiterunt ut catuli leonum. Et apprehendet, » et clamabit quasi fera, et ejiciet, et non erit qui liberet » eos. Et clamabit propter eos in die illa, sicut vox maris » æstuantis. Et aspicient in cœlum sursum, et in terram » deorsum : et ecce tenebræ duræ, tenebræ in angustia » eorum [2]. » Hisce omnibus sermonem amplificavit, et timorem auxit, minutatim singula enarrans, de decreto, de fortitudine, de armis, de equis, de curribus, ita ut dictorum multitudine magnam inferret anxietatem, et imaginum claritate res prope sub oculos ageret. Ideo leonibus illos comparat, neque in hoc exemplo substitit, sed effingit vocem et impetum feræ, inque metaphora insistit, multaque utitur figurata dictione. Hinc ad mare sermonem traducit, dicens tantum fore tumultum, tantam perturbationem, quanta fuerit insaniente et æstuante pelago : ac modis omnibus annititur, ut metum augeat, ut illi non egeant ipsa rerum experientia. Quodque gravius est, nemo affuturus est, inquit, neque ex terra, neque ex cœlis ; sed

[1] Isaï. v, 27. — [2] Ibid. 27-30.

destituti superno auxilio, et terrena ope, tradentur hostibus. Tenebras autem hic dicit eas, quæ ex calamitate ipsis immissæ sunt, non quod radii solis sublati essent; sed quod pro affectu patientium in meridie illi pro luce tenebras viderent; id quod illis, qui dolore et ærumnis premuntur, contingere solet. Et ut discas non ex natura aëris tenebras provenisse, sed ex illorum affectu, adjecit: « Te» nebræ duræ in angustia eorum. »

CAPUT VI.

Et factum est in anno, quo mortuus rex Ozias[1].

I. Cur cætera omnia tempora a vita regum, hoc autem a morte nunc Propheta notat? Non enim ait: « Factum est in diebus Oziæ, » non. « Regnante Ozia, » sed, « Factum est » cum mortuus est. » Quid ergo vult hic agere? Non temere, nec fortuito hic agit; sed quid arcanum nobis subindicat? Quid illud est? Hic Ozias ex rebus gestisque prosperis ebrius, et felicitate inflatus, majus quidpiam quam sua dignitas ferebat affectavit[2]. Et quia rex erat, putavit sibi competere ut sacerdotio fungeretur, insiliit in templum, ingressus est in Sancta Sanctorum, et reluctante sacerdote, atque ingressum illuc prohibente; non tulit ille, sed in amentia perseveravit, parvam sacerdotis rationem habens. Ob tantam impudentiam immisit illi Deus lepram in frontem. Cum enim majorem, quam sibi competeret, honorem affectaret, ab illo etiam, quem habebat, excidit. Non modo

[1] Isaï. VI, 1. — [2] 4 Reg. XV.

enim sacerdotium non accepit, sed immundus factus, a regno etiam expulsus est, ac per omne tempus in domo quadam occultus habitabat, quod pudorem non ferret. Populus quoque omnis in partem talis ultionis vocatus est, quia leges Dei despexerat, et contumelia affectum sacerdotium non vindicaverat. Quomodo igitur in partem ultionis vocatus est? Quia prophetia retracta est: iratus quippe Deus, circa rem quamvis nihil respondebat. Hoc vero non ad omne tempus fecit, sed secundum mensuram vitæ regis, mensuram quoque ultionis definivit. Simul ergo atque ille vitam obiit, Deus iram solvit, et fores iterum prophetiæ aperuit. Hoc itaque subindicans Propheta, memoriam nobis revocavit obitus regis. Quamobrem sic prophetiam orditur: « Factum est in anno, quo mortuus est » rex Ozias, vidi Dominum sedentem [1]. » Atqui Christus ait: « Deum nemo vidit unquam. Unigenitus, qui est in » sinu Patris, ille narravit [2]. » Et rursum: « Non quia Patrem » quis vidit, nisi qui est a Deo ille vidit Patrem [3]. » Illeque Moysi dixit: « Nemo videbit faciem meam, et vivet [4]. » Quomodo igitur hic ait se vidisse Dominum? Nam ait: « Vidi » Dominum. » Non contraria ait vero iis, quæ Christus dixit, sed admodum consona. Nam Christus de accurata cognitione loquitur, secundum quam nemo vidit: nudam enim Divinitatem puramque substantiam nemo vidit præter Unigenitum. Propheta vero eatenus se vidisse narrat, quatenus poterat. Neque enim ipse id quod Deus est videre poterat, sed sub figura quadam illum contemplabatur, qui tantum descenderat, quantum contemplantis infirmitas ascendere poterat. Quod enim neque ipse, neque quisquam alius, nudam viderit Divinitatem, ab iis quæ narrant perspicuum est. « Vidi enim, inquit, Dominum sedentem. » Deus

[1] Isaï. VI, 1. — [2] Joan. I, 18. — [3] Id. VI, 49. — [4] Exod. XXXIII, 20.

autem non sedet : hæc quippe figura, corporum est. At non modo sedentem, sed super solium, Deus vero non continetur. Quomodo enim contineri possit, qui ubique adest, et omnia implet, in cujus manu sunt fines terræ? Unde palam est id quod videbatur, ex attemperatione quadam fuisse. Sic igitur alter Propheta ex persona Dei subindicans dicebat : « Ego visiones multiplicavi [1], » id est, « Diverso modo visus sum. » Si porro ipsa substantia nuda apparebat, non diverso modo videbatur. Sed quia descendens nunc illo nunc alio modo Prophetis seipsum ostendebat, temporibus congruentem figuram, qua videretur, assumens, ideo dicit : « Visiones multiplicavi, et in manibus » Prophetarum assimilatus sum [2]. » Non sicut eram, apparebam, inquit, sed assimilatus ei formæ, quam contemplantes videre poterant. Vides igitur ipsum nunc sedentem, nunc armatum, nunc canis capillis, modo in aura, modo in igne, nunc a tergo apparentem, nunc super Cherubim, et ad metallicarum materiarum magis pellucidarum splendorem imaginem conformantem. Cur ergo modo armatus apparet et cruore conspersus, aliquando in igne, modo posteriora ostendens [3], modo in cœlo, modo in solio, nunc vero super Cherubim, non præsentis temporis fuerit dicere, ne corollarium fiat opere majus. Interim operæ pretium fuerit de præsenti visione disserere. Cur ergo nunc sic apparet super solium sedens, et cum Seraphim? Humanum morem imitatur, quia cum hominibus sermo ipsi erat. Quia enim sententiam prolaturus est de magnis rebus, deque toto terrarum orbe, insuperque de Jerosolymis, duplicem profert sententiam, alteram qua pœnam decernit urbi et genti toti; alteram quæ beneficium orbi terrarum, magnamque spem pollicetur et honores immortales.

II. Mos est autem judicibus hæc non clam facere, sed

[1] Osee XII, 10. — [2] Ibid. — [3] Exod. XXXIII, 23.

in excelso tribunali sedentes, omnibus astantibus et contractis velis. Hos imitans Deus, sibi Cherubim astare jussit, et in excelso solio sedet, sicque sententiam hanc profert. Et ut discas rem non conjectura tantum niti, sed hunc illi morem fuisse, ex alio quoque Propheta id palam facere tentabo. Nam apud Danielem, quoniam ibi etiam sententiam quamdam magnam prolaturus erat circa supplicia et ultiones Judæis inferendas, et circa bona quæ orbi terrarum conferenda erant, solium quoque apparet splendidum et conspicuum, et Angelorum chorus astans, et Archangelorum cœtus, et Unigenitus sedens, et libri aperiuntur, et fluvii ignei manant, et undique tribunalis forma constituitur. Sunt autem illa omnia iis affinia, quæ hic narrantur : aut etiam apertius is hæc annuntiat, quia viciniora tempora illa erant, et ad ipsas demum fores prophetia pervenerat. Verum hæc studiosis relinquentes, ut colligant et apponant, et utriusque prophetiæ consonantiam ediscant, uti jam dixi, eam quam nobis proposuimus jam accurate tractemus, pro virili nostra singulas dictiones expendentes. Ita enim et nobis et vobis dilucidiora erunt ea quæ dicta sunt. Quid igitur ait? « Vidi Dominum » sedentem. » In solio sedere, semper symbolum judicii est, quemadmodum David ait : « Sedisti super thronum qui » judicas justitiam [1] : » et Daniel : « Throni positi sunt, et » judicium sedit [2]. » Sedere autem simpliciter alterius symbolum est, ait Propheta. Cujusnam? Firmi, manentis, procedentis, immutabilis, interminabilis, vitæ perennis. Ideo ait : « Tu sedens in sæculum, et nos pereuntes in sæculum (12). Tu, inquit, manens, existens, vivens, semper eodem existens modo. » Quod enim id non dixerit de cathedra, ipsa distinctio demonstravit. Non enim dixit : « Nos stantes, » sed « Pereuntes. » Illud autem in solio sedere, id est

[1] Psal. IX, 4. — [2] Dan. VII, 9.

judicare. Ideo ipsum sic videt sedentem super solium excelsum et elevatum; vel aliud hoc, aliud illud subindicat. Etenim excelsum erat solium, id est, magnum et altissimum; et elevatum, id est, immensæ altitudinis apparens et sublimis. « Et plena erat domus gloria ejus [1]. » Quæ domus, dic mihi? Templum. Quia enim illinc oriebantur inimicitiæ, jure in hac mirabili visione ibi conspicitur sedens. Gloriam autem hic vocat splendorem, lucem inaccessibilem, quam cum non posset verbis exprimere, gloriam vocavit: neque simpliciter gloriam, sed Dei gloriam. « Et Seraphim stabant in circuitu ejus [2]. » Quænam dicit hæc Seraphim? Virtutes incorporeas supernorum cœtuum, quarum virtutem et beatitudinem ex ipso nomine videre est. Nam hebraïca lingua Seraphim ignita ora significant. Quid igitur hinc discimus? Puritatem substantiæ, vigilantiam, diligentiam, agilitatem, vim operandi, munditiem. Ita enim propheta David supernarum Potestatum expeditum ministerium volens nobis ostendere, necnon velocitatem agilitatemque ministerii, dicebat: « Qui facis Angelos tuos spiritus, et ministros tuos flam» mam ignis [3], » velocitatem, levitatem, agilitatem nobis per hæc elementa ostendens. Hujusmodi officia habent hæ Virtutes, ore puro celebrantes Dominum, hoc opus jugiter habentes, laudes offerentes, incessabile ministerium. Earum autem dignitatem id commonstrat quod solio sint vicinæ. Quemadmodum enim apud terrenos reges, qui in majore dignitate sunt, prope solium regium stant: sic et hæ Potestates ob virtutis eminentiam, sublime solium circumsistunt, ineffabili beatitudine perpetuo fruentes, et in beata sorte hujusmodi officii gaudentes. « Sex alæ uni, et » sex alæ alteri. Et quidem duabus velabant pedes suos, » duabus autem velabant facies suas, et duabus volabant.

[1] Isaï. VI, 1. — [2] Ibid. 2. — [3] Psal. CIII, 4, et Hebr. I, 7.

» Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, » Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth. Plena est omnis » terra gloria ejus[1]. » Quid nobis hæ pennæ significant, et quid nobis alæ subindicant? Neque enim incorporeæ illæ Potestates alas habent. Sed rursum crassioribus figuris arcana quædam nobis indicat Propheta, infirmitati eorum qui tunc audiebant se attemperans, simulque etiam per hanc attemperationem sensa quædam mentem omnem superantia accurate nobis ostendens.

III. Quid igitur subindicant alæ? Celsitudinem et sublimitatem harum Virtutum. Sic et Gabriel volans, et de cœlo descendens apparet, ut discas velocitatem et levitatem. Et quid miraris, si de administris Virtutibus loquens, hujusmodi verbis usus est, quando etiam universorum Deo non dedignatus est hanc adhibere attemperationem? Cum enim vellet David ostendere aut ejus incorpoream naturam, aut velocitatem quæ ubique præsens est, ait : « Qui ambulas » super pennas ventorum[2]. » Etsi neque venti pennas habeant, neque ipse super pennas ambulet. Quomodo enim fieri possit, cum ubique præsens sit? Verum, ut jam dixi : infirmitati audientium se attemperans, ab iis, quorum capaces erant, mentem eorum erexit. Ac rursum ejus auxilium et securitatem inde partam exhibere volens, iisdem utitur verbis, sic dicens : « In umbra alarum tuarum pro- » teges me[3]. » Hoc autem loco non sublimitatem solum ejus ac volocitatem per alas subindicat; sed et aliud quidpiam horribile. Ostendit enim, etiamsi id quod videbatur per attemperationem esset, ut revera erat, supernas certe Potestates, ne hac quidem mensura, id capere potuisse. Nam quod tegerent pedes, et quod item dorsa velarent, stupentium erat, et trementium fulgorem, nec ferentium splendorem ex solio prosilientem. Ideo objectu alarum,

[1] Isaï. VI, 2, 3. — [2] Psal. CIII, 3. — [3] Id. XVI, 8.

ceu quodam pariete, facies suas obumbrabant; id quod facere solemus aut tonitru decidente, aut fulguribus emissis, versus pavimentum nos inclinantes; hoc et illæ faciebant. Quod si Seraphim, magnæ illæ mirabilesque Virtutes, Deum sedentem, in solio, inquam, sedentem, sine timore videre non poterant, sed et facies et pedes velabant, qui sermo illorum insaniam declarare poterit, qui se clare ipsum Deum nosse dicunt, et qui de immortali illa substantia curiose perquirunt? « Duabus volabant, et clamabant.» Quid hoc est, « Volabant, » et quid vult significare? Ipsas nempe assidue circa Deum esse, nec ab illo secedere : sed hanc illis esse vivendi rationem, ut perpetuo ipsum canant, ut semper opificem suum celebrent. Non enim dixit: « Clamaverunt; » sed, « Clamabant; » id est, « Hoc perpetuo habent opus: « Alter ad alterum, et dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. » Hoc concinnam modulatamque eorum symphoniam indicat, laudesque magno consensu celebratas. Hic hymnus non laus modo est, sed etiam prophetia de bonis quæ totum orbem occupatura sunt, atque etiam dogmatum accurata disciplina. Cur autem non semel dixerunt, et tacuerunt, neque secundo, et postea desierunt, sed tertium etiam addiderunt? Annon palam est id ideo illas fecisse, ut hymnum offerrent Trinitati? Idcirco Joannes id de Filio dictum fuisse ait; « Lucas vero de Spiritu : Propheta demum de Patre. » Quæ sequuntur autem hanc nobis insinuant sententiam. Post hymnum enim addiderunt. « Plena est omnis terra gloria ejus. » Id quod accuratæ prophetiæ erat : futuram scientiam prænuntiant, per quam universus orbis Dei gloria repletus est. Cum contra olim, et cum hæc dicerentur, non modo reliquæ orbis partes, sed etiam ipsa Judæorum regio, multa impietate plenæ erant, et nemo usquam Deum glorificabat. Testisque et ipse Propheta dicens: « Propter vos nomen meum

» blasphematur in gentibus[1]. » Quandonam igitur impleta est terra gloria ejus? Cum hic hymnus in terram delatus est, hominesque in terra positi supernarum Virtutum choro adjuncti sunt, unamque melodiam retulerunt, et conjunctim Deum celebrarunt. Quod si Judæus his impudenter obsistat, indicet quandonam omnis terra gloria ejus repleta sit; hac nempe gloria, quæ ex cognitione proficiscitur? Sed nunquam ostenderit, etiamsi sexcenties impudentiam suam prodat. « Et elevatum est superliminare a voce, qua » clamabant [2]. » Vidisti prophetiæ facilitatem, res ipsas sibi mutuo cohærentes? Nam post hunc hymnum, cum impleta esset terra gloria ejus, judaïca omnia cessarunt, quod ipsum ostendit per elevatum superliminare.

IV. Hoc quippe signum erat desolationis et eversi templi. Templo autem de medio sublato, alia insuper omnia cessaverunt. Ut autem discas Novum Testamentum abrogasse Vetus, « A voce, inquit, elevatum est superliminare, » id est, eo quod hæc glorificatio advenerit, et gratia effulserit, gloriaque effusa sit per totum orbem, umbræ dissipatæ sunt. « Et domus repleta est fumo [3]. » Hoc quoque mihi videtur signum esse futuri ejus excidii, ignisque barbarici, atrocissimique incendii. « Et dixi : O me miserum! quia » compunctus sum, quia homo cum sim, et immunda labia » habeam, in medio populi immunda labia habentis ego » habito, et Dominum Sabaoth vidi oculis meis [4]. » Hæc visio Prophetam exterruit, expergefecit, in magnam formidinem conjecit, ad confessionem perpulit, vilitatem propriæ substantiæ ut melius cognosceret effecit. Tales quippe sunt Sancti omnes. Quando majori fruuntur honore, tunc magis humiliantur. Sic et Abraham Deum alloquens, terram et cinerem seipsum vocabat [5]; sic et Paulus quando

[1] Isaï. LII, 5, et Rom. II, 24.— [2] Isaï. VI, 4.— [3] Ibid.— [4] Ibid. 5. — [5] Gen. XVIII, 27.

visione illa dignatus est, tunc abortivum se nominavit[1]; ita et hic se miserum prædicat, primo ex natura dicens : « O me miserum ! quia compunctus sum, quia homo cum » sim ; » deinde et animi conditione, « Et impura labia cum » habeam. » Impura labia sua vocavit, ut ego existimo, in comparationem igniti oris illarum purarum Virtutum, et accuratissimi illius ministerii. Neque hic stetit, sed pro toto populo confitetur, hæc subjungens : « In medio populi » immunda labia habentis ego habito. » Qua vero de causa hic labia criminatur ? se fiducia loquendi destitutum ostendens. Nam tres illi pueri hoc ipsum prope dicebant, cum essent in fornace : « Non licet nobis os aperire[2]. » Et nunc quando hymnorum et laudum tempus erat, et supernas Potestates videbat hoc agentes, jure ad labia sermonem convertit, quæ maxime ad hoc officium vocantur. Verum labia sua ideo immunda vocavit ; populi vero labia non item ; sed quia iniquitate multa repleti erant. « Et regem » Dominum vidi oculis meis. » Ideo gemo et lugeo, inquit, quod indignus licet tantum honorem sim consecutus, qui meam dignitatem superat, meamque naturam excedit. Cum autem dicit : « Vidi, » ne exactam cognitionem putes, sed eam cujus ille capax erat. Ac consideres velim quantum sit confessionis lucrum. Seipsum accusavit, et statim mundatus est. Quia enim hæc verba protulerat. « Missus est » ad me, inquit, unus ex Seraphim, et in manu sua habe- » bat carbonem, quem acceperat forcipe de altari. Et teti- » git os meum, et dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et au- » feret iniquitates tuas, et peccata tua purgabit[3]. » Quidam dicunt hæc futurorum mysteriorum symbola esse; altare nempe, ignem superpositum, Virtutem ministrantem, quod admotus sit ori, quod ad purgationem peccatorum. Nos autem interim historiæ hæremus, ac dicimus cujus rei

[1] I Cor. XV, 8. — [2] Dan. III, 33. — [3] Isaï. VI, 5, 6.

causa hoc factum sit. Mittendus est ad populum judaïcum, terribilia quædam et intoleranda annuntiaturus : mittuntur ergo Seraphim, ut eum timore simul et loquendi fiducia impleant. Ac ne objiceret, quemadmodum Moyses, se exilem vocem habere [1], et ut Jeremias, se juniorem esse [2], sic et ipse se immunda labia habere, non posse dictis ministrare, veniunt Seraphim ut expurgent ejus peccata, non propria virtute ; hoc enim est solum Patris et Filii, et Spiritus sancti ; sed jussu et admotione carbonum. Non enim dixit : « Ecce auferam ego ; » sed, « Ecce hoc auferet » iniquitates tuas, et peccata tua purgabit, » propter mandatum mittentis. Cur autem forcipe Seraphim acceperunt carbonem ? Neque enim incorporea Virtus carbonibus uri poterat. Cur hæc facta sunt ? Per magnam indulgentiam. Ideoque ex altari accipit, ubi hostiæ offerebantur expiationesque peccatorum. Quod si dixeris : « Quomodo os Prophetæ non adustum est ? » Certe quia id quod apparebat non erat ignis sensibilis ; alias vero cum quidpiam Deus operatur, ne curiose inquiras vel scruteris.

V. Etenim ardens et sensilis ignis corporibus admotus, ea non effecit quæ competunt igni. Quod ubi si sarmenta, et pix, flamma propriæ oblita est naturæ, quid miraris, si nunc in tam stupendo casu, hic ignis purgaverit, nec adusserit ? « Et audivi vocem Domini dicentis. Quem mittam, » et quis ibit ad populum hunc [3] ? » Vides-ne quantum profuerit visio, quantam rem perfecerit timor ? Licet sub Moyse quidpiam simile gestum sit : etsi enim Seraphim non apparuerint, nec Deus in solio sedens ; attamen aliud stupendum spectaculum tunc Prophetæ exhibitum est, tantumque ut nemo in illud respicere possit. « Rubus enim ardebat, » inquit, et non comburebatur [4]. » Attamen etiam post illa,

[1] Exod. IV, 10. — [2] Jer. I, 6. — [3] Isaï. VI, 8. — [4] Exod. III, 2.

et post multam Dei adhortationem, reluctatur tamen Moyses ille magnus, causificatur, ac sexcentas excogitat recusandi causas dicens : « Gracilis vocis sum et lingua tardus[1], et, « Delige tu alium, quem mittas[2]. » Jeremias vero ætatem teneram obtendit[3]. Ezechiel autem, postquam jussus fuerat, septem diebus circa flumen versatur, reluctans et tergiversans. Ideo parabolam illam Deus adjecit dicens: « Speculatorem te dedi domui Israël[4], » et, « Animam eo» rum de manu tua requiram[5]. » Jonas autem non modo recusavit, sed etiam aufugit[6]. Quid igitur? Audacior-ne omnibus fuit Isaïas, etiamque magno illo Moyse? Quis hæc dixerit? Cur ergo ille jussus reluctabatur, hic vero non aperte jussus, insiliens præsto fuit? Neque enim dixit: « Vade; » sed « Deo dicente : « Quem mittam? » jussum ille abripuit. Quidam certe dicunt eum, quia peccaverat, quod non reprehendisset Oziam, qui in adyta se intromittere ausus est, ut de illo peccato sese purgaret per alacritatem obedientiæ, statim insiliisse, ut Deum placaret. Idcirco enim impura esse labia sua dicebat, quod non libertate loquendi usus esset. At eos, qui talia dicunt, ferre non possim: nam fide dignior illis est Paulus, qui audacem illum vocat et ait; « Isaïas vero audet et dicit[7]. » Ideo igitur non ex communi lege, ut aiunt, mortem obiit, sed gravissimum sustinuit supplicium, Judæis ejus loquendi libertatem non ferentibus(11). Præter hæc autem, Scriptura nusquam dicit ipsum præsentem fuisse, et præsentem siluisse, quando Ozias illa attentavit: sed qui hæc proferunt ex seipsis talia conjiciunt. Quid ergo dicendum est? Non esse parem Moysis et hujus rationem. Ille enim in alienam et barbaram terram mittebatur, et ad tyrannum furentem, insanientemque ac rabidum; hic vero ad suos, qui se sæpe

[1] Exod. IV, 10. — [2] Ibid. 13. — [3] Jer. I, 6. — [4] Ezech. III, 17. — [5] Ibid. 18. — [6] Jon. I, 3. — [7] Rom. X, 20.

audierant, multoque tempore instituti fuerant: neque paris erat constantiæ in illo et in hoc casu obsequi. Quidam porro dicunt aliud quidpiam tantam illi indidisse alacritatem. Quia enim pro se et populo confessus erat, et Seraphim ad se mitti viderat, quæ labia sua expurgarent, cum speraret eadem ipsa populo eventura esse, seque ad hæc annuntianda abiturum esse, alacriter dictum illud rapuisse. Sancti enim ut Dei amantes erant, ita plus quam illi omnes homines populum amabant. Cum speraret igitur se malorum quamdam solutionem annuntiaturum esse, cito insilivit et ait: « Ecce ego sum, mitte me [1]. » Alias vero animam ad pericula subeunda valde propensam habebat: ipsumque ita affectum fuisse per totam ejus prophetiam declaratur. Postquam ergo promiserat se abiturum, cum non auderet ultra abnuere, tunc tristia audivit. Siquidem Deus sagaciter cum illo rem tractavit. Neque enim a principio dixit: « Vade et dic: » sed prius mandatum in sublimi tenens, missionis modum occultum habuit. Cum autem ille facile paruisset, tunc mala quæ Judæos invasura erant dixit. Quænam porro hæc erant? « Vade, inquit, et dic » populo huic: Auditu audietis, et non intelligetis, et vi- » dentes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum enim » est cor populi hujus, et auribus suis graviter audierunt, » et oculos suos clauserunt, ne forte videant oculis, et auri- » bus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sa- » nem eos [2]. » Hæc interpretatione non opus habere puto, cum ii qui hæc probe sciebant, jam olim ea accurate interpretati sint; Joannes videlicet tonitrui filius, et Paulus qui et vetera et nova apprime noverat. Hic enim Romæ iis concionans, qui postquam accesserant, resilierant et dicta sua non ferebant, aiebat: « Bene dixit Spiritus sanctus: » Aure audietis, et non intelligetis [3]. » Filius vero tonitrui,

[1] Isai. VI, 8. — [2] Ibid. 9, 10. — [3] Act. XXVIII, 25.

cum miracula viderent, nec crederent, dogmataque audirent nec attenderent; Christus enim Lazarum suscitaverat, et ipsum occidere tentabant; dæmones ejecerat, et ipsum dæmoniacum vocabant; Patri obtulerat eos, et ipsum seductorem appellabant, contrariasque recipiebant opiniones; hanc prophetiam memorat dicens : « Bene dixit Esaïas » Propheta : Aure audietis et non intelligetis, et videntes vi- » debitis, et non perspicietis [1]. »

VI Quia enim internis mentis oculis excæcati erant, nullam ex oculis exterioribus percipiebant utilitatem, judicio mentis corrupto. Idcirco videntes non videbant, et audientes non audiebant: causamque adjicit; quia sensus non erant depravati, nec natura labefactata, sed cor excæcatum. « Incrassatum enim est cor populi hujus, » inquit: crassitudo autem mentis efficitur a peccatis et a sæculi concupiscentia. Hancque crassitiem enarrans Paulus dicebat: « Non potui vobis loqui quasi spiritualibus: nondum » enim poteratis, sed neque adhuc potestis [2]. » Causamque adjicit dicens : « Cum enim sint inter vos lites, et zelus, et » contentio, nonne carnales estis [3] ? » Cum ergo illi invidia magna et livore tabescerent, sexcentisque aliis affectibus obsiderentur, crassum mentis oculum effecerunt, nec ultra poterant sincere videre. Ideoque circa illa quæ videbant alienas contrariasque sententias accipiebant. Hæc cum probe videret Propheta, prænuntiavit causam morbi. Tu vero hic mihi considera, quomodo cum duæ essent prophetiæ, illam, quæ de Ecclesia et de bonis totius orbis erat, acceperint Seraphim dicentes : « Sanctus, Sanctus, » Sanctus, Dominus Sabaoth, plena est omnis terra gloria » ejus; » alium vero quæ de excidio et de pœnis Judæorum erat Prophetæ huic reliquerunt, ut hinc etiam Ecclesiæ præcellentiam ediscas. « Et dixi: Usquequo, Domine? »

[1] Joan, XII, 38. — [2] I Cor, III, I. — [3] Ibid. 3.

Vides non frustra neque temere nos conjecturam duxisse circa obedientiam Prophetæ multa alacritate plenam? Quoniam igitur contraria iis, quæ expectabat, audivit, vastitatem, extremam perniciem, rogat doceri se mensuram inferendæ pœnæ: non audebat enim ab ira illos prorsus eripere, eo quod Deus prævertisset ostendere peccata eorum veniam non mereri. Eorum quippe ausus non rapina erant, neque animus proximum lædendi; sed animus data opera inobsequens, et mens contentiosa, quæ quasi cum meditatione et studio rebus a Deo gestis obsistebat. Hoc itaque subindicans dicebat: « Ne forte videant oculis, et » corde intelligant, et convertantur, et sanem eos. » Ac si timerent enim, inquit, ne forte discerent quidpiam eorum, quæ scire par erat; sic magno cum studio mentem suam excæcaverant. Quoniam igitur et accusatio gravissima est, et supplicium quod condonari nequit, quod reliquum erat, ediscere cupit, et quasi discere volens supplicationem inducit. Quoniam vero pro hac re ne supplicare quidem aperte audebat, ideo quasi ut ediscat interrogationem excogitat dicens: « Usquequo, Domine? Et dixit: Donec de» solentur civitates, eo quod non habitentur, et domus, eo » quod non sint homines. Et terra derelinquetur deserta. » Et post hæc longe faciet Deus homines, et multiplicabun» tur qui derelicti fuerint super terram. Et adhuc in ea est » decimatio. Et rursus erit in deprædationem ut terebin» thus, et sicut glans cum exciderit ex theca sua. Semen » sanctum statio ejus [1]. » Absoluta illa prophetia, ad historiam rursus sermonem reducit, captivitatem decem tribuum prænuntians, necnon patientiam Dei, quam propter illam captivitatem erga duas tribus exhibuit; deinde harum etiam abductionem, quia illa patientia nihil ipsis profuerat: et reliquiarum ejus successuram prosperitatem. Cum

[1] Isaï. VI, 11-13.

enim dicit : « Donec desolentur civitates, eo quod non ha-
»bitentur, » decem tribuum captivitatem subindicat. Nam radicitus omnes sublati sunt, et cum multa violentia abrepti, omnes in alienam terram translati sunt; ita ut urbes omnes starent hominibus vacuæ, et terra destitueretur viris, qui eam colerent, ad eorum utilitatem qui relicti fuerant. Cum ergo dicit : « Donec desolentur civitates, eo
»quod non habitentur, et urbes eo quod non sint homi-
»nes, » tunc captivitatem memorat. Cum vero dicit : « Post
»hæc longe faciet Deus homines; » aut omnimodam omnium felicitatem subindicat, aut prosperitatem quæ post abductas decem tribus, duabus tribubus concessa est. Liberati enim a Sennacherib et ejus barbaro exercitu, atque inexpectata victoria fruentes, rursus in multitudinem aucti sunt, et ad vitæ longitudinem progressi, nullo eos interturbante bello. Quando autem dicit : « Longe faciet, » aut multitudinem hominum, aut longitudinem annorum subindicat. Et ut discas eum de duabus tribubus hæc dicere, subjunxit : « In illa est decimatio, » decimationem vocans id quod supra illas decem erat, et quod erat post illas decem reliquum, idque erant duæ tribus. Hac et Paulus dictione utitur dicens : « Plus quam quingentis fratribus [1]; » hoc est pluribus quam quingentis : « Et rursus erit in de-
»prædationem ut terebinthus. » Id est, duæ tribus. « Et
»sicut glans cum deciderit de theca sua. Quemadmodum enim ille fructus, cum de theca sua decidit, injucundus est; sic et hi risui et opprobrio expositi erunt, cum ex urbe sua exciderint, et a gloria illa spoliati omnes. « Semen
»sanctum statio ejus. » Non incurabilia, inquit, mala erunt, neque immortalia : sed semen ejus sanctum erit, et « Sta-
»tio; » hoc est, firmum erit, fixum, immotum, expectans rerum mutationem. Siquidem a felicitate excident; ipsi

[1] 1 Cor. xv, 6.

vero non extremam perniciem sustinebunt; sed manebunt et stabunt, donec pristinum vitæ institutum iterum acceperint, et ad priscam redierint sanctimoniam.

CAPUT VII.

Et factum est in diebus Achaz filii Joathan, filii Oziæ regis Juda[1].

I. Id quod sæpe dixi, id et nunc dicam. prophetias olim, non ideo emissas fuisse solum, ut Judæi futura discerent, sed ut edocti, lucrum inde perciperent, et minarum terrore temperantiores fierent, bonorumque promissione studiosiores exercendæ virtutis : utrinque discentes et Dei potentiam, et ejus erga illos providentiam. Hac enim de causa hæc prædicebantur. Ac ne putarent ea quæ accidebant, temere et casu quopiam contingere, secundum quamdam naturæ seriem, aut secundum rerum cursum; sed viderent ex superno et divino decreto hæc utraque fieri : id quod illis maxime ad Dei cognitionem utile erat. Verum quoniam, ut ante dixi, prophetia non eodem ipso tempore suum exitum habebat, sed verba quidem tunc proferebantur, res autem post diuturna inde tempora exitum habituræ erant, cum jam nonnulli ex iis qui audierant, sæpe mortem obiissent, nec potuissent de dictorum eventu judicare, vide quid faciat et moliatur Deus. Prophetiam prophetiis connectit; iis, quæ post longum tempus eventura essent, eam cujus exitus prope erat, per eam quæ illa in genera-

[1] Isaï. VII, 1.

tione exitum habitura erat, iis quorum eventus post diuturnum tempus futurus erat, maximam fidem faciens. In Evangeliis autem hoc utilitatis genus alio modo tractat, miracula prophetiis copulans, aliud alio confirmans. Exempli causa, accessit aliquando ad eum leprosus, et mundatus est; ac post illum rursus puer centurionis a gravi illo morbo liberatus est, signaque hæc magna erant: et tamen non in signis stetit, sed et prophetiam adjecit. Quia enim centurio admirandam illam et magnam exhibuerat fidem, qua puerum ab ægritudine eripuit, hæc subdidit Christus; « Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob, filii autem regni » ejicientur extra [1]. » Hæc porro dicebat, et gentium Ecclesiam, et Judæorum reprobationem prænuntians, quod etiam nunc opere completum est, et sole clarius omnibus exhibetur. Sed tunc obscurum erat, et ab incredulis non facile admittebatur. Ideoque signum tunc exhibitum præcessit, quod multam fidem ante faciebat rei postea eventuræ. Quemadmodum et ipsa prophetia, quæ nunc opere completur, signo tunc facto magnam præbet confirmationem. Quid dixerit incredulus? An mundatum non fuisse leprosum? Respiciat in prophetiæ veritatem, ut illa perspecta signo fidem habeat. Quid porro dixerint illi tunc Judæi? An ea quæ ille prædicebat non esse vera? Respiciant leprosum mundatum, et ex beneficio illi collato, futuris non negent fidem, cum maximum illi prophetiæ pignus acceperint, nempe signum; ut hodierni signi pignus prophetiam habent. Vides-ne quomodo alterum altero confirmetur? Illud etiam in Veteri Testamento videre est. Quia enim Jeroboam gravissima illa insania laboravit, et vitulas aureas erexit, veniens Propheta futura prænuntiavit, et signum statim dedit. Ne quis enim fidem non haberet iis, quæ

[1] Matth. VIII, 11, 12.

post trecentos annos eventura erant, aram fregit, et adipem effugit, regisque manum arefecit, ex iis quæ ante oculos eveniebant, eorum quæ post multum temporis eventura erant, conspicuam præbens demonstrationem. Multaque hujusmodi videre est in Novo et Veteri Testamento, Deo diversis modis saluti nostræ prospiciente. Id quod etiam hic accidit, et utique cum majori copia: non signum enim modo, sed prophetiam cum signo connexuit. Verum ut ea, quæ diximus, clariora evadant, ipsam historiam accurate prosequamur. « Et factum est in diebus Achaz, filii Joa- » than, filii Oziæ regis Juda, ascendit Rasin rex Aram, et » Phaces filius Romeliæ rex Israël in Jerusalem, ut oppug- » narent eam, nec potuerunt expugnare. Et annuntiatum » est in domo David a dicentibus: Consensit Aram cum » Ephraïm [1]. » Hæc historia sunt, rerumque gestarum narratio. Sed qui mente valet, et acute videt, multum hinc lucri referet, Dei magnam sapientiam, necnon ejus erga Judæos providentiam ediscens. Neque enim a principio bellum repressit, neque ipso ingruente urbem capi permisit; sed verbo tenus tantum comminationem fieri sinens, ejus experimentum prohibuit, illos una expergefaciens, et a socordia reducens, suamque potentiam demonstrans: quod videlicet ipse possit, etiam cum res ad extremum finem deductæ videntur, quasi nondum cœpissent, sic in periculo versantes illæsos servare. Quod ipsum sæpe fecisse videre est, ut verbi gratia in fornace babylonica, in lacu leonum, et in aliis sexcentis casibus. Etenim hi venerunt, obsederunt, et muros adorientes, obsessorumque animos perterrefacientes, nihil ultra facere potuerunt.

II. Hinc autem perspicere licet decem tribuum iniquitatem, quod non modo civile incœperint bellum, neque modo contra fratres arma moverint, sed etiam alienigenis

[1] Isaï. VII, 1, 2.

exterisque gentibus se adjunxerint, et eos quibuscum societatem habere ipsis non licebat, etiam commilitones vocaverint, cum iisque castrametati adversus civitatem steterint. Etenim Rasin alienigenam adversus metropolim suam excitarunt. Eratque in prælio partium inæqualitas. Apud illos enim multitudo infinita erat, et urbes, et gentes et populi; hic autem nihil simile; sed urbs una et metropolis, ita ut Dei fortitudo exuberantius enitesceret. Nemine enim arma movente, nemine exeunte et castrametante, eorum maligni conatus in nihilum abierunt. Non potuerunt enim, inquit, expugnare eam. At quid impediebat? Nihil aliud quam Dei manus, quæ eos invisibiliter depellebat. Verumtamen, ut jam dixi, bellum depulit, sed metum non statim sustulit. Nam ait : « Annuntiatum est in domo David : Con-» sensit Aram cum Ephraïm. Et emota est anima ejus, et » anima populi ejus [1]. » Cum vult Deus aliquid inopinatum facere, non statim miraculum inducit; sed prius eos qui beneficium consecuturi sunt, sensu malorum tangi sinit, ut ne, postquam a malis erepti fuerint, quidpiam ingrati animi exhibeant. Quia enim plerique hominum partim ex superbia, partim ex ignavia, mox ut malis defuncti sunt, eorum obliviscuntur; aut certe non obliti, res bene gestas sibi ascribi cupiunt, ipsos ut tristium sensu exagitarentur prius relictos, tunc demum liberat ab infestantibus, id quod etiam hic fecit : eorum corda exterreri permisit, et in angore multo versari, et tunc a malis ipsos eripuit. Hoc etiam modo erga magnum David se gessit. Quia enim eum in aciem educturus erat, ac per ejus manus splendidum illud tropæum erecturus, non a principio belli id fecit; sed cum permisisset eos quadraginta dierum spatio confici timore, cum de salute sua desperarent, et sexcenta probra barbarus effunderet, nemoque surgere auderet, atque adversa-

[1] Isaï. VII, 1, 2.

rium excipere; tunc scilicet, tunc cum jam se superatos faterentur, et infirmitas palam esset, eduxit adolescentulum ad bellum, et inexpectatam illam victoriam reportavit. Atenim si post hæc, post tantam imbecillitatis demonstrationem, rex ille servatus, a livore et invidia victus, David insidiatus est, animo prorsus exulcerato, ingratusque erga beneficum visus est; si non tantum dedisset et suæ et exercitus totius ignaviæ argumentum, quid non fecisset? Idipsum et alibi sæpe Deum fecisse videre est; quod etiam hic agitur. Bellum namque soluturus et a tristibus liberaturus illos, sinit illos ante a malis exagitari. Ait enim : « Emota » est anima ejus, et anima populi ejus, quemadmodum in » sylva lignum a vento moveri solet [1]. » Hoc etiam prophetiæ est proprium, ut eorum arcana in medium producat. Nam cujusque animi affectum nobis explicat, et claritatis causa imaginem addit, ut ingentem angustiam exprimat. Agitata, inquit, fuit anima eorum; dejectus est animus, de salute sua desperarunt, in extremis se versari putabant, nihil boni expectabant, singuli a suis cogitationibus proditi erant. Quid igitur Deus? Liberationem prædicit, ipsamque tunc opere complet; ne alii cuipiam libertatem urbis ascriberent : mittitque Prophetam, qui futura prænuntiaret. Ait enim : « Dixit Dominus ad Esaïam : Egredere in occur» sum Achaz, tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus ad » piscinam ascensus agri fullonis. Et dices ad eum : Observa » ut quiescas, et ne timeas, neque anima tua infirmetur, » neque formidet a duobus lignis titionum fumigantium ho» rum. Cum enim ira furoris fuerit, rursum medebor [2]. » Quid est, « Egredere in occursum? » Præ formidine et angore rex non quiescebat, neque domi manere sustinebat; sed ut solent obsessi, frequenter exibat, muros circumspiciens, ad portas accedens, curiose perquirens, explorans-

[1] Isaï. VII, 2. — [2] Ibid. 3, 4.

que, quo in statu res hostium se haberent. Quapropter ait : « Egredere in occursum. » Quid vero sibi vult illud, « Tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus? » Jasub Hebræorum lingua, conversatio dicitur et agendi modus. Quapropter Jesse David mittens dicebat : « Et Jasub eo» rum accipiens ; » id est, conversationem eorum annuntiabis mihi, et quid agant.

III. Hic igitur videtur mihi Prophetæ præcipi, ut multitudinem secum accipiat; ut cum res exitum haberet, non possit rex ingrate se gerere, ac si nihil eorum a Propheta audisset. Quod igitur ait hoc est : « Egredere in occursum tu, et qui tecum versantur, qui relicti sunt ex populo. » Ne mireris autem si populum vocet filium suum : nam in sequentibus ait : « Ecce ergo et pueri mei, quos » dedit mihi Deus [1]. » Etenim patrum ordinem tenebant Sancti, qui charitate et sollicitudine circa populum illum, eos omnes, qui natura patres erant, superabant. Relictos vero dicit, quod multi ab hostibus fuissent abducti. « In via » agri fullonis. » Magnæ mihi difficultatis id esse videtur, si qui vallati et obsessi erant, ne respicere quidem extra portas audentes, tamen sese monstrabant. Nam extra muros hæc via jam esse videtur. Quænam igitur est hujus difficultatis solutio ? Olim urbs duplici muro muniebatur : nam duo urbis mœnia erant, idque ex alio Propheta attendere volentibus probare licet. Egressus igitur lapsum eorum erigit animum, et de futuris confidere jubet : « Quiesce, ait, et ne timeas, » et reges vocat titiones lignorum, eorum simul vehementiam et imbecillitatem declarans. Nam ideo addidit, « Fumigantium, » id est, qui mox extinguendi erant. Ex hinc declarans, non ex eorum potentia, sed ex Dei permissione invasionem esse factam, ait : « Cum enim ira fu» roris mei fuerit, rursum medebor. Et filius Aram, et filius

[1] Isaï, VIII, 18.

» Romeliæ, quia inierunt consilium malum Ephraïm et filius » Romeliæ contra te dicentes : Ascendemus in Judæam, et » affligemus eam, et collocuti avertemus eos ad nos, et » perficiemus ei regem filium Tabeël. Hæc dicit Dominus » Sabaoth : Non manebit consilium hoc, neque erit. Sed » caput Aram Damascus, et caput Damasci Rasin. Et ad- » huc sexaginta quinque anni, et deficiet regnum Ephraïm » a populo. Et caput Ephraïm Somoron, et caput Somo- » ron filius Romeliæ. Et si non credideritis, non intellige- » tis [1]. » Rursus Propheta magnum prophetiæ argumentum exhibet. Quia enim timor illos exagitabat, et ante oculos mala erant, bona autem in spe, expectationemque omnem superantia, nec satis creduli erant auditores, vide quid faciat. Dat signum maximum eorum quæ eventura erant, consilia hostium in medium adducens. Eorum namque animum aperit, quo moti urbem oppugnabant, et quid mutuo collocuti essent, et quo pacto inito redierint. Ostenditque aut proditionem esse id quod agebatur : « Collocuti » enim mutuo, inquit, cum ipsis, eos avertemus ad nos; » aut multa arrogantia ipsos ebrios esse, existimantes ne armis quidem ipsis esse opus, neque acie et conflictu, ut urbem caperent. Satis est, inquiunt, si in conspectum veniamus et colloquamur, et omnes in captivitatem abducentes discedemus. Deinde, ut solent arrogantes, hac spe inflati, de rege constituendo consilium ineunt, quasi jam capta urbe, et quem oporteat in metropolim regem constituere consultant. Eo in statu res illorum erant, inquit. Quæ vero Deus moliebatur, hæc omnia de medio sustulerunt. Idcirco subjunxit : « Hæc dicit Dominus; » neque hic stetit, sed adjecit, « Sabaoth. » Cum enim magni quidpiam annuntiaturus est, potentiam Dei memorat, supernum nempe regnum, atque imperium illud magnum ac stupendum.

[1] Isaï. VII, 5-9.

Quid itaque ait Deus? « Non manebit consilium hoc, ne» que erit. Sed caput Aram Damascus. » Imperium ejus, ait, potestas ejus in Damasco stabit, nec ultra progredietur. « Et caput Damasci Rasin. » Et princeps Damasci, inquit, atque dominator Rasin erit; id est, in iis quæ ad ipsum pertinent manebit, ac majorem sibi non adjiciet potentiam. « Et adhuc sexaginta et quinque anni, et deficiet reg» num Ephraïm a populo. »

IV. Maxima veritatis demonstratio, quando tempora prædicunt Prophetæ, ansam præbentes iis qui volunt explorandi cum accuratione vim prophetiæ. Nunc enim, inquit, abscedent ab urbe; sed post quinque et sexaginta annos, universa gens peribit, et regnum Israël de medio tolletur; ab hostibus intercepti abducentur omnes. Nunc certe ante excidium illud, nihil plus habebunt, quam ea quæ sua sunt. Ut ne enim rex audiens eos post sexaginta quinque annos perituros esse, apud se diceret : « Quid igitur? si postquam nos nunc ceperint, tunc peribunt, quæ hinc nobis utilitas? » Confide, inquit, etiam de præsentibus. Capientur enim tunc omnino, sed nunc nihil plus habebunt, quam id quod habent. Sed erit caput Ephraïm; hoc est decem tribuum, Samaria : ibi enim illorum regia erat, et non ulterius extendetur, et caput Samariæ, rex Israël. Quod de Damasceno dicebat, hoc etiam hic significat, nempe nihil plus habituros, quam nunc haberent. Deinde quia verba dixerat humanam rationem superantia, et quamvis ratiocinationum seriem excedentia, cum id quod dicebatur prophetia esset, jure adjecit: « Nisi credideritis, ne» que intelligetis. » Ne quæras, inquit, quomodo et qua ratione hæc futura sint : Deus enim est qui operatur, solaque fide opus tibi est, et intelliges operantis virtutem : demonstrationem omnem supra dictorum accepisti. Ideo David propheta dicebat : « Credidi, propter quod locutus

» sum [1]. » Et Paulus hac arrepta dictione, e re illam ad res majores traxit dicens : « Habentes autem eumdem spiritum » fidei, secundum id quod scriptum est : Credidi, propter » quod locutus sum, et nos credimus, propter quod et lo» quimur [2]. » Nam si vetera fide opus habebant, quæ tantum distant ab iis quæ in nova lege sunt, quantum cœlum a terra; multo magis tam sublimium dogmatum cognitio, quæ in nullius unquam mentem venerunt. Id quod et ipse significans dicebat : « Quæ oculus non vidit, et auris non » audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præpa» ravit Deus diligentibus se [3]. Et adjecit Dominus loqui ad » Achaz dicens : Pete tibi signum a Domino Deo tuo in pro» fundum, sive in excelsum. Et dixit Achaz : Non petam, et » non tentabo Dominum. Et dixit Esaïas : Audite ergo do» mus David : Numquid parum vobis est agonem exhibere » hominibus? Et cur Domino exhibetis agonem? Propter » hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo in utero » accipiet et pariet filium : et vocabunt nomen ejus Em» manuël [4]. » Multa Dei indulgentia, ingratissimus est regis animus. Oportebat enim eum, audito Propheta, de dictis nihil dubitare : quod si dubitabat, saltem, viso signo, credere, quod plerique apud Judæos fecerunt. Etenim Deus, benignus cum sit, non recusavit sæpe signa præbere crassioribus et humi repentibus terræque affixis : ut fecit Gedeoni. Cum enim (Achaz) esset imperitior et admodum rudis, vide quo Deus se demiserit : ipse illum attrahit, et hortatur ut signum petat ; etsi non parvum hoc signum erat, ejus arcana prodere, ejusque sententiam totam in medium Producere, et simulationem ejus omnem detegere. Quia enim propheta dicebat : « Pete tibi signum ; » ille vero se admodum credere simulans respondebat : « Non petam,

[1] Psal. cxv, 10. — [2] 2 Cor. iv, 13. — [3] 1 Cor. ii, 9. — [4] Isaï. vii. 10-14.

» et non tentabo Dominum; » vide cum quanta vehementia Propheta sectionem infligat, jure post demonstratam simulationem, gravius intentans crimen. Ideo illum ne responsione quidem dignatur, sed ad populum sermonem convertit : « Audite domus David : Numquid parum vobis est » agonem præbere hominibus? et cur Domino agonem præ» betis? » Obscurum est id quid dicitur : ideo dictum illud accurate est explicandum. Quod enim dicit, hoc est: « Num mea verba sunt? Num mea sententia? Si autem hominibus non credere sine causa, grave et criminatione dignum est; multo magis Deo. Illud igitur agonem præbere, nihil aliud est, quam fidem negare. Hoc, inquit, num parvum crimen est? an parva criminationis causa hominibus non credere? Quod si hoc grave, multo magis non credere Deo. »

V. Hoc porro dicebat, ut discerent omnes Prophetam decipi non posse, nec a verbis, quæ prolata fuerant, deceptum esse, sed ab iis quæ in mente Achaz erant, ferebat sententiam. Hoc et Christum sæpe fecisse in Evangeliis legitur. Prius enim quam demonstrationem ex signis præberet, malitiam Judæorum, quam mente versabant in medium proferens, hoc jam non parvum signum edebat. Ut fecit circa paralyticum. Cum enim illi dixisset : « Con» fide, fili, dimittuntur tibi peccata [1], » ipsique dicerent in semetipsis : « Blasphemat [2] : » dixit illis priusquam paralyticum roboraret : « Quid cogitatis mala in cordibus ves» tris [3]? » Maximum hoc præbens Divinitatis indicium, quod arcana mentis nosset. « Tu enim, inquit, nosti corda so» lus [4]. » Et David rursus ait : « Scrutans corda et renes » Deus [5]. » Hoc etiam Prophetis sæpe dabat Deus ut nossent; ut qui audiebant hinc edi*s*cerent nihil eorum, quæ dicebantur humanum esse, sed superne et de cœlis omne

[1] Matth. IX, 2. — [2] Ibid. 3. — [3] Ibid. 4. — [4] 3 Reg. VIII, 39. — [5] Psal. VII, 10,

decretum esse delatum. Ideo vocalissimus hic Esaïas, postquam cum omni moderatione regem erat allocutus, eumque a malis liberaverat, ac de præsentibus confidere jusserat, et indicia hujusce rei ipsi præbuisset, quod consilium se oppugnantium ipsi aperuisset, proditionem detexisset, excidiumque integrum Israëlis prædixisset, et tempus adjecisset; his non contentus, ulterius progreditur, neque insistit ut signum postulet, sed illum, ob nimiam incredulitatem id nolentem, hortatur; neque id simpliciter, sed liberam potestatem signum eligendi relinquit. Neque enim dicit hoc, vel illud signum, sed ut volueris, ait, dives est Dominus, omnipotens virtus, ineffabilis potestas. Si ex cœlis volueris, nihil impedit; si ex terra, nihil prohibet: Id enim sibi vult illud, « In profundum, » aut in excelsum. » Cum autem nec sic eum adduxerit; ne hic quidem tacuit; sed reprehensione subjuncta, idque ad emendationem audientis, et ut ostenderet se non illum decepisse, neque circumvenisse verbis, prophetiam revelat arcanam, in salutem orbis futuram, et in rerum omnium emendationem : aitque signum non deinceps dari Achaz, sed toti Judæorum populo. Initio enim ipsum regem alloquebatur; quia vero se ipse indignum reddidit, turbam populi alloquitur. « Ideo, inquit, dabit, non tibi, » sed vobis signum. » Vobis, quibusnam? iis qui sunt in domo David. Etenim illinc signum exortum est. Quodnam igitur est signum? « Ecce virgo in utero accipiet, et pa» riet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuël. » Observandum, id quod et ante dixi, non Achaz datum fuisse signum. Quod autem id non ex conjectura dicatur, ipse Propheta objurgavit et accusavit dicens : « Numquid pa» rum vobis est agonem præbere hominibus? » et adjecit : « Ideo dabit Dominus vobis signum : Ecce virgo in utero » habebit. » Si autem virgo non fuisset, signum non erat.

Signum enim rerum seriem excedere debet, et naturæ consuetudinem superare, itemque novum et inexpectatum esse, ita ut insigne sit singulis qui vident et audiunt : ideo enim signum appellatur, quod sit insigne. Insigne autem non fuerit, si delitescat in communitate cæterarum rerum. Itaque si sermo esset de muliere secundum naturæ legem pariente, cur signum vocaret quod quotidie fieri solet? Ideo in exordio sermonis, non simpliciter dixit : « Ecce virgo ; » sed, « Ecce hæc virgo, » additione articuli insignem quamdam, et hanc solam fuisse nobis subindicans. Quod enim hoc additamentum id significet, ex Evangeliis discere possumus. Cum enim ad Joannem misissent Judæi interrogantes : « Quis es [1]? » non dicebant : « Tu es Christus ; » sed, « Si tu es ille Christus? » Neque dicebant : « Tu es Propheta? » sed, « Si tu es ille Propheta? » Quod utrumque eximium erat. Ideo Joannes Evangelium ordiens non dicebat : « In principio erat verbum ; » sed, « In principio erat illud verbum, et illud verbum erat apud Deum [2]. » Sic et hoc loco, non dixit : « Ecce virgo ; » sed « Ecce hæc virgo. » Ac cum dignitate Prophetæ convenienti, illud, « Ecce, » præmittitur. Nam ferme videntis et imaginem in mente habentis hæc erant, multamque in se habentis eorum quæ dicebantur evidentiam. Nam illi oculi clarius quam nostri illa sub aspectum non cadentia videbant, sensus enim decipi potest, spiritus vero gratia nulli fallaciæ obnoxiam sententiam præbebat.

VI. Et cur non adjecit, inquies, partum fore ex Spiritu sancto? Prophetia erat id quod dicebatur, et sub umbra annuntiari debebat, ut sæpe dixi, ob ingratum audientium animum, ne omnia clare discentes, libros omnes comburerent. Si namque Prophetis non pepercerunt, multo minus a scriptis abstinuissent. Quod autem id non ex conjectura

[1] Joan. I, 19. — [2] Ibid. I.

dictum sit, alius quidam rex sub Jeremia, cum ipsos libros accepisset, discidit, et igni tradidit [1]. Vides-ne insaniam intolerabilem? Vides-ne iram ratione vacuam? Non satis ipsi fuit scripta oblitterasse, etiam combussit, ut rationis expertem affectum impleret. Attamen etsi mirabilis Propheta obscure locutus sit, totum tamen exhibuit. Virgo namque, donec manet virgo, unde parere possit, nisi ex Spiritu sancto? Solvere enim legem naturæ non alterius erat, quam ejus qui condidit naturam. Itaque cum dixit: « Virgo pariet, » totum declaravit. Proinde dicto partu, dicit et nomen ejus qui natus est; non id quod ei impositum est; sed id quod ex rebus ipsis illi competebat. Quemadmodum enim Jerusalem vocat civitatem justitiæ, licet nusquam hoc nomine appellata sit, sed ex rebus ipsis hanc sortita sit nomenclaturam, eo quod admodum mutanda in melius et æquitatis patrocinium foret. Etenim cum illam meretricem vocat, non significat eam aliquando hoc nomine fuisse vocatam; sed a nequitia nomen imponit; sic et postea a virtute. Idipsum itaque de Christo dicendum, quod nempe ipsi ex rebus nomen imposuerit. Tunc enim maxime « Nobiscum Deus » factus est, cum « In terra visus est, et cum hominibus conversatus est [2], » multamque erga nos providentiam exhibuit. Non enim ultra Angelus, non Archangelus nobiscum, sed ipse Dominus qui descendit, omnem in se suscepit emendationem, cum meretricibus loquens, cum publicanis recumbens, in peccatorum domus ingrediens, latronibus liberam loquendi fiduciam indens, magos attrahens, omnia perlustrans et reformans, ipsam naturam sibi ipsi uniens. Hæc itaque omnia Propheta prænuntiat, simul partum dicens, et partus lucrum ineffabile illud et immensum. Cum enim Deus cum hominibus est, nihil ultra timendum, nihil tremendum, sed de omnibus fiden-

[1] Jer. XXXVI, 23. — [2] Baruch. III, 38.

dum est : id quod etiam factum est. Nam antiqua illa et immota mala soluta sunt; lata contra commune hominum genus sententia submota est, peccatique nervi rupti sunt, diaboli tyrannis soluta, paradisusque omnibus inaccessus homicidæ et latroni primum aperitur, cœlestes fornices reserantur, homoque cum Angelis commiscetur, ac natura nostra ad regium solium adducitur : inferni carcer inutilis, mortisque nomen solum mansit, reipsa vacuum : Martyrum chori, et mulieres stimulos inferni fregerunt. Hæc itaque omnia prævidens Propheta, exultabat et choreas agebat, et uno verbo omnia nobis declaravit, Emmanuëlem nobis prænuntians. « Butyrum et mel comedet, antequam sciat ipse vel præeligere » mala, eliget bonum. Quia antequam sciat puer bonum aut » malum, non obtemperat malitiæ, ut eligat bonum [1]. » Quoniam puer iste natus neque homo simplex erat, neque Deus tantum, sed Deus in homine, jure Propheta sermonem variat, nunc hoc, nunc illud dicens, stupenda proponens, nec permittens ut fides negetur œconomiæ propter eminentiam miraculi. Cum dixisset enim virginem esse parituram, id quod naturam superabat, et illum Emmanuël vocandum esse, quod ipsum expectatione majus erat : ne quis Emmanuëlem audiens, in Marcionis et in Valentini morbum incideret, propter dispensationem, clarissimam induxit dispensationis demonstrationem, a mensa ipsi fidem faciens. Quid enim ait? « Butyrum et mel comedet. » Id vero non Divinitatis fuerit, sed naturæ nostræ. Idcirco enim non simpliciter in homine ab se formato habitavit, sed etiam in utero gestatus est, idque per novem menses, partum pannosque subiit, et cibum tenellæ ætati consentaneum; ut per hæc omnia os obturaret iis, qui incarnationem negare auderent. Hæc itaque prævidens Propheta, non natalia solum et mirabilem partum dicit; sed etiam ali-

[1] Isaï. VII, 15, 16.

mentum tenellæ ætatis, quo in cunabulis usus est, quod nihil differebat a cæterorum hominum esca, nec quidpiam insolitum habebat. Nam in illo neque omnia diversa erant, neque omnia communia. Illud enim, ex muliere nasci, commune est ; ex virgine autem, majus quam conditio nostra ferat ; alimentum sumere rursum, ex naturæ lege est quæ cæteris competit, ac commune est ; at templum illud inaccessum esse nequitiæ, neque experimentum ullum malitiæ habere ; hoc novum, hoc stupendum est, et ipsi soli competit. Ideoque et hoc et illud posuit. Non enim post experimentum malitiæ a malitia abstitit, inquit, sed ab ipso principio et exordio omnem virtutem exhibuit. Quod et ipse ait : « Quis ex ipsis arguet me de peccato [1] ? » Et : « Venit princeps hujus mundi, et in me non habet quid- » piam [2]. »

VII. Atque hic ipse Propheta in sequentibus ait : « Pec- » catum non fecit neque dolus inventus est in ore ejus [3]. » Hoc certe et hoc loco ait. Quia priusquam sciat ipse vel mala præeligere, ab ætate illa nullum experta malum, ab ipso principio virtutem ostendet, nihilque cum nequitia commune habebit. « Quia priusquam sciat puer bonum » aut malum, non obtemperat malitiæ, ut eligat bonum. » Rursum iisdem verbis eamdem sententiam subindicat, et in eodem versatur sermone. Quia enim admodum sublime erat id quod dicebatur, narrationis continuatione ipsi fidem conciliat. Quod enim supra declaravit dicens : « Priusquam » sciat ipse vel præeligere mala, » hoc postea subindicavit dicens : « Priusquam sciat puer, » et enarratione rursum utitur dicens : « bonum aut malum, non obtemperat malitiæ, » ut eligat bonum. » Hujus enim solius erat hæc prærogativa. Ideo et Paulus hoc assidue versat, et Joannes videns illum, hoc prædicavit. « Ecce agnus Dei qui tollit peccatum

[1] Joan. VIII, 46. — [2] Id. XIV, 30. — [3] Isaï. LIII, 2.

» mundi [1]. » Qui autem aliorum peccata tollebat, multo magis ipse a peccato immunis erat. Et Paulus, ut modo dicebam, frequenter idipsum clamat. Quia enim ille moriturus erat, ne quis infidelium putaret ipsum peccati sui dare pœnas, frequenter ejus impeccabilitatem in medium adducit, ut mortem ipsius peccati nostri solutionem esse ostenderet. Quamobrem dicebat : « Christus resurgens ex mor» tuis, jam non moritur. Etenim quod mortuus est, peccato » mortuus est [2]. » Neque mora illa, quasi reus, inquit, secundum rationem peccati mortuus est; sed pro communi omnium delicto. Si itaque priori morti secundum hoc obnoxius non erat, satis superque demonstratum est, ipsum non amplius moriturum esse. « Et derelinquetur terra, » quam tu times, a facie duorum regum [3]. » Quod frequenter facit Propheta, id etiam fecit hoc loco. Post prophetiam ad historiam sermonem reducit. Hoc etiam modo circa Seraphim se gessisse perspicue ostendimus, quod etiam hic effecit. Cum enarravisset enim bona orbi terrarum obventura, ad regem demum sermonem convertit. Ideo hæc subjungit : « Derelinquetur terra. » Quid est, « Derelinque» tur ? » Intacta erit, libera erit, nihil molestum patietur, belli mala non sustinebit. « Et derelinquetur terra, quam tu ti» mes ; » pro qua formidas, pro qua tremis, « A facie duo» rum regum, » Damasceni nempe et Israëlitæ. Deinde ne per bonorum prophetiam segnior evaderet, nec per pacem mollior, ejus rursus animum perstringit dicens : « Sed ad» ducet Deus super te, et super populum tuum, et super » domum patris tui dies, qui nondum venerunt, ex quo die » abstulit Ephraïm a Juda, regem Assyriorum [4]. » Per hæc enim indicat barbarorum irruptionem, qua urbem a fundamentis diruerunt, ipsisque in captivitatem abreptis abie-

[1] Joan. I, 29. — [2] Rom. VI, 9, 10. — [3] Isaï. VII, 16. — [4] Ibid. 17.

runt. Hæc vero prædicit, non ut eveniant, sed ut metu temperantiores facti, comminationem depulsent. Quia porro neque ex bonis, quæ præter meritum consecuti sunt, meliores sunt effecti; quod enim præter meritum hæc consecuti sint, ostendit regis animus et ingens incredulitas; neque terribilium comminatione mutati sunt, sed utrique salutari pharmaco vehementer obstiterunt, sectionem demum profundiorem infligit, excindens putridum ulcus, et immedicabili morbo laborantes resecans. Quid sibi vult illud : « Ex quo die abstulit Ephraïm a Juda re-»gem Assyriorum ? » Irrupere barbari illos omnes abducturi; sed omissis Juda et duabus tribubus, contra Israël conversi sunt. Quod igitur dicit, hoc est : « A die illo, quo decem tribus barbarorum exercitum ad se pertrahent, a vobisque avertent, ob peccati sui magnitudinem, iisque adversus se evocatis abductæ erunt; ab illo, inquam, die, timere et formidare demum oportet. Progressi namque, ad vos etiam venient, nisi resipiscatis. » Aitque : « Ab illo die adducet eos. » Non enim simul cum Israëlitæ abducerentur, illi capti sunt, sed parum intercessit temporis.

VIII. Quod igitur dicit, hoc est : « Decreto suo tunc dies illas induxisset; sed expectabat Deus, et patienter ferebat, etiamsi jam tunc peccata supplicio digna essent; » id quod sæpe facere consuevit, ut cum assignatus dies evenerit, adhuc procrastinet et cunctetur; quod est maximum clementiæ ejus indicium, necnon argumentum conspicuum ingrati eorum animi, qui ejus indulgentia nolunt, ut par esset, uti. Hoc igitur ait hoc loco, jam tunc nempe comminationem, jam tunc divinam iram affuisse, ut supplicio ad fores adducto, excitaret ad pœnitentiam, meliores redderet, et post illorum excidium in angore constitueret, neque quia illi abducti fuerant, hi vero effugerant, ideo segniores fierent. « Et erit in die illa : Sibilabit Dominus

» muscis, quæ dominabuntur parti fluminis Ægypti [1]. » Vides-ne me non frustra dixisse ipsum metum augere volentem, ab illa die comminationem intulisse. Quæ sequuntur itaque hoc indicant, quibus verbo timorem incutit, exercitus illis declarans, qui formidabiles ipsis erant, et invasionis facilitatem demonstrans, id quod illos admodum percellebat, exercitus multitudinem indicans, quod illorum animos maxime terrebat. Hæc porro omnia in sequentibus subindicavit. Animum autem adhibe : « Et erit in » die illa, inquit : Sibilabit Dominus muscis. » Muscas hic vocavit Ægyptios, ob impudentiam et inverecundiam, et quod sæpe repulsi, sæpe instarent, neque tantillum respirare ipsis concederent, sed sæpe illis sexcenta negotia facesserent, ut muscæ vulneribus, sic continue ipsorum calamitatibus insistentes. Hos igitur ducet Deus; nec tamen dixit : « Ducet ; » sed « Sibilabit, » facilitatem ascensus ostendens, et inexpugnabilem Dei potentiam, quodque sufficiat nutus ejus ut omnia sequantur. Meritoque ab his comminandi initium ducit, quæ jam experti erant. « Et api, quæ est in » terra Assyriorum. » Syrus et Hebræus, ut aiunt, non dicunt apes, sed crabrones. Quia enim non illos adhuc admodum experti erant, insecti hujus imagine in anxietatem illos ingentem conjiciebat, hinc declarans illorum vehementiam, pungendi vim, atque pugnandi, vulnerum acerbitatem, velocitatem adventus, se ab eis tuendi difficultatem. « Et venient et requiescent omnes in vallibus regio- » nis, et in foraminibus petrarum, et in speluncis, et in » omni fissura, et in omni ligno [2]. » Enarratis gentium terrore, exercitusque celeritate, multitudinem demum recenset. Non dixit : « Castrametabuntur, » sed « Requiescent, » neque venturos quasi ad hostilem regionem, sed quasi in propria deliciis se dedituros, quasi nullo labore vel defa-

[1] Isaï. VII, 18. — [2] Ibid. 19.

tigatione egeant, sed quasi ad certam victoriam, et paratam prædam. Idcirco ait : « Venient et requiescent, » quod victores indicat, tropæum erigentes, et post multum sudorem multasque cædes requiescentes. Neque in campestri solum loco requiescent; sed quia immensa sunt multitudo, non capax erit regio tot corporum, sed valles, petræ, montes, saltus, et omnia obtegentur barbarorum corporibus. Quanquam etsi non tam feroces fuissent, neque sic superatu faciles erant, multitudo quippe sufficiebat ad illos consternendos. Quando autem utrumque aderat, et tanta multitudo, et tam ingens potentia, et quod omnium gravissimum est, ira Dei exercitum ducens, quæ demum spes salutis? Illud vero, « In omni fissura, et in omni » ligno, » hyperbolice dictum est. Neque enim in arboribus erant requiem capturi; sed simul, ut dixi, hyperbolem obscure adhibuit, et in metaphora crabronum mansit. « In » die illa radet Dominus novacula inebriata [1]. » Timorem per exercitus auctum rursum amplificat, ad cœlum sermonem transferens, ostendensque non barbaros quosdam Ægyptios aut Persas, sed Deum esse qui Judæis bellum infert. Novaculam autem hic vocat intolerandam ejus iram, quam nemo ferre possit, facile invadentem et consumentem. Quemadmodum enim pili corporis novaculæ aciem non sustinent, sed statim cedunt, et abeunt; sic et res judaïcæ iram illam a Deo immissam nunquam sustinuerint ait.

IX. Novacula igitur inebriata, vigentem plenamque Dei iram, completamque sententiam nobis declarat. Quod autem ait : « Trans flumen regis Assyriorum [2], » trans Euphratem videlicet : ut erat Judæa et Palæstina omnis a Perside redeuntibus. Hæc itaque omnia, inquit, penitus delebit. Caput autem, capillos, barbam et pedes, univer-

[1] Isaï. VII, 20. — [2] Ibid.

sam regionem dicit, sub comparatione corporis, eamque totam sermone complectitur, quemadmodum initio dicebat : « Omne caput ad laborem, et omne cor ad dolorem. » A pedibus usque ad caput non est in eo sanitas [1]. » Non de uno tantum dicens homine, sed totam regionem uni comparans corpori. Hoc autem hic dicit totam terram grave subituram supplicium esse. Et hoc quidem per novaculam, illud vero per corporis imaginem declaravit, ostendens decretum a Deo latum acerbius quam novaculam quamlibet, et homines et terræ fructus consumpturum, illamque nudam et desertam relicturum esse. Deinde ejus vastitatem per aliam comparationem exhibet. Idque facit curans ut timor semper vigens maneat, et angor longitudine sermonis non minuatur. Et quidem videtur hic sermo iis, qui non attendunt, quædam bonorum promissa complecti : sed qui accurate scrutantur, sciunt ingentis vastitatis esse demonstrationem. Quid enim ait ? « Et » erit in die illa : Nutriet homo vitulam boum, et duas oves. » Et erit, ex plurima potione lactis comedet butyrum. Quia » butyrum et mel comedet omnis relictus super terram [2]. » Hoc multam, ut dixi, vastitatem indicat. Terra enim, quæ frumentum et hordeum ferebat, hominibus destituta, uberem pabulationem ovibus præbebit, et ita uberem, ut ob abundantiam talis pabuli, sufficiant oves duæ et una vitula, ut possessori fontes lactis præbeant. Itaque abundantia pabuli brutorum, solitudinis hominum maximum est argumentum. Mel quoque illud subindicat : solent enim apes in solitudinibus lubenter versari, ubi abundanti esca fruantur, et ubi nullus sit qui perturbet. Ut vero discas illam ingentem solitudinem subindicare, ex sequentibus disci potest. « Et erit in die illa, ubi fuerint mille vineæ » mille siclorum, in incultam erunt, et in spinam. Cum

[1] Isaï. I, 5, 6. — [2] Id. VII, 21, 22.

» sagitta et arcu ingredientur illuc, quia inculta et spinis » obsita erit omnis terra [1]. » Magnum et hoc infelicitatis signum est, quod non montes et sylvæ, sed ipsa arabilis terra, quæ diligenter colebatur, spinas ferat. Neque enim temere vinearum pretium posuit; sed ut naturam terræ demonstraret, multamque colonorum curam. Attamen illa, quæ prius tam prospera erant, inquit, et agricolarum manibus fruebantur, in tantam vertet solitudinem, ut spinas pro vineis ferant, et tantum incutiant ingredientibus terrorem, ut nemo audeat nudus et sine armis introire. Hoc vero ait, solitudinem loci declarans, multamque illis in locis ferarum frequentiam. Illorum itaque animo timore perculso, ipsisque vehementi incusso metu, rursum sermonem parum remittit, bona admiscens, necnon mutationem in melius, ut utrinque Dei potentiam agnoscerent. Verum in terribilibus diutius insistit, bona vero statim ut dixit, intermittit. Quare? Quia hoc maxime increpationis pharmaco tunc egebant; ita ut postquam copiose illud apposuit, quo sinat parumper respirare, et hinc etiam ad virtutem eos evocet, bona intermisceat, dicens : « Omnis » mons aratro sulcatus, arabitur [2]. » Quemadmodum enim irato Deo, etiam ferax planities solitudo erit; sic illo placato, etiam loca aspera pinguioris terræ conditionem acquirent, et aratrum excipient atque semen. His porro peractis, etiam ea quæ hæc sequuntur aderunt, pax, libertas, fiducia, nec ullus erit timor ut pridem. Nam ait : « Non ingredietur illic timor. Erit autem ab inculta terra, et a spina in pascua ovis, et in conculcationem bovis [3]. » Per hæc rursus res prosperas significat, sicut et ulterius progrediens ait : « Beatus qui seminat super omnem » aquam, ubi bos et asinus calcant [4]. » Quemadmodum enim, cum solitudinem vult significare, sirenas et onocen-

[1] Isaï. VII, 23, 24. — [2] Ibid. 25. — [3] Ibid. — [4] Id. XXXII, 20.

tauros in medium adducit; sic cum pacem et securitatem, animalia mansueta et tractabilia; quæque agriculturæ inserviunt, ubique conspicua exhibet, ab his ea quæ eorum ministerio fiunt indicans, agriculturam et alia eorum ministeria.

CAPUT VIII.

Et ait Dominus ad me : Sume tibi tomum chartæ novum, magnum, et scribe in eo stylo hominis : Ut velociter deprædationem faciat spoliorum. Adest enim, et testes mihi fac fideles homines, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiæ. Et accessi ad prophetissam, et in utero accepit, et peperit filium. Et dixit mihi Dominus : Voca nomen ejus, Cito spolia, Velociter prædare. Quia antequam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci et spolia Samariæ coram rege Assyriorum [1].

I. Hæc duo præcepta secundum litteram videntur omnino diversa esse, nihilque commune habere. Si quis vero sententiarum vim accurate exploraverit, multam videbit in ea re consonantiam et unum scopum. Necessarium autem est prius dicere cur prophetia in hominum vitam inducta sit. Cur ergo invecta sit, necesse est dicere Solet Deus ad pœnas peccantibus inferendas cunctari et procrastinare, quemadmodum promptus celerque est ad beneficia probe viventibus præstanda. Hoc id efficit ut segniores decidant, eo quod ultio scelerum non e vestigio sequatur. Ut ergo

[1] Isaï. VIII, 1-4.

Deus patientiam suam exhibeat, neque tamen illi hinc segniores evadant, prophetiæ pharmacum apparat, non suppliciorum experimenta, sed interim præscientia erudiens peccatores; ut si auditis comminationibus meliores evadant, pœnæ experimentum depellant : sin vero sine sensu maneant, tunc ipsis supplicium inferat. Hoc perspiciens diabolus, et quantum hinc lucri foret cogitans, pseudoprophetas immisit, qui Prophetis minantibus famem, pestem, bella, barbarorum incursionem, contradicebant, fausta annuntiantes. Quemadmodum enim Deus metu verborum volebat supplicii experimentum depellere; sic et diabolus contrarium operabatur, verborum illecebris eos emolliens et segniores reddens, necessitatem afferebat ut supplicia reipsa experirentur. Hinc quia postea pseudoprophetis fidem habentes, ac virtutis exercitium contemnentes, sed in peccatis suis permanentes, sibi supplicium attrahebant, ac per exitum, Prophetarum veritas ostendebatur, et pseudoprophetarum mendacium detegebatur; aliam rursus machinam apparat ad eorum perniciem qui se intercipi sinunt. Suasit enim ipsis, qui decepta faciles erant, has, quæ accidebant, calamitates ex dæmonum ira provenire, quod ab ipsis negligerentur ac despectui haberentur. Hanc igitur fallaciam ut tolleret Deus, ante multa tempora quæ illis eventura erant, imo potius quæ ipsos comprehensura erant mala prænuntiat, ut qui illos decipiebant non possent iræ dæmonum hos eventus ascribere. Quod autem non per conjecturam hæc dicam, audi Esaïam dicentem : « Scio quia durus es, et nervus ferreus collum » tuum et frons tua ænea. Ideo ab initio locutus sum tibi, » ne dicas : Idola mihi fecerunt, et sculptilia et conflatilia » mihi fecerunt. Neque nosti, neque audita fuere tibi [1]. » Quia igitur, ut dicebam, utque ex testimonio videre est,

[1] Isai. XLVIII, 4, 5 et 8.

dæmonibus illa ascribebant, venit prophetia hanc tollens fraudem, et ea ante multa tempora prædicens. Sed quia etiam sic verisimile erat eos, ingrati cum essent, dicturos esse : « Non prædixistis, non prius audivimus, nunc id fingitis post eventum : non enim nostis ea quæ eventura sunt. Undenam ergo id palam erit, quod nempe dictum fuerit ? » Vide quomodo illis clare ineluctabile paret argumentum, impudentia consuens ora. Non enim permittit ut tantum dicat, sed jubet in charta scribi ea quæ dicuntur, neque modo scribi, ne liceret eis dicere : « Hoc postea finxit; » sed etiam testes scriptorum vocat homines fide dignos et a dignitate et a morum probitate. Nam ait : « Fac mihi testes, » fideles homines, Uriam sacerdotem et Zachariam, » ut quando rerum exitus erit, et illi dixerint : « Hæc ante multa tempora non dicta fuere, » eductus liber et testes qui aderant, impudentibus illis os obturent. Ideo ait : « Sume » chartæ tomum novum ; » ut ne si vetus jam sit, cito pereat; sed qui multo duret tempore, et per scripta illos incuset. « Et scribe stylo hominis. » id est calamo, « Quæ » futura sunt. » Quænam futura sunt ? Bellum, victoria barbarorum, spoliorum deprædatio, exuviarum rapina. Hæc itaque omnia, inquit, scribe, ut velociter deprædationem faciat spoliorum. « Adest enim. » Quid sibi vult illud, « Adest » enim ? » Hæc duo significat : nempe jam tunc peccatorum magnitudinem ultionem expetiisse, et in foribus jam esse vindictam : ipsum vero cunctari, patientia sua volens illos meliores reddere, et ultionem amovere; ipsique facile esse solo nutu omnia ad affectum perducere. Quia enim de barbaris sermo erat, qui bellum illaturi erant ; « Ne putetis, inquit, viæ longitudinem, exercitusque multitudinem cunctationem quamdam allaturam esse; id quod solet apud homines accidere.

II. Nam Deo adest is qui procul est : ita facillimum ipsi

est uno temporis momento ab extremis terræ partibus, etiamsi illi magno numero sint, illos statim adducere vobisque sistere. « Et testes mihi fac fideles homines, Uriam » sacerdotem, et Zachariam filium Barachiæ. » Cujus rei testes? Temporis. Ut si scripta calumniis impetantur, homines adhuc viventes, qui, dum hæc scriberentur, præsentes erant, tempusque apprime noverant, quo hæc dicebantur, possint os obturare impudenter oblatrantibus. Eidem hæret argumento id quod sequitur, clarius rei probationem inferens. Quomodo et qua ratione? Ipsa verba audiamus. « Accessit enim, ait, ad prophetissam. » Uxorem propriam sic forte vocavit, quod illa etiam prophetico Spiritu dignata fuisset : nam non viris modo hæc munera dabantur, sed in muliebrem etiam sexum transierant. Neque enim ut in sæcularibus negotiis officia distinguuntur, et alia virorum sunt, alia mulierum, nec possunt illæ functiones inter se commutari : ita se res habet in spiritualibus. Sed paria sunt certamina, communes coronæ. Et hoc utique videre est in Veteri et in Novo Testamento, in toto humano genere contingere. Cum hac igitur ex lege matrimonii congressus cum esset, prægnantem illam effecit. Et postquam natus esset puer, nomen novum et admirandum ipsi imposuit, quod futurorum historiam complecteretur. Quid enim ait? « Voca nomen ejus, Cito spolia, Velociter prædare. » Ut etiamsi scriptis fides non haberetur in tomo positis, appellatio pueri futurorum historiam complectens, et ante eventum rerum imposita, ac frequenter omni tempore prolata, vel impudentissimorum ora consueret. Quod enim hæc Propheta non post eventum effinxerit, sed longe ante prævideret, etiam ii qui ex studio ingrati stupidique erant hinc crederent adduci poterant, qui ante rerum eventum hunc puerum viderant sic appellari, et futurarum calamitatum doctrinam sic prædicare. Ideoque prophetiæ vim interpre-

latur, tempusque accurate significat his verbis : « Quia an-
» tequam sciat puer vocare patrem vel matrem, accipiet
» potentiam Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assy-
» riorum. » Quod dicit, hujusmodi est : « In tempore, inquit, immaturæ ætatis, cum nondum possit loqui, victoria et tropæa erunt; non quod puer possit aciem instruere, hostesque profligare : sed quod ætas illa, sive tempus illud elapsum antequam puer loqui possit, omnia tradat hostibus. « Et adjecit Dominus ad me loqui adhuc : Eo quod
» non velit hic populus aquam Siloam, quæ manat quiete;
» sed vult habere Rasin et filium Romeliæ regem super
» vos. Propter hoc ecce adducit Dominus super vos aquam
» fluminis fortem, multam, regem Assyriorum [1]. » Deus pro more suo, non solum pœnas prædicit, sed causas affert, ut sic auditores erudiat, id hoc etiam loco facit. Ubi enim prædixit devastationem per alienigenas futuram, abrepta spolia, et barbarorum irruptionem prænuntiavit, causam belli dicit. Quænam hæc? Ingratus civitatem incolentium animus. Quoniam, inquit, cum regem habeant moderatum, mitem et mansuetum, ab eo resilierunt, tyrannosque optarunt, et sub alienum imperium transfugere conati sunt, felicitatem suam non ferentes, desiderium eorum copiosius explebo, barbarum quemdam et inhumanum adducens. Metaphorice porro verbis utitur, mores indigenæ regis describens, et barbari potentiam. Id vero facit, quod semper dixi, ut majorem sermonis emphasim exhibeat. Ideo ait : « Eo quod nolint aquam Siloam; » non de aqua dicens : sed quia fons sensim et sine strepitu manat, lenitatem et moderationem ejus qui tunc regnabat, tranquillo aquarum cursui comparat, et Siloam ipsum vocat, quod lenis sit et mansuetus : id quod maximam subditis affert criminationem, qui cum non grave jugum haberent, res

[1] Isaï. VIII, 5-7.

novas aggredi tentabant, alienisque regibus sese dedere. Quoniam ergo, inquit, illum mitem moderatumque nolunt, sed Rasin et filium Romeliæ, inducam Babylonium : impetumque exercitus illius, aquam fluminis vocat copiosam et vehementem.

III. Deinde metaphoram explicans ait : « Regem Assy» riorum. » Vides-ne quam indubitatum appareat id quod supra diximus, in metaphoris nempe Scripturam se semper interpretari solere? Quod etiam hic fecit. Cum enim flumen dixisset, non in metaphora substitit, sed quodnam flumen esset dixit, « Regem Assyriorum, et omnem glo» riam ejus. Et ascendet super omnem vallem vestram, et » deambulabit super omnem murum vestrum. Et auferet » a Judæa hominem, qui possit levare caput, aut qui pos» sit aliquid perficere. Et erunt castra ejus, ita ut impleant » latitudinem regionis tuæ [1]. » Ostendens non humana virtute, sed ira Dei sæviente hæc, quæ dicuntur, eventura esse; non illum ut hostem acie instructa describit, sed ut ad paratam prædam venientem. Non enim stabit, inquit, et aciem instruet; sed corporum multitudine terræ faciem obteget, facileque aderit. Ad hæc in ira etiam magna observatur clementia. Neque enim comminatur se ipsorum urbem demoliturum esse, sed captivitatem quamdam et abductionem prædicit; reliquos volens ex captivorum pœna ad meliorem frugem reducere. Nam ait : « Auferet a Ju» dæa hominem qui possit levare caput : » de proceribus loquitur, deque iis qui omnia sursum deorsum versant; eos qui multitudinem populi labefactabant, captivos servosque faciet; ita ut inferiores possint tantillum respirare, exque metu per abductionem aliorum parto, et ex propria libertate, meliores evadere. Ideo ait : « Qui possit aliquid per» ficere; » id est, fortem, aliquid operari valentem, qui pos-

[1] Isaï. VIII, 7, 8.

sit vel minimum quid efficere. Et ante abductionem, per ipsum rerum aspectum, ait, vos satis terrore percellet barbarus, totam terram implens barbarorum corporibus. Ideo intulit : « Et erunt castra ejus, ita ut impleant latitudinem » regionis tuæ. Nobiscum Deus. Scitote gentes, et vincimini : » nuntiate usque ad extremum terræ, et fortitudine valen- » tes vincimini. Si enim iterum prævalueritis, iterum vince- » mini. Et quodcumque consilium inieritis, dissipabit Do- » minus : et verbum quodcumque locuti fueritis, non ma- » nebit in vobis, quia nobiscum Deus [1]. » Videtur mihi hoc loco Ezechiæ victoriam prædicere, ac splendidum illud tropæum causamque victoriæ. Etiamsi enim arma apud illos sint, inquit, etiamsi exercitus immensi, et belli peritia; sed auxilium nobis omnium potentissimum nobiscum est, nempe Deus. Venit enim barbarus, ut prius minatus fuerat, et multis captis urbibus, abcessit. Postea vero, admotis castris, contraria passus est. Hæc itaque prædicit Propheta, causamque victoriæ prædicat, ipsosque barbaros alloquitur. « Ne priori, inquit, victoriæ fidatis : in hac enim irruptione maximum nobis adest præsidium. Hoc ipso igitur cognito, recedite, utpote qui ea, quæ fieri nequeunt, aggrediamini. » Hinc et causam illius victoriæ declarans, et annuntians, famam hæc præclara gesta ad extremos usque terræ fines allaturam esse ait : « Nuntiate » usque ad extremum terræ. » Nemo enim non audivit ea quæ tunc Jerosolymis contigerunt. Idcirco ait : « Audite » usque ad extremum terræ, et qui fortitudine valetis vin- » cimini. » Magnam quippe gloriam tunc barbarus ob potentiam obtinebat. Fortes autem hic dicit, non corpore robustos, sed eos qui pecuniarum copia, et gloriæ splendore conspicui erant. « Si enim iterum prævalueritis, in- » quit, iterum vincemini. Et quodcumque consilium inie-

[1] Isaï. VIII, 9, 10.

» ritis, dissipabit Dominus : et verbum quodcumque locuti » fueritis, non manebit in vobis, quia nobiscum Deus. » Quia mala apud eos erant consilia, et sperabant se urbem ipsam a fundamentis demolituros esse, et sic domum reversuros, consilia eorum in medium adducit Propheta, et ait verborum tenus omnia remansura esse. Deinde quia res annuntiabat humanam naturam superantes, ut fide dignum sermonem exhibeat, ad dignitatem præclare operantis frequenter confugit dicens : « Quia nobiscum Deus, » et quia hæc omnia machinamenta dissipabit. Quoniam ipsi gloria.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

IN ESAIAM, HOMILIÆ VII.

HOMILIA I.

In laudem eorum, qui comparuerunt in Ecclesia, quæque moderatio sit servanda in divinis laudibus. Item in illud : Vidi Dominum sedentem in solio excelso [1].

I. Conspicio vos multo studio annitentes, ut ad effectum perducatis, quæ heri a nobis dicta sunt : eoque nunc haud gravate semen doctrinæ jacimus, quod hinc bona spes alit animum nostrum. Nam et agricola, cum non sine labore quidem semina jecit, sed videt terram feracem segetemque proventu exuberantem, superiorum laborum obliviscitur, atque ad reliquum operæ conservationemque priorum lucri expectatione excitatur. Verum hæc agricultura quanto feracior quantoque lucrosior est? Nam illa quidem frugum sensibilium copiam afferens, corporibus reponit alimoniam : hæc vero, dum sermonum jacit doctrinam, spiritualiumque donorum abundantiam affert, animi divitias recondit, alimoniam quæ nec consumi, nec

[1] Isaï. VI, 1.

vitiari potest, reditus qui neque pereunt, neque ævo corrumpuntur, sed arcana quadam et ineffabili providentia conservantur, quorum usus fructus mente percipitur. Hic est meorum laborum proventus, hæ sunt opes, quas vestræ charitati recondimus. Has itaque cum considero in vobis augescere, gaudeo semper, ut qui non frustra sementem jecerim, ut qui non incassum labores pertulerim, ut qui in frugiferam pinguemque terram, et ad fructificandum idoneam semen jecerim. Unde igitur hoc lucrum fore conjecto? unde perspicio sermones ad opus proficere? Nimirum ex hoc concursu, ex eo quod Ecclesiam omnium matrem studiose occupatis, ex hac pernocte perpetuaque statione, ex eo quod angelicorum ordinum stationem imitantes, sine cessatione laudes et hymnos offertis Conditori. O mira Christi dona! In supernis exercitus Angelorum canunt gloriam: in terris homines in ecclesiis choros agentes ad illorum exemplum eadem canunt laudis cantica. In supernis Seraphim ter sanctum illum hymnum clamant: in terris eumdem hominum promit multitudo, communiterque tum cœlestium, tum terrestrium festivus conventus congregatur: una gratiarum actio, una exultatio, una gaudentis choreæ statio. Hanc enim ineffabilis Domini sese ad nos demittentis bonitas constituit, hanc Spiritus congregavit sanctus: hujus vocum concentus paterno beneplacito congruit: e cœlis habet modulorum consonantiam, dum a Trinitate velut a plectro quopiam movetur, delectabile illud ac felix resonat melos, illam angelicam cantionem, illum desinere nescium concentum. Hic est studii præsentis finis, hic conventus nostri fructus, eoque gaudeo talem conspiciens celebritatem: gaudeo dum animorum vestrorum lætitiam considero, dum gaudium spirituale, dum secundum Deum exultationem. Neque enim ulla res tantum affert gaudii vitæ nostræ, quantum hoc

quod ex animo gaudeatis in Ecclesia congregati. In Ecclesia gaudentium conservatur gaudium; in Ecclesia animo dejectorum est recreatio; in Ecclesia dolentium est voluptas; in Ecclesia defatigatorum respiratio, in Ecclesia laborantium requies. « Venite enim, inquit, ad de omnes qui » laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos [1]. » Quid hac voce possit esse desiderabilius? quid hac invitatione jucundius? Ad epulum te vocat qui in Ecclesiam te vocat Dominus; ad requiem pro laboribus adhortatur; ad relaxationem a molestiis transfert, pondus peccatorum allevans, deliciis animi molestiam, gaudio mœrorem sanat. O ineffabilem curam! o vocationem cœlestem! Festinemus itaque, dilecti, ut eamdem summam alacritatem exhibeamus, et cum convenienti modestia, considerationeque decente hanc consummemus. Etenim de hoc vobis hodiernum sermonem movere volo, in speciem quidem molestum, cæterum levem, vereque utilem. Sic enim et amantes liberorum patres faciunt; non solum ea, quæ ad breve tempus delectant, verum etiam quæ molestiam afferunt filiis, adhibent: nec ea modo præcipiunt eis, quæ statim ostendunt utilitatem, sed quæcumque videntur quidem esse molesta, salutariaque tamen sunt, si perficiantur, et hæc multa cura docent, diligenterque exigunt ab eis ut serventur. Atque hunc sermonem producimus, ne præsentem laborem frustra insumamus, ne sustinentes vigiliæ necessitatem inutiliter in pugilum certamine versemur, ne voces in aërem dissolutæ ad detrimentum sonent potius, quam ad lucrum. Neque enim negotiator e longinquo merces importans, vehementem ventorum incursum, undarumque exorientium procellas sustinens, frustra et incassum susciperet ejusmodi labores: verum ideo maria sulcat, et audax est adversus pericula, locaque locis commutat, totasque noc-

[1] Matth. xi, 22.

tes ducit insomnes, ut negotiatione ditescat. Quod si non contingat, sed cum lucro etiam sortis jacturam faciat, ne solvere quidem ancoram poterit, nec illa varia perferre discrimina.

II. Hoc itaque scientes, cum decente circumspectione huc accedamus, ne pro peccatorum remissione, etiam accessionem peccatis adjunctam domum referamus. Quid autem est quod quæritur, quodque a nobis reposcitur? Ut dum divinos hymnos emittimus, multo tremore contracti multaque religione ornati, ita demum eos offeramus. Nam sunt quidam inter eos, qui hic adsunt, quos ne vestræ quidem charitati arbitror esse ignotos, qui contemnentes Deum, ac spiritus eloquia pro vulgaribus ac profanis ducentes, incompositas voces emittunt, nihiloque melius se gerunt, quam lymphati, toto corpore tumultuantes ac circumacti, moresque præ se ferentes a spirituali statione alienos. Miser et infelix! Oportebat te cum tremore ac reverentia angelicam glorificationem emittere, cumque terrore confessionem reddere Conditori, ac per hanc delictorum veniam postulare: tu vero mimorum et saltatorum mores huc inducis, dum indecenter manus jactas, pedibus subsultas, totoque circumageris corpore. Et qui fit ut non metuas, neque horrescas hæc audens adversus talia eloquia? Non cogitas ipsum hic invisibiliter adesse Dominum, qui uniuscujusque motum metitur, et conscientiæ rationem habet? Non cogitas Angelos huic stupendæ assistere mensæ, cumque reverentia hanc circumvallare? Verum tu ista non cogitas, quoniam ea quæ in theatris audiuntur, quæque spectantur, mentem tuam obscurarunt, et ideo quæ illic geruntur, in Ecclesiæ ritus inducis: ideo clamoribus nihil certi significantibus animum incompositum evulgas. Quomodo ergo veniam postulabis tuorum delictorum? Quomodo ad misericordiam Dominum inflectes, qui usque adeo

contemptim offeras precationem? « Miserere mei, Deus, » inquis, ac mores a misericordia alienos declaras. Clamas: « Serva me, » et corporis speciem a salute alienam exprimis. Quid ad supplicandum conferunt manus, quæ semper in sublime jactantur, et indecore circumaguntur? quid clamor vehemens, qui cum violento spiritus impulsu strepitum habet nihil certi declarantem? Annon ista quidem partim mulierum in triviis meretriciam artem exercentium, partim vero eorum, qui in theatris vociferantur, sunt opera? Quomodo igitur audes Angelorum Deum glorificantium hymnis dæmonum admiscere ludicra? Quomodo autem non revereris hanc vocem, quam illuc profers, « Servite » Domino in timore, et exultate ei cum tremore [1]? » Hoccine est cum tremore servire, sic diffundi distendique, ut nec ipse scias quæ loquaris incomposito vocis boatu? Istud vero contemptus est, non timoris; arrogantiæ, non humilitatis; istud ludentium est potius quam divinas laudes celebrantium. Quid ergo servire Domino in timore? cum omne præceptum perfecerimus, cum tremore et metu hanc confessionem facere, corde contrito menteque submissa preces offerre. Nec solum servire in timore, verumetiam exultare cum tremore Spiritus sanctus per Prophetam jubet. Nam quoniam præcepti executio gaudium gignere solet in animo virtutem exercentis, et hanc, inquit, confessionem cum tremore facere convenit, ne si, deposito metu, confundamur ac dissolvamur, simul et laborum jacturam faciamus, et Deum in nos provocemus. Sed quomodo, inquis, fieri potest, ut quis exultet cum tremore? nam impossibile est simul hæc duo accidere, cum inter hæc plurima sit differentia. Gaudium enim est eorum, quæ desiderat animus, expletio, rerumque jucundarum fruitio, ac molestarum oblivio. Metus autem expectatorum

[1] Psal. II, 11.

malorum incursus, oriens adversus condemnatam conscientiam. Quomodo igitur licet exultare cum timore, nec simpliciter cum timore, sed etiam cum tremore, qui est timoris vehementia, et immodicæ cujusdam anxietatis signum? Quomodo igitur, inquis, hoc fiet? Ipsa te Seraphim docent, quæ reipsa tali ministerio funguntur. Nam illa ineffabili gloria Conditoris fruuntur, dum incomprehensibilem ejus pulchritudinem contemplantur. Non dico illam, ut est natura, hoc enim incogitabilis est, nec spectari potest, nec figura exprimi, absurdumque est sic de illa opinari: sed quantum concessum est, quantum ex illo splendore possunt illustrari. Quoniam enim assidue famulantur in circuitu solii regalis, in jugi gaudio perseverant, in sempiterna delectatione, in exultatione finem non habitura, gaudentia, saltantia, citra ullum silentium gloriam canentia. Nam stare in conspectu majestatis illius, deque splendore illinc refulgente illuminari, hoc illis est gaudium, hoc illis exultatio, hoc voluptas, hoc denique gloria. Fortassis sensistis aliquid voluptatis, et cupiditas quædam illius gloriæ vos cepit.

III. At si velitis adhortantem audire, præsentemque gloriæ divinæ celebrationem religiose peragere, non destituet vos hujusmodi gaudium, siquidem ipse est ille Dominus, qui et in cœlis et in terris glorificatur, « Pleni sunt » enim cœli et terra gloria ejus [1]. » Quomodo fit igitur ut illa Seraphim, cum ejusmodi voluptate fruantur, hanc cum timore misceant? Audi quid dicit Propheta : « Vidi Domi» num sedentem in solio excelso et elevato. » Quam ob causam, cum dixisset: « Excelsum, » adjecit, « Elevatum? » Annon satis erat per celsitudinem rem totam significare, declarareque dignitatis eminentiam? Quare ergo addidit : « Eleva» tum? » Ut sedem incomprehensibilem demonstraret: quandoquidem apud nos quod excelsum est, cogitationem

[1] Isaï, vi, 3.

quamdam præbet comparationis ad ea quæ humilia sunt ac submissiora : veluti excelsi sunt montes campestribus et planitiei comparati : excelsum item cœlum ab omnibus terrenis altitudine remotum. Cæterum hæc sublimitas et altitudo solii est illius naturæ incomprehensibilis, quam neque cogitatione concipere, neque verbis eloqui quisquam potest, eoque dicit : « Vidi Dominum sedentem in solio » excelso et elevato. » Sed quid præterea vidisti, o Propheta? Quid circa illum spectasti ? « Et Seraphim stabant, inquit, » in circuitu ejus [1]. » Quid faciebant et quid dicebant? qua fiducia fruebantur? Fiducia quidem, inquit, nulla ; verum timoris ac stuporis erant plena, ipsa etiam specie metum ineffabilem declarantia. Duabus enim alis velabant faciem, simul excludentia radium e solio prodeuntem, eo quod ferre non possent immensam illius gloriam, simul autem et suam religionem ac reverentiam significantia, quam habent erga Dominum. Tali gaudio gaudent illa, tali lætitia exultant, nec solum facies velant, verum et pedes. Quamobrem hoc faciunt? Facies quidem merito velant, propter metuendum spectaculum, quodque non possint inaccessam gloriam obtueri. Verum pedes quare simul velant? Ac volebam quidem vobis hoc relinquere, ut ipsi circa hujus rei solutionem laboraretis, circaque spiritualium rerum vestigationem vigilaretis : cæterum ne vestram cogitationem circa hujus inquisitionem intentam relinquens, id efficiam ut admonitionem negligatis, necesse est ut hoc obiter solvam. Quare igitur pedes velant? Inexplicabilem erga Conditorem reverentiam exhibere student, multamque anxietatem tum ipso habitu, tum voce, tum aspectu, denique ipsa statione. Quoniam igitur id quod desiderant, quodque conveniebat non assequuntur, occultant idcirco undique defectum dum se circumtegunt. Utrum intelligitis, quod

[1] Isaï. VI, 2.

dictum est, an operæ-pretium est ut idem denuo repetam? Age, ut hoc faciam dilucidius, ex rerum nostrarum exemplis manifestum facere conabor. Assistit aliquis terreno regi, omnibusque modis molitur, ut quamplurimam erga illum reverentiam exhibeat, quo per hoc majorem illius erga se conciliet benevolentiam. Cujus gratia specie capitis, ipsa voce, ipsa manuum compositione, ipsa pedum conjunctione, totiusque corporis contractione talem reverentiam conatur ostendere. Hoc et ab illis incorporeis Virtutibus observatur. Cum enim plurimam habeant erga Conditorem reverentiam, et hanc undique conantur præstare : deinde quoniam non assequuntur quod expetunt, quod cupiditati deest, hoc velo obtegunt. Hanc ab causam igitur facies ac pedes tegere dicuntur. Quanquam est et alia quædam magis mystica speculatio quæ circa hoc consideratur, non quod pedes ac facies habeant : sunt enim incorporea quemadmodum ipsum Numen, sed ut hoc humanus sermo declaret, ea undique metu ac reverentia affecta servire Domino. Sic oportet nos quoque assistere, talem Deo glorificationem offerentes, metuentes, ac trementes, ac tanquam illum ipsum mentis oculis intuentes. Adest enim hic omnino, qui nullo loco circumscribitur, vocesque nostras recenset. Sic igitur contrito et humiliato corde laudem depromentes reddamus eam acceptam, et velut incensum boni odoris ad cœlum mittamus. « Cor enim, inquit, contritum et humiliatum Deus non despiciet [1]. » Verum Propheta, inquis, exhortatur ut cum jubilo glorificationem peragamus : « Jubilate, inquit, Domino omnis terra [2]. » At neque nos talem jubilationem prohibemus, sed vocem prohibemus nihil significantem. Neque prohibemus vocem laudis, sed vocem absurditatis et inconditam, ac mutuas inter vos contentiones, manus incassum temereque subla-

[1] Psal. L, 19. — [2] Id. LXV, 1.

tas in aërem, pedes supplaudentes, indecoros effeminatosque mores, quæ sunt eorum, qui in theatris ac circensibus ludis versantur, ludicra. Illinc nobis perniciosa invehuntur exempla, illinc irreligiosæ vulgaresque voces, illinc manuum ineptæ gesticulationes, contentiones, concertationes, ac mores incompositi.

IV. Nulla res enim æque eloquia Dei adducit in contemptum, atque spectaculorum, quæ illic proponuntur, admiratio. Proinde frequenter vos hortatus sum ne quis eorum, qui huc adveniunt, divinaque doctrina fruuntur, quique tremendi ac mystici participes sunt sacrificii, ad illa iret spectacula, neu divina cum dæmoniacis commisceret mysteria. Attamen nonnulli usque adeo insaniunt, ut etiam cum speciem gravitatis ac reverentiæ plenam circumferant, et ad profundam canitiem pervenerint, nihilo secus currant ad illa, neque nostris sermonibus auscultantes, neque propriam reveriti speciem. Verum quoties eis hunc sermonem ingerimus, et ut canitiem gravitatemque suam revereantur adhortamur, quam frivolus illorum, quam ridiculus sermo? Exemplum, inquiunt, victoriæ quæ in futuro sæculo erit et coronarum sunt illa, plurimamque illinc utilitatem referimus. Quid ais, homo? obsoletus iste sermo est ac fallaciæ plenus. Unde utilitatem isthinc refers? Ex innumeris contentionibus, ex temere factis juramentis in damnum loquentium? An ex contumeliis, conviliis, scommatibusque, quibus spectatores ejusmodi rerum se mutuo conspergunt? Verum ex his nihil utilitatis ad te redit : an vero ullam omnino ex incompositis vocibus, et nihil significante clamore, eque pulvere qui emittitur, tum ex iis qui impellunt, qui vim faciunt, qui coram mulieribus delicias faciunt, utilitatem colligis? Atqui hic quidem ipsum Dominum Angelorum, omnes Prophetæ doctoresque super solium excelsum et elevatum ostendunt, iisque qui digni

sunt bravia et coronas distribuentem, indignis vero gehennam et ignem assignantem, et ipse etiam Dominus hoc confirmat. Numquid hæc quidem contemnis, in quibus etiam conscientiæ terror est, et factorum redargutio rationumque reddendarum anxietas, et supplicium inevitabile : ut autem absurdam invenias spectaculorum, quibus suspensus inhias, excusationem, dicis te utilitatem capere ex his, ex quibus jacturam pateris inconsolabilem? Rogo etiam atque etiam, obsecroque ne excusationes excusemus in peccatis. Prætextus enim ista sunt ac deceptio, quibus nobis ipsis damnum accersimus. Verum de his quidem hactenus : tempus autem est ut jam ad priorem recurramus admonitionem, atque ut paucis de ea locuti debitum orationi finem imponamus. Neque enim hoc solum peccatur, quod quæ hic fiunt parum pro dignitate peraguntur, verum etiam alius quidam gravis obambulat morbus. Quis tandem iste? Quod qui proposuerunt cum Deo colloqui, eique gloriam referunt, mox hoc omisso suum quisque vicinum arripiunt, ordinantque res domesticas, quæque fiunt in foro, quæ in populo, quæ in theatris, quæ in exercitu, et quomodo alia quidem sunt administrata, alia rursus neglecta, et quid in gerendis rebus plus satis fuerit, quid diminutum : in summa, de rebus omnibus vel publicis, vel privatis, hic colloquuntur. Et qua tandem venia digna sunt ista? Atqui is, qui cum rege terreno colloquitur, de his tantum verba facit, de quibus ille voluerit audire, et de quibus rex fuerit percontatus. Quod si quis ausit aliquid injicere secus quam ille velit, extremo supplicio afficietur. Tu vero cum Rege regum colloquens, cui cum tremore serviunt Angeli, omisso cum illo cœpto sermone, de luto, de pulvere, de telis aranearum loqueris? Nihil enim aliud sunt hujus vitæ negotia. Et quomodo sustinebis istius contemptus pœnam? Quis autem te ab hac vindicta liberabit?

Verum haud recte se habent, inquiunt, reipublicæ negotia, de his plerumque loquimur, et de his solliciti anxiique sumus. Quid autem in causa? Eorum, inquiunt, qui magistratum gerunt, incogitantia. Non est magistratuum incogitantia, sed nostra injustitia, et pœna est pro nostris sceleribus exacta. Illa cuncta sursum deorsum miscuit, illa quidquid est calamitatum invexit, illa armavit hostes, illa fecit ut victi discederemus. Non aliunde nobis malorum examen inundavit, quam ex hac causa. Proinde quamvis Abraham quispiam esset qui imperaret, quamvis Moses. quamvis David, quamvis Salomon ille sapientissimus, quamvis omnium hominum justissimus : si nos male vivimus, nihil interest qualis ille sit, quantum ad causam malorum. Quî sic, aut quare? Quoniam si transgressor legum fuerit, si temere nulloque consilio feratur, nostra incogitantia nostraque temeritas effecit, ut talem magistratum haberemus, nostra scelera plagam accersierunt. Nam quod secundum corda nostra accipimus magistratus, nihil aliud est nisi quod præterita peccata nostra talem nobis dedere præfectum, sive quis fuerit ex ordine sacerdotali, sive ex eorum numero qui mundanas administrant dignitates. Quamvis autem justus fuerit, adeoque justus, ut usque ad Mosis virtutem pertingat, haud tamen illius unius justitia, immensa subditorum peccata valebit obtegere : idque poterit quis ex ipso Mose certo cognoscere. Cum enim ille multis modis afflictus fuisset pro Israël, instanterque apud Deum supplicasset, ut terram promissam in sortem illis traderet, tamen quoniam se populus suis peccatis reddiderat ab hac promissione alienum, non potuit Mosis deprecatio justam Dei sententiam immutare, quo factum ut totus ille populus in deserto prosterneretur. Attamen quis Mose justior, aut quis plus valuit apud Deum? Dictum est, valere Justi deprecationem, sed efficacem : hoc est, pœni-

tentia conversioneque adjutam eorum, pro quibus funditur. His vero quibus mores manent sine pœnitentia citraque bonam conversionem, quomodo possit auxiliari Justi deprecatio, cum illi ipsi suis factis obsistant?

V. Et quid commemoramus hoc accidisse toti populo peccanti, cum et paucorum subditorum peccata, imo unius sæpe, juste imperantium fiduciam superent? Atque hoc rursus ex eodem populo Israëlitico perspicias licebit; quomodo scilicet Mose rempublicam administrante, cum in terram alienigenarum irrupissent, pugnamque cum illis commisissent, quidam illorum insanientes in illorum mulieres, totius populi cladem exitiumque invexerunt. Simile quidpiam in uno accidit, videlicet Achar, qui cum variam ex anathemate stolam sustulisset [1], etiam adversus populum iram Dei succendit. Verum, ut conjicio, nonnullis præsentium ignota est hæc historia. Quamobrem necesse est, ut paucis de hac locutus, et scientes commonefaciam, et nescientes doceam. Achar itaque fuit unus ex eorum numero, qui cum Jesu Nave transiere Jordanem, qui Jesus fuerat ante Dei judicio delectus, ut Moysi succederet, quique typum ac figuram gerebat veri Servatoris nostri Jesu Christi. Quemadmodum enim ille e deserto per Jordanem in terram promissam perduxit populum : sic et Servator noster ex ignorantiæ et idololatriæ deserto per sanctum ac salutiferum baptismum in cœlestem Jerosolymam nos traduxit, ad matrem primogenitorum, in qua veræ quietis paratæ sunt mansiones, ubi vita tumultus nescia, pacificaque. Hic itaque cum ejus virtute qui jusserat, Israëlitas transmisisset, admovissetque exercitum contra Jericho, novam illam et admirandam obsidionem moliens, mox ruituris mœnibus, quid loquitur apud populum? « Erit » anathema hæc civitas, et quidquid est in ea, Domino

[1] Jos. VII.

» Sabaoth, excepta Raab meretrice, hanc servabitis [1]. » Cavete igitur ab anathemate, ne quando cogitantes sumatis ex eo, et perdatis nos. Consecrata sunt, inquit, omnia quæ sunt in civitate : nam id sonat anathema. Ne quis igitur suffuretur ex iis quæ consecrata sunt Domino Deo, nosque disperdat e terra. Periculosum erat præceptum, multa diligentia tum Dei præcipientis, tum legem ferentis Jesu. Quî enim fieri potuit, ut in tanta multitudine non violaretur hæc lex, cum multæ res essent, quæ huc impellerent? Nam vel instabilitas ejus populi lucrique cupiditas, vel quod non omnes audivissent edici præceptum, vel spoliorum pretium velut esca objecta, habendique avidos illectans, facile ad legis transgressionem perpulisset. Et tamen ea lex erat lata, atque eorum capiti transgressionis periculum imminebat. Quid igitur post hæc? Conciderunt mœnia, et quidquid erat in civitate venit in manus obsidentium. Itaque cum universus populus servaret hoc præceptum, unius prævaricatio in universam multitudinem concitavit iram Dei. Peccaverunt, inquit, filii Israël peccatum magnum, et suffurati sunt, et sumpserunt ex anathemate, et sumpsit Achar filius Charmi ex anathemate, et indignata est ira Domini filii Israël [2]. Atqui unus erat qui peccaverat. Quomodo igitur peccaverunt filii Israël, ac Dominus iratus est filiis Israël? Vides quomodo unius peccatum toti populo vindictam accersiit? quomodo Deum adversus multitudinem hostem reddidit? Quoniam igitur fuerat perpetrata legis transgressio, neque quisquam erat conscius, præter solum Deum qui novit occulta, ultio quidem differebatur : cæterum qui hoc perpetrarat, tametsi videbatur latere, tamen a conscientia velut ab igne urebatur. Venit igitur tempus quo fieret quod comminatus fuerat Deus, quoque peccatum veniret in propatulum.

[1] Jos. VI, 17. — [2] Id. VII, 11.

« Misit, inquit, Jesus viros ab Jericho in Gaï [1]. » Et ascenderunt illuc viri fere ter mille, fugeruntque a facie virorum Gaï, et occiderunt ex illis viros triginta sex, et persecuti sunt eos, et conciderunt illos, et expavit cor populi, factumque est velut aqua.

VI. Vide unius peccati pœnam, vide plagam acerbissimam. Unus peccarat, et in populum universum mors ac trepidatio irruit. Quid hoc, o bone Domine? Tu solus justus, et recta judicia tua. Tu cuique secundum propria facta reddis judicium. Tu, humani generis amator, dixeras in suo quemque peccato moriturum, nec alium pro alio daturum pœnas. Quod igitur hoc est tuum justum judicium? Bona sunt tua omnia, Domine, et valde bona, et ad nostram utilitatem dispensata. Lues quædam, inquit, est peccatum : ergo per ultionem evulgetur ac traducatur apud omnes, ne corrumpat omnes, ut ubi cognoverint quantas minas una pepererit transgressio, fugiant longe graviorem æternamque vindictam. Videns igitur, inquit, Jesus fugam, cujus causa ignota erat, sisti non posse, discidit vestimenta sua, ac prostratus est in terram, ea lugubriter lamenta proferens, quæ narrat divina Scriptura. Quid igitur illi respondit Dominus? « Surge, cur ita prostra» tus jaces [2]. » Peccavit populus tuus, transgressus est pactum meum, nec poterunt stare filii Israël contra faciem hostium suorum, donec sustuleritis anathema ex vobis ipsis. » Prædicatur igitur hoc in populo, et a Deo proditur, qui hoc perpetrarat : ille fatetur. Respondit enim, inquit, Achar Jesu dicens : « Vere peccavi in conspectu Domini » Dei Israël, sic et sic feci. Videbam in præda stolam va» riegatam unam pulchram, ducentaque argenti didrachma, » et linguam unam auream quinquaginta didrachmorum, » et concupiscens cepi, et ecce hæc defossa sunt humi in

[1] Jos. VII, 1. — [2] Ibid. 10.

»tabernaculo meo[1]. » Omnia jam in apertum profert, posteaquam perspexit illum omnia sine mendacio indicasse, nec diffisus est testi seipsum prodenti. Vide autem probrosam ac perniciosam illam mortem : « Subduxit, inquit, Jesus Achar in convallem, filios et filias ejus, et vitulos ejus, et jumenta ejus, et omnes oves ejus, et tentorium ejus, et omnia quæcumque possidebat, et lapidibus obruit ea omnis populus Israël[2].» Hoc transgressionis præmium, talis Dei vindicta, quæ evitari non potest. Hæc itaque scientes, cogitemus molestias a nostris peccatis invehi, singulisque diebus nostra examinantes crimina, non aliis, sed nobis ipsis causam ascribamus. Nec enim magistratuum modo negligentia, sed multo magis nostra delicta, mala accersierunt. Sic itaque huc adveniens sua quisque examinet delicta, nec alium incuset, et præsentem glorificationem cum ritu decenti emittat. Quod autem exigitur ad modestiam, hoc est primum, corde contrito accedere ad Deum : deinde cordis affectum ipso visibili habitu declarare, item standi modo, manuum decora compositione, placida demissaque voce. Nam id facile est, et potest quisquis voluerit. Quî fiet igitur, ut omnes suo fungantur officio? Ponamus nobis ipsis legem, dicamusque : « In publicam utilitatem lex prodita est, et hujus utilitatis oportet nos omnes esse participes. » Quapropter et indecoras voces premamus, manuumque gesticulationes corripiamus, has conjunctas exhibentes Deo, nec incompositis motibus attollantur. Odit enim hoc Deus et aversatur, sicut contra compositum ac modestum amat expetitque : « Ad quem, inquit, »respiciam, nisi ad mansuetum et quietum, et trementem »verba mea[3]? » Dicamus aliis alii : « Non vult Deus ut simul cum ipso loquamur, et inter nos fabulemur, nec patitur ut ipsum alloqui intermittentes, præsentium confabulatio-

[1] Jos. VII, 20. — [2] Ibid. 24, 25. — [3] Isaï. LXVI, 2.

nes suscitemus, cœnoque margaritas contaminemus. Siquidem hoc suam contumeliam esse ducit, non glorificationem. » Quod si quis voluerit hoc præceptum præterire, obturemus illi os, tanquam salutis insidiatorem expellamus, et Ecclesiæ sanctæ septis ejiciamus. Hoc si fecerimus, nostra quidem peccata superiora facile diluemus, ipsum autem Dominum habebimus in medio nostrum una cum sanctis Angelis choros agentem, et cuique modestiæ coronas distribuentem. Quoniam enim est humanus ac munificus, gaudens de nostra salute; ideo oblectans sese bonis nostris cœlorum regnum promisit, et vitæ incorruptibilis consortium, omniaque bona præparavit, volens nos in his habere tabernacula. Quæ nobis omnibus contingat assequi, gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo decet gloria, imperium, honor, et adoratio Patri et sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II.

In dictum illud Isaïæ prophetæ, Factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato [1], *et quod neque tempus, neque unum elementum divinarum Scripturarum oporteat prætercurrere.*

I. Gaudeo conspiciens vos ad audienda sacra eloquia concurrentes, idque indicium esse maximum judico vestri in Dei cultu ac pietate progressus. Quemadmodum enim

[1] Isaï. vi, 1.

appetentia cibi corporis bonam valetudinem declarat, sic et sermones appetere spirituales, animæ sanitatem arguit. Gaudeo quidem igitur propter hoc : cæterum vereor ne forte non possim aliquid afferre dignum isto vestro desiderio. Sic et mater amans dolet quoties lactantem habens puerum, non potest illi largiter præbere lactis fontem : attamen quanquam lacte caret, mammam tamen dat ; ille vero acceptam trahit sugitque, et ore papillam refrigescentem calefaciens, plus quam erat elicit alimenti : mater vero dolet quidem dum ipsius distenduntur ubera, nec tamen repellit puerum : mater enim est, et omnia præoptat perpeti potius quam ut partum suum contristet. Itaque si matres erga fœtus suos tantum exhibent amorem, multo magis oportet nos erga vestram charitatem similiter affectos esse. Nam spiritus partus vehementiores sunt quam naturæ. Itaque tametsi nobis mensa multam habet penuriam, ne sic quidem eam occultabimus, sed nostra omnia in medium proferentes apponemus vobis. Quod si paucula hæc sunt viliaque, præbebimus tamen. Nam et ille, cui talentum erat creditum, non quia quinque talenta non tulit, ob id incusatus est, sed quod unum illud defoderit, quod acceperat, dedit pœnas. Siquidem hoc est quod quæritur apud Deum et apud homines, non multa-ne aut pauca deponas, sed ne oblationem offeras facultatibus inferiorem. Audistis nuper cum nobis datum esset hoc honoris, ut apud charitatem vestram dissereremus, Psalmum illum legentibus nobis, qui peccatorem e sacris septis ejiciens, Angelos supernasque Virtutes hortabatur ad laudandum universorum Deum. Vultis igitur et hodie idem angelicum melos audiamus, prope illic alicubi astantes ? Mihi certe videtur. Nam si homines scelerati dum choreas agunt, in foro in profunda caligine nocteque intempesta, meretricias cantilenas mollesque canentes cantiones, totam civitatem nobis

excitant, et ad sese convertunt : nos cœlestium populorum supernis choris Regem universi celebrantibus non occurremus, non audiemus divinam illam ac beatam vocem ? Et quæ nobis dabitur venia ? Sed quomodo, inquis, licet audire ? Si in ipsum ascenderimus cœlum, etsi non corpore, mente tamen : etsi minus præsentia, certe cogitatione. Nam corpus, quoniam terrestre est ac grave natura, manet in terris : anima vero ab hac necessitate est libera, facillimeque ad altissima longissimeque semota loca advolat ; ita ut etiamsi velit ad extremos orbis terminos pervenire, aut in cœlum ascendere, nihil sit quod vetet, adeo ipsi leves cogitationum alas dedit Deus. Nec tantum alas leves dedit, verum et oculos largitus est, multo quam corporis perspicaciores. Nam corporis aspectus, siquidem per vacuum aërem feratur, ad longum intervallum progreditur : quod si in exiguum corpus impegerit, non aliter quam fluxus qui ferebatur, obstaculo repulsus, denuo retrorsum avertitur : verum animi oculi etiamsi, parietes, etiamsi mœnia, etiamsi montium moles, etiamsi cœlorum corpora compererint obstantia, omnia facile prætercurrunt. Attamen cum tantam habeat celeritatem, et oculorum aciem anima, non ex sese sufficiens est ad intelligentiam rerum cœlestium, opus illo habet qui ipsam manu deducat. Faciamus igitur quod in regum palatiis facere solent, qui cupiunt ea videre. Quid autem illi faciunt ? Ubi quæsierint eum, cui claves commissæ sunt, illum adeunt, alloquuntur et supplicant, frequenter et pecuniam numerant, ut ipsis gratificetur. Adeamus ergo et nos unum eorum, quibus cœlestes portæ commissæ sunt ; appellemus, supplicemus, pro pecunia promptam voluntatem sincerumque affectum exhibeamus. Et si ille mercedem hanc accepit, manu nostra apprehensa per omnia circumducet, non illam ostendens regiam, sed ipsum Regem in solio sedentem, astantibus exercitibus exer-

cituumque ducibus, assistentibus innumerabilium Angelorum et Archangelorum millibus, omnia diligenter nobis ostendet, quatenus nobis videre licet. Quis igitur est iste, cui hæc functio commissa est, quam sequentes nunc volumus ingredi? Esaïas Prophetarum vocalissimus. Ergo necesse est, ut hunc alloquamur. Agite, sequamini composito gradu incedentes, multo cum silentio : ne quis ingrediatur curis onustus mundanis, ne quis animi dubius, ne quis attonitus : verum hæc omnia foris ante ostium deponamus omnes, atque ita demum ingrediamur. Ingredimur enim in regnum cœlorum, conscendimus in regiones stellis fulgurantes. Quæ intus sunt miro silentio plena sunt, mysteriisque non efferendis referta.

II. Sed animadvertite diligenter; nam Scripturarum lectio cœlorum est reseratio. « Et factum est anno, quo mor»tuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio »excelso et elato [1]. » Vidisti probi famuli benevolentiam humanitatemque? Illico nos ad solium induxit regium, nec prius circumegit post longos ambitus, sed simul atque portas aperuit, e regione sedentem Dominum ostendit : « Et »Seraphim, inquit, stabant in circuitu ejus, sex alæ uni, »et sex alæ alteri : ac duabus quidem velabant faciem, »duabus pedes, et duabus volabant, et clamabant alter ad »alterum dicentes : Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus »Sabaoth [2]. » Vere Sanctus qui nostram naturam tantis ac talibus mysteriis dignatus est, qui nos talium secretorum consortes fecit. Horror me ac tremor corripuit in tali cantico. Et quid mirum, si me corripuit luteum ac terrenum, cum etiam ipsas supernas Virtutes semper maximus obtineat stupor? Eapropter avertunt facies, alasque vice murorum objiciunt, non ferentes radios illinc proficiscentes : et tamen id quod apparebat, attemperata quadam imagine

[1] Isaï. VI, 1. — [2] Ibid. 2, 3.

offerebatur. Cur igitur non tulerunt? Mihi ista dicis? Dic iis, qui curiose scrutantur ineffabilem ac beatam naturam, iis qui audent non audenda. Ipsa Seraphim ne demissionem quidem Dei sustinuerunt intueri, et homo ausus est animo concipere se naturam ipsam sinceram, et Cherubim minime conspicuam, posse ad plenum clareque videre? Horresce cœlum, obstupesce terra : hoc audere majus est iis, quæ ausi sunt illi. Nam quæ tum illi per impietatem audebant, eadem nunc per impietatem audent isti. Nam creaturam similiter adorant : quod autem nunc isti commenti sunt, nullus ejus ætatis hominum neque dicere, neque audire sustinuit. Quid ais? Demissio erat quod videbatur? Erat, sed Dei. Etenim si Daniel, cui multum erat familiaritatis ac fiduciæ apud Deum, non sustinuit Angelum sese ipsi demittentem videre, sed cecidit jacuitque pronus, vinculis oculorum illius ab illa gloria dissolutis, quid mirum si Seraphim expavefacta sunt non sustinentia majestatem illam intueri? Neque enim tantum discriminis est inter Danielem et Angelum, quantum inter Deum et Virtutes illas. Verum ne nos plus quam sat est his miraculis immorantes vestros animos in stuporem adigamus, age ad initium historiæ convertamur, humilioribus illos enarrationibus ad ejus intelligentiam adducentes. « Et factum est anno, quo mortuus est Ozias rex. » Operæ-pretium est inquirere primum cur Propheta nobis tempus designarit, neque enim hoc fortuito temereve facit. Nam Prophetarum ora, Dei sunt os : tale vero os nihil dixerit obiter et extra rem. Ne igitur nos obiter et perfunctorie audiamus. Etenim si ii, qui fodiunt metalla, ne minima quidem frustula prætereunt, verum ubi nacti fuerint aliquam venam auri, meatus omnes exacte circumspiciunt : quanto magis hoc facere nos oportet in Scripturis? Et tamen in metallis difficile est invenire quod venantur. Et-

enim cum et metalla sint terra, et aurum nihil aliud sit quam terra, ipsa quoque naturæ communio similitudoque eorum, quæ quæruntur, oculos fallit. Attamen ne sic quidem desistunt illi, sed omnem adhibent diligentiam, etiamsi posteaquam inspexerint, sciant quid vere sit terra, quid vere aurum. In Scripturis autem non est eadem ratio. Neque enim proponitur aurum terræ commixtum, sed purum est aurum : « Eloquia, inquit, Domini casta, argen» tum igne examinatum, probatum terræ [1]. » Siquidem Scripturæ non sunt metalla quæ indigeant operariis, sed thesaurum præbent paratum iis, qui quærunt opes in ipsis reconditas. Satis est enim introspexisse, ut omni expleti fructu discedatis; satis est tantum aperuisse, ut illico videas gemmarum splendorem. Hæc autem mihi non temere dicta sunt, neque fortuito produxi sermonem, sed quia sunt homines quidam opifices, qui posteaquam sacros libros in manus sumpserint, deinde repererint vel annorum numerum positum, vel nominum recensionem, illico prætercurrunt, et incusantibus respondent, nomina tantum sunt, neque quidquam habent utilitatis. Quid ais? Deus loquitur, et tu audes dicere : « Nulla est dictorum utilitas? » Etenim si ad nudam inscriptionem aspexeris tantum, nonne te sistes cum studio, repositasque scrutaberis opes? Sed quid loquor de temporibus, et nominibus, titulisque? Disce quantum valeat unius tantum litterulæ adjectio, ac desine tota contemnere nomina. Patriarcha noster Abraham; noster enim potius est quam Judæorum; hic prius dictus est Abram, quod interpretatum sonat, transitorem : post hæc vero nomine commutato dictus Abraham, pater factus omnium gentium, et unicum elementum adjectum, tantum principatum vindicavit justo. Quemadmodum enim imperatores præfectis suis aureas porrigunt tabellas,

[1] Psal. II, 7.

magistratus signum : sic et Deus Justo illi in honoris signum dedit litteram.

III. Verum de nominibus alio tempore disseram : quantus autem sit temporum fructus, si cognoscantur; rursum quantum damnum, si ignorentur, aperiendum est. Ac primum quidem id a rebus sæcularibus demonstrabo. Testamenta tabulæque de nuptiis, de debitis, deque reliquis contractibus, nisi in frontispicio consulum annos habeant præscriptos, nullam ex sese vim habent. Hoc est enim quod illis robur addit, hoc est quod controversias dirimit, hoc quod a judiciali foro liberat, hoc quod ex inimicis facit amicos. Proinde qui talia describunt, non aliter quam lucerna in candelabro poni solet, sic in frontispicio litterarum addunt consulatum, ut omnibus quæ subjiciuntur præluceat. Quæ si sustuleris, lumen sustuleris, omniaque tenebris multaque turbatione compleveris. Propterea, omne dati acceptique negotium, sive cum amicis, sive cum inimicis, sive cum famulis, sive cum procuratoribus et œconomis agatur, hac eget cautione, et ubique menses, annos ac dies subscribimus. Quod si tantum valet ea res in negotiis sæcularibus, in spiritualibus multo amplius profuerit. Siquidem hoc declarat prophetias esse prophetias. Neque enim aliud quidquam est prophetia, quam rerum futurarum enarratio. Proinde qui nescit tempora eorum quæ dicta sunt, quæve evenerunt, qui poterit homini contentioso demonstrare prophetiæ dignitatem? Hinc nobis et adversus gentes certamina et victoriæ, cum nostra demonstramus antiquiora, quam quæ apud illos habentur : hinc nobis adversus Judæos demonstrationes ad evincendam veritatem. Adversus Judæos, inquam, infelices ac miseros, qui ob temporum ignorantiam in gravissimum errorem lapsi sunt. Nam si audissent Patriarcham dicentem : « Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus

» ejus, donec veniat, cui repositum est [1] : » sique diligenter observassent adventus dominici tempora, nequaquam excidissent a Christo in Antichristum delapsi. Quemadmodum et ipse Christus id subindicans eis prædixit : « Ego » veni in nomine Patris mei, et non recepistis me : si venerit » alius in nomine suo, illum recipietis [2]. » Vidisti quantus error inciderit ex inscitia temporum? Tantam igitur utilitatem ne negligas. Quemadmodum enim in agris termini columnæque non sinunt arva confundi, sic tempora non sinunt confundi res gestas, sed dum dirimunt alias ab aliis, et in ordinem congruentem digerunt, multa nos liberant turbatione. Operæ-pretium igitur est exponere vobis quis fuerit hic Ozias, quo tempore regnarit, quibus imperarit, et quanto tempore durarit illius principatus, postremo quomodo vitam finierit. Imo potius jam silendum est, eo quod necesse sit in immensum historiarum pelagus orationem extendere. Qui vero per hujusmodi mare sunt iter facturi, necesse est non fatigatis, sed integris remigibus viam capessant. Nam hanc ob causam passim per mare portus insulæque positæ sunt, ut et gubernator et nauta refocillentur, hic quidem remo deposito, ille vero exurgens a clavo. His de causis et diversoria cauponæque ubique per vias excogitatæ sunt, ut jumenta simul cum viatoribus a labore recreentur. Eoque et doctrinæ sermoni silentii tempus præfinitum est, ut neque nos ipsos deterreamus verborum multitudine, neque vos delassemus. Atque hæc tempora novit Salomon dicens : « Tempus tacendi, et tempus lo» quendi [3]. » Sit igitur nobis tempus tacendi, quo detur et præceptori tempus loquendi. Nam quæ nos afferimus, similia sunt vino quod recens sub torculari haustum est : quæ vero dicuntur ab illo, similia sunt vino, quod, quoniam vetustatem seniumque collegit, multam affert tum

[1] Gen. XLIX, 10. — [2] Joan. V, 43. — [3] Eccl. III, 7.

vim iis, qui opus habent : nobisque accidit hodie illud Evangelii : « Post deterius vinum id quod melius est infer» tur[1]. » Et quemadmodum illud vinum non vitis genuerat, sed virtus Jesu Christi fecerat : ita et hujus sermonem non humana profundit cogitatio, sed Spiritus sancti gratia. Quoniam igitur hujus liquoris fluenta copiosa sunt et spiritualia, studiose excipiamus, caute servemus, ut assidue irrigati tempestivum afferamus fructum Deo, qui hæc largitus est, quem decet omnis gloria et honor cum unigenito ejus Filio sanctissimoque Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

In secundum librum Paralipomenon, ubi dicitur : Elatum est cor Oziæ[2] : *deque humilitate : tum quod hominem virtute præditum non oporteat esse confidentem : denique quantum malum sit arrogantia.*

I. Benedictus Deus, et nostra quoque ætas progerminat Martyres, et nobis hoc honoris contulit Dei dignatio, ut conspiceremus homines occidi pro Christo, homines qui sacro sanguine distillant, Ecclesiam universam irrigante : sanguine, inquam, distillantes, dæmonibus quidem terrifico, Angelis vero desiderabili, nobis porro salutari. Largita est nobis hoc Dei dignatio, ut spectaremus homines pro pietate belligerantes, vincentes, coronatos. Neque vero solum contingit hæc spectare, verumetiam ipsa athle-

[1] Joan. II, 10. — [2] 2 Paral. XXVI, 16, et 4 Reg. XV.

tarum corpora accipere : ac victores illos, et corona insignes apud nos habemus. Sed in præsentia de Martyribus sermonem reservemus Martyrum æmulatori, communi doctori. Ipsi vero nunc de Ozia disseremus, jampridem debitum æs alienum dinumerantes, diuturnosque audiendi nixus solventes. Nam parturit, sat scio, unusquisque vestrum, cupiens illam audire historiam : hancque parturitionem nos interim protraximus, non quod cuperemus vobis intendere cruciatum, sed quod studeremus vestrum accendere desiderium, ut vobis a me convivio acceptis meus apparatus quam suavissimus videretur. Nam opulentis convivatoribus, si convivas acceperint saturos, licet apparatus lautitia, illorum appetentiam excitare : cæterum pauperum mensam non alia res æque lautam exhibet, quam si qui ad illam accubituri sunt, esuriant. Quis igitur est Ozias? quibus ortus majoribus? quorum rex? quanto tempore regnavit? et quid cum laude gessit? quid secus? postremo quo pacto vitam absolvit? De his omnibus in præsentia apud vos disseremus, imo potius quantum dicere licebit, sic ut multitudine non confundamus vestram memoriam : id quod in lucernis accensis accidere solet. Nam si paulatim ellychnio instillaris oleum, satis alimoniæ dederis igni : sin simul totum infuderis oleum, etiam flammam, quæ erat, extinxeris. Hic igitur Ozias e stirpe David duxit genus : rex autem erat Judæorum. Regnavit annis quinquaginta duobus : cumque initio cum laude gessisset principatum, post in peccatum prolapsus est. Cum enim altiores spiritus sustulisset quam pro sua dignitate, principatum invasit sacerdotii. Tantum malum est arrogantia, quæ persuadet ut quisque semet ignoret, postque multos labores omnem virtutis thesaurum exhaurit. Ac cætera quidem mala nobis negligenter agentibus solent exuberare, hæc autem ipsis recte factis nostris adnascitur. Nihil enim per-

inde gignit superbiam, ut bona conscientia, nisi advigilemus. Unde et Christus sciens quod post benefacta nos hic morbus adoriatur, dicebat Discipulis suis : « Cum omnia » feceritis, dicite : Servi inutiles sumus [1]. » Cum enim hæc noxia bestia parat invadere vos, tunc, inquit, per hæc verba fores illi occludite. Neque dixit : « Cum omnia feceritis, inutiles estis : » sed, « Vos dicite : Inutiles sumus. » Dic, ne metuas, non ex tuo judicio fero sententiam. Nam si tu teipsum dixeris inutilem, ego tu coronabo. Sic et alias loquitur : « Dic tu prior peccata tua, ut justificeris [2]. » In mundanis siquidem ac forensibus judiciis, post accusationem et criminum confessionem restat mors : cæterum apud divinum tribunal, post accusationem et confessionem peccatorum, datur corona. Unde et Salomon dicit : « Ne » justificaveris teipsum in conspectu Domini [3]. » Verum nihil horum audivit Ozias, sed irruit in templum, ut adoleret, ac ne sacerdote quidem prohibente abstinuit. Quid igitur Deus ? Immisit illi lepram in fronte, hoc modo impudentem faciem puniens, docensque illum, quod hoc esset Dei tribunal, et quod illi bellum esset non adversus homines, sed adversus Deum. Ac de Ozia quidem hactenus. Agedum jam ab integro historiam hanc percurramus. Nam hac de causa et ipse præoccupans compendio vobis exposui, quæ Oziæ acciderunt, omnia, ut cum audieritis Scripturam hæc eadem narrantem, rerum seriem summo cum animi studio consectemini. Sed attendite. « Et fecit, in» quit, Ozias quod rectum est in conspectu Domini [4]. » Hoc testimonio magnam illius virtutem declaravit. Non enim modo fecit quod rectum erat, verumetiam fecit in conspectu Domini, non apud homines se ostentans, quemadmodum apud Judæos faciebant illi, qui ante eleemosynam tuba ca-

[1] Luc. XVII, 10. — [2] Isaï. XLIII, 26. — [3] Eccli. VII, 5. — [4] Paral. XXVI, 4.

nebant, et in jejuniis facies suas « Exterminabant, » qui precabantur in compitis, quibus rebus quid potest esse miserius, ubi post toleratos labores, omni præmio frustrabantur?

II. Quid facis, homo? Alii redditurus es rationem factorum tuorum, et alium testem citas eorum quæ facis? Alium habes judicem, et alium adhibes spectatorem? Non vides aurigas, qui universa civitate in sublimi sedente in equestribus ludis, totum stadii spatium percurrentes, ibi contendunt concertatorum currus subvertere : ubi imperatorem viderint sedentem, et inter tot spectantium vultus, unum oculum putant fide digniorem? At tu cum videas ipsum Angelorum regem tuo cursui agonothetam, hoc est certaminis judicem, præsidere, eo prætermisso ad conservorum fugis oculos? Atque ideo sane post innumeras luctas incoronatus recedis, post sudores plurimos absque præmiis venis ad agonothetam? At non talis erat Ozias, sed in conspectu Domini faciebat quod rectum est. Quî factum est igitur, ut post vitam tam perfectam supplantatus sit, conciderītque? Nam hoc et ipse demirans hæsito, quin potius nihil hic esse debet hæsitatione dignum, quandoquidem homo erat, res ad peccandum lubrica, et ad malitiam propensa. Neque id solum est difficile, verumetiam illud quod incedere jussi sumus per viam angustam, et utrinque præcipitiis terminatam. Proinde quoties et voluntatis facilitas, et vitæ difficultas in unum coëunt, ne postea mirare de lapsu. Quemadmodum enim in spectaculis qui per funem ab imo in altum tensum ascendere ac descendere meditantur, si paululum deflexerint oculos, inverso corpore deferuntur in orchestram, pereuntque : itidem qui per hanc incedunt viam, si vel paululum segniter egerint, præcipitantur. Et tamen hæc via tum angustior est, tum magis ardua, multoque excelsior, quam illa per funem, ut quæ sursum ad ipsum usque cœlum protensa est : ac tum nobis

majore cum periculo ponuntur vestigia, cum ad summum et ad ipsum usque fastigium accesserimus : nam in sublimi stantes multus occupat tremor, atque una tantum cautione tuti sunt a lapsu, ne deorsum aspiciant, neve in terram demittant oculos. Nam inde multa et gravis exoritur tenebricosa vertigo. Hanc quidem ob causam Propheta nobis assidue inclamat, dicens : « In finem ne corrumpas [1] : » animæ nostræ socordiam retrahens, jamque collapsuram suffulciens ac retinens. Initio quidem non egemus multa exhortatione. Quid ita tandem? eo quod quilibet homo etiamsi fuerit omnium pigerrimus, aggressurus negotium, plurimam in principio adhibet diligentiam, dumque et animi viget alacritas, et vires integræ sunt ac recentes, facile ad id quod propositum est pertingit : cæterum ubi major viæ pars nobis peracta est, jamque alacritatis vigor emarcuit, viresque nostræ defecerunt, nec aliud superest, quam ut decidamus : tunc nobis opportune adest Propheta, veluti pro baculo quopiam alloquium suum nobis porrigens ac dicens : « In finem ne corrumpas. » Tunc enim diabolus spirat vehementius. Et quemadmodum piratæ qui mare navigiis infestant, non tum ubi conspexerint naves e portu exeuntes, invadunt : quid enim hinc fructus caperent si scapham inanem demergerent? sed ubi redierit onusta plenaque sarcinis, tum demum omnes expediunt artes : ita sceleratus hic dæmon, simul atque videt aliquos multa collegisse, videlicet jejunia, preces, eleemosynam, castitatem, reliquasque virtutes omnes, ubi videt navigium nostrum plenum pretiosis pietatis lapidibus, tunc irrumpit, undique thesaurum perfodiens, ut in ipsis portus ostiis scapham demergat, jamque nudos nos ad eum portum ejiciat : ideoque Propheta cunctos admonet, dicens : « In finem ne corrumpas : » Etenim ab ejusmodi ruina non facile est re-

[1] Psal. LVI, 1, titulus.

surgere. Nam « Qui in profundum malorum venerit, » contemnit [1]. » In principio quidem lapsis veniam damus omnes ob imperitiam; sed eum qui post multos cursus conciderit, nemo venia dignum judicaverit; tum enim cadere, negligentiæ tribuitur. Nec id solum hic est mali, verumetiam quod hujusmodi lapsus multis sint offendiculo, ut rursus hoc quoque nomine peccatum reddatur irremissibile. Hæc cum sciamus, auscultemus Prophetæ, et in finem ne corrumpamus. Nam hac de causa et Ezechiel clamat, dicens : «Si quis fuerit justus, deinde lapsus peccaverit, » nulla erit recordatio justitiarum ejus, sed in peccato suo » morietur [2]. » Nam et hic metuit de fine. Neque hinc modo, verumetiam ex contrariis declarat in hac re plurimum esse momenti. « Si quis, inquit, fuerit peccator, ac » postea mutatus factus fuerit justus, nulla erit memoria » injustitiarum illius, in justitia sua vivet [3]. » Vides et hic Prophetam de fine vehementer sollicitum. Siquidem ut neque justitiæ suæ confidens Justus, ad socordiam versus pereat, per finem incutit illi terrorem : neque peccator ob delicta despondens animum, jugiter perseveret in lapsu, erigit illum per propositum finem. « Peccasti, inquit, multa, ne desperes : est enim unde resurgas, si finem initio contrarium exhibueris. » Rursus ad Justum : « Multa, inquit, recte fecisti, verum ne fidas : continget enim ut cadas, nisi ad finem usque eamdem adhibeas curam. » Vides ut alterius quidem socordiam, alterius vero desperationem sustulerit.

III. Nihil horum audivit Ozias, ideoque per confidentiam decidit ruina periculosa et insanabili. Neque enim quivis lapsus parem affert ruinam : sed quædam peccata improbationi tantum obnoxia sunt, quædam gravissimo supplicio puniuntur. Proinde Paulus increpans eos, qui in communibus cœnis non expectabant fratres, ita loquitur :

[1] Prov. XVIII, 3. — [2] Ezech. III, 20. — [3] Id. XVIII, 21.

« Hoc denuntians non laudo [1]. » Vides peccatum intra reprehensionem consistere, et objurgatione plecti. At ubi de fornicatione loquitur, non itidem fecit. Sed quo pacto? « Si quis templum Dei violat, perdet hunc Deus [2]. » Hoc non est probrum aut reprehensio, sed pœna gravissima. Novit et Salomon peccatorum discrimina, qui furtum cum adulterio conferens sic alicubi loquitur : « Non est mirum » si quis deprehendatur in furto : furatur enim, ut animam » expleat esurientem : sed adulter, ob inopiam sensus, exi» tium animæ suæ conciliat [3]. » Et hoc et illud, inquit, peccatum est; sed alterum minus, alterum majus : pauper enim excusationem habet quod præbuerit occasionem peccandi penuria, alteri omnis adempta est excusatio. At hic dices : « Pellitur naturali concupiscentia. » At non permittit elabi uxor quæ illi sorte obtigit, sed instat eripiens illi veniam. Ob id enim matrimonium et hujus legitimus usus permittitur, ne quid horum excusare possit maritus. Hanc ob causam data est illi mulier adjutrix, ut effervescentem naturam coërceat, ut concupiscentiæ fluctus sedet. Itaque quemadmodum gubernator in portu faciens naufragium, haudquaquam ullam impetraret veniam : sic nec is qui cum per conjugium in tuto collocetur, tamen aliena perfodit matrimonia, aut quamcumque fœminam curiosis aspicit oculis, habere quidquam possit excusationis nec apud homines nec apud Deum, etiamsi millies allegarit naturæ voluptatem. Imo quæ possit illic esse voluptas, ubi metus, ubi anxietas, ubi tantorum malorum expectatio, ubi tribunalia, ubi rationes reddendæ, ubi judicis ira, ubi gladius et carnifex, ubi barathrum, et abductio ad supplicium? Omnia pavet metuitque qui talis est, umbras, parietes, ipsos lapides, tanquam vocem emittentes : omnes observat habetque suspectos, famulos, vicinos, amicos, hostes, eos

[1] Cor. xi, 17. — [2] Id. iii, 17. — [3] Prov. vi, 30 et 32.

qui norunt omnia, eos qui nihil norunt. Quin potius, si voles, tollantur hæc omnia : ponamus nulli notum esse flagitium præterquam ipsi uni, et mulieri, quam adulteravit : quomodo feret conscientiam redarguentem, acerbam accusatricem illam ubique secum ferens? Quemadmodum enim seipsum nemo potest effugere, ita nec illam hujus tribunalis sententiam. Hoc enim tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit; nam divinum est, et a Deo nostris insitum mentibus. Vere adulter, per inopiam sensus, exitium suæ ipsius animæ conciliat. Tametsi nec fur etiam immunis est a supplicio, verum dat quidem pœnam, sed minorem. Nec enim comparationes in diversum ordinem extrudunt ea quæ comparantur, sed permittentes suo quæque manere loco, diminutionem inducunt aut exuperantiam. Fortasse non intelligitis quod dictum est, itaque necesse est idem explanatius dicere : « Bonum est conjugium, sed melior est virginitas : nec quoniam melior est virginitas, ideo malum est conjugium, » sed illud quidem inferius, alioqui bonum et ipsum. Similiter et hic : « Malum est furtum, sed adulterio minus, quanquam et ipsum est malum. » Vides peccatorum differentias? Consideremus itaque quale peccatum hic peccaverit. « Elatum est, » inquit, cor illius. » Periculosum vulnus : est enim arrogantia, arrogantia, inquam, malorum omnium fons. Et ut compendio discas morbi malitiam, illud audi : « Cætera quidem peccata circa nostram versantur naturam, at superbia virtutem incorpoream e sublimi detraxit ac dejecit; nam diabolum, cum diabolus non esset, diabolum effecit arrogantia. Quod si testem adducam Esaïam ita de illo loquentem : « In cœ» lum ascendam, et ero similis Altissimo [1] : » qui non libenter recipiunt allegorias, repudiabunt nostrum testimonium Sin vero Paulum illi adhibuerimus accusatorem, nemo

[1] Isaï. XIV, 13.

contradicturus est. Quid igitur ait Paulus Timotheo scribens? qui nuper prædicationem attigit, eum non oportere ad summam episcopi dignitatem evehi, his nempe verbis: « Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium » incidat, et in laqueum diaboli [1], » ne eadem, inquit, peccans cum illo, eadem cum illo patiatur.

IV. Hoc vero non hinc solum est perspicuum, verum-etiam ex iis quæ scelestus ille dæmon primo homini suasit. Sicut enim bonis hic mos est, per quæ ipsi facti sunt boni, ad eadem exhortari proximos : ita et malis hic est mos, per quæ ipsi sunt improbi, eadem vicinis invehere. Nam una hæc est illorum malitiæ species, ut aliorum perniciem solatium sui supplicii existiment. Quid igitur diabolus suasit Adamo? ut conciperet cogitationem sua natura majorem, sibique cum Deo speraret æqualitatem [2]. Si enim, inquit, hæc res me de cœlo expulit, multo magis eadem hunc ejiciet e paradiso. Quapropter et Salomon dixit : « Deus superbis resistit [3] : » non dixit : « Deus superbos dimittit, et in peccatis deserit, suoque nudat auxilio : » sed : « Adversatur, » inquit : non quod instructa acie aut pugna Deo sit opus adversus superbum, quid enim esse possit superbo infirmius? Nam ut qui orbatus est oculis, omnium expositus est injuriæ, ita et superbus qui non videt Dominum : « Nam initium superbiæ, ut inquit Scriptura, est » non nosse Dominum [4]; » etiam ab hominibus facile superatur, posteaquam excidit ab illa luce. Quod si etiam validus ac potens esset superbus, nihil opus esset Deo exercitu adversus illum : cui enim voluntas satis fuit ad producenda omnia, multo magis sufficeret ad ea tollenda. Cur igitur, inquies, resistit? Quod vehemens odium declaret erga superbum. Itaque superbiam esse vulnus periculosum, tum

[1] I Tim. III, 6. — [2] Gen. III, 5. — [3] Prov. III, 34. I Petr. v, et Jacob. IV. — [4] Eccli. x, 14.

ex his quæ diximus, tum ex aliis perspicuum est. Quod si vultis, etiam causam ipsam unde vulnus hoc accidit, aliunde discamus. Siquidem hic Scripturæ mos est, si quando parat accusare quempiam, non modo peccatum illius narrare, verumetiam docere nos quæ fuerit peccati causa. Id autem facit, ut eos qui sani sunt reddat tutiores cautioresque, ne in eadem incidant mala. Similiter et medici ad ægrotantes ingressi, etiam ante morbos fontes explorant, ut prævia cura coërceant malum : etenim qui, manente radice, ramos tantum exsecat, nihil aliud quam inanem sumit operam. Ubi igitur Scriptura et peccatum et peccati causam eloquitur? Reprehendit eos, qui præcesserunt diluvium, ob illicitos congressus : atque audi quomodo causam exprimat : « Cum vidissent filii Dei filias hominum esse formosas, » acceperunt illas sibi in uxores [1]. » Quid igitur? Num pulchritudo causa est peccati? Absit. Est enim divinæ sapientiæ opus, opus autem Dei nunquam possit esse causa peccati. Sed aspectus fuit causa peccati? Ne id quidem. Nam et hoc naturæ opus est. Sed quid tandem? Male videre : nam hoc est depravatæ voluntatis. Ideo Sapiens quidam admonet, dicens : « Ne consideres pulchritudinem alienam [2] : » Non dixit : « Ne videas : » id enim nonnunquam casu fit, sed « Ne consideres, » inquit, illud tollens, ne studio animadvertamus, ne curiose intueamur, ne vitiosæ contemplationi immoremur, quæ ab animo corrupto et concupiscenti proficiscitur. Sed quid, inquiet aliquis, hinc damni possit oriri? Ex hoc, inquit, amor velut ignis excitatur. Ut enim ignis, ubi fœnum aut stipulam arripuerit, nihil moratur, sed simul ut attigit materiam, lucidam accendit flammam : itidem et ignis concupiscentiæ, quæ est in nobis, simul atque per oculorum intuitum elegantem ac venustam attigerit formam, protinus exurit animum. Proinde ne

[1] Gen. VI, 2. — [2] Eccli. IX, 8.

spectes temporariam illam, quæ ex aspectu proficiscitur, voluptatem, sed perpetuum dolorem considera, qui nascitur ex concupiscentia. Nam illo inflicto vulnere plerumque celeriter avolat, at vulnus non avolat, sed plerumque manet et interficit. Et quemadmodum cerva confixa jaculo in letali corporis parte, etiamsi venatorum effugiat manus, nihil inde fert lucri : sic et anima, accepto concupiscentiæ jaculo e lascivo curiosoque aspectu, etiamsi dimisso jaculo permittatur abire, tamen ipsa per se corrumpitur ac perit, ubique videns hostem, et insequentem habens. Sed quod dicere cœperam : neque enim committendum est ut in hoc tam longas sermonis digressiones faciamus ; Scriptura cum peccatis simul et peccatorum causas solet commemorare : audi et hic quid dicat de Ozia. Neque enim hoc tantum nos docuit elatum fuisse cor ejus, verum addidit unde fuit elatum. Unde ergo elatum fuit ? « Cum potens esset, inquit, elatum est cor ejus. Non tulit principatus magnitudinem, sed sicut ex edacitate nascitur ignea inflatio, ex inflatione gignitur febris, deinde ex febri plerumque mors : itidem et hic, ex rerum abundantia nata est superbia. « Nam quod in corporibus est inflatio, hoc in animis est superbia; mox ex superbia nata est appetentia rerum ipsi non congruentium.

V. Hæc non sine causa diu tractamus, sed ne unquam existimetis esse suspiciendos, neque felices dicatis eos qui principatum gerunt, cum sciatis quam lubrico in statu versentur; nec unquam illos judicetis miseros, qui in egestate et afflictionibus vivunt, scientes hanc vitam esse multo tutiorem. Unde et Propheta clamat dicens : « Bonum est mihi, Domi-» ne, quia humiliasti me [1]. » Vide igitur quantum ex eminentia » natum sit malum. « Elatum est, inquit, cor ejus usque ad » corruptionem [2]. » Quid est : « Usque ad corruptionem ? »

[1] Psal. CXVIII, 71. — [2] 2 Paral. XXVI, 16.

Usque ad pravas cogitationes, quæ prorsus non ascendunt in animum nostrum, si nos ipsos multa cautione circumsepiamus : sed si negligenter egerimus, nascuntur in nobis, germinantque : sin prævertantur, protinus præfocantur et obruuntur. Aliæ gignuntur et augentur, atque ad pravas actiones procedunt, omnemque mentis nostræ sanitatem corrumpunt, si magna in socordia versemur. Hoc itaque dicit : « Elatum est cor ejus, » neque se intus continuit arrogantia, neque extincta est : sed ut prorupit, ad opus usque pravum progressa, totam illius virtutem corrupit. Beatitudo est igitur cogitationem improbam prorsus non admittere, quod et a Propheta dictum est : « Domine, non est elatum cor » meum[1] : » non dixit : « Elatum quidem est, sed illud cohibui : verum non est omnino elatum : hoc est, jugiter servavi animam meam inaccessam malitiæ. » Hoc igitur est beatitudinis : huic proximum illud est, malas cogitationes jam ingressas celeriter repellere, neque sinere ut illic diutius immorentur, ne in nobis pessime grassentur. Quod si eo usque socordiæ processerimus, est per Dei bonitatem et hujus socordiæ solatium, multaque ab illa summa et ineffabili bonitate talibus vulneribus parata sunt remedia. Sed age sermonem hunc missum faciamus, ne quod in initio verebamur, nunc accidat nobis, rerumque turba vestram obruat memoriam. Quapropter necessum est ut quæ dicta sunt, summatim paucis repetamus. Sic et matres facere, solent cum poma, aut bellaria, aut aliud simile quidpiam in puerilem immittunt sinum : ne per puerorum negligentiam excidat aliquid eorum quæ data sunt, contractam undique tuniculam cingulo subjiciunt, quo sint in tuto. Idem nos faciamus, orationem in longum porrectam contrahamus, memoriæque custodiæ deponamus. Audistis quomodo nihil agendum sit ad ostentationem, quantumque

[1] Psal. CXXX, 1.

sit malum socordia, ut etiam in perfecta vita versantem facile supplantarit. Didicistis quanta nobis opus sit cura, potissimum sub vitæ finem, utque nec desperandum sit ei qui, cum incidisset in peccata, mutatus est; neque oporteat eum, qui in socordia vivit, de recte factis confidere. Disseruimus vobis de differentia peccatorum, ne simus vehementer intenti ad eximias corporum formas : quantumque hinc oriatur mali, demonstravimus. Quæ de superbia vobis diximus meministis, quæque de pravis cogitationibus. Hæc servantes redeamus domum; quin potius hæc servantes excipiamus perfectiorem eximii doctoris exhortationem. Nam nostra quidem, qualiacumque sunt, habent juventutis indicia : hujus autem qualiacumque fuerint, cana quadam prudentia sunt ornata. Ac nostra quidem similia sunt torrenti, qui cum strepitu fertur; illius autem oratio similis est fonti magna tranquillitate fluvios effundenti, qui olei magis quam aquarum cursum imitetur. Excipiamus igitur ea fluenta, ut fiant in nobis fons aquæ salientis in vitam æternam : quam nobis omnibus contingat assequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri, simul cum sancto et bono Spiritu honor, gloria, et imperium, nunc et semper, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

In dictum illud Esaïæ : Factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elato [1], *et laus civitatis Antiochiæ, et adversus eos qui prohibent nuptias, demonstratio divina.*

I. Præclarum nobis hodie theatrum adest, magnificus alacrisque cœtus. Quid tandem est in causa? Sementis heri factæ fructus, hodie messis est. Heri plantavimus, hodie metimus. Non enim terram inanimam colimus, ut tarde fructificet, sed animas ratione præditas. Non est natura, quæ cunctatur, sed gratia, quæ accelerat. Recte compositus nobis populus, audiendi studiosa plebs est. Heri vocati sunt, hodie coronantur. Admonitionis hesternæ fructus, hodiernum est obsequium. Unde nos quoque libenter semina jacimus, quia purum videmus arvum, non spinam quæ suffocat, neque viam quæ calcatur, neque petram sterilem, sed profundum ac pinguem agrum, qui simul et semen recipit, et spicam nobis exhibet. Hæc semper loquor, nec loqui desinam : hæc nostræ civitatis laus est, non quod senatum habeat, non quod consules numerare possimus, neque quod statuas complures, neque quod mercium copiam, neque quod situm habeat commodum : sed quod populum habeat audiendi studiosum, quod templa Dei plena, quod Ecclesiæ deliciæ magis crescant in dies, quodque sermonem habeat profluentem, desideriumque nunquam satiantem. Siquidem civitas non ab ædificiis,

[1] Isaï. vi, 1.

sed ab inhabitantibus admiranda redditur. Ne mihi narres Romanorum urbem magnitudine spaciosam esse; sed ostende mihi illic populum æque cupidum audiendi. Nam Sodoma turres habebant, cum Abraham in tugurio moraretur. Attamen venientes Angeli Sodoma præteribant, et ad tugurium divertebant[1]. Non enim ædium splendorem quærebant, sed animæ virtutem et pulchritudinem quærentes circumibant. Ita sane alias desertum habebat Joannem, civitas Herodem : eoque desertum nobilius erat civitate. Cur ita tandem? Quoniam non in structuris sita est prophetia. Hæc dico, nequando civitatem prædicemus, quæ moribus dissoluta est. Quid mihi narras ædificia? quid columnas? hæc una cum præsenti vita diruuntur. Ecclesiam ingredere, ut civitatis videas nobilitatem. Ingredere, inquam, vide pauperes a medio noctis usque ad lucem perseverantes, vide sacra pervigilia diem cum nocte copulantia : vide eos neque interdiu neque noctu vel somni tyrannidem ac violentiam metuentes, vel inopiæ necessitatem formidantes. Magna revera civitas, ac totius orbis metropolis. Quot episcopi, quot doctores huc venerunt, et a populo docti discedunt, ac legem illam insitam in se transplantare curant? Quod si mihi narres dignitates et opum abundantiam, a foliis, non a fructibus arborem laudas. Hæc autem loquor non assentans charitati vestræ, sed virtutem vestram prædicans. Beatus ego propter vos, beati vos propter vos ipsos : « Beatus qui loquitur ad aures » audientium[2]. » sic ego beatus factus sum. « Beati qui » esuriunt et sitiunt justitiam[3]. » Vides quomodo vos beati propter vos ipsos estis facti? Beatus est vir amans sermonum spiritualium. Hoc vos distinguit a brutis. Non enim nos ab illis separat corporis ratio, neque quod alimur aut bibimus, neque quod pascimur aut vivimus : hæc enim

[1] Gen. XVIII, 1, 2. — [2] Eccli. XXV, 12. — [3] Matth. V, 6.

omnia nobis cum brutis sunt communia. Sed qua re distinguitur a brutis homo? Sermone : et ob id animal dicitur λογικὸν ; hoc est, sermonis particeps. Ut enim aluntur corpora, sic aluntur et animæ : sed corpus pane, anima sermone. Proinde si videas hominem vescentem lapide, num illum dixeris esse hominem? Itidem si quem videris qui non alatur sermone, sed sermonis ac rationis inopia, dices : « Hic et hominis naturam amisit, » siquidem educatio declarat hominis nobilitatem. Quoniam igitur theatrum nobis plenum est, itemque mare pridem æstuans jam tranquillum, ac rursum pelagus, sedata tempestate, quietum ac placidum, age jam navem detrahamus, veli loco expandentes linguam, pro zephyro Spiritus gratiam invocantes, pro temone clavoque Cruce gubernatrice utentes. Nam mare quidem habet aquam salsam, hic autem est Aqua viva. Illic sunt animalia rationis expertia, hic vero animæ rationales. Illic qui navigant e mari in terram, hic vero qui navigant e terra in cœlum appellunt. Illic navigia, hic eloquia spiritualia. Illic in navi tabulæ, hic sermonum conventus. Illic velum, hic lingua. Illic zephyri flatus, hic Spiritus præsentia. Illic homo gubernator, hic vero gubernator Christus. Idcirco sane jactatur quidem navis, at non mergitur. Poterat quidem et in tranquillo navigare, verum non passus est gubernator, quo simul et navigantium perspicias tolerantiam, et gubernatoris prudentiam plenius cognoscas.

II. Audiant gentes, audiant Judæi benefacta nostra, audiant magnam Ecclesiæ præeminentiam. A quam multis oppugnata est Ecclesia, nec unquam tamen victa? Quot tyranni? quot duces? quot imperatores? Augustus, Tiberius, Caius, Claudius, Nero, homines litteris ornati, potentes, tot modis oppugnarunt recentem ac teneram, et non radicitus sustulerunt. Quin potius ii, qui oppugnarunt, silentur oblivioni traditi; illa vero oppugnata cœlum trans-

cendit. Neque enim illud mihi spectato, quod in terris sita sit Ecclesia, sed quod in cœlo versetur. Unde hoc dilucidum est? Nimirum ipsæ res demonstrant. Oppugnati sunt undecim Discipuli, totus orbis oppugnabat : verum qui oppugnabantur, vicerunt; qui oppugnabant, sublati sunt. Oves devicere lupos. Vidisti pastorem oves in medium luporum emittentem, ut ne fuga quidem salutem consequerentur? Quis pastor hoc fecit? Christus hoc fecit, quo tibi demonstraret quæ recte geruntur non accidere secundum rerum seriem, sed præter naturam, præterque rerum seriem. Nam Ecclesia firmioribus quam cœlum ipsum radicibus hæret. Verum fortassis ethnicus arrogantiæ me condemnat : sed maneat donec harum rerum probationem attulero, discatque vim veritatis, quomodo facilius est solem extingui, quam Ecclesiam deleri. Quis, inquit, ista prædicat? Is qui eam fundavit. « Cœlum et terra transibunt, sed » verba mea non transibunt [1]. » Hæc non modo dixit, sed et complevit. Cur enim illam magis fundavit quam cœlum? siquidem est cœlo pretiosior Ecclesia. Quare conditum est cœlum? propter Ecclesiam, non Ecclesia propter cœlum. Cœlum conditum est propter hominem, non homo propter cœlum. Id perspicuum est ex iis quæ fecit Christus. Non enim cœleste corpus assumpsit. Verum ne in longum producto sermone, rursus hodie vobis debitores discedamus; scitis enim quam multa simus heri polliciti; persolvere parati sumus. Nam propter eos qui non aderant, distuleram. Quoniam igitur qui abfuerant, suo sunt officio perfuncti, suaque præsentia nobis mensam exhibuerunt sumptuosam, age apponamus obsonia, obsonia quidem haud putria : etsi enim hesterna sint, hæc obsonia non putrescunt. Quamobrem tandem? Non sunt carnes ut corrumpi queant, sed sententiæ semper florentes. Carnes enim quoniam

[1] Matth. xxiv, 35.

corpus sunt, corrumpuntur: contra sententiæ, si maneant, redduntur fragrantiores. Quid igitur erat quod heri diximus? Siquidem et ita nos heri participes mensæ fuimus, ut qui non affuerunt, nihil detrimenti sint passi. « Et factum est in anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum » sedentem in solio excelso et elato [1]. » Quis hæc loquitur? Esaïas ille spectator cœlestium Seraphim, qui connubio junctus fuit, nec tamen extinxit gratiam. Attendistis Prophetæ, et audistis Prophetam hodie: « Exi tu et Jasub » filius tuus [2]. » Nec ista oportet prætercurrere: « Exi tu et » filius tuus. » Ita-ne filium habebat Propheta? Si filium habebat, habebat et uxorem, ut intelligas non esse malas nuptias, sed malam esse scortationem. Sed quoniam cum quibusdam disserimus dicentes: « Cur non recte vivis? Quamobrem non præstas vitam probam? Quî possum, inquiunt, nisi divertam ab uxore, nisi vale dixero liberis, nisi valere jussero negotia? » Quamobrem? Num obstat matrimonium? Adjutrix tibi data est uxor, non insidiatrix. Annon habebat uxorem Propheta? Neque tamen Spiritus gratiæ obstabat conjugium, sed cum uxore convictum habebat, et erat nihilominus Propheta. Moyses nonne uxorem habebat? Et tamen is petram dirupit, aërem immutavit, cum Deo colloquebatur, divinam iram cohibuit. Abraham nonne habebat uxorem? Et tamen pater factus est gentium et Ecclesiæ, sustulit filium Isaac, et hic illi fuit egregiorum facinorum materia. Nonne obtulit filium, conjugii fructum? Nonne factus est pater, et Dei amans? Annon licuit videre sacerdotem e suis visceribus fieri? Sacrificum, inquam, simul et patrem? vinci naturam, vincere pietatem, viscera conculcari, piaque facta superare, patrem dejici, Dei amantem coronari? Annon vidisti totum, et filii amantem et Dei? Numquid hic obfuit matrimonium? Quid autem Macha-

[1] Isaï. vi, 1. — [2] Id. vii, 3.

bæorum mater, nonne uxor fuit? nonne septem filios addidit Sanctorum choro? Nonne vidit illos martyrio coronatos? Nonne spectatrix astabat, tanquam mons quidam immobilis? Nonne astabat in unoquoque illorum martyrium patiens, et mater Martyrum, septies ipsa martyrium tulit? Dum enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat. Neque enim sine dolore hæc excipiebat : mater erat, et naturæ illata vis propriam virtutem declarabat. At illa non vincebatur. Mare quidem erat et fluctus. Cæterum sicut mare cnm insanit, sedatur : ita et natura commota, metu Dei refrenabatur. Quomodo eos unxit? quomodo eos aluit? quomodo septem templa Deo exhibuit? statuas aureas, imo potius auro pretiosiores?

III. Ut enim scias non tale esse aurum, qualis est anima Martyrum, attende. Stabat tyrannus, atque ab una muliere superatus discedebat. Ille armis oppugnabat, hæc animi vi superabat : ille fornacem incendebat, hæc virtutem Spiritus : ille exercitum movebat, hæc ad Angelos applicabat animum. Videbat inferne tyrannum, et in animo versabat illum in supernis regnantem; videbat infra se tormenta, at numerabat superna bravia ; videbat præsentem cruciatum, et cogitabat futuram immortalitatem. Quapropter et Paulus dicebat: « Non contemplantibus nobis » quæ videntur, sed ea quæ non videntur[1] : » num quid obstaculi afferebat matrimonium? Quid autem Petrus basis Ecclesiæ, ille vehemens amator Christi, ille sermone indoctus et rhetorum victor, ille imperitus, qui tamen philosophis obturavit os; ille qui græcanicam sapientiam quasi aranearum telam dissolvit; qui terrarum orbem peragravit; qui sagenam misit in mare et piscatus est orbem, annon habuit hic quoque uxorem? Sane habuit. Quod autem habuerit, audi Evangelistam testantem. Quid autem ait? « Ingres-

[1] 2 Cor. IV, 18.

» sus est Jesus ad socrum Petri febricitantem [1] : » Ubi socrus, ibi et uxor ; ubi uxor, ibi et conjugium. Quid autem Philippus ? nonne quatuor habebat filias [2] ? Ubi vero quatuor filiæ, illic et uxor et matrimonium. Quid igitur Christus ? Ex virgine quidem natus est : verum ad nuptias accessit, ac donum attulit. « Non habent, inquit, vinum [3] : » et aquam vertit in vinum, virginitate nuptias honorans, dono rem commendans : ut ne abomineris nuptias, sed oderis scortationem : meo quidem periculo ego spondeo tibi salutem, etiamsi uxorem habueris. Prospice tibi ipsi. Mulier, si proba fuerit, adjutrix tibi est. Quid igitur si non fuerit commoda ? Fac illam commodam. Annon fuerunt uxores bonæ ac malæ, ne haberes excusationem ? Qualis erat illa Job ? Sed Sarra erat bona. Ostendam tibi mulierem et malam et improbam. Non nocuit viro uxor Job : prava erat et improba, consilium debat illi ut blasphemias proferret. Quid igitur ? Labefactavit turrim ? Dejecit adamantem ? Superavit petram ? Depulit militem ? Comminuit scapham ? Eradicavit arborem ? Nihil horum, sed illa impellebat, et arbor reddebatur stabilior : illa fluctus excitabat, at navis non submergebatur, sed secundo navigabat vento : fructus ejus decerpebatur, et arbor commota non est : folia deciderunt, et radix mansit immota. Hæc loquor, ne quis prætendat uxoris improbitatem. Mala est ? corrige eam. Sed ais : « E paradiso me expulit : » Verum eadem te in cœlos induxit. Eadem quidem natura, mens tamen diversa. Sed illa Job erat mala ? verum Susanna bona : sed illa Ægyptia erat impudica ? verum Sarra erat modesta. Vidisti illam ? vide et hanc, quandoquidem etiam inter viros, hi quidem mali sunt, illi vero boni. Bonus erat Joseph, seniores autem impudici. Vidisti omnibus in rebus vitium ac virtutem non natura dijudicari, sed animo distingui. Ne

[1] Marc. I, 30. — [2] Act. XXXI, 9. — [3] Joan. II, 3.

mihi prætexas excusationes. Sed ad eorum, quæ debemus, solutionem properemus : « Et factum est anno, quo mortuus » est Ozias rex. » Dicturus sum quam ob causam ipse Propheta designet tempus : siquidem quærebamus heri, quam tandem ob causam, cum omnes Prophetæ, atque hic quoque, tempus regum enarrare soleant quo vixerint, hoc loco ea consuetudo prætermissa sit. « Nec enim dicit: « In diebus Oziæ : » sed, « In morte Oziæ, » hanc quæstionem hodie solvere volo. Quanquam enim ingens est æstus, tamen major est sermonis refrigeratio : quanquam vis fit corpori fatiscenti, tamen anima vigens delectatur. Ne mihi narres æstum ac sudorem. Si sudaveris corpore, abstergis animam tuam. Tres illi pueri, qui erant in fornace, nihil detrimenti perpessi sunt, sed fornax illis fuit refrigerio. Cum cogitas sudorem, cogita simul et mercedem et præmium. Etenim urinator nullam aliam ob causam audet seipsum in profundum aquarum demittere, quam propter margaritas, bellorum causam. Quanquam non materiam reprehendo, sed mentem intemperantem. Et tu, ut accipias thesaurum deficere nescium, plantesque vitem in anima tua, non sustines æstum neque sudorem? Non vides istos qui sedent in theatro, quomodo sudent, nudoque capite solis radium excipiant, quo fiant captivi mortis, quo scorti mancipia? Ad exitium illi laborant, et tu ad salutem segnis ac remissus es? Athleta es, miles es. Quis igitur est ille Ozias, et quam ob causam mortem hanc illius expressit Propheta? Hic Ozias rex erat, ac vir justus, multis florens egregiis factis : verum postea tandem ad superbiam venit, ad superbiam, inquam, malorum matrem, ad arrogantiam tumultibus plenam, ad elationem, qua diabolus in exitium ruit. Nihil enim arrogantia pejus : ideo totum sermonem in hoc heri consumpsimus, superbiam eliminantes, et humilitatem docentes.

IV. Vis tibi dicam quantum bonum sit humilitas, et quantum malum arrogantia? Peccator Justum superavit, publicanus Pharisæum, et verba factis fuere superiora. Quomodo verba? Publicanus dicit : « Deus propitius esto » mihi peccatori [1]. » Pharisæus dicit : « Non sum sicut » cæteri homines, raptor, aut avarus :» sed quid? « Jejuno » bis in Sabbato, decimas do de facultatibus meis [2]. » Pharisæus opera justitiæ præstabat : publicanus verba dicebat humilitatis, et verba plus potuerunt quam facta, tantusque thesaurus exsufflatus est, et tanta inopia in divitias commutata. Venerunt duæ naves habentes onus; ambæ portum ingressæ sunt, sed publicanus pulchre in portum appulit : Pharisæus autem naufragium perpessus est, ut disceres quantum mali sit animi tumor. Justus es? ne deprimas fratrem tuum. Flores recte factis? ne probra jacias in proximum, tuasque laudes comprime. Quanto major es, tanto magis deprime teipsum. Attende quod dicitur, charissime. Magis justus metuere debet arrogantiam quam peccator : hoc heri dicebam, et hodie dico propter eos qui heri aberant, eo quod peccator habeat conscientiam ex necessitate humilem : justus autem ob benefacta extollatur. Quemadmodum igitur fit in navigiis, qui vacuam habent navem, non metuunt piratarum insultum : non enim veniunt ut conterant navem nihil vehentem : at ii qui navem habent onustam, metuunt piratas : nam pirata illuc properat, ubi aurum, ubi argentum, ubi lapides pretiosi. Sic et diabolus non facile peccatorem aggreditur, sed justum potius, ubi multæ sunt opes. Quoniam sæpe arrogantia ex insidiis diaboli oritur, vigilandum est. Quanto major es, tanto magis deprime teipsum. Cum ascenderis in altum, opus est ut tibi prospicias ne cadas. Quamobrem et Dominus nos dicit : « Cum omnia

[1] Luc. XVIII, 13. — [2] Ibid. XI, 12.

» feceritis, dicite : Inutiles servi sumus [1]. » Quid efferris animo, cum sis homo, cognatus terræ, ejusdem substantiæ cum cinere, tum natura, tum animo, tum actionum delectu? Hodie dives, cras pauper : hodie sanus, cras ægrotus; hodie gaudes, cras doles; hodie in gloria, cras in ignominia; hodie juvenis, cras senex. Num aliquid in rebus humanis consistit, ac non potius amnium præterfluentium cursum imitantur omnia? nam simul atque apparuerunt, citius nos quam umbra relinquunt? Quid igitur altum sapis, homo, fumus et vanitas? « Homo enim » vanitati similis factus est [2], » veluti fœnum dies ejus. « Exaruit gramen, et flos ejus decidit [3]. » Hæc dico non ut substantiam deprimam, sed ut arrogantiam refrenem. Alioqui et magna res est homo, et pretiosa res vir misericors. Verum hic Ozias, cum esset rex diademate redimitus, quoniam erat justus, elatus est animo, majore spiritu concepto quam pro dignitate, ingressus est templum. Et quid dicit Scriptura? « Ingressus est Sancta » Sanctorum, aitque : Volo adolere incensum [4]. » Rex cum sit, sacerdotii principatum usurpat : « Volo, inquit, adolere » incensum, « quia justus sum. Sed mane intra tuos terminos : alii sunt termini regni, alii termini sacerdotii : verum hoc illo majus est. Neque enim ex his, quæ videntur, hic declaratur rex, neque e gemmis illi affixis, neque ex auro quo amictus est, debet æstimari rex. Ille quidem ea, quæ sunt in terris, sortitus est administranda : cæterum sacerdotii jus e supernis descendit : « Quæcumque enim » ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo [5]. » Regi ea, quæ hic sunt, commissa sunt, mihi cœlestia : mihi cum dico, sacerdotem intelligo. Itaque cum videris sacerdotem indignum, ne traducas sacerdotium. Non enim oportet

[1] Luc. XVII, 10. — [2] Psal. CXLIII, 4. — [3] Isaï. XL, 8. — [4] 2 Paral. XXVI, 16. — [5] Matth. XVI, 19.

damnare res, sed eum qui re bona male utitur : quandoquidem et Judas proditor fuit, verum non ob id accusatur ordo apostolicus, sed illius animus : nec crimen est sacerdotii, sed malum animi.

V. Et tu igitur ne sacerdotium vituperes, sed sacerdotem male re bona utentem. Etenim si quis tecum disputet, dicatque : « Vidisti illum Christianum ? » respondeto : « At ego non de personis, sed de rebus tibi loquor. Alioqui quot medici facti sunt carnifices, ac venena pro pharmacis dederunt? Non tamen artem vitupero, sed male utentem arte. Quot nautæ male demerserunt navigia? Verum non ars navigandi mala est, sed malus illorum animus. Si Christianus fuerit improbus, ne incuses dogma sacerdotii, sed re bona utentem male. » Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animæ. Rex residua pecuniarum remittit, sacerdos autem residua peccatorum. Ille cogit, hic exhortatur : ille necessitate, hic consilio : ille habet arma sensibilia, hic arma spiritualia : ille bellum gerit cum barbaris, mihi bellum est adversus dæmones. Major hic principatus, propterea rex caput submittit manui sacerdotis, et ubique in Veteri Scriptura sacerdotes inungebant reges. Verum rex ille sua transiliens septa, modumque regni transgressus, conatus est aliquid addere, atque ingressus est templum cum auctoritate, incensum adolere volens. Quid igitur sacerdos? « Non licet tibi, Ozia, adolere incensum. » Vide libertatem, vide mentem servire nesciam, vide linguam cœlos attingentem, libertatem invictam, vide hominis corpus, et Angeli mentem : vide humi ingredientem, et in cœlo versantem. Vidit regem, non vidit purpuram : vidit regem, nec vidit diadema. Ne mihi dixeris esse regnum, ubi est legum transgressio. « Non licet tibi, rex, adolere incensum intra Sancta Sanctorum [1]. » Transcendis septa, quæris tibi non concessa : ideo

[1] 2 Paral. XXVI, 18.

quæ accepisti perdes. Non licet tibi adolere incensum, sed sacerdotibus istud datum est. Non tuum est hoc, sed meum. Num tuam usurpavi purpuram? ne usurpes meum sacerdotium. « Non licet tibi adolere incensum, sed tantum sa» cerdotibus filiis Aaron [1]. » Post multum temporis, jam defuncto Aaron, hoc accidit. Et quamobrem non dixit : « Sacerdotibus tantum, » sed et patris mentionem fecit? Accidit in illo tempore, ut tale quippiam fieret : Dathan enim, Abiron, et Core insurrexerant adversus Aaron : aperta est terra, ac devoravit illos [2] : venit ignis e cœlo, et exussit eos [3]. Volens igitur eum commonefacere illius historiæ, quod olim quoque sacerdotium aggressi sint, verum non succubuerit; sed adorta est multitudo, et Deus illam ultus est. « Non licet tibi adolere incensum, sed solis sacerdotibus » filiis Aaron. » Non dixit: « Cogita quid passi sint qui tunc illa patrarunt : » non dixit : « Cogita eos, qui insurrexerunt, combustos fuisse; » sed nominato Aaron, quem ultus est Deus, eum ad historiæ recordationem adduxit, his propemodum verbis utens : « Noli audere quæ ausus est Dathan, ne patiaris eadem, quæ tempore Aaron acciderunt. » Rex autem Ozias non sustinuit admonitionem, sed arrogantia inflatus ingressus est templum, aperuit Sancta Sanctorum, volens adolere incensum. Quid autem Deus? Ubi igitur sacerdos contemptus est, dignitasque sacerdotii conculcata, nec quidquam præterea poterat sacerdos : nam sacerdotis tantum est arguere, liberamque præstare admonitionem, non movere arma, non clipeos usurpare, non vibrare lanceam, nec arcum tendere, nec jacula mittere, sed tantum arguere, ac libere monere. Posteaquam igitur arguisset sacerdos, rex autem non cessisset, sed arma moveret, clipeos et hastas, suaque uteretur potentia, ibi sacerdos dicit : « Ego, inquit, quod erat mei officii præstiti, nihil amplius possum,

[1] 2 Paral. XXVI, 18. — [2] Num. XVI, 32. — [3] Psal. CV, 17, 18.

succurre sacerdotio, quod conculcatur, leges violantur, fas subvertitur. » Quid igitur ille hominum amator? virum audacem ulciscitur. « Et continuo effloruit lepra in fronte il» lius [1]. » Ubicumque est impudentia, illic est ultio. Vidisti benignitatem ultionis divinæ? non fulmen emisit, non terram concussit, non commovit cœlum; sed effloruit lepra, non in alio loco quam in fronte, ut facies præ se ferret vindictam, ut tanquam in cippo litteræ essent impressæ. Non enim propter illum factum est, sed propter eos qui in posterum sunt futuri. Cum enim posset pro meritis pœnam infligere, non inflixit, sed in fronte quasi lex posita est velut in loco sublimi, dicens : « Nolite facere talia, ne patiamini similia. » Exiit lex viva, et frons vocem edidit tuba clariorem : litteræ erant inscriptæ fronti, litteræ quæ deleri non poterant. Non enim erant atramento inscriptæ, ut aliquis posset delere, sed naturalis erat lepra, eumque reddebat immundum, ut alios faceret mundos. Et quemadmodum jure damnatos, posteaquam funem acceperint, educunt funem ore gestantes : sic et hic abducebatur, pro fune lepram in fronte gestans, eo quod sacerdotium affecisset contumelia. Hæc loquor non incessens reges, sed eos, qui arrogantia iraque sunt ebrii, ut intelligatis sacerdotium regno majus esse.

VI. Semper enim Deus, ubi peccavit anima, punit corpus. Itidem fecit et in Caïn. Anima peccaverat admisso parricidio, et corpus illius paralysi tactum est, idque jure optimo. Quamobrem? « Gemens ac tremens eris super ter» ram [2]. » Et circumibat Caïn, omnibus loquens, silentio vocem edens, silentioque erudiens. Lingua tacebat, et cætera membra clamabant : cunctisque exponebat cur gemeret, cur tremeret : « Fratrem occidi, parricidium admisi. » Quod postea Moyses scripto narravit, ille rebus ipsis om-

[1] 2 Paral. xxvi, 19. — [2] Gen. iv, 12.

nibus loquens obambulabat : « Non occides [1]. » Vidisti os silens, et rem vociferantem ? vidisti legem vivam ferri? vidisti cippum obambulantem? vidisti vindictam vindicta tolli? vidisti supplicium versum in eruditionis materiam? vidisti peccantem animam, et carnem dantem pœnas, idque admodum congruenter? Idem accidit in Zacharia; anima peccarat et lingua vincta est. Nam cum inutile redditum esset organum linguæ, ille, qui genuit Vocem (14), Zacharias punitus est [2] : sic nimirum et Ozias lepra in fronte correptus est, cum peccasset, ut ille erudiretur. Et egressus est rex, omnibus exemplum factus, purgatumque est templum, et ejectus est, nemine propellente, cumque sacerdotium sibi vellet sumere, et hoc quod habebat perdidit. Et exivit e templo. Vetus erat mos omnem leprosum e civitate ejicere [3], nunc vero non idem fit. Cur ita? Nam cum Deus veluti pueris leges ferebat, tum lepra erat corporis. Nunc autem animæ lepra quæritur. Exivit igitur rex cum lepra, nec tamen ejecerunt eum e civitate, diadema illius regiamque dignitatem reveriti : sed consedit in solio rursus legem transgrediens. Quid ergo Deus? irascens Judæis interrupit prophetiam. Hæc autem omnia dicta sunt propter verbum Prophetæ, ut exolvam quod debeo. Sed ad propositum redeamus. Egressus est e templo rex lepra correptus : cum igitur etiam ex urbe illum ejici de more oporteret ut immundum, intus illum populus sedere permittit : nec ullum vel exiguum vel magnum verbum emittit, quod libertatem loquendi præ se ferret. Quod igitur illum sinerent, aversatus est illos Deus, et gratiam interrupit prophetiæ; ac merito sane : nam quoniam legem ipsius violarant, et ejicere immundum timuerant, propheticum sistit donum : « Et verbum erat pretiosum tunc, non erat sermo vatici- » nans [4] : » hoc est, « Non alloquebatur illos per Prophetas

[1] Lev. xx, 13. — [2] Luc. 1, 20. — [3] Num. v, 2. — [4] 1 Reg. iii, 1.

Deus, nec inspirabat in eos Spiritus per quem loquebantur, quia immundum penes se habebant : » neque enim solet immundos afflare Spiritus gratia. Propterea non aderat, non apparebat Prophetis, sed silet et occultat. Ut autem quod dico manifestum reddatur, illud exemplo declarabo. Perinde quasi quispiam erga alterum bene affectus, ab eo furiose fuerit offensus in re aliqua, et dicat illi : « Non amplius me videbis : non loquar tecum : » sic tum egit Deus. Quandoquidem enim non ejicientes Oziam illum irritarant, « Non amplius, inquit, Prophetis vestris loquor, non amplius Spiritus gratiam mitto. » Vide supplicium benignitate refertum. Non enim fulmina immisit, neque funditus urbem concussit; sed quid? « Non vultis me ulcisci? inquit, non colloquor vobiscum. Annon enim non poteram illum ejicere? verum quod restabat, vobis relictum esse volui. Non vultis? Neque ego colloquor vobiscum, neque excito Prophetarum animum. » Non agebat in eis Spiritus gratia, silentium erat, simultas inter Deum et homines. Cum igitur ille post esset mortuus, sublata est et impurorum occasio. Ergo ubi Propheta multo tempore desiisset prædicere, illoque silentio soluta fuisset ira Dei, rediit prophetia. Hinc Propheta necessario designat mortis tempus, dicens : « Et factum est anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum » sedentem in solio excelso et elato. » Cum ille mortuus esset, tum vidi Dominum. Nam antea Deum non videbam nobis iratum. Venit mors impuri, et solvit iram. Hanc ob causam, cum ubique regum vitam commemoret, hic mortem dixit Oziæ : « Factum est in anno, quo mortuus est » Ozias rex, vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato. » Ac rursus hic contemplare Dei bonitatem. Mortuus est impurus, et Deus reconciliatus est hominibus. Quamobrem hoc factum est, cum nihil esset recte factorum, sed tantum ille mortuus esset? Quoniam humanus

est Dominus, nec in talibus agit severius : unum tantum quærebat beneficus Deus, ut exiret impurus. Hæc itaque cum sciamus, arrogantiam abjiciamus, humilitatem amplectamur, solitam gloriam offeramus Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

In dictum illud Esaïæ prophetæ: Factum est in anno, quo mortuus est Ozias rex, vidi Dominum [1] : *et demonstratio quod Ozias jure fuerit affectus lepra, quod præter dignitatem incensum obtulisset, id quod non licet regibus, sed sacerdotibus.*

I. Age expositioni de Ozia cœptæ hodie finem imponamus, fastigium sermoni jam addamus, ne quando nos quoque derideamur, quemadmodum evangelicus ille, qui aggressus ædificare turrim, perficere non potuit : ne quis aliquando prætereuntium de nobis quoque dicat : « Hic » homo cœpit ædificare, nec potuit perficere [2]. » Verum quo vobis dilucidiora fiant quæ dicentur, ex iis quæ dicta sunt nuper operæ-pretium erit pauca repetere : ne capite truncatus sermo noster prodeat in spirituale theatrum, sed recuperata facie sua facile a spectatoribus possit agnosci. Id enim pariter ex iis qui audierunt, erit memoriæ renovatio, et iis qui non audierunt, doctrina. Nuper igitur diximus quam fuerit prius Ozias, et quomodo evaserit improbus, et

[1] Isaï. VI, 1. — [2] Luc. XIV, 30.

unde orsus, quo superbiæ prolapsus sit : hodie vero dicendum erit, quomodo templum ingressus sit, quomodo tentarit adolere incensum, quomodo prohibuerit illum sacerdos, quomodo ille non cesserit, quomodo in se provocaverit iram Dei, quomodo lepræ obnoxius vitam finierit, et quam ob causam Propheta, prætermissis vitæ illius diebus, mortis fecerit mentionem ita loquens : « Anno quo mortuus est » Ozias rex [1]. » Hæc enim causa fuit cur totam ab exordio historiam tractaremus, sed auscultate diligenter. « Et factum est, inquit, cum invaluisset Ozias rex, elatum est cor » ejus, usque ad corruptionem, et injuriam fecit in Domino » Deo suo [2]. » Quis injuriæ modus? « Ingressus est, inquit, » in templum Domini, ut adoleret incensum super altare » thymiamatis [3]. » O audaciam ! o impudentiam ! Adversus ipsa sacra adyta ausus, in Sancta Sanctorum irrupit, qui locus omnibus erat inaccessus, præterquam summo sacerdoti, hunc profanare conatus est. Talis est anima in arrogantiam sublata. Semel enim desperata salute nequaquam desinit furere : verum habenas salutis suæ laxans, irrationabilibus cupiditatibus quovis rapitur, nec aliter quam equus ferociens, ubi frenum ore, sessorem tergo excussit, fertur quovis vento velocius, omnibus obviis intolerabilis, diffugientibus cunctis, neque quoquam audente cohibere : sic et anima, ubi Dei timorem ipsam refrenantem excussit, et rationem habenas moderantem ejecit, ad quævis malitiæ loca decurrit, donec in exitii barathrum delata, præcipitarit suam ipsius salutem. Quapropter oportet assidue illam refrenare, ac pietatis ratione ceu freno quodam irrationabilem illius impetum inhibere : quod non fecit Ozias, sed adversus ipsum omnium supremum principatum legem transgressus est. Siquidem sacerdotium principatus est, ipso etiam regno venerabilius ac majus. Ne mihi narres

[1] Isaï. vi, 1. — [2] 2 Paral. xxvi, 16. — [3] Ibid.

purpuram, neque diadema, neque vestes aureas, umbræ sunt isthæc omnia, vernisque flosculis leviora. « Omnis » enim, inquit, hominis gloria sicut flos fœni [1], » etiamsi ipsam gloriam regalem dixeris. Ne, inquam, mihi narres ista; sed si vis videre discrimen quantum sit regem inter et sacerdotem, expende modum potestatis utrique traditæ, videbis sacerdotem multo sublimius rege sedentem. Quanquam enim nobis venerandum videtur solium regium ob gemmas ei affixas, et aurum quo cinctum est : tamen rerum terrenarum administrationem sortitus rex est, nec ultra potestatem hanc quidquam habet auctoritatis : verum sacerdotii solium in cœlis collocatum est, et cœlestia administrandi habet auctoritatem. Quis hæc dicit? Ipse cœlorum Rex : « Quæcumque enim ligaveritis super terram, » erunt ligata et in cœlis : et quæcumque solveritis super » terram, erunt soluta et in cœlis [2]. » Quid cum hoc honore conferri possit? A terra judicandi principalem auctoritatem sumit cœlum. Nam judex sedet in terra, Dominus sequitur servum, et quidquid hic in inferioribus judicarit, hoc ille in supernis comprobat. Itaque medius stat sacerdos inter Deum et naturam humanam, illinc venientia beneficia ad nos deferens, et nostras petitiones illuc perferens, Dominum iratum reconcilians communi naturæ, nos qui offendimus eripiens ex illius manibus. Idcirco Deus ipsum regale caput sacerdotis manibus subjecit, nos docens hunc principem esse illo majorem. Siquidem id quod minus est, benedictionem accipit ab eo quod præstantius est. Verum de sacerdotio quantaque sit illius dignitas, alio tempore declarabimus. Interim consideremus quanta sit regis vel tyranni potius iniquitas. Ingressus est in templum Domini, ingressus est et Azarias sacerdos post eum. An temere dicebam sacerdotem rege majorem esse? Neque enim ut

[1] Isaï. XL, 6. — [2] Matth. XVIII, 18.

regem ejecturus, sed ut profugum, et ingratum famulum expulsurus cum vehementia ingressus est, non aliter quam generosus canis incurrit ad impuram bestiam, ut illam exigat ab ædibus herilibus.

II. Vidisti sacerdotis animum multa fiducia plenum, excelsique spiritus? Non aspiciebat principatus fastum, non expendebat quanta res esset animum cupiditate temulentum cohibere : non audiebat illud Salomonis : « Minæ » regis sicut ira leonis [1], » sed sublatis oculis ad verum Regem cœlorum, atque illud tribunal, easque pœnas considerans, et his cogitationibus sese muniens, impetum fecit in tyrannum. Noverat enim, noverat, inquam, certe, minas regis similes esse iræ leonis duntaxat iis qui terram spectarent. Verum homini, qui cœlum habebat præ oculis, quique sic induxerat animum, ut vitam citius in ipsis adytis deponeret, quam sacras leges sineret violari, quovis cane vilior erat ille. Nihil enim eo imbecillius, qui divinas conculcat leges, ut contra nihil potentius eo, qui leges divinas defendit. Nam « Qui peccatum committit, servus est peccati [2], » etiamsi decem millia coronarum habeat in capite : contra si quis justitiam operatur, ipso rege regalior est, etiamsi fuerit omnium infimus. Hæc ille præclarus apud sese philosophatus, adortus est regem. Ingrediamur et nos, si videtur, cum illo, ut videamus quid loquatur regi : licet enim; neque mediocrem afferet utilitatem, spectare regem a sacerdote redargui. Quid igitur dicit sacerdos? « Non licet » tibi, Ozia, adolere incensum Domino [3]. » Non appellavit eum regem, neque imperii titulum dedit, quia ipse præveniens sese dignitate dejecerat. Vidisti fiduciam sacerdotis? proinde disce et mansuetudinem. Non enim fiducia nobis tantum opus est in reprehendendo, verum multo magis opus est mansuetudine quam fiducia. Quia enim ne-

[1] Prov. xix, 12. — [2] Joan. viii, 34. — [3] 2 Paral. xxvi, 18.

minem mortalium sic aversantur oderuntque ii qui peccant, ut eum qui reprehensurus est : cupiuntque occasionem arripere, ut elabantur, et effugiant reprehensionem, necesse est ut eos mansuetudine humanitateque retineamus. Objurgator enim non solum cum vocem promit, verumetiam cum videtur, gravis est peccantibus : « Gravis » enim, inquit, nobis est etiam aspectu[1]. » Ideo plurimam mansuetudinem præstare oportet : ideo nobis sermo propheticus ob oculos posuit et eum qui peccavit, et eum qui ipsum corrigere parabat. Etenim sapientes medici cum membra putrefacta secturi sunt, aut lapides in meatibus affixos extracturi, aut aliud naturæ vitium correcturi, non id faciunt, eo qui laborat in angulum abducto, sed eo in mediis foris deposito, postquam ceu theatrum prætereuntium sibi pararunt, ita demum admovent sectionem. Hoc autem faciunt non quod velint humanas traducere calamitates, sed ut unicuique propriæ sanitatis commendent curam. Itidem et Scriptura facit, ubi quem arripuit peccantium, alta voce illum curandum proponit, non in mediis foris, sed in media terra : et posteaquam totius orbis circumsteterit theatrum, tum curationem adhibet, erudiens nos, ut circa propriam salutem cautiores simus. Videamus igitur quo pacto sacerdos tunc illum corrigere sit aggressus. Non dixit : « O impie! o sceleratissime ! omnia subvertisti confudistique, ad extremam impietatem prorupisti : » neque sermonem accusationis in longum produxit, sed quemadmodum ii qui secant, hoc breviter facere student, celeritate sectionis cruciatus sensum fallentes : itidem et hic asperitatem objurgationis paucis verbis constringens, regis iracundiam cohibuit. Quod enim est in iis qui laborant sectio, hoc est in iis qui peccant redargutio. Denique præter alia etiam ipsa brevitate sermonis, mode-

[1] Sap. II, 15.

rationem nobis exhibet. Quod si cupis verborum quoque sectionem videre, et ubi ferrum occultarit, audi. « Non » licet, inquit, tibi adolere incensum Domino, sed solis » sacerdotibus filiis Aaron consecratis [1]. » Hic inflixit vulnus. Quomodo? Ego dicam. Cur enim non simpliciter dixit: « Sacerdotibus: » sed addidit: « Aaron. » Is primus fuit pontifex, simileque facinus illius temporibus quidam ausi sunt. Dathan enim et Core et Abiron, conjurati adversus illum cum aliis aliquot, voluerunt et ipsi sacerdotium obire: sed alios quidem terra dehiscens absorbuit, alios vero de cœlo emissus ignis exussit [2]. Hujus ergo historiæ volens illum commonefacere, mentionem fecit Aaron, qui tunc fuit injuria affectus, ut ad calamitatem eorum qui fecerant injuriam, hujus cogitationem transmitteret. Cæterum nihil hæc profuere, non propter sacerdotem, sed ob regis ferociam. Cum enim debuisset laudare sacerdotem, proque consilio gratias agere: ille, inquit, indignatus est, et vulnus reddidit acerbius. Neque enim perinde mala res est peccatum, atque post peccatum impudentia. Atqui non eodem modo David, sed quomodo? Postquam a Nathan incusatus esset de Bersabee. « Peccavi, inquit, Domino [3]. »

III. Vidisti cor contritum? vidisti submissam animam? vidisti ut etiam lapsus Sanctorum sint egregii? Quemadmodum enim præclara corpora etiam in adversa valetudine, multa nobis formæ vestigia ostendunt: sic et Sanctorum animæ in ipsis etiam erratis suæ virtutis signa præ se ferunt. Et tamen ille in media regia accusabatur a Propheta, multis præsentibus; hic vero intus in adytis nullo teste redargutus est; verum ne sic quidem tulit increpationem. Quid igitur? insanabilis permansit? Nequaquam, propter Dei clementiam. Sed quemadmodum de lunatico,

[1] 2 Paral. XXVI, 18. — [2] Num. XVI, 32, et Psal. CV, 17, 18. — [3] 2 Reg. XII, 13.

cum Discipuli non valerent ejicere dæmonium, dicit Christus : « Adducite mihi eum huc[1] : » sic et hic, cum sacerdos non posset morbum quovis dæmonio sæviorem, nempe peccatum, ejicere, ipse Deus laborantem aggreditur : et quid facit? Lepram immittit fronti ipsius. « Factum est, inquit, » cum ille minaretur sacerdoti, lepra effloruit in fronte » ejus[2], » jamque exibat, sicut ii qui ad mortem abducuntur funem ore gestantes damnationis signum, sic et ille ignominiæ signum in fronte gestans, non carnificibus ipsum trahentibus, sed lepra loco carnificis ipsum præcipitem agente. Ingressus ut sacerdotium usurparet, etiam regnum perdidit. Ingressus est ut fieret venerabilior, et factus est execrabilior. Nam cum immundus esset, quovis homine privato posthac vilior erat : adeo res est mala non manere intra fines nobis a Deo præscriptos, sive honoris, sive cognitionis res fuerit. Nonne vides hoc mare quam est ob violentiam intolerabile, quantis insurgat fluctibus : attamen posteaquam vehementer insurrexit, multoque cum tumore progressum est, ubi venerit ad terminum ipsi a Deo præscriptum, fluctibus in spumam solutis, in sese redit. Et tamen quid arena possit esse infirmius? verum non illa est quæ prohibet, sed ejus metus qui terminum posuit. Quod si hoc exemplum non te revocat ad moderationem, quæ Oziæ acciderunt erudiant te, quæ nunc a nobis dicta sunt. Verum quoniam iram Dei vidimus, dignamque ultionem, age et humanitatem ejus multamque æquitatem commonstremus. Neque enim ea tantum dicenda sunt, quæ pertinent ad iram, verum etiam quæ ad mansuetudinem, ut neque in desperationem conjiciamus auditores, neque in socordiam. Sic enim et Paulus facit, ex utraque temperans admonitionem : hunc in modum loquens : « Vide » igitur bonitatem ac severitatem Dei[3], » quo simul et ter-

[1] Matth. XVII, 16. — [2] 2 Paral XXVI, 19. — [3] Rom. XI, 22.

rore et bona spe excitet eum qui lapsus est. Vidisti severitatem Dei? vide et bonitatem. Quomodo igitur videbimus bonitatem? Si cognoverimus qua re dignus fuerit Ozias. Quibus igitur erat dignus? Ut simul atque intra sacrum vestibulum tanta cum impudentia irrupisset, mille fulminibus, extremo supplicio cruciatuque afficeretur. Si enim illi qui hæc primum sunt ausi, hanc dedere pœnam, videlicet Dathan, Core et Abiron [1], multo magis hunc ad eum modum puniri oportuit, qui ne illorum quidem calamitatibus fuerit castigatus. Verum hoc non fecit Deus, sed prius illi sermones admovit per sacerdotem, multa plenos humanitate : quodque Christus adhortatus est, ut facerent homines quoties in se invicem peccaverint, hoc Deus fecit erga hominem. Nam ait : « Cum peccaverit in te frater » tuus, abi, argue eum inter te et ipsum solum [2]. » Sic et regem hunc redarguit Deus. Et Christus quidem dicit : « Si » te non audierit, sit tibi velut ethnicus et publicanus [3] : » at Deus clementia proprias supergrediens leges, nec sic quidem illum resecuit, nec audire nolentem indignantemque dejecit, sed iterum aggreditur castigatque modo correctionem habente potius quam ultionem. Neque enim fulmen vibravit e sublimi, neque exussit impudens caput, sed tantum lepra castigavit. Atque ea quidem quæ Oziæ acciderunt, sic habent : ergo vero si unum quiddam adhuc addidero, dicendi finem faciam. Quid autem hoc est? Quod pridem ab initio quærebamus, cur cum in rebus externis inque prophetiis, omnes soleant designare tempora vitæ regum, hic eo prætermisso, tempus sumat quo mortuus sit Ozias, ad hunc loquens modum : « Et factum est anno, » quo mortuus est Ozias rex. » Et tamen poterat regis tum regnantis tempus exprimere, quemadmodum omnibus Prophetis mos erat. Verum id non fecit. Quam ob causam

[1] Num. xvi, 32. — [2] Matth. xviii, 15. — [3] Ibid.

igitur non fecit? Mos erat vetus leprosum e civitate expellere, ut et hi qui in civitate vivebant melius haberent, et ipse leprosus non esset iis, qui contumeliam inferre vellent, scommatum, ac derisionis occasio : sed ut extra civitatem commorans, solitudinem veli loco haberet obtentam adversus injuriam calamitatis. Hoc et regem hunc perpeti oportuit post lepram ; sed non perpessus est, iis, qui in civitate erant, illum ob principatum reverentibus, verum manebat domi suæ clanculum. Hoc ad iracundiam provocavit Deum, hoc prophetiam inhibuit : quodque tempore Heli factum est, verbum pretiosum erat, nec erat visio distinguens[1]. Tu vero mihi hic quoque considera Dei humanitatem. Non enim subvertit civitatem, neque perdidit inhabitantes, sed quod amici faciunt erga æquales amicos, quoties habent aliquid quod merito expostulent, obiter silentio ferunt expectantes : hoc et Deus erga gentem facit majore pœna supplicioque dignam. « Nam ego quidem, inquit, ejeci illum e templo, vos autem ne e civitate quidem : ego illum vinctum lepra, ita privatum reddidi ; vos autem ne sic quidem validiores evasistis, sed a me condemnatum non sustinuistis e civitate propellere : » tametsi quis rex factum hoc patienter tulisset, neque civitatem funditus subvertisset, cum videret eum, qui in exilium ire jussus esset, in civitate commorari ? Verum Deus hoc non fecit : Deus enim erat, non homo. Ubi vero finita est hujus vita, simul et iram adversus illos deposuit, prophetiæque fores aperuit, ac rursus ad eos rediit. Tu vero ex reconciliationis modo considera Dei indulgentiam. Nam si quis expenderit justitiæ rationem, ne tum quidem reconciliari debuit. Quam ob causam? Quia non illorum opera ejectus est Ozias. Neque enim illi arreptum abegerant, sed mors naturæ lege superveniens eum tunc e civitate ejecit. Verum erga nos

[1] 1 Reg. III, 1.

Deus non minimarum rerum usque adeo rationem habet, sed tantum hoc quærit, modum sese nobiscum reconciliandi. Proinde super his omnibus gratias agamus illi, glorificemus illius ineffabilem benignitatem, qua nos omnes dignos haberi contingat, gratia et misericordia unigeniti Filii ejus Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri gloria, honor et imperium, simul cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

In propheticum dictum illud : Ego Dominus Deus feci lumen, et tenebras : faciens pacem, et creans mala[1].

I. Pauca[2] sunt quidem dicta, sed dulcis fons mellis est, mellis quod fastidium minime parit. Nam hoc quidem mel sensile voluptatem in lingua finit, et in corruptionem abit : mel vero doctrinæ conscientiam afficit, eamque perpetua lætitia perfundit, et ad immortalitatem nos deducit. Atque illud quidem ex herbis componitur, hoc autem ex divinis Scripturis texitur : hoc vos hodierno die complevit is, qui præclare dixit, et obedientiæ præmium reportavit, ac vim charitatis, et fidei nobilitatem ostendit. Age ergo nos quoque multa cum alacritate solitam mensam vobis rursum apponamus : non enim mediocriter gaudemus, quod cum adeo celebres sint ludi circenses, illa ludicra occupatione contempta huc tanta multitudo confluxerit. Quocirca nos etiam multa cum liberalitate craterem sta-

[1] Isaï. XLV, 6, 7. — [2] Vide D. Guillon, tom. XII, pag. 85-97.

tuimus, craterem qui ebrietatem minime gignit, sed temperantiam parit. Tale namque Scripturarum est vinum, talia mensæ sunt istius obsonia, pinguem et obesam carnem non reddunt. Et hæc dicimus, non ut ignominia carnem afficiamus, sed quod animæ nobilitatem pluris æstimemus: neque vero usum rejicimus, sed excessum reprimimus, si enim philosophemur, ita philosophandum est, ut hæreticorum linguis ansam non demus. Nam hoc quidem corpus minus est anima, contrarium vero non est animæ: sed simplex est quidem illa, verum corporis cupiditatibus famulatur. Deus enim artifex præstantissimus non ex una et duabus et tribus substantiis hoc universum constituit, sed varias ac distinctas invexit naturas, ut abundantiam sapientiæ suæ in diversitate rerum ostenderet. Non enim cœlum condidit solum, sed et terram: non terram solum, sed et solem: non solem modo, sed et lunam: non lunam solum, sed et stellas: non stellas solum, sed et aërem: non aërem solum, sed et nubes: non nubes solum, sed etiam æthera: non æthera solum, sed etiam lacus, fontes, fluvios, montes, valles, colles, prata, hortos, semina, plantas, herbarum varia genera, formasque diversas, vires diversas, ac diversas naturas cernere poterit, si quis mundum undique lustrarit, et si totum orbem terrarum cogitatione percurrerit, cum Propheta in has voces erumpet: « Quam » magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia » fecisti[1]. » Itaque si theatrum spectare cupis, ad hoc spirituale satanico illo derelicto veni: si lyram cupis audire, illo concentu dimisso, et excitato mentis tuæ robore ad hanc veni, quæ animum tuum erigit, mentemque confirmat. Vide ut soni diversi, chordæque distinctæ, summo opifici Deo unum et suavissimum undique concentum emittant. Ceu enim quidam sonus spiritus, ex differentibus so-

[1] Psal. CIII, 24.

nis conflatus unum habet concentum glorificationem, qua celebrat Conditorem: et sonant quidem separatim chordæ singulæ, sonant autem et inter se conjunctæ. Atque ut intelligas quo pacto separatim sonent, cœli chordam cogitatione pulsato, tum ingenti edito sono audies eam Deo laudem offerre. Quod cum animadvertisset Propheta dixit: « Cœli enarrant gloriam Dei, opus autem manuum ejus an» nuntiat firmamentum [1]. » Ab illa chorda ad diei noctisque chordam descende, tum et hos lyra quavis et cithara suaviores emitti sonos videbis, præsertim vero cum affuerit qui chordas istas pulsare noverit. Quonam autem pacto sonant? dicet aliquis. Cœlum non os movet, neque linguam, neque palatum, neque dentes, neque labra: quomodo ergo vox oritur? Quomodo autem dies loquitur? neque enim hæc vocalia sunt instrumenta: sed cursus solis et lunæ dies est et nox, temporisque progressus. Ne igitur ex crassioribus aliquis his auditis commoveatur, ac perturbetur, audi quo pacto his, quæ dicta sunt, addere majora contendit Propheta. Cum enim cœlos Dei gloriam enarrare dixisset, et diem diei verbum eructare, noctemque nocti scientiam indicare, non hic substitit, sed adjecit: « Non sunt loque» læ, neque sermones, quorum non audiantur voces eo» rum [2]. » Horum autem verborum hic sensus est. Non solum vocem habent dies, et nox, et cælum, sed et vocem ejusmodi, quæ insignior, clarior, et acrior sit humana. Quo tandem pacto? audi ipsa ejus verba. « Non sunt loquelæ, » neque sermones, quorum non audiàntur voces eorum. » Quid igitur hoc est? encomium vocis, laus soni hujus. Vox enim mea nota est illi, qui eadem mecum lingua loquitur, ei vero qui diversa, non item. Exempli causa, si græca lingua loquar, et vocem hanc noverit aliquis, ille me audiet: Scytha vero, Thrax, Maurus, aut Indus non item:

[1] Psal. xvIII, 2. — [2] Ibid. 4.

quippe quod linguæ discrimen impediat, ne illi sermo meus innotescat.

II. Rursus ego, si loquatur Scytha vel Thrax, audire non potero, neque alter linguam alterius: in cœlo autem, in nocte ac die locum id non habet: sed ejusmodi vox illorum est, ut ab omni lingua, ab omni loquela possit audiri, eique clara sit et perspicua. Propterea cum cœlos Dei gloriam enarrare dixisset, et diem diei verbum eructare, adjecit: « Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non » audiantur voces eorum. » Quæ verba talem sententiam habent: « Talem habent loquelam, talemque vocem habent dies, nox et cœlum, omnesque creaturæ, ut ab omnibus loquelis, hoc est ab omnibus linguis, ab omnibus gentibus vox eorum audiatur. Non enim est loquela, inquit, hoc est, non est gens, non est vox, ubi vox cœli non audiatur: sed et Scytha, et Thrax, et Maurus, et Indus, et Sauromata, et loquela omnis, et lingua omnis, et gens omnis hanc vocem poterit exaudire. » Quo tandem pacto? Hoc jam audi, ut intelligas qua ratione cœlum tacendo loquatur. Cum enim videris ejus pulchritudinem, magnitudinem, situm, perpetuitatem, splendorem, et hæc omnia colligens apud te Conditorem glorificaveris, Creatorem laudaris, tum vocem emisit cœlum, et per linguam Deo gloriam laudemque detulit. Atque hoc illud est quod dixit: « Cœli enarrant gloriam Dei. » Quo tamen modo? dum sui splendoris pulchritudine spectatorem in admirationem traducunt Conditoris. Cum enim conspecto tanto opere dixeris: « Gloria tibi Deus, quale corpus condidisti, et in medio constituisti? cœli gloriam istam detulerunt, et tua lingua utentes per aspectum admirationem exhibuerunt. » Ita silentes gloriam et honorem Deo deferunt, et hanc vocem audiunt omnes. Quando enim hæc percipi auditu non possunt, sed aspectu et contemplatione, aspectus porro unus

est omnibus, tametsi lingua sit differens, et barbarus, Scythæ, Thraces, Mauri, et Indi vocem istam audiunt, hoc est miraculum cernentes, pulchritudinem obstupescentes, splendorem, magnitudinem, alia omnia, quæ ad cœlum pertinent, qui recta sapiunt, gloriam et laudem offerunt Deo. Idipsum et de die, atque nocte dici potest. Ut enim hoc pulchritudine, situ, magnitudine, splendore, temporis perpetuitate, usu, efficacitate, cæteris omnibus spectatorem ad admirationem traducens efficit, ut gloriam et honorem Conditori deferamus : ita nox et dies. Cum enim rectum horum temporum ordinem videris, et quo pacto penso suo absoluto dies noctem e suis propellere limitibus non contendit, nec ullam præ se fert res alienas usurpandi cupiditatem : neque propterea quod ipsa splendidior est, totum occupare tempus conatur, sed recedit : eodemque modo rursus nox, suo confecto cursu, diei cedit : et hoc per tot annos factum est, nec ulla confusio vel perturbatio visa est, et nec ista illam ejecit, neque illa hanc fraudavit ; tametsi splendidior una, et obscurior est altera ; rursus rectum ordinem miratus non Deo gloriam et honorem offeres ? Et quemadmodum sorores duæ benevole erga se invicem affectæ, paternam hæreditatem in libra et bilance partiuntur, et ne minima quidem re ulla altera alteram fraudat : sic nimirum et nox et dies toto tempore inter se diviso, dum ne minima quidem ejus parte se invicem fraudant, tantam æqualitatem observant, quantam usu et experientia didicistis. Audiant avari, et qui hæreditate spoliant fratres : rectum ordinem temporum revereantur, ac noctis et diei concordiam, et suum vitium corrigant. Sic igitur dies diei verbum eructat, et scientiam nocti nox indicat, non vocem mittentes, sed dum recto suo ordine ac dispositione, et æquabilitate, ac mensura ab omni obstaculo libera tuba clarius prædicant Creatorem, non in uno terra-

rarum orbis angulo, sed in omnibus, quas sol aspicit, regionibus. Hæ siquidem voces per universum mundum feruntur, quandoquidem ubique cœlum est, ubique dies, ubique nox, suamque doctrinam et in terra explicant et in mari. Quocirca non dixit Propheta simpliciter: «Cœli loquuntur gloriam Dei,» sed «Enarrant, hoc est, alios etiam instruunt, ac pro discipulis habent universum genus humanum, et in medio proposita maxima schola librorum ac litterarum loco naturæ suæ pulchritudinem idiotis, sapientibus, et omnibus contemplandam præbent, et tanquam in libro insidentem ipsis de Dei sapientia ac virtute doctrinam. Sic etiam homines non loquentes, sed vel tacentes per alios Deum glorificant; ideoque dicebat Christus: «Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera » vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis » est [1].» Ut igitur cum quis vitam lucentem videt, etiam illo tacente qui vivit, gloriam et laudem offert Deo: sic nimirum et is qui cœli pulchritudinem intuetur, glorificat Conditorem. Propterea dicebat: « Cœli enarrant gloriam » Dei, » per spectatores: « Dies diei eructat verbum, et » nox nocti indicat scientiam [2]. » Scientiam, quamnam? illam nimirum de Conditore. Ut enim dies ad operationem hominem educit, ita succedens nox ab innumeris illi requiem dat laboribus, cum eum levat, oculos fatiscentes consopit, palpebras comprimit, efficitque ut, instauratis viribus, radios solis rursus excipiat. Itaque non exigua hujus quoque est utilitas, imo etiam magna. Nisi enim succedens innumeris a laboribus homini requiem aliquam daret, nihil dies illi prodesset, quæ ad operationem illum eduxit: quippe natura deficiente, laborum continuitate confectum animal istud periret, nec ullam ei lucis usura commoditatem afferret. Ea igitur est præsertim, quæ diem homini uti-

[1] Matth. v, 16. — [2] Psal. xviii, 3.

lem reddit, quæ ministerio suo ad cognitionem Dei provehit eum, qui chorea ipsius perfruitur. Cum enim apud se perpenderit quispiam quanta diei sit utilitas, quanta noctis, et quo pacto hæc illi succedit, et variatis vicibus velut in choro quopiam alternatim sibi succedentes nostrum genus conservant, quamvis omnium hominum stupidissimus fuerit, excitata sua ratione summi opificis Dei sapientiam nosse poterit, quam per diem ac noctem ostendit, dum illam nobis ad operationem, hanc ad laborum relaxationem attribuit.

III. Verum ad hæc omnia dicenda jam inde ab orationis exordio digressi sumus: quoniam autem ex his quæ hodierno die lecta sunt, nonnulla multos ex iis, qui minus animum attendunt, forte perturbaverunt, eosque, qui in Scripturis parum versati sunt: age magna animi propensione ac studio gradum ad ista faciamus. Lecta enim est etiam narratio de muliere, quæ sanguinis fluxum patiebatur, quæque fontem sanguinis tactu repressit, ac fidei virtute tantum thesaurum deprædata est, furtum enim fuit illud factum, sed laude dignum, et ubi deprehensa quæ rapuerat, commendata est: quippe Jesus, ipse qui furtum passus erat, mulierculam collaudavit[1]. Lecta sunt etiam stigmata Pauli[2], vulnera, carceres, abductiones ad judicia, naufragia, vincula, catenæ, insidiæ diversæ ac continuæ, quotidianæ mortes, fames, sitis, nuditas, instantia quotidiana. Sed quid faciam? magno cum impetu me proripiens hinc aufugiam necesse est, ne rursus nos detinens Paulus a proposito argumento abducat. Nam ut scitis, sæpenumero alibi me incedentem et conversum occurrens in medio sermone detinuit, et ita cepit, ut in ipso finire sermone suaderet. Ne igitur id hodie quoque nobis accidat, tanquam violenter injecto freno illuc tendenti orationi, sic illam trahamus et ad hoc dictum propheticum reducamus.

[1] Matth. IX, 20-22. — [2] Galat. VI, 17.

Quodnam igitur illud est? « Ego Dominus, inquit, qui feci » lucem et tenebras, faciens pacem, et creans mala[1]. » Videtis non temere neque frustra nos ad hunc locum instituisse cursum; verum, omnibus prætermissis, huc pervenire studuisse? Neque enim mediocrem ei, qui minus attentus fuerit, perturbationem afferunt ista. Quamobrem attendite, quæso, animum, et aures erigite, ac sæculari omni rejecta sollicitudine, quæ dicuntur advertite. Hanc enim jam vobis cupio mercedem vestri huc adventus persolvere, ac spiritualibus exsaturatos eduliis ita domum vos remittere, ut qui abfuerunt, quantam jacturam fecerint reipsa discant. Scient autem, si cum attentione quæ dicemus excepcritis, atque ad illos transmittere potueritis. « Ego Dominus » Deus, qui feci lucem et tenebras, faciens pacem, et » creans mala. » Assidue dictum istud repeto, ut in vestris animis defigatur, ac deinde solutio adhibeatur. Neque vero solus hoc iste dicit, sed et alius concinens huic Propheta dicebat: « Si est malitia in civitate, quam non fecit Domi- » nus[2]. » Quid ergo sibi vult quod dictum est? unam enim omnibus oportet solutionem adhibere. Quænam igitur est solutio? Si vim dictionum illarum didicerimus. Verum attendite diligenter: non enim temere, nec frustra vos ad hoc assidue cohortamur, sed quoniam jam ad abstrusas gravesque sensentias gradum facimus. Rerum aliæ quidem bonæ sunt, aliæ malæ, aliæ mediæ, quarum nonnullæ multis malæ videntur, licet non sint, sed dicuntur tantum et existimantur. Sed ut quod a me dicitur dilucidius fiat, age firmatum exemplis sermonem instituamus. Paupertas multis quidem malum videtur, verum non est: quin etiam si quis providus sit et sibi attentus, mala tollendi vim habet. Divitiæ rursus bonum quidem videntur esse, tamen absolute bonum minime sunt, nisi quis, ut oportet, iis utatur.

[1] Isaï. XLV, 7. — [2] Amos III, 6.

Nam si absolute bonum essent divitiæ, bonos esse oporteret qui eas possident : sin autem non omnes divites virtute sunt præditi, liquet divitias simpliciter ac per se bonas non esse, verum in medio positam materiam quamdam esse virtutis. Sic autem rem expende. Sunt in corpore qualitates, quas qui habent tales ab iis appellantur. Exempli causa : candor substantia non est, sed qualitas, et accidens quod advenit substantiæ. Ergo si cui adnascatur hoc, candidum ejusmodi hominem appellamus. Est præterea ægritudo et ipsa qualitas quædam et accidens, ac si cui adveniat, talem ægrotum vocamus. Si ergo divitiæ virtus essent, eum qui divitias possidet, virtute præditum esse oporteret ac dici : quod si non omnino virtute præditus est dives, non simpliciter aut virtus aut bonum sunt divitiæ, sed id fiunt, prout affectus fuerit ejus animus qui eis utitur. Rursus paupertas si malum esset, omnes qui in paupertate degunt, oporteret esse malos : sin autem multi pauperes cœlum occuparunt, non est utique malum paupertas.

IV. Quid quod multi propter paupertatem blasphemant? dicet aliquis. Non propter paupertatem, sed propter insaniam suam et pusillanimitatem id agunt. Atque hoc ex beati Job exemplo patet; qui cum ad extremam paupertatem redactus esset, et ad ipsum paupertatis barathrum devolutus, non solum non blasphemavit, sed Deum benedicere non cessavit, his verbis : « Dominus dedit, Dominus abstu- » lit : sicut Domino placuit ita factum est : sit nomen Do- » mini benedictum in sæcula [1]. » At enim ob divitias etiam multi rapiunt et aliena invadunt : verum non ob id divitias fit, sed ob ipsorum stultitiam : atque hujus rei testis nobis erit hic ipse vir, qui cum tot opibus abundaret, non modo res aliorum non rapuit, sed etiam propria erogabat, et peregrinis portum parabat, sic dicens : « Domus mea omni

[1] Job. 1, 21.

» peregrino patuit [1]. » Abraham quoque, cum tot opes possideret, in prætereuntes omnia expendebat, et neque hunc neque illum fraudatorem aut avarum divitiæ reddiderunt, ut neque blasphemum paupertas aut illum aut Lazarum: sed cum neque necessaria utrique suppeterent alimenta, sic illustres fuerunt, ut alter Dei, qui arcana clare novit, testimonio commendaretur: alter autem ab Angelis antecedentibus hinc auferretur, et contubernalis fieret Patriarchæ, iisdemque bonis quibus ille frueretur. Itaque mediæ res sunt istæ, paupertas et divitiæ, sanitas et morbus, vita et mors, gloria et honor, servitus et libertas, et quæcumque sunt ejusmodi : non enim omnia sunt percurrenda, ne prolixior fiat oratio, sed vobis ex his data occasione, ad ea quæ nos urgent, dicenda pergendum est. « Da enim, in» quit, sapienti occasionem, et sapientior erit [2]. » Igitur res mediæ sunt hæc omnia : sic ut his in bonum et in malum homines uti possint. Quod enim hæ res sint mediæ, ut divitiæ, ostendit Abraham, qui ut opus erat ipsis est usus : ostendit et ille qui Lazari vixit ætate dives, qui in capitis sui perniciem facultates impendit. Neque bonum igitur absolute sunt divitiæ neque malum. Si absolute bonum essent, neque res mediæ, dives ille, qui ætate Lazari vixit, tam gravi supplicio punitus non esset. Si malum essent, Abraham, qui dives fuit, non tam celebris fuisset. Tale quid est etiam morbus. Nam si malum esset morbus, oporteret et malum esse ægrotum. Itaque Timotheus quoque malus esse debuisset, qui morbo gravissimo conflictabatur. « Vino enim modico utere, inquit, propter stoma» chum, et frequentes tuas infirmitates [3]. » Quod si non modo malus idcirco non fuit, sed et mercedis multæ accessionem accepit, ut patienter infirmitatem illam tulit, morbum utique malum non esse manifestum est. Alius

[1] Job. XXXI, 32 — [2] Prov. IX, 9. — [3] I Tim. V, 23.

quoque Propheta oculis perpetuo laborabat: nec tamen propter hoc malus erat; sed et prophetabat, et futura prævidebat, neque morbus illi aliquod ad virtutem impedimentum afferebat. At neque sanitas absolute bonum est, nisi quis ea ut oportet, non ad improbum facinus vel ad inutile otium utatur: neque enim crimine hoc ipsum vacat. Quocirca Paulus etiam dicebat: « Si quis non vult operari, » nec manducet[1]. » Verum hæc media sunt et indifferentia, et pro ratione eorum qui eis utuntur aliquando hoc, aliquando illud fiunt. Quid vero attinet sanitatem commemorare ac morbum, divitias et paupertatem? hoc enim ipsum, quod vulgo bonorum omnium caput censetur, et malorum colophon, mors, inquam, et vita, neque sunt hæc absolute, sed et ipsa media sunt, et prout eorum fert animus, qui eis utuntur, alterutra fiunt. Exempli causa: bonum est vivere, si quis eo ut oportet utatur: cum vero ad peccata vel iniquitates, non jam bonum est, sed multo melius fuerit, ut qui ejusmodi est, moriatur. Rursus illud, quod fugiendum multi censent, innumera nobis bona conciliat, dum convenientem causam habeat adjunctam. Argumento sunt Martyres, qui propter mortem omnium sunt felicissimi. Propter hoc nimirum Paulus non simpliciter vivere in Christo cupiebat, sed quoniam hoc illi operis fructus erat. « Etenim quid eligam, inquit, ignoro. Coarc» tor autem e duobus: desiderium enim habens dissolvi, et » esse cum Christo, valde enim multo melius; permanere » autem in carne magis necessarium propter vos[2]. » Ob hoc ipsum quoque dicebat Propheta: « Pretiosa in conspectu » Domini mors Sanctorum ejus[3]. » non simpliciter mors, sed mors ejusmodi. Et rursus alicubi: « Mors peccatorum » pessima[4]. » Vides hoc quoque medium esse, nec absolute

[1] 2 Thess. III, 10. — [2] Philip. I, 22-24. — [3] Psal. CXV, 15. — [4] Id. XXXIII, 22.

bonum, nec item absolute malum, sed pro ratione animi et affectus eorum, a quibus illud excipitur? Idcirco et sapientissimus Salomon, dum utilitatem commemorat, quæ in medio istorum est posita, et de his philosophatur, ostenditque non hoc absolute bonum esse, et illud malum, sed convenienti cum tempore fieri bona, licet molesta esse videantur; (et mala, licet jucunda esse videantur,) cum non convenienti fiunt tempore, dicebat: «Tempus flendi, et tempus ridendi. Tempus vivendi, et tempus moriendi [1]. » Neque enim semper gaudere bonum est, sed aliquando etiam noxium; neque enim semper dolere bonum, sed aliquando etiam letale ac perniciosum. Atque hoc ipsum rursus indicans Paulus dicebat : « Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur : sæculi autem tristitia mortem operatur [2]. »

V. Vides hoc quoque medium atque indifferens esse? igitur et contrarium ejus est medium, nimirum gaudere. Ideo non simpliciter gaudere jussit, sed in Domino gaudere [3]. Sed satis jam sermonem hunc de rebus mediis enucleavimus, siquidem attentos nacti fuerimus auditores, restat ut ad ea progrediamur, quæ non sunt media, sed bona, quæ fieri mala non possunt, et ad mala, quæ nunquam fieri possunt bona. Nam ea quidem quæ diximus, modo hoc, modo illud fiunt, quemadmodum divitiæ modo malum sunt, cum ad aliena bona usurpanda insumuntur; modo bonum, cum in eleemosynam expenduntur, et alia hujusmodi secundum hanc regulam. Sunt autem nonnulla, quæ nunquam fieri possunt mala : quæ vero sunt his contraria, semper mala sunt, nec unquam fieri bona possunt : cujusmodi sunt impietas, blasphemia, lascivia, crudelitas, inhumanitas, ingluvies, et alia ejusmodi. Non dico malum hominem nunquam fieri posse

[1] Eccl. III, 2 et 4. — [2] Cor. VII, 10. — [3] Philip. IV, 4.

bonum, neque bonum fieri malum haud unquam posse, sed res ipsas fieri tales non posse. Enimvero hæ in suo manentes ordine, aliæ bonæ sunt, aliæ malæ : homo vero, quando illa quidem elegerit, bonus; quando vero contraria, malus erit. Igitur tres sunt isti rerum ordines: bona quidem nunquam fieri possunt mala, cujusmodi sunt, temperantia, eleemosyna, et similia : mala vero nunquam fieri possunt bona, ut lascivia, inhumanitas, et crudelitas: quædam autem aliquando hoc, aliquando illud fiunt pro ratione animi et affectus eorum, qui eis utuntur. Divitiæ nonnunquam ad aliena bona invadenda inserviunt, nonnunquam ad eleemosynam impertiendam: verum id fit ex animo et affectu ejus, qui eis utitur. Paupertas nonnunquam ad blasphemiam, nonnunquam ad benedictionem ac philosophiam inservit. Quia igitur insipientiores non pauci (jam enim ad solutionem veniendum est) non solum mala, quæ nunquam fieri possunt, sed etiam ex iis quæ media sunt, nonnulla vocant mala, ut paupertatem, captivitatem, servitutem, quæ non inter mala, sed inter media esse numeranda demonstravimus : multi vero, ut ante dixi, hæc appellant mala, quæ mala non sunt : de isti loquitur Propheta, quæ secundum vulgi existimationem mala vocantur, non revera sunt mala : de captivitate, de servitute, de fame, et aliis ejusmodi. Quod enim hæc non modo mala non sint, sed etiam ad mala depellenda sint usui, primum in medium prolata fame, doceamus, quæ tremenda omnibus ac terribilis videtur esse. Disce igitur quo pacto mala non sit, et ad philosophandum instruere. Cum populus Hebræorum ad summam improbitatem devenisset, tum magnus Elias, et cœlo dignus, cum vellet socordiæ morbum auferre, eumque corrigere, adjecit dicens : « Vivit Dominus, cui astiti coram eo, si erit » pluvia, nisi per os meum [1] : » et qui meloten solam possi-

[1] 3 Reg. XVII, 1.

debat, cœlum clausit : tanta apud Deum gratia valuit. Vices paupertatem malum non esse ? non enim tanta gratia valuisset mortalium cunctorum pauperrimus, ut cum in terris versaretur, tantam virtutem uno solo verbo præ se ferret. Hoc ergo dicto famem immisit tanquam optimum pædagogum, et malorum, quæ acciderant, emendatorem : atque ut fit, cum vehemens quædam febris corpus invasit, venæ ipsæ terræ exarescebant, torrentes deficiebant, et herbæ, et terræ viscera sterilia penitus deinceps erant. Neque vero mediocriter id populo fuit utile, cum repressus impetus fuerit, quo ad iniquitatem ferebatur, et castigatus, modestiorque sit factus, et ad obtemperandum Prophetæ mansuetior. Nam qui ad idola currebant, et dæmoniis filios suos mactabant, hi tot occisis sacerdotibus Baal, non indignati sunt, non indoluerunt, sed famis opera redditi meliores, tacentes ac metu correpti rem patienter tulerunt.

VI. Vides non modo malum non esse famem, sed ad mala etiam tollenda prodesse, et ad sanandas ægritudines remedii locum obtinere ? Quod si captivitatem ipsam etiam videre velis malum non esse, cogita quales ante captivitatem essent Judæi, et quales in captivitate, ut intelligas neque libertatem absolute bonum, neque captivitatem malum esse. Quando enim libertate fruebantur, et in patria sua degebant, ita se gerebant, ut singulis diebus adversus illos vociferarentur Prophetæ, dum leges conculcarentur, adorarentur idola, et Dei mandata violarentur : postquam autem in alienam delati sunt terram, et in barbarorum regione versati, sic depressi sunt, ac meliores evaserunt, legemque servarunt, ut ex ipso Psalmo colligi potest, quem operæ-pretium est hodierno die in medium afferre, ut ex eo captivitatis fructum agnoscatis. Quis ille porro Psalmus est ? « Super flumina Babylonis illic sedi-

» mus, et flevimus, dum recordaremur Sion. In salicibus » in medio ejus suspendimus organa nostra. Quoniam illic » interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba » cantionum, dicentes : Cantate nobis de canticis Sion. » Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena [1]? » Vides ut ipsos depresserit captivas? Nam ante quidem Prophetas non ferebant, a quibus admonebantur, ut ne legem transgrederentur : post illam autem etiam instantibus barbaris, et dominis cogentibus atque urgentibus ut eam transgrederentur, minime parebant, sed dicebant : « Non cantabimus canticum Domini in terra aliena, » quoniam id lex non permittebat. Vide autem et tres pueros qui non solum a captivitate læsi non sunt, sed etiam ejus opera illustriores evaserunt, eodemque Danielem. Quid vero Joseph? quid mali passus est, cum et peregrinus, et servus, et captivus est factus? nonne hoc unum illi splendorem comparavit? Quid vero mulier illa barbara, quæ in opibus, superbia, et libertate degebat, inde lucrata est; nonne omnium fuit miserrima, postquam istis, ut oportebat, uti noluit? Hæc igitur evidenter a nobis sunt demonstrata, quænam sint mala, quænam bona, quænam media, et de mediis loqui Prophetam quæ reipsa mala non sunt, sed vulgo mala videntur, de captivitate, servitute, abductione : quam vero ob causam hæc dicta sint, operæ-pretium fuerit nunc docere. Benignus cum sit Deus, et ad miserandum promptus, ad castigandum ac puniendum cunctator et tardus, ne Judæos suppliciis mulctaret, Prophetas misit, ut verbis eos terreret, neque rebus ipsis puniret : quod et erga Ninivitas præstitit. Nam et illic olim urbem se eversurum minatus est, non ut everteret, sed ut non everteret, quod utique contigit. Hoc nimirum et tunc agebat, Prophetas mittebat, ac barbarorum incursiones, bella, captivitates, abduc-

[1] Psal. CXXXVI, 1-4.

tionem, et in aliena regione commorationem minabatur. Et quemadmodum pater indulgens, cui filius est libidinosus ac negligens, ad sanam mentem volens eum reducere, flagella requirit, funes minatur dicens : « Vinciam, flagellis cædam, interficiam, » fitque verbis terribilis, ut hac ratione juvenis improbitatem compescat : ita nimirum Deus continue minabatur, cum eos injecto metu reddere meliores vellet. Hæc cernens diabolus, volensque emendationem, quæ consequebatur has minas, impedire, pseudoprophetas immisit, et Prophetis captivitatem, servitutem, famemque minantibus, illi contraria, pacem, terræ fertilitatem, innumerorum bonorum copiam prædicebant. Idcirco exprobrantes illis Prophetæ dicebant : « Pax, pax, et ubi est » pax [1] ? » et sciunt omnes, qui sacrarum Litterarum sunt studiosi, cuncta evenisse, quæ Prophetæ prædixerant adversus pseudoprophetas, qui populi studium debilitabant ac frangebant. Quoniam igitur populum ita dissolutum corrumpebant, per Prophetas ait Deus : « Ego Deus faciens » pacem, et creans mala [2]. » Et quænam mala? hæc quæ commemorata sunt, captivitatem, servitutem, et alia ejusmodi : non fornicationem et lasciviam, et avaritiam, neque aliud quidquam ejusmodi. Idcirco etiam quando alius Propheta dixit : « Si est malitia in civitate, quam non fecit » Dominus [3], » hanc dixit malitiam, famem, morbum, inflictas a Deo plagas : sic et Christus cum dicit : « Sufficit » diei malitia sua [4], » sudores dicit, laborem, afflictionem.

VII. Hoc igitur dicit Propheta : « Ne debiles ac remissos vos reddant pseudoprophetæ ; Deus enim vobis pacem largiri potest, et captivitati vos tradere : » hoc est, « Fa» ciens pacem, et creans mala. » Atque ut hoc verum esse

[1] Jer. VI, 14. — [2] Isaï. XLV, 7. — [3] Amos III, 6. — [4] Matth. VI, 34.

intelligas, ipsas dictiones accuratius examinemus. Cum enim ante dixisset : « Ego sum qui feci lucem et tenebras, » tunc addidit, « Faciens pacem, et creans mala. » Duo contraria supra posuit, ac deinde duo contraria, ut intelligas eum non de fornicatione, sed de calamitatibus loqui. Quid enim est quod paci opponitur? clarum est quod sit captivitas, non lascivia, neque fornicatio, neque avaritia. Ut igitur superius duo contraria posuit, sic nimirum et hoc loco : contraria vero paci res est non fornicatio, neque adulterium, neque lascivia, neque reliqua vitia, sed captivitas et servitus. Sed sicut erga elementa, sic erga res ipsas homines afficiuntur. Exempli causa : quemadmodum fecit lucem et tenebras, et multis esse jucunda lux videtur, tenebræ vero molestæ, ac noctem quidam tanquam malam accusant : sic nimirum et in rebus ipsis : at neque nox est accusanda, neque tenebræ, neque omnino servitus et captivitas. Quid enim, quæso, mali habent tenebræ? nonne sunt a laboribus relaxatio? nonne remissio curarum? nonne doloris exterminatio? nonne virium accessio? Quod si tenebræ non fuissent et nox, quando luce potiti essemus? nonne corruptum fuisset atque interemptum hoc animal homo? Ut autem videntur quidem insipientibus tenebræ malum esse quiddam, tametsi non sunt, verum ad ipsam diem nobis sunt usui, et ad opera, quæ in ipsa suscipimus, quiete recreatos reddit aptiores : ita neque malum quid est captivitas, de qua disserebat Propheta, cum diceret : « Faciens pacem et creans mala : » sed res utilior est iis qui, ut oportet, ea fuerint usi : temperantiores autem ac modestiores eos efficit, dum arrogantiam retundit. Non enim in servitutem redigi potest virtus, neque ab ullo superari, non a servitute, non a captivitate, non a paupertate, non ab ipsa morte quæ omnium est potentissima. Ostendunt id omnes, qui hæc omnia sunt perpessi, et eo-

rum opera clariores evaserunt. Quid enim Josepho servitus nocuit? nihil enim vetat quominus eumdem virum iterum in medium adducamus : quid autem vincula? quid catenæ? quid calumnia? quid insidiæ? quid in aliena regione commoratio? quid Jobum læsit armentorum ac gregum interitus, violenta et immatura mors liberorum, plaga corporis, vermium fontes, dolor intolerabilis, in fimo sessio, uxoris insidiæ, amicorum opprobria, famulorum convitia? quid vero Lazaro nocuit, quod in vestibulo jaceret, et canum linguis lingeretur? quid lædebat continua fames? quid divitis contemptus, vulnera, intolerandus morbus? quid quod desertus ab omnibus esset, qui juvare possent, quod ab eis, qui auxiliari possent, contemneretur? Quid Paulo nocuerunt illa malorum examina, carceres, abductiones, mortes, submersiones ac reliquæ afflictiones, quas nemo poterit oratione numerando percensere? Hæc omnia considerantes, malitiam fugiamus, virtutem sectemur, et oremus, ne in tentationem intremus [1] : quod si quando inciderimus, ne ægre feramus, neve indignemur, siquidem arma virtutis hæc sunt iis, qui ut oportet usi fuerint, et horum omnium opera celebritatem nobis poterimus comparare, si vigiles et attenti fuerimus, ac bonis perfrui sempiternis : quæ nobis utinam contingant universis, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Matth. XXVI, 41.

HOMILIA VII.

In Seraphim.

I. Vix tandem Oziæ pelagus emensi sumus. Vix autem sumus emensi, non propter itineris longitudinem, sed propter vestram, qui nobiscum navigatis, discendi cupiditatem. Ita gubernator etiam vectores nactus curiosos et magnificarum rerum avidos, quique peregrinas videre gestiunt civitates, non uno die viam conficit, licet unius diei fuerit intervallum, sed longe plus temporis terere cogitur, dum ad singulos portus navim appellit, et singulas ingredi urbes sinit, ut eorum, qui secum navigant, cupiditati quidpiam largiatur. Hoc a nobis quoque factum est, dum non circum insulas navigamus, nec emporia, portus, urbesque monstramus, sed virorum, qui præclare se gessere, virtutem, et eorum, qui lapsi sunt, negligentiam, regis impudentiam, sacerdotis in loquendo libertatem, iram Dei ac benignitatem, quarum utraque ad emendationem tendebat. Jam vero cum ad regiam civitatem pervenerimus, ne cunctemur amplius, sed nos ipsos tanquam in urbem ingressuri componamus, ut sic ad cœlestem metropolim ascendamus, Jerusalem omnium nostrum matrem, quæ libera est, in qua Seraphim, in qua Cherubim, in qua multa millia Archangelorum, et innumera Angelorum, ubi solium est regium. Nemo igitur profanus adsit, nemo piacularis; mysticæ quippe nobis suscipiendæ sunt narrationes : immundus nemo, et hoc auditorum cœtu adsit indignus : imo vero profanus et piacularis adsit quivis, sed omni foris impuritate atque improbitate deposita, sic ingrediatur.

Illum enim, qui vestes habebat sordidas, sponsi pater e sponsi conclavi sacroque thalamo expulit, non quod sordidas vestes haberet, sed quod eas habens esset ingressus. Neque enim illi dixit : « Cur vestem nuptialem non habes ? » sed, « Cur non habens vestem nuptialem huc instrasti [1] ? » Stabas, inquit, mendicans in triviis, neque tuæ paupertatis me puduit, ignominiam tuam non exhorrui, sed ab illa omni vilitate liberatum in sacrum te thalamum introduxi, regia cœna sum dignatus, et extremo supplicio dignum ad supremam provexi dignitatem : at tu ne beneficiis quidem factus es melior, sed in solita perversitate mansisti, et cum in nuptias, tum in sponsum ipsum contumeliosus fuisti. Abi ergo deinceps, et debitas tanto stupori pœnas dato. » Videat igitur unusquisque nostrum, ne forte talem vocem audiat, et omni abjecta cogitatione, quæ spirituali sit indigna doctrina, ita sacræ mensæ particeps fiat. « Et factum est, inquit, in anno, quo mortuus est Ozias rex, » vidi Dominum sedentem in solio excelso et elevato [2]. » Quomodo viderit, minime novi. Se enim vidisse dixit, quomodo autem viderit, tacuit. Excipio quæ dicta sunt; quæ silentio suppressa sunt, curiose non inquiro; quæ revelata sunt, intelligo; quæ sunt occultata, non scrutor : idcirco namque sunt occultata. Peplus est aureus expositio Scripturæ, stamen est aurum, subtegmen aurum. Aranearum telas non attexo : novi cogitationum mearum imbecillitatem. « Noli transferre terminos antiquos, inquit, quos po» suerunt patres tui [2]. » Terminos movere tutum non est : et quo pacto, quæ Deus posuit, transferemus? Vis discere quomodo viderit Deum? fias tu quoque Propheta. Quî fieri potest hoc, inquies, cum uxorem habeam, cum mihi curæ sit educatio liberorum? Fieri quidem potest, si velis, charissime. Nam et ipse uxorem habuit, et duorum pater ex-

[1] Isaï. VI, 1. — [2] Prov. 22, 28.

titit liberorum, nihil tamen horum impedimento illi fuit. Neque enim nobis impedimentum est itineris ad regnum cœlorum conjugium : quoniam si impedimentum esset, et insidias nobis paratura fuisset uxor, cum eam a principio crearet Deus, adjutricem non appellasset. Vellem equidem dicere quidnam sit Deum sedere : neque enim Deus sedet, cum hic sit corporum situs, Deus autem sit incorporeus.

II. Vellem dicere quid sit solium Dei : neque enim utique solio Deus comprehenditur, cum circumscribi minime possit Numen : sed vereor ne, si docendis istis immorer, protraham debiti solutionem. Omnes enim video narrationi de Seraphim inhiare, non solum hodie, sed jam inde a primo die : quapropter multitudinem sententiarum tanquam hominum cœtum magno cum impetu occurrentem, perrumpens ad expositionem illam nostra festinat oratio. « Et Seraphim stabant in circuitu ejus [1], » inquit. Ecce Seraphim, quæ videre olim cupiebatis omnes : contemplamini ergo, et cupiditatem explete : sed non cum tumultu, neque properanti cogitatione, sicut fit in imperatorum ingressu. Nam illic quidem istud ipsum merito accidit : neque enim spectant satellites, ut spectatores oculis cuncta lustrent; sed, antequam recte viderint, præterire illos cogunt : hic vero non ita : sed contemplationem nostram sistit oratio, quousque omnia percurreritis, quæ percurri a vobis possunt. « Et Seraphim stabant in » circuitu ejus. » Ante naturæ dignitatem nos docuit istam ex loci vicinia dignitatem. Non enim dixit primum quænam Seraphim essent, sed ubi starent dixit. Hæc enim dignitas major est illa. Quo tandem pacto? quod nimirum haud ita demonstret magnas illas esse Virtutes, quod sint Seraphim, quam quod prope solium stent regium. Nam

[1] Isaï. vi, 2.

et nos illos nobiliores esse satellites arbitramur, qui juxta jugum regii currus incedunt : ita quoque Virtutum illarum incorporearum illustriores sunt illæ, quæ solio Dei sunt proximæ. Idcirco etiam Propheta de naturali eorum dignitate disserere omittens, prius nobis de loci prærogativa disserit, quod hunc majorem esse sciat ornatum, et ab hoc naturæ illorum pulchritudinem dimanare. Hoc enim gloria, honor, et securitas omnis, ut in circuitu solii illius appareant. Hoc et in Angelis cernere licet : nam et illos esse magnos volens Christus ostendere, non eos Angelos esse dixit, et tacuit : sed, « Quia Angeli eorum semper vi- » dent faciem Patris mei, qui in cœlis est [1]. » Nam ut illic angelica dignitate majus est faciem Patris videre : sic et dignitate Seraphim majus est in circuitu stare solii, atque in eorum medio ipsum esse. Sed et hoc magnum fieri potest ut adipiscaris, si velis. Non enim est in medio Seraphim tantum, sed et in medio nostri ipsorum, si velimus. « Ubi enim sunt duo vel tres congregati, inquit, in » nomine meo, ibi sum in medio eorum [2], » et « Dominus » juxta est iis, qui contrito sunt corde, et humiles spiritu » salvabit [3]. » Propterea clamat etiam Paulus : « Quæ sur- » sum sunt sapite, ubi Christus est in dextera Dei sedens [4]. » Vides ut nos cum Seraphim statuerit, et juxta regium solium deduxerit ? Deinde subjicit : « Sex alæ uni, et sex » alæ alteri [5]. » Quid nobis hæ sex alæ designant ? altitudinem, sublimitatem, levitatem, celeritatem naturarum illarum. Propterea Gabriel quoque descendit alatus, non quod alis instructa sit incorporea illa natura, sed quod ab altissimis locis illis descenderit, ac supernis illis conventibus relictis advenerit. Quid autem sibi vult alarum numerus ? Hoc loco nostra interpretatione nihil est opus : seipsam

[1] Matth. XVIII, 10. — [2] Ibid. 20. — [3] Psal. XXXIII, 19. — [4] Coloss. III, 1, 2. — [5] Isaï. VI, 2.

enim oratio satis exposuit, cum illarum nobis usum indicavit : « Duabus enim, inquit, operiebant faciem suam [1] : » merito, tanquam oculos duplici quodam septo munientes, quod exilientem ab illa gloria fulgorem minime ferrent. « Et duabus pedes obtegebant [2], » ob eamdem forte consternationem. Solemus quippe nos etiam, cum stupor aliquis nos invaserit, corpus omni ex parte contegere. Quid corpus dico, cum et ipsi animæ hoc contingat in apparitionibus quæ modum excedunt, et repressis actionibus suis ad inferiora confugiat, seque corpore tanquam pallio quodam obvolvat? Verumtamen nemo, cum stuporem et consternationem audit, tristem aliquem illis ingenerari timorem arbitretur : siquidem huic consternationi immensa quædam voluptas est admixta. « Duabus autem vola» bant [3]. » Et hoc indicium est eos sublimia semper appetere, nec unquam deorsum respicere. « Et clamabat alter » ad alterum : Sanctus, Sanctus, Sanctus [4]. » Et ipse clamor rursus admirationis indicium nobis est maximum : non enim quovis modo concinunt hymnum, sed cum clamore valido, neque cum clamore simpliciter, sed et semper hoc factitant. Nam splendida quidem corpora, quamvis supra modum sint splendida, tum solum nos ad admirationem solent traducere, cum ea primum oculis usurpavimus : cum vero multoties contemplandis illis immorati fuerimus, admiratio consuetudine tollitur, ubi se spectandis illis corporibus oculi deinceps exercuerint. Propterea cum regiam imaginem recens positam multoque colorum splendore fulgentem intuemur, obstupescimus : post unum autem et alterum diem non jam amplius admiramur. Et quid dico regiam imaginem, cum in aspectu radiorum solis hoc ipsum nobis accidat, quibus nullum corpus splendidius inveniri potest? Sic omnium corporum admirationem tollit

[1] Isaï. VI, 2. — [2] Ibid. — [3] Ibid. — [4] Ibid. 3.

consuetudo : sed in Dei gloria non ita fit, at plane contrarium. Quanto enim magis illius gloriæ contemplationi Virtutes immorantur istæ, tanto magis obstupescunt, et admirationem suam intendunt : quam ob causam, ex quo esse cœperunt, ad hunc usque diem gloriam illam intuentes, cum stupore clamare non cessant : sed quod in exiguo temporis spatio nobis contingit, dum fulgor in oculos fertur nostros, hoc illæ perpetuo patiuntur, et continua admiratione cum voluptate quadam afficiuntur. Neque vero solum clamant, sed ad invicem id agunt, quod intensæ cujusdam admirationis est signum. Ita nos quoque, dum erumpit tonitru cum fragore, vel terra movetur, non modo resilimus, et clamamus, sed ad invicem in ædibus nostris confugimus. Hoc et Seraphim agunt : ideoque « Alter ad » alterum clamabat : Sanctus, sanctus, sanctus. »

III. Numquid hanc vocem agnovistis ? numquid nostra est ? an vero Seraphim ? et nostra et Seraphim beneficio Christi, qui medium parietem maceriæ sustulit, et pacificavit omnia quæ in cœlis sunt et quæ in terris, et ejus beneficio, qui utraque fecit unum [1]. Nam antea quidem in cœlis tantum hymnus iste canebatur : postquam autem in terram venire dignatus est Dominus, hunc etiam concentum ad nos detulit. Propterea quoque magnus hic Pontifex cum juxta sacram hanc mensam constiterit, ut rationalem cultum exhibeat, et sacrificium offerat incruentum, non simpliciter nos ad hanc faustam acclamationem invitat, sed ubi prius Cherubim nominavit, et Seraphim mentionem fecit, tum demum ad hanc tremendam vocem mittendam omnes adhortatur, et dum eorum nos admonet, qui nobiscum choros agitant, mentem nostram a terra subducit, unumquemque nostrum his propemodum verbis excitans : « Una cum Seraphim canis, una cum Seraphim sta, cum

[1] Ephes. II, 14.

illis alas extende, cum illis regium solium circumvola. Quid vero mirum, si cum Seraphim steteris, cum ea quæ Seraphim non audent contingere, tibi Deus libere tractanda concesserit? « Missus est enim ad me, inquit, unus » de Seraphim, et habebat carbonem ignis, quem forcipe » sumpserat de altari [1]. » Illud altare figura est et imago istius altaris : ignis ille, spiritualis ignis istius. At non est ausus Seraphim manu contingere, sed forcipe : tu vero manu accipis. Enimvero si eorum quæ proposita sunt, dignitatem spectes, ipso contactu Seraphim multo majora sunt ista : sin autem Domini benignitatem consideres, ne ad nostram quidem descendere vilitatem eorum gratia quæ proposita sunt erubescit. Hæc igitur cogitans, mi homo, et quanta doni sit magnitudo tecum reputans, aliquando tandem exurge, atque avulsus a terra in cœlum ascende. Verum trahit nos corpus, et deorsum ferri cogit? Sed ecce adventant jejunia, quæ pennas animæ leves reddunt, et levem sarcinam carnis efficiunt, licet plumbo quovis gravius corpus acceperint. Verumtamen sermonem de jejunio tantisper differamus, hunc autem de mysteriis jam instituamus, quorum gratia et ipsa jejunia sunt statuta. Nam sicut in olympicis certaminibus luctationum finis est corona, sic et jejunii finis est munda communio. Itaque nisi diebus istis fuerit a nobis hoc præstitum, ubi temere ac frustra nos ipsos afflixerimus, expertes corona ac sine præmio ex jejunii scammate discedemus. Propterea majores etiam nostri jejunii stadium extenderunt, ac pœnitentiæ certum nobis tempus assignarunt, ut ubi nos expurgaverimus, omnesque sordes absterserimus, ita demum accedamus. Ideo nunc etiam ex hoc tempore clara voce denuntio, obtestor, precor, et obsecro, ne cum macula, ne cum prava conscientia ad sacram hanc mensam accedamus : neque enim hoc

[1] Isaï. VI, 6.

accessus, neque communio dici potest, quamvis millies sanctum illud Corpus attingamus, sed condemnatio, supplicium et pœnarum accessio. Nullus igitur peccator accedat : imo vero non dico, nullus peccator, quandoquidem meipsum priorem a divina mensa repellerem; sed qui perseveret peccator, nullus accedat. Idcirco jam ex hoc tempore prædico, ne cum dies regiarum epularum advenerint, cum illa affuerit sacra vespera dicere queat aliquis : «Imparatus intravi ac nudus, et hæc olim prædici oportuit. Si enim olim hæc audivissem, omnino mutatus essem, omnino postquam me ipsum expurgassem, ita demum accessissem.» Ne igitur ullus has prætexere possit excusationes, jam ex hoc tempore prius obtestor et cohortor, ut magnam exhibeamus pœnitentiam. Scio nos omnes reos esse supplicii, nec ullum posse gloriari mundum se habere cor : sed non hoc malum est gravissimum, quod mundum cor non habeamus, sed quod mundum non habentes cor, nec ad eum accedamus, qui mundum potest illud reddere. Potest enim, si velit; vel potius multo magis quam nos, puros nos esse vult, sed expectat ut exiguam a nobis occasionem accipiat, ut confidenter nos coronet. Quis major fuit peccator quam publicanus? sed ut dixit tantum : «Deus, » propitius esto mihi peccatori [1], » plus quam Pharisæus justificatus descendit. Tametsi quantam vim habuit dictum illud? verum non dictum ipsum purgavit, sed affectus, cum quo dictum illud protulit : imo vero ne solus quidem affectus, sed ante ipsum Dei benignitas.

IV. Quod enim, quæso, tam egregium est facinus, qui labor, quis sudor peccatori ut se peccatorem esse persuadeat sibi, et hoc apud Deum profiteatur? Vides haud frustra dixisse me Deum velle exiguam a nobis occasionem arripere, tum ipsum deinde ad salutem nostram cuncta

[1] Luc. XVIII. 10.

conferre? Pœnitentiam igitur agamus, ploremus, lamentemur. Sæpenumero cum filiam quis amiserit, majorem vitæ suæ partem in luctu ac mœrore traducit : nos animam perdidimus, nec tamen lugemus? excidimus a salute, nec plangimus? Quid de anima et salute loquor? Dominum adeo mitem ac benignum irritavimus, neque sub terra nos abscondimus? Non enim tantum providi ac solliciti domini, sed et patris indulgentis, et liberorum amantissimæ matris omnem benevolentiam exuperat ea, qua nos complectitur, sollicitudine. « Numquid enim obliviscetur, inquit, mulier » parvuli sui, ut non misereatur fœtuum uteri sui? Licet » autem et mulier oblita fuerit, ego tamen non obliviscar » tui, dicit Dominus [1]. » Enimvero ante demonstrationem fide digna vel sola fuerit affirmatio : quippe quæ Dei sit : nihilominus tamen, age rebus ipsis expressam demonstrationem exhibeamus. Cum imperasset aliquando filio Rebecca, ut illam de furto benedictionis fabulam ageret; postquam omni ex parte præclare ipsum adornavit, eique fratris personam imposuit : quandoquidem ne sic quidem illum fiducia præditum vidit, omnem ex animo filii metum volens eximere; « Super me sit, ait, tua maledictio, » fili [2]. » Matris revera vox, et quæ amore filii esset incensa. Christus autem non hoc dixit tantum, sed etiam fecit : non promisit tantum, sed et opere exhibuit, quod et Paulus clara voce pronuntiat dicens : « Christus nos redemit de » maledicto legis factus pro nobis maledictum [3]. » Hunc igitur num, quæso, irritabimus? annon est hoc ipsa gehenna gravius, et immortali verme, et igne qui nunquam extinguitur? Quando igitur ad sacram mensam es accessurus, illic adesse Dominum omnium arbitrare : siquidem adest revera, et quæ sit mens cujusque cognoscit, ac videt quis cum ea qua par est sanctitate, quis cum conscientia de-

[1] Isaï. XLIX, 15. — [2] Gen. XXVII, 13. — [3] Gal. III, 13.

pravata accedat, cum immundis et sordidis cogitationibus, cum nefariis actionibus. Quod si quempiam talem offenderit, primum quidem ipsum judicio conscientiæ tradit : deinde vero, si forte seipsum cogitationibus castiget, reddatque meliorem, rursus illum admittit; quod si maneat incorrectus, tum demum in ejus manus incidit tanquam ingratus et scelestus. Quantum vero sit istud ex Paulo disce, qui sic ait : « Horrendum incidere in manus Dei » viventis [1]. » Scio mordere vos hæc verba : sed quid faciam? nisi acerba medicamenta adhibeam, vulnera non tollentur : sin adhibeam acerba, vos dolorem non sustinetis. Angustiæ mihi sunt undique : sed operæ-pretium fuerit manum deinceps cohibere : sufficiunt enim dicta ad eorum, qui attenti fuerint, emendationem. Verumtamen ut non solum vobis, sed et cæteris utilia vestra opera fiant, age rursus ea summatim collecta repetamus. Disseruimus de Seraphim, ostendimus quanta sit dignitas juxta regium solium stare, et in hominum potestate situm esse, ut dignitatem illam adipiscantur. Diximus de alis, et de inaccessibili Dei virtute, deque indulgentia, qua se nobis attemperavit : adjecimus et causam clamoris, ac perpetuæ admirationis, et quî fiat, ut dum Seraphim indesinenter Deum contemplantur, eum indesinenter quoque glorificent : commonefecimus vos cuinam choro accenseamur, et cum quibus communem Dominum laudemus : adjecimus et de pœnitentia sermones : ac demum, quam grave sit malum cum prava conscientia ad sacra mysteria accedere, demonstravimus, et quo pacto fieri nequeat, ut qui manet incorrectus, pœnam evitet. Hæc et uxor a viro discat, et filius a patre, et servus a domino, et vicinus a vicino, et amicus ab amico ; imo etiam inimicis ista narremus, nam et illorum salutis nobis est ratio reddenda. Si enim illorum erigere

[1] Hebr. x, 31.

jumenta quæ ceciderint, et quæ aberraverint conservare ac reducere jubemur [1], multo magis errantem eorum animam nos reducere, et collapsam oportet erigere. Si hoc pacto nostras et proximorum res dispensaverimus, ante tribunal Christi cum fiducia stare poterimus, cum quo Patri gloria, honor, imperium una cum sancto ac vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Exod. XXIII, 4, 5.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

HOMILIA IN JEREMIAM.

HOMILIA.

In locum illum prophetæ Jeremiæ: Domine, non est in homine via ejus, neque homo ibit, et diriget gressum suum [1].

I. Hujus [2] sensibilis publicæque viæ partes quædam planæ quidem sunt ac leves, quædam vero præruptæ atque asperæ; sic et Scripturæ sacræ partes aliæ sunt ex se omnibus intellectu faciles, aliæ majorem diligentiam ac laborem requirunt. Ac nos quidem, cum per planitiem levemque viam incedimus, necesse non est, ut admodum attenti simus: cum vero per asperam et angustam, quæque se ad ipsum montis cacumen extendat, et præcipitiis undique circumclusa sit, tum vigili mente nobis opus est, cum loci difficultas torpere non sinat. Quantumvis enim modice quis negligenter aspiciat, si solum pes prolabatur, totum corpus in præceps ruit, et si in vallem capite inclinato des-

[1] Jer. x, 23. — [2] Vide D. Guillon, tom. xii, pag. 373-394.

pexerit, tenebricosa correptus vertigine deturbatur. Sic et in Scriptura divina quædam faciles sunt, ac planæ sententiæ, quas sine labore licet percurrere : quædam asperiores et præruptæ, quas non ita facile fuerit permeare. Propterea vigiles et attentos esse cunctos oportet, dum ejusmodi loca percurrimus, ne in summum salutis discrimen veniamus. Idcirco nos interdum in facilioribus vos exercemus, nonnunquam ad difficiliora deducimus, ut et laborem levemus, et negligentiam excutiamus. Ut enim qui semper facilitatem experiuntur, remissiores fiunt : ita qui perpetuo ad asperiora pertrahuntur, animum labore defatigati despondent. Quocirca mixtum esse oportet doctrinæ genus, et nunc quidem hoc, nunc autem illud tractare, ut neque mens ultra modum relaxetur, neque rursus plus quam par est intenta frangatur, et laboribus defatigata deficiat. Propterea nuper cum de Petro et Paulo disseruissemus, et de exorta inter ipsos Antiochiæ controversia, pugnamque illam, quæ inter eos esse videbatur [1], pace quavis utiliorem vobis ostendissemus, cumque ad præruptam et asperam vos illam viam deduxissemus : quoniam defatigatos vidimus, sequenti die ad aliud argumentum vos traduximus, dum beati Eustathii præconia narravimus, et post illum generosi martyris Romani laudes percurrimus, cum illustrius nobis factum est theatrum, amplior applausus, ac major strepitus acclamantium. Ut enim si quis ubi defessus fuerit, deinde in pratum ingrediatur, gaudet, ac delectatur, dum nihil asperum, nihil molestum intuetur, sed recreationem, voluptatem, ac delicias multas : sic et vos tum temporis affecti eratis, dum post labores illos ac difficultates concionis illius, tanquam in pratum quoddam in Martyrum laudes ingressi, multa cum tranquillitate illis vos deliciis explevistis. Non enim tum erant prehensiones ac mutui

[1] Gal. II, 11 et seqq.

nexus, neque luctæ ac declinationes, sed nemine obluctante, sola expedita, soluta et libera oratio decertabat. Idcirco autem et illustrior erat, et sacris conventibus aptior, majoremque laudem reportabat. Cum enim ea, quæ dicuntur, cum facilitate mens auditorum assequitur, multa voluptate perfusa, ad acclamationem et laudem oratoris excitatur. Quando igitur abunde vos his diebus recreavimus, neque molestum aut grave quidquam vestræ objecimus charitati, age rursus hodie vos ad priorem exercitationem traducamus, et ad illa Scripturæ difficilia loca, quæ multa indigent animadversione, transferamus : non ut labore vos affligamus, sed ut exerceamus, quo possitis hæc etiam loca cum securitate percurrere. Ut ergo tum temporis initio quidem pugna quædam esse ac contentio videbatur Apostolorum; postquam autem scopulos illos conscendimus, sursum deinde spiritus fructum aspeximus, charitatem, gaudium, pacem, et neque inanis, neque supervacaneus fuit labor noster, sed in lætitiam desiit : sic et hodie vestrarum precum subsidio fretus futurum confido ut, si patienter et multa cum tolerantia propositum nobis iter conficiamus, atque ad ipsum cacumen ascendere possimus, illic omnia plana, levia, pronaque reperiamus. Quid igitur jam nobis est propositum? quod hodie ex Propheta lectum est : «Domine, non est in homine via ejus, »neque ibit homo, et diriget gressum suum[1] » Quæstio quidem hæc est : vos vero, ut studium tunc adhibuistis, ita nunc diligenter attendite : neque enim illa minor est hæc quæstio, sed majorem curam requirit. Quid ita? quoniam illa quidem Petri et Pauli, quæ videbatur esse controversia, nec tamen erat, non ita multis nota erat, unde nec illam ignorantiam verisimile fuit multum invecturam detrimentum : hæc autem sententia circumfertur ubique, in domi-

[1] Jer. x, 23.

bus, in foris, in pagis, in urbibus, in terra, in mari, in insulis, et quocumque te contuleris multos audies, qui hæc dicunt : « Scriptum est : » Non est in homine via ejus : » neque solum hanc sententiam didicerunt, sed alias etiam similes huic annectunt : « Non est volentis, neque curren» tis [1], » et post illud rursus : « Nisi Dominus ædificaverit do» mum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam [2] : » id porro faciunt, quod ex Scriptura divina depromptum negligentiæ suæ velamen obtendant, et salutem spemque nostram his verbis conentur infringere. Nihil enim aliud per hæc volunt efficere, nisi in potestate nostra nihil situm esse. Actum est de rebus nostris; frustra regni cœlorum promissio, frustra minæ gehennæ, frustra leges, pœnæ, supplicia, et consilia.

II. Quid enim attinet alicui consulere, cum nihil in ejus situm sit potestate? aut quid opus est ei promittere, qui omni sit rerum gerendarum facultate privatus? Neque is qui recte se gesserit, dignus est laude; neque qui deliquerit, pœnæ obnoxius ac supplicio, nisi arbitrii nostri fuerint, quæ sunt agenda. Quod si fuerit hoc hominibus persuasum, nemo jam amplius virtutem amplectetur, nemo a vitio declinabit. Nam si, dum singulis diebus personant aures hominum vocibus nostris de gehenna, dum verba facimus de regno cœlorum, dum intolerabiles pœnas, et præmia, quæ humanum excedunt intellectum, proponimus, dum consulimus, dum cohortamur, dum omnem orationem admovemus, ægre tamen adducuntur quidam, ut sudores pro virtute suscipiant, ægre a peccatorum voluptatibus avocantur : si hanc etiam sacram abruperis ancoram, nonne integra navis submergetur, et omnes penitus fluctibus absorpti peribunt, multaque quotidie fient naufragia? Nihil enim plane, nihil ita contendit diabolus, ut animæ

[1] Rom. IX, 16. — [2] Psal. CXXVI, 1.

humanæ persuadere, neque in peccatis eam suppliciis obnoxiam, neque laudibus et coronis esse dignam in recte factis, ut et studiosorum manus dissolvat, et animi alacritatem restinguat, et eorum, qui animum despondent, incuriam foveat, ac negligentiam augeat. Quocirca diligenter iis, quæ dicuntur, attendendum est. Præcipitium est utrinque ac fovea locus iste, nisi caute legatur. Quid enim dicemus? an Prophetam esse mentitum? at periculosum est; non enim mentitur Propheta, utpote qui Dei voces proloquatur. Non ergo mentitus est Propheta? proinde non sunt in nostra potestate, quæ agere debemus? Imo et in nostra potestate sita sunt quæ agere debemus, et Propheta mentitus non est: et horum utrumque probabimus, si attentas aures præbueritis. Propterea namque præcipitium utrinque objectum ostendi, ut vigiles et attenti propositum nobis iter conficiamus: non enim hunc locum tantum excutiemus, « Non est in homine via ejus; » sed et contextus omnem seriem, et pro quibus dicta sint illa, a quo, ad quem, quam ob causam, quando, et quomodo. Non enim dicere sufficit aliquid in Scriptura scriptum reperiri, neque temere avulsa ac discerpta divinitus inspiratæ Scripturæ membra nuda et a reliquo textu serieque sermonis sejuncta sumere, ac nimia licentia confidentiaque ipsis illudere. Sic enim prava dogmata multa in nostram hanc ætatem invecta sunt, dum negligentioribus persuasit diabolus, ut oblique distorta testimonia Scripturæ proferrent, vel additis subtractisve nonnullis tenebras veritati offunderent. Non ergo sufficit dicere scriptum esse in Scriptura, sed totam seriem legi oportet: quandoquidem si continuitatem et cognationem, qua inter se connexa sunt, interrumpere vellemus, ita multa prava dogmata orirentur. Enimvero in Scriptura scriptum est, « Non est Deus [1], » et « Avertit faciem suam

[1] Psal. XIII, 1.

» ne videat in finem [1], » et « Deus non requiret [2]. » Num igitur, dic, quæso, non est Deus? neque respicit ea quæ in terris fiunt? quis hoc ausit dicere vel audire? Scriptum tamen est in Scriptura : sed disce quo pacto sit scriptum. « Dixit insipiens, inquit, in corde suo : Non est Deus [3]. » Non Scripturæ suffragium est et sententia, sed animi insipientis : non dixit quæ sua sunt Scriptura, sed quæ sunt alterius denuntiavit. Et rursus, « Usquequo irritavit impius » Deum? dixit enim in corde suo, non requiret [4]. Avertit » faciem suam, ne videat in finem [5]. » Et hic rursus hominis impii ac scelesti judicium et sententiam proponit. Ita quoque medici facere solent, insanorum et amentium peccata sanis, ac valentibus narrant, ut cautiores istos reddant. Cum igitur sanitas animæ sit pietas, morbus autem et infirmitas summa Deum minime nosse, impiorum verba commemorat, non ut ea temere audiamus, sed ut ab iis abstineamus. Quid insipiens dixerit narrat, ut tu sapiens fias, et dictum ejus minime probes : quid impius dixerit narrat, ut tu impietatem fugias. Neque vero solum a contextu serieque sermonis avellenda loca non sunt, sed etiam sana et integra sunt proferenda, nihilque addendum. Multi certe quædam etiam alia circumferunt ex Scripturis quæ depravate allegant. Scriptum est enim, inquiunt : « Si uraris, uxorem ducito : » nusquam tamen hoc ita scriptum est, sed quo pacto sit scriptum considera. « Dico autem non » nuptis et viduis, bonum illis est, si maneant, sicut et ego. » Quod si non se continent, nubant : melius enim est nu- » bere quam uri [6]. » Annon igitur idem est, inquit: « Si uraris, uxorem ducito? » Enimvero licet idem esset, non oportebat tamen, omissa recta Scripturæ allegatione, eam pervertere, suisque verbis Scripturæ sensa proferre : jam vero

[1] Psal. x, sec. Hebr. 11. — [2] Ibid. 13. — [3] Id. xiii, 1. — [4] Id. x, Hebr. 13.— [5] Ibid. 11. — [6] 1 Cor. vii, 8, 9.

multum ostendimus inesse discrimen. Si enim absolute dixeris: « Si uraris, uxorem ducito, » cunctis, qui virginitatem servare ultro statuerunt, potestatem facis, cum primum libido illis negotium facesset, inita cum Deo pacta violandi, atque ad nuptias transfugæ more transeundi, ac promissi prioris obliviscendi.

III. Quod si intelligas, quos alloquatur Paulus, hoc est, non omnes passim, verum eos, qui nondum promissione se obstrinxerint, poteris noxiam ac perniciosam tollere facultatem. « Dico enim, inquit, non nuptis et viduis, non iis quæ viduitatem promisere, sed iis quæ neque hoc, neque illud decreverunt, sed tanquam in medio quodam interstitio consilii utriusque versantur. » Exempli causa : mulier quæpiam virum suum amisit, neque dum apud se statuit, neque decrevit, an a se oporteat eligi viduitatem, an vero alterum maritum induci : hanc ego admoneo, inquit, bonum esse ut ita permaneat : quod si onus ferre non possit, nubat : eas vero, quæ jam aggressæ sunt, et in earum album sunt relatæ, quæ viduitatem tolerant, et cum Deo pactum inierunt, non jam vult ad alterum posse matrimonium reverti. Propterea de illis ad Timotheum scribens sic ait : « Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxu- » riatæ fuerint in Christo, nubere volunt habentes damna- » tionem, quia primam fidem irritam fecerunt [1]. » Vides ut eas hic castiget ac puniat, et obnoxias pœnæ ac judicio esse dicat, quod inita cum Deo pacta violarint, et promissis non steterint? Itaque ex hoc loco manifestum est dictum illud non ad eas, quæ promiserant, esse directum : idcirco non esse illud temere proferendum, sed noscendas esse personas, quas Scripturæ verbis illis alloquuntur. Rursus alium locum circumferunt, cujus non illi quidem structuram pervertunt, sed aliud illi, quod in Scriptura non repe-

[1] 1 Tim. v, 11, 12.

ritur, adjiciunt. Talis enim est diaboli malitia, ut vel additione, vel subtractione, vel depravatione, aut immutatione contextus perniciosa dogmata introducat. Quis ille porro locus est? « Meum est, inquit, argentum, et meum aurum [1]," et cui voluero, dabo illud. » Hujus loci pars quidem est ita dicta, pars vero dicta non est, sed alicunde adjecta. Nam illud quidem, « Meum est argentum, et meum est aurum, » dixit Propheta : illud autem : « Cui voluero, dabo illud, » non item sequitur in Scriptura, sed ex inscitia vulgi natum circumfertur. Quodnam porro inde exoritur detrimentum? multi scelerati, et præstigiatores, atque intemperantes, qui ne digni quidem sunt, qui solis hujus conspectu fruantur, aut vivant, aut hujus cœli spiritum ducant, multis opibus abundant, dum omnia subvertunt, viduarum domos diripiunt, orphanos spoliant, adversus inferiores efferuntur. Volens ergo diabolus hominibus persuadere divitias desuper, atque ex Dei largitione manare, ut ex hoc magnam blasphemiam Domino impingat, sumpta hac Scripturæ sententia quæ sic habet : « Meum est argentum et meum » est aurum, » aliam quæ in Scriptura non est, adjecit dicens : « Et cui voluero, dabo illud. » At non ita dicit Aggæus propheta : sed cum ex barbarorum regione rediissent Judæi, et instauraturi templum essent, atque ad pristinum splendorem evecturi, cum egeni essent, et ab hostibus circumfusis obsessi multa premente paupertate, nec ullæ facultates alicunde apparerent : in meliorem spem illos volens erigere, ac persuadere ut de fine confiderent, ex persona Dei dicit : « Meum est argentum, et meum est aurum, et » erit gloria domus istius novissima super primam [2]. » Sed quid hoc ad propositum? dicet aliquis. Quod non oporteat Scripturæ sententias temere arripere, atque a serie sermonis et argumenti affinitate divellere : neque nuda verba su-

[1] Agg. II, 9. — [2] Ibid. 10.

menda sint, eorumque subsidio destituta quæ sequuntur aut præcedunt, ut per ea temere calumniam struamus et cavillemur. Annon enim absurdum est, ut in judiciis quidem, ubi de rebus sæcularibus disceptamus, omnia jura nostra in medium proferamus, et loca, tempora, causas, personas, aliaque innumera producamus : cum vero nobis de vita æterna propositum sit certamen, temere et inconsiderate Scripturæ loca proferamus? Ac legem quidem regiam nemo temere et inconsiderate recitabit, sed nisi tempus notet, ac legislatorem designet, et integram illam atque illibatam proponat, castigatur gravissimaque pœna mulctatur : nos vero dum non legem humanam, sed supernam ac de cœlo delapsam recitamus, tantam præ nobis negligentiam feremus, ut ejus partes ac membra discerpamus? quis hoc venia dignum censeat? Fortasse ultra modum orationem produxi, at non sine causa, verum ut a prava consuetudine vos abducam. Ne igitur defatigemur, donec ad finem pervenerimus : propterea namque nati sumus, non ut edamus ac bibamus, et induamur, sed ut vitium fugiamus, ac divinam amplexi philosophiam, virtutem sectemur. Natos enim esse nos non ut edamus ac bibamus, sed ad alia quædam multo majora melioraque præstanda, quo pacto Deus doceat, audi, et quam afferat causam, propter quam hominem procrearit. Cum enim illum formaret, his verbis usus est : « Faciamus hominem ad imaginem nos» tram, et ad similitudinem [1]. »

IV. Porro Deo similes reddimur, non dum comedimus, bibimus, aut induimur; Deus enim neque comedit, neque bibit, neque induitur : sed dum justitiam exercemus, benignitatem exhibemus, mites et modesti ac misericordes in proximos sumus; virtutem omnem sectamur : siquidem commune nobis est illud cum belluarum natura, quod co-

[1] Gen. 1, 26.

medimus et bibimus, neque quidquam illis hac in re præstamus. Unde ergo fit, ut illis antecellamus? Quod nimirum ad imaginem et similitudinem Dei conditi simus. Ne igitur defatigemur, dum sermonem de virtute instituimus, sed allatam in medium propheticam hanc sententiam diligenter expendamus, quis eam protulerit, et quorum causa, quo tempore, et quem alloquens, et quo in statu res tum essent, omnia demum pervestigemus, quæ ad inveniendum usui esse possunt. Is quidem, qui protulit, Jeremias est Propheta, dum non quidem pro se, verum pro aliis preces offerret, pro Judæis ingratis, stupidis, qui nullo modo corrigi poterant, qui puniri debebant, et extremo supplicio mulctari, de quibus dicit illi Deus : « Noli orare pro populo » hoc, quia non exaudiam te [1]. » Ac nonnulli quidem hoc de Nabuchodonosor dici autumant : nam quoniam bellum illis erat barbarus illaturus, urbemque deleturus, atque abductis captivis abiturus, cum persuadere omnibus vellet non eum propria virtute vel potentia civitatem expugnaturum, sed ob istorum peccata, Deo bellum illud gerente, atque adversus urbem suam illum deducente, « Scio, Domine, inquit, quia non est in homine via ejus, » neque homo ibit, et diriget gressum suum [2]. » Quorum verborum hic sensus est. « Hæc via, inquit, qua nunc barbarus incedit, dum nobis hoc bellum infert, non ab ipso est, neque feliciter bellum istud confecit, ac victoriam reportavit, ac nisi tu nos in ejus manus tradidisses, nunquam expugnasset, aut vicisset. Idcirco precor, inquit, ac supplex oro, quando ita tibi hoc visum est, ut supplicio modus adhibeatur. « Corripe namque nos, inquit, ve» rumtamen in judicio, et non in furore [3]. » Sed quoniam huic expositioni contradicunt nonnulli, neque barbari causa dictum hoc esse volunt, sed de communi hominum natura,

[1] Jer. VII, 16. — [2] Id. X, 23. — [3] Ibid. 24.

necessarium est ut cum istis decertemus. Quid ergo possumus his opponere? Quoniam pro hominibus orabat, qui peccaverant, pro quibus orare sæpe prohibitus erat : propterea curat ut civitas prior lugeat : nam quoniam assidue dicebat : « Noli orare pro illis, » eam ipsam, quæ benignitate indigebat, priorem submittit, ut ansam inde aliquam et speciosam occasionem arripiat pro illis Deo preces offerendi, atque ad ipsam dirigit orationem, aitque : « Væ contritioni » tuæ : doloris plena est plaga tua. » Tum infit illa : « Plane » hoc est vulnus meum ; tabernaculum meum periit; pelles » meæ conscissæ sunt. Filii mei et oves meæ exierunt a me, » et non sunt. Pastores mei stulte egerunt, et Dominum » non exquisierunt. Vox auditionis venit, et commotionis » magnæ ab Aquilone, ut ponat civitates Juda in desola» tionem, et cubile passerum [1]. » Deinde postquam illa suam calamitatem deploravit, adjecit : « Domine, non est homi» nis via ejus. » Quid igitur, quia lamentatur, dicet aliquis, perniciosum dogma in mundum invexit, nostra potestate nos privans, et affirmans non esse arbitrii nostri res gerendas? Nequaquam, sed et dum lamentatur, id confirmat. Cum enim dixisset : « Non est hominis via ejus, » minime tacuit, sed adjecit : « Neque homo ibit, et diriget gressum » suum. » Quod autem dicit, hanc sententiam habet : « Non totum est in nostra potestate, sed aliud quidem in nostra, aliud vero in Dei situm est potestate. Nam ut optima quæque eligamus, velimus, et agere contendamus, omnemque laborem exantlemus, nostri est arbitrii : ut autem ad exitum ea perducamus, neque intercidere sinamus, utque ad finem recte factorum perveniamus, id vero cælestis est gratiæ. » Partitus enim est nobiscum virtutem Deus, et neque rem totam in nostra sitam esse voluit potestate, ne in superbiam efferamur, neque totum sibi ipse sumpsit, ne nos

[1] Jer. x, 19-22.

inertiæ dedamus : sed exiguum quid laboribus nostris relinquens, majorem partem ipse conficit. Ut enim sciamus quo pacto, si res tota in potestate nostra fuisset, multos id in superbiam egisset, et extulisset, audiamus quid Pharisæus dicat, in quantam solentiam elatus esset, quo pacto magnifice loqueretur, seque toti orbi terrarum fastuose præferret. Propterea non ut totum a nobis penderet effecit, quinimo permisit ut in nostra potestate aliquid esset, ut nos jure ac merito coronandi speciosam occasionem arriperet. Atque hoc illa parabola declaravit, in qua dicit homines circa undecimam horam inventos se in vineam ad operandum misisse [1]. Tametsi quid operari undecima hora potuerunt? At nihilominus ad integram illis dandam mercedem breve momentum Deo suffecit. Atque ut intelligas hoc Prophetam vere dicere, neque nos arbitrii libertate privare, sed de rerum exitu philosophari, audi quid adjiciat. Nam cum dixisset : « Non est in homine via ejus, » statim adjungit : « Corripe nos, Domine, verumtamen in » judicio, et non in furore. » Si enim arbitrii nostri nihil esset, frustra diceret : « Corripe nos, Domine, verumtamen » in judicio. »

V. Quid enim fieri potest injustius, quam ut illi plectantur, quorum ex arbitrio non pendent res gerendæ, aut ut homines illi pœnas sustineant, quorum via vitaque non sit in eorum posita potestate? Itaque cum Deum videtur orare, ne graviori pœna multentur, nihil aliud indicat, quam dignos eos esse qui plectantur, ac pœnam sustineant. Hoc autem nihil aliud quam libertatem arbitrii constituit. Si enim res gerendæ illorum juris et arbitrii non essent, non jam ut mitiori supplicio afficerentur peti oporteret, sed nec ullo modo puniri : imo vero neque precibus opus esset ; non enim deprecatore indiget Deus, ut innocentes

[1] Matth. xx, 6.

non puniat. Et quid dico, Deus, cum nec ullus homo prudens? Quando igitur pro Judæis orare Prophetam videmus, satis liquet eum pro hominibus orare qui peccarint : tum vero cernitur peccatum, cum penes nos est ut legem non transgrediamur, et tamen eam transgredimur. Ergo undique nobis manifestum est, cum in nostra, tum in Dei potestate sita esse recte facta. Simile illud est etiam, « Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei[1]. » Et quam ob causam curro, inquit, vel quam ob causam volo, nisi tota res in meo sit arbitrio sita? ut nimirum dum vis, et dum curris, divinum auxilium et benevolentiam tibi concilies, sic ut te adjuvet, ac manum porrigat, atque ad finem usque perducat. Si enim hoc sustuleris, et currere simul et velle desieris, neque manum porriget Deus, sed et ipse abscedet. Unde autem id constat? Audi quid dicat Jerosolymæ. « Quoties volui congregare filios tuos, et noluisti? Ecce relinquitur domus vestra deserta[2]. » Vides, quoniam illi noluerunt, quo pacto etiam Deus abscessit? Propterea nobis quoque opus est ut velimus, et curramus, quo Deum nobis etiam conciliemus. Hoc igitur est, quod ait Propheta, felicem exitum rerum in potestate nostra situm non esse, verum ab auxilio pendere divino : ut autem eligamus, in nobis et in arbitrio nostro situm esse. « Enimvero si rerum prosper aut sinister exitus ab auxilio divino pendet, dicet aliquis, nulli obnoxius crimini censeri debeo : cum enim omnia, quæ mearum partium sunt, præstitero, et voluero, et elegero, et rem ipsam aggressus fuero, is vero a cujus potestate pendet eventus, me non adjuverit, neque manum porrexerit, omni sum crimine liberatus. » Verum non ita est, plane non est ita : neque enim fieri potest, ut si nos voluerimus, elegerimus, ac statuerimus, Deus nos derelinquat. Si enim eos, qui nolunt

[1] Rom. IX, 16. — [2] Matth. XXIII, 37, 38.

hortatur et consulit eis, ut velint et statuant, multo magis eos, qui ultro eligent, non derelinquet. « Respicite, namque » inquit, in generationes antiquas, et videte, quis speravit » in Dominum, et confusus est, aut quis permansit in » mandatis ejus, et despexit eum [1] ? » et rursus ait Paulus, « Spes non confundit [2], » spes nimirum in Deum. Impossibile enim est, ut finem propositum non adipiscatur is qui tota mente in Deum sperat, et quæ suarum sunt partium præstat omnia. Et rursus, « Fidelis autem Deus, qui non » patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet, » cum tentatione proventum, ut possitis sustinere [3]. » Idcirco admonet Sapiens vir quidam dicens : « Fili, si accedas ad » servitutem Domini, præpara animam tuam ad tentationem. » Dirige cor tuum, et sustine et ne festines in tempore ob» ductionis. Conjungere illi, et ne recedas [4]. » Alius quoque sermo nos admonet : « Qui autem perseveraverit usque in » finem, hic salvus erit [5]. » Porro hæc omnia regulæ sunt, leges, ac decreta immutabilia, et hoc in mente vestra sit fixum oportet fieri non posse, ut qui studium adhibeat, et de sua salute sit sollicitus, et omnia quæ suarum sunt partium exequatur, is unquam a Deo deseratur. Non audis quid Petro dicat? « Simon, Simon, quoties expetivit » Satanas, ut cribraret vos sicut triticum : ego autem oravi » pro te, ut non deficiat fides tua [6]. » Nam cum viribus nostris esse majus viderit onus, manum porrigit, ac tentationem reddit leviorem : cum vero nos ex propria negligentia viderit ac desidia propriam salutem prodere, neque velle salvari, tunc derelinquit ac deserit. Neque enim vim affert aut cogit, quodque dum doctrinam traderet, agebat, id etiam hic fit. Ut enim illic eos, qui audire nolebant, sed discedebant, non trahebat, neque vim afferebat : sed

[1] Eccli. II, 11, 12. — [2] Rom. V, 5. — [3] I Cor. X, 13. — [4] Eccli. II, 1-3. — [5] Matth. X, 22. — [6] Luc. XXII, 31, 32.

iis, qui attendebant, obscura solvebat, et ænigmata manifesta reddebat, ita nimirum et in rebus ipsis : eos qui stupidi sunt, et minime volunt, non cogit neque vim illis affert : eos autem qui ultro eligunt, summo studio sibi conciliat. Propterea dicit etiam Petrus : « In veritate comperi, quia » in omni gente, qui timet Deum, et operatur justitiam, » acceptus est illi[1] : » Et Propheta ipsum admonet his verbis : « Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis. Si » autem nolueritis, neque exaudieritis me, gladius devorabit vos[2]. » Quæ cum ita nota et explorata sint nobis, atque in nostra potestate situm esse ut velimus et curramus, nosque, dum volumus currimusque, Deum nobis conciliaturos ad ejus auxilium obtinendum ; eo porro nobis conciliato, nos rerum exitum assecuturos ; excitemus nos, dilectissimi, atque ad salutem animæ nostræ omne studium conferamus, ut cum modicum in hac vita laborem exantlaverimus, in æterno et immortali ævo illo bonis immortalibus perfruamur. Quæ nobis omnibus ut contingant, faxit gratia et benignitas Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Act. x, 34, 35. — [2] Isaï. 1, 19, 20.

SERMO

DE SIGILLIS LIBRORUM (15).

Et quomodo Filius Patri, Pater Filio offerat, ac de Servatoris incarnatione.

I. Magnum ad salutem animæ viaticum sunt Sacræ disciplinæ. Ferrum enim ferro, anima verbo divino acuitur: pane corpus alitur; verbo divino anima firmatur; ut dicit Moyses divinæ doctrinæ vim altricem subindicans: «Non »in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei[1].» Alimentum igitur animæ verbum Dei est. Quæ enim ad imaginem Verbi creatoris facta est, ratione ornata, et rationabili dignata libertate, quo magis proprio alimento utatur, quam verbo nutriente, instituente, et ad propriam sibi libertatem cito restituente? Verbum porro dicimus, fratres, non sophistica gravitate ad persuasionem concinnatum; sed quod fidei simplicitate veritatis testimonium habeat. Spuria quippe reputanda est virtus et

[1] Deut. VIII, 3.

vitæ et verbi, quæ a divino magistro primitias non accepit. Et quantum umbra a corpore, et somnium a veritate, tantum distat a vera Dei sapientia, illa quæ in mundo sapientia reputatur. Quapropter beatus Paulus, vas electionis, qui aliquando egressus ut Sanctos male caperet, ipse pulchre captus est ad salutem hominum, piam et veram doctrinam spuriæ opponens, clare dicebat : «Sapientiam autem » loquimur inter perfectos : sapientiam vero non hujus sæ» culi, sed Dei sapientiam in mysterio [1]. » Sapientia ergo nobis est prophetica lingua et apostolica doctrina, atque Evangelium regni, summa rationabilis potestatis. Evangelii nomen cum audimus, fratres, dignum hujus nominis sensum percipiamus. Multi namque nomina sæpe et assidue cogitantes, rerum ipsarum vim ignorant. Evangelii autem nomen res ipsa quid sit indicat. Præclaram enim illam Servatoris œconomiam nobis annuntiat, quod Deus per summam benignitatem apud homines sit versatus, non æterna illa dignitate sua deposita, sed salutari assumpta incarnatione. Declarat nobis Evangelium quod medicus ægros adierit, non pharmacis curaturus, sed nutu clementiæ suæ valetudinem inditurus : annuntiat nobis quod errantibus via monstrata sit, in tenebris degentibus lux apparuerit, desperatis salus advenerit. Quia enim a lege instituti non resipuimus, et Prophetis monstrantibus non revocati sumus ad cognitionem veritatis, cum ingratus noster animus omnia in periculum conjiceret, humanaque subverteret ; ubi Dei benignitas nos vidit, et a legis instituto defecisse, et a Prophetarum ductu deflexisse, immensa bonitate sua pervicaciam nostram devicit, Evangeliumque regni ceu quoddam regium munus per totum orbem proposuit, nobis indignis omnia benigne largitus est. Prodiit ergo salutaris gratia, quæ omnes beneficiis, iisque variis, affecit, servos

[1] 1 Cor. 11, 6.

liberavit, pauperes ditavit, exules reduxit, captivos redemit, omnia omnibus facta est : non quod nos digni essemus, sed propter bonitatem quæ beneficum deceat : qui cum sit natura simplex, indivisibilis, qui nulla figura exprimatur, ipse Deus de Deo, imago invisibilis, « Splendor » gloriæ et figura substantiæ [1], » diversis appellatur nominibus, non quæ naturæ conveniant, sed quæ beneficentiæ competant. Quia enim omnia humana exciderunt, in se omnia suscipit proprietate quadam, appellationes illas suscipiens, quæ gratiæ omnia renovanti competant. Fames quippe magna erat, fames divini Verbi, fames quam synagogæ comminatus est Deus dicens : « Mittam eis non famem » panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Do» mini [2]. »

II. Cum ergo conspiceret totum orbem fame laborare et deficere ; quod enim est cibi penuria corpori, idipsum est ignorantia animæ ; fons ille bonorum per Evangelia clamat : « Ego sum panis qui de cœlo descendit, et qui dat » vitam mundo [3]. » Panis quippe sensilis ex terra prodit, ut dictum est : « Ut educas panem de terra [4]. » Cœlestis vero panis ex cœlo scaturit. « Ego enim sum panis qui de cœlo » descendit. » Deserta quippe erat terra sitiens, divino destituta Verbo, spirituali irrigatione privata. Quid ergo ? Illa ipsa gratia, quæ beneficia emittit, exclamat : « Si quis sitit, » veniat ad me et bibat [5]. » Quia enim diverso modo clamabant Prophetæ, et omnis Sanctorum chorus ejus adventum expetebat dicens : « Deus, Deus meus, ad te de luce » vigilo : sitivit anima mea ad Deum vivum [6] ; » ut ostenderet seipsum esse quem sitiebant Prophetæ, per Evangelia clamat : « Si quis sitit, veniat ad me et bibat. » Si quis est illa affectus cupiditate quæ sic exprimitur ; « Sitivit in te

[1] Hebr. I, 3. — [2] Amos VIII, 11.— [3] Joan. VI, 41. — [4] Psal. CIII, 16. — [5] Joan. VII, 37. — [6] Psal. LXI, 1.

» anima mea, veniat ad me. » Videbat rursus orbem nudum, non corpore, sed virtute. Videbat opificium suum, et misertus est ejus, seque ipsum dat nudis indumentum, » ut jam ante diximus : « Quicumque in Christum baptizati » estis, Christum induistis [1]. » Erraverat terra viam quærens, nec inveniens. Omnis quippe anima semen theologiæ in se habet : et licet in se haberet, nesciebat quomodo id quod desiderabat perquireret. Quia ergo errantes viam ignorabant, « Ego sum via [2], » inquit. At mortuus es ? « Ego » sum resurrectio [3]. » At infirmus es, et ductu opus habes? « Ego sum virga de radice Jesse [4], » quæ sustentat infirmos, de qua dicit Propheta : « Virga tua et baculus tuus ipsa me » consolata sunt [5]. » Cur virga? cur baculus ? Quia omni ætati competunt ; juvenes instituunt, senes firmant. Verum, o Domine, « Esurientem me nutrivisti, sitienti potum dedisti, » nudum operuisti, » errantem reduxisti, infirmum sustentasti; viam ingressus, pietatis vestigia assecutus sum : portam veritatis quæro. Quis ostendet ? « Ego sum ostium [6]; » per me quisque ad Patrem ingreditur. Per te, quare ? Porta sum salutis aperta, quam quærit beatus David, qui cum multas cogitasset, unam invenit, et primo dicit : « Aperite » mihi portas justitiæ, ingressus in eas, confitebor Do» mino [7]. » Postulatum assecutus, ut invenit id quod non expectabat, unam scilicet non multas, repetita voce dicit : « Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam [8]. » Deinde prophetica visione, et animi desiderio intus ingressus, quasi intra regiam constitutus, « Confitebor, tibi, inquit, » quia exaudisti me [9]. » Dic, Propheta et theologe, confiteris et gratias agis Deo ? Quid expectatione tua dignum invenisti? Qui cupiunt in domum regiam ingredi , sperant se

[1] Gal. III, 27. — [2] Joan. XIV, 6. — [3] Id. XI, 25. — [4] Isaï. XI, 1. — [5] Psal. XXII, 4.— [6] Joan. X, 7. — [7] Psal. CXVII, 19. — [8] Ibid. 20. — [9] Ibid. 21.

oculos exsatiaturos esse spectaculis, auri et marmorum fulgore, divitiarum variis floribus, satellitio et solio regio, regum muneribus. Hæc singuli videre cupientes, regiam expetunt, et desiderio ardent. Tu vero quid desideras eorum, quæ ingressus per portam invenisti? De qua re gratias agis? Quid magnum invenisti? Quid cupiditate dignum? Explica desiderium tuum, ne judaïca impudentia veritatem calumnietur. Quid invenisti? Quid prædicas? Quid miraris? Christum, inquit, inveni, Christi œconomiam vidi, novam gratiam, novum beneficium, gloriosam passionem, arcanum mysterium. Hæc video, hæc miror, pro his gratias ago, dicens: « Confitebor tibi, quia exaudisti » me, et factus es mihi in salutem [1]. » Non celo beneficium, non abscondo salutem, sed œconomiam annuntio. « Lapi» dem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in » caput anguli [2]. » Vides-ne quomodo gratiarum actio historiam aperuerit? « Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et » factus es mihi in salutem. Lapidem quem reprobaverunt » ædificantes, hic factus est in caput anguli. » Vides-ne quomodo omnis Prophetarum expectatio ipsam œconomiam respiciat, et Christum desideret in synagoga contemptum, sed apud gentes celebratum? Itaque ut ad propositum revertamur, si portam quæras, Christum invenies. Et sane, inquies, porta est ob benignitatem suam. Sed quia opus est ei, qui in regiam et in templum Dei ingreditur, ut doctorem eo, quo fert animus, habeat; nemo enim ad altare accedere ausit, nisi sacerdos adsit; cum per portam ingressus fueris, ipsum Sacerdotem invenies, qui te admoveat. « Tu enim es Sacerdos in æternum secundum ordinem » Melchisedech [3]. » Sed opus habet sacerdos hostia et victima, ut Deum propitium reddat; ipse tibi victima est: « Ecce » Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi [4]. » Hæc omnia prop-

[1] Psal. CXVII, 21. — [2] Ibid 22. — [3] Id. CIX, 4. — [4] Joan. I, 29.

ter te audivisti? Audi jam propter ipsum. Ne sistas intuitum in sacerdotii ordine; ne respicias illum ut Sacerdotem astantem : sed respice illum per suam dignitatem cum Patre sedentem. Verum ne adsit veritatis inimicus, qui alia adimat, alia celet. Novi hæreticum quempiam veritatis inimicum sæpe dixisse : «Vides-ne non posse quempiam ad Patrem accedere sine Filio? Mediatoris quippe ordinem tenet, ac ministri, qui eos, qui salutem consequuntur, Patri offert. Quia, inquit, nova sapientia veritatem innovat. Non poterat enim humana natura per se ad Deum accedere; ideo medius inter creatam et increatam naturam Filius mundum offert Deo.» O novam insaniam! o novam fabulam! Excellens Patris bonitas periclitatur apud hæreticos, qui Divinitatis dignitatem obscurant. Verum hæreticorum insania ferocit; Servatoris autem potestas non minuitur, gloria non extinguitur, gratia non evertitur. «Si nos, in» quit, negaverimus, ille fidelis manet [1] :» seipsum quippe negare non potest. Una sedet, ob dignitatem suam : stat vero ut Sacerdos ob sibi innatam benignitatem.

III. Et rem miram considera, frater. Quia in servi ordinem et ministri formam hæc verba detorquent, «Nemo » venit ad Patrem, nisi per me [2], » necessarium est ad hæreticos impietatis crimen retorquere. Si quod Patri Filius offerat, id dignitatem offerentis tollit. Si Patrem videas Filio offerentem, illic impietatem extendis, ac dum impie agis in Filium, in Patrem blasphemas. Ut ergo, fratres, in verbo pietatis et veritatis, nequitiam comprimamus, et piam sententiam declaremus : «Vivus est enim sermo Dei et effi» cax, et penetrabilior omni gladio ancipiti [3]. » Gladium ancipitem vocat, quia duplici utitur sermone, alio firmante, alio subvertente; subvertente adversarios, firmante domesticos fidei. Audi ipsum Dominum dicentem : «Nemo potest

[1] 2 Tim. II, 13. — [2] Joan. XIV, 6. — [3] Hebr. IV, 12.

» venire ad me, nisi Pater meus cœlestis traxerit eum [1]. » Necessarium est, fratres, ea, quæ opportuna sunt, hæreticis dicere, et hanc sententiam fidei filiis inculcare. Cur illam oblationem unigenitum Dei Verbum divisit ; modo dicens ab se Patri, modo sibi a Patre offerri? Neque enim ea, quæ ad divinam naturam pertinent, confunduntur. Sed verbum veritatis planum et distinctum est, nihil habens obliquum aut tortuosum. « Omnes enim viæ Domini rectæ [2]. » Num ergo, fratres, Pater, modo sedens primasque tenens, oblatos recipit ; modo Filio, in regio habitu sedenti et primas tenenti, debitum reddit, et in ministri ordine quosdam Filio affert. Absit. Nam in Deo, cum sedem quis nominat, non debet humanum aliquid cogitare : neque, cum stare Deus dicitur, id debet humano more intelligi. Si Deum stare audias, divinæ substantiæ rectam firmitatem intellige: si legas vel audias ipsum sedere, inconcussam beatæ naturæ stabilitatem cogita. Ipse dicit se stare et sedere. Moysi dicit : « Tu sta hic mecum. Et erat locus ubi stabat Deus » Israël, quasi lapis Sapphiri [3]. » Diligenter animadverte : Moyses stantem dicit, et Deus Moysi quasi stans, dicit : « Sta mecum. » Quid ergo censeamus de Jeremia dicente : « Tu sedens in sæculum, et nos perimus in sæculum [4] ? » Sedes et statio sunt humana verba : sed sensus est divinus. Quia humana vita huc illuc circumagitur, Deus stare dicitur ; et quia nos minime firmi instabilesque sumus, Deus dicitur sedere, ob stabilitatem suam : quod enim sedet, firmum est. Fuge illa quæ tibi ex vocibus objiciuntur, et cogita illa quæ per fidem percipiuntur. Quomodo ergo offert Patri Eilius, quomodo Pater Filio? Neque enim dictum illud sine examine relinquendum est. Pater Filio quosdam conspicuos et probatos offert, Filius quoque Patri quos-

[1] Joan. VI, 44. — [2] Psal. XXIV, 10. — [3] Exod. XXXIV, 2, et XXIV, 10. — [4] Baruch. III, 3.

dam conspicuos et probatos offert. Ne tu præoccupans dictum ad calumniam abripias, sed expecta finem et de dicto judica. Ne sis judex inimicus, sed concertator benevolus. In Israël Deus et Pater cognitus erat, Filius ignorabatur. Apud Gentes autem et Pater ignorabatur et Filius. Nam multiplicium deorum errore detinebantur. Ubi Pater notus est, Filius vero ignoratur, ignoti Filii interpres est Pater. Sermonem resumam, ut intelligentiam statuam. Ubi Pater notus est, de Filio autem dubitatur, notus ignoti fit interpres. Ubi Pater ignoratur, ignoti præco Filius efficitur. Ideo ut accuratum dictorum examen accipias, sponsorem tibi Evangelium præbeo. Dicit Servator de Gentibus: « Nomen tuum manifestavi mundo [1]; » imo ignoranti mundo nomen tuum manifestavi. Quod nomen manifestavit? Quod Deus esset. Atqui cognitio nomen præoccupaverat. Nam qui in errore versantur, Deum dicunt; et qui a pietate sunt alieni, nomen non negant. Quod ergo nomen manifestavit? Quod Pater vocetur: « Manifestavi nomen tuum mundo. » Vides-ne quod, ubi Pater ignotus est, Filius sit interpres, qui per prædicationem evangelicam veritatem declaret? Ubi vero Pater notus esse putabatur, Filiusque ignotus erat, Pater ignoti interpres fuit; exempli causa, ut ipsis rebus veritatem demonstrem: Paulus Deum noverat, Filium non noverat : norat Deum, non norat Deum esse Christi Patrem. Eratque pietatis studiosus, ac pro lege pugnabat. Deus zelum respexit ignorantia plenum, sed studio ardentem. Ecquid agit? Demonstrat ignoranti ignotum. Qui nobis hæc explicabit? Is ipse, qui aliquando ignoravit, et postea cognovit; qui aliquando persecutus est, et postea prædicavit. Quid enim ait? « Et eram æmulus pa» ternæ legis, supramodum persequens Ecclesiam Dei. Cum » autem Deo placuisset, qui me segregavit ex utero matris

[1] Joan. XVII, 6.

» meæ, et vocavit per gratiam suam revelare Filium suum » in me [1], etc. » Testimonium quippe allatum est ad quæsitum demonstrandum, non ad loci illius speculationem. Rursum Servator Apostolos interrogat : « Quem dicunt ho» mines esse Filium hominis [2] ? » Interrogat non ut discat; sed ut depulsa alia opinione, veritatem firmet. « Quem me » dicunt homines ? » Apostoli primum multorum opiniones referunt, « Alii, inquiunt, Heliam, alii Jeremiam, aut unum » ex Prophetis [3]. » Quid ergo Servator ? Falsis opinionibus nihil respondet, quod responsione indignas judicet. « Vos » autem quem me esse dicitis [4] ? » Non curo multos illos errantes, sed vos præcones. Quia enim vos estis qui lucernam veritatis, prædicationemque pietatis per totum orbem nuntiaturi estis, in vobis versantur humana, in vobis veritas periclitatur. Ac sicut vestra cognitio commune hominum beneficium est, sic vestra ignorantia commune orbis detrimentum. « Idcirco vos quem me esse dicitis ? » Respondit Petrus. « Tu es Christus Filius Dei vivi [5]. » Hic fidei terminus, hoc veritatis verbum, hæc rectæ sententiæ confessio est. Verum quia fieri poterat, ut hæc vox aliis æqualis haberetur, illas responsione non dignatus est, huic vero calculum addit. Et quid ait ? Ne putaretur hoc dictum etiam humanam esse opinionem, illud obsignans et sigillum veritatis addens, dicit : « Beatus es, Simon Barjona. » Hic in memoriam revoca Patrem, ei qui se noverat, eum quem ignorabat, revelare. « Beatus es, Simon Barjona, quia caro » et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis » est [6]. » Vides-ne quomodo toti orbi, qui Patrem ignorabat, Filius ignoti interpres sit : synagogæ autem et Judæis, qui Deum quidem se nosse putabant, sed Dei Verbum Deum non noverant, ipse Pater interpres ignoti efficiatur ?

[1] Gal. I, 14-16. — [2] Matth. XVI, 13. — [3] Ibid. 14. — [4] Ibid. 15. — [5] Ibid. 16. — [6] Ibid. 17.

IV. Ne itaque summam benignitatem impietatis viaticum statuas; ne minuas dignitatem propter incarnationem; ne curiosius inquiras immensam illam naturam; ne scruteris essentiam incomprehensibilem. Tibi Esaïas suadeat non esse illa disquirenda, nec scripto agitanda. Nam ait: « Generationem ejus qui enarrabit[1]? » sed, o impudentem audaciam eorum qui omnia temere sentiunt et effutiunt! Neque timet Anomœus Dei naturam scrutari, et ineffabilia temere loqui, atque sancta traducere: ac jure quidem. Quia enim veritatem ignorat, quæ ignorat effert, ut quæ prædicantur occultet. Non audivit sanctam Scripturam monentem: « Quæ tibi mandata sunt, hæc cogita[2]: » neque enim arcanis tibi opus est. Beatus Deus, qui solus mirabilia patrare potest, cum vellet Jobum, illum patientia sua illustrem, historia creationis obstupefacere, ait illi: « Ubi » eras cum terram fundarem? cum mare fieret[3]? » Ut paucis absolvam, « Cum montes formarentur? Tu partus tra- » gelaphorum observasti? Enarra mihi mundi formationem, » ferarum partus, jumentorum escam, constitutionem et » varietatem omnium quæ in mundo sunt[4]. » Hæc ipsi dicebat, ut illum doceret etiam ea in mundo, quæ sub aspectum cadunt, non posse ab hominibus comprehendi. Deinde Beatus ille obstupefactus dicit: « Domine, semel » locutus sum, secundo non adjiciam[5]. » Quæso te, rerum, quæ sub aspectum cadunt, perquisitio Jobum compressit, et audaciam tuam ne ineffabilis quidem Unigeniti generatio reprimet? Verum quia illa quæ ignoras explicas, ea quæ omnes novimus abs te quærenda sunt. Dic mihi quomodo terra super aquas fundata sit, quomodo Adam ex terra formatus sit, quomodo manna suppeditatum, quomodo mare divisum, et ne longior sim, reliqua miracula. Dic mihi

[1] Isaï. LIII, 8. — [2] Eccli. III, 21. — [3] Job. XXXVIII, 4. — [4] Id. XXXIX, 1 et seqq. — [5] Ibid. 35.

quomodo Angeli appositum sibi ab Abrahamo vitulum comederint. Nullus ibi venter, nullum ciborum receptaculum in Angelis. « Qui facit Angelos suos spiritus, et ministros » suos ignem urentem [1], » quomodo absumptus cibus est ? Statim hæreticus : « Quid hic impossibile quæris ? Angelorum virtute evanuit. » Angelorum virtutem credis, nec examinas, et Dei generationem curiose scrutaris ? Quomodo fecit Deus cœlum et terram ? Respondet, ut novit, ut voluit : Ita-ne Dei potestas ratiociniis non subjicitur, sed fidei, divina autem generatio ratiociniis addicitur ? Non audisti Davidem dicentem : « Omnia quæcumque voluit Dominus » fecit [2] ? » Voluntatem non perquiris, et naturam curiose scrutaris ? Ecquid, fratres ? Quæ Deus volens effecit, videntur ; is vero quem ex propria substantia genuit, invisibilis est. Opera quæ videntur sunt imago Dei invisibilis : nunc autem in ratiocinio versatur invisibilis generatio, ratiociniis subjicitur. Quæ volens fecit non examinantur, et quod per divinam et intemeratam naturam protulit curiose scrutaris ! O novam audaciam ! o temerarium conatum ! o consilium turpe ! o naturam inhonoratam ! Jure dicebat beatus David : « Filii hominum usquequo gravi corde, ut » quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium [3] ? » Quodcumque enim alienum est a Christi doctrina, vanum est et mendacium. Nam si vere dicit : « Ego sum veritas [4], » quæcumque extra Christi doctrinam sunt, ad mendacium ducunt. Reduc animum tuum ab infimis illis quæstionibus, et a variis ratiociniis ad sublimem theologiam, et mitte inopem illam ratiociniorum perquisitionem : accipe veritatis thesaurum : « Simile est regnum cœlorum thesauro » abscondito [5]. » Cur Servator thesaurus vocatur ? Hic diligenter attende. Ut thesaurus non tunc constituitur, cum

[1] Psal. CIII, 4. — [2] Id. CXXXIV, 6. — [3] Id. IV, 3. — [4] Joan. XIV, 6. — [5] Matth. XIII, 44.

reperitur, sed vetus est depositione, novus inventu, sic salutare Verbum, vetus est dignitate, et principium omnium, nam « In principio erat Verbum[1]; » nova autem prædicatio propter carnis œconomiam. Et sane, frater, ut discas ipsum thesauri instar desiderantibus splendere, et qui illud reperiunt quasi ad thesaurum accurrere, Andreas Petro repertum indicans ait : « Quem scripsit Moyses in » lege, et Prophetæ, invenimus Christum[2]. » Moyses enim et Prophetæ in sacris libris, quasi thesauris prædicationem deposuerant. Verum sicut illi, qui occultum thesaurum deponunt, ipsi quidem depositum norunt, oculis vero lustrant, ne ab aliis facile abripi possit : sic Prophetæ, dum Christum prædicarent, obscuritate verborum thesaurum occultarunt. Quare? Si clare dixissent, non fuisset prophetia, sed prædicatio, et intempestiva locutio prædicationis opportunitatem præoccupasset. Quid ergo faciunt? Interpretantur et occultant. Quis hoc dicit? Esaïas : « Et » erit hic liber quasi liber obsignatus : qui si detur viro » scienti litteras, dicet : Non possum legere; obsignatus » enim est. Et si detur nescienti litteras dicet : Non possum » legere, quia non didici litteras[3]. » Quid sibi vult hoc ænigma? Prophetia de Christo, inquit, et a Judæis et a Gentilibus ignorabatur. A Judæis, qui litteras sciebant, et legem et Prophetas, quia obsignata erat. Judæi litteras sciebant et instituti erant. Ideo dicit illis Deus : « Qui gestamini ex » utero, et instituimini usque ad senium[4]. » Instituti erant, sed nesciebant, quia res obscuritate tegebatur. A Gentilibus vero ignorabatur, non propter obscuritatem, sed quod prorsus litteras ignorarent. Ideo Paulus Timotheo, qui in lege educatus fuerat, dicit : « Quia ab infantia sacras Litte» ras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem[5]. » Erat

[1] Joan. I, 1.— [2] Ibid. 45.— [3] Isaï. XXIX, 11, 12.— [4] Isaï. XLVI, 3. — [5] 2 Tim. III, 15.

ergo prophetia ut thesaurus in sacris libris occulta. Non recedendum enim est a ratione occulti. Neque Esaïas solus prophetias exhibet obsignatas, sed etiam Daniel : nam dicit illi Angelus, postquam ipsi futurorum revelationem monstraverat : «Et tu, Daniel, obsigna librum hunc visio»nis, quia interpretatio ejus procul [1]. » Ideo beatus David, cum legem et Prophetas ex persona populi legeret; neque enim ipse qui prophetice loquebatur, ignorabat; ut ostenderet se quamdam Christi œconomiæ notitiam capere, sed non posse intelligere ob dictorum obscuritatem, quid simile passus est iis qui crumenam obsignatam vident. Quid ergo facit cum litteras videt, nec potest sensum capere? dicit : «Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de »lege tua [2].» Et rursum : «Benedictus es, Domine, doce me »justificationes tuas [3]. » Annon legisti in lege? Annon te Moyses Decalogum docuit? Sed tua volo discere, abs te legislatore, a fonte legis volo discere legis veritatem. Verum discere quærebat; sed gratia recondebat iis qui beneficium accepturi erant. Ideo dicebat Servator Discipulis : «Multi reges et justi desiderarunt videre quæ vos videtis, »et non viderunt; et audire quæ vos auditis, et non audie»runt. Vestrum autem beati oculi, quia videtis [4]. »

V. Sed quærimus quandonam sigillum fractum fuerit, quando vinculum ignorantiæ solutum, et quæ clausa erant, aperta fuere. Postulat id a nobis auditor; præter doctrinam, modum etiam sigilli significasti, et tempus solutionis ejus non dicis? Clausas ostendisti januas, annon ostendes reseratas? Quid ergo? Uno verbo multa expediens, quæsito faciam satis. Quid igitur? Post Servatoris resurrectionem, cum divina gratia ignota multis esset, duo quidam Discipulorum in vicum abierunt, et mutuo ut amici in via disse-

[1] Dan. XII, 14. — [2] Psal. CXVIII, 18. — [3] Ibid. 12. — [4] Luc. X, 23, 24.

rebant de œconomia. Servator mutata forma et vocis sono; quod enim videntibus facies, hoc vox iis qui faciem non vident; occultat et vocem et formam, dicitque illis is qui omnia novit : « Qui sunt isti sermones quos confertis ad » invicem[1]? » Respondit ei qui omnia noverat is, qui ab ipso omnia didicerat : « Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et » nescis illa quæ facta sunt in ea[2]? » Quibus ille : « Quæ? » Hic Deus qui omnia novit et interrogat, Filius ejus est qui dixit Caïno : « Ubi est Abel frater tuus[3]? » Dicunt illi : « Ea » quæ de Jesu Nazareno, qui fuit vir potens opere et ser- » mone[4]. » Adhuc ne vir? Post tot miracula vir? post tot opera, post tantam divinæ potentiæ demonstrationem? « Nos autem, » inquiunt (ne longiores omnia scrutando simus) : « Nos autem sperabamus, quod ipse redempturus » esset Israël[5]. » Vide quomodo in ipsis fides fere extincta esset, et œconomiæ spes sublata. « Nos expectabamus; » non dicunt : « Expectamus, » sed « Expectabamus. » Noverat fidem in ipsis infirmam esse, et mente declinare : astititque, qui labantes firmat, et fractos omnes erigit. Quid illis ait beneficus ipse? « O stulti et tardi corde! non intelligitis Scrip- » turas? Nonne hæc oportuit Christum pati, et intrare in » gloriam suam. Et incipiens a lege et Prophetis, aperuit » ipsis Scripturas[6]. » Vides-ne? quandiu abfuit Christus, non aperta fuit veritatis janua, non solutum est ignorantiæ vinculum. Aperuit Scripturas quasi clausas januas : quas januas? De quibus ait Paulus : « Ut Deus aperiat januam » gentibus[7]. » Et rursum de Cornelio : « Numquid etiam » gentibus aperuit Deus januam pœnitentiæ[8]? » Et vide quid dispenset ille fons bonorum. Cum ad vicum Emmaüs pervenit, quo tendebant viatores, adhuc illis ignotus, dubitanti

[1] Luc. XXIV, 17. — [2] Ibid. 18. — [3] Gen. IV, 9. — [4] Luc. XXIV, 19. — [5] Ibid. 21. — [6] Ibid. 25-27. — [7] Col. IV, 3. — [8] Act. XIV, 27.

apparuit. Ubi enim cum illis recubuisset, primo ut peregrinus benigne exceptus (nam dicebant : « Mane nobiscum, » quia inclinata est dies[1]), » ne ignorantia dignitatem prorsus obtegeret, accepto pane, benedixit, fregit et dedit, et aperti sunt oculi eorum, cognoveruntque illum. Cur primo panem dedit, et aperti sunt oculi eorum? Quia cibus Adami oculos male aperuerat, substitutus est nunc cibus novam visus restitutionem efficiens. Oculos aperiant hæretici, et lucem veritatis videant. Illum videant, qui in principio Deus erat, Deus et Dei Verbum. Sæpe audiant illud : « Erat, » et cessent dicere : « Non erat. In principio erat Verbum[2]. » Non confestim hoc prædicatum fuit, neque enim hoc capiebat mundus. Certe quatuor Evangelistæ, Matthæus, Marcus, Lucas et Joannes, cum prædicationem incœperunt, non statim locuti sunt ea quæ ejus dignitati competebant, sed auditorum captum spectarunt. Matthæus sic Evangelium incipit : « Liber generationis Jesu Christi filii David, » filii Abraham[3]. » Quare non Filii Dei? Cur inope dicto dignitatem occultas? Cur hominibus divina abscondis? Apud Judæos, inquit, prædico, qui ne justum quidem hominem putant esse Christum. Filium Abrahæ nondum admiserunt, et Filium Dei annuntiari patientur? Et unde hoc? Quia nec ex genere Abrahæ esse confitebantur. Non audisti illos sæpe blasphemantes dixisse : « Samaritanus es tu, » et dæmonium habes[4]? » Qui illum ex Sanctorum genere ejiciebant, dignitatem-ne divinam admisissent? Quid ergo ait? « Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abra» ham. » Primo illos dilectis nominibus inducit, quibus genere copulabantur, ut hinc allecti paulatim veritatem invenirent, nempe generationem sine passione, intemeratam, Deo dignis vocibus prædicatam, omnibusque traditam.

[1] Luc, XXIV, 29. — [2] Joan. I, 1. — [3] Matth. I, 1. — [4] Joan. VIII, 48.

Rursum beatus Marcus, Evangelium aggressus, anteriori fretus exercitio, dicit quidem Filium Dei : sed statim sermonem compressit, et sensa minuit, ut alliceret auditorem. Baptistam ergo statim memorat, dicens : « Initium Evangelii Jesu Christi, sicut scriptum est in Hesaïa Propheta : » Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te[1]. » Lucernam veritatis ostendit, et statim occultavit. Et primo profert ministrum, ut voce illa institutus auditor, sanum et perfectum divinæ cognitionis verbum tandem exciperet. Sequitur Lucas tertius, et post illos medium tenet locum, divinumque verbum attingit, sed non interpretatur, dignitatem explicat; sed ait : « Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem earum quæ in nobis completæ sunt, rerum : visum » est et mihi assecuto omnia a principio scribere; sicut » tradiderunt nobis, qui a principio ipsi viderunt, et ministri fuerunt Verbi[2]. » Sed Verbum quidem dixit; non dixit tamen : « Deus erat Verbum. » Quid ergo facit? Postquam rem attigerat, cogitans se mortuis auribus insonare, dignitatem celat, et œconomiam profert : « Fuit sacerdos » Zacharias[3], etc. » Omnes ergo ad carnis œconomiam venerunt, et per miracula dignitatem sensim indicarunt. Prædicabatur Dei Verbi dignitas, tela contra hæreticos occultabantur, et rectæ sententiæ propugnaculum nondum pietatis prædicatione excitatum fuerat. Joannes ergo filius tonitrui postremus ad theologiam accessit post tres illos præcones, et jure hic secutus est; illi præcesserunt, et paululum fulguris emiserunt. Quemadmodum enim fulgur tonitru præcedit, ne repente ex nubibus erumpens aures percellat; ita antequam Joannes tonaret, tres Evangelistæ instar fulgurum præcesserunt. Illi instar fulgurum œconomiam illustrarunt. Hic theologiam tonat. Tonitru autem,

[1] Marc. 1, 1, 2. — [2] Luc. 1, 1, 2. — [3] Ibid, 5.

fratres, post pluviam, tonitru terriculum est improborum. Ac sicut cœlum tonitru ceu tuba quadam usum, pluviam advocat, sed prius pluviam excitat; nam Deus « Fulgura » in pluviam fecit[1]. » Deinde tonitru nubes commovet. Quid igitur? Quia præcesserant tanta Verbi fulgura, sequitur demum, ut dixi, tonitru theologiæ, quod multos sublimitate sua percellat, sed benedictionis imbres emittat. Et nobis quidem tonitru theologiæ efficitur; hæreticis vero tonitru, quod malas bestias sublimitate vocis depellat. « Ab » increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formida- » bunt[2]. »

VI. Accurramus ergo ad eum qui in principio erat Deus, accurramus ad æternam lucem, accurramus ad Verbum propter te factum hominem. Cum dico « Factum, » non mutatam dico naturam, sed divinam dignitatem nostra assumentem. Illud enim : « Verbum caro factum est, » non lapsam naturam indicat, sed infirmitatem nostram assumptam. Nam si illud : « Factum est, » mutationem esse putas; si audias Paulum dicentem : « Christus nos redemit a ma- » ledicto legis, factus pro nobis maledictum[3]; » maledictum in naturam referes, et mutationem maledicti dici putabis. Ut ergo illud : « Factus maledictum, » nihil significat, quam quod ipse maledictum in se susceperit : sic illud : « Et Ver- » bum caro factum est, et habitavit in nobis[4], » nihil aliud significat quam carnis assumptionem. Habes apud te imaginem : verbum sive sermo tuus circa Dei Verbum te instituet, non omnimoda similitudine, sed quod vestigium quoddam præ se ferat, et emphasim divinæ dignitatis. Hic vero mihi animum adhibe diligenter, ne incassum verba proferantur, et divina sensa obruantur. Sermo hominum obscura est imago, quæ non totam dignitatem exprimit;

[1] Psal. CXXXIV, 7. — [2] Id. CIII, 8. — [3] Gal. III, 13. — [4] Joan. I, 14.

sed quæ ex nostris ea quæ supra nos sunt edocet. Sermo noster incorporeus est, invisibilis, intractabilis, qui auditu solo percipitur. Nullus sermonem ex visu novit, nullus manu apprehendit; sed est invisibilis, infractabilis, unoque auditus sensu capitur, idque invisibili modo. Neque enim auditus extensa manu capit illum; sed ipse sermo ingressus tenetur. Sermo ipse gignitur a mente : gignitur autem non passione, non visu, non divisione; non pars deciditur ex mente generantis, non separatur, non scinditur. Hic mihi aures commoda, hæretice. Intellige primum tua, et tunc ea quæ supra te sunt imaginare. Gignit mens, prodit verbum, prodit ex generante, et omnes qui audiunt replet, nec a genitore recedit. Prodit sermo, qui in omnes distribuitur, et nusquam scinditur. Unusquisque totum excipit verbum, et est in singulis, et in tot distributus, totum tamen infunditur. Noster itaque sermo mentem generantem in se demonstrat. A verbo namque mens comprehenditur. Illud autem animadvertas velim : hoc nostro sermone Deus œconomiam Dei Verbi præfigurans, imaginem quamdam mirabilem præmittit, terrenis floribus decoratam, quæ tamen sermonis rationi competat. Quid igitur? Sermonem nostrum, invisibilem, incorporeum, qui teneri nequeat, alio quodam sapienti modo conformans, id efficit ut et videri et teneri possit. Quid enim facit? Quia visu non percipiebatur, illum litteris ceu corpore vestivit, et litterarum speciem ceu carnem ipsi circumposuit : ac quem audiens non cernebas, legens conspicis, quem legere non poteras, in libro circumfers. Verum sermo per litteras corporeus efficitur, in litteris tamen non concluditur : sed est et cum dicente et cum legente. Si quis, fratres, librum discerpat, corpus sermonis discidit, non sermonem. Et ut discas non consumi sermonem una cum litteris, dicit Deus Jeremiæ : « Sedens scribe in libro omnes sermones, et trade Joachim

» regi [1]. » Erat autem sermo reprehensione plenus. Quoniam igitur optimates reprehensiones non ferunt; neque enim dignitas facile justitiæ subjicitur, sed veritatem obscurat; reprehensionibus illis offensus, illum scalpello scribæ discissum in focum ignis conjecit. Quid ergo Deus ad Jeremiam? « Sedens eosdem sermones scribe, et da regi [2], » ut discat se litteras dissecuisse, nec sermonem scidisse. » Vidisti imaginem? jam mentem in sublime age. Dei Verbum, sive sermo Deus unigenitus, corpus induit, ut qui non apparebat appareret; carnem induit, ut contrectari posset qui ante non contrectabatur. Ideo Joannes, cum invenisset illud desiderabile, quod aliquando auditu tenebatur, demumque visu percipiebatur, dicit : « Quod erat a principio, quod » vidimus et audivimus, et manus nostræ contrectaverunt [3]. » Carnem itaque gestavit, vestem dignitatis, vestem decentem. Nam « Dominus regnavit, decorem indutus est [4]. » Judæi impugnant eum qui apparuit, qui non apparentem ignorabant; et carnem quidem crucifigunt, sed Divinitatem non occidunt. Nam si sermo meus non perit cum litteris, quæ sunt indumentum ejus, an Deus Verbum, fons vitæ cum carne perierit? Passio corporis, impassibilitas dignitatis est. Cur ego dicit Paulus : « Nam si cognovissent, nun» quam Dominum gloriæ crucifixissent [5]? » Quia is, qui carnem induit, passionem carnis sibi propriam reddit. Vestem regiam si contumelia affeceris, annon illa indutum contumelia afficis? An nescis eum, qui regiæ imagini contumeliam infert, in dignitatem prototypi contumeliam vertere? An ignoras eum, qui vel ligneam vel æneam statuam dejicit, non quasi ligneam materiam læserit plecti, sed quasi in ipsum regem manus extenderit de medio tolli? Materia inanimata quæ regis imaginem præfert, contumeliam in

[1] Jer. xxxvi, 2.— [2] Ibid. 28.— [3] 1 Joan. 1, 11. — [4] Psal. xcii, 1. — [5] 1 Cor ii, 8.

regem transfert. Forma autem vivens, quam induit Deus Verbum, si contumelia afficiatur, annon contumeliam in illum, qui ea induitur, transferet? Dignitatem intellige, et œconomiam ne contumelia afficias. Verum hæc jam satis sunto : quæ vero restant de Deo Verbo tractanda, alteri orationi reservantes, ordine quodam moderationem ejus honore afficiamus, et Deo gloriam referamus, Patri et Filio, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

INTERPRETATIO IN DANIELEM.

CAPUT I.

I. « Et dixit Rex Asphanesio principi eunuchorum suo- »rum, ut introduceret de filiis captivitatis filiorum Israël, »et de semine regni, et de Phortommin [1]. » Phortommin aut gentem dicit, aut genus : imo potius gentem, eamque fortasse barbaram. Id autem permittitur, ut ex comparatione potestas Dei appareat ; et ut quod in vulgo factum erat, etiam in sapientia eveniat. Nam ne quis persicam sapientiam causam putaret eorum quæ contingebant, alii quoque una cum ipsis edocentur, ut scilicet id confutetur. Ex comparatione enim, maxime apud insipientes judicantur res. Ideo Deus ubique arguit a comparatione ; et cum de seipso loquitur, non dedignatur se cum diis comparare ac conferre. Atque ipsi dicunt : « Non est similis tui in » diis, Domine [2]. In quibus nulla esset macula, et pulchros » aspectu, et intelligentes in omni sapientia [3]. » Pulchritudo quoque impedimentum est ad castitatem, et ad sapientiæ

[1] Dan. I, 3. — [2] Psal. LXXXV, 8. — [3] Dan. I, 4.

studium. Qua vero de causa tales etiam requirit, qui et membrorum bona habitudine et aspectus pulchritudine cæteros omnes antecellant? Audiamus. Si rex tales quærit, atque rex barbarus ; quanto magis Deus, qui decoris animi amator est? Si regi astare non mereantur ii qui maculam habent in corporibus : ait enim ; « In quibus nulla » esset macula : » multo magis non decet Deo astare eos quibus maculosus est animus. Merito autem et robustos requirit, ad domestica scilicet ministeria : aut robur etiam animi significat : hoc est qui valeant stare coram rege. Pulchros vero aspectu cur expetit? Illa enim usui sunt, sapientia nimirum et mentis perspicacitas : at venustas cui bono? Videlicet ut barbarus, et ut vir sæculo deditus, hanc ex immensa honorum cupidine exquirit. Nam philosophum bona animi tantum desiderare oportet. Sed quemadmodum decoras vestes cupimus, non ad usum tamen; ita iste decoras facies, velut statuas flagitat. At Deus quam ob causam pulchritudinem fecit? Audi alium dicentem : « A magnitudine enim et specie creaturarum Creator per proportionem videtur [1]. » Multa etiam quis videat non modo ad usum, sed et ad decorem quoque corpori nostro indita esse. Colores namque ac coloris pulchritudo ejus rei gratia, non autem ob usum duntaxat existunt. Fieri siquidem potest ut homo niger sit, nec inde ullo modo lædatur in iis quæ ad usum spectant. Habemus vero et capillos eadem de causa, sicut Paulus ait : « Vir quidem si comam nutriat, » ignominia est illi [2] : » Cervix quoque erecta, quæque congruum habet interstitium; denique reliqua ob eumdem decorem nobis sunt concessa, adeo ut si minimum quid a toto detraxeris, pulchritudinem evertas, manente tamen usu. Unde præcipue ad speciem nobis Opifex hoc animal condidit : nec tantum hoc, sed et reliqua omnia. Verum

[1] Sap. XIII, 5. — [2] 1 Cor. XI, 14.

pulchritudinis hujus aliis quidem plus, aliis vero minus largitus est. Complures autem post ortum, qua carebant, venustate induit. Porro ex ipso situ quoque decorem perspicies; quemadmodum in oculis, quod in sublimi loco instar Iridis positi sint, quod intus tornatam rotunditatem, colorum mixturam, accuratam formam, germanitatem, ingenuitatem et candorem habeant. Sed, inquiet aliquis, pulchritudo offendiculum fuit. Non propter pulchritudinis naturam id contigit, sed per ignaviam eorum qui illa capiuntur. Dicit enim Scriptura : « Ne respicias pulchritudi- » nem alienam [1]. » Non dixit absolute : « Ne respicias pul- » chritudinem : » sed addidit, « Alienam. » Quare laudat eos qui propria fruuntur venustate. Cur enim decor Josephum non pessumdedit, nec ignavum effecit, nec replevit insania et fastu? « Cerva, inquit, amicitiæ et pullus gratiarum tua- » rum versetur tecum [2]. » Pulchritudo etiam vinculum est nuptiarum, ut scilicet homines impotenti corporum desiderio flagrarent. Nam cum Deus nobis vitam laboriosam ac miseram adornasset, solatium quoque aliquod donavit. Hinc nobis fomes dilectionis illius quæ omnia complectitur. Multa quippe cura providit Deus ac effecit, ut nuptiarum vinculum firmum ac infractum maneret. At, inquiet idem, pulchritudo offensioni ab initio fuit. « Videntes enim filii » Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt » sibi [3]. » Offendiculum non fuit species, sed illorum incontinentia. Filias enim non ideo Deus speciosas fecerat, ut impudentes fierent, sed ut unusquisque suam adamaret. « Et intelligentes, inquit, in omni sapientia, » id est, studiosos et omnis sapientiæ capaces : « Ut doceret eos litteras » et linguam Chaldæorum [4]. » Moyses quidem, cum esset unus e vulgo, ut rex enutritus est : hi vero, cum ex stirpe

[1] Eccl. XLI, 27. — [2] Prov. V, 19. — [3] Gen. VI, 2. — [4] Dan. I, 4.

regia orti essent, inter servos heriles educabantur. Pulchre provisum est, ut illi discerent litteras et linguam Chaldæorum; ne scilicet quando Daniel de magnis illis rebus cum rege locuturus esset, aliquis interveniens nonnihil eorum quæ dicerentur depravaret. Quanam autem de causa adhuc id fit? Ut intelligas illius philosophiam, et statim a principio videas quo pacto ventre potior sit. Alius quippe dixisset : « Captivus sum ; nullo alio ex loco necessaria ad victum mihi suppeditantur ; omnino ignoscet Deus. » At non ita iste : non enim mercedis alicujus gratia, aut ex timore tantum, sed etiam ex charitate Deo serviebat. Multa cura educatus est, nec breve tempus in studia insumpsit. Tres annos philosophabantur, et tres annos jejunabant. Vides prudentiam? Ubi cautione opus est, valde exactus est, provisus ac circumspectus; nec temere seipsum conjicit, sed supplicat ac precatur : ubi vero nullum detrimentum est, linguam barbaram et ejusmodi sapientiam discere non renuit. Non enim crimen erat hanc discere, verum ea uti. Sic præcipue intelligebat sapientiam suam : atque iterum ex comparatione, ut disceret nullam esse sapientiam Hebraïcæ similem, utque fortior evaderet. Quod si id fuisset iniquum, ibi profecto restitisset, atque adeo repugnasset. Vides illius virtutes ab eadem origine profluxisse, ex qua ii qui ventri indulgent, ex qua ii qui alia præferunt mannæ? Inde Daniel cum esset ortus, philosophum se esse ostendit. « Et » in his fuerunt de filiis Juda, Daniel, et Ananias, et Aza- » rias, et Misaël. Et imposuit eis nomina præpositus eunu- » chorum ; Danieli quidem, Baltasar ; et Ananiæ Sedrachus, » et Azariæ Abdenago; et Misaëli Misachus [1]. Danieli, in- » quit, imposuit nomen Baltasar. » Ita quoque Deus illorum vocabatur : quin potius sic appellabatur filius regis. Ausus-ne est igitur captivum eodem nomine insignire? Prorsus

[1] Dan. 1, 6, 7.

id ausus est (16); nisi quod non est idem nomen ac decus, sed multa intercedit differentia, sicut in Josepho, adoravit eum pater ipsius [1]. Sed quid magni, nomen illud ei inditum esse? Nonne etiam hodie inter plebeios videmus regum nominibus appellari multos? At non in regia, dicet aliquis. Cum autem rei gratia nominum ista mutatio fit? Aspice res undique disponi. Non videt somnium rex, priusquam tres illi anni completi sint. Vides providentiam Dei? Cur igitur? Ut majori libertate loquendi Daniel frueretur. At, dixerit aliquis, manifestius in admiratione ac claritate fuisset Daniel, si ante tres illos Nabuchodonosor somnium vidisset? Atqui edictum illud contra pueros prolatum non fuisset: aliter autem nec Danieli creditum esset. Propterea in parvis ac exiguis rebus eunuchus benevolentiæ Dei erga illos periculum facit, ut quando de majoribus rebus illum postulaverint, diffidens non respuat, et ut discant ea lingua optime loqui, ad majorem nimirum fiduciam obtinendam. Nonne vides David id contigisse, cum rex Saül de rebus ex ætate judicans, illi pollicenti quod alienigenam interfecturus esset, fidem non habuit? De cætero adverte Danielem instituti ac sectæ barbaricæ causam et rationem intellexisse. Barbarorum quippe disciplinas accurate didicerunt Moses et Daniel. Ne enim ignorantia adducti, putarentur sua alienis præferre: ea permisit illis, etiam alienæ scientiæ participes fieri: ut quando videris seu potius audieris Mosem dicentem; « Non est sapientia qualis nostra [2]; » non propensionis nec amoris censeas esse sententiam, sed recti judicii. Nam dici nequit Danielem odio erga præceptores resiliisse ab illorum doctrina. Ambo enim, Moses et Daniel, multo honore ab extraneis afficiuntur, et tamen gentis suæ instituta anteponunt. Et hoc est quod cum admiratione de Mose dicebat Paulus: « Non elegit temporali

[1] Gen. XLVII, 31, et Hebr. XI, 21. — [2] Deut. IV, 6.

» peccati voluptate frui; majores Ægypti thesauris divitias » esse ratus Christi probrum [1]. Et posuit Daniel in corde » suo, ne pollueretur in mensa regis, et in vino de potu » ejus. Et rogavit præpositum eunuchorum ne contamina- » retur. Et dedit Deus Danielem in misericordiam, et in mi- » serationem in conspectu principis eunuchorum [2]. » Aspice Danielem a bonis operibus incipere. Ita ex eo tempore ostendit magnum se esse, atque admirabilem. Quare Scriptura præstantiori eum nomine (Danielis) appellat. Porro in quibus poterat, legem servabat. Quis alius, quæso, mensam regiam censuisset esse piaculum? Aspice quomodo statim ab exordio suum erga sapientiam amorem demonstret. « Et rogavit, inquit, præpositum eunuchorum ne con- » taminaretur. » Animadverte quam non sit ambitiosus. Non dixit : « Animam mihi potius adimi patiar : » sed rogavit, ut si fieri posset, lateret. Quam ob causam, inquit, honores ambirem. At non sic Josephus, nec Moyses. Quid igitur? Illos-ne condemnabimus? Absit. Nescierunt enim quidnam illud esset. Nondum siquidem existebat illa, quæ postea a lege est instituta, ciborum repudiatio (17). Vide ipsum et arguentem et philosophantem, et in parvis rebus specimen sapientiæ suæ exhibentem. Atque id est quod dicebant Apostoli : « Hæc oportebat prius facere, et illa non omit- » tere [3]. » Hæc autem Daniel faciebat, non quod idolis sacrificata essent quæ apponebantur, sed quod a lege essent prohibita. Quomodo igitur eunuchorum magistro persuasit? Adverte ut statim tibi solvat dubitationem. « Dedit, » inquit, Deus Danielem in misericordiam et in miseratio- » nem in conspectu principis eunuchorum. » Illud etiam Josepho accidit : in Ægypto quoque Josephus misericordiam consecutus est, et gratiam invenit apud coquorum præfectum : porro utrique servi, et in barbarico solo degebant.

[1] Hebr. xi, 25, 26. — [2] Dan. i, 8, 9. — [3] Luc. xi, 42.

Erant sane verba Danielis idonea ad exolvendam (vel attrahendam) iram regis. Quid ais? Domini mensam execrabilem appellas? Anne purior nobis tu apparuisti? Nonne nosti ideo vos linguam ac litteras Chaldæorum discere, ut ad nostrum ordinem transeatis? Unde vero omnino Eunuchus illum reveritus est? Puer erat contemptibilis ac captivus. Nam etsi reverendus fuisset: at periculum non sinebat ipsum venerabilem videri. Et propter hoc postquam dixit: « Dedit eum in misericordiam, » subdit verba eunuchi, et multum timorem illius. Quomodo? Id impossibile fuisset atque prohibitum, nisi cœlestis gratia omnia dispensasset. « Et dixit Daniel ad Amelasarem, quem constituerat ma» gister eunuchorum super Danielem, Ananiam, Azariam » et Misaëlem. Tenta, obsecro, servos tuos per dies decem; » et dent nobis de seminibus terræ; et comedamus, et » aquam bibamus. Et appareant coram te vultus nostri, et » vultus puerorum qui comedunt e mensa regis : et sicut » videris, facito cum pueris tuis. Et exaudivit eum, et ten» tavit eos per dies decem. Et post finem decem dierum visi » sunt vultus eorum boni, et ipsi corpore pinguiores, quam » pueri qui comedebant de mensa regis [1]. » Magna libertas, maxima animi alacritas, multa prudentia, ingens fides. « Tenta pueros tuos per dies decem. » Deinde ut ne extimes a seminum natura oriri faciei hilaritatem, respice quoque ad aquam, quæ minime nutrit. Et non modo bona corporis habitudine præditi apparuerunt; sed et vegetiores iis qui regia mensa fruebantur. Quod autem carnes et vinum magis nutriant quam cætera alimenta, unicuique est manifestum. Cerne ut statim ab initio gratia ex voluntate puerorum et ex dono Dei efflorescat. Voluntas siquidem est, quod noluerint : donum vero, quod potuerint. « Et » appareant, inquit, coram te. » Judicium tibi permittimus.

[1] Dan. I, 11-15.

Levis autem et facilis est gratia quam petimus. Res tibi fidem faciant. Ego quippe eventum perspicue novi : at propter te nihil ante finem affirmo. Cerne quomodo etiam famulos statim erudierit, ac docuerit se esse Dei amantem. Et non simpliciter dicit, « Facito nobiscum : » sed, « Facito » cum pueris tuis. » Sicque exorsus aiebat : « Tenta pueros » tuos. » Non recusabant humanos honores exhibere, ubi nihil esset quod pietatem læderet. Quandoquidem et Paulus idem facit. Nam inchoans defensionem suam, a laudibus judicis incipit, ita loquens : « In multa pace agentes per » te [1]. » Idem Apostolus rebus civilibus usus est. Nathan quoque prophetans adorat Davidem : Jacob similiter Pharaonem adorat, et Abrahamus contubernales. Daniel denique, de quo nunc sermo est, regi dicit : « In æternum » vive [2]. » Animadverte verbum adulationis plenum. At ego non id dixerim adulationem, sed prudentiam et sapientiam. Ita et Paulus ait : « In sapientia ambulate ad eos qui foris » sunt, tempus redimentes [3]. » Ita etiam Christus docuit : « Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, » Deo [4]. » Quid igitur semina immunda non erant ? Minime : sed nec aqua. Et hoc per tres annos fecerunt. « Et com» pletis, inquit, diebus, post quos dixerat rex, ut introdu» ceret ipsos, archieunuchus introduxit eos ad Nabuchodo» nosorem. Et non inventi sunt ex omnibus illis similes » Danieli et Ananiæ, et Misaëli et Azariæ. Et steterunt in » conspectu regis, et in omni verbo sapientiæ ac scientiæ, » quod sciscitatus est ab eis rex, invenit eos decuplo præ» stantiores omnibus incantatoribus et magis, qui erant in » universo regno ejus. Et post finem dierum, inquit, visi » sunt vultus eorum boni [5] : et pulchritudine ac bona corporis habitudine profecerant. Aspice res quæ præter natu-

[1] Act. XXIV, 2. — [2] Dan. VI, 21. — [3] Coloss. IV, 5. — [4] Luc. XX, 25. — [5] Dan. I, 18-21.

ram sunt. Aspice mundi Opificem qui efficaciam suam adaperit. Quemadmodum enim fictor maxime videbitur is, qui non modo æs conflare ac conformare valebit; sed et illo non minus is qui jam factam statuam poterit corrigere : idem quoque in Deo et pueris illis agnoverit quispiam. Nam corpora post talem alimoniam pinguia præstitisse, non minus facultatis creatricis indicium erat, quam hominem e terra formasse. Unde nitidus color? Unde flos ac decor fulgorem emittens? Unde robur? Nostis enim aquæ potu et seminum esu destrui corporis vires. Nam ne panem quidem comedere sustinebat. Non est autem parva distantia inter frumentum subactum ac confectum, et frumentum infectum ac non præparatum. Non enim ex solo esu robur oritur; sed etiam ex coctione ciborum qui manducantur; at semina concoqui præter naturam est. Adverte hæc signa non ex ambitione petentium initium sumere, sed a necessario usu causam atque occasionem habere. Non enim absolute ac nulla re objecta insiluit in experimentum; sed necessitate illum ad hoc vocante. Itaque procul ab ambitione erat animus puerorum. Quanquam quis tanta præditus fide, et inter barbaros degens, non cupiisset dominis ostentare Dei erga se benevolentiam? At non isti. Respice et ad reprehensionem senum; ut etiam ipsa ex necessitate provenerit.

CAPUT II.

I. « In anno secundo regni Nabuchodonosoris, somniavit » Nabuchodonosor somnium et obstupuit spiritus ejus, et » somnus ejus abiit ab eo [1]. » At iste annus est duodecimus. Nam si tres anni a capta urbe præterierant, et illa anno nono expugnata fuit, iste annus duodecimus est (18). Quidam dicunt eadem nota apud Hebræos hunc et illum numerum exarari. Fortassis etiam erratum est exscriptorum: vel secundo revera anno pueri exhibiti sunt. Sed hoc ultimum ratione caret. Cæterum res accidit difficilior. Quænam vero illa est? Nescisse regem quodnam fuerit somnium suum. Et hoc providenter contigit. Nisi enim id evenisset, non apparuisset Danielis sapientia. Videmus enim quod ipse vocatus fuisset, et id quod futurum erat dixisset; dixissent etiam Chaldæi: verum cum eventus præsens non esset, quis verax, quis mendax creditus fuisset? Et hoc per alia examinare oportet. Ipsum autem somnium in medium producatur; dicat Daniel quæ respondit; contraria dicant Chaldæi: « Unde manifestum fiet Danielem vel mentiri vel vera dicere? Jam igitur probationem dat. At in Josepho res eo modo peracta non est; sed somnium narravit Pharao: prope enim erat tempus eventus. Admiratione autem dignum est, quomodo in Ægypto fingere aliquid noluerint sapientes Ægyptiorum, cum nullum inde periculum oriri potuisset, sed fassi sint se hærere. Quod si somnia dijudicare nesciant, in qua re alia illis credendum

[1] Dan. II 1.

est? Alioquin autem illic non oportebat id fieri: at in prophetia Josephi manifesto factum est, et maxime in eunuchis. Observa autem quod Chaldæi non vocarunt Danielem; sed maluerunt mori, quam illum sermone hominum celebratum intueri. Numquid eo tantum somnium visum fuerat, ut Daniel suspiceretur? Id equidem non dixerim. Quanquam licet ea duntaxat causa fuisset, magnum certe et admirabile esset facinus, tantam Dei agnitionem contigisse. At non hæc sola ratio fuit. Quænam igitur alia? Ut et Nabuchodonosor modestius de se sentiret, edoctus non semper suum genus dominaturum. Si enim etiam post illa quæ ipsi dicta sunt, nihil fastus remisit: multo magis si ea ipsi dicta non fuissent. Præterea ut Deum omnium esse dominum agnosceret. Quandoquidem enim somniis præcipue studebant, idcirco ista evenerunt. Hinc illos de futuris persuadet. Et quoniam maxime ob futurorum præscientiam deos venerabantur. Etenim omnes illorum præstigiæ in eo negotio versabantur. « Et sententia egressa est, et sapientes interficiebantur; et Daniel amicique ejus quærebantur ad necem. Tunc Daniel respondit consilium et sententiam Ariocho principi coquorum regis, qui egressus fuerat ad interficiendos sapientes Babylonis. Et interrogabat eum dicens: Princeps regis, quamobrem egressa est sententia impudens hæc a facie regis[1]. » Vides libertatem? Vides fortitudinem? Ad illum, qui occidendi potestatem habebat, qualia loquitur? Etiam aliorum vicem dolet. Non habet rationem, inquit, nec causam; neque ullus color edicto adjacet: homines enim ejusmodi impudentes solemus appellare. « Indicavit autem Ariochus Daniel verbum. Et Danieli egressus est; et rogavit regem, ut tempus sibi daret, et conjecturam somnii annuntiaret regi[2]. » Admirare permissionem regis.

[1] Dan. II, 13-15. — [2] Ibid. 16.

Aspice ut omnes ubique Danieli obtemperent. At unde rex suspicatus est illum vera dicere? Quare non dixit: « Universi deprehensi sunt ac convicti; fassi sunt rem esse supra naturam humanam: et tu, qui barbarus es, unde putas te posse incolumem ac superiorem evadere? «Verum ubi Deus res dispensat et præparat, nihil ambigas. Alioquin et citra periculum erat ad regem postea venire. Cur autem non illico Deus Danieli somnium revelavit? Primum quidem ut res manifesta fieret: et ut illi in magna necessitate constituerentur. Nam etsi Propheta esset, attamen somnium ignorabat. Rursus tibi se per viros justos excusat, ostendens quod si illis periclitaturis nihil concessit absque prece perseveranti, multo minus tibi dabit. Propter hoc ubique Paulus postulat preces, « Orationi insistentes [1] » scribens. Non enim sufficit vita pura, nisi etiam adsit oratio. Aspice iterum multam illius fidem. Secundum certamen hoc est: et adhuc Daniel præest ac negotium ducit, et tempus petit aptum ad multam tolerantiam atque orationem. Propheta non postulabat statim audiri. Rex beneficium largitus est, illudque communicavit cum amicis ac sociis Danielis. «Tunc Danieli mysterium revelatum est in » visione noctis. Et Daniel benedixit Deum cœli, ac dixit: » Sit nomen Dei benedictum a sæculo, et usque in sæcu» lum, quia ejus est sapientia, et intelligentia, et fortitudo. Et » ipse mutat tempora et ætates, constituit reges ac aufert, » dans sapientiam sapientibus, et prudentiam illis qui pe» tunt intellectum. Ipse revelat profunda et abscondita, » cognoscens quæ in tenebris existunt: et lux cum ipso est. » Tibi Deus patrum meorum confitéor, te laudo, quia sa» pientiam et intelligentiam dedisti mihi: et nunc nota fe» cisti mihi quæ rogavimus te [2]. » Nondum manifeste ipsi revelatum erat, sed adhuc in visione: nam præexercetur

[1] Rom. XII, 12. — [2] Dan. II, 19-23.

Propheta. Vide autem illius fiduciam. « Quænam est sen-» tentia, inquit, impudens hæc? » Mihi quidem videtur etiam ante somnium inventum a cæde cohibuisse magistrum coquorum, tum incœptum accusando, tum pollicendo se reperturum calamitatis solutionem. Cur ergo revelatum est Danieli? Quia enim est etiam inter viros sanctos excellentia, ideo Daniel præfertur. Et quomodo vidit? In visione, inquit; non secundum humanam sapientiam. Et pulchre id vocat mysterium, quod ab omnibus ignorabatur. « Et bene-» dixit Deum cœli. » Omnipotentem intelligit: id est eum qui etiam illic, in barbarorum videlicet regione potens erat. Nusquam sacrificium et templum et altare, sed sola bona voluntas aderat; et omnia peragebantur. Adverte eum, post petitionem acceptam, non prius ad aulam regis cucurrisse, quam beneficii datori maximas egisset gratias. Non sicut nos sæpe præ gaudio prosperorum successuum, etiam gratiæ referendæ obliviscimur. At non ita iste: verum benedixit Deum, et dixit: « Sit nomen Dei benedictum a sæ-» culo, et usque in sæculum. » Nos siquidem, inquit, temporarii et paucorum annorum sumus; non autem pro tempore hoc tantum sursum mittimus benedictionem, sed pro universo tempore: non pro eo solo quo vivimus; sed etiam pro hoc quidem, et pro illo quod præteriit, et pro futuro. Semper Deum benedicere oportet, sive ille appareat, sive non appareat. Ubique enim illius providentia extensa est. Vide ut per gratiarum actionem ostendat quoque Deo competere scientiam somniorum. « Quia ejus est sa-» pientia, et intelligentia, et fortitudo. » Hoc est omnia scire ac prænoscere. Hic enim illud ait: quod scilicet ipse omnia novit, et nihil ignorat. Quid igitur? Illum tantum? Solam-ne habet præscientiam? Et non dixit: « Habet: » sed, « Ipsius est; » exhibere nobis volens ea naturale illius bonum esse: quia ex natura illi hæc insunt. Quid ergo? Prævidet-ne

tantum, non autem etiam facit? Sane et facit. « Mutat ætates et tempora. » Non de annorum conversionibus sermo est, sed de rerum vicissitudinibus. « Constituit reges, et aufert. » Quia hujusmodi mutationum est auctor. An igitur hoc tantum Deus; prævidet nempe ac facit; non et aliud maximum operatur, quod etiam cum aliis communicat eam scientiam? « Dans sapientiam sapientibus. » Non iis qui antea sapientes erant: sed iis quibus sapientia datur. Si quis sapiens non ab illo sapientiam habet, sapiens non est. Ne existimetis sapientiam artem esse chaldaïcæ regionis: « Et prudentiam, inquit, illis qui petunt intellectum. » Deinde videamus an ex scientia, an ex natura Danieli id affuerit. Etenim etiam hoc dicit. « Ipse revelat profunda et abscondita. » Non dixit: « Invenit: » sed « Revelat aliis quæ profunda nobis sunt. » Et « Abscondita. » Quæ longo tempore dissociata, quæque occulta erant. « Cognoscens quæ in tenebris existunt. Et lux cum eo est. » Vide quid dicat. Quemadmodum ait David: « Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus [1]. » Magnitudinem cognitionis significat. Seu quia licet obscura sint illi nullæ sunt tenebræ; seu quia ipse eorum lumen est. Quomodo cognoscit quæ in tenebris sunt? Quasi qui secum lumen habeat. « Cum eo est semper. » Humano modo loquitur. Sicut nihil est tenebrosum illi qui lucernam accensam habet; ita neque Deo. Imo vero si quid amplius dici potest; nempe sicut ei, qui lumen habet in oculis, et ei qui illud semper circumfert. Ipsa lux est. « Tibi Deus patrum meorum, inquit, confiteor, te laudo. Quia sapientiam et intelligentiam dedisti mihi. « Opportune patrum hic meminit, per illos Deum flectere, ac veluti pudore afficere cupiens: quemadmodum si quis in memoriam alicujus acris amatoris, amores reduceret. « Confiteor, inquit,

[1] Psal. CXXXVIII, 12.

»gratias ago, et laudo; quia sapientiam et intelligentiam »dedisti mihi.» Quam antea habebat scilicet. «Et nunc »nota fecisti mihi quæ rogavimus te.» Verisimile videtur Danielem etiam alia petiisse, adeo ut conjecturam quoque illi Deus indicarit. «Quia, inquit, somnium regis manifes-»tasti mihi. Et statim venit Daniel ad Ariochum, quem »constituerat, inquit, rex ut perderet sapientes Babylonis, »et dixit ei: Sapientes Babylonis ne perdas; introduc au-»tem me in conspectum regis; et annuntiabo regi conjec-»turam visionis [1].» Cucurrit ad eum, et ait: «Sapientes »Babylonis ne perdas.» Quisnam de illis curam habuisset? Aspice Prophetæ humanitatem ac mansuetudinem. Sed auditus non fuisset, nisi et illud addidisset: «Introduc »me, inquit, et annuntiabo regi conjecturam visionis. Tunc »Ariochus, inquit, introduxit Danielem in festinatione in »conspectum regis, et dixit; Inveni virum de filiis captivi-»tatis Judææ, qui conjecturam annuntiabit regi [2]. De filiis »captivitatis, inquit, inveni virum.» Non puduit generis. Ubi enim incumbit necessitas major, nihil horum requiritur; sed fastus qui solet comitari prosperitatem, totus comprimitur. Qui enim ægrotat, medici nobilitatem nunquam curiose inquiret; et alio in periculo existens homo non sataget an nobilis, an vero de plebe sit ille qui eum periculis sit erepturus; sed unum duntaxat quæret, nimirum liberationem. Quis non pudore affectus fuisset? Quis non erubuisset, cernens omnes patriæ suæ sapientes interfici, captivos vero inflari, et de se magnifice sentire? Nequaquam. Horum nihil ipse cogitavit: sed festinus et ille vocavit, et hic interrogavit, non amplius cum eadem arrogantia. Postquam enim rex convictus est per experientiam se inutiliter, ac stulta perquirere, quid ait? «Et respondit rex, et »dixit Danieli, cujus nomen Baltasar: Potes ne mihi re-

[1] Dan. II, 23, 24. — [2] Ibid. 25.

» nuntiare somnium quod vidi, et conjecturam ejus[1]. » Majore cum lenitate disserit. Non dixit : « Si non potueris, eadem quæ alii patieris. » Quid igitur Daniel ? « Et respon- » dit Daniel coram rege, et dixit : Mysterium quod rex » perquirit, non est sapientum, magorum, incantatorum, » nec Gazarenorum potestas annuntiare regi. Sed est Deus » in cœlo, qui revelat mysteria, et nota fecit regi Nabucho- » donosori quæ oporteat fieri in novissimis diebus[2]. » Observa prudentiam Prophetæ. Non dixit statim : « Possum annuntiare tibi : » sed quod ante omnia oportebat regem scire, id dicit. « Mysterium, inquit, quod rex interrogat, sapien- » tes, magi, incantatores, Gazareni nequeunt indicare regi. » Est Deus in cœlo qui revelat mysteria. » Apologiam facit pro iis qui injuste occisi fuerant, et ostendit non se esse qui rem explicet. Non ideo, inquit, dixi istud magorum non esse, ut me ipsum illis clariorem facerem; sed ut discas quod neque ego id secundum humanam naturam profero. « At est Deus in cœlo. » Non illic Deum concludit; sed tanquam ad barbarum interim loquitur, eumque a terra abducit : non sicut dii vestri qui circa terram volutantur. « Et nota fecit regi Nabuchodonosori quæ futura » sint in ultimis temporibus. » Vide, per ænigmata edisserit ; et totam summam visionis in exordio comprehendit, regisque mentem recreat, dum nihil grave, neque molestum effatur. « Somnium tuum, inquit, et visiones capitis » tui in cubili tuo. Hoc est : Cogitationes tuæ in cubile » tuum ascenderunt, quid oporteat fieri post hæc. Et qui » revelat mysteria, indicavit tibi quæ oporteat fieri[3]. » Ex vulgi opinione loquitur, quasi somnia super caput stent; seu quod ibi sit ratiocinandi vis ; seu per caput designat oculos, ut dicat : « Tu præbuisti causam. Nec simpliciter dixit : « Deus tibi manifestavit ; » sed, « Cogitabas quid fu-

[1] Dan. II, 26. — [2] Ibid. 27, 28. — [3] Ibid. 29.

furum esset post hæc. » Quia enim orbem terrarum devicerat, reputabat secum num ad liberos ipse regnum esset transmissurus, sive an moriturus esset. Nam solet quodammodo magnitudo imperii etiam nos ducere in oblivionem naturæ, et quod mortalis ea sit. Verisimile igitur est illum, cum incidisset in pelagus et infinitam multitudinem fortiter ac præclare a se gestorum, non admodum credidisse moriturum esse se. Idem quoque passus est alius rex. Ideoque et quidam ad ipsum dicebat : « Tu vero homo es, » non Deus [1] : » ad Tyrium nempe loquens. Et vide quomodo absque vulnere ipsum reprehendit. Non enim dixit : « Hoc suspicatus es ac sperasti : » sed, « Quid oportet fieri » post hæc. » Ista mente agitabas, ac tecum reputabas : quidnam scilicet futurum esset. « In cubili tuo. » Cum nullus esset qui obturbaret, sed animus in quiete versaretur ; quando præcipue cogitationum turba nos invadit, quiete atque otio abutens. Ideo multis mos est tempus illud in oratione consumere : quia scilicet tunc animus otiatur, et magnum capimus detrimentum, si tunc inertiæ nos dederimus. « Et qui revelat mysteria indicavit tibi quæ opor- » teat fieri. » Aspice, iterum jam Dei meminit. Nec id vulgariter. Sed illic quidem ait : « Qui est in cœlo : » hic autem : « Qui revelat mysteria. Et mihi autem non in » sapientia quæ fit in me præ omnibus viventibus, myste- » rium hoc revelatum est : sed ut conjecturam regi indi- » cem, et ut cognoscas cogitationes cordis tui [2]. » Tantum non dicens : « Origo inventionis non est a me : » sed « Neque in eo ipso quod rem præter alios didicerim, cæteris præferendus sum. » Non enim quia me sapientem esse agnovit, id Deus fecit. Si enim, postquam ista dixisset Daniel, ipsum ut Deum adoravit rex, quid si id prolocutus non fuisset ? « Sed propter te, inquit. Tu mihi gratias habere non debes ;

[1] Ezech. XXVIII, 2. — [2] Dan. II, 30.

sed ego tibi : ut enim tu intelligeres, ego didici. » Cerne ut illum conciliet Deo, et ut futurum circa eum miraculum, item amorem vehementem erga eum, per anticipationem Deo assignet. Qui enim edoctus est, quod Deus in honorem ipsius id egit, procul dubio illi conciliatus est. « Te ma» gis, inquit, honoravit, quam me. Vides quam ambitiosus non sit juvenis ; utque non ante sermonem aggrediatur, quam regem abduxerit a magna, quam de ipso habere potuisset, opinione ? Quomodo igitur gloriam venaretur Daniel, qui etiam datam repellit ? Et non dixit : « Quoniam Deum veneror, quoniam illi plus quam cæteri servio, mihi revelatio facta est : » sed, « Ut tu disceres quod utilissimum erat. » Illud enim, etiam ipso non dicente, in mentem auditorum veniret. « Tu rex videbas, et ecce imago una, imago illa magna, » et aspectus illius sublimis stans ante faciem tuam, et intui» tus ejus terribilis. Imago cujus caput ex auro puro : manus » ipsius et pectus, et brachia ejus argentea : venter illius » et femora ærea. Tibiæ ferreæ : pedes, pars quidem quæ» dam ferrea, pars autem quædam testacea [1]. » Vide quali visione dignatus fuerit Nabuchodonosor. Quandoquidem enim in gentes Evangelii præconium spargendum erat ; visio multo ante gentilem traditionem inhibet. Et in terra gentili somnium videtur, templo everso, legalibus sublatis. Verumtamen per Hebræos explicatur. Etsi enim in gentiles disseminandum esset Evangelium, at per Hebræos viros, nempe Apostolos id futurum erat. Hoc et Cornelio contingit. Præcedunt gentes, non autem sequuntur. Ita et hic, imaginem primus vidit Nabuchodonosor, notitiam vero primus accepit Daniel. Et ut cognoscas quod et primi et posteriores sunt Judæi. Primi quippe bona acceperant, sed nesciebant quid accepissent, ut par utrinque fieret. Ita et illic ante baptismum Spiritu dignati sunt. Sic et in Abra-

[1] Dan. II, 31-33.

hamoprima fuit illa multitudo gentium, posterior vero circumcisio: sed per circumcisionem salus. Hæc millies Prophetæ Judæis dixerunt: «Et nisi multa apud vos esset tarditas, etiam ubi et quando aperuissem.» Postquam autem non attenderunt, transit ad gentes deinceps. Hæc verba Judæi audientes, despuebant: Gentilis cum audisset, adoravit. Adverte ea etiam quæ sub Christo contingerunt describi per figuras. Chananæa adorat: Judæi contra, Dominum scilicet expellunt. Ita et hic, Judæi Jeremiam in vincula conjecerunt: Nabuchodonosor adoravit Danielem. Rursus Judæi Apostolos ejiciunt: Græci autem dicunt: «Dii as»cenderunt ad nos[1].» Cum enim judicium sine affectu fertur, incorruptum est ac sincerum. Vides typos coruscare? In Babylone quæ ad Christum spectant audiuntur, et barbarus auditor fit, ut intelligas non modo gentiles, sed et barbaros ista esse audituros; quemadmodum Paulus ait: «Debitor sum ut Evangilium prædicem »Græcis ac Barbaris[2].» Et ne desperes, spem delineat ac subjiciit. Quod enim aberat impedimentum? Fastus regalis, indoles ipsa barbarica, loquentis vilitas; erat enim captivus; ætas, erat juvenis, religio aliena. Neque rex dixit: «Te tua prævidere oportuit, urbis tuæ videlicet captivitatem: illa ignorasti, et hæc prædicis?» Ingrati enim ita loqui solent: «Oportebat Christum seipsum suscitasse.» Quod dictum fuit, eversio erat regni babylonici, et consummatio totius orbis. Et credidit Nabuchodonosor. Neque enim, nisi credidisset, sacrificasset Danieli. Credit Nabuchodonosor; quidam autem non credunt. Propter hoc multæ prædictiones fiebant. Si illæ eventum non habuerunt, neque his crede. Ne autem diutius sermonem obscurum faciamus, age eum vobis interpretemur. Quinque vidit materias, aurum, argentum, æs, ferrum, testam. Deinde tota imago tem-

[1] Act. xiv, 10. — [2] Rom. i, 14.

pus est et temporis consequentia. Et recte dixit : « Imago. » Imagini siquidem similes sunt res nostræ, imagini inanimatæ. Et bene imago ex auro. Sicut enim aurum, etiamsi splendidum sit, tamen e terra oritur : sic etiam natura nostra, atque res humanæ. Et vide ut pulvis fiat, quod scilicet erat antea. Atqui id lapis nunquam fecerit. Conterere quidem potest lapis, substantiam vero convertere non potest. Hoc tamen contigit. Mysterium resurrectionis vides. Cum enim corpora nostra in elementa resolvuntur, et ad antiquam redeunt naturam, terram dico; tunc advenit corruptio. Hæc autem omnia lapis efficit. Itaque cum videris imaginem ex diversis materiis constantem, et illius quidem caput splendidum, pectus vero deterius, et ventrem ignobiliorem, et tibias viliores, diversitatem hanc in solo aspectu sitam esse existima. Unius quippe ejusdemque substantiæ omnia sunt ; idque testatur finis, qui in pulverem cuncta dissolvit. Non parva est ista philosophia. Animum adverte ad hanc philosophiam, et a rebus quæ ante oculos obversantur, ab imperante deducens regem, deinde præfectum qui post regem est et æri respondet, item eos qui sequuntur, quique ut fictiles ac ferrei repræsentantur. Verum si ad sepulchrum veneris, etiamsi sexcenties ibi quoque vim facere videantur, dum auream urnam adornant, aspicies tamen illorum eamdem esse naturam. Iterum mihi considera divitem illum et vinctum; item illum divitem et ad testam usque pauperem : atque universa pulverem esse conspicies. Verum observa. Non prius cuncta pulvis esse visa sunt, quam lapis decidisset. « Videbas donec abscissus » est lapis de monte, sine manibus : et percussit imaginem, » et pedes ferreos ac testaceos : et comminuit eos in finem. » Tunc communita sunt omnino testa, ferrum, æs, argen» tum, aurum : et facta sunt quasi pulvis de area æstiva : » et extulit ea multitudo venti; et locus non est inventus

» illis [1]. » Non enim earum rerum natura cognita fuit, donec Sol justitiæ est exortus; quia aurum non aurum est. Vide autem et in hac ipsa re, non post contritionem, sed stantibus adhuc omnibus, nullam materiam alia esse præstantiorem. Vide, et aspectu et tempore, et qualitate tantum has illis esse meliores. Ideo enim Deus aurum quoque de terra fecit, ut nihil magnum de illo imagineris. Quare autem regnum Nabuchodonosoris vocat aureum, Persarum autem argenteum, Macedonum æreum, Romanorum ferreum atque testaceum? Vide dispositas convenienter materias. Nam aurum divitias quidem repræsentat; invalidum est autem, et ad fraudem, atque ad ornatum ac magnificentiam magis accommodatum. Sic et regnum babylonium barbari illius. Multum penes ipsum et apud barbaros erat auri. Ibi namque feruntur esse metalla. Etenim a seribus divitiæ magnæ portantur, sed inutiles. Caput autem occupat; quia regnum illud fuit primum. Persarum vero imperium non adeo opulentum fuit: sicut nec Macedonum: at Romanorum utilius ac fortius; tempore quidem posterius, quare et pedum locum obtinet. Porro sunt hujus regni quædam infirma, et quædam robustiora. Talis est hominum monstrosa varietas. « Et cum multiplicata fuerit, inquit, iniquitas, refrigescet » charitas multorum [2]. » Charitate autem frigescente, necesse est inimicitias et bella oriri: cumque insidiatores ac hostes sint, homines necesse est eodem modo inter se congredi, quo testa cum ferro. Sicut enim hæc natura differunt, nec inter se conjungentur unquam: ita et illa. Hoc et Prophetæ et Apostoli asserunt. Quare et consummatio deinceps. Sicut enim temporibus Noë, postquam malitia invaluit, diluvium contigit: ita et nunc. Et sicut corpus ægrum, cum ad delicias venerit, tunc perit: sic et mundus. Si enim quando fuerint quinque justi in civitate, illi

[1] Dan. II, 34, 35. — [2] Matth. XXIV, 12.

parcitur : multo magis et mundo, cum in eo sunt justi secundum proportionem. « Et lapis, qui percussit imaginem, » factus est in montem magnum, et implevit universam » terram [1]. Lapis, inquit, cecidit de monte. » Vide quando. Non cum quod aureum erat, neque cum quod argenteum, neque cum quod æreum, sed cum ferrum apparuit, « Cecidit, inquit, de monte. » Altitudinem indicans, « De monte » dixit. Sed coram rege, ostendit de rebus humanis somnium esse. « Lapis autem inquit, cecidit de monte. » Arbitrii libertatem declarat, et quod vi adactus non sit. Neque enim dixit : « Projectus est, » sed « Cecidit de monte. » Rem inopinanter, ac nemine sciente, factam fuisse designat. « Et abscissus est sine manibus. » Generationem secundum carnem innuit. Solet Scriptura montis nomine etiam mulieres donare : quemadmodum cum dixit : « Ex fovea unde » effossi estis [2]. » Et sæpe Christus lapidis nomen accipit, propter stabilitatem. « Super quem autem ceciderit, com» minuet illum [3], inquit, quasi pulverem de area æstiva. » Hic declarat regna non posse subsistere. « Et extulit ea » vehementia venti, et locus non est inventus illis. » Ita namque evertuntur regna, quasi si nunquam fuerint. « Et » factus est lapis in montem magnum. » Vide ut Apostolorum verba totum orbem terrarum repleverint. Igitur lapis ille aliquando dicitur mons, aliquando autem angularis, aliquando vero fundamentum, ut edocearis eum omnia implere. Mons ideo, quia omnia continet : angularis ideo, quia universa in ipso constituta sunt : ideo fundamentum, et vitis radix. « Ego enim sum vitis, vos palmites [4]. Hoc » est somnium, inquit, et ejus conjecturam dicemus coram » rege. Tu es rex regum. Tibi Deus cœli regnum forte et » validum et honoratum dedit, in omni loco, ubi habitant

[1] Dan. II, 35. — [2] Isaï. LI, I. — [3] Luc. XX, 18. — [4] Joan. XV, 5.

» filii hominum ; et bestias agri, et volucres cœli dedit in » manu tua : et constituit te dominum omnium [1]. » Postquam Dei potentiam demonstravit, tunc cum fiducia præconium etiam veritatis ipsi prædicat. Et vide quanta cum assentatione, quantoque cum honore sermonem immittat. « Tu es, inquit, rex regum. Tibi Deus cœli regnum forte et » validum et honoratum dedit in omni loco, ubi habitant » filii hominum ; et bestias agri, et volucres cœli dedit in » manu tua. » Non solis hominibus, qui ejusdem tecum generis ac naturæ sunt, sed etiam deserto et iis qui supra caput sunt imperas. Aspice quomodo ostenderit illud Dei donum, quod in principio factum est : « Et dominamini » piscibus maris, et volatilibus cœli [2], » ut discas Deum solitudinis etiam esse conditorem, et ferarum quoque factorem, non autem mansuetarum animantium duntaxat. « Et in omni loco, ubi habitant filii hominum, tibi regnum » dedit Deus cœli. » Non amplius dicit : « Est Deus in cœlo. » Vide ut paulatim dogma inducat. Primum dixit : « Illic habitat, » ne circa terram Deum versari imaginaretur. At postquam illud documentum rex accepit, rursus eum abducit, ostenditque Deum cœli quoque esse opificem, ac dominum et dominatorem : non tamen in eo tanquam in loco contineri, sed cœlum ipsius esse opus. Nam si cœli dominus est, terram tibi dare potest. Ipse sibi sumpsit cœlum, et tibi terram largitus est. Quod enim illic est, id tu es in terra ; omnibus nempe superior, omnibus imperans, omnium caput. Tibi eorum quæ sunt super terram plus quam cæteris concessit, cum te caput constituerit, et regnum tuum aureum ex auro puro fecerit. « Tu es caput » aureum ; et post te exurget regnum aliud minus tuo, id» que argenteum ; et regnum tertium, quod est æs, quod » dominabitur universæ terræ [3]. » Tale enim Macedonum

[1] Dan. II, 36-38. — [2] Gen. I, 28. — [3] Dan. II, 39.

regnum fuit. « Et regnum quartum, quod est validum » siculi ferrum. Nam quemadmodum ferrum comminuit » ac domat omnia : sic omnia comminuet ac domabit [1]. Et » quartum, » inquit, id est, Romanorum. Nomina autem non profert. Quare apertius non est locutus? Ne multi sacros libros abolerent. « Et quia vidisti pedes et digitos, » partem quidem quamdam testaceam, partem vero ali- » quam ferream, regnum divisum erit, et a radice ferrea » erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum admixtum testæ » luteæ. Et digiti pedum, pars quidem aliqua ferrea, pars » autem quædam testea; pars regni erit fortis, et ab ea » aliquid erit contritum. Et quia vidisti ferrum admixtum » testeæ luteæ, commiscebuntur in semine hominum, et » non adhærebunt, sicut ferrum non immiscetur cum tes- » ta [2]. » Quando id in Romanis contigit? Vides hæc regna talia fuisse? Nec in iis omnes originem duxisse ex genere regio; plurimos etiam fuisse infideles. « Et in diebus re- » gum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in sæcula » non corrumpetur : et regnum ejus populo alteri non re- » linquetur : comminuet et ventilabit universa regna, et » ipsum exurget in sæcula [3]. » Adducito mihi huc Judæos. Quid de hac prophetia dicturi sunt? Neque enim profecto de humano regno hæc fas est dicere; scilicet regnum infinitum fore : sed oportet aliquem esse de quo hæc dicta sint. Quod si dixeris de Patre prolata fuisse; at audi quid dicatur : « In diebus regum illorum : » Romanorum videlicet. Quod si dicant : « Quomodo aurum conterere potuit, nempe regnum Babyloniorum, quod jam olim erat destructum? Quomodo etiam argentum, nimirum regnum Persarum? Et quomodo æs, scilicet regnum Macedonum? Hæc enim quondam fuerant, et finem acceperant. Verum ne mireris, charissime. Si enim Paulus ausus non est

[1] Dan. II, 40. — [2] Ibid. 41-43. — [3] Ibid. 44.

aperte loqui; sed ait: « Donec qui tenet de medio fiat [1], » multo magis Propheta. Quænam enim, quæso, utilitas ex aperta locutione orta fuisset? Si autem dixerint: « Quo pacto contrivit æs ac ferrum? » Hæc quæstio erit communis. Etenim de ipsis perinde quæretur quomodo jam extincta regna destruat? Quia nimirum destruit alia regna, in quibus hæc continentur. Alioquin autem id latenter operabatur, cum etiam antea Deus esset, sed nondum ideo visus, ut vos jure dubitaretis. Quod si quis voluerit etiam in præsenti tempore accipere prophetiam, nequaquam aberrabit. Siquidem nunc quoque contrivit regna, superbiam Macedonum (et Romanorum) potentiam. Cum enim videris Martyres ad Dei mandatum implendum id facientes, imo et mortem sustinentes, videbis regnum illius, et quomodo terram repleverit. Nosti prophetias. Si quæ ab illis prædicta fuerant non evenerunt, nec consummationi crede. Deinde adjicit: « Sicut vidisti de monte abscissum esse » lapidem sine manibus, qui comminuit testam, ferrum, » æs, argentum, aurum. Deus indicavit regi quæ oporteat » fieri post hæc. Et verum est somnium, et fidelis conjec» tura ejus [2]. » Vide quomodo fidem astruat iis quæ dixerat. Ex rebus manifestis obscura probat, quasi diceret: « Narravi somnium, interpretationi crede. » Quid igitur rex? « Tunc, inquit, rex Nabuchodonosor cecidit in faciem » suam, et Danielem adoravit: et manna atque bonum odo» rem dixit ut libarent ei [3]. » Tam cito Danieli creditum est. Ac merito præcepit manna et bonum odorem libari ei. Vides maximum miraculum. Vides ut mos sit Gentilibus, ex hominibus deos facere. Itaque quando dixerint: « Unde idololatria? » Principium illius disce. Sic Apostolos quoque ex hominibus deos faciebant [4]. » Sic et diabolus ab

[1] 2 Thess. II, 7. — [2] Dan. II, 45. — [3] Ibid. 46. — [4] Act. XIV, 11, et XXVIII, 6.

initio impietatem introducere contendit dicens : « Eritis » sicut dii [1]. » Et quoniam tunc non valuit, post illa id tentat, ubique obnitens deorum multitudinem introducere. « Et respondens rex dixit Danieli : In veritate novi quod » Deus vester ipse est Deus vivens, et dominus regum [2]. » Hoc solo inductus, statim credidit rex : Judæi vero cum millia hujusmodi audirent, non attendebant. Vides qua ratione tibi ostendat gentium gratum animum? Quandoquidem enim aderat deinceps tempus, in quo oportebat ad Gentiles prædicationem Evangelii exportari; anticipans, se excusat per illorum progenitores, ostenditque non frustra nec temere Gentiles Judæis a se fuisse præpositos.

CAPUT III.

I. « Anno decimo octavo Nabuchodonosor rex fecit imagi» nem auream : altitudo ejus cubitorum sexaginta, et lati» tudo ejus cubitorum sex : et statuit eam in campo Deera » in provincia Babylonis; et Nabuchodonosor misit congre» gatum omnes summates, et prætores, præsides, duces » et tyrannos, et in potestatibus constitutos, et omnes re» gionum magistratus, ut venirent ad dedicationem imaginis, » quam statuerat Nabuchodonosor rex [3]. » Aspice splendentem rerum veritatem : et certe quem non puduisset flagitium regis revelasse? Quid dicis? Ille qui adoravit? Qui manna libavit? Qui Deum adeo honoravit? Qui admiratus est, et supra modum obstupuit? Ille-ne, nec longo tempore

[1] Gen. III, 5. — [2] Dan. II, 47. — [3] Id. III, 1, 2.

elapso, statim ad priorem revertitur errorem? Pulchre sane. Non enim eum signis obstupefecistis: nam nihil horum cogitarunt juvenes; at unum solummodo respexerunt, quomodo veritatem nudam deponerent. Postquam enim ille urbem ceperat: (tunc quippe Jerosolymam expugnavit, et illa potitus est) erexit imaginem, forte in superbiam elatus. Quidam dicunt quod imaginis illius recordatus, qui ipsi in somnis ostensa fuerat: alii autem aiunt quod seipsum in deos proferre volens. Etenim hoc desiderio tenebantur antiqui, ut dii censerentur, sicut diabolus. Et vide exitum. Cum omisisset jubere ut ipsum adorarent, effecit ut imago sua adoraretur: ex multa rerum abundantia id conficere volens, et magnitudine atque corporis mole cupiens percellere, ac rursus a loco: « In loco Deera, » inquit. » Campus erat fortasse acclivis. « Sunt viri Judæi, » quos constituisti super opera Babylonis, Sedrachus, Misa- » chus, Abdenago. Viri illi non obedierunt, rex, decreto » tuo, et deos tuos non colunt; et imaginem auream quam » statuisti non odorant. Tunc Nabuchodonosor in furore et » ira dixit, ut adducerent Sedrachum, Misachum et Abde- » nagogem[1]. » Quomodo hic non comparet Daniel? Mihi videtur Chaldæos metuentes non ipsum denuntiasse, vel regem reverentia adductum illum non coëgisse, ne manifestum haberet accusatorem. Quidam vero dicunt, quia vocabatur Baltasar: id autem nomen erat idoli quod apud Babylonios colebatur. Deus igitur providit ut in fornacem non mitteretur, ne scilicet virtus, qua periculum vitaturus erat, ei nomini ascriberetur. Quid igitur tres pueri? Maxime equidem ipsi quoque rem confutaturi erant. Cæterum in illa prædictione superiori quomodo Deus idem non disposuit? Criminabantur illos Chaldæi: plurimum enim potest invidia. Ferre non poterant captivos ipsis imperantes

[1] Dan. III, 12, 13.

aspicere. Sed vide. Sicut in Daniele, prius didicerunt illius mores ac mansuetudinem, et tunc signa viderunt : ita etiam hic in medium ducuntur pueri, et primum eorum propositum denudavit Deus : et illi ita præparati non in medium insilierunt. Scitis autem hominem, qui præsenti vitæ renuntiavit, quique facile mortem sustinet, non detrectaturum quidlibet audere, etiam eorum quæ temeraria esse videntur. Attamen isti, etsi mortem contemnerent, mansueti erant; nec illos ullatenus læsit fortitudo, nec in audaciam adduxit; neque id ambitione faciebant. « Et viri » illi tres Sedrachus, Misachus, et Abdenago ceciderunt in » mediam fornacem ignis ardentem, ligati. Et deambula» bant in medio flammæ, laudantes Deum, et benedicentes » Dominum[1]. » Vide, nonne mirabilis ac inopinata est hæc res, ambulare simul ac laudare, quasi essent in aquarum lavacro? Quanquam nihil ibi erat, quod impediret; quandoquidem Deus voluerat. Tale quid mihi videtur fuisse et ille ignis, quo combusti sunt ii qui extra fornacem erant: et hic ignis erat, et ille ignis; et hæc corpora, et illa corpora : et tamen hæc attigit, illis vero abstinuit. Vides quantum sit bonum voluntas optima? Admiratus es eorum voluntatem? Mirare Domini benevolentiam, et honorem quem in illos exhibuit. « Glorificantes me glorificabo[2], » inquit. Steterat universum theatrum. Supra naturam locuti sunt, supra naturam illos honorat. Aspice ut famuli eadem quæ Dominus possint. Quid miraris si regem derideant, cum illos elementa revereantur ac suspiciant. Caminus factus est Ecclesia (19); ipsi cœlo erat similis. Hic jam incorruptionis experimentum cœperunt. Quandoquidem et ab initio corpora nostra passibilia peccatum fecit. Cum igitur justa operantur, iterum impassibilia fiunt. « Et » deambulabant, inquit. » Sed videamus quid loquantur;

[1] Dan. III, 23, 24. — [2] I Reg. II, 30.

audiamus vocem mysticam cum quiete multa. Vidisti vocem inordinatam et confusam sambucæ, et psalterii, et musicæ? Audi vocem ab igne emissam. Nonne mirum tibi videbatur vocem Dei ab igne edi? Ecce etiam servis suis hoc donavit. Quis aër percussus vocem eam efficiebat? Nonne id semper eos qui comburendi sunt admonent, ut aperiant ora, quod sic ne paulum quidem possit vis deinceps in corpore permanere? Vide concentum musicum, omnes nimirum quasi ex uno ore Deum laudantes. « Et stans Azarias » oravit sic : et aperiens os suum in medio ignis dixit[1]. » Ut non existimes eos de præsentibus rebus gratias agere; ideo de captivitate, et molestiis iis quæ ipsis contigerant, Deum invocant. Vide ut incipiant. « Benedictus es, Domine » Deus patrum nostrorum, et laudabile et glorificatum no- » men tuum in sæcula[2]. Angelus autem Domini descendit » cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excussit flammam » ignis de fornace. Et fecit medium fornacis, quasi ventum » roris sibilantem ; et non tetigit eos omnino ignis, et non » contristavit eos, et molestiam non intulit[3]. » Ita non fortuito ista fiebant. Et non solum non sunt combusti, sed nec illis molestiam exhibuit ignis, nec vel minimum nocuit; neque calorem senserunt. Et eapropter adeo sese extulerat flamma, ut et ab iis qui foris erant cerneretur. Et vero materia immissa sufficiebat ad finem illis faciendam, et quod ignis non deficeret, et quod diu ardens appareret, et quod res coram omnibus fieret. « Et Nabuchodonosor au- » divit laudantes eos, et admiratus est, et surrexit propere, » et dixit optimatibus suis[4]. » Id ipsum autem, ut audiret, unde contigit Nabuchodonosori? At per totum tempus assederat. Ideo Deus non permisit ut statim ille audiret, quo ipsum etiam tempus testimonium perhiberet rei gestæ; quod scilicet per multum tempus in camino commorati,

[1] Dan. III, 25. — [2] Ibid. 26. — [3] Ibid. 49, 50. — [4] Ibid. 91.

nihil mali passi essent. « Nonne viros tres injecimus in me- » dium ignis compeditos? Et respondentes dicunt regi : » Vere, o rex. Et dixit rex : Hic ego video viros quatuor so- » lutos, et ambulantes in medio ignis : et corruptio non est » in eis : et species quarti similis Filio Dei [1]. » Ab ostio vide- » rat eorum facies. « Tunc accessit Nabuchodonosor ad os- » tium fornacis ignis quæ ardebat, et ait : O Sedrache, Mi- » sache, Abdenago, servi Dei altissimi, egredimini, et venite » huc. Et egressi sunt Sedrachus, Misachus, Abdenago de » medio ignis [2]. » Quare autem non prius egressi sunt, quam vocavit eos ? Et pulchre prius interrogat primores, ut responsione sua præoccupati, nihil contrarii respondeant, neque occasione abripiantur : quemadmodum Moysi dicebat Deus : « Quid est hoc in manu tua [3] ? » Sic etiam Nabuchodonosor hos interrogatione anticipat. « Ecce, in- » quit, video viros quatuor solutos, et ambulantes in medio » ignis : et corruptio non est in eis : et aspectus quarti » similis Filio Dei. » Plurimam forte pulchritudinem præ se ferebat. Unde, o Nabuchodonosor, nosti Filium Dei ? Aspice hunc barbarum prophetare ex aspectu solo. « Et accessit, » et vocavit eos : O Sedrache, Misache, Abdenago, servi » Dei altissimi, egredimini, et venite. » Vide, non jussit extingui fornacem : sed quid? Vocavit eos, ut exirent. Vides miraculum magnum et incredibile. Quod maxime noverat deliniturum, id illos vocavit. Nihil huic nobilitati par est. Audi enim Deum dicentem : « Moses servus meus mortuus » est [4]. Et Isaac, inquit, servus tuus. » Hac appellatione exultant Angeli, et Cherubim, et Seraphim. Nec sicuti contentiosus aliquis fecisset, in fornace manserunt pueri ; sed statim obedierunt, et ad spectandum miraculum omnes convenere.

[1] Dan. III, 92. — [2] Ibid. 93. — [3] Exod. IV, 2. — [4] Jos. I, 2.

CAPUT IV.

I. « Ego Nabuchodonosor abundans eram in domo mea, » et florens in solio meo, et pinguis in populo meo [1]. » Cur ita hoc scripsit; et non scripsit : « Nabuchodonosor erat abundans : sed quasi ex persona illius ? Mihi videntur hæc verba ipsius Nabuchodonosoris esse. Postquam enim a pristino errore collegerat se, in publica Acta eas litteras retulerat forte. Ipsam igitur constitutionem, ut fide dignus sit, adducit Daniel. Nam hominum naturæ ipse, qui passus est, loquitur. Et mihi aspice quantum documentum sit adversus superbos. A superbia enim passus est quæcumque passus est, et ostendit causam superbiæ, tum a fine, tum ab initio : in fine quidem dicens : « Quoniam omnes superbos potest humiliare [2]; » in principio autem et ab exordiis causam superbiæ dicens. Ibi etenim eum ideo fuisse humiliatum declarat : hic vero qua de causa superbus evaserit, nempe ex eo quod multa fruerentur felicitate; sic et David dicit : « Ideo eos tenuit superbia [3]. » Ita et hic multas ponit prosperitates. In principio ait : « Abundans eram in » domo mea, et florens in solio meo, et pinguis in populo » meo. » Non enim fieri potest ut omnia bona simul concurrant. Contingit in imperio quidem esse felicem, domi vero infelicem; quemadmodum Herodes, quemadmodum David : accidit rursus contra, in populo quidem infelicem esse, a domo autem nihil grave ac molestum sustinere. Fieri etiam potest ut in urbe pax sit; at regnum tumultibus

[1] Dan. IV, 1. — [2] Ibid. 34. — [3] Psal. LXXII, 6.

qualiatur. Verum isti felicem undique esse contigit : nihil erat quod ipsum molestia efficeret. Vides quantum malum sit vacatio ac securitas? Sicut enim in corporibus, cum non ex necessitate fatigationes et occupationes suscipiuntur, de industria quasdam aggredimur, ad corporis exercitium : ita et Deus facere solet, ut vires nimias tollat. « Somnium » vidi, et perterruit me : et turbatus sum in cubili meo : et » visiones capitis mei conturbaverunt me, et per me propo» situm est decretum, ut introducerent in conspectu meo » omnes sapientes Babylonis, ut conjecturam somnii indi» carent mihi [1]. » Vide quomodo illum comprimere vult, non rerum experimento, sed futurorum prædictione; et quomodo terribile erat somnium? Cur igitur nunc quoque non obstupuit spiritus ejus, nec somnii oblitus est, sicut antea? Quia scilicet cum Daniel prius sufficiens experimentum dedisset, videlicet in somnio quod præcesserat, non erat deinceps necesse secundam adhiberi probationem. Omnia quippe Deus necessitatis gratia, non ostentationis operatur. Alioquin autem et id fit ad redarguendos magos. Nam ne iterum dicant : « Proferat rex somnium : et illius » conjecturam renuntiabimus nos [2] : » arguuntur non solum illud non posse, sed neque hoc. Nequibant dicere iterum : « Verbum quod rex interrogat, grave est : et non est ho» mo, qui possit dijudicare illud, nisi dii, quorum non est » habitatio cum omni carne [3]. » Inde didicit neque priora ex illa vulgari sapientia Danielem protulisse. Didicit Chaldæos neque superioribus temporibus quidquam sani dixisse, sicut ipsemet ait; at nullus erat qui illos reprehenderet. Cum autem ad eos venit ex Judæa demonstratio, Daniel nempe, non amplius audent ne quidem fingere. Igitur non sine providentia rursus illi vocantur. Etenim admiratione dignum est, quamobrem rex, cum in tantis rebus experi-

[1] Dan. IV, 2, 3. — [2] Id. II, 7. — [3] Ibid. 11.

mentum cepisset potestatis, qua pollebat Daniel, non tamen primum eum vocavit. Ipsemet enim Deus id molitus est, ut post magorum cladem victoria appareret. « Perterruit » me, » inquit : et neque sic melior evasit; sed voluit periculum facere. Ita Deus undique insons est. « Et ingredie- » bantur incantatores, magi, Gazareni, Chaldæi : et som- » nium dixi in conspectu eorum : et conjecturam ejus non » indicaverunt mihi; donec alius ingressus est, Daniel, in » conspectu meo, cujus nomen Baltasar secundum nomen » Dei mei, qui spiritum Dei habet in semetipso : et somnium » coram eo dixi [1]. Donec, inquit, alius ingressus est in cons- » pectu meo. » Quasi immemor ita loquitur. Etenim multi anni præterierant, et cito memoriam amiserat, utpote tot curis obsessus, et cum tantis deliciis vivens. Porro dicere alium, signum est eum valde illius oblitum esse. « Secun- » dum nomen, inquit, Dei mei. » An hoc dicere vult : « Sic eum honoravi, ut a deo nomen hoc illi indiderim. » Mos enim erat illis de deorum nomine pueros suos nominare. Quandoquidem et ex hominibus deos faciebant. Sic Belus, sic et Belæus quidam apud nos appellatus est. Scilicet postquam dæmones viderunt ea ratione homines honorari, ac deos vocari, et ipsi id æmulati sunt. Cujus gratia ait : « Daniel, cujus nomen Baltasar? » Quia Dei virtutem habebat. Id enim apud illos maximo honori erat. Et sustinebat Daniel se ab illis eo nomine insigniri : nusquam autem hic, dum sui mentionem facit, Baltasarem seipsum nominat : sed quid? « Ego Daniel. » Quanto honore dignatus est regis filius ; tanto et iste : etiam ante experimentum, ex ipso aspectu visus est admirabilis. Nec vero, inquit, ex illius virtute proferebat ea quæ loquebatur : sed « Spiritum » Dei sanctum habebat in semetipso. » Non illum spiritum, quem nos vocamus Paracletum; sed velut si quis dixerit

[1] Dan. IV, 4, 5.

inspirationem, erat Numine afflatus. « Baltasar, inquit, » princeps incantatorum[1]. » Primus ipsorum erat, inquit. Vide quot indicia declarent eum cæteris præstantiorem esse. « Baltasar princeps incantatorum, quem cognovi, quod » Spiritus Dei sanctus in te[2]. » Qui melior, cæterisque potior es. « Quem ego cognovi. » Nam-ne iterum redigeret eum ad necessitatem dicendi : « Et ego autem non in sapientia » quæ sit in me[3] : » his verbis maxime eum attractum iri speravit : et id ante alia dixit. Nam ne, quoniam te vocavi principem incantatorum, existimes ideo me dixisse, quasi testarer ista per humanam sapientiam enarrari : princeps quidem es incantatorum ; novi autem te, a divina vi motum, omnia dicere : ex rerum experientia cognovi. « Et omne » mysterium, inquit, non est impossibile tibi[4]. » Hujusmodi enim sunt res divinæ. Humanæ quippe res imperfectæ sunt : Dei autem non item. « Audi igitur visionem somnii mei, » quod vidi, et conjecturam ejus dic mihi, et visiones ca- » pitis mei in cubili meo[5]. » Quid igitur ait? « Videbam, et » ecce arbor in medio terræ, et altitudo ejus multa. Magni- » fica est arbor, et invaluit, et altitudo ejus pervenit usque » ad cœlum, et moles ejus ad terminos universæ terræ, et » folia ejus pulchra, et fructus ejus multus, et cibus » universorum in ea, et subter eam bestiæ agrestes dege- » bant, et in ramis ejus habitant aves cœli : ex ea vesceba- » tur omnis caro[6]. » Quid sibi vult visio? Iterum temporaria rerum humanarum conditio ostenditur. « In ea, inquit, volucres et bestiæ umbra fruebantur, et habitabant ; et ipsis esca inde erat. » Imperium illius dicit, quod universum terrarum orbem obtinebat. Prius itaque per imaginem, nunc vero per arborem ipsi futura ostenduntur. Cur enim non missus est Daniel, qui hæc diceret? Quia sic fide dignior

[1] Dan. IV, 6. — [2] Ibid. — [3] Id. II, 30. — [4] Id. IV, 6. — [5] Ibid. — [6] Ibid. 7-9.

futurus erat sermo, et terribilior, rebus ante oculos adductis. Ut intelligas eum, qui plantis dat incrementum, regnum latenter ac non sentientibus nobis adaugere. « Videbam in » visione noctis in cubili meo, et ecce Ir, et Sanctus de » cœlo descendit in fortitudine; et sic dixit : Excidite arbo» rem, evellite ramos ejus, et excutite folia ejus, et disper» gite fructus ejus. Diffugiant bestiæ quæ sub ea sunt, et aves » de ramis ejus. Verumtamen germen radicum ejus in terra » sinite : et in vinculo ferreo atque æreo, et in herba quæ » foris est, et in rore cœli stabulabitur, et cum bestiis pars » ejus in herba terræ : cor ejus ab hominibus commutabi» tur, et cor bestiæ dabitur ei, et septem tempora mutabun» tur super eum; per conjecturam Ir sermo, et verbum » Sanctorum interrogatio : ut cognoscant viventes, quod » Dominus est altissimus regni, et cuicumque visum fuerit » dabit illud; et quod pro nihilo habetur ab hominibus, » eriget super illud[1]. » Vide : Ir vocat lumen magnum, et splendorem (20). « Et Sanctus e cœlo descendit, et clamavit » in fortitudine ; » ita ut illum perterruerit. « Et sic dixit : Ex» cidite arborem : verumtamen germen radicum ejus in terra » sinite. » Sed quoniam plurimum corrumpi solet germen, sic « Sinite, inquit, ut in vinculo ferreo et æreo. Et septem, » inquit, tempora super eum mutabuntur, et cum bestiis » habitatio ejus. » Quod enim hæc de homine intelligenda sint, declarant quæ sequuntur. « Et cor, inquit, bestiæ da» bitur ei. » Quia « Per conjecturam Ir sermo : » per se non potest illustrari, inquit; sed interprete opus est. « Et ver» bum, inquit, Sanctorum interrogatio : » et Sancti poterunt illud dicere : vel hoc dicit, vel istud : quod nempe possint interrogationem reddere, et causam propter quam ista fiunt, et per responsionem patefactum est. « Ut cognoscant, » inquit, viventes, quod Dominus est altissimus regni homi-

[1] Dan. IV, 10-13.

» num. » Hæc est causa. Vides ut Deus provideat hominibus? utque non intra Judæos conclusum erat ipsius imperium? « Hoc somnium vidi ego rex Nabuchodonosor : et » tu Baltasar conjecturam dic : quia omnes sapientes regni » mei non possunt conjecturam ejus declarare mihi. Tu » autem potes; quia Spiritus Dei sanctus in te habitat. Quia » omnes sapientes regni mei non possunt[1]. » Noverat id iterum lætitia affecturum Danielem; omnes scilicet confiteri se victos fuisse, non propter gloriam suam, sed ut Dei potestas rursus prædicaretur. « Tu autem, inquit, potes, » dic : » qua de causa? « Quia Spiritus Dei in te est. » Vide hinc illum incipere, et ibi desinere. « Arbor quam vidisti, » illa magnificata et corroborata, cujus altitudo pervenit in » cœlum, et moles ejus in universam terram : et folia ejus » florentia, et fructus ejus multus, et esca omnibus in ea : » subter eam habitabant bestiæ agrestes, et in ramis ejus » degebant volucres cœli. Tu es, o rex; quia magnificatus » es et invaluisti, et magnitudo tua magnificata est, et pervenit usque in cœlum, et dominatio tua in terminos terræ. » Et quod vidit rex Ir, et Sanctum descendentem e cœlo; » et dixit : Evellite arborem, et evertite illam : verumtamen » germen radicum ejus in terra sinite : et in vinculo ferreo » et æreo, et in herba quæ foris est, et in rore cœli stabu- » labitur; et cum bestiis agrestibus pars ejus, donec septem » tempora mutentur super eum. Hoc est conjectura ejus, » o rex, et sententia Altissimi est, quæ pervenit super do- » minum meum regem : et te expellent ab hominibus; et » cum bestiis erit habitatio tua : et fœno ut bovem pascent » te; et a rore cœli tingetur corpus tuum; et septem tem- » pora mutabuntur super te, donec scias quod dominatur » Altissimus in regnum hominum, et cui visum fuerit da- » bit illud. Et quia dixit : Sinite germen radicum arboris,

[1] Dan. IV, 15.

» regnum tuum tibi manebit, ex quo cognoveris potestatem cælestem [1]. » Quid igitur ait? Quo pacto calamitatis solutio continget? « Propter hoc, rex, consilium meum » placeat tibi; et peccata tua in eleemosynis redime, et » iniquitates tuas in miserationibus pauperum. Forsitan » erit longanimitas delictis tuis [2]. » Quid ais : « Forsitan » erit? » Et medicinæ vim sub dubium quoddam constituis? Non propterea dixit : « Forsitan, » neque dubitans; absit; sed illi metum incutere volens, ac si supra omnem medelam et omnem veniam peccasset. Nam si etiam postquam hoc illi dictum fuit, in insania tamen permansit : multo magis si absque ambiguitate sermo fuisset. Etenim id quoque alibi vult Deus, cum per Prophetam dicit : « Si laveris in nitro, maculata es coram me, dicit Dominus [3]. » Et iterum : « Si mutabit Æthiops pellem, et pardus varietates suas [4]. » Sicut igitur ibi excludit pœnitentiam, non ut excludat, sed ut magis homines terreat : ita et hic volens ostendere magnitudinem eorum quæ peccaverat, dixit : « Forsitan. » Quam autem ob causam non dixit : « Humiliter de te senti; Deum agnosce? » Nam si propter hoc ista patitur, ut et ipse ait, quare alia adhortaris? Dixit : « Ut cognoscant quod dominatur Altissimus in regnum » hominum. » Quid ergo? Ut alii emendentur, ego punior? Nullo modo : sed in somnio quidem, cum non vellet aperte rem ostendere, dixit : « Ut cognoscant viventes : » Daniel autem ait : « Donec tu cognoscas quod dominatur Altissimus in regnum hominum, et cui visum fuerit dabit illud. » Vides quomodo hic de humilitate disseruerit? At in somnio quidem, inquit, hoc remedium dictum est : ego autem et aliud affero. Quemadmodum quando iratus est magistratus, ipse quidem nihil dixerit; familiarium autem

[1] Dan. IV, 17-23. — [2] Ibid. 24. — [3] Jer. II, 22. — [4] Id. XIII, 23.

illius quidam accedens ad reum dicet : « Hoc fac, et hoc; da pecunias, et sæpe, ut possimus eripere te ab impendentibus malis. « Cum adhuc sermo esset in ore regis, » vox de cœlo facta est : tibi dicitur, Nabuchodonosor rex : » Regnum tuum transiit a te, et ab hominibus expellent te, » et cum bestiis erit habitatio tua, et fœno ut bovem ciba- » bunt te : et septem tempora mutabuntur super te, donec » cognocas quia dominatur Altissimus regno hominum, et » cui visum fuerit dabit illud. Eadem hora sermo comple- » tus est super Nabuchodonosorem, et ab hominibus ex- » pulsus est, et fœnum ut bos comedit, et a rore cœli cor- » pus ejus infectum est, donec capilli ejus ut leonum pili » creverunt, et ungues ejus instar unguium avis [1]. » Aspice sententiam quæ desuper fertur ad ipsum Nabuchodonosorem. Et ad finem devenere res. « Ignorasti, inquit, humanam nobilitatem, in bestiarum ignobilitatem decidisti. » Nihil ignominiosius ista re fieri poterat, neque si ad paupertatem, neque si ad vincula, neque si ad servitutem, neque si ad aliud quid ejusmodi illum redegisset. Porro nullo modo eum a naturali nobilitate ejecit : nec corpus illius in bestiæ naturam mutavit : sed illud, quo ab irrationalibus distabat, in feritatem transtulit. Quomodo igitur? Ut et reliqui discant ex illius cibo, et ex illius aspectu. Quid autem per hæc docemur? Nempe quod etsi eadem nobis non eveniant, tamen melius illo non sumus affecti, quando in superbiam, aut in belluinam perturbationem delabimur. Quot nunc non secus ac Nabuchodonosor ille, bestiæ mentem habent? Audi itaque Joannem dicentem : « Ser- » pentes genimina viperarum [2] : » et rursus alium Prophetam aientem : « Equi furentes in fœminas facti sunt ; unus- » quisque ad uxorem proximi hinniebant [3] : » et alium adhuc; « Canes muti non valentes latrare [4]; » et alium

[1] Dan. IV, 28-30. — [2] Matth. XXIII, 33. — [3] Jer. V, 8. — [4] Isaï. LVI, 10.

rursus « Vulpes [1] » appellantem, et alium « Dracones ac ba»siliscos [2]. » Multo autem deterius est, cum in hac vita sumus, efferari, quam eadem cum Nabuchodonosore pati. Ille siquidem nihil mali in animum admittebat : nos autem, dum ita innumera peccata colligimus, quanto pejores sumus jam, sicut dictum est. Qui autem apud ethnicos sapientes habebantur, mutabant homines in bestias. Sed videamus quomodo? Gentilium quidem metamorphoses fabulæ erant; ista autem vera sunt. Qua enim de causa homines illos mutaverunt? Nulla : at Scriptura causam quoque profert : « Ut cognoscant omnes quia dominatur » Altissimus regno hominum. » Vides ut omnia Deo possibilia sint? etiam ex hominibus bestias facere, et mentem mutare? Cogita quanta res esset eum, qui antea in tanto splendore vixisset, cernere cum bestiis degentem, nudum. Non enim utique formam mutavit; quandoquidem id horrendum non fuisset. Cor autem bestiæ accepisse non ideo dicit, quod mente fuerit alienatus; sed quod humanum animum habens, cuncta sentiret. Nam si conversus fuisset in bestiam, ea quæ eveniebant non cognovisset. Quid igitur significat; « Cor bestiæ datum est » ei? » Id est, agrestis ac ferus evasit, nec volebat cum hominibus versari : vel etiam, timebat cum hominibus degere; vel, homines ut feras metuebat. Quid fieri possit illo sublimius? Quid eodem humilius? « Et expulsus est » ab hominibus. » Nusquam illius potentia defendit illum. Non erat carnivora bestia; sed fœnum comedebat, et erat imago bruti. Ut credas, inquit, velut pro consueto pabulo habebis herbam. Quomodo feræ illum non devorarunt? Quomodo corpus illius cibos ejusmodi potuit concoquere? Quomodo non periit? Neque enim breve tempus intercessit : circuibat, omnibus factus exemplum humilitatis;

[1] Ezech. XIII, 4. — [2] Psal. XC, 13.

in seipso ferens indicia punitionis, quemadmodum servus notis compunctus. At certe præstitisset, dixerit fortasse aliquis cum hominibus illum versari, atque id pati : sed ut pœna ipsi adaugeretur, hoc factum est. Nam castigatio perinde manebat, cum quæ ipsi evenerant omnes enuntiarent, cumque ipsum æque viderent foris : id autem cernere multo terribilius erat : nec tempus breve fuit; sed et ipsum sabbaticum. Nam « Septem tempora, inquit, mu» tabuntur. » Id est tres anni cum dimidio. « Et post finem » dierum ego, inquit, Nabuchodonosor oculos meos in cœ» lum levavi, et mens mea reversa est ad me : et Altissi» mum benedixi, et Viventem in sæcula laudavi, et glorifi» cavi, quia potestas ejus potestas æterna, et regnum ejus » in generationem et generationem. Et omnes habitatores » terræ, quasi nihilum reputati sunt. Et juxta voluntatem » suam facit in virtute cœli, et in habitatione terræ : et » non est qui resistat manui ejus, et dicat ei : Quare fe» cisti [1] ? Oculos meos, inquit, in cœlum levavi. » Hoc est, adiit et precatus est Deum, et inde auxilium quæsivit. Quanquam tempus completum foret, non confidebat tamen. Sicut enim in ipsius potestate erat, ut non sineret res in effectum devenire : ita etiam, si tempore, quod definitum fuerat, completo, incorrectus mansisset, nihil ipsi profuisset illa temporis definitio. Nam sententia Dei non ad necessitatem, sed ad res nostras exprimitur. Ita et Daniel, quamvis tempus impletum esset, merito orat [2]; ne accedente malitia, adhuc pœnæ ac tempori adjungatur quid. Nam sicut ex humanitate id contingit, quemadmodum in Ezechia; ita et in punitione fieri par est [3], ut et in Judæis : volebat eos Deus statim in Palæstinam redire : illi, quadraginta annos sibi adjici per iniquitatem suam meruerunt. Vide autem illum confugere ad Deum. « Sus-

[1] Dan. IV, 31, 32. — [2] Id. IX, 4. — [3] 4 Reg. XX, 1.

» pexi, inquit, in cœlum : » et rursus factus sum homo. « Et forma mea reversa est ad me. » Quemadmodum forma illius multum quidem ab humana erat mutata; non tamen in bestiam conversus fuerat : ita et mens illius. Et quid? « Laudavi et glorificavi. » Quodnam indicium? « Altis- » simum, inquit, benedixi, et Viventem in sæcula laudavi » ac glorificavi. » Nihil enim ita dignum Deo esse putatur, ut perpetuo existere. « Quia potestas ejus, inquit, potes- » tas æterna, et regnum ejus in generationem et gene- » rationem. » Quoniam in eo potissimum homo ab illo distinguitur, et hoc erat quod apud homines beatum habebatur. « Quia potestas ejus, inquit, potestas æterna, » in omne tempus existit. « Sine cibo, ait, me nutrivit : sine vestimentis, sine aliis omnibus rebus corruptum non est meum corpus. » Cogita qualis erat, dum a deserto ad regnum rediit. « Eo enim, inquit, tempore mens mea reversa » est : et ad honorem regni mei veni : et forma mea rediit » ad me : et tyranni mei, et optimates mei quæsierunt me : » et in regnum meum confirmatus sum : et magnitudo » amplior addita est mihi [1]. Et quæsierunt me, inquit, op- » timates mei; » qui dominantem ac regnantem expulerant et oderant. Idque ex decreto Dei. Ideo enim tempus definitur, ne existimes quidquam fortuito evenisse. « Et reg- » num illius in generationem et generationem : et omnes » terræ incolæ, quasi nihilum reputati sunt. » Nam si ego, qui omnibus imperabam, quasi nihilum reputatus sum, multo magis reliqui. Scilicet qui adeo potentem de regno dejecit, multo magis subjectos. « Et secundum volunta- » tem suam facit in virtute cœli, et in habitatione terræ. » Illud : « Quasi nihilum reputati sunt; » non quod contemnat illos, absit : sed quia potens est, et quemadmodum vult, illos agit. Hoc igitur sequentia quoque declarant :

[1] Dan. IV, 33.

« Et secundum voluntatem suam facit in virtute cœli, et »in habitatione terræ. » Esto sane, de terra nosti : at de cœlo, unde scis? A somnio. Jussit : quomodo obedierunt? Ex igne fornacis. « Et non est qui resistat manui ejus, et » dicat ei : Quare fecisti? » Non tantum, inquit, adversabitur : sed nec verbis tenus interrogabit. Omnibus ille imperat, omnia ipse est. « Eo, inquit, tempore mens mea » reversa est ad me. » Eo : quo? quo Deus dixerat. Unde illum et in regnum reduxerunt? Qui enim adeo potentem dejecerant, quomodo infirmum factum revocarunt? « Et » ad honorem regni mei veni : et forma mea rediit ad me : » et tyranni mei et optimates mei quærebant me : et in » regno meo confirmatus sum : et magnitudo amplior ad» dita est mihi. » Vides ut Deus statuere et evertere possit regnum? Oportebat siquidem hæc per ea, quæ antea contigerant. explorata habere : sed quoniam tu ignorasti ea, regnum Dominus evertit, et illud iterum erexit. « Nunc » igitur ego Nabuchodonosor laudo, et exalto, et glorifico » Regem cœli, quia omnia opera illius vera, et semitæ ejus » judicia : Et omnes incedentes in superbia, potest hu» miliare [1]. » Dici nequit eum potestatem quidem habere, sed injustam : illius quippe magna est justitia. « Et om» nes qui gradiuntur in superbia, potest humiliare. » Non dixit : « Humiliat : » ut tibi illius etiam æquanimitatem ostenderet, et ut intelligeres quod non ex infirmitate, sed quod per unum alios emendat. Vides potentiam? Vides justitiam? Vides erga homines amorem? Vides hæc ab ore barbaro pronuntiari? Quisnam ita philosophatus est? Qui Prophetis erant innutriti, nihil simile loquebantur : sed contraria penitus. « Non faciet bene Dominus, aiunt, et » non faciet male [2]. » Et iterum : « Nonne in fortitudine » nostra habuimus cornua [3]? » Et : « Omnis qui facit ma-

[1] Dan. IV, 34. — [2] Soph. I, 12. — [3] Amos VI, 4.

»lum, bonum est in conspectu Domini : et in his com»placuit ei [1]. » Et : « Quod emolumentum, quia serviimus »illi [2]? » Vides in Palæstina dogmata satanica? Vides in barbarico solo philosophiam propheticam? Hæc figuræ sunt gratiæ apud gentes futuræ; et quod gentiles debeant antevertere Judæos, ac præsultare. Postea Baltasar, cum in illo convivio ebrius esset, jubet vasa educi : quasi in victoria patris glorians, magis vero petulanter insultans : seu, quoniam convivæ, eorum quæ contigerant fuerant spectatores; ut tolleret eam, quam de Deo habebant, admirationem. Et hoc ex superbia et ebrietate faciebant. Caveamus temulentiam, dilecti. Multa enim absurda ab hac fiunt. Sed et magnos viros superat ebrietas. Nam iste cum vinum gustasset, vasa efferri jussit : quibus pepercerat pater illius, qui ea e templo deprompserat : et is, cum cepisset Jerosolymam, non ausus est in humanum ministerium illa deducere; iste non sibi solummodo, sed et optimatibus suis et pellicibus et concubinis in usum tradidit.

CAPUT V.

« Baltasar rex fecit convivium grande optimatibus suis »mille : et e regione ipsorum mille, vinum erat. Bibens »Baltasar rex præcepit in gustu vini, ut afferrent vasa aurea »et argentea, quæ asportaverat Nabuchodonosor pater ejus »de templo, quod in Jerosolymis : et biberent in illis rex, »et optimates ejus, et concubini ejus, et pellices ejus. Et »allata sunt vasa argentea et aurea, quæ asportaverat Na-

[1] Malach. II, 17. — [2] Id. III, 14.

» buchodonosor ex templo Dei, quod in Jerosolymis : et » bibebant in eis rex, et optimates ejus, et concubini ejus, » et pellices ejus; et bibebant vinum. Et laudaverunt deos » aureos, et argenteos, et æneos, et ferreos, et ligneos, et » lapideos [1]. » Vides vasa capi? Sed vide eorum virtutem, etiam postquam capta sunt, ac posita in idolorum templo. Esto de iis ille pro libito statuerit. Qua de causa id? Capta sunt propter Judæorum peccata : illi pœnas dederunt. Quinam finis etiam post ostenta? Quo pacto nihil passi sunt magnates, sed solus rex? Quia scilicet ille jusserat, ille cæteris auctor fuerat. « Laudarunt, inquit, deos aureos et ar» genteos. » Quare hæc apud illos deorum differentia erat? Diabolus cupiens illos omni venia privare, sæpe præcepit ut deos ligneos facerent, ne ab ipsa materia, magnum sumptum in excusationem adducerent. Laudibus celebrabant deos. Vide Deum nusquam incipere, sed sequi. Quare pœna subsecuta est velociter ac eadem hora? Ut quæ ex prioribus miraculis acta fuerant, non dissolverentur. Dum Deus in vasis afficitur contumelia, voluit homines contumelia afficere. Et vide quid fiat? Cupiit vasa, et in ipso tempore punitio affuit. Cur non mittitur Propheta illum reprehensurus, sed articulus manus? Ut major oriretur consternatio. « In eadem hora egressi sunt digiti manus » hominis, et scribebant e regione lampadis in tectorio pa» rietis domus regiæ : et rex aspiciebat articulos manus » scribentis [2]. » Adde et vesperam fuisse. Oportebat tumorem ex temulentia ortum comprimi. Deinde debebant omnes qui aderant edoceri regem pœnas dare. Cur non Deus fulmen e cœlo statim emisit? Ut iterum servus suus gloria afficeretur; ut Baltasar audiret cur ista pateretur. Nam Daniel ingressus, non tantum scripturam interpretatur, sed et longos habet sermones, eosque suasorios; non

[1] Dan. v, 1-4. — [2] Ibid. 5.

tanquam regi profuturus, sed ut alios emendaturus. «Tunc » Daniel ingressus est in conspectum regis : et dixit rex » Danieli : tu es Daniel, ex filiis captivitatis judaïcæ, quam » deduxit rex pater meus ex Judæa [1] ? » Veluti territans eum et ad necessitatem redigens, hæc ait. Cum autem dicit : « Quem adduxit rex pater meus ex captivitate Judææ, » hæc contra semetipsum verba loquitur; si nimirum captivorum ubique indigeat. « Audivi de te quod Spiritus Dei » sanctus in te est, et vigilantia, et intelligentia, et sapientia » amplior inventa est in te. Et nunc ingressi sunt in con- » spectu meo sapientes, magi, Gazareni, Chaldæi, ut scrip- » turam hanc legerent, et conjecturam ejus indicarent mihi : » nec potuerunt conjecturam sermonis illius renuntiare » mihi. Et ego audivi de te, quia potes conjecturas conji- » cere, et nodos solvere. Et nunc si poteris scripturam le- » gere, et conjecturam ejus indicare mihi, purpura vestieris, » et torques aurea erit in collo tuo, et tertius in regno meo » imperabis [2](21). » Fatetur suos victos esse, et ait : « Dic, atque ista accipe. » Sed considera Prophetam, in patre quidem illius quomodo animum despondit; hic autem nihil tale : sed quid ait? « Tunc respondit Daniel, et dixit coram rege : » Munus tuum tibi sit, et donum domus tuæ alteri da : ego » vero scripturam legam regi, et conjecturam ejus indicabo » tibi, o rex [3]. » Quare munera deprecatur? Ut intelligas eum non propter illa proloqui. Quod enim non iratus, simpliciter hæc dixerit : « Ego autem, inquit, scripturam le- » gam, et conjecturam ejus renuntiabo regi. » Vides illum pecunia esse superiorem? honore altiorem? nullius ex regiis rebus indigentem? Tales esse oportet eos qui loquuntur ea quæ Dei sunt. Ne existimaret rex illum ea via a se esse attractum, vel aliquid ex iis quæ ab eo dicebantur, humanum esse. Quid igitur ait? Omittens scripturam edisserere

[1] Dan. v, 13. — [2] Ibid. 14-16. — [3] Ibid. 17.

illum pluribus verbis admonet, ex ipsis exordiis ea quæ patri acciderant in memoriam ei revocans. « Deus altissi-»mus regnum, et magnitudinem, et honorem, et gloriam »dedit Nabuchodonosori patri tuo. Et a magnificentia, »quam dedit ei, omnes populi, tribus, linguæ tremebant et »metuebant a facie ejus. Quos volebat ipse interficiebat; »et quos volebat ipse percutiebat; et quos volebat ipse de-»primebat. Et quando elevatum est cor ejus, et spiritus »ejus obfirmatus est ad superbiendum, depositus est de »solio regni sui, et honor ejus ablatus est ab eo, et ab ho-»minibus expulsus est, et cor ejus cum bestiis datum est; »et cum asinis agrestibus habitatio ejus; et fœno ut bovem »cibaverunt eum; et a rore cœli corpus ejus tinctum est; »donec cognovit quia dominatur Deus altissimus super reg-»num hominum; et cui visum fuerit dabit illud [1]. » Nam si ille, inquit, venia indignus fuit, tu qui post ejusmodi exemplum non resipuisti, quam pœnam, quæso, mereris? Neque enim ad ignorantiam potes confugere. Nonne hæc omnia noveras? Quosnam cuinam præfers? eos qui non audiunt, neque vident? « Et tu filius ejus Baltasar non hu-»miliasti cor tuum coram Deo. Nonne omnia hæc noras? »et super Dominum Deum cœli elevatus es, et domus ejus »vasa attulisti coram te : et tu, et optimates tui, et concu-»bini tui, et pellices tuæ, bibistis vinum in eis : deosque au-»reos, et argenteos, et æneos, et ferreos, et ligneos, et lapi-»deos, qui non vident, et non audiunt, et non cognoscunt, »laudasti; et Deum, cujus in manu est flatus tuus, et om-»nes viæ tuæ, ipsum non glorificasti. Idcirco a facie ejus »missus est articulus manus, et hanc scripturam exaravit. »Et hæc est exarata scriptura : Mane, Thecel, Phares : et »hæc est interpretatio visi. Mane : Mensus est Deus regnum »tuum, et complevit illud : Thecel; Appensum est in sta-

[1] Dan. v, 18-21.

» tera, et inventum est deficiens. PHARES; Divisum est reg-
» num tuum, et datum est Medis ac Persis [1]. Idcirco, ait,
» Deus regnum tuum mensus est, et divisum est. » Et hoc in supplicium fuit, quod divisum est, nec mansit integrum. Quod et in Salomone contigit. Non modo quia Baltasaris filius non excepit regnum, sed et quia divisum est. Vide ut Deus se illi excuset: vide ut rex infortunii sui sit auctor. « In cujus, inquit, manu est flatus tuus. » Nonne enim poterat statim te interimere? Sed patiens fuit. Quem non hæc pœna perterruisset, eaque in propinquo? Vides potestatem ad utrumque? Unde, quæso, venia dignus es? Et tu filius ejus, non habeo dicere nepos, nonne omnia hæc noras (22)? Quemadmodum in foro judiciali sententia scribitur, iste ea quæ pronuntiantur interpretatur. Unde regi in mentem venit Danielem honorare? Ut mihi videtur, ne ab iis qui aderant condemnaretur; et forte sperans se per hæc liberationem inventurum.

CAPUT VI.

« Et rex constituit eum super omne regnum suum. Et
» ordinatores et satrapæ quærebant invenire contra Danie-
» lem occasionem, ex regno. Et omnem prætextum ac of-
» fensam non invenerunt in illum, quia fidelis erat [1]. » Id est regi erat benevolus. Vel, « Quia fidelis erat : » hoc est confidebat Deo; et ille omnia gubernat : Deo autem gubernante, quod damnum evenire poterit? Quid igitur ait? « Dixerunt ordinatores ii : Non inveniemus contra Danie-

[1] Dan. v, 22-28. — [2] Dan. vi, 4.

» lem occasionem, nisi in legitimis Dei sui [1]. » Nihil, inquiunt, inveniri potest. Propter quid? Nonne homo est? An in omnibus peccato fuit immunis? Futurum incertum est : et de rebus futuris qua ratione affirmatis? Et aiunt : Experimentum ex ipsis rebus sumpsimus. « Nisi in legitimis, in» quiunt, Dei sui non inveniemus occasionem. » Atqui istic multo magis est irreprehensibilis. Tentationem permittit Deus ad probationem. Nonne enim poterat illorum cohibere malitiam? Verum ut per id disceres, et hunc mirareris, non invidet famulis suis coronam. « Tunc ordinatores » et satrapæ astiterunt regi, et dixerunt ei : Dari rex, in » æternum vive. Consilium inierunt omnes qui super regnum » tuum duces, et satrapæ, optimates, et toparchæ, sta» tuere statuto regio, et confirmare constitutionem ; ut qui» cumque petierit ab ullo Deo vel homine petitionem, usque » ad dies triginta, nisi a te, rex; mittatur in lacum leo» num. Nunc igitur rex, statue constitutionem, et propone » scripturam, ut non immutetur decretum Medorum et Per» sarum, ut ne quid præscribatur adversus illud. Tunc rex » Darius præcepit scribi decretum [2]. » Vide quid agant? utque inconsultum edictum statuere studeant? Et cupide hoc petunt. Nam dicere : « Quicumque petierit ab homine, » habuit-ne causam? Sed videbantur rationem petitionis per brevitatem temporis callide occultare. Qualis est iste prætextus? Quare id dixisti? Visum est, inquit; omnes convenientes id firmavimus, ut intra triginta dies a te solo petant. O barbaricam petitionem? O multæ inconsiderantiæ plenum beneficium, eum, qui honorari videtur, afficiens probro! Nam si res honesta erat, oportebat perpetuam esse : si vero improba, ne quidem ad triginta dies durare. Rursus, si bona, cur multitudinem obtenditis? Etenim sine ea annuere oportuit : si vero mala, nec universo orbe jubente

[1] Dan. VI, 5. — [2] Ibid. 6-9.

obtemperandum erat. Dolum non prævidit rex : et hoc ex iis, quæ postea contigerunt, manifestum est. Constituit enim, et constitutionem publicis litteris firmarunt, ut neque volenti regi tempus renuendi esset deinceps. Quid itaque ait Daniel, cum ista accepit? Turbatus non est; pristinæ consuetudini nihil adjecit, nihil ademit. Aspice virtute præditum æquabiliter semper viventem; omnia velut prætereuntes flores, ac velut in umbris, tum commoda tum tristia intuentem. Nam si ab initio adeo imperterritus manebat, multo magis nunc, post certaminum periculum tot coronis redimitus. Cur non accessit? Cur questus non est, cum tantam loquendi libertatem apud regem obtineret? Nolebat id agere verbis, sed rebus. Alioquin autem ubique eum invenimus, cum usus vocat, prosilire atque accedere. « Et » Daniel, quando cognovit scriptum esse decretum, ingressus » est in domum suam; et fenestræ apertæ in cœnaculo ejus » contra Jerosolymam : et tribus temporibus diei flectebat » genua, et orabat, et confitebatur coram Deo suo, ut antea » solitus erat facere [1]. » Quare nos admonuit fenestrarum, quod apertæ essent versus Jerosolymam? Quia Judæi vehementi urbis illius visendæ tenebantur desiderio. Sicut igitur qui amatam habet absentem; etiam itinera eo ducentia diligit : ita sane et iste. Alii vero desiderabant urbem propter res corporales : non autem hic, at propter gloriam Dei. Quandoquidem id ita se habere inde manifestum est, quod noluerit redire, cum evenit quod expetebat. Propter hoc et nos, sicut patres nobis tradiderunt, ad Orientem aspicientes precamur : civitatem quoque nos ac patriam antequam requirimus. Etenim revera quæsitu digna res est. Quo pacto cum Deus ubique sit, cumque Propheta dicat : « Et qui ascendit super occasum, Dominus nomen » illi [2], » tamen ad ortum vertimur? Nempe ibi velut me-

[1] Dan. VI, 10. — [2] Psal. LXVII, 5.

dici officina erat olim. At illius non cepisti experimentum? Sed quære. In captivitate et nos habitabamus: verum antequam veniisset Christus. Cur autem tribus tantum diei temporibus flectebat genua? Quid enim? Nonne hoc mirabile? Homo tot tantisque circumdatus curis, quique ne paulum quidem respirare habebat. Vide autem et impleri illud Apostoli: « In omni loco, inquit, levantes puras manus [1]. » Et quod Christus jussit, hoc complebant. « Et claudens, » inquit, ostium tuum, ora Patrem tuum [2]. Tunc responde» runt, et dicunt coram rege: Daniel, qui de filiis captivi» tatis Judææ, non subdidit se decreto tuo, et constitutioni » quam statuisti: Et tribus diei temporibus petit a Deo suo » petitiones. Tunc rex, ut verbum audivit, multum con» tristatus est super eo: et pro Daniele contendit, ut libe» raret eum: et usque ad occasum solis dimicavit, ut erue» ret eum; et satagebat pro illo. Tunc viri illi observaverunt » in regem, et dicunt regi: Scito, rex, quia decretum est » Medis et Persis, omnem constitutionem et statutum, quod » rex statuerit, abrogare non oportere. Tunc rex jussit: » et adduxerunt Danielem, et miserunt eum in lacum leo» num [3]. » Forsan nonnulli vestrum dicunt: « Nonne potuit rex liberare eum? Maxime quidem potuit Deus regem facere potentiorem: sed ad certamen athletam ducit. Noverat finem, non ignorabat exitum. At rex, si finem hunc scivisset eventurum, non laborasset utique. Sed non potuit. Laudabilis est ob studium, venia dignus ob ignorantiam. Adeo exoptatus ac amabilis erat Daniel: sed invidia ne pulchra quidem intueri sinit: imo intueri quidem permittit: at non iisdem oculis. Non oportet, inquiunt, adeo languidam esse rerum administrationem, neque leges nostras instabiles esse. Tota gens contumelia afficitur. Immittunt Danielem in fossam: imponunt lapidem. « Et dixit rex

[1] I Tim. II, 8. — [2] Matth. VI, 6. — [3] Dan. VII, 13-16.

» Danieli : Deus, cui tu servis continue, ipse liberabit te. Et » attulerunt lapidem unum, et imposuerunt super os laci : » et obsignavit rex annulo suo, et annulo optimatum suo» rum; ut nihil mutaretur in Daniele. Et abiit rex in do» mum suam, et cubuit incœnatus, et cibos non apposuerunt » ei, et somnus recessit ab eo [1]. » Recordare mihi monumentum Christi, ubi Judæi sigilla imposuerunt. Alioquin enim dixissent rem per fraudem ac præstigias esse factam. Sed ubique quæ ab inimicis nostris patrantur, pro nobis sunt. Nam ut delatoribus omnis auferretur prætextus, id evenit : et rex ponit signa, ut illis facultas non esset quidquam faciendi, vel illum extrahendi, et leones causandi : illi vero etiam imponunt signa, ut non liceret Regi liberare eum; atque sic in tuto decretum esset. « Et non cœ» navit, inquit, rex; neque dormiit. » Vide quanta vis sit amoris. Et quid? primum quidem bene sperare jubet dicens : « Deus, cui tui servis continue. » Iterum causam justam ponit, quæ possit illius animum erigere. Forsan enim Danielem audierat. Deinde accedit hymnum proferens. « Tunc rex multum gavisus est super eo : et præcepit ut » Danielem educerent de lacu. Et eductus est Daniel de » lacu : et nulla læsio inventa est in illo, quia credidit Deo » suo. Et dixit rex; et adduxerunt viros qui accusaverant » Danielem : et in lacum leonum injecti sunt ipsi, et filii » eorum, et uxores eorum : et non pervenerant ad pavi» mentum laci, cum dominati sunt eorum leones, et omnia » ossa eorum comminuerunt [2]. » Qua de causa filii et uxores pereunt? Quid peccaverunt isti? Fortasse illi quoque criminis participes erant. Vides improborum supplicium? Vides justorum præmia? Undique erudire, undique ædificare. Vides quod, quamvis Deus deserat, ad utilitatem nostram id facit. Superavit ignem; superavit feras. Ne dein-

[1] Dan. VII, 16-18. — [2] Ibid. 23, 24.

ceps inquiras, ad quid leones, et pardi, et reliquæ feræ? Sunt enim veluti carnifices quidam ad latera Danielis stantes, tanquam in divino quodam ac horrendo tribunali id agentes. Ad hunc modum non ausi sunt perfodere latera justi viri. Non enim acceperant Judicis mandatum. Postquam vero alii in lacum missi sunt, Deo jubente, eos interfecerunt. « Et ossa eorum, inquit, comminuerunt. » Quis frenabat ipsorum ora? Quis præcepit apposito cibo abstinere? Quis philosophus adeo temperans, ut pressus fame, solutione autem famis præsente, nolit se ab eo malo liberare? Rursus edicta : rursus divinum præconium : rursus testimonium per res ipsas.

CAPUT VII.

« In primo anno Baltasaris regis Chaldæorum, Daniel » somnium vidit : et visiones capitis ejus in cubili ejus. Et » somnium scripsit. Principium sermonum ejus. Et respon- » dens dixit : Ego Daniel ascipiebam in mea visione, nocte : » et ecce quatuor venti cœli irruebant in mare magnum : » et quatuor bestiæ grandes ascendebant de mari, diversæ » inter se. Prima similis leænæ, et alæ ejus velut alæ aquilæ. » Aspiciebam, donec evulsæ sunt alæ ejus : et sublata est » de terra : et in pedibus hominis stetit : et cor hominis » datum est ei. Et ecce bestia alia similis urso ; et in partem » unam stetit : et tria latera in ore ejus, inter dentes ipsius. » Et sic dicebant ei : Surge, comede carnes multas. Post hoc » aspiciebam, et ecce alia bestia tanquam pardalis : et ipsi » alæ quatuor volucris super eam : et quatuor capita bes-

» tiæ : et potestas data est illi. Post hoc aspiciebam in vi-» sione noctis, et ecce bestia quarta, terribilis, et stupenda, » et fortis nimis : et dentes ejus ferrei, et magni ; comedens » et comminuens ; et reliqua pedibus suis conculcabat. Et » ipsa diversa valde præ omnibus bestiis quæ ante eam : et » cornua ejus decem. Considerabam cornua ejus : et ecce » cornu aliud parvum ascendebat in medio eorum : et tria » cornua ejus, de iis quæ antea, eradicata sunt a facie ejus. » Et ecce oculi, quasi oculi hominis in cornu isto ; et os lo-» quens grandia [1]. » Cur non dixit se vidisse mulieres? At quidem cum pœnam et maledictionem oportuit exhibere, mulieres adduxit Scripura : cum autem regna exprimere, bestias protulit. Incorporea res est regnum : corpus igitur illi tribuit. An non oportebat? Et recte. Nam quoniam regnorum qualitates præcipue in bestiis istis existunt ; ideo iis opus habuit. Ostendere voluit illam in feritate superbiam, atque luxuriam, et leænam produxit. Voluit ostendere tarditatem ; et ursum adduxit. Voluit designare velocitatem, et pernicitatem, et quod bellis omnia imperia everterint ; atque pardalim protulit. Aspice ut prius pulchre viderit mare, quod repræsentat universum orbem terrarum. Totidem enim plenus est tumultibus, et eodem modo agitatur : quasi piscibus, non hominibus repletus. Id etiam Christus declarat, præsentem nempe vitam mare esse, dum dicit : « Simile factum est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex » omni genere congreganti [2]. Et ecce, inquit, quatuor venti » cœli irruebant in mare magnum. » Declarat bestias illas inde prodiisse : indicat etiam celeritatem divinæ Providentiæ. Etenim nos, cum de velocitate sermo est, ventos in medium producimus. « Irruerunt in mare, et emerserunt, » inquit, bestiæ e mari. » Nam naturæ nostræ participes sunt principes nostri : sic etiam regem leonem sæpe vo-

[1] Dan. VII, 1-8. — [2] Matth. XIII, 47.

cat, regiam dignitatem, et ferinos mores indicare cupiens. Vel quia ventorum ille quidem orientalis est; hic vero ex septentrione, alter vero ab austro. Ut si quis dixerit : « Evertit mare : » illud de cœlo agitarunt. « Diversæ inter se. » Prima, quasi leæna. » Quemadmodum in somnio. Non enim hæc rerum natura erat. Per duo signa majestas regia ostenditur. Quidam vero dicunt quod, quia Assyrium superavit, ideo cum duobus animalibus confertur. « Et aspi» ciebam, donec evulsæ sunt alæ ejus. » Id est imperium, « Et sublata est de terra : et in pedibus hominis stetit : et » cor hominis datum est ei. » Ferox animal. Utrinque habebat celeritatis vim : superne quidem ab alis ; inferne vero a pedibus : sed utraque velocitas ablata est; alis quidem evulsis, nec amplius apparentibus; pedibus vero degenerantibus in debiliores, humanos scilicet. « Et cor ho» minis datum est ei. » Tanta in illo animali fuerat superbia. Humilis, inquit, mitis et mansuetus factus est rex. « Et ecce » bestia alia similis urso : et in partem unam stetit : et tria » latera in ore ejus, inter dentes ipsius. Et sic dicebant ei : » Surge, comede carnes multas. » Sub Persis homines fuerunt tardi ac segnes. Sub Medis et Persis extiterunt tria latera : id est vel loca, vel regna, quæ in unum illi contraxerunt. « Dicebant ei : Surge, comede carnes multas. » Hi enim ceperunt et Babylonem, et multas calamitates intulerunt. « Post hoc aspiciebam; et ecce alia bestia, quasi » pardalis : et ipsi alæ quatuor volucris super eam : et ca» pita quatuor bestiæ : et potestas data est illi. Deinde, in» quit, pardalis : » Alexander Macedonum rex, qui totum orbem pervolavit. Nihil quippe illo fuit terribilius, nec velocius : at vehemens erat ac celer, sicuti hæc bestia. « Qua» tuor, inquit, alæ volucris super eam. » Hoc est, omnem potentiam sibi adjunxit. Persas enim in tredecim regna ab se divisos, sibi subjecit universos. Vides illius celeritatem?

Et ex bestiæ natura, et ex alis. Universum orbem percurrit. « Et capita, inquit, quatuor bestiæ. Et regnum et » potestas data est ei. » Dehinc narrat quartæ bestiæ adventum multiformem et omnigenum, et non potest afferre similitudinem, adeo bestia illa varians erat. Alia quippe omnia devicit regna. Cæteris quidem imperiis a velocitate inerat vis: hujus vero animalis vires in dentibus, qui ferrei erant. « Et reliqua pedibus suis conculcabat. » Multa intelligit bella. Quinam sunt decem reges? Quod parvum cornu? Ego aio Antichristum inter aliquot reges apparere. « Et oculi, quasi oculi hominis in cornu isto, et os loquens » grandia. » Quid enim illo ore grandius esse potest, quod loquitur « Supra quidquid dicitur Deus, aut Numen; adeo » ut in templo Dei sedeat [1]. » Si autem oculi hominis, ne mireris: etenim talia loquitur. « Homo est [2], » inquit. Cur autem cornu parvum, et non ab initio magnum apparet? At posthac crescet, et quorumdam regum dominabitur. Quid igitur? Nullum regnum excipiet hunc regem; sed illum Deus ipsemet dissolvet ac destruet. « Aspiciebam, » donec throni positi sunt, et Antiquus dierum sedit: et » vestimentum ejus candidum sicut nix: et capillus capitis » ejus quasi lana munda: thronus ejus flamma ignis: rotæ » ejus ignis ardens: fluvius ignis manabat egrediens a con- » spectu ejus. Mille millia ministrabant ei, et dena millia » denum millium assistebant ante eum. Judicium sedit, et libri aperti sunt [3]. » Contendamus animo, charissimi. Non enim parvis de rebus agitur. « Throni, inquit, positi sunt, » et Antiquus dierum sedit. » Quis est iste? Sicuti cum audiisti ursum, non de urso cogitasti: et cum leænam, non id animal suspicabaris, sed regna; et cum mare, non mare, sed orbem terrarum, in aliis alia cogitans: ita et nunc. Antiquus dierum quid est? Seni cuidam similis erat. Nam

[1] 2 Thess. II, 4. — [2] Ibid. 3. — [3] Dan. VII, 9. 10.

ad usus rerum, propter quas apparet, seipsum format : atque hic ostendit senibus judicia esse committenda. Sicut enim cum audis thronum, non cathedram intelligis. Verum quis adeo vilem ac vulgarem sensum arriperet, cum et alibi Deus armatus videatur [1], et alibi cruentatus. Hoc itaque indicare vult tempus judicii esse. « Vestimentum ejus, » quasi nix, candidum. » Quare ? Quoniam non modo tempus est judicii, sed retributionis quoque : quoniam cunctos ipsi astare oportet : quoniam « Judicium illius, inquit, » quasi lux egredietur [2]. » Deinde «Throni positi sunt. » Nonne throni in quibus «Sedebitis, inquit, super duodecim thro» nos [3] ? Et capillus capitis ejus quasi lana munda. » Ignis nihil consumebat, quandoquidem lenis erat. Vides faciem et habitum civilem ac popularem ? Thronus terrebat, quod igne abundaret ; et non igne simpliciter, sed igne ardente. Nam ne existimares per similitudinem factum esse comparationem ; addidit ignis illius efficaciam, non solum ignem dicens, sed ignem ardentem. « Fluvius ignis mana» bat a conspectu ejus. Mille millia ministrabant ei, et dena » millia denum millium assistebant ante eum. Judicium se» dit. » Hoc est, ideo advenit, ut judicium daretur. « Et li» bri aperti sunt. » Quid ais ? Libris Deus indiget, « Qui » omnia novit antequam fiant [4] ? Qui finxit sigillatim corda » eorum [5]. » Sed juxta consuetudinem magistratuum nostrorum loquitur ; et sic acta fiunt apud nos. Sicut enim acta non ideo leguntur, ut magistratus solum edoceatur ; sed etiam ut appareat justum esse judicium : ita et tunc evenit. Nam licet Deus sciat se juste judicare, attamen libros aperit. Cujus rei gratia ? Quid ais ? et quid tibi vis ? Cur non præmia quoque dixit ? At dixit : « Throni positi » sunt : » quandoquidem Deus et illa definivit : postquam

[1] Sap. v, 18. — [2] Oseé vi, 5. — [3] Matth. xix, 28. — [4] Dan. xiii, 42. — [5] Psal. xxxii, 13.

vero nos non audiimus; tunc punitionem et supplicium minatus est. Et nonne nobis hanc primam vocem emisit? « Exinde cœpit, inquit, prædicare regnum cœlorum[1]. » Nihil corporeum suspiceris, dilecte; nec existimes Deum, qui immensus est, solio esse inclusum. Nam si « In manu ejus » sunt fines terræ[2]. » Si « Montes statuit statera[3] : » si « Omnes » gentes quasi saliva, in conspectu ejus reputatæ sunt[4]; » et » si « Cuncta sicut pulvis coram eo[5], » ut ipse ait : quis locus totum simul comprehendere poterit? Sed quid? Res non ita se habet : solio non includitur Deus. Si autem vestimentum habebat, quomodo ignis illud non consumpsit? Et qua ratione Antiquus dierum dicitur ille, qui ante omnia sæcula extitit? Quo pacto autem et antiquus? « Tu enim, inquit, » idem ipse es[6] : » Cur igitur antiquus, cum dicatur : « Et » anni tui non deficient[7]? » Quî vero vestimentum quoque fuerit circa immensum ac incorporeum? « Etenim magni- » tudinis ejus, inquit, non est finis[8] : » et rursus : « Si ascen- » dere in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, » ades[9]. » Quomodo igitur veste circumscribebatur humana, nec illam consumebat? At vero et alia ejusmodi multa videre ac legere poterat Propheta. Quomodo autem capilli in igne non absumebantur? Propter hoc siquidem subjecit : « Thronus ejus ignis ardens. Et liberi aperti sunt. » Ut ille, qui damnatur, suo sibi judicio condemnetur. « As- » piciebam tunc a voce sermonum grandium, quos cornu » illud loquebatur. Spectabam donec interfecta est bestia illa, » et periit[10] » ob magniloquentiam. Quanquam Alexander Deum adoravit. « Et corpus ejus datum est in combustionem » ignis. Et reliquarum bestiarum translatus est principatus : et » longitudo vitæ data est eis usque ad tempus et tempus[11]. »

[1] Matth. IV, 17. — [2] Psal. IV, 4. — [3] Esaï. XL, 12. — [4] Ibid. 15. — [5] Ibid. — [6] Psal. CI, 28. — [7] Ibid. — [8] Id. CXLIV, 3. — [9] Id. CXXXVIII, 8. — [10] Dan. VII, 11. — [11] Ibid. 12.

Quamvis finem habuerint, attamen hoc factum est. « Et » combusta est bestia, et corpus illius igne absumptum. » Funditus periisse declarat. « Aspiciebam in visione noctis : » et ecce cum nubibus cœli, quasi Filius hominis veniebat [1]. » Quis hæc ignorat ? Quis perspicere poterit ? Num enim Petrus est qui ista dicit, o Judæe ? Num Paulus ? « Et ecce, » inquit, quasi Filius hominis veniebat : et usque ad Antiquum dierum pervenit. » Ecce et par dignitas utriusque. « Et in conspectu ejus oblatus est illi [2]. » Ut cum videris ipsi regnum tradi; illud, tradi, humano modo non censeas accipiendum. Nam « A nubibus cœli, » inquit. Nubes autem pro cœlo sumere solet Scriptura. « Et ipsi datus est » principatus, et honor, et regnum : et omnes populi, tribus, linguæ ipsi servient : potestas ejus potestas æterna, » quæ non pertransibit : et regnum ejus non corrumpetur [3] : » Quid, quæso, his verbis manifestius ? « Et omnes populi, » inquit, tribus, linguæ ipsi servient. » Vide ut omnem orbis gentem complexus sit. Vide ut et judicis acceperit tribunal ac potestatem. Ne enim id esse temporarium existimes, ait : « Quæ non pertransibit : et regnum illius non » corrumpetur : » sed stat ac manet. Quod si fidem non habes, a rebus persuadere. Vides æqualitatem honoris cum Patre ? Nam quia Filius post Patrem apparuit, propter hoc ait eum venisse cum nubibus. Quod autem existeret et antea, clarum est ex ipsis nubibus. Siquidem in iis venit. « Et illi delatus est honor. » Quem habebat scilicet. « Et populi, tribus, linguæ ipsi servient. » Principatum etenim habebat antea ; tunc vero illum ipsum, quem obtinebat, accepit. Nam sicut in Patre intelligis capillos et reliqua, ita et istud accipiendum. Cum autem audis, « Datum est, » et alia id genus, nihil humanum suspiceris, nec humile de Filio. Sicut enim videns eum qui senuit, non se-

[1] Dan, VII, 13. — [2] Ibid. — [3] Ibid. 14.

nem arbitraris: ita et cætera. Noli quippe perspicuitatem in prophetiis quærere, ubi umbræ sunt ac ænigmata. Quemadmodum in fulgure non exquiris lumen perpetuum, sed sufficit si modo appareat. « Horruit spiritus meus, ego Da» niel in habitu meo: et visiones capitis mei turbabant » me[1]. » Merito sub aspectu eorum quæ videntur, Patrem et Filium iste et primus et solus, ut in visione videt. Quid ad hoc respondeant Judæi? Cum enim Domini adventus deinceps propior futurus esset, merito et visiones mirabiles apparent. « Et accessi ad unum assistentium, et verita» tem de his omnibus quærebam ab eo discere. Et dixit » mihi veritatem; et sermonum interpretationem indicavit » mihi[2]. » Interrogat quænam tandem essent quæ apparebant, et edocetur de Antichristo, et discit regnum quod non habet finem. « Hæ, inquit, bestiæ magnæ, quatuor reg» na consurgent. Et sancti Altissimi suscipient regnum; et » obtinebunt illud usque in sæculum, et usque in sæculum » sæculorum. Et quærebam diligenter de bestia quarta; » quia erat diversa ab omni bestia, et terribilis valde: den» tes ejus ferrei; ungues ejus ænei: comedens et commi» nuens, et reliqua pedibus suis conculcabat. Et de corni» bus ejus decem, quæ in capite illius; et de alio, quod » ascenderat, et excusserat priorum tria: et cornu, cui » erant oculi, et os loquens grandia, et aspectus ejus major » cæteris. Aspiciebam, et cornu illud faciebat bellum cum » Sanctis; et prævaluit adversus eos. Donec venit Antiquus » dierum, et judicium dedit sanctis Altissimi; et tempus » advenit, et regnum obtinuerunt Sancti. Et dixit sic: Bes» tia quarta, regnum quartum erit in terra, quod superabit » omnia regna, et devorabit omnem terram, et conculcabit » eam, et concidet eam. Et decem cornua ipsius, decem » reges consurgent; et post eos consurget alius, qui supe-

[1] Dan. VII, 15. — [2] Ibid. 16.

» rabit malis omnes priores, et tres reges humiliabit. Et sermo-
» nes contra Altissimum loquetur, et Sanctos Altissimi inve-
» terabit, et cogitabit mutare tempora et legem; et trade-
» tur in manu ejus usque ad tempus. Et judicium sedit; et
» principatum ejus transferent, ut deleant et disperdant
» usque in finem. Et regnum, et potestas, et magnitudo re-
» gum qui subter omne cœlum, data sunt Sanctis Altissimi :
» et regnum ejus, regnum sempiternum : et omnes princi-
» patus servient ipsi ac obedient. Huc usque finis verbi. Ego
» Daniel : cogitationes meæ multum conturbaverunt me, et
» forma mea mutata est : et verbum in corde meo conser-
» vavi [1]. » Et quare verbum illud non dixisti, o homo? Quia ad Judæos nullo modo spectabat : sed e contrario in verbis quidem ea per obscuritatem occultabat; in Propheta autem conservavit in corde. Etenim sub finem ait : « Ecce
» sermones signati [2]. » Et vult illos obscuros esse. Id facit etiam ipse (Jesus Christus) per parabolas loquens. Vide quomodo ubique regnum extollat Daniel, ut nihil humani suspiceris. Etsi enim universum orbem obtinuerint homines; at non semper, neque in infinitum sæculum. Nec mihi quisquam dicat breve tempus memorari. Quid enim sibi vult illud : « Non pertransibit, neque genti alteri tra-
» detur [3]? » Et vide quæ inter Darium et Macedonas gesta sunt. Quam ob causam hæc? Propter Judæos. Ideo et Alexander adoravit templum, ut aiunt, cum hunc Danielis librum inspexisset : et Græci vim prædictionum ipsius admirati sunt. Porro de istis rebus nemo locutus est, nisi hic solus.

[1] Dan. VII, 17-28. — [2] Id. XII, 9. — [3] Id. II, 4.

CAPUT VIII.

I. « In anno tertio regni Baltasaris, visio apparuit mihi : » ego Daniel, post eam quæ mihi apparuerat in principio. » Et vidi in visione : et factum est cum ego viderem, et eram » in Susis regia, quæ in provincia Elamitide sita est. Et » vidi in visione, et eram super Ubal. Et levavi oculos meos, » et vidi : et ecce aries unus stans ante Ubal : et ipsi erant » cornua, et cornua excelsa ; et unum excelsius altero, et » excelsius ascendebat in extremis. Et vidi arietem cornu » petentem contra mare, et Aquilonem, et Austrum, et » Africum : et omnes bestiæ non stabant coram eo ; et non » erat qui erueret de manu ejus : et fecit secundum volun- » tatem suam, et magnificatus est. Et ego eram intelligens : » et ecce hircus caprarum veniebat ab Africo super faciem » totius terræ : et non tangebat terram : et hirco illi cornu » spectabile in medio oculorum ejus. Et venit hircus usque » ad arietem illum habentem cornua, quem videram stan- » tem coram Ubal : et cucurrit ad eum in ira fortitudinis » suæ. Et vidi eum pervenisse usque ad arietem : et effera- » tus est in eum ; percussitque arietem, et contrivit utraque » cornua ejus : et non erat robur arieti, ut staret coram eo. » Et projecit ipsum in terram, et conculcavit ipsum ; et » non erat qui liberaret arietem de manu ejus. Et hircus » caprarum magnificatus est mirum in modum. Et cum in- » valesceret ipse, contritum est cornu illius magnum : et » ascenderunt quatuor cornua subter illud, in quatuor » ventos cœli. Et ex uno eorum egressum est cornu unum-

» forte; et factum est grande nimis, ad Austrum, et ad » Orientem, et ad Occidentem. Et magnificatum est usque » ad virtutem cœli : et dejecit in terram de virtute cœli, et » de stellis, et conculcavit eas. Et usque ad principem vir» tutis magnificatum est : et per ipsum, sacrificium turba» tum est : et factum est, et prospere successit ei. Et sanc» tuarium desolabitur : et datum est super sacrificium » peccatum, et projecta est humi justitia. Et fecit, et pros» pere ei fuit. Et audivi unum sanctum loquentem : et » dixit unus sanctus, Phelmoni loquenti : Usquequo visio » stabit, et sacrificium ablatum, et peccatum desolationis » datum ; et sanctum, et virtus conculcabitur ? Et dixit ei : » Usque ad vesperam et mane dies bis mille ac trecenti ; et » mundabitur sanctuarium. Et factum est, dum viderem ego » Daniel visionem, et quærerem intelligentiam. Et ecce » stetit in conspectu meo. Et visio viri inter Ubal. Et voca» vit, et dixit : Gabriel, fac istum intelligere visionem. Et » venit, et stetit juxta stationem meam. Et cum ille veniret, » territus sum, et cado in faciem meam. Et dixit adme : » Intellige, fili hominis, adhuc enim in temporis finem visio. » Cumque loqueretur ipse mecum, cado in faciem meam » super terram : et tetigit me, et statuit me super pedes » meos. Et dixit : Ecce ego indico tibi quæ futura sunt in » novissimis iræ : adhuc enim in temporis finem. Aries, » quem vidisti, qui habebat cornua, rex Medorum est atque » Persarum ; et hircus caprarum, rex Græcorum. Et cornu » magnum, quod erat inter oculos ejus, ipse est rex primus. » Et quod contritum est, et surrexerunt quatuor cornua » subter ipsum, quatuor reges consurgent de gente ejus, et » non in fortitudine illius. Et in extremis regni ipsorum, » completis peccatis eorum, consurget rex impudens facie, » et intelligens problemata. Et robusta fortitudo ejus, et » non in viribus suis : et mirabiliter pervertet, et faciet, et

» corrumpet fortes, et populum sanctum. Et jugum catenæ » ejus dirigetur : dolus in manu ejus, et in corde suo magni- » ficabitur : et dolo destruet multos, et in perditione mul- » torum stabit ; et quasi ova in manu conteret eos. Et visio » vespertini ac matutini temporis supradicti, vera est. Et tu » signa visionem, quia in dies multos erit[1]. Et dixit, inquit, » illi visionem manifesta, Gabriel. » Aspice jussa Angelorum et Archangelorum. Major-ne est potestas alia? « Et venit, » inquit, et territus sum. Et stetit juxta stationem meam. » Et cum ille veniret, territus sum. » Ubinam igitur sunt qui Angelos maledictis prosequuntur? Non a seipso quidquam fecit Deus. Vides et illos in ordines multos, formas, ac descriptiones esse dispositos? In prima visione : « Accessi, in- » quit, et interrogavi. » Hic non item. « Et audivi unum » sanctum loquentem. » Et alius interrogavit : seu ignorans, ut Daniel disceret. « Et respondit, inquit. Et in novissimis » regni, completis peccatis eorum, consurget rex impudens » facie. » Vide ut Judæis ostendat ipsos esse auctores istarum calamitatum. Ideo autem non patefecit sermones, ne illi de industria in malitia sua ac ignavia perstarent : si enim, cum nihil horum dictum fuerit, tamen illi permanserunt : multo magis si ea manifestata fuissent : et ut intelligas spiritum ubique vim habere, et Deum omnia prævidere, et cum sciret Judæos peccatores, tamen eos in patriam reduxisse. Et vide, quia si dixisset annos, modicum tempus visum fuisset ; ideo in dierum numerum resolvit, ut multitudine terreat, non dies tantum, sed et noctes numerando. Et immoratur tragicæ calamitati, quæ per Antiochum contigit ; ut vel sic terrorem incutiat. « Ut non in viribus suis. » Id est, poterat Deus illum reprimere : sed permisit ob peccata, et non eorum qui simpliciter peccassent, sed postquam completa sunt peccata. Igitur delictorum aliqua

[1] Dan. VIII, 1-26. — [2] Id. VII, 16.

mensura est? « Nondum enim, inquit, completa erant pec» cata Amorrhæorum[1]. » Et adverte, nondum itaque incendium, sed cædium occisiones. Nam cum quidam futuri essent boni, et patribus præstantiores, supplicia quoque minora fuere. Hæc autem dicuntur, ne victoriis, quas sub Zorobabele reportaturi erant, elati, segnes fierent. Et vide ut splendida quædam non ponat hic, post illa quæ ad Antiochum pertinent, sed duntaxat solutionem a calamitatibus, et tempus quod obtinuit dicat. Quid igitur? Hujus-ne temporis non prædixit captivitatem? Sane prædixit, sed valde obscure. Ideoque Christus ait : « Cum videritis abo» minationem desolationis, qui legit intelligat[2]. » Venient, inquit, quasi ipse non vaticinatus fuisset. Et nonnulli quidem dicunt merita ista non esse prædicta : quoniam hæc captivitas tempus ac finem acceptura non erat. « Dabo » enim, inquit, et improbos pro sepultura ejus, et divites pro » morte ejus. Et tu signa visionem hanc, quia in dies multos » erit[3]. » Hoc est, custodi, conserva, ne diuturnitate temporis corrumpatur. Vide Deum ubique illis parcere. Descenderunt in Ægyptum, improbi evaserunt; non abscessit, duxit eos in desertum. Permanserunt in malitia; non abstitit, introduxit eos in terram promissionis. Rursus illos reducit sub Antiocho; adhuc iidem manserunt. Tempore Christi adhuc iidem : et neque sic abscessit; sed semper eorum curam gerit. Et quemadmodum naturalia, quæque a natura nobis insunt, nunquam abscesserint, quidquid eveniat : ita nec Deus. Imo fieri quidem potest ut illa deficiant : at Dei providentiam ac curam recedere impossibile est. « Nam si, inquit, et oblita fuerit mulier misereri » fœtuum uteri sui; sed ego non obliviscar tui[4]. » Sicut enim mater non respicit ad liberorum virtutem; sed naturæ

[1] Gen. XV, 16. — [2] Matth. XXIV, 15. — [3] Isaï. LIII, 9. — [4] Id. XLIX, 15.

legem implet : ita, et multo magis, Deus semper curam gerit, nec unquam destitit; semper eamdem mensuram exhibet. « Et ego Daniel decubui, et ægrotavi dies aliquot : » et surrexi; et faciebam opera regis : et admirabar visio- » nem; et non erat qui intelligeret[1]. » Unde ægrotavit? Fortassis ex tristitia ob futuras calamitates, secum reputans nondum finem habere res præsentes. Et tot, inquit, adhuc supersunt mala. Vel iterum, nondum Judæis Deum reconciliavi; et ipsi eum ad bellum provocant, ac sibi reddunt inimicum. « Et surrexi; et faciebam opera regis. » Id est, ministrabam. « Et admirabar visionem; et non erat » qui intelligeret. » Maxime id affert dolorem, cum ne quidem licet res tristes efferre in aliquem : an quia improbi erant. « Et faciebam, inquit, opera regis. » Hoc est, nihil prætermittebam, sed fungebar officio meo.

CAPUT IX.

I. « In primo anno Darii, filii Assueri, de semine Medo- » rum, qui regnavit super regnum Chaldæorum. In anno » uno regni ejus, ego Daniel intellexi in libris numerum » annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam » prophetam, in complementum desolationis Jerosolymæ » septuaginta anni[2]. Et dedi faciem meam ad Dominum » Deum, ut exquirerem orationem et deprecationem in je- » juniis et sacco et cinere[3]. » Iste est Darius Medus. Primum autem annum non regni ipsius ait : non enim dixit : « In » primo regni ejus : » sed : « In primo anno Darii, in uno

[1] Dan. VIII, 27. — [2] Jer. XXV, 11. — [3] Dan. IX, 1-3.

» anno regni ejus. » Ita ut et dici possit primus annus, quo quidem ille regnabat, tunc vero forte occiderant Baltasarem. « Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. » Id est, Baltasaris cædem. Et reputavi. Vide ut ante præfinitum tempus non audeat accedere ad Dominum. At tres quidem pueri id agunt in fornace : iste vero in lacu non fecit. Quid igitur? vel illi male; vel hic. Neutri. Illi siquidem amorem erga patriam ostendebant; hic vero intelligentiam temporis quod advenerat. Nonne ergo intelligenter legebat Prophetarum oracula ? Existimo autem illum non ab urbe capta numerare, sed forte a captivitate Israëlis(23). Jure enim desolationem quis vocaverit Jerosolymæ etiam bella. Vide et numerum sabbaticum. Nam sicut aliquando quadringentos et triginta annos in ducentos et quindecim mutavit : ita puto et nunc, annos pauciores esse. « De quo » factus est, inquit, sermo ad Jeremiam prophetam, in » complementum desolationis Jerosolymæ septuaginta anni. » Et dedi faciem meam ad Dominum Deum, ut exquirerem » orationem et deprecationem in jejuniis et sacco et cine» re. » Cerne religionem Prophetæ. « Et dedi, inquit, faciem » meam. » Hoc est, rubore suffusus eram antea, nempe ante humiliationem : nunc vero « Dedi, » id est ausus sum. Quod si rem debitam postulasset, sane non dixisset : « Dedi fa» ciem meam, » quasi in facto periculose suscepto. Si pro aliis tanto utitur studio; si tanta cum frueretur tam apud Deum, quam apud regem, benevolentia ; harum tamen rerum nullum sensum habet; sed quasi ipse in malis versaretur, magis mordetur ac moleste fert, quam ii qui ab ea calamitate erant oppressi : quomodo quis eum digne miretur? Vide autem, ut etiam post illas afflictiones, non ausus sit accedere; donec vidit tempus esse completum. Ubi ergo desidebimus deinceps, nos miseri. Quid ais, o Daniel? In prosperis tu es ; honorem habes a Deo, et ab

hominibus : quid tibi curæ est de cæteris? Sic et Moyses agebat. Et quid ait? « In jejuniis et sacco et cinere » debita exigens. Quid enim si debebatur? Ne forte Judæi se hoc quoque indignos fecissent. Apud Deum quippe non est necessitas : superior legibus est. « Ut quærerem, inquit, orationem et deprecationem. » Id primum poscit. Si permittat mihi, inquit, pro illis orare. Quoniam audierat Jeremiam ista verba a Domino retulisse : « Ne ores pro populo isto, et ne postules pro eis [1]. » Auxiliantur ipsi captivitas, tempora, propria virtus, et quod innumera pro Deo passus sit : et tamen nondum confidit ; sed cinerem substernens et saccum, ita precabatur. Quid faciemus nos qui indolentia sumus præditi? hunc oportuit nobis imitandum proponere. Nam ne quis dicat reliquos Prophetas propter paupertatem ista fecisse, qui maxime omnium evectus fuerat ad dignitatum amplitudinem, ille maxime omnium se deprimit. Et de semine regni, ac de stirpe regia erat ; et tot tantaque fuerat consecutus. Ita oportet lugere sua mala ; sic propriis membris parcere. Hæc est commiseratio Prophetarum. Vide nostrum ea parte præcipue esse admirabilem. Moyses dicebat : « Siquidem remittas eis : sin minus; etiam me dele de libro [2]. » Hic in jejuniis et lacrymis continue degebat. Paulus assidue in lacrymis; et contra gehennam ipsam ausus est. Ipsorum nullus sensu afficitur propriorum bonorum : sed ut in corpore, oculus licet pulcher sit, non tamen percipiet suæ bonitatis ac pulchritudinis sensum, si pedes putrefacti sint ac corrupti : ita et tunc erat. Cur cinis? Admonebat eum propriæ naturæ. Cur saccus? Asperitate deprimit. Cur jejunium? Et ipsum ea quæ in paradiso gesta sunt, in memoriam revocabat. Hic viris sanctis mos est, ea quæ affligunt consectari. Neque terra dignus sum, inquit, neque vestibus,

[1] Jer. VII, 16. — [2] Exod. XXXII, 32.

neque rebus quæ secundum naturam sunt, sed graviori supplicio; qui persicis amictus sum vestibus, qui tiaram gesto persicam. Et quid ait? Videamus confessionem. « Et » oravi ad Dominum Deum meum [1]. » Cerne amorem erga Dominum. « Deum meum, » inquit. Cui non audebat supplicare, hunc Deum suum vocat. « Adhuc me loquente, ac » orante, et confitente peccata mea, et peccata populi mei » Israëlis, et prosternente misericordiam meam coram Do- » mino Deo meo, ad montem sanctum Dei mei. Et adhuc » me loquente in oratione, et ecce vir Gabrīel (quem vi- » deram in visione a principio) volans : et tetigit me cir- » citer horam sacrificii vespertini. Et intelligere fecit me, » et locutus est mecum, et dixit : Daniel, nunc egressus » sum ut conciliem tibi intelligentiam. In principio depre- » cationis tuæ exivit sermo : et ego veni, ut annuntiarem » tibi, quia vir desideriorum tu es. Et animadverte in ver- » bo, et intellige in visione [2]. » Itaque cum dicent nobis Judæi : « Cur in Esaïa, cum Ozias de bello timeret, et de expeditione duorum regum [3], » Propheta egressus dedit eis signum, quod post innumeros annos evenit : » dicemus et nos ad illos : « Cur, cum Daniel precaretur pro reditu, et de iis rebus aliquid audire cuperet, egressus Angelus, de his quidem nihil renuntiavit; res autem longo post tempore futuras edocuit? » Sed sicut hic ex abundanti quæstionem solvit; ita et illic : fidem enim maximam facit urbis erigendæ, quod iterum capienda dicitur. Quid ergo? An quod velit Prophetam contristare, id agit? Minime; sed Hebræos cupit timidiores efficere. Et non semel, neque bis; sed sæpe repetit. Quandoquidem enim futura prosperitas sufficiens erat ad eorum mentem inflandam, non solum instaurata civitate, sed et manibus barbaricis ædificata, barbaricis illis quæ eam everterant. Hoc enim etiam

[1] Dan. IX, 4. — [2] Ibid. 20-23. — [3] Isaï. VII, 4.

Esaïas dicit, ostendens omnipotentiam ac divitias Dei, quomodo potens sit omnia et facere et mutare. Quoniam igitur futurum erat, ut Judæis patria bona redderentur, atque reportarent illustres continuasque victorias, quas et Prophetæ magna voce prædicant : ut Ezechiel quidem, quod septem annis comburerentur arma eorum qui capiendi erant : alii autem Prophetæ eadem assidue dicebant : ne his, inquam, rebus elati, deteriores prioribus fierent; metu prædictionis, et quod eadem subinde dicerentur, eos velut ad necessitatem inevitabilem redigit, ut ne volentes quidem perirent. Et propter hoc et tempus incertum faciebat : quoniam quæ utilitas erat ista annuntiari? Et vide quando prophetentur. Sub ipsum reditum, rebus illorum vigentibus ac florentibus. Quemadmodum et Moyses, cum eos introducturus esset in terram promissionis, prope ipsam bonorum perceptionem prophetat ipsis mala quæ nunc sustinent, dicens : « Contestor vobis cœlum et terram [1] ; » indolentiæ quam felicitas parit, æquilibrem ponens punitionem quam minatur. Ita et iste continet ipsos in metu. Ideo et Zacharias plurimum in istis rebus moratur, eademque manifestius dicit. Nihil quippe humana natura minus aptum est ad prosperitatem ac laxamentum. « Adhuc » me loquente, inquit, in oratione, venit Angelus Gabriel, » illi familiaris, « Volans : et tenuit me circiter horam sacri» ficii vespertini. » Vel ne ex visione obstupefieret; vel ut intelligeret quæ dicerentur. Et quia non licebat ea clare propter reliquos proferre, jure tangit eum. « Et docuit me, » inquit, ac locutus est mecum, et dixit : Daniel, nunc exivi, » ut conciliarem tibi intelligentiam. In principio deprecationis tuæ exivit sermo : et ego veni, ut renuntiarem tibi, » quia vir desideriorum tu es. Et animadverte in verbo, et » intellige in visione. » Attende, inquit, ea quæ dicuntur.

[1] Deut. IV, 26.

Cum enim aliquis de aliis quidem rogat, alia vero audit; multa tunc indiget attentione. « Et redibit, et ædificabitur » platea et murorum ambitus[1]. » Quidam esse dicunt murum, quem Agrippa condidit. « Et evacuabuntur tempora. » Et post hebdomadas sexaginta duas exterminabitur unc» tio; et judicium non est in eo : et civitatem et sanctua» rium labefaciet cum duce : et excidentur sicut in diluvio, » et usque ad finem belli concisi calamitatibus. Et confir» mabit testamentum multis hebdomas una[1]. » Vide ut terribiliter mala enarret. « Vel dimidium hebdomadis, cessare » faciet thymiama, et sacrificium, et libamen : et super » templum abominatio desolationis; et usque ad consum» mationem temporis consummabitur in desolationem[2]. » Vide ut in rebus tristibus sermoni finem imposuerit, et ea quidem quæ bona erant obscure dixerit; hoc enim sibi vult illud : « Confirmabit multis testamentum hebdomas » una ; » tristia vero, frequenter et sæpe. « Et abominatio » desolationis. » Id est quæ ab Adriano facta est. Hæc apertius Zacharias, qui etiam res commodas prædicit propter eos qui remanserant. Fortassis et in Ægypto totidem annos fecit; et non labefactati sunt : nunc autem non amplius expectas ista. Vide et alia, Judæus in urbem non remigrat, ut antea. Quis autem omnino de reditu locutus est? Nemo.

[1] Dan. IX, 25. — [2] Ibid. 26, 27. — [3] Ibid.

CAPUT X.

I. « In anno tertio Cyri regis Persarum, verbum revelatum est Danieli, qui nominatus est Baltasar. Et verum » erat verbum; et potentia magna et intelligentia data est » ei in visione. In diebus illis ego Daniel in luctu eram tres » hebdomadas. Panem desideriorum non comedi, et carnes » ac vinum non introierunt in os meum, et unguento non » unctus sum usque ad tres hebdomadas dierum [1] (24). » Quare iterum luget? Nam si primus annus Cyri advenerat, cur luget? Et omnes dies, cum unum duntaxat lugere debuisset. Rursus nihil audit de iis rebus, pro quibus orat. Mihi videtur quod pro solutione calamitatum præsentium precatur. At Deus nihil tale; sed idipsum quod supra atque apertius dicit. Imo ut omnes redeant orat Daniel. Licet enim magna essent mala, quibus Judæi premebantur, non tamen ideo volebat patriam amittere. Iste autem Angelus clarius ac exactius id dicit. Vide autem ubique Danielem non simpliciter ac sine labore obtinere visiones, sed cum jejuniis. Quando oportuit somnium discere, jejunium præcessit. Cum Gabriel apparuit, jejunium iterum, et cinis, et saccus : cum iste conspicitur, et jejunium et oratio. Sed vide Angelum se propemodum excusare Danieli. « Et in die vigesi- » ma quarta mensis primi ego eram juxta fluvium magnum, » hic est Tigris. Et levavi oculos meos, et vidi : et ecce vir » indutus Badim, et lumbus ejus præcinctus auro Ophaz. » Et corpus ejus, quasi Tharsis; et facies ejus, ut aspectus

[1] Dan. x, 1-3.

» fulguris; et oculi ejus, velut lampades ignis : et brachia » ejus ac crura, sicut visio æris coruscantis; et vox sermo» num ejus, quasi vox turbæ. Et vidi ego Daniel solus visio» nem : et viri qui erant mecum visionem non viderunt; » sed terror gravis irruit super eos, et fugerunt in timore. » Et ego relictus sum solus, et vidi visionem magnam hanc; » et non remansit in me fortitudo, et gloria mea conversa » est in corruptionem, et non retinui robur. Et audivi vo» cem sermonum ejus : et cum ego audirem, eram com» punctus super faciem meam, et facies mea super terram. » Et ecce manus tetigit me, ac erexit me super genua mea, » et super vestigia pedum meorum Et dixit ad me : Daniel, » vir desideriorum, intellige in sermonibus quos ego loquar » ad te; et sta in statione tua; quia nunc ego missus sum » ad te. Cumque loqueretur ipse ad me sermonem istum, » surrexi tremens. Et dixit ad me : Ne timeas, Daniel, quia » a die prima, qua dedisti cor tuum ad intelligendum, et ad » affligendum te coram Domino Deo tuo, audita sunt verba » tua; et ego veni in verbis tuis. » Vides quod dixi, hunc tantum non se excusare Danieli? « A prima die, inquit, » missus sum. » Quare ergo moratus es. Et princeps regni » Persarum stetit ex adverso mei unum et viginti dies [2]. » Audisti illud : « Posuit terminos Gentium secundum nume» rum Angelorum suorum [3]? » Et unaquæque gens præfectum habet Angelum, qui vult potentior esse reliquis. « Et » intelligentia data est ei in visione. » Non enim sufficiebat docuisse ea quæ dicebantur. Cernis aliter institui Prophetas? « Et virtus magna » visionis. Vere enim magnæ potes» tatis fuit, quod homines infirmi vicerint illum Antiochum, » qui tot tantaque superaverat. « Et verum verbum. » Quandoquidem nonnulli credituri non erant. « Cujus nomen » Baltasar. » Commemorat tibi priora, ut fide dignus habea-

[1] Dan. x, 4-12. — [2] Ibid. 13. — [3] Deut. xxxii, 8.

tur. En et Pascha solvit. Nam Pascha in primo celebratur mense; iste vero usque ad quartam et vicesimam mensis jejunavit. Incidit autem in decimam quartam jejunium illius, et a decima quarta ad vicesimam primam, et duos alios dies durat. Vide legalia jam tunc fuisse abrogata. Nonne præ formidine in fugam conversus es, o Daniel? Minime, inquit. Adverte quo loci visum videat : in deserto, sicut et Moyses. Urbes namque tumultibus et perturbatione plenæ sunt. Sic etiam Christus in monte transfiguratur. « Et ecce Michaël, unus de principibus primis, venit ad auxiliandum mihi : et me reliquerunt ibi cum principe regis » Persarum. Et veni ut docerem te quæcumque eventura » sunt populo tuo in novissimis diebus : quia ecce visio in » dies. Et cum loqueretur ipse mecum omnia verba hæc; » dedi faciem meam super terram, et compunctus sum. Et » ecce quasi similitudo filii hominis tetigit labia mea. Et » aperui os meum, et locutus sum, et dixi ad eum qui sta» bat coram : Domine, in visione tua conversa sunt interiora » mea in me, et ecce non habeo fortitudinem. Et quomodo » poterit servus tuus, Domine, loqui cum Domino meo isto? » Et ex nunc non stabit in me fortitudo; et halitus non est » relictus in me. Et addidit, et tetigit me quasi visio homi» nis, et corroboravit me. Et dixit mihi : Ne timeas, vir de» sideriorum, pax tibi; viriliter age, ac esto fortis. Et cum » loqueretur ipse mecum, corroboratus sum, et dixi : Lo» quatur Dominus meus, quia corroborasti me. Et dixit : An » nosti cur veni ad te? Et nunc revertar, ut prælier cum » principe Persarum. Atque egrediebar; princeps vero » Græcorum veniebat. Verumtamen annuntiabo tibi quod » constitutum est in scriptura veritatis : et non est unus, » qui a me stet de his, nisi Michaël princeps vester. Et ecce » vir indutus stolam [1]. » Fortassis sacerdotalem. « Aspectus

[1] Dan. x, 13-21.

» ejus quasi fulgur erat igneæ flammæ ab oculis ejus. » Quomodo in fulgure illis apparebat? Cur sic apparet iste Angelus? An ut populum percellat? Et quodnam inde emolumentum? Nempe ut persuadeat non amplius lugere, quod eadem sæpenumero dicta fuerint : et testimonium perhibet futurorum virtuti : an ut illi fidem faciat. « Et vox magna. » Ut etiam ea re perterruerit. Daniel obstupescit, et iterum, Angelo colloquente, obstupescit, idque indulgente illo forsan, et non impotentem faciente seu impediente : quandoquidem prius dixerat : « Viriliter age. » Et « Stetit. » Vides quid sit aspectus Angeli? Ne existimes æs esse id quod videtur, nec aurum. Quis enim non ferret earum materiarum aspectum? Cum ubique lumen positum sit. Quoniam igitur missus sum, præsignifico hoc solum, inquit, ne corrumpas gratiam. « Audita sunt verba tua, et ego veni in » verbis tuis. » Quid enim rogabat, et quid precabatur? Et quidem illa ipsi non dicis, nec quidquam ejusmodi. Forte volebat discere exacte tempus, et quid postea futurum esset. « Et princeps, inquit, regni Persarum stetit ex adverso mei. » Anne hominum principem dicit? Minime. Etenim et alibi ait : « Princeps Græcorum exivit. » Mihi videtur iste qui loquitur non esse de principibus, neque ex iis qui præfecti sunt genti alicui; sed ex supernis Virtutibus. Deinde quia Angeli alii non valebant illi resistere, huic dicitur. Absoluti sunt, inquit, ac liberati Judæi, quid adhuc quæris? « Et » ecce Michaël, unus principum primorum, venit ad auxi» liandum mihi, et me reliquerunt ibi cum principe regis » Persarum. Et veni docere te quæcumque evenient populo » tuo in novissimis diebus, quia ecce visio in dies. » Quare ante viginti dies non venit Michaël? Ut mihi videtur, ostendere vult Prophetæ illum res prohibitas et iniquas atque coactas postulare, ac propemodum Angelis vim facere. Propter hoc neque Michaël statim ab initio auxiliatur,

sed postea; ut discerent indignos reditu esse eos qui postea in patriam reversi sunt. Injuria afficiuntur Angeli. « Et » me reliquerunt ibi, » ut vel persuaderem, vel inhiberem » (principem regis Persarum.) Et quis Angelus ejusmodi, qui, cum audit Deum præbere gratiam, resistat. Rem, ut arbitror, ita exprimit ac si esset corporea : quemadmodum cum ait : « Quis egredietur et decipiet mihi Achaa- » bum [1] ? » Et iterum : « Dimitte me, et delebo eos [2]. » Non prohibetur Deus, nec vim patitur, detentus a Propheta. Ita sane et hic. Rursus vero alibi ait : « Dimitte me, quia as- » cendit diluculum [3]. » Et adhuc de Angelo et asina : « Nisi » faciem tuam apprehendissem [4], » inquit. Id itaque non ostendit ipsum Deo obsistere; sed hoc unum tantum, injuria Angelos affici. Tantum valuit Daniel. « Descendi ut docerem te quæcumque populo tuo sunt eventura. » Vide quomodo, re necessaria dimissa, Prophetæ se excuset. Iterum Daniel consternatur : iterum Angelus illum erigit, et ait : « Ego proficiscor, ut prælier cum principe Persarum. » Atque ego egrediebar, princeps vero Græcorum veniebat. » Forte cum uno adversantium ipsi de rebus futuris, quique contra Macedonas pugnaret. Ac nondum persuadetur. Bellum-ne est inter Angelos, et pugna de hominibus? Sane. Maximam quippe eorum curam gerunt, nondum persuasus est. Quasi si quis diceret : « Cogor cum hoc contendere. »

[1] 3 Reg, XXII, 20. — [2] Exod. XXXII, 20. — [3] Gen. XXXII, 28. — [4] Num. XXII.

CAPUT XI.

« Et factum est in anno primo Cyri, ego steti in robur » et fortitudinem. Et nunc annuntiabo tibi veritatem [1]. » Et tunc, « Ego sum qui servavi. » Nam ne aliquis dicat : « Cur igitur præliaris? Quid ergo si non viceris? » Nequaquam, inquit. Et tunc ego illis patrocinatus sum. « Etenim est, » inquit, unus qui a me stet de his, nisi Michaël princeps » ipsorum [2]. » Hæc dicit ut Danieli persuadeat se non esse ipsi hostem ac inimicum, et eum res vetitas petere. Nec ideo dicit, quod adjutoribus indigeat. Quomodo enim? Ostenditur istum Angelum non esse de principibus. Postea omnia refert accurate, et ait unde clades. Deinde salutem populi ipsius, et acceptionem in sequentibus narrat.

CAPUT XII.

« Cum completa fuerit dispersio manus populi sanctifi» cati, cognoscent Sanctum, et consummabuntur hæc om» nia. Et ego audivi, et non intellexi, et dixi : Domine, quid » extrema horum? Et dixit : Vade, Daniel, quia et clausi sunt » sermones usque ad tempus finis. Quoad eligantur et deal» bentur et igne probentur multi : inique autem agent ini» qui, neque intelligent omnes impii; at intelligentes intel-

[1] Dan. XII, 1-13. — [2] Id. XIII, 65. — [3] Id. XIV, 1. — [4] Ibid. 5.

» ligent. Et a tempore quo mutatum fuerit juge sacrificium, » et data fuerit abominatio desolationis, erunt dies mille » ducenti nonaginta. Beatus qui expectat et pervenit ad dies » mille trecentos triginta quinque. Et tu vade, ac requiesce: » adhuc enim dies in completionem consummationis : et » requiesces tempus tuum in consummationem dierum [1]. » Et tu, inquit, sede. Nam post multum tempus hæc erunt. Igitur non de reditu lamentatur; sed post reditum pro iis qui redierant.

CAPUT XIII.

« Et rex Astyages appositus est ad patres suos. Et ac- » cepit Cyrus Persa regnum ejus [2]. Et erat Daniel conviva » regis, et gloriosus super omnes amicos ejus [3]. » Quæ ad Belum spectant descripsit nobis Daniel. « Nonne vides, in- » quit, quanta comedat et bibat [4]? » Papæ, quale argumentum ac indicium divinitatis, multa edere ac bibere. Daniel non dixit : « Hoccine, quæso, est Deus? » imbecillus enim erat rex : sed ex abundanti vicit. Ego tibi Deum dico, qui creavit cœlum et terram : tu vero mihi ventrem avidum producis in medium? Hoc maxime Dei esse non potest. Deus siquidem non esuriet, non fatigabitur. Verum rationibus contendere non vult, sed rebus vincit. Et supplicium ipse rex definivit. Qua de causa Belus palam et ante oculos omnium non comedit; sed noctu? Quomodo sacerdotes non perspiciebant se per suam fallaciam convictum iri? Quando Deus dispensat, nihil mireris. « Et occidit il-

[1] Dan. XII, 1 et 8-13. — [2] Id. XIII, 65. — [3] Id. XIV, 1. — [4] Ibid. 5.

» los [1], » inquit. Quid igitur adhuc de dracone? Belluam aliquis adorat? illum Daniel interfecit. Vides quam dementes, quam ignavi sint reges Persarum? « Tradidit Danielem [2]. » Quamobrem, post victoriam adeo illustrem. « Ambacu» mus autem, inquit, prandium attulit Danieli [3]. » Cerne miraculum. Nonne enim poterat illi aliunde afferri cibus, quam a Judæa? Hoc gratum erat Prophetæ! ne eadem iterum ageret, quæ sub eunucho fecerat; neve existimans mensam pollutam esse, famem intenderet. Unde agnovit Ambacumum? Ex affinitate linguæ ac vocis. Futurus erat ille maxime miraculi præco apud eos qui in Judæa habitabant. Quî potuit homo non timere feras? Hic quidem comedebat; illæ vero jejunabant. Esto, corpore viri justi abstinuerint : quare etiam abstinebant cibo? Veluti camus quidam ac frenum illas continebat.

[1] Dan. XIV, 21. — [2] Ibid. 29. — [3] Ibid. 36.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

DE PROPHETIARUM OBSCURITATE, HOMILIÆ II.

HOMILIA I.

Utiliter et percommode factum, ut prophetiæ de Christo et Gentibus, deque Judæorum reprobatione obscuræ essent, demonstratio.

I. Propheticam[1] vobis hodie volo mensam instruere, atque in pelagus sapientiæ Esaïæ meditor orationem immittere. Sed quid faciam? dubito ac metuo, ne cum e portu egressi fuerimus, atque ad profundum sententiarum Prophetæ pervenerimus, quod nautis contingit, qui navigationi assueti non sunt, vertigine laboremus. Nam et illi cum relicta terra ex utraque parte navis pelagus viderint, nec aliud quidquam præter mare ac cœlum, tenebricosa vertigine corripiuntur, et una cum mari navigium in orbem existimant circumferri. Non tamen ex natura maris, sed quod inexperti sint qui navigant, oboriuntur vertigines : cæteri quidem certe nautæ nudis corporibus et in mediis fluctibus in caput se dejiciunt, neque tale quidquam

[1] Vide. D. Guillon, tom. XIII, pag. 431-438.

patiuntur, sed cum ad ipsum profundum descenderint, tutius, quam qui in pavimento degunt, illic versantur, et licet ore, oculis, ac toto corpore salsuginem excipiant, non ægre ferunt. Tantum bonum est exercitatio, tantum malum est imperitia : sic ista persuadet, ut etiam quæ formidabilia sunt contemnamus; illa vero efficit, ut etiam tuta suspecta sint nobis, ac reformidanda videantur. Nam hi quidem in sublimibus sedentes navis tabulatis etiam ipso ex aspectu vertigine corripiuntur : illi vero nec in mediis fluctibus perturbantur. Hoc et in mente nostra evenit : siquidem et ipsam sæpe fluctus perturbationum invadunt multo marinis sæviores, veluti procella iracundiæ, quæ deorsum cor dejicit, et pravæ cupiditatis venti, qui multam excitant in mente conturbationem. Atque is quidem qui inexpertus est et inexercitatus, incipiente iræ tempestate continuo turbatur, commovetur, agitatur, animam sinit ab affectibus submergi, ac naufragium pati : qui vero expertus et exercitatus est ad hæc omnia patienter ferenda, tanquam gubernatorem ad clavum sedentem, ita rationem supra perturbationes istas collocat, neque prius absistit, omnibus tentatis, quam navigium ad tranquillum philosophiæ portum duxerit. Quod igitur sit in mari, et quod in mente accidit, hoc et in expositione Scripturarum evenit : commoveri necesse est ac turbari, postquam in pelagus egressi fuerimus, non quod formidabile sit pelagus, sed quod inexperti simus nos, qui navigamus. Nam orationem, quæ sua natura sit facilis, ob imperitam auditorum difficilem fieri, Paulum vobis testem proferam. Cum enim Christum dixisset Pontificem fuisse secundum ordinem Melchisedech [1], quæsivissetque quis Melchisedech esset, adjecit : « De quo grandis nobis sermo, et interpretatu dif» ficilis [2]. » Quid ais, beate Paule? Tibi-ne difficilis est

[1] Hebr. v, 6, et Psal. cix, 4. — [2] Hebr. v, 11.

interpretatu, qui spirituali polles sapientia, qui arcana verba audivisti, qui ad tertium raptus es cœlum? Si tibi difficilis est interpretatu, a quo poterit comprehendi? Mihi difficilis est interpretatu, inquit, non ob suam difficultatem, sed ob auditorum infirmitatem. Postquam enim dixit : « Interpretatu difficilis, » adjunxit : « Quoniam imbecilles facti » estis ad audiendum[1]. » Vides non naturam sermonis, sed auditorum imperitiam difficilem eum reddidisse, qui difficilis minime fuit? Neque vero difficilem tantum, sed et grandem efficit eum, qui brevis sit, eadem causa : quapropter non modo difficilem interpretatu eum esse dixit, verum etiam grandem, et longitudinis, et difficultatis causam ascribens aurium imbecillitati. Nam sicut, dum ægros curamus non oportet subitaneam et paratu facilem mensam illis apponere, sed varia sunt illis edulia paranda, ut si ægrotus hoc gustare noluerit, alterum sumat : quod si illud non admittat, aliud acceptet : aut si hoc repudiet, alteri manum injiciat, et ciborum varietate fastidium vincamus, ac diversitate mensæ animi ejus morositatem mitigemus : ita sæpenumero in spiritualibus conviviis est agendum. Cum infirmi simus, multa et varia instituenda est oratio, quæ comparationes habeat, exempla, demonstrationes, verborum circuitus, aliaque multa ejusmodi, ut ex omnibus facilis sit nobis eorum, quæ sint profutura, delectus. Enimvero grandis esset atque interpretatu difficilis ille sermo, nequaquam illos doctrina de Melchisedech privavit, cum et dicendo grandem illum esse atque interpretatu difficilem, illorum studium excitarit, ut alacriores fierent ad audiendum : et dum illis mensam instruxit, eorum cupiditati fuerit obsecutus.

II. Hoc nos quoque faciamus : tametsi Prophetarum immensum est pelagus, multæque insunt illic voragines,

[1] Hebr. v, 11.

audacter pro nostra virili parte mare ingrediamur, imo vero, non pro nostra virili parte, sed prout nobis superna gratia concessum fuerit, non fiducia freti nostra, sed procurandæ utilitatis vestræ causa mare audacter ingrediamur, et in hoc quoque Paulum imitemur. Quod enim oratione de Melchisedech illos minime privarit, ex iis, quæ sequuntur, intelliges. Sane cum dixisset: « De quo grandis sermo, » et interpretatu difficilis, » adjecit : « Hic enim Melchise» dech, rex justitiæ, deinde autem et rex Salem, quod est rex » pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque ini» tium dierum, neque vitæ finem habens : assimilatus » autem Filio Dei manet sacerdos in perpetuum[1]. » Annon vestras aures perturbavit de homine verba faciens Paulus, ac dicens : « Sine patre, sine matre? » quid dico de homine? Nam si hoc de Christo etiam diceretur, nonne sic etiam multam quærendi occasionem præberet? si enim est sine patre, quomodo Filius? si sine patre, quomodo unigenitus? Filius enim patrem habere debet, alioqui filius non erit. Attamen et sine patre Filius Dei est, et sine matre. Quo tandem modo? sine patre secundum terrenam generationem, sine matre secundum cœlestem : nam neque in terris habuit patrem, neque matrem in cœlis. « Sine genealogia, » Audiant, qui ejus essentiam curiose scrutantur : tametsi arbitrantur quidam, quod hic dicitur sine genealogia, ad cœlestem generationem pertinere. Nam hæretici ne hoc quidem volunt : etenim illam quoque curiose scrutantur et inquirunt : qui vero sunt inter illos modestiores, illi generationi hoc concedunt : de terrena non item dictum existimant illud, « Sine genealogia. » Ostendamus igitur hoc de utraque Paulum generatione dixisse, de cœlesti simul et de terrena : nam et illa tremenda est, et hæc mystica maxime. Propterea dicebat etiam Esaïas: « Generationem

[1] Hebr. VII, 1-3.

» ejus quis enarrabit[1] ? » Atqui de illa cœlesti, inquit, hoc dixit. Quid ergo Paulo dicemus, qui utramque generationem commemoravit, ac deinde illud, « Sine genealogia, » subjunxit? Cum enim ante dixisset, « Sine patre, sine matre, » post adjunxit, « Sine genealogia, » ut non modo secundum illam generationem, secundum quam est sine matre, sed etiam secundum hanc, secundum quam erat sine patre, terrenam dico, sine genealogia ipsum esse credas. Idcirco, utraque posita, dixit : « Sine genealogia ; » nam hæc terrena comprehendi non potest, ut in illam ne respicere quidem audeamus. Nam si templi vestibula sunt adeo terribilia et inaccessa, quo pacto in ipsa adyta penetrare quis audebit? Genitum enim ex patre fuisse scio : quo pacto, nescio. Ex Virgine illum fuisse natum novi, modum autem, ne hic quidem assequor. Nam utriusque naturæ generationem confitemur, et utriusque modum tacemus. Et sicut cum de Virgine agitur, etsi nescio quo pacto sit ex Virgine generatus, tamen eum generatum fuisse confiteor, nec rem tollo propter ignorantiam modi : ita fac tu quoque, cum de Patre agitur : licet nescias quomodo Filius sit genitus, eum fuisse genitum confitere. Quod si dixerit tibi hæreticus: « Quomodo genitus est ex Patre Filius? » Mentem ejus in terram deprime, atque illi dicito : « Descende de cœlis, ac mihi demonstra quomodo ex Virgine sit natus, tumque illa me roga : » retine illum, et obsessum urge, neque resilire sinito aut in labyrinthum ratiocinationum se proripere : verum retine, et strangula non manu, sed oratione : ne distinctiones illi et effugia concedas, quæ cupit. Hinc fit ut eos perturbent et commoveant, quibuscum disputant, quod nos illis obsequamur, neque eos ad sacrarum Scripturarum leges adigamus. Undique igitur illi murum ex testimoniis Scripturarum oppone, ac ne hiscere quidem poterit. Dic

[1] Isaï. LIII, 8.

illi : « Quo pacto ex Virgine natus est? non absistam, neque recedam. » Atqui modum effari non poterit, tametsi omni ope conatuque contendat. Cum enim Deus occluserit, quis jam reserabit? Sola fide percipi possunt talia. Quod si non acquiescas, sed rationes disquiras, iisdem te verbis, quibus Nicodemum Christus, affabor : « Si terrena dixi vobis, et non » creditis, quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis [1] ? » De nativitate dixi ex Virgine, neque nosti, neque hiscere audes, et cœlum curiose scrutaris? Atque utinam in cœlum, et non in dominum cœli curiose inquireres. « Si ter» rena dixi vobis, et non creditis. » Non dixit : « Et non persuademini, » sed, « Non creditis, » quo verbo significat terrena etiam fide indigere. Quod si terrena fide indigent, multo magis cœlestia. Quanquam tum Nicodemo de partu multo minori loquebatur : siquidem de baptismo sermo erat, et de spirituali regeneratione : sed hæc quoque fide comprehendenda dicebat. Cæterum terrena illa vocavit, non quod terrena sint, sed quod perficiantur in terra, et quod si comparentur cum superna illa et ineffabili nativitate, quæ mentem omnem exuperat, hæc terrena sint. Si ergo fieri non potest, ut sciam quo pacto renascar ex aquis, sed fide sola res illa capienda est, neque modus curiose scrutandus, quantæ fuerit hoc insaniæ ad investigandam cœlestem unigeniti Filii generationem cogitationes humanas admittere, ac modi, quo facta sit, rationem exigere?

III. Satis igitur demonstratum est quo pacto sine patre ac sine matre sit unigenitus Dei Filius, et quo pacto sine genealogia secundum utramque generationem : reliquum est ut ad id quod instat redeamus, postquam sermonem de Melchisedech in alterum diem rejecimus, ac prophetica ænigmata audituri nostram attentionem excitemus. Similes enim sunt ænigmatibus sermones prophetici, multisque dif-

[1] Joan. III, 12.

ficultatibus obseptum est Vetus Testamentum, neque faciles intellectu sunt libri : Novum autem dilucidius est et facilius. Ecquam tandem ob causam, dicet aliquis, hæc ita sunt constituta : licet de rebus majoris momenti agatur in Novo, de regno cœlorum, de resurrectione corporum, et ineffabilibus illis bonis, quæ et humanam mentem excedunt? quid igitur in causa, ut obscuræ sint prophetiæ? Multa Judæis istæ mala prædicunt, ac fore ut ejiciantur illi, nos recipiamur, templum evertatur, nec amplius excitetur, ut concidant Jerosolyma, et omnibus sint pervia : tum vero Judæi errabundi, per universum orbem terrarum dispergantur, ac civitate destituti, ne veteres quidem ritus retineant, sed omnes illis res ipsorum priores auferantur, prophetiæ, sacrificia, sacerdotium, et regnum. Neque vero tantum ista, sed et alia multa ejusmodi prædicebant Prophetæ, dum innumeras suis libris tragœdias immiscerent. Ne igitur ab initio Judæi manifeste hæc audientes, eos interficerent qui hæc dicebant, interpretationis difficultate prædictiones occultarunt, ac multa obscuritate rebus offusa, per eorum quæ dicebantur obscuritatem Prophetarum incolumitati consuluerunt. Unde vero id constat? rationes enim a nobis reddendæ sunt, tametsi inter amicos verba facimus : siquidem multi fortassis adsunt non amici. Discant igitur hæc etiam illi, ut et amici ipsi fiant. Dixi : « Si Judæi audivissent mala, quæ comprehensura illos erant, ac fore ut propter Christum excindantur Jerosolyma in perpetuum, nec unquam amplius instaurentur, hæc si perspicue a Prophetis audivissent, confestim eos qui hæc loquebantur, occidissent. » Unde igitur id liquet? Primum quidem ex ipsorum moribus : furiosi enim erant ac belluini. Populus est semper sitiens sanguinem Prophetarum, manus eorum cædibus se Sanctorum exercuerant. Hæc adversus illos magnus Elias vociferatur dicens : « Domine,

» Prophetas tuos occiderunt, altaria tua diruerunt [1]. » Christus iterum, « Jerusalem, Jerusalem, quæ occidit » Prophetas, et lapidat eos, qui ad ipsam missi sunt [2] : » Et Esaïas eosdem accusans, his consonam vocem mittens, ait : « Manus vestræ plenæ sunt sanguine [3]. » Et rursus Christus : « Patres vestri occiderunt Prophetas, vos autem ipso» rum ædificatis monumenta : implete mensuram patrum » vestrorum [4]. » Vides ut et Dominus et servi homicidas illos esse testentur ? Quid est autem, « Implete mensuram » patrum vestrorum ? » Me quoque, inquit, occidite : adjicite servorum cædibus necem Domini. Licet enim mille occiderint homines, at conservos omnes : cum vero contra Dominum manus extenderunt, tunc impleta mensura est : et merito. Quandiu enim Dominum non occiderunt, spem salutis habuerunt, et ut adveniens Agnus Dei peccata mundi tolleret, expectarunt : postquam autem Medicum interfecerunt, et in propitiatorium ipsum contumeliosi fuerunt, eumque qui venerat, ut peccata dimitteret, aversati sunt, omni spe deinceps exciderunt. Propterea dicit : « Implete mensuram patrum vestrorum. » Certe, inquit : et multis quidem ostensum est testimoniis homicidas illos ac nefarios fuisse : unde vero constat illos Prophetis minime parcituros, si Jerosolyma eversursum iri audivissent, et cessaturam legem, ac fore ut Vetus Testamentum immutetur ? Id quidem ex iis quæ dicta sunt, maxime apparet : verumtamen ex ipsis Scripturis manifestiorem subjiciam demonstrationem. Nam si quando Prophetam dicentem audierunt fore, ut Jerusalem temporario excidio excinderetur, cum illos mutare mentem oportuisset, et iram Dei depellere, in Prophetam furorem effuderunt. Atque hoc verum esse, ex historiis ipsis intelligetis. Obsidebant ali-

[1] 3 Reg. XIX, 10. — [2] Matth. XXIII, 37. — [3] Isaï. I, 15, — [4] Matth. XXIII, 31, 32.

quando civitatem ipsorum Persæ, atque ipsam foris barbaricus exercitus circumvallabat : nec obscurum erat periculum quod imminebat, sed in mediis tum laqueis urbs Jerusalem, armatis omnibus et illis foris circumsidentibus, versabatur : attamen cum tam certa mala eos premerent, quoniam progressus in medium dixit illis Jeremias, fore ut in manus Chaldæorum civitas traderetur; tametsi neque prophetia fuit hoc, cum ipsorum oculi quæ eventura essent intuerentur; quia tamen ea quæ manifesta erant, et eorum oculis obversabantur dicebat, scelesti illi ac stupidi, et erga benefactores ingrati sic insanierunt, ut proditorem illum et eversorem arbitrarentur, ac dicerent : « Hic dissolvit » manus populi hujus [1] : » Attamen confirmabat, attamen ipsorum alacritatem excitabat, et ad Deum ducebat, eosque invicto et inexpugnabili muro circumvallabat. Sed illi nihil horum intelligentes, interfici eum jubebant. Talia quippe bene de se meritis præmia semper rependebant, et cum rex ignovisset, ne sic quidem cesserunt; sed quoniam necare non poterant, in luti lacum projecerunt.

IV. Quod si temporariæ captivitatis mentionem fieri non tulerunt, quo tandem pacto perpetuæ servitutis prædictionem audituri fuissent? Si cum dixisset Jeremias : « In Babylonem abibitis, » neque potuerunt audire, sed eum qui dixerat punierunt; si Prophetas audiissent dicentes fore, ut non in Babylonem, sed quoquoversum per orbem terrarum dispergamini, nec amplius revertamini, nonne talia dicentium sanguinem ebibissent? Quod si vobis istud adhuc conjectura videtur esse, demonstratione clara probabo non tutum fuisse futura illis denuntiare, nostrum, inquam, honorem, et reprobationem illorum. Cur enim, quæso, Stephanum primitias Martyrum lapidarunt? nonne quod hoc illi crimini verterent dicerentque : « Vir iste lo-

[1] Jer. XXXVIII, 4.

»quitur verba blasphemiæ? dixit, aiunt, quoniam Jesus »destruet templum istud, et mutabit ritus, quos tradidit »Moyses [1], »atque idcirco illum lapidibus obruerunt. Si tum hæc audire non potuerunt, idque cum res ipsæ fidem ipsis deinceps facerent, quomodo Prophetas hæc prænuntiantes tulissent? Audivisti, dilectissime, propter templum, et propter religionis mutationem ab illis eum fuisse lapidatum : audi quo pacto Christo etiam istud ipsum crimen objciant. « Dixit enim, inquiunt, iste : Solvite tem»plum hoc, et in tribus diebus excitabo illud [2]. » Vides ubique templi destructionem, ac religionis mutationem bilem illis movisse? Ideo dicebant hoc quidem Prophetæ, sed evidenter non dicebant : ideo Paulum etiam interficere voluerunt, quod illis persuaderet ut religionem mutarent. Unde hoc liquet? « Vides, frater, inquit, quot millia »sunt in Judæis, qui crediderunt, et omnes isti audierunt »de te, quod discessionem doceas a lege [3]. » Fideles doceri se discessionem a lege non patiebantur, et qui nondum crediderant, quomodo audire potuissent fore, ut lex aliquando cessaret? Ac Judæos quidem interfecturos fuisse Prophetas, si quid tale manifeste prædixissent, testimoniis allatis ostendimus, ex ipso beato Jeremia, ac protomartyre Stephano, ex ipso Christo, et apostolo Paulo. Omnibus enim eadem crimini dantes, eos de medio sustulerunt. Ipsos autem propheticos etiam libros combusturos eos fuisse, si quæ dicta fuerant cognovissent, hoc quoque per historiam quamdam probare satagam vobis occultam, sed quæ manifesta continuo fiet : ita conabor illam exponere. Quænam igitur illa historia sit, audite. « Et factum »est in anno quarto Joacim filii Josiæ regis Juda, dixit »Dominus ad Jeremiam : Scribe omnia verba, quæ locu-

[1] Act. VI, 13, 14. — [2] Matth. XXVI, 61, et Joan. II, 19. — [3] Act. XXI, 20, 21.

»tus sum ad te, a diebus Josiæ usque ad diem hanc[1] : » hoc est, omnia mala, quæ cogito facere eis. Vide quid benignus ac providus dicat Deus. Nam quoniam singula nolebant audire, collige, inquit, illa omnia, ac metum auge, ut vel hac ratione resipiscant. Recordamini promissi nostri : in quæstione positum est, ut ostendamus eos libros ipsos laceraturos fuisse, si cuncta, quæ hodie contigerunt, illis in mentem venissent. « Forte audient » mala, (adhærendum enim est historiæ,) quæ cogito fa» cere eis, et avertentur a via sua prava[2]. Forte, » dicit Deus? Num igitur, quæso, futura ignorat? Non novit, an audituri sint, is qui novit omnia antequam fiant? Qui corda scrutatur et renes? qui discretor est cogitationum et mentium? cujus oculis nuda et aperta sunt omnia? Cur autem dixit : « Forte audient? » Nam et hæc operæ-pretium fuerit vos didicisse, propter eos qui unigenito Dei Filio ignorantiam objiciunt. Ecce enim Pater quoque ignorantis verbis utitur, siquidem, « Forte, » vox est ignorantis : verumtamen nequaquam ignorat. Quando igitur et Filium tale quid dicentem audiveris, eamdem sententiam suscipe. Nam cum Filius sit, ubique Patrem imitatur. Sed differamus tantisper has concertationum occasiones, ne a proposito argumento discedamus : quæramus cur dicat : « Forte » audient. » Si dixisset : « Audient, » absque « Forte, » falsum fuisset : non enim erant audituri. Si verum dixisset: « Non audient, » frustra non audituris Prophetam misisset. Neque idcirco tantum, sed ne vim ac necessitatem aliquam ad non parendum afferre ipsius præscientia putaretur, propterea cum dubitatione quadam hæc verba protulit, ne forte dicerent aliqui : « Prædixit Deus, et omnino evenire oportebat : » quod de Juda solent dicere. « Prædixit, inquiunt, eum proditorem futurum, et idcirco proditor factus est. » O demen-

[1] Jer. xxxvi, 1, 2. — [2] Ibid. 3.

tiam! o impudentiam! Neque enim præscientia malitiæ causa fuit, mi homo : absit. Non enim rebus futuris affert necessitatem, sed prævidet tantum. Non quia prædixit Christus, factus est proditor ille; sed quia proditor futurus erat, Christus idcirco prædixit. Ne igitur hic etiam dicant eum non audituros illos dixisse, ac pœnitentiæ viam illis præclusisse, prævenit, atque omnem occasionem illis præripuit, dum Prophetæ dixit : « Forte audient. »

V. Recordamini promissi : nam idcirco assidue vobis in memoriam illud revoco, ne cum solutionem attulero, quæstionis initio disputationis propositæ sitis immemores. Quodnam igitur illud fuit? Si scivissent Judæi eventura illis fuisse mala, quæ comprehenderunt illos; hæc inquam mala quæ nunc eos detinent; ipsos libros dilacerassent, neque sacris Litteris pepercissent. Sed ad historiam redeamus. « His auditis, vocat Jeremias discipulum suum Baruch filium Neriæ, et ait illi : Scribe in libro mala omnia, » quæ illis eventura sunt [1]. » Quid hoc rei est? tibi a Deo mandatum est, et discipulum mittis? Num refugis præ timore? num vereris? num reformidas? si tu reformidas, quo pacto discipulus audebit? At nihil horum est : additur enim causa : nam cum dixisset : « Scribe ac lege, » subjunxit : « Ego » enim detineor in carcere [2]. » O magnanimitatem! in vinculis erat, et a prophetia non abstinebat. Attendamus Justi fortitudinem, ejusque animi philosophiam. Non dixit apud se : « Tam multa mihi propter hanc loquendi libertatem mala contigerunt : innumera profudi verba, nec quidquam profeci, neque lucri mihi fuit aliud, quam ut in vincula conjicerer : necdum me Deus a vinculis liberavit, et me rursus ad illas belluas mittit? » Nihil horum aut dixit, aut cogitavit, sed id unum spectabat, ut Domini præceptum perficeret. Et quoniam per seipsum non poterat, per dis-

[1] Jer. XXXVI, 4. — [2] Ibid. 5.

cipulum illud implevit. « Lege namque illis, inquit, et dic » omnia mala. » Ego enim detineor in carcere. Et dicebat Jeremias, et Baruch scribebat in libro. Jejunii tempus fuit, cum hæc fierent : festum instabat, quod ad metropolim omnes vocabat : communes quippe conventus agi oportuit, quandoquidem de necessariis rebus deliberandum in comitiis fuit. « Ingressus est ad principes Baruch, et legit » in auribus principum omnia verba hæc [1] : » et causam etiam dixit : « Fortasse namque, inquit, cadet misericor- » dia vestra ante faciem Domini [2] : » ne existimarent eum tanquam accusatorem hæc dicere, sed ut cum ad eos sanandos venisse ipsum intellexissent, æquiores ac benigniores redderentur. Quid ergo illi? cum gratias agere oportuisset, cum eum laudare, cum efferre, nihil horum agunt ; sed abeuntes annuntiaverunt regi, quæ scripta erant in libro, et deposuerunt librum in domo Elisama. « Et cum misisset, inquit, rex Juden unum ex apparito- » ribus suis, librum jussit afferri. Et sedebat rex in domo » hiemali [3] : » mensis quippe nonus erat, hoc est november, et nonum appellat a martio numerando : nam et hoc diligenter observandum est (25). Si enim a septembri numerasset, hiems tum temporis esse non debuisset. Cur igitur hoc etiam adjungitur? Ex iis quæ sequuntur aperte cognosces. « Et focus ignis ante illum : carbones, inquit, quo- » niam frigus erat [4]. » Videtis ut nihil a Scriptura sacra omittatur? « Et carbones ignis ante ipsum : » et circumsistebant eum satrapæ : allatus est liber innumeris redundans malis : malorum quippe prophetia, malorum erat propulsatio, et legebatur. Memores mihi, quæso, estote promissi : et cum legisset ille tres pagellas, sumpto scalpello scidit, et in focum ignis projecit, donec totum volumen defecit. Vides, ut ne libris quidem parcant? ut ne a Litte-

[1] Jer. XXXVI, 8. — [2] Ibid. 7. — [3] Ibid. 21, 22. — [4] Ibid.

ris quidem sacris abstineant? Quoniam captivitatem Jerusalem continebat, eum conscidit : et cum Prophetam non invenisset, in litteras iram effudit. Qui ergo res inanimatas ita persequitur, si anima præditum invenisset, quid non fecisset? Nam quemadmodum sævæ belluæ, cum eos arripuerint, qui cum ipsis decertant, et illi deinde relictis in ore belluarum pellibus, quibus amiciuntur, aufugerint, illas deinde discerpunt dentibus, ut ita furorem suum expleant; ita nimirum et rex fecit. Non offendit eum, qui librum tenebat, et librum conscidit : neque conscidit solum, sed et in focum ignis injecit, ut ne reliquiæ quidem ex litteris illis restarent. Sed nondum omnem ejus amentiam perspectam habetis : probe vero scietis, si narrationi diligenter attenderitis. Non enim dixit eum toto lecto libro deinde ipsum exussisse : quinimo cum tres quatuorve pagellas legisset, ipsum conscidit [1]. Ne ipsum quidem lectionis finem expectavit, sed ab ipso procemio confestim exasperatus est. Propterea tutum non erat Prophetis futura omnia mala Judæis aperte dicere. Nam si captivitatem ad tempus futuram audire minime potuit, quomodo perpetuam discere sustinuisset? Neque contentus hoc fuit rex : sed misit, inquit, ad quærendum ubique Prophetam, sed non invenit eum : occultavit enim illum Deus. Illum quidem tum loco, cæteros autem Prophetas eorum obscuritate quæ dicebantur, occultavit.

VI. Neque vero tantum ex his nobis liquebit apud Judæos audax illud facinus extitisse, animique periculis temere sese objicientis, eventurum gentibus honorem et gloriam, et quæ illos exceptura esset ignominiam narrare, sed etiam ipsis Pauli verbis. Hic itaque, cum Prophetam quemdam videret paululum quid prædictionis hujus reserantem, et apertius, quam alii, tum bona nostra, tum illo-

[1] Jer. XXXVI, 23.

rum mala dicentem, obstupuit, et audaciam illius miratus est, his verbis utens : « Esaïas autem audet, et dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam apparui iis, » qui me non interrogabant [1]. Dixi : Ecce ego, genti, qui » non vocaverunt nomen meum [2]. » Quanquam, si nullum ex prædictione periculum impendebat, cur dixit Paulus : « Esaïas autem audet, et dicit : Inventus sum a non quæ» rentibus me ? » Maxima revera Judæorum accusatio. Qui non quærebant, invenerunt ; et qui quærebant, spe frustrati sunt. Qui non audierunt, crediderunt ; et qui audierunt, in crucem sustulerunt. Propterea audacem appellavit Esaïam : maximæ quippe revera fuit audaciæ, in medio eorum, quos accusabat, stantem, nemini parcendo accusationem intentare, et illos quidem per prophetiam aperte honore privare, alios vero ad debitam illis gloriam introducere. Accusatores ejus erant omnes qui in judicio audiebant; quis autem, dum judicium exercent inimici, periculum poterit evitare? Propterea, inquit, « Audet et dicit. » Verum hoc ipsum volo clarius demonstrare. Idcirco de Judæis ac nobis obscure pronuntiatum est in Scripturis, ne ante tempus intelligerent quæ dicebantur Judæi. Atque hujus rei produco testem magna voce clamantem Paulum, ex alto vociferantem tubam cœlestem, vas electionis, Christi paranymphum. « Despondi enim vos, inquit, uni » viro, virginem castam exhibere Christo [3]. » Hunc vobis testem produco dicentem aperte, propterea nonnulla in Veteri Testamento fuisse occultata, non omnia. Si enim omnia fuissent obscura, frustra illius sæculi hominibus fuissent dicta ; siquidem prophetiæ bella continent, quæ ad tempus tum gesta sunt, et fames et pestes : continent et quæ hodie contigerunt, vocationem Ecclesiæ, repudiationem synagogæ, legis abrogationem. Hæc autem ipsos

[1] Rom. x, 20. — [2] Isaï. LXV, 1. — [3] 2 Cor. XI, 2.

nosse nolebat, sed illa quæ ipsorum temporibus accidebant. Atque istud ipsum conabor ostendere, hæc sola fieri obscura voluisse, de nobis et de synagoga, quæ nunc contigerunt, necnon legis abrogationem : hoc vero non oportuit ex illo tempore cognitum illis fuisse. Nam si a principio didicissent legem ad tempus duraturam, illam omnino contempsissent : propter hoc ipsum occultam illam esse voluit. Non enim omnem prophetiam occultam fuisse, verum hanc tantum partem fuisse velatam, audi quo pacto nobis utrumque manifeste Paulus ostendat, et occultatam fuisse legem, et hac in parte tantum. Cum enim scriberet ad Corinthios, his verbis est usus : « Habentes igitur talem » spem, multa fiducia utimur : et non sicut Moyses pone» bat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii » Israël in finem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sen» sus eorum. Usque in hodierum enim diem idipsum vela» men in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, » quoniam in Christo evacuatur [1]. » Obscurum est fortasse, quod legimus; itaque dilucidius illud reddamus necesse est, et ipsam historiam vobis in memoriam revocemus. Nam cum, acceptis in monte tabulis, descensurus esset Moyses, ineffabilis quædam et mirabilis ex illa sancta facie gloria talis amicabat, ut nullus e vulgo ad illum accedere et cum illo colloqui auderet. Ne igitur populo semper inaccessus esset, imposito faciei suæ velamine, permittebat ut cum eo venire in colloquium Judæi possent. At cum populo dum versaretur, velamen gerebat ; ad Deum autem se convertens, rursus illud deponebat. Id vero fiebat, ut simul major fides legislatori conciliaretur apud eos, qui per ipsum allatam accepturi legem erant, et simul in ipso prius adumbraretur figura veritatis, et incarnationis Christi causa multo ante præsignificaretur. Nam quoniam dicturi

[1] 2 Cor. III, 12-14.

erant nonnulli: « Quare non in nuda Divinitate Christus advenit, sed carnem induit? » multo ante per faciem servi objectionibus istis occurrit. Si enim servi gloriam, quæ illi postea obvenit, cernere non potuere Judæi, quo pacto nudam postea Divinitatem videre potuissent.

VII. Neque vero tantum hoc nobis velamen illud designat, sed eadem nunc Judæis lecta lege contingere, quæ tum visa Moysis facie contingebant. Ut enim faciei legislatoris gloriam non cernebant, quod medium illud velum interjectum esset: sic neque nunc legis possunt gloriam intueri. Hoc vero etiam adversus hæreticos usui nobis est. Nam quia putant criminationem legis præ se ferre quæ dicta sunt, hunc locum Epistolæ receperunt; et cum legem habere velamen audivissent, et evacuari, quod illam arbitrarentur accusari, litteras deseruerunt, ut suis ratiocinationibus caperentur. Istud enim ipsum magnam esse legem ostendit. Nam sicut tum crimini verti Moysi non poterat, quod super faciem velamen haberet, sed illud erat indicium infirmitatis Judæorum, Moysis vero laus maxima, quod tanta gloria facies illius refulgeret, ut apud conservos velamine indigeret : ita quoque legi accidit. Nisi enim lex gloriam habuisset inaccessam, velamine non indiguisset. Quando igitur manere velamen dicit in lectione Veteris Testamenti, obscuritatem ejus dicit: quando vero non revelatum dicit quod in Christo evacuatur, partem eam legis nobis indicat, ratione cujus obscura lex est. Non enim obscura pars ea legis fuit quæ nobis ad vitam et conversationem instituendam conferebat, alioqui superflue data fuisset : sed eæ solum partes obscuratæ sunt, ex quibus nosse poteramus illam evacuari per Christum. Nam et hoc opus est sapientiæ divinæ, legem ab ipso introduci, qui de ea diceret fore, ut Christus, cum venerit, legem evacuet, et fore ut in ipso esse desinat. Hæc

igitur ipsa pars legis, quæ legem in Christo dicit evacuari, sola fuit obscura : atque hoc ipsum indicans magnus Paulus adjunxit dicens : « Non revelatum, quod in Christo evacuatur. » Etenim ne forte cum audisses in lectione Veteris Testamenti manere velamen, totam ipsam obscuram et obtectam esse existimares, hanc suspicionem additione correxit. Cum enim dixisset velamen in lectione Veteris Testamenti manere, adjecit, « Non revelatum, quod in Christo » evacuatur. » Hoc ipsum, inquit, revelatum non est, quod in Christo est evacuandum : porro iis revelatum non est, qui non accedunt ad fidem : itaque is qui ad fidem accessit, et sancti Spiritus gratiam consecutus est, non jam cum velamine legem intuetur, sed nudam ejus gloriam spectat. Gloria legis est, ut docere possit seipsam in Christo evacuari, ut hoc quoque tibi sit cognitum. Vides quæ sit legis gloria? vera quippe gloria ejus est, quando instruere te potuerit, et ad Christum deducere: tum vero instruit, cum evacuari se ostendit. Itaque hinc etiam hæreticis letale vulnus infligitur. Nam si contraria lex et adversaria Christo esset, nec ab illo tradita, non oportuisset Paulum ejus gloriam id appellare, quod accedentes ad se posset instruere, per Christum ipsam evacuari. Si mala esset lex rursus, non oportuisset velamen ejus auferri, sed illam etiam post gratiam obscuratam manere. Quod si hoc munus est gratiæ, ut accedentes ad se perspicaciores ad comprehendendam legem efficiat, sic ut inde initium et occasio ducatur omnis fidei in Christum exhibendæ : quodnam proferre majus posset ullus argumentum cognationis legis cum gratia, quam cum oculos Christus aperit eorum, qui ad ipsum accedunt, ut institutionem percipere legis possint: illa vero cum apparuerit, et facta fuerit manifesta, poterit multa cum facilitate transmittere illos, qui ea quæ Christi sunt intelligunt? Hæc enim ostendunt neque Christum cum

lege pugnare, neque cum Jesu legem bellum gerere, sed contrario plane modo rem se habere, cum illa quidem ad magnam hanc philosophiam viam sternat, hic autem inde assumptos ad summum pietatis culmen adducat. Pro his autem omnibus benigno Deo gratias agamus, qui pro convenienti tempore singula disponit, variisque modis salutem nostram procurat, et dignam ipsius dignitate, ac tanta providentia vitæ rationem pro viribus exhibeamus, ut futura etiam bona consequamur : quæ nobis omnibus utinam contingant gratia, et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri simul cum Spiritu sancto gloria, honor, imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II.

Adhuc in obscuritatem Veteris Testamenti, et in Dei clementiam, et quod alii alios non debeant accusare.

I. Gaudet quidem bubulcus, dum bene valere ac vegetum esse videt armentum suum : gaudet etiam agricola, dum vernantem segetem cernit : sed nec ob segetem agricola, nec ob suas boves bubulcus adeo gaudent, ut ego nunc gaudeo et exulto, dum pulchram hanc aream spiritualibus repletam manipulis cerno. Cum enim in tot ac tales aures sparsum fuerit verbum pietatis, confestim necesse est, ut copiosæ ac maturæ obedientiæ spicæ nascantur. Nam si quis sulcis fertilem ac pinguem agrum prosciderit, quamvis semina larga manu non jecerit, multum proventum colliget, dum loci natura seminum exiguum numerum

propria virtute multiplicabit : sic cum in animas obsequentes ac pietatis plenas aliquis sparserit, licet exigua doctrinæ semina jecerit, messem uberem cernet, dum per auditorum sapientiam, concionatoris egestas occultabitur. Hoc et in piscatione contingit. Quamvis enim piscatores sint imperiti, si tamen in sinum piscibus abundantem retia miserint, facile præda potiuntur : dum illorum abscondit imperitiam concurrentium piscium multitudo. Quod si in illa captura multitudo illorum qui capiendi sunt, sæpenumero ejus qui rete mittit, imperitiæ defectum sarcit, multo magis istud ipsum in hac spirituali piscatione continget. Nam illi quidem pisces ubi nassas et hamos immitti viderint, confestim et aufugiunt, et exiliunt : vos vero contrarium agitis : cum surgentem et doctrinæ sagenam videritis expandentem, non solum non aufugitis et exilitis, sed et interius pergitis undique concurrentes, et proximum unusquisque protrudens ac premens, prior ipse insilire et in retia delabi festinat. Quo factum est, ut nunquam vacuam sagenam extraxerimus, non jam ob nostram peritiam, sed ob vestram cupiditatem. Satis itaque nos nuper dapibus explevit, quæ probato puroque manat auro lingua, et mellis fontes ore profundit, lingua, inquam, beati Pauli, vel potius, quæ favi cujusvis suavitati spiritualis doctrinæ dulcedine antecellit. Quia vero pro ea, quæ vos decet, philosophia, ne mei quidem pauperis et mendici res contemnitis, sed ea quidem quæ sunt eximia et summa miramini, nostræ vero humilitatis verba non improbatis, alacriter ad dicendum surrexi, ut debitum vobis redderem quod nuper sum pollicitus, nec tamen persolvi, dum prolixitate doctrinæ prohibiti sumus ad finem usque pertingere. Quodnam igitur debitum illud fuit ? necesse est enim, ut initium mutui vobis in memoriam revocetur, ut argumento ipso cognito vobis enarratio dilucidior fiat.

Quæsivimus tum temporis qua de causa Vetus Testamentum sit obscurius, quam Novum; fortasse namque meministis; et unam hactenus causam diximus, auditorum immanitatem, testemque produximus Paulum dicentem: « Istud ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti ma-» net non revelatum, quoniam in Christo evacuatur [1]. » Ostendimus quemadmodum velamen habuit legislator Moyses, ita quoque legem velamen habuisse, obscuritatem: sed neque Legislatori vitio vertendum, neque legi crimini dandum fuit velamen, sed auditorum infirmitati tribuendum. Non enim propter seipsum velamen habuit Moyses, sed quia gloriam vultus ejus ferre non poterant. Quando enim se convertebat ad Dominum, velamen auferebat. Sic etiam lex, quoniam nondum perfecta documenta multæque philosophiæ plena de Christo Novoque Testamento percipere poterat: siquidem illa omnia tanquam in thesauro quodam in Veteri Testamento reposita erant; velamen habebat, dum illis quidem se attemperabat, nobis autem divitias omnes reservabat, ut cum Christus advenerit, et ad ipsum nos converterimus, velamen tollatur. Videtis ergo in quantam nos adventus Christi provexerit dignitatem, qui Moysis in ordinem nos evexerit. At fortasse dicet aliquis: « Cur igitur tum temporis dicebantur illa, si manifesta non erant futura quæ dicebantur? » Ut posteris nimirum utilia fierent. Hæc enim est dignitas prophetiæ, non ut res præsentes denuntiet, sed ut futuras prænuntiet. Prophetia porro cum occulte prolata fuerit, post rerum eventum fit manifestior, ante eventum vero minime. Itaque quia tum obscure dicebantur, ignotæ erant: cum autem res contigerant, propterea manifesta erant, quæ dicta fuerant. Atque ut prophetiam intelligatis, licet multo ante tempore dicta sit, sed tamen occulte dicta,

[1] 2 Cor. III, 14.

obscuram esse, ac rerum eventum expectare, Discipulorum ipsorum id exemplo comprobabo. « Solvite templum » hoc, » aiebat Christus Judæis. Nam cum eos ejecisset, qui negotiatione sua templi sanctitatem violarant, dixerunt illi : « Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis [1] ? » Tum ad hoc respondet : « Solvite templum hoc, et in tri- » bus diebus excitabo illud. Ille autem dicebat de templo » corporis sui [2]. » Hoc autem prophetia quædam est : nondum quippe crux evenerat, neque templi solutio, neque post tres dies resurrectio, quam ipse fecit. Ac vide quam exacte utraque designarit, et illorum audax facinus, et suam ipsius virtutem. Non tamen ea quæ dicebantur agnoverunt. Ac Judæos quidem ignorasse, minime mirum : at ne Discipulos quidem ejus intellexisse dicit, quousque a mortuis resurrexit, tumque crediderunt Scripturæ ac sermoni, quem dixit Jesus.

II. Vides eventu illos indiguisse rerum, ut dilucidior fieret prophetia, neque crimini vertendum fuisse Judæis, quod prophetias illas de Christo ante Christi adventum non intelligerent; siquidem per ejus adventum claræ reddendæ fuerant et apertæ. Audi Christum hoc dicentem : « Si non » venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non habe- » rent [3]. » Quare peccatum non habebant, si prophetiæ prædixerant? Quia prædixerant quidem, sed manifestæ non erant neque claræ ante illius adventum qui prædictus fuerat. Nam si tum quoque manifestæ illis et claræ fuissent, haud dubium quin etiam ante ipsius adventum peccatum habuissent : quod si peccatum non habuerunt, dubium non est, quin propter earum obscuritatem, et quoniam obtecta fuerant quæ dicebantur. Neque enim ante Christi adventum fides in Christum ab illis exigebatur. Cur itaque tum prædicebatur? ut cum advenisset, domesticos doctores ha-

[1] Joan. II, 18. — [2] Ibid. 19 et 21. — [3] Id. XV, 22.

berent a quibus incitarentur, et intelligerent rem novam non esse quæ gerebantur, neque recentem dispensationem, sed hæc olim et ante multos annos fuisse prænuntiata : id quod non mediocriter valuit ad illos ad fidem alliciendos. Hæc igitur una est causa obscuritatis, quam pluribus testimoniis in præcedenti sermone demonstravimus : ne vero fastidium vobis rursus pariamus, si eadem dicamus, operæpretium fuerit ab ea discedere, atque alteram proferre, quæ non jam obscurum et ignotum, sed difficilius Testamentum Vetus efficit. Aliud enim est nihil omnino eorum nosse, quæ insunt, et velamen impositum cernere : aliud autem invenire quæ dicuntur, sed cum labore invenire. Quænam igitur est secunda causa, propter quam difficilius Vetus est Testamentum quam Novum ? Non habemus nativo nostro idiomate scriptum apud nos Vetus Testamentum : sed alia quidem lingua compositum est, alia vero nos illud legendum habemus. Nam a principio hebraïco conscriptum est idiomate : nos autem græca lingua expressum accepimus : cum vero in alteram linguam interpretatione translatum fuerit, maximam habet difficultatem. Atque hoc probe sciunt, quicumque multas linguas callent, fieri non posse, ut pari perspicuitate sententias omnes ex nativa sua lingua in alteram interpretando transferamus. Hæc igitur causa difficultatis extitit in Veteri Testamento. Nam ante Christi adventum trecentis annis, Ægyptiorum rege Ptolemæo, in Græcam linguam translatum est Testamentum Vetus, valde utiliter et fructuose. Quandiu enim cum una gente loquebatur, in hebraïca lingua manebat. Nullus quippe tunc animum illi adhibiturus erat, cum reliquum genus humanum ad summam immanitatem pervenisset. Ubi vero Christus eventurus fuit, et universum orbem terrarum ad se vocaturus, non per Apostolos tantum, sed per Prophetas quoque (nam et illi nos ad fidem cognitionis

Christi deducunt) tum temporis tanquam aditus et vias quasdam prophetias, antea linguæ obscuritate clausas et obstructas, omni ex parte curavit interpretatione reserari : ut omnes ex gentibus undique confluentes, et multa cum facilitate per has vias incedentes, possent ad Regem ipsum Prophetarum venire, atque unigenitum Dei Filium adorare. Ob hanc causam utique ante Christi adventum omnes interpretatione sunt expressæ : quoniam si in hebraïco idiomate solum relictæ essent, David autem dixisset : « Postula » a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessio- » nem tuam terminos terræ [1], » unde potuisset nosse quod dictum fuerat Syrus, vel Galata, vel Macedo, vel Atheniensis, cum obscuritate involuta scriptura mansisset ? Rursus clamabat Isaïas : « Sicut ovis ad occisionem ductus est, » et sicut agnus coram tondente se mutus [2] : » et rursus : « Erit radix Jessæ, et qui consurgit, ut princeps sit gen- » tium, in ipso gentes sperabunt [3] : » et rursus, « Replebi- » tur terra cognitione Domini, ut quasi aqua multa coope- » riat maria [4]. » Et David rursus dicebat : « Ascendit Deus » in jubilatione : Dominus in voce tubæ [5]. » Et rursus, « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec » ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum [6]. »

III. Cum igitur de passione, de resurrectione, de ascensione, de sessione ad dexteram, de secundo ejus adventu, ac de omnibus istis in universum quæ in Novo sunt, Testamentum Vetus prædixerit, ne ista gentibus mox futuris ignota remanerent, ac vim prophetiæ ignorarent, ante Christi adventum ut converterentur Scripturæ, gratia divina providit, easque non modo conversis ex gentibus, sed etiam Judæis utiles reddidit, qui ubique terrarum dispersi fuerant, nec amplius hebraïcam linguam tenebant. Ecce

[1] Psal. II, 8. — [2] Isaï. LIII, 7. — [3] Id. XI, 10, et Rom. XV, 12. — [4] Isaï. XI, 9. — [5] Psal. XLVI, 6. — [6] Id. CIX, 1.

enim credidit, qui conversus est ex gentibus, dum Judæorum signa videt. Quomodo potuissent rursus Apostoli Judæum adducere, nisi domesticum illi doctorem Prophetam dedissent? Nam si Athenas ingressus Paulus inscriptione indiguit[1], altari insculpta, et ad eorum instructionem illam traduxit, quod se facilius propriis ipsorum armis eos expugnaturum speraret, quod etiam accidit, multo magis cum Judæis agens auxilio Prophetarum indigebat, ne ab illis etiam accusaretur, quod nova quædam ac peregrina illorum auribus inferret. Et cur, inquit, una lingua non erat, ut omni difficultate liberaremur? Una lingua erat antiquitus, mi homo, et sicut una hominum est natura, sic et una cunctorum lingua erat. Non erat ab initio vir ullus alienæ linguæ, non erat alterius loquelæ, non erat Indus, neque Thrax, neque Scytha, sed omnes una lingua loquebantur. Quid igitur in causa fuit? indigni hac una lingua visi sumus nos semper erga benefactorem ingrati. Quid ais? lingua nos indigni visi sumus? Ac brutæ quidem animantes propriam vocem habent omnes : balant oves et capræ, mugit taurus, hinnit equus, rugit leo, lupus ululat, sibilat draco. Unaquæque bestia proprium sonum conservavit, ego vero solus propria sum voce privatus? Et sylvestria et mansueta, et cicurata, et non cicurata animalia singula tributam sibi a principio vocem retinuerunt : ego vero princeps illorum ignominia sum notatus : illis honores erepti aut mutati non sunt, ego vero sum divinis muneribus spoliatus. Quod tantum fuit in me scelus? non sufficiebant priores illæ pœnæ? Paradisum mihi concesserat, et ex paradiso me ejecit : vitam doloris expertem laborumque traducebam, sudore me ac labore damnavit : citra sementem et inarata tellus omnia præbebat, imperavit illi ut spinas et tribulos ferret, et in ipsam rursus me convertit : morte me mulctavit, mulie

[1] Act. xvii.

rum sexum mulctavit partus doloribus laboribusque subjectum. Non sufficiebant hæc ad pœnam, sed vocem quoque mihi eripuit, et hoc me honore privavit, ut tribules ac gentiles meos tanquam ferinos averser, cum me linguæ diversitas separet ab illorum congressu. Propterea objectionem amplificavi, ut cum solutionem adjecero, illustrior fiat victoria. Si his omnibus, inquit, privatum me volebat, qua de causa illa mihi jam a principio concedebat? Vultis ex hoc uno solutionem adjiciam, ab hac ipsa simplici objectione? Tanta quippe sunt causæ divinæ firmamenta, ut vel ipsa contradicentis objectio nullo nostro corroborata subsidio ad crimina sufficiat refellenda. Si me his omnibus privare volebat, cur ea mihi jam inde a principio concedebat? Nam et ego istud ipsum dicam : « Si te his omnibus privare volebat, quam ob causam concedebat? Itaque quoniam te privare nolebat, propterea tibi jam inde a principio ista concessit. Quid ergo accidit? Non te Deus his bonis ejecit : sed tu quæ data fuerant amisisti. Tu illum propter benignitatem lauda, quod largitus sit : teipsum propter ignaviam accusa, qui donum minime conservaveris. Liquet igitur non eum qui deposuit reum esse, verum eum qui depositum perdidit crimini obnoxium esse. Nam se diligere ac benignum esse, et largiri voluisse declaravit, cum nemo cogeret aut vim afferret, cum nulla in te recte facta miratus esset, neque laborum retribuere mercedem deberet : sed confestim ubi formavit, confestim ad hunc principatum evexit, ut hoc donum non retributionem mercedis, sed meram gratiam fuisse ostenderet. Quod si quæ data fuerant non conservasti, teipsum accusa, non eum qui donum contulit. Num igitur hoc unum pro domino dicere possumus? sufficit quidem hæc defensio : sed immensa bonitas ejus, et benignitas ineffabilis alia nobis ad ejus causam tuendam firmamenta copiose suppeditat. Neque enim hoc solum di-

cere licet, ipsum quidem dedisse, te vero perdidisse : nam et hoc pacto qui dedit, crimine liberatur, vel potius maxima laude dignus censetur, quod etiam prævidens te perditurum minime te dono privarit : sed aliud quiddam majus istis dicere possumus. Quodnam autem illud est? quod postquam ex propria negligentia perdidisti, rursus ea tibi quæ perdideras restituerit : imo non ea tantum quæ perdideras, sed his multo majora. Nam paradisum perdideras, at ille cœlum tibi dedit. Vides quo pacto lucrum majus est quam jactura? quo pacto plures sunt opes? cœlum tibi largitus est, ut benignitatem suam præ se ferret, diabolo dolorem inureret, et ostenderet, licet innumeras generi nostro tendat insidias, nihil hoc illi profuturum, cum ad majorem Deus honorem nos evehat. Amisisti ergo paradisum, et tibi Deus aperuit cœlum : ad temporarium damnatus es laborem, et vita æterna ditatus es : imperavit terræ ut spinas ac tribulos tibi produceret, et fructum tibi spiritus anima germinavit.

IV. Ac vide quanta sit Dei benignitas, quousque se demiserit. Si quando nonnulli aliquas facultates amiserint, licet majores ac pretiosiores acceperint, illa ipsa quæ amiserant quærere cupiunt, neque prius acquiescere, quam ipsa recuperaverint. Quoniam igitur paradisum perdideras, non cœlum tibi tantum largitus est, sed et paradisum et cœlum. « Hodie mecum eris in paradiso [1], » inquit : ut non modo additione majorum, sed etiam rerum amissarum recuperatione dolentem animam consoletur. Sed ad hoc ipsum propositum, si placet, veniamus, ac videamus quo pacto linguam perdiderimus. Non enim mediocriter conferet ad securitatem historia. Nam qui pristinæ securitatis modum cognovit, in reliquis cautior erit et securior. Operæ-

[1] Luc. xxiii, 43.

pretium est autem ut omnia vobis dicantur; quale est, unam fuisse quondam omnium hominum linguam, atque in multas postea divisam esse : ad quod tempus usque una fuerit, et quando in multas divisa fuerit, et num illa deleta fuerit, atque aliæ introductæ, an vero manente illa reliquæ sint introductæ : quare confusa fuerit, et qua de causa : deinde quanam ex multis hisce linguis Vetus Testamentum conscriptum fuerit (ejus enim gratia de his omnibus sermonem instituimus) : utrum illa antiquiori ac priori, an vero illis quæ postea sunt invectæ. Sed nolite timere : quamvis enim hodie cuncta reddere non possimus, omnino tamen vobis postea reddemus. Cur igitur cum hodie cuncta reddituri non essemus, omnium vobis debitorum argumentum recitavimus? ut retributionem expectantes, nos semper mente versetis. Nam qui pecunias alicui mutuatus est, et obnoxium habet debitorem, in mensa, in ædibus, in foro, in lecto, et ubique locorum de suo debitore vigilans cogitat et insomnis : et pecuniarum amor efficit, ut ille cum pecuniis creditoris in anima circumferatur. Ut igitur nos quoque redditionis spe semper in vestris mentibus versemur, in ædibus, in foro, et ubicumque fueritis, idcirco debita quidem vobis spopondimus, hodie vero non omnia persolvemus, ut eorum, quæ residua fuerint, expectationem vobis tanquam memoriæ nostri occasionem relinquamus. Hæc enim magna est nostra securitas, ut charitate vestra perpetuo fruamur, tali populo ac tanto. Nam qui fruitur charitate, precibus etiam omnino fruetur. Hoc vero quantum sit bonum, inde licet colligere. Paulus ille, qui tertium in cœlum raptus fuerat, qui audiverat arcana verba, qui omnes naturæ necessitates subegerat, qui perfecta deinceps in securitate permanebat, precibus etiam discipulorum indigebat, ac dicebat : « Orate pro me, ut liberer » ab infidelibus : » Et rursus : « Orate ut detur mihi sermo

» in apertione oris mei [1]. » Et ubique videtis ipsum et discipulorum orationes postulare, et cum obtinuerit, gratias illis agere. Nam ne forte dicat aliquis eum præ nimia humilitate ad discipulorum preces confugere, virtutem illarum ostendit, cum ita loquitur : « Qui de tantis mortibus nos » eripuit, speramus autem, quoniam et adhuc eripiet, ad- » juvantibus et vobis in oratione pro nobis, ut ob donatio- » nem, quæ in nobis est, per multos gratiæ pro nobis agan- » tur [2]. » Quod si Paulum a periculis oratio multitudinis liberavit, annon etiam a nobis expectari par est, ut ex hoc subsidio magna commoda consequamur? Cum enim infirmi simus, dum soli precamur, ubi vero congregati fuerimus, robustiores, multitudine ac societate inita Deum exoramus. Sic etiam rex sæpe, cum aliquem ad mortem damnarit, uni quidem oranti pro damnato non annuit, ab integra vero civitate deprecante facile exoratur, eumque qui ad barathrum abducebatur, ob deprecatorum multitudinem supplicio eximit, atque ad vitam reducit. Tanta vis est orationis multitudinis. Idcirco etiam colligimur et convenimus huc omnes, ut vehementius Deum ad misericordiam flectamus. Nam cum orantes soli, ut ante dixi, imbecilles simus, per conjunctionem charitatis Deum exoramus, ut nobis postulata concedat. Hæc vero non temere a me proferuntur, neque propter meipsum tantum, sed ut semper ad collectas properetis, nec dicatis : « Annon enim orare domi possum? » Potes tu quidem orare, sed tantam virtutem non habet oratio, quam ubi cum propriis membris fit, quam cum totum corpus Ecclesiæ unanimiter et una voce preces fundit, sacerdotibus præsentibus, ac verba communis cœtus offerentibus.

V. Vis-ne discere quanta sit virtus orationis, quæ in Ecclesia fit? Vinctus erat aliquando Petrus in carcere, ac

[1] Ephes. VI, 19. — [2] 2 Cor. I, 10, 11.

multis catenis circumdatus : « Oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia pro eo [1], » et confestim illum eduxit e carcere. Quid igitur hac potentius fieri queat oratione, quæ de columnis ac turribus Ecclesiæ bene merita est : Paulus enim et Petrus turres erant et columnæ Ecclesiæ, atque hujus quidem vincula solvit, illius autem os aperuit. Sed ut non solum ex iis, quæ tum acciderunt, sed etiam ex iis, quæ singulis diebus perficiuntur, duplicem ejus virtutem demonstremus, orationis ipsius quæ a populo fit vobis memoriam refricemus. Quanquam si quis e vulgo vobis imperaret, ut singuli ac soli pro episcopi salute oraretis, unusquisque sese excusaret, atque hoc tanquam onus viribus suis majus a se amoliretur : dum vero communiter omnes diaconi vocem auditis id imperantis ac dicentis : « Oremus pro episcopo, et senectute, ac patrocinio, atque » ut recte tractet verbum veritatis, et pro iis qui hic sunt, » et ubique terrarum , » quod imperatum est agere non recusatis, sed magna animi contentione preces offertis, quod quanta sit vis concursus vestri probe intelligatis. Sciunt quid dicam, ii qui mysteriis sunt initiati : nam orationi catechumenorum nondum est illud permissum, quandoquidem nondum ad hanc loquendi licentiam pervenerunt : vos autem ut pro toto terrarum orbe, pro Ecclesia quæ ad terræ fines usque protenditur, et pro episcopis omnibus, qui eam regunt preces offeratis, cohortatur is, qui ministrat illis, et obsequimini summo studio, ac reipsa testamini magnam orationis esse virtutem, quæ a populo in Ecclesia communi consensu offeratur. Verum ad propositum redeamus, quod antiquitus una fuerit lingua. Unde igitur unam linguam fuisse constat? Et erat omnis terra labium unum [2].» Obscurum est hoc dictum : an labium habet terra ? nequaquam : quid ergo dicit et de quo ? non de hac terra loqui-

[1] Act. XII, 5. — [2] Gen. XI, 1.

tur quæ sensu caret et immobilis est; sed universum genus humanum sic appellavit, eos admonens propriæ naturæ, matrem, ex qua orti sunt, illis in memoriam revocavit. Duplex enim est hoc animal, homo, inquam, ex duabus substantiis conflatus, una sensibili, spirituali altera, hoc est, ex anima et corpore, cui cum cœlestibus et cum terrestribus cognatio quædam intercedit. Nam per spiritualem quidem substantiam cum virtutibus supernis participat: per sensibilem cum rebus terrenis copulatur, et est quidam veluti nexus firmissimus utrisque creaturæ. Cum igitur aliquid agit eorum quæ Deo sunt placita, spiritualis dicitur, et nec ab ipsa quidem anima nomen accipit, sed ab alio quodam honore majori, a Spiritus operatione. Neque enim ad recte facta sufficit anima, nisi illo potiamur auxilio. Atque ut intelligatis animam nobis ad recte facta non sufficere; et quid dico ad recte facta? ne ad hoc quidem ut ea quæ dicuntur, percipere possimus: « Animalis, inquit, » homo non percipit ea quæ sunt Spiritus [1].» Nam ut carnalem appellat eum, qui carni servit, sic animalem appellat eum, qui ratiocinationibus humanis cuncta permittit, neque Spiritus afflatum recipit. Sed ut dicebam, nos dum recte agimus, spirituales dicimur: cum vero peccamus, supplantamur, et quidpiam indignum nobilitate nostra peragimus, nobis a vili et abjecta natura nomen imponit, et nos terram appellat. Quoniam igitur hic quoque nonnullos accusaturus est, qui turrim ædificaverant, qui in superbiam elati erant, qui majores dignitate sua spiritus sibi sumpserant, illos autem accusaturus est superbiæ, idcirco a vili substantia duxit appellationem cum dixit: « Et erat omnis » terra labium unum [2]. » Atque ut discatis sic eum nos appellare cum peccaverimus, Adamum ita post peccatum appellavit dicens: « Terra es, et in terram reverteris [3]: »

[1] 1 Cor. II, 14. — [2] Gen. XI, 1. — [3] Id. III, 19.

tametsi non terra tantum erat, sed et animam habebat immortalem. Cur igitur terram ipsum appellavit? Quia peccavit. Sane cum ipsum formaret, non ita illum appellavit: quid ergo? « Faciamus hominem ad imaginem et similitu- » dinem nostram: et dominentur piscibus maris, et bestiis » terræ: et erit timor eorum, et tremor super omnem ter- » ram [1]. » Vides qualis esset naturæ prærogativa? quales honores? qualia præconia? verumtamen ante peccatum: post peccatum autem deinceps: « Terra es, et in terram rever- » teris. » Audi vero Malachiam quoque idipsum innuentem, vel potius Deum per Prophetam: « Ecce enim mitto vobis, » inquit, Eliam Thesbiten [2]. » Cur igitur mittit? « Ut conver- » tat cor patris ad filium [3]. » Nam quia futurum est, ut tremendum illud et horrendum adveniat judicium, ne inexcusabiles ac pœnis obnoxios deprehensos aliquos damnet judex: ut cum venerit ille, ac prædixerit appropinquare, ac pro foribus esse adventum ejus, ad meliorem frugem revocet homines; solent quippe quæ ante multos annos dicta sunt in contemptum venire; nostram igitur memoriam renovans, ad nos ille Propheta venit. Sed appellari terram eos qui peccant, id vero nunc nobis est demonstrandum.

VI. Cum ergo dixisset: « Ut convertat cor patris ad fi- » lium, » adjecit, « Ne forte veniens percutiam terram peni- » tus [4]: » percutit autem illos qui peccant. Vides eos qui peccant terram appellari? Alibi rursus de Christo narrans Propheta sic aiebat: « Erit justitia cinctus lumbum » suum, et veritate involutus costas suas [5]: » non quod in Deo sit costa vel lumbus; quippe cum incorporeum sit Numen; sed per hæc incorruptum esse judicis istius, neque decipi posse judicium declarat; neque jam amplius calumniatoribus, neque maledicis, nec corruptioni per pe-

[1] Gen. I, 26. — [2] Mal. IV, 5. — [3] Ibid. 6. — [4] Ibid. — [5] Isaï. XI, 5.

cunias, nec juris inscitiæ locum fore. Nam in his quidem judiciis et innocens plectitur, et reus absolvitur, quia persæpe jus labefactatur: cum vero justus Judex, et qui decipi minime potest, advenerit, qui justitia cinctus est lumbum suum, et veritate involutus costas suas, omnes exactissime jus suum obtinebunt. « Et percutiet terram verbo oris sui. » Atque ut cognoscas non de terra, sed de peccatoribus eum loqui, adjunxit : « Et in Spiritu per labia interficiet impios. » Vides hic etiam peccatores esse terram appellatos? His ergo cognitis, cum audieris omnem terram labium unum fuisse, humanam rursus naturam intellige : propriam enim vilitatem nobis in memoriam revocat : magnum quippe bonum est cognationem suam cognoscere, ac scire quibus ex rebus compacti simus. Hæc sufficiens est humilitatis doctrina, consideratio naturæ : omnes potest perturbationes sedare et tranquillitatem animo parere. Propterea monebat quidam, « Attende tibi ipsi, » recogita naturam et creationem tuam, et sufficiet hoc tibi ut modestus perpetuo sis et humilis. Propterea justus ille Abraham continuo cogitationem hanc mente versabat, nec unquam de se magnifice sentiebat. Certe cum Deum alloqueretur, ac tanta apud eum gratia valeret, atque ab ipso testimonium suæ virtutis accepisset, dicebat : « Ego autem sum terra et cinis [1]. » Alius rursus hominem arrogantia inflatum cum vellet reprimere, non longum sermonem instituit, sed animum ejus tantum ad naturæ suæ memoriam revocat, eumque acriter castigat his verbis : « Quid superbit terra et cinis [2] ? » Tu mihi quæ post mortem apparent commemoras? reprime ipsum viventem : nunc se terram ac cinerem esse non agnoscit. Videt corporis formam; videt potentiam, assentatorum obsequia, parasitos sectantes. Vestibus pretiosis indutus, magno magistratus apparatu decoratur, il-

[1] Gen. XVIII, 27. — [2] Eccli. X, 9.

lum hæc pompa decipit, et ut naturæ obliviscatur, efficit. Scimus terram esse nos ac cinerem : sed nos qui temperantes ac modesti sumus : at ille demonstrationem hanc a fine ductam non expectat, neque ad loculos tumulosque majorum pergit, sed præsentia respicit, neque quidquam cogitat de futuris. Jam ex hoc illum doce terram ac cinerem ipsum esse. Mane tantisper, inquit, neque hoc docebo, sed aliud multo abjectius : ut cum fastu intumuerit, suam ipsius vilitatem agnoscat : ut vivens accipiat medicinam. Cum enim dixisset : « Quid superbit terra et cinis? » adjecit : « Quoniam in vita ad nihilum redacta sunt intima » ejus. » Quid hoc est, « Quoniam in vita ad nihilum re» dacta sunt intestina ejus[1] ? » Obscurum est fortasse dictum illud. Intima dicit intestina, dicit viscera, ventrem stercoribus plenum, ac multis sordibus et fœtore : non quod naturam damnet, sed ut ad humilitatem adducat. « Quoniam » in vita ad nihilum redacta sunt. » Vides quam vilis et fluxa sit nostra substantia? noli diem obitus expectare, ut infirmitatem tuam discas : adhuc viventem hominem scrutare, atque in ejus viscera cogitatione descende, tum videbis quam nihil sit et abjectus. Attamen noli animum despondere : neque enim quod nos odio prosequeretur, sed quod mitius nobiscum ageret, id fecit Deus, magnamque nobis humilitatis occasionem præberet. Nam si homo, cum terra sit et cinis, dicere ausus est : « In cœlum ascendam[2] : » nisi frenum injectum esset naturæ, quo non ejus animus provectus esset? Quando igitur quempiam videris superbientem, erecta cervice, sublatis superciliis, curru vectum, minantem, mittentem in carcerem, morti tradentem, injuriam inferentem, dic illi : « Quid superbit terra et cinis? » Quoniam et in vita ejus ad nihilum redacta sunt intima » ejus. » Hæc non de homine tantum privato, sed etiam de

[1] Eccli. x, 10. — [2] Isaï xiv, 13.

illo ipso, qui in solio sedet regio, dici possunt. Noli enim purpuram, neque diadema, neque aurea vestimenta respicere, sed in ipsam inquire naturam, neque quidquam illam habere amplius quam unam e vulgo videbis : imo vero, si placet, et purpuram, et diadema, et vestes, et omnem illam percurre pompam, atque horum ipsorum rursus terram materiam esse cognosces. « Omnis enim gloria hominis » ut flos fœni[1]. » Ecce vel ipsa etiam terra vilior totus ille apparuit ornatus. Vides ut fastum reprimat? ut arrogantiam omnem ipsius naturæ recordatio retundat? Sufficit tantum ut cogitemus quinam simus, et quibus ex rebus compacti, tum omnis superbia cogitationum evanescet. Propterea namque duabus nos ex substantiis compegit Deus, ut si quando in superbiam efferaris, vilitas carnis te deprimat : si quando autem tibi quiddam veniat in mentem indignum, et quod ab honore a Deo collato degeneret, animæ nobilitas ad cœlestium Virtutum æmulationem te provehat.

VII. Neque vero tantum ad tollendam superbiam est idonea consideratio naturæ, sed etsi alia quævis cupiditas obturbet, sive pecuniarum, sive corporum ista turpis et quæ ad lasciviam provocat, ad perturbationem sedandam hoc sufficit. Cum ergo formosam mulierem videris, cui micantes oculi sunt et hilares, cui nitentes genæ, cujus in vultu eximia quædam appareat pulchritudo, quæ mentem tuam inflammet, et libidinem augeat, cogita terram illud esse quod miraris, cinerem esse quod te accendit, et insanire anima desinet : detege cutem vultus ejus, tum ipsam omnem pulchritudinis vilitatem videbis : ne in superficie consistas, sed interius cogitatione progredere, nec aliud quidquam præter ossa, nervos, ac venas reperies. At non sufficiunt ista ? Cogita mihi mutatam illam, senescentem,

[1] Isaï. XL, 6.

ægrotam, subsidentes oculos, excavatas genas, totum illum florem defluentem : cogita quid admireris, et tui judicii te pudebit. Lutum miraris et cinerem, pulvis te incendit et favilla. Non hæc eo dico, ut naturam accusem : absit : nec ut vituperem, aut tanquam vilem deprimam, sed ut ægrotantibus medicamenta componam. Ideo talem ipsam Deus condidit, adeo vilem, ut et suam virtutem et curam de nobis ostendat, dum naturæ vilitate nos ad humilitatem inducit, omnemque nostram cupiditatem coërcet, ac sapientiæ suæ specimen edit, ut qui etiam in luto possit tantam pulchritudinem exhibere. Dum igitur substantiam parvifacio, tum opificis artem detego. Nam ut statuarium tum magis admiramur, non cum præclaram ex auro statuam exhibuerit, sed cum ex subjecta luti materia perfectam et eximiam imaginem fuerit fabricatus : ita quoque summum artificem Deum obstupescimus et glorificamus, quod in pulvere ac luto pulchritudinem quamdam immensam, et ineffabilis cujusdam sapientiæ specimen in nostris corporibus collocarit. Atque hoc non in corpore solum nostro, sed et in omni præstitit creatura. Nam cum viles passim produxisset substantias, et artis suæ specimen in illis insigne posuit, et substantiarum infirmitatis indicium quoddam immiscuit : ut cum propter artem ac pulchritudinem laudes artificem, tum propter infirmitatem vilitatemque naturæ ac substantiæ, quæ creata sunt non adores. Splendidus est sol, dum affulget, totumque terrarum orbem illuminat : sed cum nox advenerit, deficit. « Quid » enim, inquit, lucidius sole ? sed et hoc deficit [1] ; » neque vero noctu solum, sed et interdiu. Atque idcirco sæpe interdiu solis defectus intervenit, ut Opificem quidem propter artificium laudes, sed propter imbecillitatem quod creatum est, non adores. Vides hoc cœlum, quale sit

[1] Eccli. XVII, 30.

corpus? quam pulchrum? quam refulgens? quod, si speciem externam spectes, vel ipsis corporibus nostris est præstantius? at expers est animæ. Vides et artis specimen, et indicium infirmitatis? vides utrinque tibi parata præsidia? Nam ut Opificem tanquam imbecillum non damnes, pulchras condidit creaturas : ut autem quæ condita sunt tanquam Deos non adores, ex parte infirma illa fabricatus est. Hæc perpetuo memoria tenete. Ideo Scripturas interpretamur, non ut Scripturas tantum intelligatis, sed ut mores emendetis. Nisi enim hoc fiat, frustra legimus, frustra exponimus. Nam sicut cum in palæstram ingressus fuerit athleta unctus, et pædotribæ manu curaque instructus, si cum certaminis tempus advenerit, artem illam inutilem esse ostenderit, frustra in palæstram introductus est : ita cum huc conveneritis, et luctas omnes, et in lucta nexus diaboli didiceritis, si cum certaminum tempus inciderit, supplantemini, dum vel formosum vultum videritis, vel in superbiam elati fueritis, vel alia prava quapiam cogitatione subacti, frustra in hunc locum ingressi estis. Mementote igitur sermonum, quos non adversus naturam nostram, sed adversus lascivam cupiditatem dixerimus; non ut naturam criminemur, hæc dicimus, sed ut cupiditatem insectemur. Hoc pacto iram reprimite, sic cupiditatem mitigate, sic arrogantiam retundite. « Et erat omnis » terra labium unum et vox una omnibus [1]. » Ecce adhuc propositam quæstionem. Non de hac est sermo, sed quod omnes homines eamdem linguam haberent. Quare vero labium unum linguam vocavit? Scripturæ mos est ita sermones linguam vocare. Id vero fuerit operæ-pretium nosse propter hæreticos, qui Dei opificium accusant, qui corpus malum esse dicunt. Nam quia pravos animi motus per corporis membra Scriptura designat : exempli causa,

[1] Gen. xi, 1.

« Acuerunt linguam suam sicut serpentis : Lingua eorum » gladius acutus [1] : » existimant quidam de lingua dictum esse. Non est autem de lingua dictum : absit, est enim lingua Dei opus; sed de verbis homicidarum, quæ homines jugulant, quæ funestius quam ensis invadunt. « Lingua eorum acutus : » et rursus, « Labia dolosa in corde, » et corde locuta sunt mala [2] : » non de membro corporis loquens, sed de subdolis verbis. Ita cum hoc loco dixisset, « Et erat omnis terra labium unum, » non hoc docuit omnes homines unum labium habuisse, sed labium vocem appellavit. Cum enim dixisset : « Erat omnis terra labium » unum, » subjunxit, « Et vox una omnibus. » Ita cum dicit : « Sepulcrum patens est guttur eorum [3], » non guttur accusat, sed mala verba, quæ inde ascendunt, mortua dogmata. Hoc enim sepulcrum est mortuorum ossium corporumque receptaculum : talia sunt et illorum ora, qui Creatorem accusant; talia sunt eorum hominum ora, qui turpia verba proferunt, qui convitiantur, qui ex suo gutture fœtida pravaque verba profundunt.

VIII. Bono illud odore comple, mi homo, non fœtore : thesaurum illud regium, non satanicum sepulcrum effice. Quod si sepulcrum sit, saltem occlude, ne fœtor exeat. Pravæ tibi sunt cogitationes ? ne verbis illas proferas : sine deorsum jacere, tum cito suffocabuntur. Homines sumus, sæpe multa prava, fœda, turpiaque consilia mente versamus; sed ne cogitationes in verba progredi sinamus, ut deorsum compressæ imbecilliores reddantur et pereant. Nam sicut ubi quis diversi generis ac feroces bestias in lacum immiserit, si forte superne lacum obturaverit, facile illas suffocat : sin autem illis exeundi vel respirandi facultatem aliquam concesserit, multum illis præbet solatii, neque sinit interire, sed efferatiores multo reddit : ita

[1] Psal. CXXXIX, 3, et LVI, 5. — [2] Id. XI, 2. — [3] Id. V, 11.

fit in malis cogitationibus, cum exortæ intus fuerint : si omnem illis viam, ne foras prodeant, intercluserimus, celeriter illas opprimemus : sin autem illas verbis in lucem protulerimus, cum validiores illas reddemus, et quasi per linguam respirandi facultatem illis concedemus, tum ab illa turpium verborum exercitatione in fœdarum actionum barathrum quam celerrime devolvemur. Idcirco non simpliciter sepulcrum vocavit Propheta, sed sepulcrum patens, istud ipsum quod dixi vitio vertens. Non enim seipsum tantum afficit ignominia, qui turpia verba profert, sed et proximos suos, et eos, qui cum ipso versantur, multis sordibus opplet. Et quemadmodum si sepulcra reseremus, civitates peste complebimus : ita si turpia licenter aperiantur ora, cunctos, qui cum illis congredientur, gravissimis morbis inficient. Idcirco januam oportet, vectem, ac frenum ori imponere. Unam itaque tum fuisse linguam, satis a nobis per hæc demonstratum est, reliquum est, ut quam ob causam multæ fuerint invectæ dicamus. Sed interim sermonem ad mores instruendos pertinentem inferamus : doceamus linguam nostram frenum gerere, nec omnia temere proferre, quæ in mentem venerint, non fratres accusare : non mutuo nos mordere ac devorare : pejores sunt illis qui corpora mordent, illi qui verbis id agunt. Illi corpus dentibus mordent, hic animam verbis mordet, existimationem vulnerat, immedicabile vulnus infligit : quapropter tanto graviori supplicio plectetur, quanto graviori morsu invadit. Neque vero tantum idcirco veniam non impetrabit is qui accusat, sed etiam quod neque justum nec injustum possit improbitati suæ prætextum obtendere. Nam alia quidem peccata licet causas habeant a ratione tamen alienas, habent tamen : utpote scortator libidinem explet, fur paupertatem solvit, homicida iracundiam sedat, maledicus nullam potest occasionem af-

ferre. Quam enim, quæso, pecuniarum copiam acquirit? quam libidinem explet? nihil aliud est, quam invidiæ materia : cui nulla suppetit justa causa nec injusta, propterea nulla venia digna censetur. Vis accusare? utilem tibi materiam præbeo : vis maledicere? maledic tuis peccatis? « Dic enim, inquit, tu peccata tua prior, ut justificeris [1]. » Vides maledicentiam, quæ coronam, et laudem, et testimonium justitiæ refert? Rursus, « Justus in principio sermonis accusator est sui [2], » non alterius. Si alterius fueris accusator, punieris : si tui ipsius, coronaberis. Atque ut intelligas quantum sit bonum delictum suum accusare, « Justus in principio sermonis, inquit, accusator est sui. » Verum si justus est, quomodo accusator? si accusator, quomodo justus? justus accusationi non est obnoxius. Sed ut scias, licet peccator sit aliquis, si accuset peccata sua, justum eum accusatione sua fieri, propterea dixit : « Justus in principio sermonis accusator est sui. » Quid porro est « In principio sermonis? » Diligenter attende. In judiciis duæ sunt partes, una eorum qui deferunt, altera eorum, qui deferuntur : una eorum qui accusant, altera eorum qui accusantur : hi rei sunt, illi non sunt rei : principium sermonis accusatori conceditur, qui reus non est. Hic vero contrarium est agendum. Tu qui reus es, sermonis initium præripe, ut reus esse desinas : ne accusatorem expectes. Tametsi es inter reos, prius tamen, quam ab illo tale quidpiam audias, ipse quæ a te peccata sunt defer. Machæra quædam acuta est lingua : verumtamen cæteris vulnera non infligamus, sed ulcera nostra reseremus. Vis scire morem fuisse justorum, ut aliis non maledicerent, sed sibi ipsis? audi Paulum clamantem : « Gratias ago ei, » qui me confortavit, Christo, qui fidelem me existimavit, » ponens in ministerio : qui prius blasphemus fui, et per-

[1] Isaï. XLIII, 26. — [2] Prov. XVIII, 17.

» secutor, et contumeliosus [1]. » Vides quo pacto in seipsum maledicta conjiciat? et rursus : « Christus venit in » mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego » sum [2]. » Et alibi rursus, « Non sum dignus vocari Apos» tolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei [3]. »

IX. Vides quo pacto ubique sibi maledicat? Novit quippe quæ hujus maledicentiæ sit utilitas, quod justitiam pariat. Quando igitur ut seipsum accuset opus fuerit, tum copiose accusationem instituit : quando autem viderit de alienis malis judicantes, vide quanta cum severitate os illis occludat his verbis utens : « Itaque nolite ante tempus » quid judicare, quoadusque veniat Dominus, et illumina» bit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cor» dium [4]. » Illi judicium reserva, qui secreta mentis novit : quamvis accurate novisse te res proximi arbitreris, fallitur judicium tuum. « Quis enim scit, inquit, quæ sunt homi» nis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est [5]? » Quam multi ex hominibus abjectis ac vilibus sole clarius refulsuri sunt? quam multi ex magnis et illustribus nihil aliud quam pulvis esse ac sepulcrum dealbatum reperientur? Audisti qua ratione maledicta in se conjiceret Paulus, qui tam vehementer et copiose peccatorum, quorum rationem nullam redditurus erat, assidue meminisset? Nam ante baptismum blasphemus, et contumeliosus fuit, illa vero peccata delevit baptismus : attamen eorum meminit, non quod eorum rationem sit redditurus, sed ut Dei benignitatem ostendat, et qualis esset, cum ab ea fuit in alium transmutatus et ex persecutore factus Apostolus. Quod si peccatorum ille, quæ deleta fuerant, meminit, multo magis post baptismum nos oportet meminisse. Qua enim poterimus excusatione uti, qua digni videri, cum ille assidue

[1] 1 Tim. I, 12, 13. — [2] Ibid. 15. — [3] 1 Cor. XV, 9. — [4] Id, IV, 5. — [5] Id, II, 11.

meminerit eorum, quæ judicio non sunt obnoxia, nos vero quorum rationem reddituri sumus, ea nec in memoriam nobis revocemus, sed propriis neglectis in aliena mala curiosius inquiramus? Audi Petrum dicentem : « Exi a » me, quia vir peccator sum [1]. » Audi quo pacto Matthæus quoque priorem suam vitam accuset, et se publicanum appellet, neque divulgare priorem suam vitam erubescat. Nam cum post baptismum nullius se criminis accusare possent, eorum quæ ante patrarant, meminerunt, ut nos docerent alienorum malorum nullam habere rationem, sed propria curare, ac semper in animo volutare. Nullum enim est, nullum aliud tale ad peccata tollenda remedium, atque illorum assidua recordatio, ac perpetua eorumdem accusatio. Ita publicanus innumera potuit abjicere mala, ut diceret : « Deus propitius esto mihi peccatori [2] : » ita Pharisæus omni justitia excidit, quod omittens secum animo reputare quæ peccasset, totum orbem terrarum condemnaret dicens : « Non sum sicut cæteri hominum, rap» tores, injusti, adulteri, neque ut hic publicanus [3]. » Idcirco Paulus admonebat dicens : « Opus autem suum » unusquisque probet, et sic in semetipso tantum gloriam » habebit, et non in altero [4]. » Vis discere quo pacto in Veteri quoque Testamento justi seipsos accusarint, audi etiam istos illis consentanea loquentes. Nam David quidem dicebat : « Iniquitates meæ supergressæ sunt caput » meum, quasi onus grave gravatæ sunt super me [5]. » Esaïas vero clamat : « Hei mihi, quia homo cum sim, et » immunda labia habens [6] : » et tres pueri, cum in fornace versarentur, et propter Deum morti corpora tradidissent, inter ultimos peccatores seipsos numerabant dicentes : « Peccavimus, inique egimus [7] : » tametsi quid illustrius

[1] Luc. v, 8. — [2] Id. xviii, 13. — [3] Ibid. 11. — [4] Galat. vi, 4. — [5] Psal. xxxvii, 5. — [6] Isaï. vi, 5. — [7] Dan. iii, 29.

illis, quid mundius fuit? quamvis enim peccata nonnulla commisissent, omnia tamen absterserat flammæ natura. Verum ad propria recte facta non respiciebant, sed peccata secum reputabant. Sic et Daniel post lacum leonum, post innumera supplicia quæ sustinuerat, ipse quoque seipsum accusabat, proximum vero nemo. Quid ita? quia nimirum is, qui cæteros maledictis incessit, Dominum offendit : qui vero maledicta conjicit in seipsum, placat illum ac reconciliat sibi, et justiorem reddit justum, et peccatorem crimine liberat, ac venia dignum reddit. Quæ cum ita nota sint nobis, ne in aliena, sed in nostra mala curiosius inquiramus, excutiamus conscientiam nostram : vitam omnem nostram reminiscendo recognoscamus, quæ a nobis peccata sunt accurate scrutemur, et non modo cæteros maledictis non incessamus, sed neque cæteros maledictis incessentes audiamus. Nam et huic rei crimen ac supplicium maximum est paratum : « Auditionem enim, » inquit, vanam non suscipies [1]. » Non dixit : « Auditioni vanæ minime credes, sed ne suscipies quidem illam : aures obtura, criminationi aditum omnem interclude, neque minus inimicum et hostem esse te illius qui maledicit, quam sit ipse, qui accusatur, ostende. Imitare Prophetam, qui sic infit : « Detrahentem secreto proximo suo hunc » persequebar [2]. » Non dixit : « Non credebam, » neque, « Non approbabam quæ dicebantur, sed etiam tanquam inimicum et hostem repellebam. »

X. Sed sunt nonnulli qui frivola quadam consolatione se consolantur dicentes : « Domine, ne statuas mihi hoc peccatum, quia rationem reddere auditionis debeo. » Quid hac excusatione? quid hac venia est opus? Tace modo, et omni crimine liberaris : nihil dicas, et ab omni trepidatione immunis eris : cur tibi et apud Deum et apud homines nego-

[1] Exod. XXIII, 1. — [2] Psal. C, 5.

tium facessis? cur teipsum criminibus obnoxium reddis? Cur sarcinam graviorem imponis? non sufficit tibi, si de propriis delictis rationem reddas, sed et alia peccata tibi accumulas? supervacanea est hæc excusatio : non auditionis reddere rationem debes, sed accusationis reddendæ rationi es obnoxius. Cum enim, postquam audieras, non silueris, non auditionis solum, sed etiam accusationis reddere rationem debes. « Ex verbis enim tuis justificaberis, » inquit, et ex verbis tuis condemnaberis [1]. » Hæc ego non propterea dico ac denuntio, quod iis timeam, qui male audiunt, sed iis qui maledicunt. Nam qui male audivit nulla contumelia, neque damno est affectus; sed si falsa sint, quæ de illo dicuntur, etiam mercedem referet : sin vera, ne sic quidem accusatio tua notam ignominiæ ullam inussit. Neque enim ex vituperio tuo tum judex in illum sententiam feret. Quod si mirum quid et insolitum dicendum est, maximum etiam quæstum faciet, si convitia patienter ferat, ut fecit publicanus. At is qui maledicit, seu vera sint, seu falsa, quæ in proximum conjicit maledicta, maximo damno afficitur. Et calumniatorem quidem periisse, nulla est opus demonstratione : sibi vero illum gravius judicium accersere, licet vera dicat, dum miserias proximi divulgat, et scandalorum causam præbet, omnibus ea detegens, quæ occultanda fuerant, et proximi peccata prædicat, omnibus utique manifestum est. Nam si qui unum scandalizaverit, inevitabiles pœnas dabit, is qui innumeros rumore malo sparso scandalizat, quo non supplicio plectetur? Pharisæus enim non mentiebatur, sed vera dicebat, dum Publicanum vocabat publicanum, attamen pœnas dedit. Hæc igitur scientes, dilectissimi, maledicentiam fugiamus : neque enim gravius est isto nec facilius peccatum. Quid ita? quod celerius, quam ullum aliud peccatum feratur, et confestim eum

[1] Matth. XII, 37.

qui non attendit abripiat. Nam alia quidem peccata tempore indigent, et impensa, et dilatione, et adjutoribus, ac sæpe aliqua temporis mora interrumpuntur. Exempli causa : statuit aliquis interficere, statuit aliquis furari, et aliena rapere : multa necesse est molintur, et sæpe dum differt, iram sedat, a pravo conatu resilit, sceleratam illam sententiam abjicit, neque consilium ad opus perducit. At in maledicendo non ita fit, sed nisi attenti valde simus ac vigiles, facile abripimur : et neque tempore, neque dilatione, neque impensa, neque molitione nobis ulla est opus, ut maledicamus : sed sufficit ut tantum velimus, et statim voluntas in opus exit. Sola quippe lingua est quæ inservit. Quando igitur velox est malum, et facile nos circumstans peccatum, et pœna gravis ac supplicium, nec lucrum ullum, non parvum, non magnum, diligenter hunc morbum fugiamus, et aliena mala tegamus, neque propalemus : admoneamus peccantes, ut dicit Dominus; « Si peccaverit in » te frater tuus, vade, et corripe eum inter te, et ipsum so» lum [1]. » Itaque quanto minus fuerit publica reprehensio, tanto facilius medicinam adhibebis. Ne mordeamus, neque arrodamus aliena vulnera, ne muscas imitemur, sed apes æmulemur. Muscæ vulneribus insident, eaque mordent : apes in flores involant. Idcirco istæ favos concinnant, illæ morbos corporibus invehunt, quibus insederint, atque hæ quidem detestandæ sunt, illæ vero amabiles sunt et nobiles. Et nos igitur faciamus ut in pratum virtutis Sanctorum anima nostra involet, et suavem recte factorum odorem ab illis effusum excitemus, proximorum vero vulnera ne vellicemus : quinimo si quos id agentes viderimus, os illis occludamus, supplicii metum illis objiciamus, et cognationis illis memoriam refricemus, quæ illis cum fratribus intercedit. Quod si nihil horum illos moveat, muscas illos

[1] Matth. XVIII, 15.

appellemus, ut hujus saltem appellationis probro a pravo hoc instituto revocentur. Ut ab hoc inutili otio abducti malorum suorum inquisitioni otium omne impendant. Sic enim fiet, ut et qui lapsi sunt resurgant excitati memoria suorum criminum, quæ nequaquam fuerint divulgata, et qui propria mala semper animo secum reputaverint, facile illa deponant, ac peccatorum suorum recordatione ad alia patranda tardiores reddantur, et qui Sanctorum virtutem perpetuo fuerint contemplati, majori zelo ad eorum imitationem incendentur : atque his omnibus efficietur, ut toto Ecclesiæ corpore a nobis feliciter instaurato, cum hoc cœtu in regnum cœlorum intrare possimus. Quod utinam nobis omnibus assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo gloria una cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI

CONSTANTINOPOLITANI

ARCHIEPISCOPI,

DE UNO ET EODEM LEGISLATORE UTRIUSQUE TESTAMENTI.

HOMILIA.

Unum et eumdem esse legislatorem et Veteris et Novi Testamenti : Item de veste sacerdotali : necnon de Pœnitentia.

Regni Christi Evangelium Prophetæ prædicant : ministri vero novæ gratiæ illud ipsum interpretantur : divinæ autem doctrinæ auditores, amatores, atque laudatores, id ipsum amplectuntur. Neque enim fieri potest ut quis sermone veritatis oblectetur, qui doctrinæ sermonem non avidissime expetat. Quemadmodum enim, si quis neque sitiat, neque esuriat, nullam ex cibo potuque voluptatem capit : sic veritatis verbo nemo delectatur, qui Spiritus sancti doctrinam non sitit. Itaque Servator ait : « Beati qui esuriunt et » sitiunt justitiam, quoniam ipsi satiabuntur [1]. » Verus animarum cibus, veræ piorum deliciæ, veræ piorum divitiæ,

[1] Matth. v, 6.

sermo Dei est, qui per davidica oracula loquitur : interdum, velut dives, gloriatur : interdum deliciatur, et ait : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel et fa- » vum ori meo [1]. » Hæc quidem ejus, qui deliciis fruitur, vox est. Nam Dei verbum ipsi deliciæ erant. Qua de re alibi sæpe : « Delectare in Domino, et det tibi petitiones » cordis tui [2]. » Aliis vero in locis non ut qui deliciis frueretur tantum, sed ut prædives, divitias legis ostentat, dicens : « Bonum mihi lex oris tui super millia auri et ar- » genti [3]. » Vides-ne delicias pietatis, et divitias justitiæ? Ergo et nos par est, siti et fame rerum divinarum teneri, et deliciis, e regia Christi mensa, uberrime exsatiari, Evangeliumque salutis amplecti quod non nunc primum cœpit : sed in Prophetis fundatum atque a sanctis Apostolis exædificatum est. Neque enim ab eo tempore, quo Christus in carne apparuit, Evangelium incœpit : sed multo ante in propheticis libris radices egit, tandemque Apostolorum prædicatione effloruit. Ideo Paulus, cum propositum haberet demonstrare Evangelium non ab incarnatione incœpisse, sed per Prophetas eluxisse, per incarnationem idipsum loquitur : « Paulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus; » segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per » Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo qui factus » est ex semine David secundum carnem [4]. » Non ignorabat Paulus Vetus et Novum Testamentum individuum esse : eamque ob causam illud interdum Testamentum Novum appellat, ut demonstret quomodo fines orbis terrarum sint renovati. (Non ignoro hæc alibi a nobis fuisse explicata, sed tamen hic, ut memoriam vestram refricem, repeto); Vocat etiam Testamentum Novum, ad distinctionem inveterati indicandam : præstantius scilicet, ad distinctionem

[1] Psal. CXVIII, 103. — [2] Id. XXXVI, 4. — [3] Id. CXVIII, 72. — [4] Rom. I, 1-3.

inferioris : æternum, comparatione facta ad temporale. Sed et secundum Testamentum ipsum vocat. Quid ita secundum? Ut mutua sententiarum connexione unum efficiat. Nam quod abscissum ab aliquo est, secundum non appellatur. Quoniam vero Deus oracula sua edidit et in primo, et in secundo, idem ille Paulus primum et secundum vocat : atque numero convenientiam utriusque et consensum declarat. Idcirco Paulus, qui indivisum Patris, et Filii, et Spiritus sancti regnum prædicat, modo Evangelium Dei Patris, modo Filii appellat. « Paulus servus Jesu Christi, » vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei [1]. » Verum ne quis, cum audiat illud, « Evangelium Dei, » arbitretur Filium nullam ad prædicandum auctoritatem obtinere, in eadem Epistola paulo post ait : « Testis enim mihi » Deus, cui inservio in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus [2]. » Vides-ne præconis hujus mirum ingenium, et sententiam perfectam? Ne existimaretur in lege quidem alii Deo servire : in Evangelio vero ad alium Deum secessionem facere, inquit : « Benedictus Deus, cui servio a majoribus in con» scientia pura [3]. » Non enim, inquit, ab alio ad alium secessi : sed quem inscius colebam, ejus cognitione imbutus, complexus sum. Et alibi cum docere vellet, oracula Testamenti Veteris et Novi ab eodem ore eodemque Domino profecta esse, unum testimonium petit a Testamento Veteri, cui evangelicam sententiam annexuit, cum ait : « Scrip» tum est : Non obturabis os bovi trituranti [4], » et, « Dignus » est operarius mercede sua [5] : » quorum illud, « Non obtu» rabis, » Mosis est : hoc, « Dignus est operarius mercede » sua [6], » Christus in Evangeliis effatus est. At ille, ut planum faceret ab uno et eodem ore hæc et illa edita esse oracula, ideo quæ distinctis temporibus pronuntiata fue-

[1] Rom. I, 1. — [2] Ibid. 9. — [3] 2 Tim. I, 3. — [4] Deut. xxv, 4. — [5] 1 Cor. IX, 9. — [6] Matth. x, 10.

rant, ob veritatis consensionem copulavit, cum ait : « Scrip-» tum est : Non obturabis os bovi trituranti : » et, « Dignus » est operarius mercede sua. » Hujus evangelicæ harmoniæ imaginem, retia illa Petri, quæ hodie in conspectu vestro laxata sunt, exhibent. Neque enim semel Petrus tantum retia laxavit : sed si historiam spectes, semel tantum : sed vi et efficacia sæpe. Quoties enim Evangelium prædicatur, nihil ego aliud intueor, quam Petrum et Andream, et totum illum chorum apostolicum, evangelicum illud rete laxantem.

II. Et erat sane novum spectaculum Servatorem in mari conspicere, et auditores in littore consistentes : mira res : pisces in terra, piscator in mari versabatur. Immissio illius retis imago erat doctrinæ evangelicæ. « Reperit, inquit, » piscatores lavantes retia [1], » ut qui omnem capturæ spem abjecissent. Piscator enim, nisi desperet se aliquid piscium posse capere, rete non lavat. Itaque reperit ipsos Servator retia lavantes : ut qui nullos sese pisces capere posse confiderent, et dominus piscationis astat, et quid facit? Primum quidem doctrinam veritatis illis proponit : hinc jubet rete laxari. Cum enim verba sine operibus demonstratione carerent, oportebat doctrinam factis confirmare. Nam Deo jubente, quæ nuspiam reperiuntur invenies, et quæ non sunt, capies. « Laxate, ait, retia vestra [2]. » Cui Petrus : « Magister, per totam noctem laborantes, nihil cepimus, » sed in verbo tuo laxabo rete [3]. » Admiror Petri fidem, qui prima ut desperata haberet, et nova crederet : « In verbo » tuo laxabo rete. » Cur, « In verbo tuo, » ait? « Quoniam » verbo ejus cœli firmati sunt [4], » et terra fundata est, mare separatum est : homo propriis suis floribus coronatus est, et omnia verbo tuo constiterunt : ut ait Paulus : « Qui por-

[1] Matth. IV, 21. — [2] Luc. V, 4. — [3] Ibid. 5. — [4] Psal. XXXII, 6.

» tat omnia verbo potentiæ suæ [1]. In verbo tuo laxabo rete.» Et verbum illud quidem rete antecessit : nec pisces adsunt. Nam licet affuissent, ob tumultum eorum qui piscabantur, fuissent dilapsi. Sed descendit verbum ejus, « Qui vocat ea » quæ non sunt, ac si essent [2] : » potentia ejus qui jubebat, prius quam rete mare subiit : et magna vis piscium coacta est. Imago hæc fuit universalis Ecclesiæ. Rumpebatur rete : annuerunt sociis, qui in alia navicula erant, ut venirent, et sibi auxiliarentur [3]. Oportebat enim naves duas concurrere ad illam piscationem. Nisi enim Prophetarum chorus apostolicæ manui adsit, et opituletur, et nisi oraculis Prophetarum Apostolorum eventus respondeat, non capimus quæ venamur. Itaque cum Servator demonstrare vellet hanc piscationem imaginem esse Ecclesiæ, ut Petrum erudiret, hoc exemplo acuit et incitavit ad fortitudinem, ac dicit ipsi : « Ne metuas, ab hoc tempore, homines eris ca- » piens [4]. » Ab hoc tempore, quo potentiæ meæ coram vobis periculum factum, idque vobis cognitum et plane perspectum est, etiam bruta verbo meo obedire, omniaque nutum meum sequi. Hoc idoneo exemplo ob oculos posito, deinceps capiendis hominibus operam dato. Neque enim dicit : « Homines piscaberis, » sed « Homines vivos capiens eris. » Siquidem pisces vivi ad mortem solent capi, homines vero capiuntur, ut a morte ad vitam transeant. Itaque ait: « Ab hoc » tempore homines eris capiens. » Sed cur ait illi : « Ne me- » tuas? » Esto promissum splendidum fuerit, cur ait : « Ne » metuas? » Quia illi in mentem venit priorum peccatorum, Dominus ait : « Ne metuas te ipsum, tanquam peccatorem : sed deinceps, teipsum consideres ut Apostolum, qui dominico imperio orbem quasi sagena complecti juberis. Hanc vocem, « Ne metuas » quisque ex Christo audiat, « Ne

[1] Hebr. I, 3. — [2] Rom. IV, 17. — [3] Luc. V, 6, 7. — [4] Ibid. 10.

» metuas : » modo ab hoc tempore pœnitentiam agat. Ergo rete illud, ut ordinem rerum explicandarum prius institutum prosequamur, imago fuit evangelicæ Servatoris doctrinæ. Hoc autem Evangelium modo Paulus Evangelium Justitiæ, modo Evangelium Pacis, aliquando Evangelium Potentiæ appellat. Quia enim prædicationis illa gratia poterat bella auferre, seditionesque hominum circa pietatem non consentientium dissipare, quia omnes ad salutem invitat, Evangelium justitiæ dicitur : quia vero dæmonum bella sedat, Evangelium pacis appellatur : ac quia Dei cognitionem verbis vilibus promulgat, Evangelium potentiæ dicitur. Audi Paulum dicentem : « Non erubesco Evange-» lium : virtus enim Dei est ad salutem omni credenti [1]. » Potentia siquidem tum demum vere elucescit, cum is qui prædicat, non humana rationum serie usus, terminos orbis obtinet; ut Servator Paulo dicit : « Sufficit tibi gratia mea : » virtus enim mea in infirmitate perficitur [2]. » Neque enim magnum quidpiam hoc fuisset, si Christus nuda sua Divinitate orbem illustrasset : sed hoc mirum, quod corpore suo impassibilem et incorpoream ostenderit gloriam. Neque illud admirabile, si vivus et vivifica gloria resplendens, orbi vitam restituisset : sed potentia verbi est quod morte mortem tollat et per contumelias immortali gloria refulgeat. Alibi etiam Paulus Evangelium pacis appellat : « Præ-» parate, ait, pedes vestros in præparatione Evangelii pa-» cis [3]. » Alibi Evangelium justitiæ nominat, cum ait : « Non » enim erubesco Evangelium : Justitia enim Dei in ipso re-» velatur [4]. » Quid est justitia Dei? Posteaquam lex prima solis Judæis fuit data, Evangelium vero omnibus, Evangelium justitiæ appellat. Siquidem Deus justus, qui omnes peræque procreavit, omnes peræque illustravit : illudque

[1] Rom. I, 16. — [2] 2 Cor. XII, 9. — [3] Ephes. VI, 15. — [4] Rom. I, 17.

justitiæ erat, non hos quidem servare, illos vero minime : et hos vocare, illos secus. In Veteri quidem Testamento, vocatio justa non fuit : sed œconomica, quæ justitiæ viam præmunivit. Neque tamen hanc quidem justam, illam vero injustam dixero : sed illam aditum ad hanc patefecisse, et ad hanc apparatum quemdam fuisse. Legem Israëli dedit. Hinc David : « Qui annuntiat verbum suum Jacob, justi-» tias et judicia sua Israël. Non fecit taliter omni nationi, » et judicia sua non manifestavit eis [1]. »

III. Quia ergo uni genti patefecit : hic vero doctrina veritatis tanquam ad stateram appensa, omnibus eam ex æquo communicavit. Adverte quæso : Justitia est omnes ex æquo salvos velle, nec differentiam facere servi aut liberi, barbari aut Græci, mulieris vel viri : sed quod Paulus dicit : « In Christo Jesu, non barbarus, non Scytha : » non mas, non fœmina : nec servus, nec liber [2]. » Vides-ne æqualitatem? Quia enim natura æquales sumus, licet sententiis dissideamus, naturam nostram pristinæ illi pulchritudini restituit. Cum enim Adamus e terra formatus fuit, non alienigena, non Scytha, nec barbarus, nec Græcus, non servus, non liber, non mas, nec fœmina erat. Ex uno siquidem duo illa procreavit. Servitutem non natura genuit, sed liberum arbitrium peperit. Sed et alia species servitutis est, ad quam, necessitate famis aut captivitatis adigimur. Præter hanc quoque, alia est, quam sponte subimus; ut ancillis in uxores ductis, libertatem vendimus, et nos servitutis jugo subjicimus. Ac prima quidem illa animi quadam pravitate constituta est. Tu vero, unde hæc servitutis originem duxerit, attende. Post diluvium Noë, cum vinum bibisset, nec ut par erat illud temperasset, imperitia quadam inebriatus est : neque voluntatis, sed inscitiæ morbum admisit. Et quidem ebrius seipsum denudavit :

[1] Psal. CLXVII, 19, 20. — [2] Coloss. III, 11.

atque unus e filiis ingressus patrem nudum conspectum irrisit. Quid igitur pater jam sobrius ad illum? « Maledictus » Chanaan, servus erit fratribus suis [1]. » Vides peccatum servitutem introduxisse? Hinc Servator : « Omnis, qui pec» catum facit, servus est peccati [2]. » Postquam ergo Liberator humani generis advenit, veniam peccatis concessit, imo vero sustulit : siquidem radice excisa, fructus simul excidit : vocat Evangelium justitiæ, quod omnes ex æquo homines illustret. Judæi enim arbitrabantur Evangelium, quod per ipsum promulgabatur, ad se solos pertinere. Verum hæc ipsorum expectatio inopinatum eventum sortita est. Hinc igitur davidicum illud : « Suscepimus, Deus, mi» sericordiam tuam in medio populi tui : secundum nomen » tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ [3]. » Et ut demonstraret quod, misericordiam suam declarare in fines orbis terræ, sit illa justitia, subjecit : « Justitia plena est » dextera tua. » Quotiescumque profundior aliqua et prophetica sese obtulerit quæstio, eam amplectere : non quidem applausu, sed intelligentia : nec simpliciter verborum sonitum admirare, sed sententiam et vim explora. Si enim vere et ex animo divinas laudes celebraveris, maximeque davidicum illud oraculum cantaveris : « Suscepimus, Deus, » misericordiam tuam in medio populi tui : secundum no» men tuum, Deus, ita et laus tua in fines terræ : Justitia » plena est dextera tua [4] : » simul et divinas laudes celebrans, et sancto Spiritu repletus deprehenderis. Qui enim ingenue et ex animo psallit, animo renovatus, templum Spiritus sancti efficitur. Neque enim parvum quidpiam Psalmorum modulationem existimaveris. Videtur illa quidem aures tantum demulcere, atqui reipsa animum quoque excitat. Sic etiam beatus Eliseus propheta, cum a re-

[1] Gen. IX, 25. — [2] Joan. VIII, 34. — [3] Psal. XLVII, 10, 11. — [4] Ibid.

gibus quibusdam, ut futura prædiceret, rogaretur, ait : « Date mihi virum qui sciat psallere [1] : » qui cum venisset, et psalleret, inquit, Spiritus sanctus super Eliseum cecidit. Quid igitur? Ergo-ne Spiritus sanctus vocibus modulantium oblectatur, et velut incantationibus allicitur, siquidem in Prophetæ animo acquievit? Sufficiebat certe Prophetæ puritas, ut Spiritum sanctum advocaret. Cur ergo dicit : « Date mihi virum, qui psallendi sit sciens? » Non sane ut Spiritus sanctus Psalmorum modulatione oblectaretur, sed ut, illo cantante Propheta, mente renovata, Spiritus sancti adventu dignus efficeretur. Ideoque Spiritum invocat, ut planum faceret, non psalmodia allici, sed animo per modulationem excitato. Neque ille ad psallentem pervenit, sed ad audientem. Oportet itaque Psalmorum vim perscrutari : præcipue vero ejus, qui nobis hodie est recitatus : « Dominus regnavit, exultet terra, lætentur insulæ multæ [2]. » Quomodo ergo illud, « Dominus regnavit, » accipis? num quasi recens ad fastigium illud regiæ dignitatis pervenerit? Si enim dixisset: « Dominus regnat : » sempiternam illius regiam dignitatem notasset. Jam vero dicit : « Dominus reg» navit. » Dictum est nuper et jam iterum dicetur. Ante Christi adventum, ante Evangelii promulgationem, in naturam nostram imperium obtinebat diabolus, peccatum, mors. Undenam hoc? Paulus explicat : « Quemadmodum » enim regnavit peccatum in mortali nostro corpore, sic » etiam gratia regnabit per Christum [3]. » Ecce peccati regnum. Ubinam diaboli? Audi Servatorem dicentem : « Si » Satanas Satanam expellit, adversus seipsum divisus est : » quomodo ergo stabit regnum illius [4]? » Ecce diaboli regnum? Ubinam mortis. Audi Paulum disserentem : « Regna» vit mors ab Adam usque ad Mosen, super eos, qui non

[1] 1 Reg. III, 15. — [2] Psal. XCVI, 1. — [3] Rom. V, 12. — [4] Matth. XII, 26.

» peccaverant [1]. » Cum igitur diabolica trias, in sanctam et impollutam Trinitatem, tyrannidem suam exercuisset, scilicet, diabolus, peccatum, mors, et diabolus quidem deciperet, peccatum interficeret, mors vero sepeliret, David hac triplici tyrannide oppressis lætum nuntium affert, monetque ut sese ex servitutis jugo subducant, et dominatum Christi, quod prædicabatur, amplectantur : « Dominus regnavit. » Regnum mortis abolitum est, et peccati potentia destructa est, et diaboli potestas fracta est. « Dominus regnavit, exultet terra. » Et merito sane exultare debuit, quæ quondam in servitutem redacta, jam liberata est : quæ olim erravit, jam gloria resplendet : quæ quondam in sepulcris condita delitescebat, nunc in solio collocata est : quæ quondam ignominia oppressa jacebat, nunc honore afficitur? « Dominus regnavit : » sic etiam alio in loco dicitur. Oportet enim sententias consentaneas inter se in medium afferre : « Dominus regnavit, decorem indutus » est [2]. » Nos veste induimur, ut quidquid naturæ nostræ minus decorum est, occultetur. Quare igitur Deus naturam suam, quæ et corpore vacat, et plena lucis est, imo quæ plus quam lux coruscat, contegit? Sed vocat ille corpus Christi vestem suam : « Dominus regnavit, decorem » indutus est. » Decorem vocat carnem Christi. Erat enim illa sane decora, nec ulla peccati turpitudine fœda. « Neque » enim peccatum fecit unquam, nec inventus est dolus in » ore ejus [3]. Indutus est Dominus virtutem, et præcinxit » se [4]. » Quoniam zona regem exornat : zona autem est indicium regis et judicis : inducit ipsum et regem et judicem; ait enim Esaïas : « Egredietur virga de radice Jessæ, » et flos ex ipsa ascendet, et requiescet super eum Spiritus

[1] Rom. v, 14. — [2] Psal. XCII, 1. — [3] Isaï. LIII, 9. — [4] Psal. XCII, 1.

» Dei. Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinc-
» torium renum ejus [1]. »

IV. Hujus ipsius vestis Servatoris, in carne dico, latentem figuram præ se tulit pontifex in lege. Et vero diligenter adverte quomodo umbræ illæ veritatem nobis subindicarint ; quomodo item evangelicæ figuræ præluxerint. Leniter loquor, et pro virili me simplicium et imperitorum captui accommodo, ne illi huc vel illuc circumducantur. Pontifex igitur ingrediens in Sancta Sanctorum, induebat vestem talarem, scilicet vestem a capite usque ad pedes demissam, superhumerale, zonam, femoralia, laminam auream, tiaram, hoc est corybantium, et rationale in pectore, et quæ Scriptura ibidem explicat, videreque est. Aliæ figuræ, alii sensus. Neque enim Deus omnino hyacintho et purpura, item cocco et bysso recreatur : Deus enim animarum puritatem postulat : sed in corporeis illis floribus virtutum ille imagines describit. Si enim Deus revera vestitu illo longe ornatissimo delectabatur, cur non Mosen ante Aaronem hoc modo induit? Sed Moses quidem ea veste carebat, eadem tamen sacerdotes induebat. Moses aqua non fuit lotus, et tamen lavabat : non oleo inunctus fuit, et tamen ungebat : nullam vestem sacerdotalem gestabat, sed sacerdotes induebat, ut inde perspicias viro perfecto virtutem ad ornamentum sufficere. A capite igitur sacerdotem contemplare. Namque ipsum vocabulum vestimenti ambiguum est, et de eo controvertitur : græco vero sermone translatum est. Initium ergo fac a capite. Quidnam igitur erat primum? tiaram-ne, vel quid primo nominat? quid post tiaram illam, quasi conciliatricem? Loco tiaræ igitur est habitus totius illius vestis. Quandoquidem pontifex caput erat populi, par erat eum, qui caput esset omnium, in capite ejus rei symbolum exhibere.

[1] Isaï. XI, 1, 2.

Absoluta siquidem et remissa auctoritas ferri nequit : quæ vero sui imperii symbolum impositum gerit, legi subjicitur et paret. Itaque jubet caput minime esse nudum, sed coopertum, ut discat populi caput se caput habere. Idcirco etiam in Ecclesia, cum ordinantur sacerdotes, Evangelium Christi capiti imponitur, ut discat is, qui ordinatur, veram se recipere Evangelii tiaram; atque ut discat, quamvis sit omnium caput, se tamen legibus istis subjici : et eum, qui omnibus imperat, legis imperio subesse; eumque qui omnibus dat mandata, a legibus mandatum accipere. Propterea nobilis vir quidam ex veteribus, cui nomen Ignatius, quique sacerdotio simul et martyrio decoratus fuit, ad sacerdotem quemdam scribens dicebat : » Nihil sine tua voluntate geratur, neque item tu quidquam absque Dei facias voluntate. » Quod igitur impositum haberet Evangelium pontifex, signum est eum esse sub potestate constitutum. Propterea dicit Paulus de muliere quæ velamen habebat : « Mulier debet habere velamen su- » per caput [1], » quod erat imago potestatis. Erat igitur tiara figura potestatis : erat aurea lamina, in qua erat exarata Scriptura, quæ Dei nomen exprimebat, ac primum indicat potestatem esse Dei nomen Dei. Post tiaram et laminam duo lapides supra humeros erant smaragdini, quorum alter hinc sex tribus, totidem alter ex altera parte continebat. Signum porro hoc est sacerdotalis aspectus : attribuit autem sacerdoti smaragdum, cui duplex inest pulchritudo : habet enim et decoram virilitatem et puritatem instar speculi radiantem. Quoniam igitur sacerdotem pia exercitatione sobrium esse oportet, et vitam suam vulgo tanquam speculum exhibere, sacerdotem vult in humeris virtutis imaginem gestare. Quare vero in humeris? Quia nomen Dei supra caput erat, articulus super articulum. Cur au-

[1] 1 Cor. XI, 10.

tem in humeris? Quoniam actionum est signum. Actionis enim potentia ab humeris dependet. Vult igitur veritatis pulchritudinem in actionibus enitere. Propterea sic alloquitur aliquando Jerusalem Dominus : « Pone cor tuum super humeros tuos, filia despecta, quoniam creavit Dominus » salutem [1]. » Manus et humeros pro actionibus accipit Scriptura, ut cum de Davide dicit : « Et in intellectibus manuum » suarum deduxit eos [2]. » Numquid in manibus est intellectus? Sed in intellectibus dicit ipsarum actionum. Et in pectore accipiebat sacerdos oraculum, in quo duodecim erant lapides insculpti, hoc est, sardius, topazius, smaragdus, carbunculus, sapphirus, jaspis, hiacynthus, achates, amethystus, chrysolithus, berillus, onychinus. In duodecim lapidibus duodecim tribus dividebantur : grave dictum. Supra quidem in humeris una lapidum erat natura uno designata nomine, smaragdus; in pectore autem infra lapides diversi. Quid hoc sibi vult? Quandoquidem una nos natura procreavit, diversa vero nos consilia et opiniones diviserunt, hoc quidem opinioni tribuit, illud vero naturæ. Erat igitur Dei nomen virtus in actione posita, quæ per rationem ac veritatem subsistit. Et in fimbria sacerdotis, quæ dicitur ora, flores mali punici, mala punica aurea, et tintinnabula. Quid hæc in sacerdote sibi volebant? Numquid Deus his floribus delectabatur? num terrenis floribus cinctum esse sacerdotem volebat? Sed in vestitu sacerdotis virtutes effingit. Supra quidem in capite nomen Dei; in pectore oraculum : infra vero flores et fructus, virtutum recte facta, quæ sunt eleemosyna, justitia, benignitas.

V. Nos igitur habere oportet et florentes pulchritudines et completas atque maturas. Flores porro sunt sacerdotis, congressus, colloquium, boni mores, mitis sermo,

[1] Jer. XXXI, 21. — [2] Psal. LXXVII, 72.

fides, fama, veritas, justitia; et his interjecta tintinnabula, consensio nimirum bonorum operum. Omnis enim virtus sonum quemdam edit. Unde Paulus ait : « A vobis enim » sermo Dei personuit [1]. » At undenam incœpit sonus? « Circuibat Jesus, ait, docens omnem civitatem et om» nem vicum, et curans omnem morbum, et omnem infir» mitatem in populo [2] : » et exivit sonus de eo in omnem terram. Attende diligenter. Virtutum ornatum vidisti? Ille ipse sacerdos Christi figura erat : hic quidem nihil velut per allegoriam explicaremus, nisi Paulus nobis ansam præberet : et nisi Paulus vim illam justitiæ nobis explicasset, nos sane hæc nunquam assequi potuissemus. Hanc ob rem Paulus hunc sacerdotem Christi figuram proponit, et ait : « Non enim in sancta manufacta introivit Christus, » exemplaria verorum : sed in ipsum cœlum, ut appareat » nunc vultui Dei pro nobis [3]. » Atque hæc quidem res seditioni inter Judæos occasionem præbebat, ita ut de inusitata inter se quæstione contenderent : cum enim Apostoli Servatorem, et regem, et sacerdotem, et prophetam prædicarent, Judæi inter se contendebant, allatis in medium iis, quæ in lege ipsorum scripta erant. Alia, dicebant, tribus regni : et alia sacerdotii. Levitica quidem, sacerdotii, tribus vero Juda, regni. Si igitur Christus rex, ergo non sacerdos : sin vero sacerdos, ergo non rex. Adversus quos Paulus agens, omni oratione ad evertendam hanc opinionem comparata, ait : « Num igitur Christus secundum sacerdotii vestri ordinem surrexit? Apud vos quidem regnum et sacerdotium distincta sunt : in Christo utrumque conjunctum est. « Tu enim, ait, sacerdos » es in æternum, secundum ordinem Melchisedech [4]. » Itaque ratiocinatur Paulus, et ait : « Si enim primum illud sa-

[1] 1 Thess. 1, 5. — [2] Matth. IX, 35. — [3] Hebr. IX, 24. — [4] Psal. CIX, 4.

cerdotium erat irreprehensibile, quid oportebat dicere, secundum ordinem Melchisedech, sacerdotem surrecturum, et non secundum ordinem Aaron [1]? « Etenim translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat [2]. » Ergo Servator noster summus est pontifex, non ratione Divinitatis suæ, sed ob figuram carnis : in supernis ad dexteram Dei considens propter nos, et summus pontifex secundum ordinem Melchisedech. « De quo multa dici possent, sed non sunt hujus loci. Animum adhibe, quæso. Erant in lege veteri holocautomata, erat sacrificium pro peccato, erat oblatio. Servator autem, ubi in hunc mundum advenit, sacrificiis illis figuras referentibus finem imponit, proprio suo corpore pro omni sacrificio substituto. De quo Paulus : « Et ingressus in mundum, dicit : Sacrificium » et oblationem noluisti : corpus autem aptasti mihi : holocautomata et pro peccato non postulasti. Tunc dixi : » Ecce venio, in capite libri scriptum est de me [3]. » Paulus ergo, cum de prophetico munere dixisset : « Nec non illud quoque, cum sacrificium et oblationem et pro peccato repudiasses, tunc dixi : Ecce venio : » tollit primum, ut secundum stabiliat. At ubinam sacrificium et oblatio in corpore Christi invenitur? quemadmodum apostolus Paulus testatur : « Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, » ut tanquam filii dilecti ambuletis in charitate : quemad» modum et Christus dilexit nos, et semetipsum pro nobis » dedit sacrificium et oblationem Deo, in odorem suavita» tis [4]. » Propter te, Christus summus est pontifex; propter seipsum, Deus. Noli mutare verba Dei vivi : in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum baptizatus es : cur, sublatis nominibus viventibus, inducis nomina excogitata, dicens : « Ingenitus et genitus, creatus et increatus, qui semper est

[1] Hebr. v, 11 et seqq. — [2] Id. vii, 11. — [3] Id. x, 5-7, et Psal. xxxix, 7, 8. — [4] Ephes. v, 1, 2.

et qui semper non est? » Hæccine Deus inania verba tolerat? Unicum vocabulum cum aliquando Propheta immutaret, etiam de vita periclitatus est : attende unius voculæ accurationem. Quidam Prophetarum verba imperitia quadam appellabant sumptionem λῆμμα Domini. At Deus per Jeremiam : « Si interrogabit te populus, vel sacerdos, aut Pro» pheta, et dixerit tibi? Quænam sumptio λῆμμα? dic ipsis. » Vos estis sumptio Domini. Rapiam enim vos rapinam, et » rumpam vos, ne deinceps dicatis sumptionem [1] : » si itaque unum verbum immutetur, Deus comminatur : tu vero integerrimorum dogmatum accurationem pervertis? Patris nomen circumscribis; Filii dignitatem inficiaris, sancti Spiritus gloriam abrogas? Num manus Dei effugies? grave est et horribile verbum Dei vivi Domini Dei nostri pervertere. Si verba aliqua pervertantur, Deus indignatur, et dogmatibus subversis, non irascetur? Tu-ne Servatore sapientior? Tu-ne Evangelio accuratior? Pertimesce judicium Dei; illud tremendum nomen reformida; malitiam aversare; pœnitentiam tibi propone, et fides salutem tibi spondet. Pœnitentia enim salutem parit, et iis, qui in hæresi versantur, quique adeo in aliis peccatis volutantur.

VI. Pœnitentia radix pietatis est. Resipiscamus ergo, Deumque per pœnitentiam exoremus, ut bella auferat, barbaros extinguat, hostium incursiones ad nihilum redigat, et nobis omnibus bonis libere frui concedat. Cum quis ex animo pœnitens ad Deum sese contulerit, pœnitentia Deum admodum placat. Exempli gratia : Peccavit aliquando populus : « Pœnituit, flevit, inquit Deus, audiens audivi » gemitum Ephraïm lamentantis et dicentis : Castigasti me, » Domine, et non emendatus sum, sed factus sum velut » vitulus petulans : converte me, et convertar [2]. » Et quid

[1] Jer. XXIII, 33. — [2] Id. XXXI, 18.

Deus ad ipsum? « Eo quod sermones mei in ipso sunt, ne- » quaquam recordabor ejus, et ipsius miserebor[1]. » Ne quis te conterreat, non fama, non cunei barbarorum, et densa nebula : etiamsi hostes nostri innumerabiles sint multitudine, defensor noster longe fortior est. Si de multitudine suspicans, timeas, Eliseus propheta tibi dicit : « Ne metuas, » plures nobiscum sunt, quam cum illis[2]. » Illic quidem barbarorum multitudo, hic Angelorum phalanx est. Nam pro piis hominibus et angelicus exercitus pugnat, et Prophetarum chorus, et Apostolorum potestas, et Martyrum preces. Noli enim existimare Martyres tantum pro nobis orare : quin et Angeli, rebus nostris adversis, pro nobis deprecantur, neque solum deprecantur, sed et responsum a benefico Domino accipiunt. Zacharias propheta ait : « Et » respondit Angelus, qui loquitur in me, et dixit ad Domi- » num[3]. » Hæc autem Angeli fuit precatio : « Domine exer- » cituum, usquequo tu non misereberis Jerusalem, et ur- » bium Juda, quas despexisti : iste jam septuagesimus an- » nus est[4] ? » Quid igitur? repudiavit-ne Deus orationem Angeli? Minime id quidem. Quid igitur responsi dedit? « Respondit, inquit, Dominus ad Angelum loquentem in » me verba consolatoria, et sermones consolatorios[5]. » Obsecremus ergo et nos Dominum Angelorum, et legabit unum ex Angelis qui totam phalangem hostium dissipabit. Ego vero et picturam ex cera factam adamavi, pietate refertam. In imagine vidi Angelum, barbarorum illam nubem profligantem. Vidi barbaras gentes conculcari, et Davidem vere exclamare : « Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad » nihilum rediges[6]. » Sed et nunc beatus David de nobis dicat : « Fiat via ipsorum tenebræ et lapsus, et Angelus Do- » mini persequatur ipsos[7]. » Deus varias occasiones, ut

[1] Jer. XXXI, 20. — [2] 4 Reg. VI, 16. — [3] Zach. I, 9. — [4] Ibid. 12. — [5] Ibid. 13. — [6] Psal. LXXII, 20. — [7] Id. XXXIV, 7.

hostes pessum eant, procurare novit. Acies illa Sennacherib regis Assyriorum ingens erat, et unus Angelus legatus centum octoginta quinque millia hostium prostravit[1]. Nos homines humanis rationibus omnia eventa metimur, nobiscumque dicimus : « Quid, si in nostris partibus nullus miles inveniatur? Quid, si priusquam exercitus dux veniat, omnes nos devastent? Quid faciemus? » Num igitur quia tu præveniris, prævenietur Deus? Num quia tu non ubique es, Deus non ubique est? Num igitur Deus hoc quidem potest, illud vero non potest? Mare inanimatum ei obtemperavit, et demersit : bruti pisces sese capiendos Petro obtulere, et Angelus, si Deus imperet, omnes veritatis hostes non funditus delebit? Nos tantum sobrie et modeste vivamus : tantum Deum rogemus eique supplicemus. Imperavit apud veteres dux præstantissimus, quem ego communi nomine designo, ut omnibus innotescat. Fuit, inquam, dux alienigenarum Sisara, cujus etiam David mentionem facit : « Fac » ipsis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabim in torrente Cis» son[2]. » Jabim quidem rex erat alienigenarum : Sisara vero dux exercitus. Erant autem ipsi currus ferrei octingenti, et manus infinita. Populus itaque Judæorum extimuit, conspexit ingentes illas copias, et exhorruit. Quid igitur amantissimus hominum Deus per prophetissam Deboram defensori pietatis indicat? « Ne metuas, ait, ecce tradit » tibi ipsum Dominus in manus tuas[3], » nec erit facinus illud manus tuæ, sed manus muliebris. Adverte quomodo Deus arrogantiam coërcuit : viri non sustinuerant, et mulier exercitum duxit. Ingressus est Sisara ad mulierem, quæ Jaël dicebatur, et cum æstu laboraret, aquam ab ipsa petit : illa vero lac ei porrexit. Vide sapientiam mulieris. Cum enim lac refrigerandi vim obtineat, et somnum conciliet, ideo lac ipsi affert, ut Scriptura vere pronuntiat, quæ

[1] 4 Reg. XIX. — [2] Psal. LXXXII, 8. — [3] Judic. IV, 18.

ait : « Aquam ab ipsa petiit, et illa lac obtulit [1], » ut simul et sitim restingueret, et consopiret : deinde dormiente alienigena, arripuit illa mulier clavum et malleum, et ad hostem accurrit. Vide sapientiam mulieris. Cur illa non potius gladium aut machæram, sed paxillum arripuit? Metuebat scilicet, ut mulier, ne ille experrectus deprehenderet illam, gladium manu tenentem; hanc ob causam illa nullum virile telum arripuit, sed institutum muliere assumpsit. Solent enim mulieres succinctæ paxillum in parietem pangere, et sic suum opus suscipere et aggredi. Rem igitur alia via instituit, ut extra omnem suspicionem esset. Cum vero Deus auxiliaretur, Dei quoque erat oraculum illud ad exitum deducere : neque enim mulieris hoc stratagema erat, sed Dei oraculum : « In manu mulieris erit mors tua. » Deus ergo cum administer illius facinoris esset, somno hostem illum devinxit, et mulier, paxillo arrepto et malleo, adegit per tempora ictu tam forti, ut etiam terram penetraret, et sic quidem ille intra pedes mulieris mortuus est.

VII. Non desunt Deo occasiones, et cum ipse vult, nihil refert nos etiam sociorum auxiliis destitui : Dei arma, Dei miles, Dei virtus, solus nutus Dei omnia possunt. Hoc Christo dicamus : «Dic verbum, et hostes tui dissipabuntur : dic verbum, et misericordia civitatem tuam afficies : dic verbum, et mundi tui misereberis. » Dicamus illi : « Ecce » hostes tui sonuerunt, et qui te oderunt, sustulerunt ca» put [2]. » Vis-ne alterius ediscere mulieris stratagema, quod et ipsum divina voluntate perpetratum est? Erat alius quispiam, nomine Abimelech, qui, interfectis septuaginta fratribus, totoque populo per hoc fratricidium in suam potestatem redacto, oppidum, admotis copiis, oppugnare cœpit : et omnibus ad belli faciem attonitis et stupefactis, Deus iterum mulieris manum roboravit, eamque e mœni-

[1] Judic. IV, 19. — [2] Psal. LXXXII, 3.

bus conspici curavit, quæ ubi frustum de lapide molari arripuisset, in caput tyranni projecit, caputque contrivit. Sed observa ingentem superbi illius nequitiam cum ipso commorientem. Dicit satelliti astanti : « Stringe gladium » tuum, et me percute, ne dicant : Mulier ipsum occidit [1].» Corpus moriebatur, superbia manebat : vitam ille quidem cum morte commutabat, vanæ gloriæ studium non commutabat. Et quidem hac ætate non deest Deo Debora, non deest Deo Jaël. Habemus et nos sanctam Virginem ac Dei genitricem Mariam, quæ pro nobis intercedit. Si enim quævis e vulgo mulier victoriam obtinuit, quanto magis Christi mater hostes veritatis confundit? Hostis ille omni armorum genere instructus, putavit mulierem esse risu dignam, et invenit ducem certantem. Non putavit se prope sepulcrum esse, et inventum est illi sepulcrum : mortuam illam existimabat, et ab ipsa interfectus est. Habemus dominam nostram sanctam Mariam Deiparam, sed et Apostolorum precibus opus est. Dicamus et nos Paulo, quemadmodum et prisci illi : « Cum in Macedoniam pertransieris, » nobis auxiliare [1]. » Habemus Apostolos, ne torpescamus. Habemus, inquam, Dominam nostram sanctam Deiparam, et semper virginem Mariam, ne pigritemur. Habemus chorum Martyrum, ne desides simus. Neque vero tantum precemur, sed si videtur, etiam jejunemus. Satius est jejunare jejunium desiderii, quam famis : satius jejunium dilectionis, quam necessitatis. Servator de dæmonibus ait : « Genus hoc » non ejicitur nisi in oratione et jejunio [2]. » Oratio et jejunium dæmones profligat, et barbaros non profligabit? Quod ante dixi rursus dico : rogemus sanctam gloriosam Virginem et Deiparam Mariam; rogemus sanctos et præclaros Apostolos; rogemus sanctos Martyres. Si quis necessitate quadam adactus, subito ad aliquem potentiorem confugiat,

[1] Act. XVI, 9. — [2] Matth. XVII, 20.

is non libenter ipsum excipit. « Ante necessitatem, inquit, nesciebas mihi honorem et cultum præstare, sed necessitate compulsus id agis. » Extra necessitatem honor ille suspectus non est. Si ante necessitatem judicem colas, in necessitate adjutorem reperies. Novit enim te non necessitate, sed amore agi. Simus itaque Martyrum amici, non ex necessitate, sed ex dilectione : ante tempestatem, ut tempestatibus afflicti doleamus, ut in tempestate ver inveniamus. Hæc dicimus, non imperantes, sed hortantes; non legem ferentes, sed obsecrantes : precamur ut omnes sobrie vivant. Potest autem Deus, præter fidem, præter rationem hostes ignominia afficere, orbis misereri, imperatores honore afficere, imperium firmare, suamque gloriam illustrare in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI TERTII.

ANNOTATIONES.

Annotatio præcipua:

Commentarius D. Chrysostomi in prophetiam Isaïæ ultra capita septem et octavi initium non progreditur; unde liquet esse hunc imperfectum. De sequentibus homiliis in eumdem Prophetam numero sex, hoc unum advertimus, scilicet singulas omnino genuinas esse et sancto ac eloquente antistite dignissimas.

Annot. (1), pag. 29.

Quando ait, Judæis in solitudine beneficio affectis, etiam alios beneficio affectos fuisse, id intelligit de vulgi promiscui innumerabili multitudine, quæ cum illis profecta narratur in Exodi capite xii. Hi erant alienigenæ, Ægyptii et alii, qui beneficiorum in Israëlitas collatorum consortes erant.

Annot. (2), pag. 32.

Hæc sunt verba Moabi, non vero Balaami; nec parvum interest discrimen inter hæc et illa quæ in libro Numerorum leguntur.

Annot. (3), pag. 171.

Παρέθηκεν αὐτῷ τὴν βαρχικήν. Non Paulus custodi carceris, sed custos carceris Paulo mensam apposuit.

Annot. (4), pag. 214.

Prophetarum subditos hic dicit Judæos. Id quod sane verum esse potuit sub Moyse et Samuële. Verum erga alios Prophetas, quomodo subditi Prophetarum dici poterant Judæi? Hic vero nulla potest suspicio esse mendi; nam hæc vox paulo post repetitur. Subditos autem Prophetis Judæos hic dicere puto Chrysostomum, quia in iis, quæ religionem et cultum Dei spectabant, Prophetis obsequebantur, vel obsequi jubebantur.

Annot. (5), pag. 243.

Hic sermo est de signis, castigationibus, aliisque ad Judæos prævaricatores perterrefaciendos immissis; ut exempli causa, cum terræ hiatu Core et asseclæ absorpti sunt, aliique igne absumpti; cum serpentes immissi; cum, Samuële concionante, voces et pluviæ datæ sunt, quæ populum exterruerunt; uno verbo, cum naturæ elementa ordinem suum mutabant.

Annot. (6), pag. 251.

Putat Allenus legendum esse πονηρίαν, non πενίαν, et vere πονηρίαν omnino desiderari videtur. Nam hic ait Chrysostomus: « Quod si Judæi de talibus accusantur, quam nos

» veniam consequemur, quam defensionem, qui post tan-
» tam gratiam et ineffabilem honorem, spemque immorta-
» lem, in parem quam illi decidimus πενίαν, sive πονηρίαν ?»
id est, inopiam aut nequitiam : utra vero lectio magis quadret hinc perspicietur, si advertamus hic sibi velle Chrysostomum nos in parem atque Judæi statum decidere. Quis vero ille status est? ille haud dubie in quem supra dixit Chrysostomus delapsos Judæos esse, in cauponariam nempe, avaritiam, dogmatum perversitatem, præstigias; quibus præmissis sane videtur πονηρία magis quadrare quam πενία. Attamen exemplarium omnium auctoritate moti, hanc postremam lectionem secuti sumus.

Annot. (7), pag. 262.

Hæc respiciunt caput quintum libri Proverbiorum, ubi contra meretricum illecebras fallaciasque adolescentes communit. Quod autem hic ait comparando Salomonem cum Eliseo, illum ex prudentia humana locutum esse, hunc vero ex gratia divina, sic intelligas, non quasi Salomon, dum Proverbiorum librum scriberet, gratia divina destitutus esset; sed quod ea quæ experientia et sagacitate sua noverat, dirigente Spiritu sancto, litteris mandaret; cum contra Eliseus illa tantum scriberet, quæ, afflante Numine, discebat.

Annot. (8), pag. 263.

Ea est quorumdam chronologorum sententia, Salomonem duodennem regnare cœpisse, eaque sapientiæ argumenta exhibuisse, quæ in Scriptura narrantur; verum peritiores chronologi jam tum virum fuisse censent. Certe

si duodennis solum erat, cum regnare cœpit, et quadraginta annis regnaverit, ut ait Scriptura, annosque natus quinquaginta duos obierit, quomodo stabit illud Scripturæ, 3 Reg. xi, 4 : « Cumque jam senex esset, depravatum est » cor ejus per mulieres ? »

Annot. (9), pag. 264.

Fornacem vocat Persicam, illam Babylonicam, in quam tres pueri conjecti sunt. Jam sæpe vidimus Assyriam et Babyloniam Persidem a Chrysostomo vocari.

Annot. (10), pag. 278.

« Hæc tibi pro ornatu. » Ait Chrysostomus Isaïam post enumerationem illam muliebrium ornamentorum his verbis recensionem suam claudere. Verum hæc non reperio in Bibliis τῶν ο. Sed magna olim erat exemplarium varietas, ut in præliminaribus ad hexapla alibique diximus.

Annot. (11), pag. 306.

Videtur hic Chrysostomus locum aliquem Danielis afferre, aut alterius Prophetæ; sed nullum talem reperimus.

Annot. (12), pag. 313.

Veterum Patrum opinio sententiaque fuit Isaïam Manassis tempore sectum fuisse. Id ait Athanasius libr. de Incarnatione : « Neque sicut Isaïas sectus est : » et alibi : « Esaïas sectus quidem est, at in ligno non fuit suspensus. »

Hieronymus vero in quæstionibus hebraïcis ad libr. Paralip. XXXIII : « Tradunt Hebræi idcirco occisum Esaïam, eo » quod eos appellaverit principes Sodomorum et Gomor- » rhæ. » His addi possent Augustinus, Theodoretus, et auctor libri de Prophetis apud Epiphanium, aliique; sed hæc satis sunto.

Annot. (13), pag. 326.

Hic omnino putamus aliquid desiderari. Nam primo intuitu videtur ea, quæ sequuntur, de Gedeone dici; sed ea de Achazo dicuntur. Neque solet Chrysostomus, cum exempla affert, ut hic Gedeonis exemplum, sic paucis rem absolvere, nullo dato signo indicante, quod vel quale sit illud exemplum.

Annot. (14), pag. 396.

Zachariam hic vocat Vocis patrem, scilicet Joannis Baptistæ, de quo dictum est : « Vox clamantis in deserto, etc. »

Annot. (15), pag. 453.

Sermo de Sigillis minus Chrysostomi ingenium sapit quam Severiani, cui vulgo ascribitur, quanquam in manuscriptis luculentissimis nomen sancti nostri antistitis præ se ferat. Est quippe numeris carens et concinna verborum sententiarumque ubertate, quibus cætera doctoris eximii scripta denotantur. Titulus autem « De Sigillis librorum » concionis argumentum non apte exprimit. Hic enim de Sigillis in medio orationis tantum agitur.

Librum in Danielem notulis solummodo consertum ex auctoritate Tillemontii operibus D. Chrysostomi annumeramus.

Annot. (16), pag. 477.

Hic mihi tenebræ. Nec aliud in mentem venit, quam ex scriptoris indiligentia factum esse, ut ad nos manca pervenerint eloquentissimi Patris verba. Scilicet dum ostendere vult longe ampliorem fuisse famam Baltasaris Judæi fama Baltasaris Babylonii, exemplum Josephi adduxerat eximius doctor. Uterque enim, Josephus ac Daniel, servi cum fuissent, eum honorem consecuti sunt, ut adorari, more earum gentium, meruerint : hic a rege Babylonis, Dan. II, 46 ; ille a patre, Gen. XXXVII, 9, et XLVII, 31. At notarius properans, rem indicare contentus, voces omisit. Hæc est nostra suspicio, seu potius divinatio, quam in medio relinquimus. Cæterum de Josephi adoratione abunde Theodoretus, quæst. XIX in Genesim, et Noster initio orationis XXVI in Epistolam ad Hebræos, et Homilia LXVI in Genesim.

Annot. (17), pag. 478.

Non tamen improbabilis est Theodoreti aliorumque sententia. Lege Judithæ XII, 2 et 19 ; Estheræ XIV, 17. Crediderim sanctissimos juvenes tribus de causis cibo regio abstinuisse. Tum ob solemnem ethnicorum in mensis superstitionem ; tum quod plerique Babyloniorum cibi lege mosaïca vetiti essent ; tum denique, quia jejunio et abstinentia ab animatis, Deum promereri satagebant. Et hoc ultimum confirmat Josephus antiquit. Jud. lib. X, cap. 11. Origenes

VII contra Celsum, sanctus Gregorius papa, Epist. ad Theotistam.

Annot. (18), pag. 482.

Plurimum a veritate aberrant, quos hic Noster auctores habet. Primum enim deportationem Danielis non numerant ab anno tertio desinente, et quarto ineunte Joacimi, seu Nabuchodonosoris primo, ut computatur Dan. I, 1; Jerem. XXV, 1; sed in ea tempora conferunt, quibus iterum capta sunt Hierosolyma, nempe sub Jechonia. Deinde dum urbem anno nono captam esse dicunt, a sacra Scriptura discedunt, quæ id anno Nabuchodonosoris partim septimo, partim octavo contigisse refert, Jerem. LII, 28; 4 Reg. XXIV, 12. (Neque enim hæc duo loca, quod existimat Usserius, sejungenda esse arbitror.) Horum errorum exempla in Theodoreti præfatione in Ezechielem, in græca temporum epitome, quam Josephus Scaliger ad Chronica Eusebii attexuit, et in ejusdem Scaligeri animadversionibus. Præterea Hebræos eadem nota designare solitos numerum secundum et numerum duodecimum, aut fallor, aut verum non est : quamvis fieri potuerit ut una mutaretur in aliam, deleta aut una detrita litterula. Denique de exscriptorum errato incredibile mihi fit, cum et textus hebraïcus et omnes versiones consentiant. Nemini ergo dubium esse potest Nabuchodonosorem hoc somnium, non quidem (ut Theodoreto placet) anno secundo illius regni, quo cum patre imperavit, nec (ut vetus Scholion habet) illius quod post expugnationem civitatis ac templi obtinuerit; sed secundo monarchiæ in plurimas gentes extincto Nabopolassaro partæ; quæ multorum sententia est.

ANNOT. (19), pag. 500.

Quia Ecclesia est, ubi tres, inquit Tertullianus.

ANNOT. (20), pag. 507.

Vulgata vertit *vigil*, loco hujus vocis *Ir*. Ir dicitur lumen magnum et splendor, sicut S. Gregorius Nazianzenus Angelos lumina appellat in oratione XL et LXIII. Unde et Septuaginta hic verterant ἄγγελον.

ANNOT. (21), pag. 517.

Vel tertius post regem, sicut Esth. x, 3, Mardochæus secundus est ab Assuero, et Gen. XLI, 43, Josephus in currum Pharaonis secundum imponitur. Vel tertius, id est, ut exponit S. Isidorus Pelusiota lib. II, Epist. 96, post regem ac reginam. Vel tertiæ partis regni administrator, quemadmodum Josephum videtur explicare S. Hieronymus. ὁ τῆς τρίτης μοίρας ἡγεμὼν, ait idem Josephus de Jorami regis duce, 4 Reg. VII. Vel denique unus ex tribus principibus, qui Satrapis præerant, Dan. VI, 2, quique τριστάται dicebantur ac τρίαρχοι; ut patet ex Hieronymo ad Ezech. XXIII, 23. « Tristatas, inquit, principes principum interpretati sumus, etc. Tristatæ autem nomen est apud Græcos » secundi gradus post regiam dignitatem, etc., » et ex Theophilo Antiocheno lib. II, ad Autolycum, τοῦ δὲ Σενναχαρεὶμ τρίαρχος ἐγένετο Ανδραμέλεχ αἴθιοψ, ὅς καὶ Αἰγύπτου ἐβασίλευσε. Suspicio mihi est (ut id obiter notem) Adramelechum esse Ethiopem illum Egypti regem, qui in Chronicis Eusebii vocatur modo Ammerres, modo Merres, modo Aμμέρης.

modo Αμμερής. Forte etiam (nihil enim ausim affirmare) de isto exponendus est locus 4, Reg. XVII, 31: «Hi autem qui »erant de Sepharvaïm, comburebant filios suos igni, Adra»melech et Anamelech diis Sepharvaïm.» Favet Theodoretus quæst. XLVIII, in quartum regum. Diodorus quoque Siculus lib. III, et Strabo lib. XVII, conjecturam non mediocriter firmant, dum referunt ab Æthiopibus reges suos adorari solitos. Adramelechi Æthiopis in temporum Epitome quam edidit Scaliger, mentio fit: verum tempora non conveniunt. Existimaverim id nomen Æthiopum Deo ac regibus fuisse commune, præsertim cum regem magnum ac potentem significet. Certe quia olim reges ut Dii colebantur a plerisque gentibus, eo factum est, ut hæc duo nomina «Rex» et «Deus» pro eadem in Scripturis usurpata reperiantur. Confer loca Is. XXXVI, 19, et XXXVII, 13; 4, Reg. XVII, 31, et XVIII, 34, et XIX, 13; item Judithæ III, 13, et V, 29, et XI, 5, atque Seldenum lege syntagm. I, de Diis Syris cap. IX.

Annot. (22), pag. 519.

O ἔκγονος. Una omnium verisimillima sententia est Baltasarem fuisse filium Evilmerodachi, nepotem vero Nabuchodonosoris; quia Jerem. XXVII, 7, gentes servituræ dicuntur Nabuchodonosori, et filio ejus. Omnino tamen rejiciendi non sunt ii interpretes, veteres ac recentiores, quibus Nabuchodonosorus est, vel proavus Baltasaris, vel pater Evilmerodachi ac Baltasaris fratrum; vel pater unici filii binominis, et qui modo Evilmedorachus, modo Baltasar sit nuncupatus. Quare temerarium heterodoxorum sacræ Scripturæ interpretum consilium probari non potest, qui hoc capite in locum «Patris,» avum substituunt, καθάπερ ἐπὶ δικαστηρίου. De hoc more Isidorus Pelusiota lib. II, Epist, CLXXVII.

Annot. (23), pag. 538.

Captivitatem Israëlis interpretor non Israëlitarum deportationem a Salmanasare factam, sed Judæorum translationem sub Nabuchodonosoro primam. Recte igitur septuaginta servitutis annos ordiri videtur ab initio bellorum, et a prima captivitate, seu ab anno quarto Joacimi. Atque ita censent qui inter chronologos familiam ducunt. Quod subdit de annis in pauciores contractis, magis oratorie æstimo dictum, quam vere; quare verisimilius est quod in 3 adversus Judæos, et infra scribit, quodque alibi scripserat, tempus fuisse completum : quæ est etiam opinio Origenis Hom. iv, in Ezechielem; quamvis una vera sententia sit, quod septuaginta anni tunc ad finem vergebant. Locum Exodi xii, 40, aliter, ac mea quidem sententia longe commodius accepere lxx, ac post eos Josephus, Eusebius, Severus, Augustinus.

Annot. (24), pag. 543.

Theodoretus hic, sanctus Basilius, homilia prima de jejunio, et Noster secundo contra Judæos ἄσιτον penitus et ἄποτον per tres hebdomadas mansisse Danielem opinantur : ut de Mose legitur Exodi xxxiv, 28. Quod cum divino contextui adversari videatur, in sententiam sancti Hieronymi discedo libens.

Annot. (25), pag. 563.

Ut intelligatur clarius quid hic sibi velit Chrysostomus. Hæc gesta sunt, inquit Jeremias, mense nono, tuncque rex sedebat in domo hiemali et ante focum, frigoris scilicet

depellendi causa. Cum autem nonus mensis a dio, qui primus erat secundum macedonicum numerandi ritum Antiochiæ receptum, numeraretur, a dio, cujus pars septembri, pars octobri respondet, nonus mensis incidit in maïum et junium; atqui hi menses non in tempus hibernum incidunt, quare aliud mensium initium proponit Chrysostomus; nempe xanthicum, qui mensis respondet partim februario, partim martio, ita ut maxima pars ejus in martium incidat, sicque nonus mensis a xanthico, in novembrem incidet, ut hic dicitur. Incogitanter autem hic Διου januarii verterat Fronto Ducæus. Hinc autem confirmatur id quod vulgo statuitur, Antiochenos nempe macedonicis mensibus usos fuisse. Vide Usserium de anno macedonico et solari.

Annot. (26), pag. 597.

Homilia de Uno et eodem legislatore sub nomine D. Chrysostomi commemoratur a Patribus septimi concilii generalis (Tom. vii, pag. 452.) Photius vero rejicit quam judicat a Chrysostomi caractere alienam.

CONCORDANTIA

BIBLIOTHECÆ LATINÆ CUM GALLICA.

BIBLIOTHECA LATINA.	BIBLIOTHECA GALLICA.
Expositio in Psalmum CXXXIII, pag. 15.	Ejusdem fragmenta, tom. XVII, pag. 100-102.
Expositio in Psalmum CXXXIV, pag. 18.	Ejusdem fragmenta, tom. XI, pag. 284-288.
Expositio in Psalmum CXL, pag. 83.	Ejusdem fragmenta, tom. XVII, pag. 134-143.
Expositio in Psalmum CXLVIII, pag. 190.	Ejusdem fragmenta, tom. XI, pag. 327-332.
Homilia in propheticum dictum illud : *Ego Dominus Deus feci lumen et tenebras; faciens pacem et creans mala*, pag. 407.	Ejusdem fragmenta, tom. XII, pag. 85-97.
Homilia in illud Jeremiæ : *Domine, non est in homine via ejus*, pag. 437.	Ejusdem fragmenta, tom. XII, pag. 373-394.
Homiliæ II de Prophetiarum obscuritate, pag. 551.	Ejusdem fragmenta, tom. XIII, pag. 431-438.

INDEX

TOMI SEPTUAGESIMI TERTII.

EXPOSITIONES IN PSALMOS.

INTERPRETATIO IN ESAÏAM.

HOMILIÆ IN ESAÏAM.

HOMILIA IN JEREMIAM.

SERMO DE SIGILLIS LIBRORUM.

INTERPRETATIO IN DANIELEM.

DE PROPHETIARUM OBSCURITATE.

DE UNO ET EODEM LEGISLATORE UTRIUSQUE TESTAMENTI.

EXPLICIT INDEX.